

Журнал основан в 1918 г.

УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
ТАВРИЧЕСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
им. В.И. Вернадского

Научный журнал

Серия «Филология»
Том 20 (59). № 4

Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского
С имферополь, 2007

ISBN 5-7763-9818-5

Журнал зарегистрирован 23 ноября 1999 года

Серия КМ № 534

Редакционная коллегия:

Багров Н.В. - главный редактор

Бержанский В.Н. - заместитель главного редактора

Коробова В.Г. - ответственный секретарь

Редакционный совет серии «Филология»

Казарин В.П.,	доктор филологических наук, профессор, ТНУ (гл. редактор серии)
Богданович Г.Ю	доктор филологических наук, профессор, ТНУ (редактор выпуска)
Борисова Л.М.,	доктор филологических наук, профессор ТНУ
Киричек П.М.,	доктор филологических наук, профессор ТНУ
Меметов А.М.,	доктор филологических наук, профессор, ТНУ
Новикова М.А.,	доктор филологических наук, профессор ТНУ
Орехова Л.А.,	доктор филологических наук, профессор ТНУ
Петренко А.Д.,	доктор филологических наук, профессор, ТНУ
Рудяков А.Н.,	доктор филологических наук, профессор, ТНУ

Печатается по решению Ученого Совета факультета славянской филологии и журналистики
Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Протокол № 8 от 17.04.07 г.

с. Таврический национальный университет, 2006 г.

Подписано в печать 11.05.2007. Формат 60x84 мм, 7, уст. изд. я. Тираж 500 экз. Заказ № 17.

Отпечатано в информационно-издательском центре ГПУ

Проспект Вернадского, 4, - Симферополь

Учене записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского

Научный журнал Серия Филология - Том 15 (59) - 2007

Симферополь, Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, 2007

Журнал основан в 1919 г.

Адреса редакции: ул. Ялтинская, 1, м. Симферополь, 98007

Надруковано у інформаційно-видавничого відділу Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського
Проспект Вернадського, 4, м. Симферополь, 98007

РАЗДЕЛ 5. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ СЛАВЯНСКИМ ЯЗЫКАМ

УДК 070 (477.73)

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Володченко О.М.

*Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського,
м. Сімферополь, Україна*

У статті розглядаються види сучасних інформаційних технологій, їх вплив на традиційну журналістику і пов'язані з цим нові вимоги до підготовки журналістських кадрів

Ключові слова: журналістська освіта, комунікація, онлайн-журналістика, PR-технології, інформація

Актуальність цієї теми пов'язана з процесами, які відбуваються в сучасних мас-медіа, бо сьогодні, в умовах застосування новітніх інформаційних і комунікаційних технологій, стираються і зникають звичні лінії демаркації між ЗМК (друкованими, аудіо-візуальними, мережними). Як стверджують дослідники, розмиванню кордонів між різними засобами масової інформації (і, відповідно, між різними галузями журналістської діяльності) активно сприяє процес, який сьогодні спостерігається, медіаконвергенції зближення і злиття „традиційних“ засобів масової інформації (періодичної преси, радіомовлення і телебачення) при їхньому переході на єдину цифрову комп'ютерно-мережну платформу. Мета статті - розглянути види сучасних інформаційних технологій, їх вплив на традиційну журналістику.

Постановка проблеми. Незважаючи на дуже розвинені новітні інформаційні технології, преса не втратила своєї важливості. Вона залишається одним з найпотужніших засобів інформації, обміну думок, розповсюдження й пояснення ідей, подій. Потік інформації в світі сьогодні настільки різноманітний і суперечливий, що самотійно розібратися в ньому не в змозі ані одна окрема людина, навіть група спеціалістів. Тому вибір найдоступнішої інформації і донесення її до аудиторії у доступній формі - надзвичайно важливе завдання для преси. Ще одна важлива для преси функція - будучи виразником існуючої громадської думки, впливати на неї і формувати її.

Але одна з головних функцій журналістики - це інформувати аудиторію про події, які відбуваються в суспільстві та у світі. Валерій Бебі-ік так пояснює термін "інформація": „Це змістове відображення об'єктивних і суб'єктивних процесів, явищ і предметів Всесвіту“ [1, с. 25]. В інформаційному суспільстві по-новому визначається зміст, роль та стандарти професії журналіста, і тому велике значення приділяється повинній журналістиці, бо вона несе в собі загальні параметри якості: неупередженість та предметність, багатосторонність, зваженість та прозорість.

У всьому світі медіа використовують новини як "сировину для публіцистики" та аналітичних матеріалів завдяки тому, що властивості сприймання однакові для багатьох культур. Це пояснюється природною цікавістю людини. Так, на думку головного редактора газети «Вашингтон, пост» Леонарда Дауні, "люди, дивляться по телебаченню те, що їх цікавить і про що хочуть довідагись **детальніше із^айірашніх газет**" [3, с. 23]. Звичайно ж, вибір та подача новин може відбуватися при цьому по-різному, відповідно до конкретних умов та мети різних медійних систем. „Пошук інформації" •- це робота журналістів, а рішення щодо її розголошення є справою відповідальності видавця", - вважає Леонард Дауні [3, с. 24]. Але завжди вибір, який роблять журналісти, визначається двома головними повинними факторами: значення новини та інтерес публіки до неї.

В сучасному світі проблеми, пов'язані зі збором інформації та її поширенням, стали в ряд найактуальніших. [велику роль в цьому відіграли сучасні інформаційні технології, і насамперед Всесвітня мережа Інтернет.

Журналісти всіх країн, використовуючи [ктернет, сьогодні переосмислюють свою роль, а також соціальну, політичну й комерційну функції новин та інформації. Читання новин стає дедалі більш інтерактивним процесом, і запорукою цього є здатність медійних працівників запропонувати новини у вигляді набору джерел і коментарів на додачу до власне репортажу чи звіту, що сприяє жвавому обговоренню теми найрізноманітнішими читачами. Ці зміни вимагають також переоцінки традиційних поглядів на журналістські функції, практику й етику. Особливо важливою проблемою є вплив інтерактивних новин на суспільну сферу й політику та внесок журналістів у цей процес. Тенденції Інтернету демократизувати суспільство (які, однак, у жодному разі не можна приймати як даність), здається, уможливають створення «багатомовних," новин, що містять внески різних читачів, медійників та джерел інформації.

Переважає більшість комп'ютерних користувачів - а на Заході це поняття щодалі наближається до „всі ми" - повсякденно використовує Інтернет для отримання інформації; студенти й читачі більшості країн земної кулі, знаються на електронних журналах і базах даних, а постійні користувачі Інтернету працюють із цілою низкою розміщених у мережі документів: від онлайн-газет і журналів до Інтернет-магазинів та сайтів, що розповідають про будь-які об'єкти та явища. Ці форми надзвичайно різняться за своєю концепцією, дизайном, змістом і способом передачі інформації, однак онлайн-журналістика використовує їх усі. Щобільше вона допомагає їх створювати. Онлайн-журналістика- це всі згадані речі та ще набагато більше. Це також індустрія, яка вповні й безпосередньо відчуває на собі перехресний вплив різних медіаформ.

Важко переоцінити роль Інтернет в отриманні інформації. В 2005 році за проханням автора цієї статті в текст анкети, розробленої міністерством курортів та туризму Криму, було включено питання: „Із яких джерел ви отримуєте інформацію про місце відпочинку?" Були запропоновані такі варіанти відповідей: телебачення, радіо, преса (газети та журнали), спеціалізовані туристичні видання, Інтернет, інше. Із 750 оброблених анкет виявилися такі результати:

Інтернет - 28%
Телебачення - 24%
Радіо 1,3%
Преса 6,7%
Рекомендації друзів 22,7%
Турагенції 8%

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Як бачимо, найбільший відсоток випадає саме на мережу Інтернет, на другому місці - телебачення і на третьому - рекомендації друзів та знайомих. Найменший відсоток респондентів отримують інформацію про можливості відпочинку в Криму з радіопередач. Отримані дані підтверджують, яку велику роль в сучасному суспільстві відіграють новітні інформаційні технології. Тому важко не погодитися з точкою зору Ольги Чернецької, доктора політичних наук, провідного наукового співробітника Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, та Павла Зернецького, кандидата філологічних наук, професора Національного університету „Києво-Могилянська академія“, які стверджують, що „засоби масової комунікації, починаючи від друкованих, потім - до радіо і телебачення і, нарешті, завдяки Інтернету, поступово так скоротили простір і час обміну інформацією та збільшили феномен „присутності“ індивіда в певних світових подіях, що на сучасному етапі динамічного розвитку країн „золотого мільярда“, та, певною мірою, також суспільств, які до них наближаються (хоча б за розвитком інформаційної сфери), виникає і розвивається ефект „всеприсутності“ індивіда в просторі, і, у великій мірі, навіть „всеприсутності“ індивіда в часі, завдяки його можливості швидко подорожувати як у сучасне, так і в минуле Інтернетом. Це надає індивідові певні трансцендентальні якості, котрі людство раніше приписувало лише Богам“ [4].

Немаловажну роль в сучасному суспільстві відіграють і PR-технології. На жаль, в сьогоденні частіше використовуються таке поняття, як „чорний піар“. На думку Тетяни Ляпіпої, „чорний піар“ не може існувати за ознакою, тому що PR це сплановані, тривалі зусилля, спрямовані на створення та підтримку доброзичливих відносин і взаєморозуміння між організацією та її громадськістю“, - так вважав корифей PR Сем Блек" [5, с. 173]. Головна ціль PR це створення та закріплення ділової та суспільної репутації. Таким чином, сутність PR-діяльності можна сформулювати так: „Спочатку ми працюємо на ім'я, а потім ім'я працює на нас“. Засоби масової комунікації створюють громадську думку, репутацію або руйнують її. Тому одним із важливих чинників в діяльності фахівців з PR є налагодження добрих стосунків із засобами масової інформації. В їх обов'язки також входить уміння готувати матеріали, точніше іміджеві матеріали, для преси. Головний принцип PR коротко і просто • треба використовувати до різних матеріалів: друкованих, телевізійних і радіо.

Висновки. Як бачимо, нові інформаційні технології, які з'явилися за останні часи, не тільки відкривають перед ЗМК небувалі можливості, яких не маю жодне з „традиційних“ засобів масової інформації, але й формують нові вимоги до професійних якостей комунікагорів. Тривалий час вважали, що хороший журналіст це усебічний талант, який сьогодні може працювати на телебаченні, завтра випускати газету, а післязавтра готувати телетекста. Однак експерименти засвідчили протилежне: журналісти, які досконало володіють професією газетяра, в електронних ЗМК себе не показали: як правило, очікування, що вони будуть працювати так само добре, як у газеті, не виправдалися. Різні „традиційні“ засоби інформації настільки далеко стоять одні від одних за формами подачі інформації, що важко зустріти професіонала, який зміг би сьогодні працювати в електронних ЗМК, а завтра так само добре в друкованому виданні. Але дедалі потрібнішими ставатимуть саме журналісти-універсали, здатні поєднувати різноманітні професійні обов'язки: адже глобальна мережа Інтернет об'єднала в собі всі основні етапи інформаційної діяльності (збір, обробку, переміщення та збереження інформації). Це означає, що система освіти зобов'язана швидко й гнучко

Володченко ОМ.

реагувати на поточні зміни, формуючи тактику й стратегію професійної підготовки журналістів, залежності від завдань, що змінюються, враховуючи зміни медіа-ландшафту і нову специфіку ЗМК.

Список літератури

1. Бєбік В. Інформаційно-комунікаційний менеджменту глобальному суспільстві, психологія, технології, техніка публік рклейшнз - К.: МАУПІ, 2005, - 438 с.
2. ВайшенбергЗ. Новинна журналістика. -К.: Академія укр. преси, 2004 - 260 С.
3. Вільна преса. The Center for Foreign Journalists, 1992. •-96 с
4. Зернецька О., Зернецький П. Трансформації віртуального простору та парадигми впливу мас-медійних дискурсів. - <http://www.politik.org.ua>
5. Ляїгана Т. Бизнес и коммуникации или Школа современной рекламы, К • Альтерпрес, 2002 - 331 с,

Володченко О.Н. ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

В статье рассматриваются виды современных информационных технологий, их влияние на традиционную журналистику и связанные с этим требования к подготовке журналистских кадров.

Ключевые слова: журналистское образование, коммуникация, онпайногая журналистика, PR-технологии, информация

Volodchenko O.M. MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES

In the article different kinds (или aspects) of modern information technologies and their influence on traditional journalism are considered According to this m-v requirements for preparation of skilled journalist are necessary

Key words: journalistic education, communication on-line journalism PR-technologies, information

Поступила до редакції 27.03 2007р.

УДК 378.016:811.111

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК ПРИ ВИВЧЕННІ ЕПІЧНОГО ТВОРУ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Хижун Я. В.

*Інститут іноземної філології Національного педагогічного університету
ім М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна*

Стаття розглядає використання інтерактивних методик для вивчення творів епічного жанру студентами на практичних заняттях з англійської мови. Застосування вказаної методики розглядається на прикладі оповідання "An Occurrence at Owl Creek Bridge" відомого американського письменника Амброуса Бірса

Ключові слова: *інтерактивні методики, критичне мислення, практичне заняття, англійська мова*

Актуальність. Сьогодні суспільні перетворення та зростаючий рівень вимог до сучасних школярів та студентів закликають вчителів та викладачів застосовувати інноваційні методики у викладанні тієї чи іншої дисципліни. Педагоги повсякчасно стикаються з питанням, як краще підготувати студентів до їхнього подальшого життя, яким чином передати їм знання та навчити доцільно та продуктивно їх використовувати. Адже із технологічним вибухом в сфері інформаційних технологій світові бібліотеки стали відкриті з будь-якого дому чи комп'ютерного клубу, тому першочергове завдання сучасного педагога є не так надання інформації, як відкриття перед студентом шляхів для подальшого її застосування.

Вміння ретельно аналізувати інформацію, поділяючи її на першорядну та другорядну, є надзвичайно важливим для студентів, які прагнуть до успішної подальшої діяльності у швидкозмінному сучасному суспільстві. Для досягнення цієї мети студенти повинні бути фахівцями у застосуванні набору практичних навичок мислення, що дозволить ефективно сортувати інформацію, виділяючи першочергові ідеї, які потім можна буде застосовувати критично. Іншими словами, вони мають критично мислити та навчатись, мають пройти систематичний шлях критичного аналізу та критичного міркування. Це і є метою запропонованих нижче методик, які були розроблені в рамках проекту "Читання і письмо для розвитку критичного мислення" (автори Чарльз Темпл, Скот Уолтер, Курт С.Мередіт та Дженні Стіл). Мета статті - розгляд використання інтерактивних методик для вивчення творів епічного жанру студентами на практичних заняттях з англійської мови.

Постановка проблеми. Розгляд будь-якої теми на практичних заняттях з англійської мови (і не лише цієї дисципліни) доцільно будувати з урахуванням трьох основних етапів методичної структури: актуалізація опорних знань студентів, усвідомлення смислу та міркування.

Метою першого етапу - актуалізації о "спонукати процес мислення по темі, викликати зацікавленість, навіть заінтригувати до сприйняття нового матеріалу і власне активізувати самого студента. Це етап активного пригадування студентами попередніх знань, перевірки власних знань студентів та продумування до деталей теми майбутнього опрацювання". [1, с. 9]. Отже, це встановлення студентами рівня власного знання, до якого додається нове

Другий етап методичної структури: мислення та навчання є усвідомлення значення. Це фаза співдії студента з новою інформацією, яка може мати різну форму: читання, слухання чи експериментального дослідження. Важливим завданням на цьому етапі є збереження активного залучення студентів, підтримання зацікавлення та заохочення студентів до перевірки власного розуміння. Адже під час перевірки власного розуміння відбувається процес пристосування інформації до існуючих схем, об'єднання нової інформації з старою та встановлення зв'язків між відомим та новим знанням для утворення нового розуміння.

Міркування - це третя фаза методичної структури, під час якої студентом "консолідується нововивчене та активно реструктуруються власні схеми для включення нових понять. Саме на цьому етапі нові знання перетворюються студентом на свої власні, відбувається активний обмін міркуваннями між студентами, заохочується самовираження, і саме ця фаза забезпечує тривалість навчання" [1, с. 13]. Наведене далі структурне практичне заняття передбачає процес керованого читання, метою якого є максимальне залучення студентів до процесу читання та розуміння пропитаного матеріалу. Висвітлення матеріалу практичного заняття *включатиме всі* три фази методичної структури.

Викладач пропонує на розгляд студентів оповідання американського письменника Амброуса Бірса "An Occurrence at Owl¹ Creek Bridge" [3, с. 5] (оповідання подано в кінці статті у додатку). Але перед прочитанням тексту викладач цікавиться, чи знайомі студенти з творчістю цього письменника, чи читали його твори, яка їх тематика та проблематика. (Якщо раніше творчість та твори цього автора не розглядалися, то доцільно буде дати коротку біографічну та бібліографічну довідку перед прочитанням оповідання.) Після пригадування пропонується висловити здогади стосовно теми та проблем, які будуть висвітлені в цьому оповіданні. (*Як би гадаєте, про що буде це оповідання? Що змусило вас зробити такі висновки? Чи можете ви висловити *judicium* стосовно головних героїв, часу, під час якого розвиватимуться події?*) Важливо стимулювати процес мислення студентів та заохотити їх до сприйняття нового матеріалу.

Після чого необхідно попередити студентів, що читатимуть вони разом, але не все оповідання зразу, а частинами на які попередньо воно було розбито викладачем. Надзвичайно важливо тут, щоб студенти не забігали наперед, а читали тільки за командою викладача. Отже, викладач просить прочитати першу частину оповідання (перші три абзаци в даному випадку), після цього зупинитись та не читати далі.

Після прочитання першої частини викладач просить відкласти текст і подумати над наступними запитаннями: *Які були ваші відчуття під час прочитання -першої частини? Які думки у вас виникли? Що зманювана вам ваша уява? Що ви думаєте про головного героя? Чи можна здогадатись, в чому його провина? За що йому присудили таке, покарання? Що ви знаєте про його сім'ю?* (Етап міркування) *Яка важлива тема*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК ПРИ ВИВЧЕННІ ЕПІЧНОГО ТВОРУ...

підіймається в цьому оповіданні? Як ви гадаєте, як далі будуть розвиватися події? (Етап актуалізації).

Запитання необхідно ставити по одному, даючи змогу учасникам подумати над ними, заохочуючи до активного обговорення всіх студентів.

Потім викладач просить студентів продовжити читання до наступної зупинки., Коли група закінчить читання, знову починається обговорення: *Про що ви дізнались, прочитавши другу частину? Чи підтвердились ваші здогади? Що ви відчували, читавши цей уривок? Чи можете ви сказати зараз, про що це оповідання? Як ви думаєте, як будуть розвиватись події далі? Чи вдасться врятуватись головному героєві? Що ви відчуваєте по відношенні до нього?* Далі викладач просить приготуватись до прочитання наступної частини оповідання. Студенти читають до третьої зупинки.

Коли студенти закінчать читати цю частину, викладач запитує: *Що трапилось в цьому уривку? Чи була прикута ваша увага до розвитку подій? Якщо так, то чим саме автор тримав вашу увагу? Що ви відчуваєте зараз? На що автор звертає особливу увагу у цій частині? Чому? В оповіданні нічого не сказано про зовнішність героя, сиге, якби вам треба було його змалювати, як би ви його описали? Ви вважаєте його позитивним чи негативним персонажем? Чи співпереживаєте ви разом з ним? Як будуть розвиватись події далі? Чи здійсниться його мрія?* Викладач просить студентів читати до наступної зупинки.

Після прочитання викладач знову ставить ряд запитань. *Що ви зараз думаєте? Що відчуваєте? Що трапилось з головним героєм? Чи справдились ваші передбачення? Що ви можете сказати про його фізичний стан? Чому він так себе почуває? Чи буде він врятований? Що змушує вас так думати? Залишилась лише одна, остання, частина, як ви гадаєте, яким буде фінал?* Важливо, щоб всі студенти брали участь в обговоренні та висловлювали свої здогади. Обговоривши цю частину, викладач просить прочитати заключну.

Коли всі закінчили читати, викладач запитує: *Чи був фінал оповідання не очікуваним? Що трапилось з головним героєм? Що означали всі ті події, що відбувались раніше? Що ви відчуваєте зараз? Чи справді здійснились ваші передбачення? Що ви зараз скажете про те, якій проблемі присвячено це оповідання? Чи виникають у вас якісь асоціації між цим оповіданням чи чимось? Що ви читали раніше, можливо, переглядали фільм із схожим сюжетом?*

Після обговорення викладач пропонує згадати уривок з трагедії "Гамлет, принц Датський" Вільяма Шекспіра:

To be, or not to be: that is the question:	No more; arid by a sleep to say we end
Whether 'tis nobler in the mind to suffer	The heart-ache and the thousand natural shocks
The slings and arrows of outrageous fortune,	That flesh is heir to, 'tis a consummation
Or to take arms against a sea of troubles,	Devoutly to be wished. To die, to sleep...
And by opposing end them? To die: to sleep:	

Яким чином оповідання стосується цієї цитати? Викладач відводить певний час для обговорення у парах, а потім пари виносять свої судження на загал та дискутують в аудиторії, висловлюючи свої точки зору. Дискусію можна побудувати таким чином, що студенти можуть розділитись на дві чи більше, груп, відстоюючи свої погляди та обгрунтовуючи їх.

ХижунЯ.В.

Завданням для самостійної роботи вдома можна запропонувати таке: написати невелике есе на тему "Мої роздуми після прочитання оповідання "An Occurrence at Owl Creek Bridge".

Висновки. Ознайомлення та опрацювання епічного твору з використанням методик, наведених вище, дозволить, перш за все, підготувати студентів до сприймання нового матеріалу, зацікавити їх та збудити їхню увагу, по-друге, під час читання постійно підтримувати їхню зацікавленість, спонукати до роздумів та аналізування прочитаного, крім того, заохочуватиме до обговорення та обміну думками, а все, це означатиме активну залученість у навчальний процес. Адже, як зазначав відомий американський дослідник др. Андерсен: "Ефективне, довгострокове навчання полягає, по суті, у віднайденні сенсу в інформації та ідеях. Найкращим чином це досягається, коли студенти активно беруть участь в процесі навчання, усвідомлюючи інформацію, синтезуючи і опановуючи її" [2, с.7].

(Appendix)

An Occurrence at Owl Creek Bridge

by Ambrose Bierce

A man stood on a railroad bridge in Alabama, looking down into the swift waters of the Owl Creek River below. The man's hands were *tired behind his back*. There was a rope around his neck. The rope was tied to part of the bridge above him. Three soldiers of the Northern Army stood near the prisoner, waiting for the captain's orders to hang him.

Everybody was ready. The prisoner stood quietly. His eyes were not covered. *He looked* down and saw the water under the bridge. Now he closed his eyes. He wanted his last thoughts to be of his wife and children. But as he tried to think of them, he heard sounds again and again. The sounds were soft, but they got louder and louder and started to hurt his ears. The pain was strong; he wanted to shout but the sounds he heard were just those of the river running swiftly under the bridge.

The prisoner quickly opened his eyes and looked at the water. "If I could only free my hands", he thought, "then I could get the rope off my neck and jump into the river. I could swim under the water and escape the fire of their guns. I could reach the other side of the river and get home through the forest. My house is outside of their military area and my wife and children are safe there. I would be, too ..."

The first step

While these thoughts raced through the prisoner's mind, the captain gave the soldiers the order to hang him. A soldier quickly obeyed. He made the rope firm around the prisoner's neck, then dropped him through a hole in the *bridge*.

As the prisoner fell, everything seemed black and empty. But then he felt a sharp pain in his neck and could not breathe. There were terrible pains running from his neck down through his body, his arms, and his legs. He could not think. He could only *feel* a feeling of living in a world of pain.

Then suddenly he heard a noise, something falling into water. There was a big sound in his ears. Everything around him was cold and dark. Now he could think. He believed the rope had broken and he was in the river. But the rope was still around his neck and his hands were tied. He thought, "How funny...how funny to die of hanging at the bottom of a river!" Then he felt his body moving up to the top of the water.

The prisoner didn't know what he was doing. But his hands reached the rope on his neck and tore it off. Now he felt the most violent pain he had ever known. He wanted to put the rope

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК ПРИ ВИВЧЕННІ ПІСЬМОВОГО ТВОРУ.

back on his neck. He tried...but could not. His hands beat the water and pushed him up to the top. His head came out of the water. The light of the sun hurt his eyes. His mouth opened and he swallowed air. It was too much for his lungs. He blew out the air with a scream.

The second stop

Now the prisoner could think more clearly. All his senses had returned. They ...they, were even sharper than before. He heard sounds he never heard before - that no man's ears ever heard - the flying wings of small insects, the movement of a fish. His eyes saw more than just the trees along the river. They saw every leaf on the trees and they saw the thin lines in the leaves... And he saw the bridge with *the* wall at one end. He saw the bridge with the wall at one end. He saw the soldiers and the captain on the bridge. They shouted and they pointed at him. They looked like giant monsters. As he looked, he heard gunfire. Something hit the water near his head. Now there was a second shot. He saw one soldier shooting at *him*.

He knew he had to get to the forest and escape. He heard an officer call to the other soldiers to shoot... The prisoner went down into the river... deep - as far as he could. The water made a great noise in his ears, but he heard the shots. As he came up to the top again, he saw the bullets hit the water. Some of them touched his face and hands. One even fell into the top of his shirt. He felt the heat of the bullet on his back.

When his head came out of the water for air, he saw that he was farther away from the soldiers. And he began swimming strongly. As he swam, the soldiers fired their rifles. Then they fired their cannon at him. He was caught in a whirlpool which kept turning him around and around. This was the end, he thought. Then, just as suddenly as it had caught him, the whirlpool lifted him and threw him out of the river. He was on land!

The third stop

He kissed the ground. He looked around him. There was a pink light in the air. The wind seemed to make music as it blew through the trees. He wanted to stay there. But the cannon fired again. And he heard the bullet above *his* head. He got up and ran into the forest...

At last, he found a road toward his house. It was a wide, straight road. Yet, it looked like a road that never had any travelers on it; no farms, no houses on its sides, only tall black trees. In the *tall* black trees, *the* prisoner *heard* strange voices. *Some of them spoke in words that he could not understand.*

His neck began to hurt. When he touched it, it felt very large. And his eyes hurt so much that he could not close them. His feet moved, but he could not feel the road. As he walked, he was in a ... a kind of sleep. Now half-awake, half-asleep, he found himself at the door of his house. His lovely wife ran to him. Ah, at last!

The fourth stop

He put his arms about his beautiful wife. And just then, he felt a terrible pain in the back of his neck. All around him there was a great white light and the sound of a cannon. And then ... darkness and silence...

The prisoner was dead; his neck was broken. His body hung at the end of a rope. It kept swinging from side to side, swinging gently under a hole in Owl Creek Bridge.

Список літератури

1. Джанні Стіл, Курт Мередіт і Чарльз Темпл. Методи сприяння розвитку критичного мислення. Посібник I. - Київ, [Б.р.].
2. Джанні Стіл, Курт Мередіт і Чарльз Темпл. Методи сприяння розвитку критичного мислення. Посібник II. - Київ, [Б.р.].

Хижун ЯВ.

3. Twelve American Classics: Short Stories in VOA Special English.- Washington, D.C.. Voice of America United States Information Agency, 1988.

Хижун Я.В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДИК ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЭПИЧЕСКОГО ЖАНРА НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Статья рассматривает использование интерактивных методик при изучении произведений эпического жанра студентами на практических занятиях английского языка. Использование вышеуказанной методики рассматривается на примере рассказа "An Occurrence at Owl Creek Bridge" известного американского писателя Амброуса Бирса.

Ключевые слова: интерактивные методики, критическое мышление, практическое занятие, английский язык

Khyzhun Y.V. APPLICATION OF INTERACTIVE METHODS FOR STUDIES OF EPIC WRITINGS IN PRACTICAL ENGLISH COURSES

Application of interactive methods for studying epic writings by students in practical English courses is under consideration in the present paper. As an example is a story "An Occurrence at Owl Creek Bridge". by famous American writer Ambrose Bierce.

Key words: interactive methods, critical thinking, practical courses, English

Поступила до редакції 19.02.2007 р.

УДК 81'243:004"312"

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Черчата Л.М.

*Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка,
м. Полтава, Україна*

У статті розглядається проблема ефективності використання сучасних інформаційних технологій у навчанні іноземних мов.

***Ключові слова:** сучасні інформаційні технології, комп'ютерні технології, програмні і технічні засоби, мультимедиа*

Постановка проблеми. Необхідність нового підходу до вирішення питання професійної підготовки сучасних спеціалістів пояснюється наявністю неперервних змін, які супроводжували розвиток людства упродовж усієї його історії. Загальною метою європейської інтеграції у сфері освіти, як було задекларовано у ряді документів Болонського процесу, є підвищення її якості. Саме в цьому сьогодні вбачають той фактор, який у подальшому уможливить успішне працевлаштування і забезпечить адаптивність майбутніх спеціалістів до неминучих змін у обраній ними професії. Подальша модернізація освітньої діяльності на теренах України вирізняється особливою увагою до проблеми організації навчального процесу, його інформатизації і використання в ньому сучасних технологій.

Одним з пріоритетних напрямків реформування освіти є досягнення якісно нового рівня у вивченні базових предметів, у тому числі, в першу чергу, іноземних мов, оскільки розвиток ринкових відносин, розширення міжнародних зв'язків, зміцнення та розвиток політичних, економічних і культурних взаємин з країнами Європи та усього світу спричинили формування соціального замовлення на практичне володіння іноземними мовами. У вивченні мов вбачають один із способів виховання толерантності, здатності до співпраці, досягнення взаєморозуміння між народами, поваги до особистості. До того ж іноземна мова, як навчальний предмет, має високий освітній, виховний, розвиваючий потенціал, збагачує особистість і дає їй можливість вийти у великий світ нових знань, людського досвіду, надбань світової культури.

Як у вітчизняній, так і в зарубіжній методиці накопичений чималий досвід у викладанні іноземних мов. Проблема впровадження нових, більш ефективних методів і засобів навчання, які активізують навчальний процес, сприяють досягненню якісних результатів, забезпечують його ефективність, глибоко вивчається науковим загалом (Полат Є.С., Зімня І.А., Коряковцева Н.Ф., Шерстюк О.В., Хорушко Н.М. та ін.). Ці методи покликані підвищити рівень якості навчання студента. Послугуючись інформацією, викладеною в роботах багатьох авторів, можна стверджувати, що в них чітко прослідковується зорієнтованість на необхідність інформатизації навчального процесу [2; 3; 5]. Проведений нами *аналіз наукових джерел і публікацій* вказує на те, що незважаючи на наявність численних робіт, присвячених використанню ТЗН, а надто СІТ в навчанні іноземних мов, визнанню їх ефективності, остаточного вирішення проблема ще не набула.

Тому *метою* даної статті є висвітлення основних етапів упровадження СІТ у навчальний процес, а також загальних тенденцій їх використання під час вивчення іноземних мов, ефективності їх застосування, впливу на зміну змісту та умов праці викладача.

Виклад основного матеріалу. Перші спроби використання різних машин у процесі викладання мов з'явилися ще на початку ХХ століття. Відтоді рушійним фактором упровадження технічних засобів у навчальний процес є ідея зростання ефективності навчання шляхом передачі машинам окремих функцій викладача, тобто забезпечення автоматизації діяльності студента. Оскільки процес навчання є інформаційним процесом, то принагідним буде зазначити, що інформаційні технології, ТЗН завжди були його частиною і в „докомп'ютерну" епоху, а надто сьогодні, коли для цього існують реалістичні умови.

Одним із перших винаходів обчислювальної техніки у процесі викладання іноземних мов була машина Сіднея, яка з'явилася в 1926 році. Однією з основних переваг навчання за допомогою машин виявився миттєвий зворотний зв'язок з кожним учнем, який забезпечував реалізацію індивідуального підходу. В нашій країні найпоширенішим видом автоматизованих засобів навчання іноземних мов були пристрої зворотного зв'язку. Вони були вмонтовані у багатьох кабінетах іноземних мов як лампочки-індикатори на столах учнів з пультом керування у викладача і забезпечували останньому значну економію часу під час проведення фронтального контролю. Більш досконалим варіантом автоматизованих засобів були тренувальні пристрої на зразок „Ластівки", з вмонтованим датчиком реєстрації відповідей, що уможливило індивідуальний темп роботи. Методичною базою для створення цих навчаючих пристроїв слугували принципи програмованого навчання, яке поступово стало асоціюватися з автоматизованим навчанням.

Наприкінці 30-х на початку 40-х рр. ХХ ст. розпочалася робота над створенням багатофункціональної обчислювальної машини одночасно у США, Великобританії, Німеччині та ОРСР - то були моделі першого покоління ЕОМ, винахід, яких у 1946 році став відправним пунктом у розвитку багатьох галузей науки, рівно як і сфери освіти. Відтоді робота над вдосконаленням ЕОМ не припинялася. З того часу змінилося 5 поколінь ЕОМ, що означало принципові поновлення апаратних засобів і елементної бази.

Дидактичними перевагами комп'ютера порівняно з іншими засобами навчання є багатифункціональність, інтерактивність, діалоговий взаємозв'язок, розмаїття організаційних форм роботи, до яких можна віднести дослідницькі роботи студентів, пошук інформації з предмета в базі даних, демонстраційні роботи, різні види і форми практичної діяльності студента, що реалізуються за допомогою спеціальних комп'ютерних навчальних програм, де студенту пропонується розв'язати поставлені перед ним задачі або проблемні ситуації, відповісти на запитання або ознайомитися з новою навчальною інформацією, вивчити її і закріпити в індивідуальній чи груповій формі.

Як засіб навчання комп'ютер реалізує усі переваги інших існуючих ТЗН. Коли говорять про його використання у навчальному процесі, як правило, мають на увазі не стільки технічні чи функціональні характеристики, скільки навчальне програмне забезпечення, яке має реалізувати ту чи іншу навчальну функцію. Перші дослідження у галузі вивчення комп'ютерного навчання іноземним мовам (КНІМ) в російській та радянській і навчання мовам за підтримкою комп'ютера в західній традиції CALL - COMPUTER ASSISTED LANGUAGE LEARNING почали проводитися ще з 1954 р.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Поняття „сучасні інформаційні технології” (СІТ) виникло у зв'язку з розвитком інформатизації суспільства, яке базувалося на засобах обчислювальної техніки. Зазвичай під ним розуміють сукупність програмних, технічних, комунікаційних засобів, а також способів і методів обробки даних, які забезпечують цілеспрямовану передачу, обробку, збереження, тиражування і відтворення інформаційного продукту (даних, ідей, знань) з метою зниження трудомісткості її використання, а також для підвищення її надійності і оперативності. СІТ передбачають *використання різноманітних* технічних засобів, провідне місце серед яких посідає комп'ютер та аудіовізуальні електронні засоби [1, с.30; 2, с.4-5; 6, с.375; 7, с.294; 8, с.287].

Інформаційні технології відіграють у суспільстві значну роль, яка полягає у прискоренні процесів отримання, поширення та використання ним нових знань. Підвищуючи якість інтелектуальних ресурсів суспільства, інформаційні технології тим самим покращують і якість життя.

Інформаційна технологія навчання є така педагогічна технологія, яка застосовує спеціальні способи, програмні і технічні засоби (кіно-, аудіо- і відеотехніку, комп'ютери, телекомунікаційні мережі) для роботи з інформацією і має на меті створення як для педагогів, так і для студентів оптимальних і найбільш сприятливих умов для вільного доступу до неї, уможливаючи тим самим, доступність і загребуваність наукового, культурного і освітнього капіталу людства. Захарова І.Г. пропонує розуміти „(ГН як застосування інформаційних технологій для створення нових можливостей передачі знань (діяльність педагога), *сприйняття знань* (діяльність студента), *оцінки якості навчання* і, безумовно, *всєбічного розвитку особистості* того, хто навчається у ході навчально-виховного процесу” [2, с.22].

Одними з найбільш перспективних і популярних педагогічних інформаційних технологій є мультимедійні технології. Неможливо уявити без них сучасне навчання. Вони дозволяють створювати цілі колекції зображень, текстів і даних, які супроводжуються звуком, відео, анімацією та ін. візуальними ефектами; включають інтерактивний інтерфейс та інші механізми керування. Відтак мультимедійна інформація - це не тільки традиційні статичні елементи: текст, графіка, а й динамічні: відео-, аудіо- та анімаційні послідовності. Зображувальний ряд, включаючи образне мислення, допомагає цілісно сприймати запропонований матеріал через можливість співставляти теоретичний і демонстраційний матеріали. Тестові завдання вже не обмежуються словесним формулюванням, а можуть бути подані як відеосюжет [2, с.4-5].

Мультимедійність створює психологічні моменти, які уможливають сприйняття і запам'ятовування матеріалу з включенням підсвідомих реакцій людини: наприклад, підведення підсумків чи постановка завдання можуть у кожній лекції дистанційного курсу випереджуватися якимось звуком чи мелодією, яка налаштовує студента на певний вид роботи. Це забезпечується напередодні у процесі розробки курсу і не потребує зосередження уваги викладача [5, с.157-158].

Використання комп'ютерних технологій навчання іноземної мови значною мірою змінило підходи до розробки навчальних матеріалів з цієї дисципліни. На відміну від традиційного, інтерактивне навчання на основі мультимедійних програм уможлиблює більш повну реалізацію цілого комплексу методичних, дидактичних, педагогічних і психологічних принципів, перетворюючи процес пізнання на більш цікавий і творчий. Скажімо, можливості враховувати рівні мовленнєвої підготовки студентів і розробляти різні за рівнем складності завдання в межах однієї програми можуть бути основою для реалізації принципу індивідуалізації та диференційованого підходу в навчанні. При

цьому забезпечується дотримання принципу посильної трудності і доступності завдань, а також враховується темп роботи кожного студента.

Використання СІТ в навчанні іноземної мови передбачає активну позицію студента у процесі засвоєння знань. Новий вид пізнавальної діяльності повністю виключає пасивне сприйняття інформації. Вона здійснюється на основі напруженої розумової діяльності, яка вимагає зосередженості і максимаьної уваги, результатом якої є відкриття нових знань. Слід також зазначити, що креативній характер навчально-пізнавальної діяльності значно сприяє розвитку пізнавальної самостійності студентів, формуванню умінь самостійно поповнювати знання, здійснювати пошук і орієнтуватися в потоці інформації.

Прикладним також буде зазначити, що візуалізація навчального матеріалу, діючи на емоційні і понятійні сфери, сприяє більш глибокому засвоєнню мовленнєвого матеріалу. Мультимедійні програми одночасно стимулюють у студента одразу кілька каналів сприйняття, краще підтримують його увагу, сприяють зниженню втомлюваності і забезпечують необхідну релаксацію. В свою чергу, поєднання зорового образу, тексту і звукового ряду уможливають комплексний розвиток навичок мовленнєвої ДІЯЛЬНОСТІ студента іноземною мовою. Цей процес, набуває інтерактивного характеру завдяки можливості двохстороннього зв'язку, коли студент і комп'ютер можуть ставити один одному запитання, отримувати на них відповіді, коли комп'ютер може надавати підказки з метою корекції і до нього можна звернутися за допомогою.

Великою перевагою автоматизованих навчальних систем є здатність реєструвати, зберігати і аналізувати відповіді студентів, надавати їм у разі необхідності допомогу, здійснювати поетапну і наскрізну оцінку знань, визначати прогрес в їхній роботі - іншими словами, здійснювати більш гнучку систему контролю засвоєння і оцінки знань. Разом з тим, наявність у різноманітних програм ключів надає студентам можливість одночасно здійснювати і самоконтроль.

Створення якісних навчальних і контролюючих програм є складним процесом, який вимагає, від викладачів іноземної мови, лінгвістів і методистів великих затрат сил і часу, а також передбачає і активну участь спеціалістів у сфері комп'ютерної техніки. Результатом такої праці і є мультимедійні програми, які можуть використовуватися як у традиційній методиці навчання, так і в дистанційному навчанні.

У викладанні іноземних мов використовуються на сьогодні різноманітні комп'ютерні програми, які за змістом є граматичними, лексичними, культурологічними, країнознавчими, навчальними мовленню і письму, комунікативними тощо. Проте однією з основних сфер застосування є граматики, що підтверджується дослідженнями відомої програми "Grammarland" та ін,

Грамматичний аспект мови легко піддається алгоритмізації та програмуванню, оскільки граматики є системою правил, наділених певними ознаками. За допомогою комп'ютера можна виконувати різні вправи: тренувальні, трансформаційні, підстановочні, комбінаторні тощо. Такі завдання, що виконуються за допомогою комп'ютера, відрізняються наявністю одночасно і алгоритмічності, і комунікативної спрямованості. Надзвичайно важливим є створення студентами узагальненої таблиці-схеми у вигляді „дерева часів", що сприяє інтеріоризації дії та активізації навчання [4, с.53-54].

У методиці викладання іноземної мови в рамках комунікативного підходу **ДО** навчання відбувся якісний стрибок, пов'язаний з можливістю моделювання мовного комунікативного середовища за допомогою мультимедіа, функціонування каналів спілкування у Інтернет-просторі тощо. СІТ стають вже не допоміжними засобами, а

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

принципово змінюють середовище навчання і сприяють створенню таких умов, які формують програму висловлювання, стимулюють реалізацію мовних інтенцій, замінюючи навчальну діяльність діяльністю в реальному комунікативному середовищі.

Робота в такому середовищі надає можливість ефективніше реалізувати індивідуальні методи навчання, засвоювати навчальний матеріал, спираючись на принципи послідовності і концентричності подачі матеріалу, відкриває нові можливості знайомства з актуальною та автентичною інформацією про країну, мова якої вивчається. У Інтернет-просторі ми маємо справу з активним користувачем розмовного стилю мовлення в режимі спілкування онлайн, з усіма його мовленнєвими особливостями.

Відтак, опрацьовані нами джерела дозволяють зробити *висновок* про те, що процес використання сучасних інформаційних технологій в освіті є дійсно незворотнім і таким, що сприяє ефективному засвоєнню знань, формуванню умінь та навичок студентів взагалі і зокрема під час вивчення іноземних мов, підвищує зацікавленість студентів, а також забезпечує розвиток у них самостійності і творчого підходу до вирішення поставлених перед ними завдань.

Список літератури

1. Дзюбенко А.А. Новые информационные технологии в образовании. - М., 2000, - 104с
2. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: Учеб пособие для студ. высш. пел. учеб. заведений. - М; Академия, 2003. - 192с, •
3. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. - М. Просвещение, 1991.
4. Козлакова ПО, Теоретичні і методичні основи застосування сучасних інформаційних технологій у вищій технічній освіті: Монографія К.: ІЗМН. 199? - ІСОс.
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Учеб. пособие для студ. пед вузов / Под ред. Е.С.Полат. -М.: Академия, 2001 -272 с
- С 'Российская педагогическая энциклопедия' В 2гг./ Гл. Ред. В В.Давыдов. - М.; Большая Российская Энциклопедия, 1993 - 608с.
1. Современный словарь по педагогике і Сост. Рапацевич Е.С. - Мм.: Современное слово, 2001. - 928с.
8. Технические средства обучения а общеобразовательной школе¹ Учеб пособие для студентов пед. ин-тов и уч-ся пед. уч-ш. ' Г.И.Рах, Дрига И.И., Э.И.Кузнецов, С А.Жданов. - 2-е изд., перераб. и доп. - М : Просвещение, 1993. 287 с.

Черчата Л.М. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Статья рассматривает проблему использования современных информационных технологий в обучении иностранным языкам.

Ключевые слова: современные информационные технологии, компьютерные технологии, программные и технические средства, мультимедиа

Cherchata L.M. MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Great attention is paid to using modern information technologies in teaching foreign languages. The attempt of corroboration of the dynamic and irreversible process of using them in educational process and the increasing of its effectiveness is made.

Key words: modern information technologies, computer technologies, program and technical facilities, multimedia

Поступила до редакції 23.02.2007 р.

РАЗДЕЛ 6. WEB-ПРОСТРАНСТВО МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

УДК 371.32.004

О ВЛИЯНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ НА ЧЕЛОВЕКА И ЕЁ РОЛИ В НООСФЕРНЫХ ПРОЦЕССАХ

Андреева Л.Ю

Крымский научный центр НАНУ г. Симферополь. Украина

В статье рассматривается взаимодействие информационной среды - Интернета и человека-пользователя, а также дается анализ феномена интернет-зависимости как одного из факторов, оказывающих непосредственное влияние на коммуникационные процессы

Ключевые слова: *информационная среда, ноосферные процессы, Интернет зависимость*

Постановка проблемы. Учение о ноосфере как преобразованной разумом биосфере было развито выдающимся ученым В.И. Вернадским. Большинство современных теоретиков (Н.Н. Моисеев, А.Д. Урсул и др.) определяют ноосферу как область единства природы и общества, в которой разум и духовно-нравственные приоритеты являются определяющими факторами развития цивилизации. «Существенной особенностью грядущей ноосферы будет являться возможность для каждого индивидуума получения информации обо всех событиях, происходящих на Земле, в режиме реального времени» [1; 2]. Качественно новая информационная среда является предпосылкой создания ноосферной деятельности, рождается информационная среда будущего. При этом необходимо учитывать, что сам по себе процесс информатизации не дает гарантий, что коммуникационные каналы заполняются экологической (достоверной, безопасной) информацией.

Цель статьи- рассмотреть взаимодействие информационной среды -Интернета и человека-пользователя, а также сделать анализ феномена интернет-зависимости.

На представленном нами рис.1 показана схема роли и взаимодействия человека-пользователя и информационной среды в ноосферных процессах.

О ВЛИЯНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ НА ЧЕЛОВЕКА И ЕЁ РОЛИ...

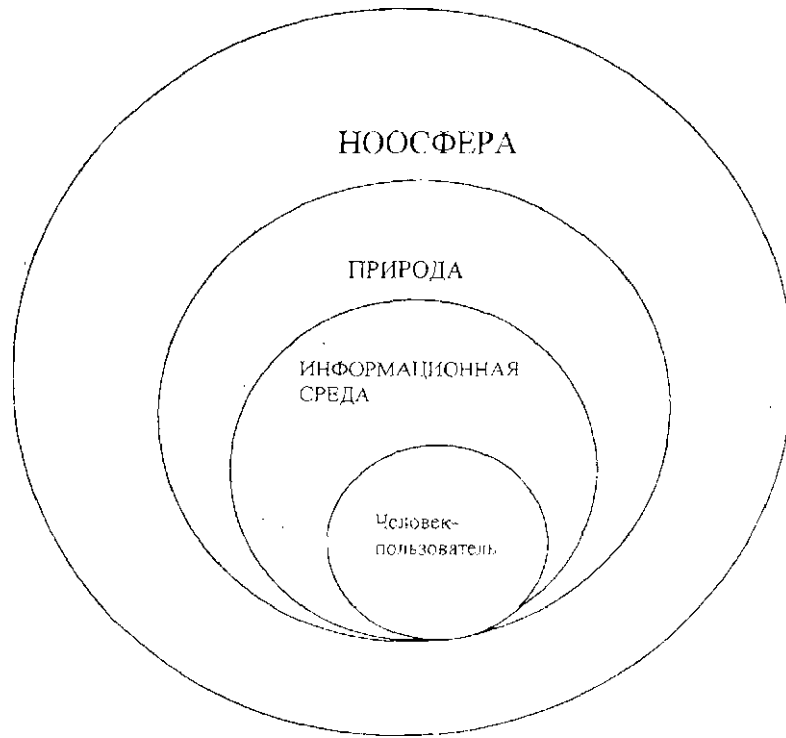

Рис.1. Схема роли и взаимодействия человека-пользователя и информационной среды в ноосферных процессах

Что происходит с информационной средой, как она взаимодействует с человеком, обществом, какие прогрессивные и регрессивные последствия ожидают будущее? Эти важнейшие вопросы, связанные именно со взаимодействием человека и окружающей его среды, становятся актуальными. А среда может быть как реальной, так и виртуальной...благодаря глобальным и глубинным изменениям, происходящим в нынешнем веке, веке информатизации.

Преобразования, происходящие в нынешнем веке в различных сферах и областях деятельности человека, немислимы без соответствующей активизации человеческого фактора. Слишком значительные и стремительные изменения современного мира оказывают ни с чем не сравнимое воздействие на личность. К одним из таких воздействий относится бурное развитие информационных технологий.

Компьютерные технологии неоднозначно воздействуют на человека и весь уклад его жизни. В настоящее время компьютерные, локальные и глобальные сетевые технологии можно рассматривать как феномен культуры, выступающий для личности в качестве опосредующего механизма восприятия окружающей действительности, в том числе и межличностного общения. С помощью Интернет-технологий решаются многие задачи во всех сферах жизнедеятельности. Эта особая культурная среда создает дополнительные условия для саморазвития личности, повышения уровня ее компетентности, а следовательно, способствует росту уверенности индивидуума в себе

и получению удовлетворения. Компьютерные технологии имеют широкие информационные возможности для реализации интересов личности, начиная от экономических, политических, социальных, научных областей и т.д. При этом виртуальное взаимодействие людей в Интернете привлекательно прежде всего для молодежи и определяется несколькими моментами. Это

- широта и доступность всевозможных видов научной, культурной информации библиотек и хранилищ всех стран мира, объединенных в глобальную Сеть;
- возможность решать возникающие задачи в режиме виртуального времени;
- использование дистанционных средств обучения, включающих комбинации обучающих программ и аудио- и видеокомпьютерных возможностей;
- виртуальная анонимность контактов и демократизм общения пользователей, которые уравнивают всех в правах. Данное обстоятельство позволяет в некоторой степени выходить за рамки социальных норм, предпочтений и ролей, а также более свободно общаться со сверстниками.

Привлекательность виртуального способа постижения объективной деятельности не может не сказаться на позитивном психическом самочувствии пользователя, у которого возникает достаточно высокая, степень эмоциональной удовлетворенности. Интернет стимулирует формирование «чудесной» картины мира, выполняя по отношению ко всей современной культуре функцию периферии, где происходит накопление информации о случайности, новом, ненормативном, не вписывающемся в жесткие рамки устоявшихся представлений.

Возрастание популярности использования Интернет-технологий приводит к множеству проблем, одной из которых становится явление Интернет-зависимости пользователей.

По определению Ц. Короленко и Н. Дмитриевой [3], зависимое поведение характеризуется стремлением ухода от реальности посредством изменения своего психологического состояния, т.е. вместо решения проблемы «-здесь и сейчас» человек выбирает зависимую реализацию, достигая тем самым более комфортного психологического состояния в настоящий момент, откладывая имеющиеся проблемы «на потом».

Проблема аддикции (патологической зависимости) начинается тогда, когда стремление ухода от реальности, связанное с изменением психического состояния, начинает доминировать в сознании, становясь центральной идеей, вторгающейся в жизнь. Происходит процесс, во время которого человек не только не решает важных для себя проблем (например, бытовых, социальных), но и останавливается в своём личностном развитии.

Интернет-зависимость (Internet-addiction) - психическое расстройство, навязчивое желание выйти в Интернет и болезненная неспособность вовремя отключиться от Интернета. Впервые это расстройство было описано в 1997 году доктором И. Голдбергом [5].

При рассмотрении этого явления различают основные пять типов Интернет-зависимости:

- 1) игровая зависимость - навязчивое увлечение компьютерными играми по Сети;
- 2) навязчивый веб-серфинг бесконечные путешествия по Интернету, поиск-информации;

О ВЛИЯНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ НА ЧЕЛОВЕКА И ЕЁ РОЛИ...

3) пристрастие к виртуальному общению и виртуальным знакомствам - большие объёмы переписки, постоянное участие в чатах, веб-форумах, избыточность знакомых и друзей в сети;

4) навязчивая финансовая потребность - игра по *сети* в азартные игры, ненужные покупки в Интернет-магазинах или постоянные участия в Интернет-аукционах;

5) киберсексуальная зависимость - навязчивое влечение к посещению порносайтов и занятию киберсексом.

Доктор М. Орзак в своих работах [7] выделила следующие психологические и физические симптомы, характерные для интернет-зависимых.

Психологические симптомы:

1. Хорошее самочувствие или эйфория за компьютером;
2. Невозможность остановиться;
3. Увеличение количества времени, проводимого за *компьютером*;
4. Пренебрежение семьёй и друзьями;
5. Ощущение пустоты, депрессии, раздражения не за компьютером;
6. Ложь работодателям или членам семьи о своей деятельности;
7. Проблемы с работой или учебой.

Физические симптомы:

1. Синдром карпального канала (туннельное поражение нервных стволов руки, связанное с длительным перенапряжением мышц);
2. Сухость в глазах;
3. Головные боли по типу мигрени;
4. Нарушение осанки, боли в спине;
5. Нерегулярное питание, пропуск *приёмов пищи*;
6. Пренебрежение личной гигиеной;
7. Расстройства сна, изменение режима сна;

Согласно исследованиям Кимберли Янг [6] *опасными сигналами являются:*

1. Навязчивое стремление постоянно проверять электронную почту;
2. Предвкушение следующего сеанса он-лайн;
3. Увеличение времени, проводимого он-лайн;
4. Увеличение количества денег, расходуемых он-лайн.

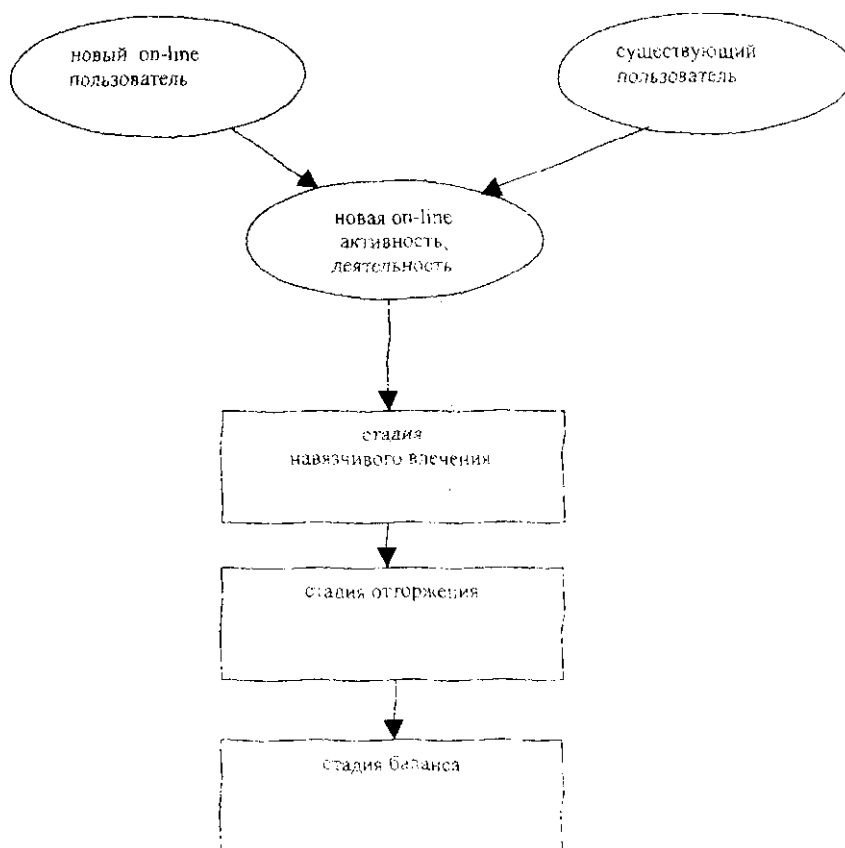

Рис.2. Модель патологического Интернет-использования

На приведенном нами рис. 2 представлена модель патологического Интернет-использования. На рис. 2 видно, что начало использования Интернет *характеризуется* активной деятельностью, попыткой освоения всех возможных вариантов (поисковые системы, библиотеки, on-line и off-line общение и т.д.).

Стадия навязчивого влечения характеризуется длительным неоправданным пребыванием в сети Интернет. При котором пользователь испытывает эйфорию) от того, что «бродит во всемирной паутине», забывая о существовании в реальном мире, теряет контроль над временем и над собой.

Человек в нормальном психологическом состоянии реагирует абсолютно противоположно. Он способен управлять собой И временем Пребывания в сети, обращает внимание на те неудобства (физическое здоровье и бытовые проблемы), которые являются следствием беспричинного использования Интернет.

Стадия отторжения - это Защитная реакция *человеческого организма*, возникающая при физических перегрузках, и приводящая к ухудшению здоровья.

О ВЛИЯНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ НА ЧЕЛОВЕКА И ЕЁ РОЛИ..

Стадия баланса - это тот самый оптимальный вариант, когда необходимость того или иного вида работы за компьютером соответствует нормальному физиологическому состоянию человека. Пользователь полностью контролирует свои действия и время пребывания в сети.

Здоровый человек в состоянии пройти все стадии использования Интернет, а пользователь «с комплексами» застревает на первой стадии.

Поэтому особенно важно выявлять на ранних стадиях Интернет-зависимость.

К сожалению, во всем мире неконтролируемое пребывание в Интернете приводит к необратимым последствиям.

Согласно статистическим данным [4], услуги по использованию сетевых информационных ресурсов пользователями показывают как распределяются Интернет-зависимые:

1. Чаты (37%)
2. Многопользовательские игры (28%)
3. Телеконференции по сети (15%)
4. Электронная почта (13%)
5. Сайты Всемирной паутины (7%)
6. Иные сетевые протоколы (ftp.gopher и пр.) (2%)

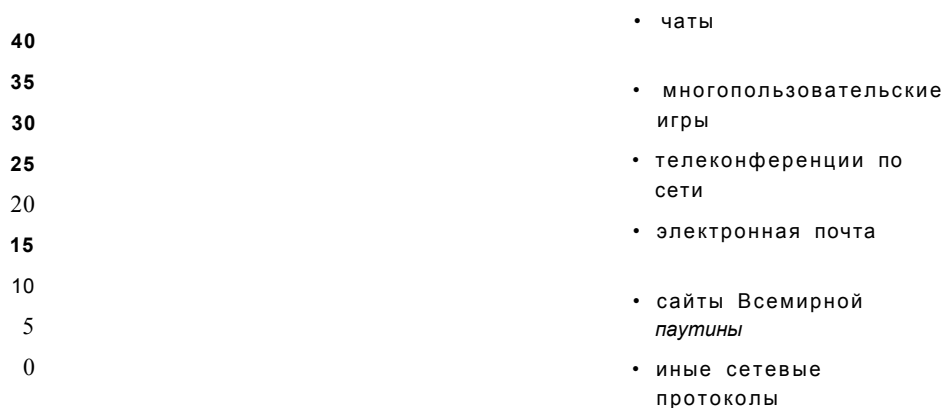

Рис.3. Сетевые услуги среди Интернет-зависимых

На приведенном нами рис. 3 показана диаграмма распределения сетевых услуг среди Интернет-зависимых. Она отображает, что большинство Интернет-зависимых предпочитает общение в чатах и многопользовательские *игры*,

Выделяется обычно две группы Интернет-зависимых: предпочитающие общение ради общения (9%) и зависящие от информации. При этом, по данным опроса Интернет-зависимых, привлекают такие особенности сети, как: *анонимность* (86%), доступность (63%), безопасность (58%) и простота использования (37%) [9].

В группе Интернет-зависимых преобладают люди с нереалистическими и недифференцированными требованиями к себе, дискриминирующие *собственную телесность*, ощущающие некоторую дистанцию между собой и окружающими людьми, пытающиеся компенсировать отсутствие чувства близости и взаимопонимания

Андреева Л.Ю.

преувеличенными представлениями о собственной независимости, а также отказом следовать общепринятым нормам. По мнению А. Вонскунского, «...влияние на личностное развитие информационных технологий не может быть однозначно квалифицировано как положительное или отрицательное: наряду с негативными трансформациями личности при так называемой интернет-аддикции существует возможность позитивного развития отдельных способностей, Я-концепции и мотивационной сферы в целом» [8].

Выводы: Взаимодействия человека-пользователя и информационной среды-Интернета в ноосферных процессах носят сложный характер. Помимо позитивной составляющей, наблюдаются негативные процессы, связанные с бесконтрольным (без учета времени) использованием информационных ресурсов, которые приводят к Интернет-зависимости.

Зависимость от Интернета, или Интернет-аддикция. -- реально *существующий* феномен. Наиболее подвержены влиянию Сети те молодые люди, у которых по разным причинам уже сформировались сложности в общении с окружающими людьми, наблюдаются неудачи в значимых для них видах деятельности, а также неадекватные представления о самих себе. В реальной жизни, зачастую находясь в положении отверженных, они не могут себя полностью реализовать, успешно решать возникающие проблемы. Вследствие чего наблюдаются такие негативные последствия, как уход, по ряду обстоятельств, части молодых людей в Виртуальный компьютерный мир. Интернет-зависимость предоставляет возможность для анонимных социальных контактов, открывает безграничный доступ практически к любому виду информации и зачастую становится единственным средством коммуникации. Феномен Интернет-аддикции постоянно видоизменяется вместе со стремительным развитием Интернета и заслуживает досконального изучения. Применяться должны и качественные, и количественные исследовательские методы. Ведущаяся в настоящее время работа способствует развитию методологии исследования.

Список литературы

1. Биосфера и ноосфера/ АН СССР. Ин-т геохимии и анализ химии им. В И Вернадского: Отт ред.: Б.С. Соколов, А.А. Ярошевский; Сост. В.С. Неаполитанская, А.А. Косорукое, И.Н. Нестерова, - М/ Наука, 1989. - 258, [3] с
2. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. - М: Айрис.-пресс, 2004 - 576с,
3. Социодинамическая психиатрия / Короленко Ц.П., Дмитриева Н.В.; пол рец.В.В.Макарова. - М -Екатеринбург: Академический Проект, 2000. - 463с.
4. <http://www.membrana.ru/articles/mternei/2002/03/27/145900.html> /a>
5. www.psychology.ru/minternet/ecology/04.htm
6. Young K. S. Psychology of computer use: addictive use of the internet: a case that breaks the stereotype //Psychological reports 1996.-Vol 79. Pp. 899-902
7. Maressa Heeht Orzack, Ph.D. - Web Publishing. 1996-1 949.
8. Войскуцкий А.Е. Феномен зависимости от Интернета // Гуманитарные исследования в Интернете / Под ред. А.Е. Войскунского. - М . 2000. С 100-131.
9. <http://www.net.-addict.info/>

О ВЛИЯНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ НА ЧЕЛОВЕКА И ЕЁ РОЛИ...

Андреева Л.Ю. ПРО ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЛЮДИНУ ТА ЇЇ РОЛЬ У НООСФЕРНИХ ПРОЦЕСАХ

У статті розглянуто взаємодію інформаційного середовища - Інтернета та людини-користувача, подається аналіз феномену інтернет-залежності як такого, що безсперечно впливає на комунікаційні процеси

Ключові слова *інформаційне середовище, ноосферні процеси, Інтернет-залежність*

Andreeva L.Yu. ABOUT INFLUENCE OF INFORMATION ENVIRONMENT ON THE MAN AND ITS ROLES IN NEOSPHERE PROCESSES

In article the interaction of information environment - Internet and man as user is considered, and also the analysis of a phenomenon of dependence, from Internet as one of the factors rendering direct influence on communication processes is given

Key words: *information environment, neosphere processes, dependence from Internet*

Поступила в редакцію 27.02.2007 г.

СЕТЕВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ

Голодникова Ю.А., Андриященко Е.А.

*Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского,
г. Симферополь, Украина*

Статья посвящена проблемам восприятия массовой культуры

Ключевые слова: *массовая культура, восприятие, комиксы*

*...можешь поверить, я отдам свою кровь,
лишь бы полосы на нашем флаге оставались красными
(Реплика из фильма «Миссия невыполнима-3»)*

Постановка проблемы. СМИ упрекают е тиражировании штампов и распространении «одинаковых идей» в общественном сознании. Само по себе выражение «массовая культура» вызывает у многих из нас кривую улыбку. Однако диалектика взаимоотношений «массового» и «элитарного» в сфере медиа дает повод глубже задуматься о факторах, предопределяющих эту бинарность. «Русский термин «средства массовой информации», соответствующий английскому mass-media, - отмечает Марк Найдорф, - возник в советские времена, и он несет в себе естественную для тех времен двусмысленность: звучит так, будто речь идет об «информации», но в сущности родовым здесь является понятие «массовой». Есть целый ряд подобных, тогда же образовавшихся устойчивых словосочетаний. «Массовые издания», «массовые зрелища», «массовые песни», «места массового отдыха», «оружие массового поражения», «товары массового спроса», «массовое производство» и «массовое потребление» этих примеров достаточно, чтобы вспомнить, что все эти понятия выросли в лоне культуры «массового сознания», иначе «массовой культуры» [9]. Добавим, что различные исследователи массовой коммуникации акцентируют особое внимание на взаимосвязи масс-медиа и форм социализации индивида. Развитие медиарынка привело к разнообразию способов передачи информации и образов ее восприятия в сознании аудитории. Например, природно-географический образ Земли в сознании массы людей формируется телевизионными фильмами-путешествиями. «Есть страны, которые годами остаются вне новостей и поэтому - для масс - как бы вне реальности, "off the map", как говорят американцы, т.е. «вне карты» [9], и это несмотря на то, что в Организации Объединенных Наций состоит почти две сотни государств, «но о некоторых из них массы людей узнают лишь тогда, когда там происходит государственный переворот, дающий повод для телерепортажей» [9]. Масс-медиа выбирают в культуре то, что считают нужным, перерабатывают этот материал как сырье и возвращают уже в измененном виде обратно, в социум, формируя новую культурную среду. И сколько бы интеллектуалы ни возмущались господством «массовки», реципиенты являются «соавторами» СМИ, а каждый из них в отдельности еще и

СЕТЕВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ

потребителем. В этом обстоятельстве М. Найдорф усматривает мистическую сторону средств массовой информации [9].

Цель. В данной статье на примере комиксов мы рассмотрим, каким же образом медиа-рынок порождает собственную культурную среду и главное - зачем?

Комиксы - типичное явление массовой американской культуры. В США они имеют культовый статус и успешно «идут на экспорт». И если печатные комиксы пока что не очень популярны в Украине, их экранизации пользуются благодарной любовью публики.

«Комиксы» - особый вид рассказа в картинках или «картинки для народа» - появились благодаря технологии создания гравюры на дереве и первоначально изображали религиозные сцены. «В Испании XVI и XVII веков, в Валенсии и Барселоне, неизвестным мастерам вздумалось пересказать жития святых в сериях небольших гравюр, на которых изображались отдельные сцены из их жизни, иногда с цитатами из Священного писания. Эти черные гравюры, отпечатанные на листках цветной бумаги, стали называть «аллилуями». Другие рисунки, на светские сюжеты, получили название «aucas», вероятно, потому, что они произошли от игры «jeu de l'oie» («гусек»)» [12]. Со временем тематика рассказов в картинках становилась все более светской и развлекательной. Русский аналог «картинок для народа» - лубок - появился в начале XVII века.

После 1870 года иллюстрированные еженедельники в Европе стали использовать «рассказы без слов». «Они вдохновляли сценаристов первых фильмов, и даже сам Луи Люмьер, вольно или невольно, заимствовал сюжет своего «Поливальщика» из альбома с картинками» [12].

Рассказ в картинках, неожиданно получил широкое распространение в Соединенных Штатах в форме комиксов. Так, первый американский комикс «Медвежата и тигр» вышел в 1892 году в журнале «Сан-Франциско Экзамайнер» (редактор - молодой Уильям Рендолф Херст). Ярко раскрашенные комиксы становятся излюбленным оружием сенсационной херстовской прессы («Морнинг джорнэл»), а также и прессы его соперника Пулицера («Нью-Йорк уорлд»). Можно с уверенностью сказать, что американская пресса стала «матерью» комикса. Крупные газеты - New York Times, Daily News или World-Telegram - отдавали под комикс несколько страниц. Причем у каждого издания были свои собственные герои. К примеру, у New York Times - боксер по прозвищу Динамит, World-Telegram публиковала приключения девочки Марие, - в Daily News придумали героя-детектива Флеша Гордона. Именно издатель Daily News магнат Уильям Херст выпустил отдельные приложения газеты, почти полностью состоящей из комиксов с разными героями.

Датой рождения настоящего комиксового издания принято считать март 1937 года, когда появился первый выпуск серии «Детективные комиксы». В статье «Великие герои комиксов» американский художник-аниматор и исследователь Джул Фейффлер говорит о начале комиксовой эры следующее: «Для подмастерья вроде меня комиксы оказались куда более понятной и твердой почвой для фантазий. Я мог нарисовать комикс совсем как большие взрослые парни - серию кадров и реплик в «пузырях». Типичная книжка комиксов 1937-38 годов была размером примерно 18 на 26 сантиметров, в ней было 64 страницы. Обложку комикса отлично раскрашивали в четыре краски и лакировали. Внутри он был раскрашен кое-как, если вообще раскрашен. Одни выпуски были черно-белыми, другие - розоватыми на одних листах, голубоватыми - на других, так что

бледнолицый герой в синем плаще спустя пару кадров мог оказаться розовощеким парнем в красном плаще...» [4, с.48-55].

Первые комиксовые персонажи тоже не отличались разнообразием. Их-источником явились популярные книги и кинофильмы, а также известные представители шоу-бизнеса: «Героями комиксов были разные детективы, наемники. Встречались иногда и маги. Как бы ни звали героя, Он был высок. Он был брюнетом, блондины встречались редко, потому что у всех популярных *актеров* того времени были темные волосы...»

Экранизации комиксов традиционно оцениваются кинокритиками как «несерьезное кино», лишенное подлинного драматизма и потакающее массовому вкусу. «Неформальные» режиссеры, *подобно Квентину Тарантину, Гильермо Дель Торо или братьев Вачовски*, с удовольствием снимают комиксовые фильмы, а магазины игрушек и сувениров успешно продают фигурки комиксовых героев по всей планете. Сюжет комикса прост и понятен - это одна история из жизни одного героя. *Последний «живет»* и действует в реалиях конкретного географического пространства, чаще всего мегаполиса или его скандальноизвестного района. Например, пространство, в котором «вырос» Бэтмен, - это город Готем-Сити, откровенно напоминавший промышленные метрополии американского Севера тех лет: огромный агонизирующий мрачный город, власть на улицах которого правят преступные банды. Бэтмен поначалу сражался с организованными бандами и злодейскими корпорациями, и только потом рисованные страницы стали заполняться нечистью» [16, с.12].

Изображения в комиксах тяготеют к графике: черты лица отчетливо прорисованы - основной акцент сделан на эмоциях, возле рта - «пузыри» с текстами-репликами. Качество рисунков в ранних книжных комиксах, по словам Джул Фейфлдер, представляло собой следующее: *«Профили вообще никогда не появлялись - их слишком тяжело рисовать. Глаза заменяли две тонкие черточки. Рот рисовали одной отрывистой чертой - и никогда двумя: персонаж очень редко его открывал. А лицо героя было квадратным, реже - треугольным. Часто у него была ямочка на подбородке»* [4, с.52]. Универсальность, «всешность» комиксовых персонажей заставляет задуматься о причинах их мистической притягательности в среде американцев. Один из ведущих украинских кинокритиков Николай Червяков высказывает на этот счет свою точку зрения: «США вступили во Вторую Мировую войну далеко не сразу, но многим рядовым американцам не терпелось «показать этому Гитлеру». Молодые авторы Джай Саймон и Джек Кирби лишь уловили чаяние широких масс и дали миру первого стопроцентного ура-патриотичного героя со звонким именем Капитан Америка. Этот облаченный в красно-синее трико герой не обладал сверхъестественными способностями, зато был быстр, решителен и отважен. После войны популярность героя резко упала. А в 1931 году, когда знаменитый гангстер Аль Капоне оказался за тюремной решеткой, начинающий художник *Честер* Гудлу придумал детектива Дика Трейси» [15, С.114]. По мнению Н. Червякова, главный секрет долголетия рисованных картинок заключается в том, что комикс, как и любое проявление массовой культуры, по самой своей природе обречен на актуальность. *«Его герои и события очень привязаны к современности. - считает критик. - Актуальной оказалась прежде всего его Мифологическая структура, заложенная авторами в характер рисованного персонажа».* И Первым номером в списке Популярных комиксовых героев, *конечно же, значит* Супермен.

СЕТЕВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ

Чем он отличается от остальных? «Супермен очаровал меня не только тем, что он был первым супергероем, - пишет Джул Фейфлер, - у него было особое альтер-эго. Исключительной фигурой Супермена делала его повседневная «маска» - Кларк Кент. Супермен был Суперменом, уже когда утром вставал! с постели. Личину Кларка Кента он надевал, словно костюм...Кейт - это то, какими нас представляет Супермен, карикатура на обычного человека» [4, с. 50]. Рассматривая историю создания образа Супермена, кинокритик Саша Корн обращает внимание читателей на библейские аллюзии: «На самом деле Супермен появился на свет благодаря библейскому сюжету - истории Моисея, отданного на воспитание родителями другим людям. Чтобы спасти младенца от смерти, еврейские родители подбросили будущего пророка египтянам, и те воспитали его как своего, то же сделали и родители Супермена».

Первый комикс о Супермене увидел свет в 1938 году. Его создателями были Джерри Сигел и Джоел Шустер. Спустя год вышла целая книга комиксов, посвященная этому герою. В 1940 году Супермен обрел главного врага - Лекса Лютора. Супермен стал первым героем комикса, добившимся популярности не благодаря захватывающему сюжету или специальным атрибутам и сверхоружию, - он стал известен сам по себе, как образ, вобравший в себя все самое лучшее от других героев и при этом сохранивший собственную индивидуальность. Супермен стал героем нового времени, нового поколения и «дал толчок» к появлению других героев.

Учитывая невиданную популярность персонажа, издательство «Action comics» вскоре выпускает комиксы о Супермальчике (Супербое) - 1946 год. В Ж252 «Action comics» начинает выпуск комиксов о Супердевушке - двоюродной сестре Супермена. Затем появляется и Крипто - собака отца Супермена, с золотым ошейником и красной накидкой (№ 210 «Action comics» в 1955 году). Супермен-младший (мальчик Джонни из космоса) - №232 и даже Суперобезьяна - Янго, горилла с родной планеты Супермена-Криптон, оказавшаяся в джунглях Кении и сражающаяся с браконьерами.

(В контексте данных событий, демонстрирующих рост популярности комиксового героя, вспоминается и кукла Барби, разработчики которой «добавили» детской любимице различные аксессуары, наряды, автомобиль и в дальнейшем разнообразили ее образ для покупателей.) Супермен — игрушка, предназначенная для более «старшей» аудитории, он - воплощение силы, мужества, правдивости и чести. По словам Николая Червякова, Супермен - «национальный летучий герой в красном плаще с синим подбоем, явившийся удачным сочетанием Самсона, Геркулеса, Атласа и Сира Галахада» [15, с. 120]. Супермен всегда оставался непобедимым универсальным героем: его не брали пули, он не горел в огне, мог дышать под водой и одной рукой двигать астероиды в космосе. «Скромный земной журналист, - отмечает Н. Червяков, - явно стал полубогом, и уже в 70-х авторы задумались, как ограничивать способности супергероя - с ним стало невозможно сражаться» [15, с.120].

В чем же секрет такой устойчивости образа? «Супермен -- слишком важный, слишком эпохальный бренд, для того чтобы служить этому культу, мало одной жизни», - полагает кинокритик Андрей Зимогладов [6, с. 37]. Добавим: и одного информационного канала тоже оказалось мало. В 1940-м году в Америке появилась первая радиопостановка «Супермен», а в 1948-м-стартовал первый сериал (вышло 15 серий).

Уже в 1953-м сериал «Приключения Супермена» растянулся на сто серий, и роль Супермена исполнял Джордж Ривз. В 1954-м по Супермену нанес тяжкий удар психолог Фредерик Уортхем, который обвинял Супермена в психологическом подрыве авторитета

и достоинств рядовых мужчин и женщин в сознании детей. Подобные высказывания повлекли-за собой дискуссию среди издателей, продюсеров и -простых американцев о востребованности комиксовых героев. Зрители приняли сторону Супермена, и это неудивительно: к тому времени он стал неотъемлемой частью американской массовой культуры.

Несмотря на потоки критики, в 1978-м году на экраны вышел самый известный фильм о Супермене с Кристофером Ривом в главной роли. За ним последовал ряд продолжений в 1980, 1983 и 1987-м годах. А в 1984-м году появилась картина «Супердевушка». Она не принесла создателям достаточной прибыли, популярность героя стала снижаться, и продюсеры поняли, что источник исчерпал себя: все возможное, что можно было снять о Супермене, уже было снято. Миру понадобились новые, более реальные герои.

Но причиной прекращения фильмов о Супермене стала и тяжелая травма актера Кристофера Рива: на съемках он повредил спину и на всю жизнь остался прикованным к постели. А зрители уже не представляли себе никого другого в роли Супермена. Мужество актера, стойко переносящего тяготы своего положения, слилось в массовом сознании американцев с образом сыгранного им Супермена. Новая полнометражная экранизация стала возможной только после личного одобрения Ривом нового молодого кандидата на роль Супермена и его смерти в 2006 году.

На самом деле возвращение героя на экран началось с телевидения. В 1994-м году стартовал сериал «Лоис и Кларк. Новые приключения Супермена», который продержался в эфире четыре года. Роль Супермена исполнял Дин Кейн. А в 2000-м году на телеэкранах появился сериал «Смоллвилл», рассказывающий о молодых годах Супермена (в главной роли снялся Том Уэллинг). Сериал получил широкую популярность и снимается до сих пор.

И, наконец, в 2006-м году было объявлено о новом фильме про первого комиксового героя. После успешного возвращения на широкие экраны «Бэтмена» и «Людей Икс» пришло время и для самого масштабного проекта. Целый год шел кастинг на главную роль. Для Америки очень показательно, что большинство известных голливудских актеров хотело примерить на себя костюм Супермена. Но продюсеры решили иначе - на главную роль был приглашен молодой неизвестный актер Брендон Рут, который оказался очень похож на ставшего почти легендарным Кристофера Рива. «Вы снова поверите. Мир изменился настолько, что новый Супермен, очень романтичный образ, красивый/целомудренный и ранимый, вряд ли впишется в череду героев с «темными сторонами души», господствующих в наши смутные дни на массовом экране», - написал в рецензии на эту экранизацию Супермена журнал «Top films».

Кинокритики «Синема» не без сарказма заявили, что «Супермен возвращается к нам дважды Чужим - путешественник во времени и пространстве. Идеальный объект ненависти ксенофоба» [7, с.80]. Супермен - воплощение великой американской мечты, универсального мифа, такого же, как миф об Америке-родине бейсбола. Он рос и развивался вместе со страной, переживая ее взлеты и падения.

«Так кто же он наш современник Супермен? задается вопросом Николай Червяков. - Он существует во многих ипостасях, - от Супербоя до «обычного» героя, живущего как на Земле, так и в других мирах. Он везде, вся наша планета давно стала для него огромным домом» [16, с.119]. Ясно, что Супермен - хорошо сделанная голливудская легенда. Такая же «долготрающая», как Микки Маус, Санта Клаус, Мак

СЕТЕВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ

Дак, ставшие высокоприбыльной частью индустрии развлечений для больших и маленьких. Вспомним, что известные бренды в американской рекламе часто появляются «в компании» выдуманных, но запоминающихся, ярких персонажей. Любимые герои детских мультфильмов или кукольных шоу, такие как Микки Маус, Большая птица, кот Гарфилд или динозавр Барни, продаются не только в виде игрушек, но и «присутствуют» на обедах в ресторанах - все должно поддерживать веру потребителей в реальное существование виртуальных героев. И совершенно неважно, откуда они появились. А если аудитории будет представлена уникальная и захватывающая история креатива «игрушек» с эксклюзивными подробностями, да еще на рейтинговом телеканале, то зрители признают: в виртуальном герое больше правды, чем то, что происходит в окружающем мире...

Живучесть Супермена, на наш взгляд, обусловлена прежде всего культивацией в массовом сознании американцев принципов «добра» и «справедливости», способов и форм социального одобрения поведения отдельных индивидов обществом в целом. Характеризуя содержательность голливудских кинокартин, А. Менегетти выделил интересную закономерность: «Во всех фильмах - полицейских, комедийных, развлекательных, бульварных - присутствуют следующие постоянные:

1) флаг США; "

2) подобная фраза: «Я не знаю, куда иду, но есть тот, кто думает обо мне!» Этого высказывания уже достаточно для утверждения существования Бога, и неважно, какого - иудейского, католического или православного <...>.

3) семья <...> Как бы ни разворачивались события, в финале фильма в эпицентре остаются все те же ценности: семья, родина, обездоленные. Почему именно нищие, обездоленные? Потому что политическая позиция США заключается в следующем: чем больше другие государства будут печься об обездоленных, тем слабее они станут в экономическом и военном отношении» [8, с.87].

Комиксы и фильмы-комиксы выполняют положенные им релаксационные и социотерапевтические функции: утешают, развлекают потребителя, ослабляют информационный и эмоциональный голод, поддерживают веру в свою страну и в то, что «есть те, которые думают о тебе, присматривают за тобой, хранят тебя». «Действительно, продолжает А. Менегетти, - начиная с двадцатых годов XX века, в США невозможны гражданские войны или идеологические революции. Все со всем согласны, невозможны события 1968 года, невозможно то, что свободно происходит во всем мире: все со всем согласны. Можно допустить появление персонажей типа Эйзенхауэра, Джонсона, Кеннеди, приводящих всех в восхищение, но не меняющих идеи и их суть» [8, с. 88]. Не секрет, что американский режиссер получает огромные средства на создание фильма от государства, если в картине воспеваются конкретные ценности. А. Менегетти называет их: семья, воспитание ребенка, признание фрустрированного, исключенного из социальной жизни или только считающегося таковым народа, религия, любовь к родине: «Америка! Америка!» [8, с. 87].

У. Эко предлагает считать «культурным кредо» Америки лозунг: «Мы даем вам настолько великолепную репродукцию, что вы больше не захотите видеть оригинал» (неужели кому-то еще интересно видеть безрукую Венеру Милосскую?)» [14]. Ключевая идея философа состоит в том, что «иконический знак воспроизводит не объект, а некоторые условия его восприятия, которые затем транскрибируются в иконический знак; селекция этих условий детерминирована кодами узнавания;

изображение не аналог реальности, а результат культурных конвенций. И здесь именно семиотика позволяет детектировать границу между природным и культурным» [14].

«Условия восприятия», готовятся заранее, ведь данность фильма - это не только видеопленка, но и; вся инфраструктура кинопроизводства, прокат, промо-акции и т. д. А значит, журналы, газеты, марки, обувь, шарфы, майки, шрговля с лотков и т. д. По сценарию рекламщиков фильм запускает механизм получения денег; «Стиль одежды возникает из фильма, журнал создает имя клубам и обществам, а те вводят в моду различные наборы товаров... Феномен «гаджета» - забавных безделушек - выражает то, что в момент, когда товарная масса стремится к отклонению от нормы, само отклонение становится особым товаром», - считает Ги Дебор в работе «Общество спектакля» [5, с. 67].

Идеи и вещи продаются с одинаковым успехом по лучшим стандартам американской рекламы. А дистрибьюторские сети опутывают мир... И неприхотливому зрителю сегодня трудно определить, что первично: идея фильма или идея хороших продаж, а фильм снимается для того, чтобы создать яркий визуальный образ новому товару? Иначе говоря, и комикс и кинофильм могут спровоцировать появление образа новой культурной среды. В продолжение сказанного вспомним слова П. Родькина: «Сегодня брэнды вышли за пределы собственно рекламной отрасли. Брэнды присваивают не только рекламные и коммуникативные функции, но и становятся главными участниками социального и политического процесса (например, сексуализация политики или оранжевые технологии). Поэтому и оценивать их необходимо с точки зрения этих глобальных процессов, которые раньше в коммуникативном искусстве отходили на третий план. Одним из таких процессов, определивших и окончательно закрепивших мировое господство брэндов, является отчасти крах СССР» [11].

Выводы. Итак, зритель стремится получить как можно больше информации за наименее короткий промежуток времени. Его не интересует само по себе какое-либо произошедшее событие, а лишь форма подачи этого события. Она должна быть яркой и запоминающейся. Герой должен быть стандартным и соответствовать канонам «героического поведения». Даже выпуски новостей по аналогии с кинематографом становятся для нас привычными, независимо от содержания. Сначала фаст-фуд, а затем, по словам Пьера Бурдые, fast-thinker: «Аналогия с фаст-фудом хороша, но получается вроде бы, что «быстродум» быстро думает. Однако мы видим, что не думает вовсе, воспроизводя придуманное до него» [1]. Супермен - выдуманный герой, обитающий в виртуальном пространстве-копии реального. Но его волшебная сила скрывается не в игле, она заключена в волевом усилии зрителя, готового погрузиться в «тайну» черного ящика телеэкрана, листавшего комиксы в метро, привыкшего настраиваться на знакомый образ в сети визуальных коммуникаций.

Список литературы

1. Бурдые П. О телевидении и журналистике/ Пер, с фр. Т. Анисимовой и Ю. Марковой - М , 200.? - i 60 с.
2. Рассел Д. Бэтмен: история//! otai film, -2005, №7, -С 99-109.
3. Уайт Д. Бэтмен: На4а.n0//T0tal film. -2005, -№>5 - С. 46.
4. Фейффлер Д Великие герои комиксов//Сннема. - 2006 -№7. -С 48-55.
5. Дебор Г. Общество спектакля, I (ер. с фр. •' Перевод С. Офертаса и М. Якубович, - М., 1999. -224 с.
6. Зимоглядов А. Дорогая, они уменьшили Суиермена//Кинодайджест. -2006. - №>8. - С. 34-39.
7. Кори С. «Чужой»/ Синему 2o06.-.Ч>7. -С.80.

СЕТЕВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ

- 8 Менегетти А. Кино, театр, бессознательное. - М., 2004. - Т.1. - 399 с.
9. Найдорф М. Культура и мистика СМИ// Альманах Мория. - 2005. - №5.
- http://www.moria.farlep.net/ru/almanah_03/01_05.htm
- 10 Нев П. Бэтмен: начало// Total film. - 2005. - №8. - С.30.
- 11 Родькин П. Новое визуальное восприятие. Современное визуальное искусство в условиях нового перцептуального вызова. - М., 2003. - 172 с.
12. Садуль Ж. Всеобщая история кино//<http://avsp.ru/forumdisplay.php?fNO>
13. Супермен возвращается// Top films. - 2006. - №8. - С. 12.
14. Усманова А.Р. Умберто Эко: парадоксы интерпретации. - Минск, 2000. - 200 с.
15. Червяков Н. Ты записался в Супермены?// Кинодайджест. - 2005. - №6. - С. 113-121.
16. Червяков Н. 68 лет - полет нормальный// Кинодайджест. - 2006. - №7. - С. 1 17-122

Голоднікова Ю.О., Андрющенко О.О. СІТЬОВІ ТЕХНОЛОГІ В КОНТЕКСТІ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ

Стаття присвячена проблемам сприйняття масової культури.

Ключові слова: масова культура, сприйняття, комікси

Golodnikova Yu.A., Andryushchenko Y.A. NET TECHNOLOGIES IN MASS CULTURE CONTEXT

The article is devoted to the problem of perception of mass culture.

Key words: mass culture, perception, cartoons

Поступила в редакцію 02.03.2007 г.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том 20 (59). 2007 г. №4. С.34-39.

УДК 811.119

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЯЗЫКА В КОММУНИКАТИВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ИНТЕРНЕТА

Горошно Е.И.

Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», г. Харьков, Украина

Статья описывает особенности функционирования языка в сети Интернет. Приводится анализ основных закономерностей его функционирования и подробно изучается специфика Интернет-общения. Выстраивается система факторов, влияющая на речевые особенности сетевого общения.

Ключевые слова: Интернет, функциональная разновидность языка,¹ лингвистика Интернета, коммуникация, опосредованная компьютером

Актуальность. Возникновение Интернета в конце 60-х годов как ещё одного коммуникативного канала передачи данных, а затем как средства массовой коммуникации в XXI веке привело к появлению не только глобальной информационной среды, но и особых виртуальных миров, сетевых сообществ, сетевой культуры и сетевого языка, обслуживающих этот, появившийся не столь давно сегмент социальной реальности. И этот «Интернет-мир» стал столь масштабен, разнообразен, интересен и непредсказуем в своем развитии и влиянии, что целый ряд ученых, представляющих самые разнообразные гуманитарные дисциплины, приступили к изучению Сети.

По своей значимости и влиянию на развитие мировой цивилизации и научно-технического прогресса Интернет стала символом нашей эпохи - эпохи информационного общества и культуры постмодерна.

За последние десять лет, судя по количеству публикаций, большинство из которых размещается в самой же сети, Интернет стал объектом и пристального анализа со стороны лингвистов: существует очень много публикаций, посвященных изучению особенностей функционирования сетевого языка, способам формирования сетевой идентичности и презентации виртуальной личности, протеканию речевых процессов в коммуникативном пространстве Интернета. И такой интерес к функционированию языка в Сети, естественно, не случаен, т.к. здесь коммуникативный процесс поддерживается практически только текстовым обменом. Значение текстового компонента в Интернет-коммуникации выходит на первый план. И, естественно, лингвистика текста должна играть первостепенную роль в изучении коммуникативного пространства Сети. М. А. К. Хэллiday ещё в конце 70-х годов прошлого столетия заметил, что «текст - это язык в действии» [17, с. 142]. Логично продолжить эту мысль Хэллiday, что Интернет - это особая среда действия текста...

Постановка проблемы. Сегодня в эпоху глобальных коммуникаций Интернет-общение становится, наверное, самым популярным. Оно аккумулирует громадное разнообразие речевых практик, способов и форматов коммуникации. И постепенно это

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЯЗЫКА В КОММУНИКАТИВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ.

общение становится *Signum Temporis* (знаменем нашего времени) [1, с.181]. Уже можно говорить о возникновении как особого электронного письма (третьей формы речи, наряду с устной и письменной), так и определенной коммуникативной среды, которую оно обслуживает [2; 7; 24]. Некоторые лингвисты говорят также и о появлении виртуальной языковой личности [19]. Его революционное воздействие на язык и общение некоторые лингвисты приравнивают к созданию первого печатного станка И. Гутенбергом [13; 19]. В англоязычной научной парадигме для определения этого нового электронного языка используются различные термины: *e-language, netlingo, e-talk, geekspeak, netspeak, weblish* [19; 23] и т. д., а коммуникативное пространство его функционирования называют *КОК (компьютерно-опосредованной коммуникацией)* (КОК). Однако следует заметить, что как термин «КОК» используется двояко, обозначая как функциональную разновидность языка, так и особую коммуникативную среду. На постсоветском научном пространстве чаще употребляются термины *язык Интернета* [16], а КОК обозначается как *электронная коммуникация, виртуальная, Интернет-коммуникация* [4-7] или же *компьютерный* или *электронный дискурс* [3]. Их употребление в основном определяется или дисциплинарными рамками (например, в социологии больше говорят об Интернет-коммуникациях, а в теории коммуникации и лингвистике - о КОК), или контекстуально, (например, электронная коммуникация, помимо общения посредством Интернета, охватывает общение, осуществляемое с помощью других коммуникационных платформ, например средствами мобильной телефонии). Некоторые исследователи КОК «разводят» понятия *электронное общение* и *электронный дискурс*, считая второе более узким понятием, описывающим языковые и речевые особенности компьютерного «текстового» общения, изучаемые методами дискурсивного анализа. Таким образом, *электронный дискурс* является составной частью более широкого понятия *электронная коммуникация* [21, с. 234].

При этом ряд российских лингвистов полагает, что с возникновением высоких технологий уже можно говорить об *особой функциональной разновидности языка* - языка, обслуживающего электронные средства коммуникации, к которым, прежде всего, относится язык Интернета и других глобальных электронных сетей, «...а также язык текстовых сообщений, передаваемых посредством других коммуникационных платформ: службы сообщения мобильных телефонов... язык сообщений по телексу, по систем ш межбанковских коммуникаций... и сообщений на базе некоторых других технических систем специального применения» [10, с.791, см. также 1; 2; 16]. Л.Ю. Иванов указывает и ряд причин, по которым язык средств электронной коммуникации можно на настоящий момент считать функциональной разновидностью языка.

Во-первых, сфера функционирования этого подязыка четко отграничена от других сфер коммуникации, т. к. она осуществляется при помощи технических электронных средств и является всегда опосредованной ими.

Во-вторых, этот подязык служит удовлетворению специфических коммуникативных целей (фатической цели - общение ради общения и т.д.).

В-третьих, этот подязык «инициирован» возникновением новой системы мультимедийных жанров и жанровых форматов и в результате способствовал развитию нового направления в теории конвенциональных жанров - виртуального жанроведения [5; 6; 14].

В-четвертых, языковые средства этой функциональной разновидности языка характеризуются определенным набором уникальных (или практически уникальных) лексических и грамматических характеристик, которые легко выделены, формализуемы и образуют единый прагматический комплекс [10, с.791]. А А.А. Атабекова вводит понятие *лингвистический дизайн веб-страницы*, понимая под этим «...материально воплощенные фрагменты языковой картины мира социума» [1, с. 21-22]. Взаимодействие языковых средств на пространстве *веб-страницы* - это отражение универсальных, идиоэтнических традиций и индивидуальных особенностей речевого общения [там же].

При этом Л.Ю. Иванов считает, что «электронный язык» является именно функциональной разновидностью языка, а не функциональным стилем, в силу целого ряда свойств, дифференцирующих понятие «стиль» от понятия «подъязык», или «разновидность языка». К этим свойствам относится значительное наличие нейтральных средств *Литературного языка* как на периферии, так и в центре и ненормативных средств языка, которые в этом аспекте приближают его к языку СМИ. Эта разновидность языка стилистически незамкнута и не может быть сведена ни к одному из функциональных стилей и других функциональных разновидностей языка. Этот язык нельзя связать ни с одной специальной сферой коммуникации или типом дискурса (научного, религиозного, образовательного и прочее). И эта разновидность языка наряду со специфическими зонами и функциями «обслуживает» и обыденное человеческое общение [1, С.792].

Среди российских лингвистов глубокий теоретический анализ места компьютерной коммуникации в системе общения, а также обоснование трактовки понятий «общение» и «дискурс» и описание конститутивных признаков *компьютерного дискурса впервые* был предпринят Е. Н. Галичкиной [3]. Дискурс, по её мнению, представляет собой сложное явление, которое предполагает несколько ракурсов рассмотрения. В коммуникативном аспекте дискурс предстает как вербальное общение; в структурно-семантическом как фрагмент текста, превышающий уровень предложения; в структурно-стилистическом - как нетекстовая организация разговорной речи; в социально-прагматическом - как текст, погруженный в ситуацию общения [3, с.28].

Е.Н. Галичкина выделяет также следующие конститутивные признаки компьютерного дискурса: 1) электронный сигнал как канал общения; 2) виртуальность, 3) дистантность, т. е. разделенность в пространстве и во времени; 4) опосредованность (осуществляется с помощью технического средства); 5) высокая степень проницаемости; 6) наличие гипертекста; 7) креолизованность компьютерных текстов; 8) по преимуществу статусное равноправие участников; 9) передача эмоций, мимики, чувств с помощью «смайликов»; 10) комбинация различных типов дискурса; 11) специфическая компьютерная этика [3, с. 73-74].

Многие лингвисты вслед за Е. Н. Галичкиной считают электронный сигнал базовым и основным дифференцирующим признаком компьютерного общения [7; 15, с. 12]. Вполне обоснованным представляются также утверждения *исследовательницы* о дистантности и опосредованном характере электронной коммуникации. Интернет действительно объединяет людей, удаленных друг от друга в пространственном и временном отношении. Взаимодействие между ними осуществляется через посредство Целого ряда технических средств.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЯЗЫКА В КОММУНИКАТИВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ...

Однако чем же всё-таки характеризуется Интернет-общение? Что придает ему уникальность и приравнивает его к «знамению времени» [1, с.181]?

Во-первых, это общение крайне полифонично и объединяет в себе громадное количество различных типов дискурса и речевых практик.

Во-вторых, гипертекстовые и интерактивные возможности Сети полностью меняют или крайне видоизменяют порождение и восприятие текста. Например, возможность гиперссылочного аппарата позволяет читателю не только следовать авторскому развертыванию текста, но и осуществлять собственную навигацию.

В-третьих, существенными факторами, влияющими на общение в Сети, является его *анонимность* и *дистантность*. Эти факторы, наряду с *физической непредставленностью* участников общения возможностью «присоединиться» или «отсоединиться» в любой момент от общения в Сети, *отсутствие инструментов принуждеции* способствует, с одной стороны, усилению девиантного коммуникативного поведения (явления *стиша*, *тро.тинга* или *флуда*): снижается до минимума ответственность за свои проступки в Сети. С другой стороны, эти факторы стимулируют нарушение языковой нормы в целях установления и поддержания виртуальных контактов, как замечает Ф. О. Смирнов [15, с.27]. В Сети существует проблема постоянного создания, поддержания и удержания контакта, что требует максимальной мобилизации предназначенных для этого языковых средств. И это не только нарушения языковой нормы. По наблюдениям многих лингвистов и по данным разных языков, обслуживающих Интернет, перлокуция (перформативные высказывания) здесь приобретает исключительное значение. Многие веб-ресурсы даже предоставляют своим пользователям дополнительные возможности для построения перформативных высказываний, например, в некоторых веб-редакторах есть функция специального интерфейса для их редактирования [15, с.26]. Ситуация установления и поддержания контакта приводит к коммуникативному новаторству, делая это общение Необыденным и оригинальным. Креативность языковой виртуальной личности в коммуникативном пространстве сети постоянно растет. Причем этот рост «идет» по всем языковым уровням, что делает сетевой язык уникальным исследовательским объектом для лингвистического изучения: в Интернете мы наблюдаем взрыв народного речетворчества, захватывающий все языковые уровни, но особенно ярко это видно по сетевой лексике и особому компьютерному сленгу, возрождению эпистолярного жанра, частому использованию приемов языковой игры и прочее [2; 3; 9; 18; 22]. Однако часто это новаторство выражается в отклонении от графических и [рамматических языковых норм. Ряд российских лингвистов говорят даже о том, что русский Интернет прощается с русским языком, описывая метафорично эту ситуацию «Умераед зайчег мой», т.е. принцип «пишу, как слышу» становится в Интернете некой коммуникативной нормой [8; И; 12]. Однако не всё потеряно... Например, Максим Кронгауз полагает, что мода на «язык падонков», «превед» скоро пройдет и эти новаторские приемы быстро перейдут в банальные речевые клише, теряя свою новизну и коммуникативную привлекательность, и будут служить только напоминанием о лингвистических играх раннего периода развития Сети [11, с.2]. Другой исследователь Интернета, Кирилл Денисов, считает, что вся интернетовская «кривография» должна основываться на грамотном письме, иначе ведь её никто не заметит. Ошибка становится забавной тогда, когда пишущий твердо знает, в чем она состоит [8].

В-четвертых, замещенный характер общения, когда минимум информации о виртуальном собеседнике инициирует особенное внимание к метатекстовой информации и её «дистраивание» до необходимых выводов. Участники общения

стремятся получить необходимую *информацию* о собеседнике косвенно (по нику, аватару, псевдониму или напрямую: например, в чатах в англоязычной коммуникации существуют специальные аббревиатуры: *asl {age, sex, location}* (пер. с англ.: *возраст, пол и местонахождение*) или *morf (male or female (пер. с англ.: мужчина или женщина))*), призванные прояснить в начале чата половую и возрастную принадлежность коммуникантов, а также их место проживания) [4, с. 222].

В-пятых, это общение достаточно *эмоционально*. *Эмоциональная насыщенность* такого общения имеет компенсаторный характер в условиях практически полного отсутствия невербальных средств для передачи эмоций и описания эмоциональных состояний [15, с.24]. Заметим, что эмоциональная насыщенность достигается как с помощью графических вербальных средств (использование заглавных букв, повторений пунктуационных знаков, смайлики и прочее), так и специальных программных графических средств, прошитых в оболочки программного обеспечения, например «эмотикон» (когда графическое изображение «рожицы» (часто цветной), выражающее определенную эмоцию, добавляется к любому текстовому сообщению или реплике).

В-шестых, на общении в Интернете не может не сказаться добровольность и желательность контактов. Более того, коммуникативное пространство Интернета (в силу перечисленных выше свойств) предоставляет уникальный полигон для построения виртуальной языковой личности: способам её самопрезентации и творческой самореализации. Ф. О. Смирнов замечает, что «...электронная коммуникация - дополнительный способ самовыражения *средствами языка, более доступный, по сравнению с предыдущими*» [15].

Выводы. Все вышеперечисленные свойства Интернет-общения приводят к тому, что изучение особенностей этого общения и *способов функционирования языка в Сеги* делает его актуальным объектом лингвистического анализа, а исследование этого объекта языковой реальности с их процедурно-методическим аппаратом уже формируется в самостоятельное лингвистическое направление, которое я определяю как *лингвистика Интернета* [7].

Список литературы

1. Атабекова А. А. Лингвистический дизайн \УЕ13-страниц (сопоставительный анализ языкового оформления англо- и русскоязычных WEB-страниц). - М.; Изд-во РУДН, 2003 - 202с.
2. Бергельсон М. Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации. - 190Д - Ингер^от-публикация <http://www.rik.ru/vculture/seminar/iridex.html>.
3. Галчкина Е. Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках. *Дне. кнд* филол. наук. - Астрахань, 2001. - 208с.
4. Горошко Е. И. Интернет-коммуникации в тендерном измерении // Вестник пермского университета. Выпуск 3 «Язык - культура - цивилизация». - Пермь. 2006а. - С. 2] 9-794
5. Горошко Б. И. Интернет-коммуникация; проблема жанра //Жанры и,типы текста в научном и медийном дискурсе. - Межвуз. сб. науч. тр. Вып. 4. - Орел, 2006б. - С. 165- 175.
6. **Горошко В. И.** Теоретический анализ Интернет-жанров: к описанию проблемной области // Жанры речи: Сборник науч. ст. - Саратов: Изд-во ГосУНЦ "Колледж», 2007. - Вып 4 (в печ-и)
7. Горошко Е. И. Лиш вчетпка Интернета: становление дисциплинарной параднй мы. - М.. 2007 (в печати).
8. Денисов К. Умераед зайчегмой. Русский интернет прощается с русским языком - ?<70о. - Интернет-публикация: <http://www.pravda.com.'iia'riew.s/2006/10/4'48489.Ытп>.
9. ДоисковаО. А. Тенденции становления паравербальной графемики в системе интернет. - 2004. - Интернет-публикация: <http^/pn.pglu.ru/index>.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЯЗЫКА В КОММУНИКАТИВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ...

10. Иванов Л. Ю. *Язык в электронных средствах коммуникации И Культура русской речи*. - М: Флинта -- Наука, 2003. - С. 791-793.
11. Кронгауз М. Новый русский: Коллективное остроумие 7 Ведомости. 2006. - № 236 (1763) - С.2.
12. Кронгауз М. Новый русский: Контроль улучшения - 2006, - Интернет публикация: http://russcomm.ru/rca_news/2006/2006_12_04.shtml.
13. Леонтович О. А. Компьютерный дискурс: языковая личность в виртуальном мире/В. И. Карасик // *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*. - Волгоград: Перемена, 2000. - С. 191-199.
14. Макаров М. И. Жанры в электронной коммуникации quo vadis? // *Жанры речи*. - Вып. 4 - Саратов: Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2005. - С. 1002 - 1007
15. Смирнов Ф. О. Национально-культурные особенности электронной коммуникации на английском и русском языках. Дисс. ... канд. филол. наук, - Ярославль, 2004. - 144с.
16. Трофимова Г, Н. Языковой вкус интернет-эпохи в России: Функционирование русского языка в Интернете: концептуально-сущностные доминанты. - М.: Изд-во РУДН, 2004. - 456с.
17. Хэллидей М, А, К. Место "функциональной перспективы предложения"¹ (ФПП) в системе лингвистического описания // *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 8 Лингвистика текста. -М.: Прогресс, 1978.
18. Шейгал Е, И. Компьютерный жаргон как лингвокультурный феномен / В, И. Карасик // *Языковая личность: культурные концепты*, - Волгоград: Перемена, 1996. - С. 204-211.
19. Crystal, D. *Language and the Internet*. - Cambridge: Cambridge University Press, 2001. - 272 p.
20. Crystal, D. *The Language Revolution*. - Cambridge: Pofiy Press, 2004. -187 p.
21. Herring, S, *Slouching toward the ordinary: Current trends in Computer-mediated communication* // *New Media and Society*, - London: Sage Publications, 2004, - P. 234-238.
22. Goroshko, O. *Ig Linguistic Peculiarities of English and Russian Web-texts*// *Linguistica Computazionale*, Italy: Piza University, 2004 - P. 229-243.
23. Thurlow, C. *The Internet and Language* // *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*, Elsaivier, 2001 - P.1002 -1007,
24. Yates, S. T. *Oral and Written Linguistics Aspects of Computer Conferencing. A Corpus Based Study* // *Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspective*. - Amsterdam John Benjamins Publishing,-996.-P.29-46.

Goroshko O.I. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У статті описуються особливості функціонування мови у мережі Інтернет. Наводиться аналіз суттєвих закономірностей нього явища і детально вивчається специфіка спілкування у мережі. Вибудовується система факторів, які впливають на мовленнєві "стосунки" у мережі

Ключові слова: *Інтернет, функціональний різновид мови, лінгвістика Інтернету, спілкування, опосередковане комп'ютером*

Goroshko O.I. PECULIARITIES OF INTERNET COMMUNICATION: LINGUISTIC ASPECTS

The paper describes the main characteristics of language functioning on the Net. The analysis of basic tendencies and linguistic features of Netspeak and Computer-Mediated Communication is provided. The system of factors influencing CMC and Netspeak is developed.

Key words: *Netspeak, Internet, computer-mediated communication, functional variety of language*

Поступила в редакцію 12.02.2007 ?.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том 20 (59). 2007 г. №4. С.40-44.

УДК 811.161.1 42

ГИПЕРТЕКСТ И ВИРТУАЛЬНЫЙ ДИСКУРС КАК КЛЮЧЕВЫЕ ПОНЯТИЯ ИНТЕРНЕТ-ЛИНГВИСТИКИ

Компанцева Л. Ф.

*Луганский национальный педагогический университет им. Т. Г. Шевченко.
г. Луганск, Украина*

В статье исследуются понятия гипертекст и виртуальный дискурс, обосновывается их ключевое положение в электронной коммуникации, определяются аспекты взаимодействия этих категории.

Ключевые слова: *виртуальный дискурс, гипертекст, Интернет-коммуникация, креализованность, ризома*

Актуальность. Современная лингвистика все чаще обращается к проблемам Интернет-коммуникации. Язык Интернета, структурно-языковые уровни организации сетевого языка, их когнитивно-прагматические особенности; становление жанровой системы Интернета; формирование его концептуальной системы; языковая картина мира Сети и виртуальная языковая личность; типология сетевых персонажей - наиболее значимые аспекты исследования Сети. Спектр отмеченной проблематики настолько широк, что позволяет говорить о том, что Интернет не только стал зоной лингвистического исследования, но и определился в новую отрасль гуманитарного знания - Интернет-лингвистику. Формирующаяся терминосистема, описывающая Интернет-коммуникацию, является наглядным тому подтверждением.

К ключевым понятиям лингвистики Сети относятся *гипертекст* и *виртуальный дискурс*. **Цель нашей статьи:** исследовать когнитивно-прагматические особенности терминов *гипертекст* и *виртуальный дискурс*. **Задачи статьи:** 1) описать существующие в лингвистике подходы к категориям *гипертекст* и *виртуальный дискурс*, 2) исследовать признаки гипертекста как ризомно-интертекстуальной единицы; 3) определить аспекты взаимодействия гипертекста и виртуального дискурса.

Понятие *виртуальный дискурс* получило начальную разработку в работах Н. Барона [12], который разрабатывал идею *компьютерно-медийного общения* для обозначения коммуникации посредством Интернета. Этот термин имел достаточно узкое применение и обозначал коммуникацию через электронную почту, доски объявлений и виртуальные конференции. Далее С. Барнес использует термин *компьютерно-медийная коммуникация* более широко - для обозначения всех видов общения и передачи информации через компьютерные сети. При этом единый процесс коммуникации в зависимости от ее целей разделяется автором на два этапа: получение и поиск информации; собственно общение [11].

В русской лингвистике в этом же ключе компьютерно-медийную коммуникацию трактует и Г.Н.Трофимова, обозначая ее как *хьюеркоммуникацию* [10]. Широкое толкование термина *компьютерно-медийная коммуникация* явилось одной из причин

ГИПЕРТЕКСТ И ВИРТУАЛЬНЫЙ ДИСКУРС КАК КЛЮЧЕВЫЕ ПОНЯТИЯ ИНТЕРНЕТ-ЛИНГВИСТИКИ

его замены в лингвистических исследованиях компьютерного общения термином *компьютерно-медийный дискурс*, который определяется как специализация более широкого междисциплинарного понятия *компьютерно-медийная коммуникация* [13]. Параллельно с термином *компьютерно-медийный дискурс* в современных исследованиях используются понятия *сетевой дискурс*, *дискурс в Сети* [6], *Интернет-дискурс* [2], *компьютерный дискурс* [3;7].

Мы предлагаем использовать в терминологическом аппарате Интернет-лингвистики термин *виртуальный дискурс*, что объясняется рядом причин.

Понятие *виртуальный дискурс* семантически продолжает терминологический ряд, сформированный на основе ключевого слова *виртуальный* - *виртуальная языковая личность*, *виртуальная реальность*, *виртуальное время*, *виртуальное пространство*.

Виртуальный дискурс транслирует виртуальную культуру как новый тип культуры, формирующийся, с одной стороны, на пересечении концептуальных миров, концептуальных сфер различных наций, с другой стороны, на пересечении реальности и виртуальности как различных картин мира, различных культурно-ментальных опытов.

Мы считаем более правомерным использование значений лексемы *виртуальный*, предложенных Оксфордским словарем английского языка [8], среди которых наиболее отражают суть понятия *виртуальный* следующие: обладающий определенными физическими свойствами или способностями, эффективный в отношении внутренне присущих природных качеств или сил; способный оказывать воздействие посредством таких качеств; способный продуцировать определенный эффект или результат; 'то, что есть по существу или в действии, хотя отсутствует формально или в действительности'; допускающий такое существование'. Назрела необходимость зафиксировать эти значения в толковых словарях нынешнего времени, тем более, что понятия *виртуальный*, *виртуальная реальность* и *виртуальный дискурс* приобрели сегодня статус концептов.

Виртуальный дискурс мы определяем как коммуникативное событие Сети Интернет, коммуникативную ситуацию, зафиксированную в гипертексте; системный процесс корреляции символически-речевого общения виртуальных коммуникантов, способ представления виртуальных языковых личностей в единстве психологических, социальных, национальных, этических и других характеристик.

Признаки виртуального дискурса многообразны: он, как и сама виртуальная реальность, предполагает обязательное присутствие коммуникантов, проявляющее их иллокутивные установки; создается в момент «здесь и сейчас»; вбирает референциальную и прагматическую семантику, так как соотносится с участниками речевого акта, их социальным статусом, характером межличностных отношений и т.д. Виртуальный дискурс всегда предполагает незамедлительную обратную связь. Виртуальный дискурс психологически комфортен, так как компонент условности снимает чувство ответственности за совершаемые в Сети поступки, позволяет личности реализовать иллокутивные установки, скрывающиеся в мире реальном.

Понятие *гипертекст* было введено в науку Т. Нельсоном в 60-х годах для обозначения текстов, имеющих электронную форму [17; 18]. Гипертекст рассматривался как принципиально новый способ организации информационных технологий и новый метод публикации. По Дж. Лэндоу, гипертекст представляет собой блоки текстов и электронные связи между ними; соединяет отрывки дискурса с образами, картами, диаграммами и звуком так же легко, как и с другими отрывками

текста, что позволяет расширить само понимание текста и вывести его за пределы лишь вербальной реализации [16]. «Под гипертекстом я понимаю непоследовательное письмо, текст, который ветвится и позволяет читателю сделать выбор, текст, который лучше читать на интерактивном экране. В популярном понимании это последовательность текстовых отрывков, соединенных связями, предоставляющими читателю различные направления» [16].

Web-энциклопедия *вводит термин гипертекст в понятийную структуру* организации сетевой коммуникации и определяет его как *«метод* организации текста, графические и другие виды информации, соединенные между собой как внутри одного документа, так и среди множества документов. Пользователи могут следовать за ссылками не в линейной организации, линия за линией, страница за страницей, а в желаемом порядке» ([14]. Перевод наш. - Л.К.).

В последних исследованиях по виртуальной коммуникации российских и украинских авторов понятие гипертекста рассматривается в функционально-структурном аспекте. Так, Е. Галичкина под гипертекстом понимает «текст и систему команд или дополнений к нему, которые позволяют осуществлять ряд операций: стирать, выделять и т.д.» [3, с. 49]. Ф.О. Смирнов определяет гипертекст как сложное соотношение частного и целого, отличающееся, прежде всего, «нелинейным характером развертывания информации» [9, с. 119].

Сегодня весьма тщательно разрабатывается идея *креолизованности* гипертекста, что предполагает включенность а него собственно буквенных, образно-зрительных и образно-слуховых компонентов. Креолизованный текст компьютерной коммуникации содержит несколько обязательных дополнений: картинки, аудио- и видеовставки, графические изображения. В.И. Карасик отмечает; что в результате развития *среды «мультимедиа:** (выход на зрительные и слуховые образы, хранимые в памяти и воспроизводимые по заданию пользователя) меняется традиционное представление о тексте [5, с. 344]. Е.Е. Анисимова определяет креолизованный текст как «особый лингвовизуальный феномен, текст, в котором вербальный и изобразительный компоненты образуют одно визуальное, структурное, смысловое и функциональное целое, обеспечивающее его комплексное прагматическое воздействие на адресата» [1, с. 73].

Для гипертекста важна идея взаимосвязи всех текстов в структуре единого гипертекста, что позволило Дж. Лэндоу и Р. Болтеру назвать гипертекст «технологическим апофеозом интертекстуальности» [15]. Концепции *ризомы* и *интертекстуальности* становятся значимыми для понимания структурной организации гипертекста. Понятие ризомы было введено в науку Ж. Делезом и Ф. Гваттари, оно заимствовано из ботаники и означает «понятие корневой системы, характеризующейся отсутствием центрального стержневого корня и состоящей из множества хаотически переплетающихся, периодически отмирающих и регенерирующих, непредсказуемых в своем развитии побегов» [4]. Концепция ризомы объясняет возникновение множественности, множественность служит основой интертекстуальности. «Принципы сцепления и гетерогенности: *любое* место ризомы может и должно быть присоединено к любому другому её месту. Лингвистическое древо Хомского начинается в точке S и действует далее по дихотомии. В ризоме наоборот - каждая черта не отсылаете необходимостью к лингвистической черте: семиотические звенья любой природы связаны здесь с самыми разными способами кодировки, биологическими, политическими, экономическими звеньями и т.д., пуская в ход не

ГИПЕРТЕКСТ И ВИРТУАЛЬНЫЙ ДИСКУРС КАК КЛЮЧЕВЫЕ ПОНЯТИЯ ИНТЕРНЕТ-ЛИНГВИСТИКИ

только регистры различных знаков, но также и статусы положений вещей» [4]. Таким образом, *интертекстуальность* можно определить как размывание границ текста, в результате которого он лишается законченности и закрытости, становится внутренне неоднородным и множественным. Все признаки интертекстуальности – децентрированность, множественность, цитатность, деперсонализация автора – присутствуют в гипертексте и могут быть объяснены при помощи концепции ризомы. Основу языка *html* составляют ссылки на существующие ранее источники, т.е. цитаты.

Интертекстуально-ризомная организация гипертекста обуславливает многократную репродукцию текста и является одной из коммуникативно-прагматических основ организации виртуального дискурса.

Выводы. Таким образом, взаимодействие между гипертекстом и виртуальным дискурсом отнюдь не однозначно и не однонаправленно: 1) они относятся к разным уровням организации сетевой коммуникации – структурно-функциональному и коммуникативно-прагматическому; 2) актуальность и востребованность тех или иных страниц гипертекста определяют прагматическую организацию дискурса; 3) если виртуальный дискурс – это коммуникативное событие, то гипертекст – фиксация в виртуальном времени и пространстве самого факта того или иного коммуникативного события, коммуникативной ситуации; 4) дискурс включает гипертекст, формируется на его основе; в то же время создает новые ответвления гипертекста-дискурсы, застывшие в текстах; 5) механизмы функционирования гипертекста основаны на коммуникативной целесообразности, поскольку реципиент гипертекста сам конструирует его структуру. Например, пользователь может в процессе ознакомления с гипертекстом последовательно совершать переходы по ссылкам, итогом чего будет либо возврат к начальному тексту, либо полное отдаление от него, что позволяет воспринять значительный текстовый массив. В то же время функционирование *виртуального дискурса* определяется коммуникативно-прагматическими механизмами: для его возникновения и функционирования важны такие составляющие, как коммуникативная стратегия и тактика, корреляция символически-речевого общения виртуальных коммуникантов, способ представления виртуальных языковых личностей и др.

Список литературы

1. Анисимова Е. Е. Паралингвистика и текст (к проблеме креолизованных и гибридных текстов) // *Вопр. языкознания.* - 1992. - № 1. - С. 71-79.
2. Асмус Н. Г. Интернет-дискурс в свете нового типа коммуникации - компьютерного общения // *Слово, высказывание, текст в когнитивном, прагматическом и культурологическом аспектах: Тез. междунар. науч.-практ. конф.* - Челябинск: Челябинский гос. ун-т, 2001. - С. 74-75.
3. Галичкина Е.Н Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках: Дис... канд. филол. наук: 10.02.02 / Астрахан. гос. пед. ун-т. - Астрахань, 2001. - 208 с.
4. Делез Ж., Гваттари Ф. Капитализм и шизофрения. - <http://www.filosoft.tsu.ru/rizoma.htm>.
5. Карасик В.И. Язык социального статуса. - М: Гнозис, 2002 - 333 с.
6. Ковальская Л.Г. Синхронный компьютерно-медийный дискурс: механизмы действия и коммуникативные, цели // *Язык и межкультурная коммуникация: Междунар. лингвист. журнал* - Майкоп, 2003. - №1. - С. 56-66.
7. Кондратов П. Е. Компьютерный дискурс: социолингвистический аспект: Дис... канд. филол. наук: 10.02.02 / Кубан. гос. ун-т. - Краснодар, 2004. - 189 с.
8. Оксфордский толковый иллюстрированный словарь английского языка / Под общ. ред. Р, Аллен. - М: АСТ, 2001. - 560.

Компанцева РФ.

9. Смирнов Ф. О. Национально-культурные особенности электронной коммуникации на английском и русском языках: Дис... канд, фил. наук: 10.02.02 / Ярослав, гос. пед. ун-т им. К.Д. Ушинского. - Ярославль, 2004. - 222 с
10. Трофимова Г.Н. Языковой вкус Интернет-эпохи в России: Функционирование русского языка в Интернете: концептуально-сущностные доминанты: Монография. - М., Изд-во РУДН, 2004. - 380 с.
11. Barnes S. Computer Mediated Communication: Human to Human Communication Across the Internet. - Boston, MA: Allyn and Bacon, 2002. - 347 p.
12. Baron Naomi S. Computer Mediated Communication as a Force in Language Change // Visible Language, 1984.-Vol. 18. - P. 118-141.
13. Herrin S. Gender Differences in Computer-Mediated Communication: Bringing Familiar Baggage to the New Frontier, -<http://www.cpsr.org/>.
14. Hypertext - Web Encyclopedia. - <http://cs-structure.inr.ac.ru/cs-bin/findcits2.py?key 1>.
15. Internet Student's Dictionary. - <http://raven.ubalt.edu/staff/Mou/throp/hypertext/Intertextuality0133.html>
16. Landow G.P. Hypertext. The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology. Computer publication. - <http://dynaweb.stg.brown.edu/projects/hypertext>
17. Nielsen J. Hypertext & Hypermedia. - London: Academic Press, 1990. - 296 p.
18. Nielsen J. Multimedia, Hypertext und Internet: Qrundlagen und Praxis des Elektronischen Publizierens. - Braunschweig: Vieweg, 1996. - 492 p.

**Компанцева Л.Ф. ГИПЕРТЕКСТ ТА ВІРТУАЛЬНИЙ ДИСКУРС
ЯК КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ІНТЕРНЕТ-ЛІНГВІСТИКИ**

У статті досліджуються поняття гіпертекст та віртуальний дискурс, обґрунтовується їх ключове положення в електронній комунікації, визначаються аспекти взаємодії цих категорій.

Ключові слова: віртуальний дискурс, гіпертекст, Інтернет-комунікація, креолізованість, різом

**Kompantseva L. HYPERTEXT AND VIRTUAL DISCOURSE AS KEY
CATEGORIES OF INTERNET-LINGUISTICS**

The notions of hypertext and virtual discourse are studied in the article; their importance in the Internet-communication is grounded and aspects of the categories interactions are determined.

Key words: virtual discourse, hypertext, Internet-communication creolized, rizoma

Поступила в редакцію 15. 02.2007 г.

ІНТЕРНЕТ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Лоба нон А. С.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

У статті розглянуто актуальну проблему використання інформаційних ресурсів мережі Інтернет, а також можливість інтегрування їх у навчальний процес, що сприяє ефективності вирішення Цілого ряду дидактичних завдань на уроці іноземної мови. Також автор звертає увагу на доцільність та специфіку використання мережі Інтернет у процесі вивчення іноземної мови

Ключові слова: інтернет-ресурси, комунікативні здібності, діалог культур, спілкування, мотивація, міжкультурна комунікація

Актуальність. В останнє десятиріччя у зв'язку з розвитком нових навчальних напрямків позбавився інтерес до *взаємодії та взаємовпливу мов та культур*. Міжкультурна комунікація, як спілкування мовних особистостей, які належать різним лінгвокультурним суспільствам, як і будь-яка комунікація, є взаємодією свідомостей, що говорять. В аспекті гуманітаризації і гуманізації сучасної освіти розвиток комунікативних здібностей у діалозі культур стає важливою метою у викладанні іноземної мови. Сьогодні нові методики з використанням Інтернет-ресурсів протиставляються традиційному навчанню іноземним мовам. Поняття „традиційний” асоціюється в першу чергу з вивченням правил і виконанням мовних вправ, тобто „з розмовами про мову замість спілкування мовою”. Багато вчителів дотепер переконані, що „словниковий запас у поєднанні з необхідними структурами створюють мову”, і це лежить в основі процесу навчання. Адже мова - це не математика (хоч і мовні структури є не що інше, як формули, необхідні для запам'ятовування) і не просто інтелектуальна діяльність. Інтелект не вступить у дію без визначеної мотивації і рідко функціонує без елемента емоцій, а саме цих складових часто не вистачає в методичному матеріалі. Щоб навчити спілкування іноземною *мовою*, потрібно створити реальні, дійсні життєві ситуації. Цю помилку намагаються виправити нові технології, зокрема Інтернет. Мета статті - розглянути актуальну проблему використання інформаційних ресурсів мережі інтернет, а також можливість інтегрування їх у *навчальний процес*.

Постановка проблеми. Комунікативний підхід у взаємодії культур - стратегія, що моделює спілкування і спрямована на створення психологічної і мовної готовності до спілкування, на свідоме осмислення матеріалу і варіантів його використання. Для користувача реалізація міжкультурного комунікативного підходу в Інтернеті не представляє особливої складності. Комунікативне завдання повинне пропонувати учням проблему чи питання для обговорення, причому з навчальної точки зору треба не просто поділяти інформацією, але й оцінювати її. Важливо, щоб таке завдання уможливило гнучке використання всіх знань і умінь учнів. Основним критерієм, що дозволяє

відрізнити цей підхід від інших видів навчальної діяльності, с те, що учні самостійно вибирають мовні одиниці для оформлення своїх думок. У них є можливість виразити себе і свій досвід як особистість за допомогою іноземної мови, а сама особистість поставлена в центр теорій освіти для *майбутнього*. *Комунікативний підхід* у значній мірі спрямований на того, кого навчають. Використання Інтернету в комунікативному підході у вивченні іноземної Мови має досить серйозну мотивацію: його ціль полягає в тому, щоб зацікавити тих, кого навчають, за допомогою нагромадження і розширення їхніх знань і досвіду. При цьому термін „комунікативність” не повинен розумітися вузько, чисто прагматично. Не можна не погодитися з І.Л. Бімом, що комунікативність „не зводиться тільки до встановлення за допомогою мови соціальних контактів, до оволодіння туристською мовою. Це прилучення особистості до духовних цінностей інших культур через особисте спілкування і через читання”. Цей підхід, реалізований в Інтернеті, залучає тих, кого навчають, шляхом зосередження на темах, що їх цікавлять, і наданням їм можливості вибору текстів і завдань для досягнення цілей програми. Комунікативна здатність тих, кого навчають, розвивається через Інтернет шляхом залучення їх до вирішення широкого кола вагомих, реалістичних завдань, що мають зміст і є досяжними, успішне завершення яких приносить задоволення і підвищує впевненість учнів у собі.

На додаток до комунікативних потреб тим, кого навчають, необхідно освоїти методику роботи в Інтернеті. На первісному етапі викладачу варто чітко прописати алгоритм роботи в Інтернеті, вибравши додатні *сторінки* і, вказавши *їхні* адреси, запропонувати завдання у формі проблемних питань, що можуть бути виконані на основі зазначеного матеріалу. Варто підкреслити, що при виборі Web-ресурсу викладачу необхідно перевірити, чи є зазначена *сторінка сайту активною*, а також врахувати організацію сайту. Сайт повинен бути добре структурованим і мати зручну систему навігації. Далі можна запропонувати самостійно знайти ресурси через пошукові системи і каталоги з метою вирішення тих чи інших проблемних питань, *організувати e-mail* листування, розмову в мережі Інтернет, форуми. Інтернет дозволяє вступати в письмову контактну комунікацію в режимі реального часу. Розвиток самостійності того, кого навчають, за допомогою глобальної мережі - це поступовий процес, яким варто постійно заохочувати.

Найбільш важливим завданням, що стоїть перед викладачем мови, є опанування оптимальних способів привчати тих, кого навчають, до поступово зростаючої самостійності. Створення комунікативності в Інтернеті вимагає певного часу. Необхідна підтримуюча соціально-психологічна атмосфера, у яку втягують учня; впевненість, що його поважають як особистість зі своїми власними поглядами, інтересами, сильними і слабкими сторонами і кращим для нього стилем навчання. Навчаючи справжній мові, Інтернет допомагає у формуванні умінь і навичок розмовної мови, а також у навчанні лексики і граматики, забезпечуючи справжню зацікавленість і, отже, ефективність. Інтернет є незамінним засобом для підбору аудіоматеріалів з мовою носіїв мови (найкраще - професійних акторів) у вигляді звукових файлів і текстів до цих звукових фрагментів у вигляді текстових файлів.

Головне - правильно організувати процес навчання. Аналізуючи той чи інший матеріал в Інтернеті з погляду його застосування, варто відповісти на наступні питання. Які мовні, комп'ютерні уміння необхідно мати студентам, щоб ефективно використовувати цей Web-ресурс? Наскільки він добре структурований? Яке комп'ютерне устаткування необхідне студентам, щоб ефективно використовувати цей ресурс, наприклад, комп'ютерна лабораторія (computer lab), один комп'ютер (single computer), проекційна система

ІНТЕРНЕТ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ^ПРОЦЕСІ ВІВЧЕННЯ,..

(projection system), переносний чи стаціонарний комп'ютер (laptop or desktop computer), динаміки (speakers), навушники (headphones), голосовий зв'язок (discussion space away from computers). Який найбільш ефективний спосіб презентації цього ресурсу в аудиторії, наприклад: презентація ресурсу вчителем (teacher-fronted presentation) в інтерактивному режимі, представлення в друкованому чи в електронному варіанті Power Point? Варто також врахувати форму роботи студентів (на індивідуальних комп'ютерах (students working at individual computers); перед одним комп'ютером з **великим** монітором (students gathered around one computer with a large monitor); у парах (students working in pairs); у невеликих групах (students working in small groups), під час заняття чи у вільний час).

Висновки. Інтернет розвиває навички, важливі не тільки для іноземної мови. Це, насамперед, пов'язано з розумовими операціями: аналізом, синтезом, абстрагуванням, ідентифікацією, порівнянням, зіставленням, вербального і значеннєвого прогнозування і попередження і т.д. Таким чином, навички й уміння, сформовані за допомогою Інтернет-технологій, виходять за межі іншомовної компетенції навіть у рамках „мовного” аспекту. Інтернет розвиває соціальні і психологічні якості, яким навчають: їхня впевненість у собі і їхній здатності працювати в колективі; створює сприятливу для навчання атмосферу, виступаючи як засіб інтерактивного підходу. Інтерактивність не просто створює реальні ситуації з життя, але і змушує учнів адекватно реагувати на них за допомогою іноземної мови. І коли це починає виходити, можна говорити про мовну компетенцію, навіть при наявності помилок. Головне уміння спонтанно, гармонійно реагувати на висловлення інших, виражаючи свої почуття й емоції, підбудовуючи і перебудовуючи на ходу.

Використовуючи інформаційні ресурси мережі Інтернет, можна інтегрувати їх у навчальний процес, більш ефективно вирішувати цілий ряд дидактичних завдань на уроці іноземної мови.

Лобанок А.С. ИНТЕРНЕТ КАК СПОСОБ РЕАЛИЗАЦИИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается актуальная проблема использования информационных ресурсов сети Интернет, а также возможность интеграции их в учебный процесс, что способствует эффективности решения целого ряда дидактических задач на уроке иностранного языка. Автор также обращает внимание на целесообразность и специфику использования сети Интернет в процессе изучения иностранного языка.

Ключевые слова: интернет-ресурсы, коммуникативные способности, диалог культур, общение, мотивация, межкультурная коммуникация

Lobanok A.S. INTERNET AS A TOOL OF CROSS-CULTURAL COMMUNICATION REALIZATION DURING THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE STUDYING

The article is devoted the actual problem of Internet informational resources usage and the possibilities of their integration into the studying process. This usage favours the effectiveness in the solution of deductive aims at the lessons of foreign language studying. The author also determines the expediency and specific character of Internet usage during the process of language studying.

Key words: Internet recourses, communicative abilities, the dialogue of cultures, communication, motivation, cross-cultural communication

Поступила до редакції 20.02.2007р.

УДК 81 '42

ТЕКСТОТИПОЛОГИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ PR-МАТЕРИАЛОВ (НА ПРИМЕРЕ ЭЛЕКТРОННОГО PR-ТЕКСТА «ПРОФИЛЬ КОМПАНИИ»)

Саенко А.Н.

Харьковский национальный экономический университет, г. Харьков, Украина

В статье рассматриваются принципы типологического описания PR-текстов и приводится обоснование жанрового статуса электронного текста «Профиль компании».

Ключевые слова: PR-дискурс, массовая коммуникация, речевой жанр, коммуникативная функция текст, корпоративный веб-сайт

Постановка проблемы. Возникновение и развитие публичных отношений неразрывно связаны с процессами формирования информационного общества [3; 12] и объясняются «...ответом на социальную и экономическую потребность, на запросы нового мира», нуждающегося в информации особого рода [5, с. 13].

Важной частью PR-деятельности компании в современных условиях становится создание и продвижение корпоративного веб-сайта.

Возникновение социального института публичных отношений [13] дает основания для выделения PR-дискурса как особого типа институционального дискурса [14], обслуживающего эту предметную область.

К признакам институциональности дискурса относятся, наряду с типичными хромотопами, символическими и ритуальными действиями, также трафаретные жанры и речевые клише [11]. Один из таких жанров, представленных в PR-дискурсе - текст «Профиль компании», размещенный на корпоративном веб-сайте, и стал объектом нашего внимания.

Определив в качестве цели исследования обоснование жанрового статуса электронных текстов «Профиль компании», мы обратились к решению следующих задач:

- определить принципы типологического описания текстов;
- вычленив типологические признаки исследуемых текстов;
- определить место жанра «Профиль компании» в теоретической типологической системе.

Анализ публикаций. Понятие речевого жанра является одним из важнейших в современной коммуникативной лингвистике и связывает понятия дискурса и речевого акта, формируя связи между ними: дискурс - речевой жанр -- речевой акт [2].

Однако анализ современных лингвистических исследований позволяет заметить, что единое определение речевого жанра на сегодняшний день отсутствует [16]. Открытыми остаются также вопросы типологии речевых жанров и принципов их описания, т.к. перечень признаков для выделения & современном языке функционально-жанровых типов текстов остается неоднозначным и неполным [16].

ТЕКСТОТИПОЛОГИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ PR-МАТЕРИАЛОВ...

В наиболее общей трактовке под «жанром текста» понимается группа таких текстов, которые используются для решения конкретной коммуникативной задачи в конкретных условиях общения [4].

«Речевой жанр» определяется также как особые «... типовые модели построения речевого целого» [1, с. 307], наполняющиеся реальным содержанием в конкретной ситуации общения [201]

Приведем более развернутое определение речевого жанра: *«Речевой жанр - принятые в конкретных ситуациях и предназначенные для передачи определенного содержания типовые способы построения речи; развернутое речевое построение, которое состоит из нескольких (иногда значительного числа) речевых актов, иллюкативная сила которых подчинена, определенной стратегии и тактике адресанта»* [2, с. 324].

Общим для всех приведенных определений являются следующие положения:

1) Речевой жанр - это типовая (культурно-исторически сложившаяся) модель построения речевого целого;

2) Данная модель подчинена коммуникативной стратегии и тактике адресанта и определяет структурные и функциональные особенности экземпляров текста.

В постсоветской лингвистике допускается также одновременное использование терминов «речевой жанр» и «тип текста»: данные понятия соотносятся как частное и общее, т.е. «тип текста» является большей абстракцией, чем «жанр». Каждый тип текста характеризуется набором реализующих его речевых жанров [15].

Существующие в настоящее время многочисленные типологии текстов основываются на различных критериях. По критерию охвата (масштабности, количеству вовлеченных в анализ текстов) можно говорить о частных и глобальных типологиях [18].

Частная типология занимается «индуктивным» анализом текстов [6, с.24], в процессе которого выделяются дистинктивные признаки, свойственные отдельным текстовым разновидностям.

Глобальные, типологии выстраивают единую структуру, охватывающую все типы текстов путем установления между ними иерархических отношений [18].

Все многообразие текстовых типологий можно свести к трем основным группам [7, с. 12-13]:

- типологизации, основанные на внутритекстуальных признаках, которые характеризуют закономерности построения текстовых структур (Р. Х'арверг, Г. Вайнрих, Р. Штейниц);

- типологизации, за основу которых принимаются экстратекстуальные факторы, затекстовые условия коммуникации (Э.У Гроссе, В. Райбле, К. Циммерман и др.),

- типологизации на основе смешанного критерия единства экстра- и интратекстуальных дифференциальных, главным образом оппозитивных признаков, например: «письменный — устный», «спонтанный - неспонтанный)/, «монологический — диалогический» и т.д. (Б. Зандиг, С. Якобсон, Г.В. Ейгер, В.Л. Юхт и др.).

Большинство немецких лингвистов исходят из того, что каждый носитель языка обладает «текстотипологической компетенцией» (нем. Textsortenkompetenz [23]; Textmusterwissen [22]), благодаря которой он способен различать тексты разных типов (термин «тип текста» в данном случае соответствует принятому в русскоязычной лингвистической традиции термину «речевой жанр») и узнавать нарушения

текстообразовательной нормы. При этом тип текста соотнесен с эмпирическими, конкретно наблюдаемыми различиями Текстов, т.е. система знаний носителей языка является результатом коллективного опыта языкового сообщества.

Текстотипологическая компетенция коммуникантов представляет собой многоуровневую систему знаний о характерных чертах отдельных типов текстов, включает как экстра-, так и интратекстовые признаки и представляется следующим образом: I - функциональные типы (нем. Funktionstypen), II - типы ситуаций (нем. Situationstypen), III - типы коммуникативных стратегий (нем. Verfahrenstypen), IV - типы структурирования текстов (нем. Text-Strukturierungstypen), V - стереотипичные формулировки (нем. prototypische Formulierungstypen) [22, с. 147], т.е. первым звеном в системе «текстотипологической компетенции» является *текстовая функция*.

При определении перечня текстовых функций решающим оказывается ответ на вопрос, какие последствия может повлечь за собой применение того или иного текста в акте коммуникации (интеракции). С их помощью автор может:

- психически «разгрузить» себя (функция самовыражения, «sich ausdrücken»);
- установить или поддержать контакт с партнерами (контактная функция, «kontaktieren»);
- получить от партнеров или сообщить им какую-либо информацию (функция информирования, «informieren»);
- побудить партнеров что-либо сделать (функция регуляции, «steuern»).

Эти четыре первичные функции находятся в тесной связи друг с другом: регулирующие тексты одновременно могут передавать информацию, информирующие тексты предполагают наличие контакта между партнерами, а для установления или поддержания контакта между партнерами необходима, как минимум, способность партнеров по коммуникации к самовыражению.

С помощью текстов может также достигаться эстетическое воздействие на партнеров. Эту функцию В. Хайнеманн и Д. Фивегер называют эстетической и ее особое положение видят в том, что автор текста, обладающего эстетической функцией, создает с его помощью «мнимую реальность» [22].

Существуют также *структурные* типологии речевых жанров, основанные на двучленной оппозиции - простые и сложные речевые жанры [19; 20] или трехчленной оппозиции - простые, сложные жанры и гипержанры [10; 17].

При выделении трех структурных разновидностей под *простыми* (элементарными) речевыми жанрами (РЖ) понимаются отдельные высказывания, под *сложными* РЖ - тип текстовой (речевой) реализации коммуникативного эпизода, состоящий из единства элементарных РЖ, а под *гипержанром* - целостный комплекс сложных РЖ, объединенных в рамках коммуникативного события [10].

Кроме того, РЖ делятся с точки зрения жанрового формообразования на жанры с *закрытой*, жестко фиксированной структурой и жанры с *открытой*, свободной структурой. Например, речевой жанр «закон» - тип формы с закрытой структурой, а речевой жанр «статья» - тип формы с открытой, свободной структурой, в таком жанре допустимо множество форм [4].

Различия в методологических подходах при типологическом описании текстов несут на мысль о правомерности идеи иерархической структурированности текстотипологической системы. Текстотипологическая система, предложенная М.А. Гвенцадзе, является собой «...Синтез классификационной теории и теории

ТЕКСТОТИПОЛОГИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ PR-МАТЕРИАЛОВ...

функциональных стилей» [7, с. 18]. Иерархия типов текста структурируется следующим образом: суперкласс текстов (например, текстов массовой информации) функционально-коммуникативный класс текстов (например, газетных) • субкласс текстов (например, газетно-информационных) - речевой жанр (например, информационная заметка) [7]. Каждый уровень приведенной структуры включает класс текстов, объединенных тем или иным типическим признаком.

Полная жанровая типология PR-текстов представляет собой именно такую «вертикальную» иерархию [16].

Первым классифицирующим признаком в данной типологии является эксплицитность дифференциальных признаков PR-текста. Относительно этого признака **PR**-тексты подразделяются на базисные и смежные. К *базисным* текстам относится основной корпус PR-текстов, имеющий все дифференциальные признаки исследуемого феномена. Тексты, функционирующие в пространстве PR-коммуникаций, которые не в полной мере наделены совокупностью признаков, являются *смежными* [13].

Базисные тексты подразделяются на *первичные*, т.е. предоставляемые общественности в первичном виде, и *вторичные* тексты, т.е. созданные на основе первичных и доставляемые исключительно через СМИ [13].

Первичные тексты можно разделить по признаку «сложность текста» на *простые* и *сложные* (комбинированные) тексты, представляющие набор первичных простых текстов, объединенных общей тематикой (информационным поводом), например брошюра [13].

Жанровая типология первичных простых PR-текстов основывается на выделении следующих жанрообразующих факторов: предмет отображения, целевая установка, функции и стилистико-языковой фактор и представляется следующим образом [13]:

- оперативно-новостные жанры;
- исследовательско-новостные жанры;
- фактологические жанры;
- исследовательские жанры;
- образно-новостные жанры.

Так, предметом текста фактологического жанра являются событие или персона; целями - формирование оптимальной коммуникационной среды и информирование через описание события или персоны [13].

Под *оперативно-новостными жанрами* понимается группа жанров, которые оперативно передают ранее не известную общественности новостную информацию, касающуюся базисного субъекта PR [13].

Кроме того, весь корпус PR-текстов классифицируется по двум признакам: «адресат» и «способ доставки». В зависимости от потребительской группы тексты делятся на предназначенные для внешней и внутренней общественности. По признаку «способ доставки» тексты делятся на доставляемые через СМИ (так называемые *опосредуемые*) и путем прямой адресной рассылки или личной доставки (так называемые *директ-тексты*).

PR-текст активно функционирует в системе массовых коммуникаций [13]. Под массовой коммуникацией подразумеваются интерактивные информационные потоки между субъектами коммуникации. Массовая коммуникация служит целям распространения социально значимой информации посредством различных технических средств на большие массовые аудитории и характеризуется следующими

Саенко Л.Н.

особенностями: 1) массовость аудитории; 2) ее гетерогенность; 3) использование высокоскоростных и репродукционных средств связи и информации; 4) быстрое распространение сообщений; 5) относительно небольшая потребительская стоимость получаемой информации [9].

PR-текст является разновидностью текстов *массовой коммуникации*, т.к., во-первых, СМИ и PR-службы, посредством которых распространяются PR-тексты, являются компонентом массовой коммуникации, во-вторых, *PR-тексты адресованы массовидному адресату*, в-третьих, функция массовой коммуникации признается одной из технологических функций связей с общественностью [13; 21].

Информация в сфере публичных отношений передается в настоящее время по различным каналам, при этом одной из наиболее перспективных составляющих является электронный PR [8]. К основным преимуществам Интернета по сравнению с традиционными СМИ относятся интерактивность коммуникации в Интернете и возможность *нелинейного поиска* информации, обусловленная гипертекстовым способом представления информации, а также *широкий выбор средств ее представления*.

Самым известным и наиболее используемым видом PR-деятельности в Интернете является открытие и продвижение *корпоративного веб-сайта*, т.е. размещенного по определенному адресу тематического информационного блока, обладающего также интерактивными возможностями [8].

Основной материал. По нашему мнению, типологизацию электронных текстов «Профиль компании» целесообразно *проводить в рамках иерархически структурированной текстотипологической системы*. Классы текстов, выделяемые на основании таких дифференцирующих признаков, как функция текста и тип структуры текста, будут находиться на разных уровнях такой текстотипологической системы. Тип структуры текста дифференцируется по степени сложности (простые РЖ, сложные РЖ и гипержанры) и степени фиксированности (открытая и закрытая структура). По-видимому если структура простых и сложных РЖ отражается, прежде всего, в их композиции, то в рамках гипержанра как целостного комплекса сложных РЖ, объединенных в рамках коммуникативного события, степень фиксированности™ структуры уместно оценивать с точки зрения повторяемости одних и тех же РЖ в различных текстах, представляющих один гипержанр.

Поэтому мы предлагаем описанную *жанровую* типологию PR-текстов дополнить следующими положениями:

- базисные **PR-тексты** выделяются, в первую очередь, на основании полноты их коммуникативной функции. На наш взгляд, *основной функцией* данных текстов является информирующая, т.к. посредством PR-текста происходит информирование определенных сегментов целевой аудитории, представляющее собой целенаправленный отбор оптимизированных фактов. Второстепенной, *менее выраженной для PR-текста* является функция регуляции, т.е. функция воздействия на формирование мнения. Таким образом, базисные PR-тексты представляют собой информативно-регулирующий тип текстов;

- при типологизации текстов по признаку первичности в процессе коммуникации электронные тексты, размещенные на корпоративных веб-сайтах, относятся к классу первичных текстов, т.к. исходят от прямого базисного субъекта PR;

- первичные PR-тексты расчленяются на группы по признаку сложности структуры текста. Однако нам при типологизации жанровых форм по указанному признаку

ТЕКСТОТИПОЛОГИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ PR-МАТЕРИАЛОВ...

двучленная оппозиция «простые - сложные (комбинированные)» жанры представляется недостаточной, поэтому мы предлагаем выделять простые, сложные речевые жанры и гипержанры. По нашим наблюдениям, базисные PR-тексты, обладая достаточно сложной структурой, относятся либо к сложным РЖ, либо к гипержанрам;

- уровень «речевой жанр» образуется наиболее конкретной степенью иерархической системы речевых жанров, а все рассматриваемые на более высоких уровнях типологии аспекты организации текста так или иначе пересекаются или комбинируются именно на уровне жанра.

В нашем исследовании мы обратились к изучению немецкоязычных веб-сайтов компаний и агентств, работающих в . отрасли маркетинговых исследований и консультаций. Ограничиваясь данной предметной группой в качестве объекта анализа, мы исходили из предпосылки, что именно специализированные структуры, профессионально занимающиеся PR-деятельностью, имеют возможность оформления собственных PR-материалов в соответствии с требованиями, сформулированными на основе синтеза достижений практической деятельности и теоретического осмысления этой сферы.

Проведя поиск по бизнес-справочнику «Желтые страницы» («Jelbe Seiten»), мы обнаружили, что наибольшее количество таких компаний в немецкоязычных странах сосредоточено в Германии (1212 компаний), тогда как в Австрии и Швейцарии их число значительно ниже - 542 и 91 соответственно. Однако одновременно мы обратили внимание на то, что уровень присутствия данных компаний в Интернете значительно выше в Швейцарии, чем в Германии или Австрии. Так, из 1212 германских компаний и агентств, занимающихся маркетинговыми и PR-консультациями и исследованиями, только 61 имеет собственный веб-сайт (т.е. около 5 %), из 542 подобных компаний в Австрии в Интернете представлено 27 (также около 5 %), а из 91 швейцарских агентств свой веб-сайт имеют 23 агентства (около 25 %).

Анализ текстов, размещенных на корпоративных веб-сайтах, позволил установить их основные отличия от печатных текстов, которые заключаются в их гипертекстовой структуре и особой роли паралингвистических средств, влияющих на эффективность восприятия электронного текста. Корпоративные сайты содержат разножанровые PR-тексты, которые можно разделить на три группы:

традиционные жанры PR-текста, не претерпевшие изменений вследствие («помещения» их в компьютерную среду, сохранившие свою линейную структуру и все стилистико-языковые особенности (тексты в формате PDF);

- жанры с традиционной для публичных релейшнз тематикой, претерпевшие изменения вследствие необходимости их «адаптации» к условиям компьютерной коммуникации (к таким жанрам относится, в частности, исследуемый нами жанр «Профиль компании»⁴, с гиперструктурой);

- новые жанровые формы, специфичные для электронных публичных релейшнз, например, FAQ - Frequently Asked Questions (наиболее часто задаваемые вопросы).

Все тексты корпоративных веб-сайтов являются предназначенными для внешней общественности опосредуемыми текстами.

Проведенный нами контент-анализ раздела «Профиль компании» позволит установить, что на разных сайтах данный раздел имеет разное обозначение и не всегда совпадает по тематическим рубрикам. Нами выявлено 15 различных номинаций текстов, представляющих исследуемый жанр PR-дискурса: «(Unser) Unternehmen» (21 % всех

проанализированных текстов), «Agentur» (17 %), «Uber uas» (14 %), «(Firmen)profil» (10 %), «Wir ilber uns» (7 %), «ИБер з имя компании» (7 %), «Wer wir sind» (5 %), имя компании или агентства (5 %), «Wir» (3 %), «About us» (3 %), «Portrait» (3 %), «Institut(sprofil)» (3 %), «Company» (1 %), «Portfolio» (1 %). «Was ist н имя» (1 %).

На наш взгляд, различные номинации текстов, выделяющихся на основании целого ряда дифференцирующих признаков (в первую очередь, принадлежности к определенному типу дискурса и коммуникативной *функция*) как один класс текстов, свидетельствуют об относительной неустойчивости этого сравнительно «молодого» жанра.

Наиболее частыми темами раздела «Профиль компании» являются следующие:

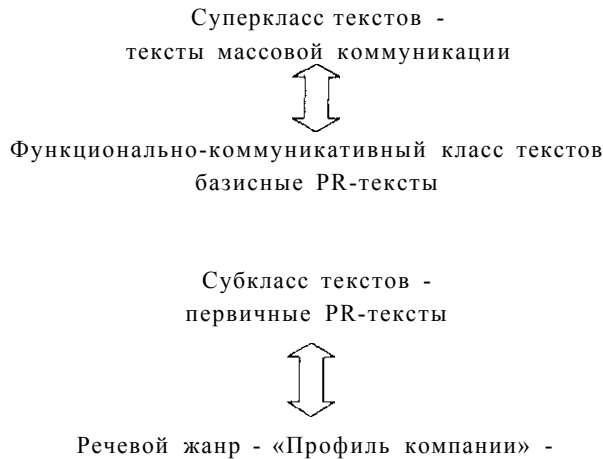
- философия компании («Philosophic», «Unsere Vision», «Der Code», «Unternehmensleitwerte», «Unsere Grundsätze») - в среднем в 90 % случаев;
- рекомендации («Referenzen», «Referenzkunden») - в 70 % случаев;
- информация об услугах и методах компании («Leistungen», «Leistungsspektrum», «Losungen», «Was wir tun», «Methoden») - в 70 % случаев;
- партнеры («Partner») - в 44 % случаев;
- сообщения прессы («Presse», «News», «Presseinformationen») - в 40 % случаев;
- сотрудники и менеджмент *компании* («Mitarbeiter», «Management», «Vorstand») - в 30 % случаев;
- история компании («Historic», «Firmengeschichte», «Unsere Geschiclite») - в 30 % случаев;
- вакансии («Stellenangebote», «Karriere», «Jobs & Karriere») - в 30 % случаев;
- цифры и факты о деятельности компании, финансовые отчеты и др. встречаются значительно реже.

Перечисленные разделы представляют собой тексты сложных речевых жанров, образующих гипержанр «Профиль компании», и относятся на основании предмета отображения к фактологическим и оперативно-новостным жанрам PR-текстов.

На основании информативно-регулирующей функции и единой для всего корпуса PR-текстов целеустановки, выражающейся в формировании оптимальной коммуникационной среды, данные тексты выделяются нами как функционально-коммуникативный класс текстов, обозначаемых «базисные PR-тексты». По признаку первичности в процессе коммуникации тексты, размещенные на корпоративном веб-сайте компании, определяются нами как субкласс первичных текстов. Субклассы текстов делятся на речевые жанры, характеризующиеся разными типами структуры. Напомним, что по данному признаку базисные PR-тексты *могут быть отнесены к сложным* речевым жанрам или гипержанрам. Текст «Профиль компании» характеризуется наиболее сложным типом структуры и является гипержанром, т.е. целостным комплексом сложных речевых жанров, объединенных в рамках коммуникативного события. *Сложные речевые жанры в составе* указанного гипержанра выделяются на основании таких жанрообразующих факторов, как предмет отображения и стилистико-языковой фактор, и типологизируются также по степени фиксированности структуры текста. Многоуровневая типология исследуемых текстов представлена на рис. 1.

ТЕКСТОТИПОЛОГИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ PR-МАТЕРИАЛОВ...

Рис. 1. Жанр «Профиль компании» в иерархической текстотипологической системе.

гипержанр с открытой структурой, образованный фактологическими и оперативно-новостными жанрами PR-текста

Выводы. Итак, электронные тексты «Профиль компании» представляют собой тексты, предназначенные для внешней общественности и доставляемые через СМИ - Интернет. На основании ряда типологических признаков (коммуникативной функции, целеустановки, первичности в процессе коммуникации, типу структуры и т.д.) данные тексты определяются нами как:

- базисные первичные PR-тексты;
- гипержанр с открытой структурой, образованный комплексом фактологических и оперативно-новостных жанров PR-текста.

Дальнейшее изучение указанного жанра мы связываем с анализом его стилистико-языковых особенностей.

Список литературы

1. Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа // Эстетика словесного творчества. - М., 1979. - С. 281-307.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. - Київ. «Академія». 2004. - 344 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. - М., 1999. - 956 с.
4. Брандес М.П. Стилистический анализ (на материале немецкого языка). - М. 1990. - 190 с.
5. Буари Ф. Лабрик рилейшнз, или стратегия доверия. - М.: Консалтинговая группа "ИМИДЖ-Контакт"; ИНФРА-М, 2001. - 178 с.
6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. - М: Наука, 1981. - 140 с.
7. Гвенцадзе М.А. Коммуникативная лингвистика и типология текста. - Тбилиси, 1986. - 164 с.
8. Гундарин М.В. Книга руководителя отдела PR. - СПб.: Питер, 2006. - 368 с.
9. Землянова Л.М. Зарубежная коммуникативистика в преддверии информационного общества: Толковый словарь терминов и концепций. - М., 1999 - 302 с.
10. Казакова О.А. Языковая личность диалектоносителя в жанровом аспекте; Автореф. дисс. канд. наук: 10.02.01. - Томск, 2006.-2.3 с.
11. Карасик В.И. О типах дискурса // Языковая личность; институциональный и персональный дискурс; Сб. науч. тр. - Волгоград. Перемена, 2000. • С.5-20.

Саенко А. Н.

12. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура. - М.: ГУ ВШЭ, 2000. - 608 с.
13. Кривоносов А.Д. PR-текст в системе публичных коммуникаций. - СПб: Петербургское Востоковедение, 2002. - 288 с.
14. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. - К,: Ваклер, М : Рефл-бук, 2001. - 656 с
15. Провоторов В.И. Очерки по жанровой стилистике секста (на материале немецкого языка). - М., 2003. - 139 с.
16. Саенко А.Н. Электронный текст «Профиль компании» в системе жанров PR-текста // *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. - 2006 - № "25". - С. 149-155.
17. Седов К.Ф. Жанры речи в становлении дискурсивного мышления языковой личности // *Русский язык в контексте культуры*. - Екатеринбург, 1999. - С. 86-98.
18. Тырыгина В.А. О естественных и искусственных типологиях // *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе: межвуз. сб. науч. тр. - Вып.3*. - Орел: ОГИИК, Полиграфическая фирма «Картуш», 2006. - С. 210-215.
19. Федосюк М.Ю. Нерешенные вопросы теории речевых жанров // *Вопросы языкознания*. 1997. - № 5. - С. 102-120.
20. Шмелева Т.В. Модель речевого жанра // *Жанры речи*. - Саратов, 1997 - С.88-98.
21. Шишкина М.А. Паблик рилейшнз в системе социального управления. - СПб, 1993.-444 с
22. Heinemann W., Vieweger D. Textlinguistik: Eine Einführung. - Tübingen, 1991. - 126 S.
23. Lux F. Text, Situation, Textsorte. Probleme der Textsortenanalyse, dargestellt am Beispiel der britischen Registerlinguistik. Mit einem Ausblick auf eine adäquate Textsortentheorie. - *Tübingen: Narr.* >98} -391 S.

**Саенко А.Н. ТЕКСТОТИПОЛОГІЧНИЙ ОПИС РН-МЛТЕРІАЛІВ
(НА ПРИКЛАДІ ЕЛЕКТРОННОГО PR -ТЕКСТУ „ПРОФІЛЬ КОМПАНІЇ“)**

*У статті розглядаються принципи типологічного опису PR-текстів та обґрунтовується жанровий статус електронного тексту «Профіль компанії»**

Ключові слова: PR-дискурс, масова комунікація, мовчливий жанр, комунікативна функція тексту, корпоративний веб-сайт

**Saenko A.N. HOW TO DISTINGUISH ORAL AND WRITTEN SPEECH IN
COMPUTER-MEDIATED COMMUNICATION**

The article evaluates the principles of typological description of PR-texts and substantiates genre status of electronic texts "Company".

Key words: PR-discourse, mass communication, speech genre, communicative text function, corporate home page

Поступила в редакцію 21.03.2007 г.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том 20 (59). 2007 г. №4. С.57-М.

УДК 8Г374.221.823:004.912

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВНИКА СИНОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Устимець О. В.

Український мовно-інформаційний фонд НАН України, м. Київ, Україна

В статті подаються принципи побудови Електронного словника синонімів української мови (ЕСС). Продемонстровано використання даного словника у функції основної лінгвістичної бази при формуванні української зони автоматичного багатомовного перекладного словника як частини інтегрованої лексикографічної системи, що розробляється в Українському мовно-інформаційному фонді. Основними параметрами при формуванні синонімічних рядів (синсетів) ЕСС є семантична схожість слів та взаємозамінність їх у тексті

Ключові слова: синоніми, взаємозамінність, семантична подібність, автоматичний багатомовний перекладний словник, перекладний еквівалент

Дослідження синонімії проводиться нами з рамках проекту „Електронний словник синонімів української мови (ЕССУ), який, в свою чергу, виступає в функції основної лінгвістичної бази, що використовується при формуванні української зони автоматичного багатомовного перекладного словника (АВПС), як частини інтегрованої лексикографічної системи, що розробляється в Українському мовно-інформаційному фонді. Мета статті - продемонструвати використання даного словника у функції основної лінгвістичної бази при формуванні української зони автоматичного багатомовного перекладного словника

Постановка проблеми. Зупинимося коротко на принципах побудови АВПС з використанням ЕСС. З метою розмежування лолісемічних та синонімічних відношень перекладні одиниці (ПО) в даному словнику представлені семантичними групами, що утворюються словами в їхніх конкретних значеннях з відповідними їм синонімами, якими ці значення можуть передаватися в конкретній мові, тобто синсетами.

Визначаємо синсет як групу семантично схожих слів, що мають однаковий лексико-граматичний статус і при перекладі можуть бути взаємозамінними. Переклади, еквіваленти (ПЕ) однієї перекладної одиниці (представлені синсетами) мають однакові номери в усіх мовних зонах словника і є кодами їхніх загальних значень. Це робить можливим переклад за словником у будь-якому напрямку [1, с. 14].

Приклад перекладних еквівалентів в словнику для українського багатозначного слова „закон” у російській, англійській, німецькій, іспанській та французькій зонах, що входять у синсети 126, 127, 129:

126 постанова державної влади: закон (укр.), закон (рос.), law (англ.), gesetz (нім.), loi (франц. l);

127 - об'єктивно існуючий зв'язок між предметами, явищами:

закономірність 1 закономірность! regularity! Gesetzmäßigkeit 1 regularität

закон 2 закон 2 Gesetz 2 logique2

логіка 3 логика 3 logic 2 Logik 3

129 - те, чим керуються у праці, житті;

правило 1 правило 1 regulations 1 Regel 1 regie 1

закон 2 закон 2 rule 2 Grundsatz 2 reglement 2

припис 3 канон 3 principle 3 Maxime 3 principe ?

принцип 4 норма 4 norm 4 Prinzip 4 norme 4

канон 5 предписание 5 standart 5 Norm 5

норма 6 Vorschrift 6

Bestimmung 7

Елементи синсета ієрархічно розташовані за ступенем близькості їхніх значень до загального значення синсета. Стилiстично маркованим елементам синсета (наприклад, таким, що мають позначку в словнику „розм.“, „рiдко“ тощо) надають найвищі ранги. Морфолого-фонетичним варіантам додається спеціальний ідентифікатор; наприклад, у варіанті даного словника перед рангом такого варіанта ставиться цифра 5. За збігом другої цифри з рангом іншого слова і відбувається ідентифікація „абсолютних синонімів“. Так, наприклад, синсет зі значенням "мати обсяг, достатній очя розташування кого-, чого-небудь" набуває з урахуванням рангів такого вигляду: {вміщати 1, уміщати 51, вміщувати 2, уміщувати 52, містити 3}.

Вибір варіантів перекладу здійснюється у такий спосiб: у зоні словника, яка відповідає мові, з якої робиться переклад слова, визначаються групи, що містять у собі дане слово. Головний варіант перекладу шукатиметься в тій групі, в якій перекладна одиниця має ранг 1 (як правило, ним є слово з найбільш нейтрально вираженим значенням у синсеті).

У наведеному вище прикладі перекладу українського слова „закон“ головним варіантом перекладу для всіх мов будуть ПЕ зі синсета 126. В обраній групі головним варіантом буде визначено ПО з рангом 1. За цим же принципом вибираються з усіх інших синсетів решта варіантів перекладу. Так, варіантами перекладу, наприклад, на російську мову будуть *закономірність* (з синсета 127), *правило* (з синсета 129). у випадку графічно тотожних варіантів один з них замінюється синонімом з рангом 2.

При використанні АБПС в автономному режимі *людина-перекладач*, навіть якщо її знання мови, якою робиться переклад, обмежуються лише загальними уявленнями про її структурно-граматичні властивості, може однозначно визначити адекватний перекладний еквівалент. Ним буде слово із синсета, номер якого збігається з номером синсета у вихідній мові, до якого віднесено ПО. При машинному перекладі однозначний вибір ПЕ з усіх запропонованих варіантів можливий лише на етапі післяредагування.

Орієнтація на розв'язання означених прикладних завдань зумовила певне переосмислення засад, на яких формувався базовий Словник синонімів української мови (ССУМ) [2].

Насамперед це стосується інтерпретації основних параметрів, за якими слова об'єднуються в синсети, - семантичної схожості синонімів та їхньої взаємозамінності в Т?Ксгі, які в нашій роботі інтерпретуються через вимогу до синонімічного Відношення бути рефлексивним і транзитивним. З ознаки рефлексивності випливає неможливість об'єднання в один синсет слів на позначення родо-видових понять, а також слів, які є синонімами до домінанти синонімічної група; але не є такими один до одного. В

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВНИКА СИНОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

базовому Словнику синонімів такі слова часто подаються в одній словниковій статті через крапку з комою. Так, наприклад, синонімічна група прикметника **червоний**: **червоний** (кольору крові), **кров'яний, кривавий, калиновий; бордовий, бордо, вишневий, червлений, гранатовий діал.** (темно-червоний); **малиновий** (кольору ягоди малини темно-червоний); **рубіновий** (кольору рубіну); **маковий розм.** (кольору червоної квітки маку); **червіньковий** (кольору червоно-коричневої глини - червіньки); **кумачевий** (кольору кумачу - яскраво-червоний); **кораловий** (кольору коралів - яскраво-червоний); **кармінний, карміновий, шарлаховий** (яскраво-червоний); **червоногарячий, полум'яний, полум'янистий, жаркий, племенистий поет,** (кольору вогню - яскраво-червоний); **рожевий** (світло-червоний); **фрез** (світло-червоний з бузковим відтінком).

Прикладом невизнання синонімічних груп базового словника через визначення між їхніми елементами родо-видових відношень можуть бути словникові групи: *{білила, блейвес - свинцеві білила}, {верблюд, дромедар - верблюд одногорбий}, {тріска, лабардан - просолена й пров'ялена без кісточок}, {хата, глинянка - хата, зроблена з глини, саманка - хата, побудована з саману}* тощо. Такі синсеги перебудовуються або взагалі вилучаються зі словника, якщо вони складаються лише з двох елементів.

Як зазначалося раніше, базову основу укладання Електронного словника синонімів становить Словник синонімів української мови. В електронному представленні ССУМ - це словникові статті, що являють собою синонімічні ряди, в яких слова в межах одного ряду мають схоже значення та об'єднані спільною домінантою.

Розкриття значень і взаємозв'язків членів синонімічного ряду здійснюється за допомогою тлумачень, пояснень. У ССУМ у більшості синонімічних рядів після домінанти наводиться стисле тлумачення, що містить спільну семантичну характеристику всіх членів ряду. У багатьох випадках синонімічний ряд з однією домінантою розбивається на окремі групи слів (іноді одну) і записуються вони через крапку з комою (;). Як правило, до всієї групи або до окремого слова дається уточнення тлумачення.

Виділені синсети стають об'єктом аналізу щодо семантичної схожості їхніх елементів. У результаті детального дослідження встановлено, що такий розподіл синонімів за допомогою крапки з комою в ССУМ не є послідовним і чітким. Як показав аналіз, саме через крапку з комою подано слова з відношенням рід-вид (це видно з представленого вище синсету з домінантою **червоний**), а також слова, що є синонімами лише до домінанти і між собою, але не є такими по відношенню до інших елементів, записаних через крапку з комою (наприклад: **абстрактний** (який ґрунтується на теоретичних, відірваних від досвіду міркуваннях, позбавлений конкретності) - **загальний, умоглядний, ідеальний; і - платонічний** (духовний, не пов'язаний з реальними цілями) і, навпаки, не зрозуміло чому через крапку з комою подано синоніми: **квапити** (спонукати когось до швидкого виконання) та **підганяти** (примушувати або заохочувати робити що-небудь швидше) Це відповідно означає, що практично більша частина синонімічних рядів перебудовується.

Процедурним визначенням семантичної схожості синонімів є встановлення схожості семантичних компонентів в їхніх тлумаченнях. Аналіз і порівняння значень слів-претендентів на роль синонімів здійснюється за допомогою порівняння тлумачень елементів синсету, поданих в Тлумачному словнику української мови.

За основу приймаємо традиційний погляд на синоніми і вважаємо, що їхня головна властивість - наявність у значеннях всіх відповідних лексем достатньо великої частини, що співпадає. Тобто формальними критеріями зіставлення тлумачень елементів синсета є збіг їхніх семантичних компонентів. Так, наприклад, синсет слова „буквар”

буквар — книжка для початкового навчання грамоти,
азбука — книжка для початкового навчання грамоти: *буквар*;
абетка - книжка для початкового навчання грамоти, *буквар*;
граматка - те саме, що *буквар*.

Як бачимо, загальне значення синсета є еталоном зіставлення для інших його членів. Формальними критеріями такого зіставлення є збіг у слів *буквар*, *азбука*, *абетка* семантичних компонентів: „книжка для початкового навчання грамоти”; а також подання тлумачення через синонім, наприклад: *азбука* -... *буквар*; або через мітку „те саме, що”(у випадку тлумачення синоніма *граматка*). Отже, повне співпадання тлумачення даних слів є підставою для того, щоб визначити їх синонімами.

Як було зазначено в роботі, встановлення можливості словникових синонімів бути взаємозамінними здійснюється шляхом аналізу їхнього контекстного оточення а текстах Українського національного лінгвістичного корпусу обсягом 42 млн. слововживань. Для виділення контекстів використовується компонент програмного інструментарію семантичної розмітки текстів, розроблений в УМІФі для здійснення автоматичного маркування синонімів, який зидає конкорданси синонімів довжиною в одне речення в контексті.

Вимога взаємозамінності диктує вилучення з синсетів тих лексем, лексична сполучуваність яких характеризуються дуже вузьким колом контекстів. Наприклад, з дієслівного синсета „повертати, звертати, вернути, брати, забирати” зі значенням за ССУМ „змінювати напрямок свого руху, повертати” дві останні лексеми вилучаються, оскільки лексема *брати* в цьому значенні можлива лише в контекстах „брати вліво, вправо”, а *забрати* -- „забрати вліво, вправо, вгору” (пор.: повертати вліво, вправо, з дороги, на стежку, до лісу, в напрямку, від дуба...) [3, с. 56].

Висновки. З огляду на обрані параметри, в процесі роботи над побудовою синсетів ЕСС відбувалися зміни в наступних напрямках: а) в наш словник вкпючались нові синонімічні ряди, що утворювалися в результаті руйнування існуючих в Базовому словнику з огляду на недопустимість таких варіантів (наприклад, синсет з домінантою **убити** містить близько 30 синонімів з відношенням рід-вид); б) в інших випадках проводилось розширення синсета шляхом включення нових слів: наприклад, коли тлумачення слова подається через синонім, але він не входить в даний синсет:

Чорнобиль 1 - різновид полину, *цехе, out., чорнобильник*;

Хвоц 2 - те саме, що *чорнобиль*

В синсет включено слово **чорнобильник**:

Чорнобиль 1 - різновид полину, *нехвоц, чорнобильник*;

Хвоц 2 - те. саме, що *чорнобиль*;

Чорнобильник 3 - те саме, що *чорнобиль*

Із синсета, заданого Базовим словником, виключалися деякі претенденти-синоніми, якщо їх значення не співвідносились з основним значенням синсета (наприклад: із синсета [свідок, посвідник, посвідчувач, понятій) - „особа, яку викликають до суду для посвідчення відомих ги обставин справи” було виключено слово **понятій** в значенні „особа, яку залучають органи влади як свідка при обшукові, описові майна і т. ін.”;

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВНИКА СИНОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

г) видалялися діалектні слова, які не фіксуються Тлумачним словником (оселок, жертвенний, перегудка, шепки, дриготіти, поладнувати і т. ін.).

Список літератури

1. Грязнухіна Т.О. Система багатомовного машинного перекладу// Мовознавство. - 2001. - №5. - С.14-25.
2. Словник синонімів української мови: В 2 т. - К., 1999-2000.
3. Широков В.А. Семантичні стани мовних одиниць та їх застосування в когнітивній лексикографії //Мовознавство. -2005 - №3-4. - С. 56.

Устимець Е.В. ФОРМИРОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО СЛОВАРЯ СИНОНИМОВ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

В статье поданы принципы построения Электронного словаря синонимов украинского языка (ЭСС). Продемонстрировано использование данного словаря в функции основной лингвистической базы при формировании украинской зоны автоматического многоязыкового переводного словаря как части интегрированной и ой лексикографической системы, которая разрабатывается в Украинском языково-информационном фонде. Основными параметрами при формировании синонимических рядов (синсетов) ЭСС избрано семантическое сходство слов и взаимозаменяемость их в тексте.

Ключевые слова: синонимы, взаимозаменяемость, семантическое сходство, автоматический переводной многоязыковой словарь, переводной эквивалент

Ustymets O.V. CONSTRUCTION OF THE ELECTRONIC DICTIONARY OF SYNONYMS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

In this paper the principles of construction of the electronic dictionary of synonyms of the Ukrainian language are described. The use of the dictionary in the function of the main linguistic base in forming the Ukrainian zone of the automatic multilanguage translation dictionary, as part of the integrated lexicographic system, which is developed in the Ukrainian Language-Information Fund. The main purpose of this paper is to show that the basic parameters of formation of synonymic rows are semantic similarity and interchangeability of these words

Key words: synonyms, interchangeability, semantic similarity, automatic multilanguage translation dictionary, translation equivalent

Поступила до редакції 05.03.2007 р.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том 20 (59). 2007 г. №4. С.62-67.

УДК 070.431: [004.738.5:81'22]

У ПОШУКАХ МЕТОДОЛОГІ СЕМІОТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИННОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ

Чабаненко М.В.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

У статті розглядається семіотичний підхід, як найбільш вданий для вивчення особливостей новинного Інтернет-дискурсу - сукупності текстів новин, які пропонує Інтернет, фотоілюстрацій до них та елементів дизайну веб-сторшок, присвячених повідомленням про останні події. Окреслені напрямки створення концепції відповідної наукової методики. Здійснена спроба дискурс-аналізу семіотичного „полотна” україномовного варіанту веб-сайту Korespondent.net

Ключові слова: *медіа, веб-сайт, веб-сторінка, всесвітня веб-мережа, Інтернет, Інтернет-дискурс, Інтернет-видатя онлайнова журналістика, медіадискурс, інформаційне повідомлення, меспаподія, медіарсальність, дискурс-аналіз, семіотика, семіотичний аналіз, знак, смисл, інформація, текст, гіпертекст*

Актуальність. В інформаційну епоху людина виявляється тісно прив'язаною до глобального комунікативного простору, який безперервно відтворює особливу штучну реальність, за термінологією теоретиків постмодернізму - гіперреальність. Журналістська робота є, по суті, конструюванням інформаційних моделей навколишнього світу. Створюючи медіаподії на основі реальних подій, працівники мас-медіа займаються активним смислотворенням. Я певної точки зору, текст, фотографія, анімація, відео, звук лише рівноправні матеріальні носії смислів. Їх сукупність у журналістських творах може розглядатися як своєрідне суцільне, з органічно взаємопов'язаними внутрішніми елементами знакове „полотно”, з лицьової сторони якого знаходимо слова, графічні зображення, різні вербальні та невербальні символи, сигнали, коди, а зі зворотної - думки, інтенції, установки, твердження, переконання тощо. Адже система знаків це також і система смислів [12].

Таке сприйняття медіадискурсу робить його надзвичайно цікавим об'єктом дослідження з позицій семіотики, а найцікавішою є га його ділянка, яка народжується в Інтернеті. По-перше, Інтернету притаманна мультимедійність: „поєднання текстового, відео-, аудіоформатів творить інтегровану систему” [8, с. 12]. По-друге, наслідком супервисокої о рівня інтертекстуальності, який забезпечує всесвітня веб-мережа, є те, що Інтернет-дискурс наочно становить собою унікальний зразок гігантського гіпертексту. По-третє, цей дискурс є **помітною** частиною семіосфери сучасної цивілізації, яка виразно відображає глобалізаційні прониеси, зокрема засвідчуючи тісне взаємопроникнення різних культур поряд із стихійним і практично неконтрольованим посиленням ролі мов міжнародного спілкування.

У ПОШУКАХ МЕТОДОЛОГІЇ СЕМІОТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИННОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ

Семіосфера - поняття, розроблене в семіотичній культурології Ю.М. Логмана, яке означає семіотичний простір, необхідний для будь-якої комунікації". Мова - згусток такого простору: „любой отдельный язык оказывается погружённым в некоторое семиотическое пространство, и только в силу взаимодействия с этим пространством он способен функционировать» [6, с. 250-251]. Інтернет становить собою плетиво текстів, різноманітних у багатьох відношеннях. У ньому представлений широкий спектр національних мов і світоглядів, причому звертає на себе увагу популярна практика створення кількох мовних варіантів одного веб-видання. Різні мови можуть хаотично змішуватись у текстах чатів і форумів. Цей феномен вартий ретельного дослідження. У даній статті ми маємо на меті лише окреслити можливі способи семіотичного аналізу Інтернет-дискурсу, які б дозволили виявити його загальні семіотичні характеристики і які б слугували стартовим майданчиком для подальшого детального вивчення поодиноких питань, пов'язаних з Інтернетом, у тому числі питання міжкультурних онлайн-комунікацій. Мета статті - розглянути семіотичний підхід, як найбільш вдалий для вивчення особливостей новинного Інтернет-дискурсу.

Постановка проблеми. Онлайн-журналістика демонструє колосальний, мало реалізований потенціал, який стрімко й лавиноподібно вивільнюється; Інтернет неухильно відвоює аудиторію в інших медіа. Цьому значною мірою сприяє висока оперативність у подачі новин при можливості блискавичного зворотного зв'язку, коли будь-хто має змогу не тільки ознайомитися з фактами, а й негайно обговорити їх on-line. Причому „веб-сайт стає важливим вузлом мережі, в якій діє спільнота, а не просто середовищем, де коментують цю діяльність" [2, с. 53]. Привабливим є і те, що споживання інформації максимально індивідуальне. Завдяки пошуковому програмному забезпеченню та ієрархічним каталогам Інтернет у змозі запропонувати практично будь-яку додаткову інформацію у величезних кількостях. Онлайн-видання намагаються використовувати цю перевагу, оскільки інтерактивність сьогодні навіть відносять до списку „основних журналістських вартостей" [2, с. 58].

Повинний Інтернет-дискурс, тобто весь масив повідомлень про останні події, які подаються на веб-сторінках, безперечно, є серцевиною онлайн-журналістики: в його рамках зосереджені найбільш професійні журналістські матеріали, саме ті, яких чекають і які користуються підвищеним попитом. „Новини є однією з визначальних інституцій інформаційного суспільства. Довіра до них впливає з низки вартостей, які є структурними складниками медійної індустрії такою ж мірою, як жанр, стиль і форма" [2, с. 56]. Було б помилкою не враховувати при цьому, що кожне інформаційне Інтернет-видання становить собою цілісне семіотичне утворення, яке генерує певні смисли не випадково, а у відповідності до загальної концепції сайту, створюючи в результаті заздалегідь ^модельовану специфічну область медіареальності.

Семіотичний підхід, який, згідно з нашими припущеннями, підходить для аналізу Інтернет-повідомлень, має свої плюси й мінуси. Відповідає новому баченню речей те, що семіотика дозволяє розглядати тексти і графічні зображення у комплексі - саме так, як вони сприймаються аудиторією. Автор книги „Экзистенциальные интерфейсы. Опыты коммуникативной онтологии действительности" Павло Родькін, розмірковуючи про сучасні функції дизайну, пише: „Пространство, подвергнутое дизайну,, как таковое, становится более ценным для восприятия, оно имеет иные коммуникативные переживания и стоимость. Потому что коммуникация - это не только процесс передачи информации, но и явление Информации. И дизайн является не просто процессом

изготовления знака, письма, но и сам является Письмом. Дизайн становится состоянием действительности" [9].

Мінуси семіотичного підходу пов'язані з тим, що в теоретичній базі семіотики занадто мало загальноприйнятого [11] і дослідників, який вирішив узяти її на озброєння, доводиться довго розбиратися в існуючих напрямках і традиціях, самостійно винаходити доповнення до проголошених постулатів. У передмові до своєї відомої праці „Роль читача” італійський теоретик-семіотик, президент Міжнародної асоціації семіотики й когнітивних досліджень Умберто Еко зазначає: „Багато сучасних текстових теорій усе ще є евристичними сітями, сповненими компонентів, що їх репрезентують лише „чорні скриньки”. У „Ролі читача” я також маю справу з деякими чорними скриньками. <...> Певна річ, що роль читача цієї книги - відкривати і переповнювати (через подальше дослідження) всі скриньки, які я через необхідність залишив незайманими” [4, с. 22]. „Семіотика започаткувала множину методів. Немає сумніву, що різноманіття, яке вже є значним, неодмінно збільшиться під впливом майстерності зростаючої групи науковців з семіотики”, - пише американський філософ Джон Ділі. І запитує: „чи семіотика як цілість полягає у таких методах”, чи встановить коли-небудь семіотика „власну теоретичну основу, достатньо повну і гнучку, аби пристосуватися до повноти спектра позначуваних явищ” [3, с. 45]?

Добре відпрацьованої методології семіотичного аналізу медіагівідомлень взагалі, а тим більше Інтернет-повідомлень, поки що у нашому розпорядженні немає. Проте сам принцип, який пропонує семіотика, здається настільки вдалим, що постійно доводиться чути про спроби його практичного застосування. Для таких спроб властиве творче поєднання різних методик, які базуються на різних поглядах. Скажімо, російські науковці з Алтайського державного технічного університету імені І. І. Ползунова для того, щоб дослідити інформаційну картину світу, яку формує місцеве регіональне телебачення, розробили власний комплексний підхід. Вони спирались на матрицю семіотичного аналізу матеріалів телебачення, створену англійським вченим А. Бергером, яка передбачає чотири етапи: виявлення та аналіз найважливіших знаків тексту, виявлення парадигматичної та синтагматичної структур тексту, з'ясування впливу на текст специфіки самого телебачення. Даний метод вони збагатили за рахунок ідей В. І. Пудовкіна, Ю. М. Лотмана, У. Еко, С. Уорта і доповнили схемою, запропонованою Дж. Фіском у книзі „Телевізійна культура”, який стверджує, що подія, про яку йдеться в телепередачі, закодована соціальними кодами, які треба роздивитися, зокрема, за зовнішністю, манерою поведінки героїв телесюжету тощо [5]. Цей досвід частково може бути корисним і для дослідників онлайн-журналістики.

На нашу думку, зручним підґрунтям для з'ясування семіотичних характеристик Інтернет-дискурсу може слугувати методика дискурс-аналізу, запропонована спеціалістами в області досліджень комунікації Данії і Швеції Л. Філіпс і М.В. Йоргенсен, яку вони вивели з теорії дискурсу Ернесто Лакло і Шанталь Муфф. Названа теорія розглядає дискурс саме як сукупність фіксованих значень, тому впритул підводить до розмірковувань у площині семіотики. Коротко її зміст полягає у тому, що всі знаки, зафіксовані в дискурсі, є моментами, які утворюють ланцюжки еквівалентності понять, групуючись довкола вузлових точок - привілейованих знаків. Останні організують дискурс. Знаки, які ще не були зафіксовані, елементи, мають багаточисельні потенціальні значення. Дискурс це завжди скорочення можливостей' він перетворює елементи в моменти й тим самим скорочує їх полісемічність. Дискурс

У ПОШУКАХ МЕТОДОЛОГІЇ СЕМІОТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИННОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ

встановлює закриття коливань значень стосовно певного знака, яке розглядається як тимчасове. Мінливі знаки - ті, які, залишаючись елементами, відкритими для фіксації, конкурують у різних дискурсах у визначенні значень своїм шляхом. Один знак може бути одночасно вузловою точкою для одного дискурсу і мінливим знаком для іншого. Між знаками й окремими дискурсами відбувається постійна боротьба. Значення з'являються як наслідок артикуляції, яка постійно відтворює або оновлює і змінює дискурси [10, с. 47-97].

Методика, побудована на основі теорії Лакло і Муффа, дозволяє стежити за процесами формування загальної структури медіадискурсу. Звичайно, цього замало. Смісл окремих знаків варто розглядати, використовуючи додаткові способи (можливо, поглянувши на них як на символи, що виражають певні семіотичні ідеї, як це робить Г. Г. Почепцов).

Повертаючись до питання міжкультурних комунікацій, побіжно зазначимо, що цікаві результати, напевно, міг би дати паралельний, семіотичний аналіз різномовних інформаційних матеріалів, оскільки жоден переклад, як відомо, не дає стовідсотково рівнозначного за змістом відповідника, а головне - в середовищі певної національної культури той чи інший символ може несподівано виявляти риси, не властиві йому у решті контекстів.

Застосувати методику Л. Філіпса і М. В. Йоргенсен ми спробували, здійснивши міні-дослідження інформаційних повідомлень лише україномовного варіанту сайту Korespondent.net: були проаналізовані тексти, що з'явилися на ньому протягом одного дня у рубриках „Топ-новина", „Головне за день" і „Останні новини". Коли ставиться завдання виділити малі дискурси, які функціонують у межах одного великого, який домовлено розглядати як семіотичну єдність, слід пам'ятати, що вони не збігаються з темами текстів. Під вузким дискурсом найчастіше мається на увазі спосіб мовлення, який надає значення життєвому досвіду, основаному на певній точці зору [10, с. 108]. Знайти вузькі дискурси в медіатекстах не зовсім легка справа, оскільки сучасна журналістика здебільшого обирає нейтральний тон повідомлень. Вузький дискурс, який панує в семіотичному „полотні" сайту Korespondent.net, ми назвали **дискурсом простого інформування** з огляду на те, що установка „просто інформувати" - це теж показник наявності певної точки зору. У ньому було виявлено певну кількість вузлових точок („Верховна Рада України", „Президент", „опозиція ", „ Росія ", „ США ". „ злочин ", „тероризм" та інші), які чітко супроводжувались відповідними ланцюжками еквівалентності і знаходились у певних стосунках між собою („ділились" моментами і т.д.).

Неможливо було не звернути увагу на те, що характер семіотичного „полотна" новин значно зумовлювався підбором фактів. Із двадцяти медіаповідомлень, які з'явилися на сайті протягом дня, вісімнадцять несли відверто негативну інформацію. В результаті вийшов досить непривабливий медіаобраз світу, в якому людину з усіх боків підстерігають небезпека і неприємності.

Наскільки адекватно ЗМК відображають дійсність, чи мусять вони взагалі створювати її дзеркальне відображення або образи, світліші за реальні, а головне - наскільки сама дійсність виявляється залежною від медіа, - складні філософські питання. Інтригують ідеї, висловлені з цього приводу Жаном Бодріаром, який писав: „Спроба осягнути реальність на основі фактів із життя, що продовжується, це фантазм, нездійснений ще з часів Нарциса, що схилився над своїм джерелом", „Факти більше не мають власної траєкторії, вони народжуються на перетині моделей, один факт може бути породжений усіма

моделями одночасно", „медіум і реальне становлять віднині єдину туманність, яку неможливо розшифрувати в її істинності" [1, с. 153, 28. 123].

Але завдання семіотики полягає саме у тому, щоб „розшифрувати". Тому у своєму міні-дослідженні ми звернулися також до смислів, закладених у зовнішньому оформленні сайту Korespondent.net. Він має досить скромний дизайн, проте в якості основного кольору взято пронизливо яскраво-червоний. За Максом Люшером, такий колір відповідає психологічному стану витрачання енергії, коли підвищується тиск, частішає серцебиття і дихання. Червоний - „жадное желание иметь всё то, что придаёт глубину бытию и полноту переживаниям" [7, с. 67]. Це допомагає прояснити редакційну політику, яка, очевидно, спрямована насамперед на те, щоб захопити увагу аудиторії, вразивши її психіку. (Тут доречно знову процитувати Павла Родькіна: „Дизайн создает дискурс без страха называть вещи своими именами" [9].) Окрім того, яскраво-червоний колір в оформленні цього *видання* може свідчити про намір показати, що сайт, образно кажучи, тримає руку на пульсі країни і планети.

Наскільки пасивно відвідувачі Інтернету всотують інформацію, приймають пропонувані ментальні моделі? Відповідь на це запитання, яке теж стосується семіотики, частково слід шукати у з'ясуванні того, *чи* дійсно інтерактивність сприяє широкому різноманіттю думок. Протистояти інформаційному впливові медіа насправді не так легко: наші погляди, як і настрої, значною мірою формуються тими ж ЗМК, у тому числі непомітно. Багато цікавих ідей стосовно здатності аудиторії інтерпретувати медіаповідомлення висунув Умберто Еко, який стверджує, що важливим є ступінь спільності кодів, якими володіють відправник і одержувач інформації [12]. І гут ми знову безпосередньо торкаємось поняття культури і чинників, які впливають на її формування.

Висновки. Як бачимо, семіотика перехрещується з оагатама науковими дисциплінами, у тому числі з культурологією, філософією соціологією, психологією. Вона - „новый зачин, придатный для усіх наук" [3, с. 199]. Тому результати семіотичних досліджень завжди мають міждисциплінарне значення, а це становить особливу цінність, коли у полі зору опиняються ЗМК: діяльність медіа (і в першу чергу, Інтернету) - дещо глобальне, відповідними мусять бути і підходи до вивчення пов'язаних із ними проблем.

Список літератури

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / Пер. з франц. - К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи". 2004. - 230 с.
2. Гол, Дж. Онлайн-журналістика / Пер. з англ. - К.: К І.С., 2005. - 544
3. Ділі, Дж. Основи семіотики / Пер. з англ. - Львів: Арсенал, 2000. - 21? с
4. Еко У Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / Пер. з англ. - Львів - Пп опис, 2004, - 384 с
5. Зарубежная и российская журналистика' трансформация картины мира и ее содержания / Сиб акад. наук высш. шк., Алт. акад. экономики и права, Каф. связи с общественностью, Алт. гос. техн. ун-т им. 11 И. Ползунова Ин-т междунар. бизнеса и менеджмента: Под науч. ред. А. А. Стриженко. - Барнаул: Ид-во АмГТУ. 2003. - 299 с.
6. Логман Ю, М. Семиосфера. - С.-Петербург. Искусство - СПб, 2004 - 704 с.
7. Люшер, М. Цветовой тест Люшера / Пер. з англ. - М: АСТ; СПб.: Сова, 2005. - 190 с.
8. **Погятиник** Б. В. Мультимедійна специфіка Інтернет-журналістики "Масова комунікація у транзитивному суспільстві" II Збірник праць, присвячений 10-річчю факультету систем і засобів масової комунікації та 15-річчю початку підготовки журналістів у Дніпропетровському національному університеті. - ДНУ. 2006. - 94 с.

УЛОШУКАХ МЕТОДОЛОГИ СЕМІОТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИННОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ

9. Родькин П. Экзистенциальные интерфейсы. Опыты коммуникативной онтологии действительности. - М.: Юность, 2004. - 190 с. //http://www.prdesign.ru/text/eface/
10. Филлипс Л. Дж., Йоргенсен М. В. Дискурс-анализ. Теория и метод. / Пер. с англ. - Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2004. - 336 с.
11. Chandler, D. Semiotics for Beginners//www.aber.ac.uk/media/Documents/S4B/semiotic.html
12. Eco, U. Towards a Semiotic Inquiry into the Television Message// Working Papers in Cultural Studies, 1972.-Pp. 103-121.

Чабаненко М.В. В ПОИСКАХ МЕТОДОЛОГИИ СЕМИОТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ НОВОСТНОГО ИНТЕРНЕТ-ДИСКУРСА

В статье рассматривается семиотический подход, как наиболее удачный для изучения особенностей новостного Интернет-дискурса - совокупности текстов новостей, которые предлагает Интернет, фотоиллюстраций к ним и элементов дизайна веб-страниц, посвященных сообщениям о последних событиях. Намечены направления создания концепции соответствующей научной методики. Осуществлена попытка дискурс-анализа семиотического «полотна» украиноязычного варианта веб-сайта Korespondent. net

Ключевые слова: *медиа, веб-сайт, веб-страница, всемирная веб-сеть, Интернет, Интернет-дискурс, Интернет-издание, онлайн-журналистика, медиадискурс, информационное сообщение, медиасобытие, медиареальность, дискурс-анализ, семиотика, семиотический анализ, знак, смысл, информация, текст, гипертекст*

Chabanenko M.V. THE SEMIOTIC INVESTIGATIONS OF THE INTERNET NEWS DISCOURSE: IN SEARCH OF METHODOLOGY

In this article the semiotic approach to the scientific investigations of the Internet news discourse (the unity of texts, photos and design elements of the Web sites, devoted to the journalistic messages about last events) is examined as the most proper one for such task. The directions of the creation of a suitable methods conception are outlined. The author makes an attempt to carry out the discourse-analysis of the Web site Korespondent net (its Ukrainian-language variant) semiotic 'canvas'.

Key word{,}: *media, Web site, Web page World Vide Web, Internet, Internet discourse, Internet edition, Internet journalism, online journalism, media discourse, news report, media event, mediated reality, discourse-analysis, semiotics, semiotic analysis, mark, sense, information, text, hypertext*

Поступила до редакції 08.02.2007 р

УДК 81'374=161.1 004.415

КОМПЬЮТЕРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО СЛОВАРЯ

ЧепикЕ.Ю

*Таврический национальный университет им В. И. Вернадского,
г Симферополь, Украина*

В статье рассматривается модель электронного словаря политической лексики, приводится общая концепция словаря и его структуры, описывается программная оболочка и перспективы дальнейшей разработки

Ключевые слова: компьютерная лексикография, электронный словарь

Актуальность. Развитие информационных технологий является одним из знаковых явлений начала XXI в. Использование достижений таких технологий в различных областях науки представляется сегодня важной составляющей различных исследований. Так, в современной лингвистике информационные технологии используются для автоматической обработки текстовой информации, представленной на *естественных* языках. «Язык, являясь универсальным средством представления информации, в то же время не является по своей сути формальным в той мере, в какой он мог бы пониматься, и интерпретироваться компьютером, являющимся основным звеном в современных информационных технологиях» [7, с. 3]. Одним из способов формализации языка является составление лексикографического массива, а именно создание *отраслевых* словарей, охватывающих только одну тематическую область. Этим и обусловлена актуальность предлагаемого исследования. В современной компьютерной лингвистике важной является проблема автоматизации составления, ведения и лингвистического обеспечения электронных словарей [7; 1; 6; 3; 5]. Организация баз данных, на основе которых проводится формирование словарных статей, способы *презентации материала* в гипертекстовом пространстве словаря, обоснование лингвистического обеспечения процессов поиска информации в базах данных определяют научную новизну работы.

В наших работах [8; 2] был представлен подход к реализации электронного словаря политической лексики, а также достаточно полно описана модель словаря, которая может **быть** использована для реализации программных продуктов, *ориентированных на* другие, отличные от политической, области знаний. В качестве объекта исследования была выбрана политическая лексика именно потому, что она наиболее подвержена семантическим изменениям, и это особенно заметно в периоды политических и социальных изменений. Современный политический язык активно меняется под влиянием экстралингвистических факторов и, таким образом, требует *репрезентации* в часто обновляемом продукте, соответствующим современным реалиям. Цель статьи - рассмотреть модель электронного словаря политической лексики.

Программная оболочка словаря написана на языке программирования Delphi. Она состоит из двух частей: первая формирует запрос и выводит результаты, вторая обеспечивает обработку запроса, взаимодействие с базой данных в Access.

КОМПЬЮТЕРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО СЛОВАРЯ

Пользователь видит при запуске словаря *только* первую часть программной оболочки, то есть ее интерфейс, позволяющий визуализировать все необходимые пометы и другие элементы оформления- (курсив, подчеркивание, отступы, цвет текста и т.д.), присутствующие в обычном (бумажном) словаре. В карточки словаря также могут *быть* включены ссылки на файлы-иллюстрации, перекрестные ссылки между несколькими карточками, ссылки на литературу.

Таким образом, автоматизация лексикографической работы, под которой мы понимаем технологическую линию, где на разных этапах применяются разные пакеты программ - как специализированные, так и общие, которые комплексно внедряют в лексикографию новейшие информационные технологии [4], в данном лексикографическом продукте позволяет -осуществлять задачи, связанные с автоматическим поиском слов, добавлением слов в базу данных, озвучиванием заголовочного слова, экспортированием в HTML, обработкой информации в пользовательском интерфейсе, а также удобной навигацией внутри словаря. Кроме этого, пакет программ позволяет расширять возможности лексикографического продукта.

Доступность словника или всех словарных статей для пользователя обеспечивает поле поиска и последовательный просмотр словника или словарных статей с помощью «ролистывания» («рокрукти») слов в поле быстрого поиска.

Лингвистическая база данных электронного словаря политической лексики (ЛСД), т.е. (специальная структура данных, которая служит для хранения и *эффективного* использования исходной, промежуточной и конечной информации о ЕЯ объектах» [7, с. 75 -76], в рассматриваемом словаре политической лексики заключает в себе информацию, разделенную на 8 структурных компонентов, каждый из которых представлен в виде столбца в базе данных Access:

- 1) ID-уникальный идентификатор статьи;
- 2) word - заголовочное слово;
- 3) word author - авторское толкованием
- 4) field illust - иллюстрация употребления слова';
- 5) field expl dict — данные из толковых словарей-;
- 6) field encyclop info - данные из энциклопедических словарей;
- 7) sound - звуковой файл для соответствующей лексемы;
- 8) field history word - данные об истории слова.

id	word	word author	field illust	field expl dict	field encyclop info	sound	field history
i	Летаргия	/НiuKfiTiim, v	Пркдс-гаеитспи	Б ім-ркина	Вfc	Больший	чнцишлопмдичи щчныс данные
	АМЩИ	<МЩИ ий	т ли рянщ-	Бж-ри-пи	П F [btr	Лет.-!:	ихийнч пи женьь данные
	б Бнтрики	Сиее'ши, up,	< i z<	Бді ерниш.і	С.і		
	ь Брифинг	Брифинг, а	N 1 июл.і	пряют >	Е-аК'фкина	fci.F	Бчільной іНцик'юпмдичіч
	ИЗ bhjрQt р^тич	L'N-jрgvругM	l'л; v<	и >>;	У Е	Больший	..нци^пипеднчы
13	Вето	ВьСJ, neoi.п.,	Hi	последним	Бакчркинл	l) Г	11тр:/;et.rcf.ч'.спипя fJN

Рис.1. Образец лингвистической базы данных словаря политической лексики

В конечном лексикографическом продукте структурные компоненты 2, 3, 4, 5, 6, 8 (см. Рис.2) репрезентируются в отдельных полях, визуально представленных в виде окон, а столбец 7 представлен в виде кнопки, которая вызывает воспроизведение звукового файла из базы данных.

Автократия

- быстрый поиск ~

Алъя-

Амби

Есѣй-і

ЕриФмг

Бюроі-ратия

5 іУл^бнгѣ

Вертикаль

Вето

Власть

Поле иллюстраций

ПоШтотковых словарей

Поле энциклопедических сведений

"История употребления слова

і

Автократия и, ж /< греч «Локліма самодержавие. свмденюг] политический режим с бесконтрольным полным: ПагПивМ одного лица.. Автократи з несовместима о демократическими принципами

"Т"

Поиск

Найти j

Воспроизведение

Рис.2. Образец конечного лексикографического продукта

В перспективе данного исследования планируется введение <шоля нового слова>, позволяющего получить информацию по 4-м полям о дефиниции, которой нет в словаре. Для этого ставится задача написания программного обеспечения, способного осуществлять сканирование по базе из 10 словарей, а также из Русского национального корпуса и выводить сведения по каждому полю отдельно. Эта функция даст возможность оперативно вводить дефиниции, которые действительно отражают современную языковую ситуацию.

Выводы. В заключение следует отметить, что методы автоматизации ведения и составления словарей не унифицированы. Это позволяет находить новые подходы к отражению предметной области, рассматриваемой в словаре.

Список литературы

1. Белоногов Г.Г., Калинин Ю.П., Хорошилов А.А. Компьютерная лингвистика и перспективные информационные технологии - М.: Русский мир, 2004 - 248 с.
- 2- Бессонова Л.Е., Чепик Е Ю. Опыт создания электронного словаря политической лексики,- лингвистическая модель и программная оболочка/ МераLing 2006. Горизонти прикладної лінгвістики та лінгвістичних тхнологій/УДоповіді міжнародної конференції.20-27 вересня 2006. Україна, Крим. ГартенпУРед.В.А. Широков, С,С Дікарсва. - Сімферополь- ВИД-ПС «ДнАЙЛи». 20С6. - С. 139-140.

КОМПЬЮТЕРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО СЛОВАРЯ

- Волкова И.А. Введение в компьютерную лингвистику. Практические аспекты создания лингвистических процессоров: Учебное пособие для студентов факультет ВМиК МГУ. - М.: Издательский отдел факультет ЕШК МГУ им. М.В. Ломоносова, 2006. - 44 с.
- Кульчицкий И.М. Комп'ютерно-технологічні аспекти створення сучасних лексикографічних систем. - К.: Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського НАН України, 2002. - 57 с.
- Проблемы компьютерной лингвистики: Сб-к научн. трудов/ Под ред. А.А. Крегова. - Вып. 2. - Воронеж, 2005.- 2)0 с.
- Филлипович Ю.Н. Метафоры информационных технологий: рабочие материалы исследования. С предисловием Ю.Н. Караулова. - М.: МГУП, 2001. - 288 с.
- Филлипович Ю.Н., Прохоров А.В. Семантика информационных технологий: Опыт словарно-тезаурусного описания. С предисловием А.И.Новикова. - М : МГУП. 2002. - 368 с.
- Чепик Е.Ю. Политическое слово в структуре электронного словаря // Культура народов Причерноморья. 2005. - №69. - С. 205-210.

Чепик О.Ю. КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ

У статті розглядається модель електронного словника політичної чексики, наводиться загальна концепція словника і його структури, описується програмна оболонка й перспективи подальшої розробки.

Ключові слова: комп'ютерна лексикографія, електронний словник

Chepik E.U. ELECTRONIC DICTIONAR: PROGRAM ENVIRONMENT AND PROSPECTS OF THE FURTHER DEVELOPMENT IS DESCRIBED

In article the model of the electronic dictionary of political lexicon is considered, the general concept of the dictionary and its structure is resulted, the program environment and prospects of the further development is described

Key words; a computer lexicography, the electronic dictionary

Поступила в редакцію 19.02.2007

УДК 811.161.1: 81'33

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИНТЕРФЕЙСА WEB-ПОРТАЛОВ ЮРИДИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ АНГЛОЯЗЫЧНОГО СЕКТОРА ИНТЕРНЕТ

Черняевская О. Г.

*Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского,
г. Симферополь*

В статье рассматривается возможность использования материалов web-порталов юридической направленности на английском языке в образовательном процессе и анализируется лексическое наполнение навигационных структур оаиных порталов

Ключевые слова: web-портал, \web,простраНство, интерфейс, навигации

Постановка задачи. В данной работе рассматриваются некоторые вопросы относительно информационной архитектуры Интернет-порталов, их навигационной структуры, а также основных лингвистических единиц, сопровождающих навигацию.

Материалом для анализа являются интерфейсы англоязычных веб-порталов: *Jurist* (www.jurist.law.pitt.edu), *Law Portal* (www.lawportal.com.au), *FindLaw* (www.findlaw.com), *Law.com* (www.law.com), *Maritime Law Portal* (www.maritinelawportal.com), *British Employment Law* (www.emplaw.co.uk), *Law Marketing Portal* (www.lawmarketing.com). Контент данных порталов охватывает актуальные вопросы юриспруденции.

Целью статьи является лингвистический анализ интерфейса web-порталов для установления особенностей лексики, сопровождающей навигацию по данным порталов, для того чтобы систематизировать данную лексику и включить порталы в образовательную траекторию студентов юридического факультета, изучающих английский язык.

При обучении английскому языку студентов юридического факультета (English for specific purposes) возможно использование ресурсов, содержащих информацию правового характера. Непосредственное обучение иностранному языку с использованием Интернета должно отвечать следующим принципиальным положениям: *языковая практика каждого обучаемого, руководство педагога, коллективность занятий, разнообразие видов индивидуальной деятельности.* Юридические ресурсы Интернета на английском языке могут быть использованы для самостоятельной работы студентов, цель которой - углубленное изучение юридической терминологии, ознакомление с правилами оформления юридических документов на английском языке. Аудиторная работа с использованием web-ресурсов юридических сайтов может включать обсуждение новостей юриспруденции, получение интерактивных консультаций юристов, поиск правовой информации по предложенной педагогом тематике и др.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИНТЕРФЕЙСА WEB-ПОРТАЛОВ...

Чтобы определить возможное место применения юридических ресурсов Интернета в образовательных целях, рассмотрим основные черты электронных страниц:

- текстовый материал web-страниц актуален;
- тексты статей кратки, материал разбит на короткие конкретные блоки с подзаголовками, связанные гиперссылками;
- свободный и быстрый доступ студентов к информации;
- возможность использования студентами интерактивных средств: участие в Интернет-конференциях, форумах;
- наличие системы внешних гиперссылок, позволяющих студенту находить оригинальные источники и *дополнительную информацию* по интересующему его вопросу [3].

Для того чтобы студент свободно ориентировался в web-среде и умел быстро получать нужную ему информацию, он должен иметь четкое *представление* о том, как организовано масштабное информационное пространство, как эффективно осуществлять поиск. Студент также должен иметь представление об *информационной архитектуре, навигационной структуре*, а также об *основных лингвистических единицах*, сопровождающих навигацию по web-ресурсам для того, чтобы эффективно воспринимать электронные гипертексты.

Ресурсы, содержащие информацию юридической направленности, относятся к юридическому сектору Интернета, представляющему собой совокупность сайтов юридической направленности. Web-сайты юридической направленности — сложное и многообразное явление, причем это многообразие растет пропорционально росту самой сети Интернет. Юридическое интернет-пространство можно условно представить как совокупность *официальных сайтов органов власти, информационных сайтов, порталов, презентационных сайтов «визиток», Интернет-СМИ и электронных библиотек*. Основной прикладной задачей web-сайтов юридической направленности является оперативное предоставление информации *правового* характера. Отличительной особенностью сайтов юридической направленности является большое количество информации контента (тексты документов, аналитические обзоры, комментарии и т.д.). Для комфортного поиска необходимой информации авторы прибегают к созданию архивов документов, систем поиска по сайту и к созданию обзорных документов.

По целевой направленности веб-ресурсы являются информационно-прикладными (предоставление юридической информации, развитие юридической науки и практики),

Специализированные веб-порталы являются отправной точкой для посетителя при входе в информационное пространство, посвященное данной тематике, Веб-портал (от лат. Porta - вход) - веб-сайт, выполняющий роль отправной точки для своей аудитории [4]. Обычно порталы совмещают в себе разнообразные функции с целью удержать клиента как можно дольше. Доминирующим сервисом портала является сервис-справочной службы: поиск, рубрикаторы, финансовые индексы, информация о погоде и т.д. Различают общие, вертикальные и смешанные порталы [5].

Интернет-портал обладает следующими характерными особенностями:

- большой объем информации
- авторизованный доступ к контенту
- интерактивность
- формирование виртуального сообщества [6].

Порталы юридической направленности относятся к вертикальным порталам. *Вертикальный портал* портал узкой тематической направленности, предоставляющий различные сервисы для определенной целевой аудитории [7]. Данные порталы «относятся к одному рынку, теме», «удерживают вокруг себя постоянное онлайн-сообщество» [6].

Вертикальный портал противопоставлен горизонтальному portalу. «Горизонтальные» порталы ориентируются на широкую аудиторию [7].

Веб-порталы представляют собой сложную систему хранения информации, имеют иерархическую структуру; состоящую из рубрик и страниц, подобно структуре папок и файлов в Windows [8]. Для ориентирования в столь масштабном информационном пространстве, как отмечалось ранее, студент также должен иметь представление об *информационной архитектуре портала, навигационной структуре и основных лингвистических единицах, сопровождающих навигацию* для того, чтобы эффективно осуществлять поиск нужной ему информации.

Информационная структура портала (ИА) - это базис для эффективного поиска информации. В широком понимании термина информационная архитектура "это наука по организации информации с целью облегчения выполнения людьми их информационных нужд" [9]. В более узком смысле «информационная архитектура - это наука, занимающаяся принципами систематизации информации и навигации по ней с целью помочь людям более успешно находить и обрабатывать нужные им данные» [10]. Основная задача ИА - содействовать пользователю при решении его информационных задач, а именно структурировать информацию. Информация проанализированных в данной работе порталов четко структурирована и разбита на конкретные блоки. Хорошо разработанная структура упрощает создание навигационной системы. *Навигация* - это система ориентирования пользователя на сайте рj. Продуктивная навигация посетителя по web-ресурсу, которая, «как правило, представляет собой сочетание навигационных меню, графики и текстовой информации-» [11], зависит от данных компонентов.

Первостепенную роль при навигации также имеет *лингвистическое оформление навигационных компонентов веб-порталов*, то есть те лингвистические единицы, которые сопровождают навигацию по web-ресурсу, обозначающие релевантные блоки информации.

От оформления навигационных компонентов веб-сайтов зависит поведение пользователя на сайте. На Web-страницах потенциальному посетителю представлены различные взаимосвязанные ситуации, отражающие объективную реальность. Их представление организовано на принципах иерархии, в направлении от наиболее стандартных и общих компонентов информации к более конкретным и специфическим [12].

Далее детально рассмотрим основные особенности лингвистического оформления навигационных компонентов веб-порталов юридической направленности на английском языке. Для анализа лингвистических средств навигационных компонентов веб-порталов юридической направленности были проанализированы меню порталов англоязычного сектора Интернет. Как показывает результат анализа, в навигационном меню все интерфейсные элементы заявлены с самого начала. Информация сгруппирована и упорядочена в значимые части (разделы портала). Базовые элементы интерфейса присутствуют на всех страницах портала

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИНТЕРФЕЙСА WEB-ПОРТАЛОВ...

Каждый навигационный компонент несет смысловое значение для пользователя.

Лексические средства обладают следующими качествами для комфортной навигации при поиске тематически ориентированной информации:

- краткость
- структурированность
- репрезентативность
- целостность

Краткость навигационной структуры реализуется в использовании коротких слов, глагольных форм действительного залога, кратких простых предложений. Например, «Useful links» (полезные ссылки) (Info4local.gov.uk), «search alllaw.com» (поиск по portalу alllaw.com) (Alllaw.com).

Информационное наполнение меню данных порталов *структурировано*, информация коммуникативно-целостна. *Целостность* выражается в коммуникативной преемственности между его составляющими.

Например, раздел корневого каталога контент-меню портала Alllaw.com Forms (бланки) имеет подкаталоги

- **Assignments forms** (документы о передаче имущества или прав)
- **Buying and Selling forms** (бланки на покупку-продажу)
- **Employment Forms** (бланки для трудоустройства)
- **Loans and Finance Forms** (бланки для заявлений, подаваемых в суд)

Принцип репрезентативности реализуется в шрифтовых выделениях текста ^подчеркивания, выделения *курсивом* или **жирным шрифтом**, ЗАГЛАВНЫМИ БУКВАМИ), что нередко облегчает восприятие текста, фокусируя внимание адресата текста на ключевых, с точки зрения автора, моментах сообщения. Например, в меню портала Info4local.gov.uk используется цветное выделение, подчеркивание и выделение жирным шрифтом пунктов меню:

Latest publications

- Black and Asian Women in the Workplace: The employer perspective
Equal Opportunities Commission. Published: 21 March 2007
- Ethnic Minority Women and Local Labour Markets
Equal Opportunities Commission. Published. 21 March 2007

Лексические средства, используемые в навигационной структуре данных порталов, несут специфику Интернет коммуникации - использование специальных терминов навигации по web-пространству, с одной стороны, а с другой стороны специфику тематики порталов, т.е. юридической тематики. Использование лексических единиц напрямую зависит от раздела меню.

Структура меню порталов юридической направленности состоит из следующих компонентов:

- презентативная часть
- сервисное меню
- контент-меню
- лента новостей,

Презентативная часть портала присутствует на всех страницах. Название, слоган и символика портала являются необходимыми элементами, которые дают представление посетителю о контенте портала. Приведем несколько примеров:

1. Название портала: Law.com

Адрес портала: <http://www.law.com/>

Слоган: «First in legal news and information» (Мы первые предоставляем новости юриспруденции и правовую информацию)

2. Название портала: Findlaw

Адрес портала: <http://www.fmdlaw.com/>

Слоган: «Find a lawyer. Find answers» (Найдите юриста, найдите ответы)^

3. Название портала: IBLS Internet business law services

Адрес портала: <http://www.ibls.com/>

Слоган: «Legal information for business strategy» (Юридическая информация для стратегии в бизнесе)

В данной части меню используются короткие предложения, цель которых - отразить цели и информационную направленность ресурса.

В данном разделе ключевыми концептами являются *information* (*information* информация, сообщения, сведения) и *law* (*закон, регулирующий, предписывающий акт, право; правоведение, законоведение, юриспруденция*). Они определяют тематику портала предоставление информации юридической направленности.

Сервисное меню позволяет пользователю воспользоваться такими услугами, как поиск информации, регистрация на портале, получение консультации и общение с другими посетителями на форумах. Для того, чтобы воспользоваться услугами портала, студенту необходимо иметь представление о специфике тех лингвистических единиц, которые используются в данном меню.

Подчеркнем употребление императивных конструкций при оформлении сервисного меню порталов. Наиболее часто встречающиеся глаголы в повелительном наклонении - *to find* (находить, встречать, обнаруживать), например, «Find a lawyer» (найти юриста), *to browse* (просматривать, например, искать файл, просматривая каталоги), например, «Browse legal information», *to search* (искать; вести поиски, разыскивать) «Search top stories» «search Findlaw», *to go* (идти (каким-л. путем - в прямом и переносном смысле)) «Go to legal email», *to sign up* (записаться (на курсы и т. п.) в данном случае - зарегистрироваться на сайте), «Sign up now». Глаголы в повелительном наклонении помогают моделировать сценарий навигации посетителя, так как дизайн Web-сайгов нацелен не только на определение блоков информации, но и на дальнейшее взаимодействие, обсуждение и последующее социальное сотрудничество.

Сложность при использовании сервисного меню состоит том, что некоторым глаголам присуще развитие значения, например *to browse*. В словаре общей лексики мы находим значение: читать, бессистемно заниматься, пролистать, проглядеть; небрежно рассматривать (товары и т. л.) [13] - и только в специализированном словаре по информатике находим значение *просматривать*, например, искать файл, просматривая каталоги [7]. Для того, чтобы ориентироваться в сервисном меню веб-портала, студент прежде всего должен ознакомиться со значениями основных глаголов, используемых создателями для определения траектории навигации.

Далее рассмотрим особенности употребления лексических единиц *контент меню* данных порталов. Контент-меню - основная часть меню портала. Оно отображает содержание информационного наполнения портала. Приведем примеры использования лексических единиц в данном разделе меню (Aillavv.com):

Bankruptcy (банкротство, несостоятельность (состояние невозможности выполнения обязательств, подтвержденное судом))

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИНТЕРФЕЙСА WEB-ПОРТАЛОВ...

Business (торговля, коммерческая деятельность, бизнес)

Criminal (субъект преступления)

Divorce (расторжение брака)

Employment (занятость (любая деятельность граждан, связанная с удовлетворением потребностей и, как правило, приносящая заработок (трудовой доход))

Technology (технология (область знаний, которая занимается доработкой и усовершенствованием различных научных разработок и технических приспособлений чтобы их можно было безопасно использовать в обычной жизни и в коммерческих целях)

Wills_ & Trusts (завещания и управление собственностью [имуществом] по доверенности, трастовое управление, опека над имуществом).

Как видно из примеров, во-первых, при оформлении контент-меню данных порталов абсолютно доминируют имена существительные в форме единственного и множественного числа. Данный фдкт отражает общую традицию использования существительных в заголовках. Во-вторых, в контент - меню активно используется юридическая терминология. Для продуктивной навигации по контент-меню студент должен быть ознакомлен с основными понятиями в юриспруденции и основными разделами права. Однако присутствует и общая лексика (divorce, business, technology), но применительно к данной тематике.

Выводы Лингвистическое оформление навигационных компонентов веб-порталов юридического сектора Интернета имеет ряд особенностей, на которые следует обратить внимание при включении порталов в образовательную траекторию для студентов юридического факультета, изучающих английский язык, так как студент должен свободно ориентировался в web-среде и уметь быстро получать нужную ему информацию. Как показал анализ лингвистического оформления навигационных компонентов веб-порталов, лексические средства, используемые в навигационной структуре данных порталов, несут специфику Интернет коммуникации - использование специальных терминов навигации по web-пространству, с одной стороны, а с другой стороны специфику тематики порталов, т.е. юридической тематики. Таким образом, для продуктивной навигации по контент-меню студент должен знать базовые термины Интернет-навигации и должен быть ознакомлен с основными понятиями в юриспруденции и основными разделами права.

Список литературы

1. Смирнов Ф.О. Интернет-общение на английском и русском языках: опыт пингвокультурного сопоставления; Дикарева С.С. Межязыковая коммуникация в сети Интернет// Культура народов Причерноморья.
2. URL: [http //www.dialog-21 .m/Archive/2005/SmirnovF/SmirnovF htm](http://www.dialog-21 .m/Archive/2005/SmirnovF/SmirnovF htm)
3. Чернявская О.Г. Дружественный интерфейс сетевой коммуникации. Термины на английскоу языке в навигационном меню web-сайтов украинских СМИ //Ученые записки ТНУ им. В.И.Вернадского, Сер.Ф. - Симферополь, 2006.-Т. 19 (58) №1.
4. URL: <http://www glossary.ru>
5. Сысоева Л. А. Информационная архитектура образовательных порталов// Российский государственный гуманитарный университет (РГГУ), г. Москва
6. URL: http://sputnik.mfomuka.ru/Docs_ 38/Kongress/doc/20.html
7. Никейцев А.Р. Отличие информационного портала от сайта: особенности и преимущества; Нехаев С.А., Кривошеин Н.Э., Андреев И.Л., Яскевич Я.С. Словарь прикладной интернетики.

- Левенчук А. С. Коммунивер: от средств массовой информации к инфраструктуре массовой коммуникации// InterNet magazine. №15. URL: <http://www.pdg.ru/news/2006/T0/20/portalsitedifference/> URL: www.nbu.gov.ua/texts/libdoc/01nsaopi.htm. URL:http://www.comuniware.ru/110334/cmw_article
8. Информационная архитектура (ИА) -URL:<http://humanoit.ru/resources/ia.htm> Louis Rosenfeld Information Architecture Revealed! - URL: <http://www.wcbmascon.com/topics/planning/Ola.asp>
9. Смирнов Ф. О. Навигация веб-сайта: лингвокультурные особенности. - URL: <http://www.museum.ru/N17102>
10. Атабекова А.А. Употребление языка в процессе сообщения знаний на пространстве web-страницы. Сборник научных трудов "Теория коммуникации & прикладная коммуникация". Вестник Российской коммуникативной ассоциации, выпуск 1 / Под общей редакцией И.Н. Розиной. - Ростов н/Д: ИУБиП, 2002. -ОО с. - С. 8-15.
11. ABBYY Lingvo 12. - URL: <http://www.lingvo.ru/>

Чернявська О.Г. ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНТЕРФЕЙСА WEB-ПОРТАЛІВ ЮРИДИЧНОЇ ТЕМАТИКИ АНГЛОМОВНОГО СЕКТОРА ІНТЕРНЕТ

У статті розглядається можливість використання матеріалів web-порталів юридичної тематики на англійській мові у процесі освіти, аналізується лексичне наповнення навігаційних структур порталів.

Ключові слова: web-портал, web-простір, інтерфейс, навігація

Chernyavskaya O.G. LINGUISTIC ANALYSIS OF LAW WEB-PORTALS INTERFACE IN THE ENGLISH SECTOR OF THE INTERNET

The article touches upon the possibility of using hypertexts of law i web-portals in English in educational process Lexical units of navigational structure of the portals are analyzed

Key words: web-portal, web-area, interface, navigation

Поступила о редакцию 21.02.2007

УДК 81-33

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗМОВНОГО ДИСКУРСУ У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Чигринова О.О.

Національний технічний університет „Харківський політехнічний інститут”
м. Харків, Україна

Стаття присвячена проблемам віртуального спілкування і проявам розмовного дискурсу в інтернет-комунікації. Наведені визначення дискурсу і віртуальної комунікації. Розглянуті проблеми, що виникають під час спілкування у віртуальному просторі. Проаналізовані деякі девіації у віртуальній комунікації.

Ключові слова: віртуальна комунікація, розмовний дискурс, метатекст, віртуальна реальність

Мета. У даній статті ми розглянемо концепт „дискурс” у контексті віртуальної комунікації. Проблема розмовного дискурсу, з нашої точки зору, є актуальною і потребує ретельного вивчення. Саме віртуальні засоби комунікації надають можливість проаналізувати таке явище, як розмовний дискурс.

Постановка проблеми. Дискурс - вже не нове, досить поширене поняття. Під ним розуміють сукупність письмових та усних текстів, що генерують люди у різноманітних щоденних практиках - організаційній діяльності, рекламі, соціальній сфері, економіці, ЗМІ та Інтернет-ресурсах. Дискурс, вже набув значення самостійного змістового поля, тобто реальності, що розвивається за певними законами. Дискурси впливають на соціальні та культурні зміни - екологічні катастрофи, війни тощо. Більш локально - на появленні нових соціальних груп (наприклад, мережевих спілок у віртуальному просторі міжкультурної комунікації), зміну місії організації, рекламної політики тощо. Ці події стають можливими завдяки розвитку думок і переконань людей - тобто зміни дискурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність керувати такими соціальними наслідками, тобто прогнозувати розвиток дискурсу і утвореного у ньому поля значень.

У лінгвістичній літературі термін „дискурс” використовується дуже широко, але на сьогоднішній день не існує єдиного визначення, що охоплює всі контексти його вживання. Однак у більшості випадків за варіантами розуміння дискурсу може бути простежена певна динаміка, спроби уточнення і розвитку традиційних понять мови, тексту і висловлення.

Звернемося до визначень дискурсу, що наводить Д. Манжено [1, с. 26-27]:

1. Еквівалент поняття „мова”, тобто будь-яке конкретне висловлювання (у дусі Ф.де Соссюра).

2. Одиниця, що переважає за розміром фразу, висловлювання в глобальному змісті, послідовність окремих висловлювань (мова йде про граматику тексту).

3. Вплив висловлювання на його одержувача, внесення в „мовленнєву" ситуацію, у якій задіяні суб'єкт висловлювання, адресат, визначені момент та місце висловлювання (дефініція, яка пов'язана з прагматикою).

4. Бесіда як основний тип висловлювання (аналіз діалогу).

5. Мова, яка привласнюється, розгортається без експліцитного втручання суб'єкта висловлювання (дефініція Е. Бенвеніста) [2, с. 24].

6. Еквівалент поняття „мова" як актуалізація, роздрібненість на поверхневому рівні на противагу „мові" як системі мало диференційованих віртуальних значущостей (дослідження мовних одиниць у „мові" і у „мовленні").

7. Система обмежень, які накладаються на необмежене число висловлювань внаслідок визначеної соціальної чи ідеологічної позиції (наприклад, „феміністський дискурс", „політичний дискурс", „адміністративний ' дискурс" тощо). У даному визначенні йдеться про напрямок критичного дискурс-аналізу [3, с. 105].

8. Висловлювання/текст з точки зору дискурсного механізму, що керує цим висловлюванням або текстом (ідея французької школи аналізу дискурсу [4, с. 14-34]).

Таким чином, із наведених визначень можемо зробити висновок, що вони відображують різні аспекти комплексного поняття дискурсу: з одного боку, дискурс, це діяльність, процес, а з іншого текст, продукт.

У 1080-х і ще навіть на початку 1990-х років минулого століття віртуальна реальність була лише комп'ютерною наукою, яку розуміли як технологію моделювання тривимірних сцен та комунікації у них. Проте тепер віртуальна реальність - це вже більш масштабне поняття, тому що стає зрозумілим, наскільки технологічне спілкування і творчість залежать від процесів, що відбуваються у голові людини, наскільки значною частиною технічної реальності є уява задіяної у цій технології людини.

До того ж віртуальна комунікація в Інтернеті великою мірою сприяла популяризації та розповсюдженню віртуальності серед звичайного населення земної кулі: із категорії техніки для обраних (наприклад, моделювання тривимірного простору у космонавтиці) віртуальні системи сьогодні стали частиною звичайного життя людей. Віртуальна реальність торкнулася майже усіх сфер життя і діяльності пересічного громадянина.

На думку лінгвіста Міри Бергельсон, „віртуальна комунікація, як явище недавнє, спирається на дуже динамічну технологію, тому правила її реалізації диктуються скоріше прагматичними розуміннями зручності і швидкості" [5, с. 46]. Тому всі граматичні, лексичні, пунктуаційні та інші правила редуцуються учасниками віртуального спілкування для досягнення оптимальної швидкості висловлювання своїх думок. Це зумовлене потребою швидкісного реагування на події, що відбуваються безпосередньо на дисплеях комп'ютерів адресата і адресанта.

У комунікативній соціології поняття „спілкування" і „комунікація" не рівнозначні. Комунікацію визначають як соціально обумовлений процес передачі та сприйняття інформації в умовах міжособистісного і масового спілкування по різних каналах за допомогою різних комунікативних засобів (вербальних, невербальних тощо). А під спілкуванням розуміють соціально обумовлений процес обміну думками і почуттями між людьми в різних сферах їхньої пізнавальної діяльності, реалізований головним чином за допомогою вербальних засобів комунікації.

Таким чином, комунікація розуміється як повідомлення деякої інформації за допомогою каналів її передачі, а спілкування - як процес обміну інформацією, думками,

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗМОВНОГО ДИСКУРСУ У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

почуттями між людьми на вербальному рівні. Тому, потрапляючи в мережу, суб'єкт бере участь у процесі комп'ютерно-опосередкованої комунікації, повідомляючи інформацію в мережу і сприймаючи її з екрану монітора. Але, зважаючи на те, що Інтернет являє собою віртуальний простір, суб'єкт, що знаходиться в ньому, бере участь і в прямому міжособистісному спілкуванні, обміні думками і почуттями з іншими суб'єктами, що представлені у тому ж просторі. Таким чином, можна сказати, що поняття комунікації і спілкування в мережі Інтернет практично ідентичні.

Комунікація - це діяльність, що має мету (необов'язково усвідомлену), яка припускає одного чи навіть декілька учасників і полягає в надсиланні та одержанні різного роду повідомлень, що використовують різні канали, можуть спотворюватися під впливом шуму, існують у деякому контексті, значно впливаю- на адресата і залишають можливості для зворотного зв'язку. У кожному акті ко:™ щі повідомлення має три шари: інформація, емоції, ролі (відносини, що існують між учасниками).

Звернемо увагу на основні лінгвістичні особливості спілкування у віртуальному просторі, тому що саме ці особливості, на нашу думку, заслуговують на детальний аналіз і класифікацію за певними ознаками.

У віртуальній комунікації економія зусиль особи, яка говорить, яскраво виражена в дозволений зневазі правилами орфографії і навіть граматики: наприклад, відсутності великих літер, пропуску артиклів тощо. Письмова комунікація втрачає частину змісторозрізняючих засобів, властивих усній комунікації, у першу чергу, інтонацію, міміку, жести, а стислий і економний віртуальний жанр не сприяє деталізації опису, властивого традиційній письмовій мові. Тому роль компенсаторних механізмів, що сприяють розумінню й економії зусиль комунікантів, виконують „смайліки" (від. англ. *smile* - посмішка). „Смайліки" - графічні символи, що виходять у текстовому режимі і кирилиці, і латиниці на звичайній клавіатурі. Цими символами під час комунікації передаються основні емоції - сміх, радість, смуток, здивування, гнів, відраза тощо. Також за допомогою сполучення таких символів можна виразити будь-яку дію або наміри.

Простеживши характерні особливості віртуального спілкування, нами було помічено, що існує ще один засіб передачі мовного змісту - відображення найважливішої для відправника інформації за допомогою великих літер або повторення однієї й тієї ж графеми. Наприклад, слово, що написано великими літерами, розуміється як „голосно сказане" або сказане з виразною інтонацією, особливо якщо воно супроводжується певною кількістю знаків оклику (наприклад, ПАДЪЕЕМН'ШИ!).

Неформальна комунікація в системі Інтернет, на думку Міри Бергельсон, „повертає пунктуації її семантичний характер: коми і багато крапок передають, у першу чергу, темп мови; тире виділяють значущу інформацію, що знаходиться у фокусі уваги адресанта і звичайно протиставляється попередньому тексту; у дужки береться те, що не є важливим, а також те, що відноситься до *метатексту*' [5. с. 60-61]. *Метатекст* у віртуальній комунікації використовується як текстовий заступник зорової інформації, недоступної одержувачу (схоже на авторські ремарки у п'єсі), або як пояснення відправника в зв'язку з його прогнозом поточного стану знань одержувача.

Усе це вказує на те, що суб'єкт віртуального спілкування прагне скоротити дистанцію між звичним спілкуванням і спілкуванням в умовах віртуальної реальності. Деякі науковці розглядають спілкування в локальній мережі в порівнянні з реальним спілкуванням [6; 7; 8]. У цих дослідженнях також згадується про те, що спілкування в

локальних мережах відрізняється не тільки від реального спілкування (тобто спілкування без участі комп'ютера), але і від спілкування в глобальних мережах.

Підкреслимо, що у даній статті віртуальна комунікація розглядається винятково як мовний феномен. Нами бралися до уваги не всі прояви мови в Інтернеті, а лише ті з них, що припускають відповідне породження мовлення, тобто обговорюються інтерактивні діалогові форми спілкування, зокрема конференції, форуми, полілогові чати та e-piaі!

При визначенні статусу тексту, що виник у процесі комунікаційного акту в чаті, виникає проблема його приналежності до письмової чи усної мови. Основною відмінністю усної мови від письмової є те, що „усна мова лінійна, вона розгортається в одному напрямку в часі, в усній мові немає чорнових варіантів, сказане не можна скасувати” [9, с. 28]. В усному мовленні беруть участь паравербальні фактори - інтонація, тембр голосу, ритм тощо. Усне мовлення простіше за письмове з точки зору граматичних конструкцій, у ньому рідше зустрічаються; складні пропозиції з багаторазовою підпорядкованістю підрядних речень. А основна відмінність письмового мовлення полягає в тому, що воно допускає свідомий аналіз тексту. Контроль над текстом виражається, з одного боку, у доборі лексико-семантичних засобів, а з іншого - у доборі синтаксичних структур. Можливе виправлення тексту, чорнові варіанти, і одержувач має справу з остаточним варіантом тексту, виправленим і проаналізованим відправником.

Але на практиці повідомлення рідко редагуються, а стиль спілкування, прийнятий у чатах, дозволяє робити помилки в орфографії та граматиці. Якщо якась помилка є суттєвою, відправник надсилає повідомлення з метатекстом. Подібні повідомлення створюються в тому випадку, якщо помилка, на думку автора, може істотно вплинути на сприйняття змісту тексту - таким чином, зберігається спонтанність, властива усному мовленню. У цілому текст чату може нагадувати стенограму чи письмову фіксацію диктофонного запису. Мова в чаті і є такою фіксацією усного, а частіше і розмовного мовлення, її відображенням у писемній формі. Головне спостереження щодо розповсюдженості розмовного дискурсу у віртуальному спілкуванні було зроблене при детальному аналізі саме чатів полілогових, у яких комуніканти навмисне використовували розмовні лексичні форми мовлення. Аналіз чатів доводить, що порушуються правила усіх трьох основних компонентів письмової мови - графіки, орфографії і пунктуації [10].

Наявність девіацій у віртуальному спілкуванні стає очевидною при детальному аналізі форм комунікації в мережі Інтернет: форуми, чати, тощо. Зорова інформація може замінюватися як вставкою символів, так і за допомогою метатексту. Під символами маються на увазі піктограми („посмішки”, „сердечка”), які можна вставляти в повідомлення у деяких чатах, а також традиційні сполучення графічних знаків, що використовуються для вираження невербальних факторів. Отже, комуніканти у віртуальному просторі відчувають дефіцит певних засобів, що мають місце у вербальному спілкуванні. Для компенсації емоційної нестачі використовуються різноманітні засоби. В Інтернеті існують цілі списки „смайліків”, що відображають емоції. Це говорить про реаліцентризм віртуального спілкування, тобто про тенденцію компенсувати витрати віртуального спілкування.

Текст чату схожий на книгу постмодерніста, яку потрібно читати за визначеною схемою, що поновлює звичну логіку оповідання, зв'язне викладення сюжету, у якому задіяні персонажі, що використовують різні текстові звороти для висловлювання своїх думок, в тому числі і розмовний дискурс.

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗМОВНОГО ДИСКУРСУ У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Інтернет, у свою чергу, змінює механізми передачі інформації в процесі комунікації щодо звичного положення в реальному світі. Хоча мова сприймається як письмова фіксація, вона сприймається інакше завдяки введенню з клавіатури. Чому саме це відбувається? Можливо, набраний текст менше зв'язаний з відправником. Крім того, друкований текст рідко задіяний у неформальному спілкуванні, яким є віртуальне спілкування в чаті. Нарешті, відомо, що текст по-різному сприймається в залежності від розташування в просторі - наприклад, на аркуші паперу і на дошці - і процес створення таких текстів також різний. Наприклад, при написанні на аркуші, паперу уникають орфографічних помилок, імовірних на дошці.

Висновок. Усі перераховані у даній статті фактори можуть впливати на сприйняття і формування віртуального тексту, і, відповідно, на вид розмовного дискурсу, що застосовує особистість в кожному конкретному випадку.

Список літератури

1. Аристов С.А., Сусов И.П. Коммуникативно-когнитивная лингвистика и разговорный дискурс. ~ 1999// <http://homepages.tversu.ru/~susov/Aristov.htm>
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика. - М., 1974.
3. Филипс Л., Йоргенсен М.В. Дискурс-анализ. Теория и метод. -Х : Изд-во Гуманитарный Центр, 2004.
4. Серю П. Как читают тексты во Франции//Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса. - М: Прогресс, 1999.
5. Бергельсон М.Б. и др. Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах, -М.: Наука, 1987.
6. Горный Е. Онтология виртуальной личности// www.zhyrnal.ru/staff/gorny/texts/ovr.html
7. Лейбов Р, Язык рисует Интернет, <http://inter.net.ru>
8. Паровозов И. Разговорчики в сетях. - [hftpY/inter.net.ru](http://ftpY/inter.net.ru)
9. Постовалова В.И. Язык как деятельность: Опыт интерпретации концепции В. Гумбольдта, - М.: Наука, 1982.
10. Доклад по социологии. Интерфейсы социологии и киберпространства - URL://www.alexey-lao.narod.ru/archives/interface.htm

Чигринова О.А. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗГОВОРНОГО ДИСКУРСА В ВИРТУАЛЬНОЙ КОМУНІКАЦІЇ

Статья посвящена проблемам виртуального общения и проявлениям разговорного дискурса в Интернет-коммуникации. Рассмотрены проблемы, которые возникают при общении в виртуальном пространстве. Проанализированы некоторые девиации в виртуальной коммуникации. Ключевые слова: виртуальная коммуникация, разговорный дискурс, метатекст, виртуальная реальность

Chirginova O.O. LINGUISTIC ASPECTS OF SPOKEN DISCOURSE IN VIRTUAL COMMUNICATION

The article is devoted to the problems of virtual communications and spoken discourse displays in Internet-communication. The arising problems of communication in the virtual space are considered. Some deviations in virtual communication are studied.

Keywords: *virtual communication, spoken discourse, metatext, virtual reality*

Поступила до редакції 28.02.2007р.

УДК 811.161.1

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОЗДАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ WEB-МОДЕЛЕЙ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ

ЯЗЫКОВ

Шакпеин В.М.

Российский университет дружбы народов, г. Москва, Россия

Статья посвящена лингвокультурологическому анализу построения коммуникативных web-моделей восточнославянских языков (на примере русского и украинского языков).

Ключевые слова: лингвокультурология, коммуникативный подход, web-модель, сфера, ареал

Язык общения в Интернете сегодня, как известно, выдвигает свои требования к построению коммуникативных моделей. В отличие от стратификационной модели, основывающейся на парадигматических взаимосвязях внутри языковой системы, web-модель строения восточнославянских языков является паролевой, синтагматической, ориентированной прежде всего на специфику функционирования языковых средств в коммуникативном пространстве Интернета, т.е. это своего рода лингвокультурологический, экстралингвистический взгляд на язык извне.

Суть применяемого методического подхода заключается в рассмотрении строения языкового Интернет-пространства через призму взаимоотношений языковой системы с другой, связанной с ней системой, системой коммуникативной.

Такой подход базируется на следующем лингвокультурологическом основании: обеспечение коммуникативных потребностей является важнейшей функцией языка; между коммуникативным и языковым континуумами web-пространства существует причинно-следственная взаимосвязь; коммуникативный и языковой континуумы Интернет-общения имеют симметричное строение. При этом членение первого из них предопределяет членение второго; общая конфигурация web-модели любого восточнославянского языка представляет собой проекцию коммуникативной web-модели на плоскость этноязыкового пространства.

Необходимо помнить, что наличие причинно-следственных взаимосвязей между коммуникативной и языковой системами хотя и позволяет проецировать схему членения коммуникативного web-континуума на континуум языковой, тем не менее это не означает полного и абсолютного подобия их внутреннего строения, поскольку языковая и коммуникативная типология реализуется на основе использования единиц, релевантных для каждой из этих систем. В свете сказанного выше, в круг исследовательских задач вводится рассмотрение членения, с одной стороны, коммуникативного web-пространства, с другой • пространства языкового.

Структурирование коммуникативного web-пространства может проводиться с использованием единиц разной степени обобщенности. Данное обстоятельство имеет важное значение для итогового результата.

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОЗДАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ WEB-МОДЕЛЕЙ...

Чаще всего для этой цели используются такие операциональные единицы, как коммуникативная ситуация и коммуникативная сфера [1, с.62].

В первом случае речь идет о выявлении микроситуаций общения, представляющих собой наиболее насыщенный в коммуникативном отношении спектр, позволяющий зафиксировать набор конкретных ситуаций общения на Интернет-форумах. Эти ситуации отличаются друг от друга, например, характером ролевых взаимоотношений между коммуникантами, тематикой, внешними обстоятельствами общения и пр.

Подобный подход успешно используется в современной лингвокультурологии и социолингвистике. Результативность его применения подтвердила, в частности, изучение речевого поведения в ситуации общения на Интернет-порталах, проводимое коллективом ученых Института русского языка РАН [2, с. 70-80].

Сходная методика применяется и М.В. Китайгородской и Н.Н. Розановой при изучении ролевого переключения индивидуума в таких наиболее характерных жанрах разговорной речи, как разговор на кухне, беседы за семейным столом, домашнее фатическое общение, разговор в магазинной очереди и т.д. [3]. Тем не менее, в отличие от авторов из Института русского языка, у которых предварительная установочная ориентация на определенный уровень языковой компетенции говорящего отсутствует, они изучают речевое поведение лиц, пользующихся в повседневном общении литературным языком.

Применение такого насыщенного в коммуникативном отношении спектра действительно позволяет выявить специфику речевого поведения, правила отбора языковых средств при построении высказывания в Интернет-общении. Для решения же более общих задач, в частности, таких, как моделирование строения восточнославянского Интернет-языка в целом (т.е. макро моделирование), он, по нашему мнению, в силу своей насыщенности не слишком эффективен: при его использовании возникает весьма дробное, а порой и мозаичное представление о характере языкового обеспечения коммуникации в Интернете. Впрочем, в перспективе через типологию наборов языковых средств, характерных для определенных микроситуаций Интернет-общения, возможно, удастся выйти на решение более общей проблемы структурирования языкового Интернет-пространства. В этом случае построение web-модели будет осуществлено как бы снизу.

Понятие «коммуникативная сфера» представляет собой более высокую степень абстракции по сравнению с коммуникативной ситуацией. Оно детально разработано в социолингвистике, хотя смысловая наполненность и численность коммуникативных сфер у разных исследователей далеко не всегда совпадают. Так, В.А. Аврорин [4, с.33] называет 14 коммуникативных сфер (некоторые из них, правда, пересекаются с микроситуациями общения): семейное общение, общение внутри производственного коллектива, общение в пределах населенного пункта, общение на разного рода собраниях, общение в школьном обучении всех ступеней, каналы массовой информации, литературное творчество, сфера науки, религии, общегосударственного и местного производства, личная переписка, общение внутри одноязычного коллектива, общение между разноязычными людьми и коллективами, общение с машинами (речевое управление).

А.Р. Сванитский, в свою очередь, выделяет шесть сфер общения: общегосударственного, регионального, местного, производства, семейно-бытового общения, ритуального [5, с. 37]

Имеется и другое деление сферы общения. Важно отметить, что исследователи обычно усматривают взаимосвязь между нормой коммуникативной сферы и языкового

идиома Так, А.Р. Сванитский пишет, что в однонациональном государстве сфера общегосударственного общения обслуживается литературным **языком**; сфера регионального общения - наддиалектным койне; сфера местного общения - бесписьменным диалектом или диалектом, имеющим письменную фиксацию; сфера производства-профессиональным "языком" или языком науки; сфера семейно-бытового общения ,г разговорными диалектами, городским просторечием, разговорной формой литературного языка; сфера ритуального общения - литературным национальным языком, старописьменным национальным языком, иностранном языке, мертвым или живым [6, с. 38].

Иными словами проецируя сетку коммуникативных сфер на инвентарь форм существования национального языка, ученые из восточнославянских государств пытаются выявить закономерности распределения языковых идиомов в коммуникативном пространстве^ По сути, речь идет о той же стратификационной, лангвовой модели, т.е. той же иерархизованной вертикали, которая в данном случае лишь проецируется на коммуникативную плоскость, а идиомы национального языка распределяются по коммуникативным сферам.

Проблема, тем не менее, заключается в том, что фиксированная закрепленность идиома за той или иной коммуникативной сферой *прослеживается далеко не всегда*, особенно если принять во внимание специфику языковой компетенции индивидуума, его индивидуальное речевое поведение, а также ряд других составляющих, нередко приводящих к возникновению зон функционального пересечения форм существования языка друг с другом.

Здесь можно ввести новую коммуникативную единицу, более высокой степени абстракции по сравнению с "коммуникативной ситуацией" и "коммуникативной сферой". Это понятие коммуникативного ареала, применение которого позволяет наметить членение коммуникативного пространства в более широком плане. Возможно, более привычным в этом случае был бы термин "коммуникативная *сфера*", *однако он, имея сложившуюся традицию употребления, уже задействован.*

В нашем понимании коммуникативный ареал представляет собой комплексную, вышестоящую (по сравнению с коммуникативной сферой) категорию, для вычленения которой важны такие факторы, как: специфика коммуникативных функций, характер общения, тип речевого поведения, адресат и т.д.

В отличие от коммуникативных сфер, численность которых относительно велика и исторически изменчива, численность коммуникативных ареалов, напротив, более-менее постоянна. Так, практически для всех этапов существования национального этноса более правомерно говорить о двух ареалах. Это, *условно* говоря, ареал высших коммуникативных функций и ареал непринужденного повседневного общения. Правда, на раннем, родо-племенном, этапе существования этноса первый ареал может быть представлен в несколько свернутом, сжатом виде. Но полное его отсутствие все-таки кажется маловероятным.

Применение понятия «коммуникативный ареал» позволяет интерпретировать коммуникативное web-пространство как двуединую, т.е. бинарную, взаимосвязанную структуру, в составе которой выделяются две составляющие, значительно *отличающиеся* друг от друга в функциональном отношении. Их совокупность и, возможно, составляет комплектное коммуникативное web-пространство.

Таким образом, моделирование строения этнического восточнославянского языка Интернет-общения в этом случае осуществляется не снизу, как при микроситуациях об-

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОЗДАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ WEB-ИЮДЕЛЕЙ...

щения, а сверху, через более обобщенную коммуникативную категорию. Иными словами, к одной и той же цели можно идти из разных отправных точек. С другой стороны, движение снизу, даже если оно и будет успешным, по всей видимости, является более долговременным.

Что касается ареала высших коммуникативных функций, то он охватывает прежде всего интеллектуальную деятельность человека в пространстве Интернета. Это своего рода визитная карточка этноса, отражающая его технические достижения.

Объем высших коммуникативных функций и, соответственно, их удельный вес, как известно, исторически изменчивы. Так, на ранних этапах жизни этнической общности этот ареал включал в себя отправление культа, игравшее главенствующую роль, начальные формы административно-правовой деятельности (например, обычное право), начальные виды производственной деятельности, устное творчество и т.п.

С течением времени объем высших коммуникативных функций не только количественно расширился, но и качественно изменился. Например, появились различные виды общэтнического общения, и в частности наука, образование, общественное управление, общественно-политическая сфера, авторское художественное творчество, средства массовой информации и Интернет.

Для данного ареала характерна преимущественная установка на публичное официальное общение, вплоть до общэтнического, которое, как правило, является опосредованным благодаря использованию достижений техники, в том числе и электронной. Взаимодействие между коммуникантами здесь обычно не является ярко выраженным. Иногда оно присутствует как бы имплицитно, оказывая, тем не менее, влияние на выработку коммуникативной стратегии коммуникатора, ставящего своей целью не только проинформировать адресата, но и убедить, привлечь его на свою сторону.

Сказанное, правда, не исключает возможности обрыва коммуникативного контакта.

Помимо официальной публичной коммуникации, к этому же ареалу нами относятся интерперсональная коммуникация, официальная и полуофициальная, которая может быть как публичной, так и непубличной; ср.: Интернет-конференции; общение на форуме лиц с разным социальным статусом, например, преподавателя с учениками, студентами; общение с вышестоящим лицом; общение незнакомых людей.

Иными словами, во всех описанных выше случаях имеется в виду коммуникация при отсутствии непринужденно-доверительных отношений, наличии определенного психологического барьера.

Говоря об ареале непринужденного повседневного общения, следует помнить, что он охватывает неофициальное, непубличное, непринужденное общение (например, на форуме). Этот вид общения ориентирован на индивидуального адресата, т.е. речь идет о межличностном общении с сопутствующим ему коммуникативным взаимодействием, установлением контакта между собеседниками, позволяющего наблюдать вербальную реакцию.

О возможности бинарного членения коммуникативного пространства пишет и Ю.И. Савченко, использующий, впрочем, термин «коммуникативная сфера» в широком и узком смысле [7, С.29]. Так, для украинского языка он выделяет две коммуникативные сферы: публичная и официальная коммуникативная сфера общегосударственное общение; публичная или же непубличная неофициальная коммуникативная сфера повседневного общения.

Предлагаемая Ю.И. Савченко классификация хотя и сходна с вышеизложенной (в обоих случаях противопоставление осуществляется, главным образом, на оси «официальность-неофициальность»), тем не менее в ней есть и некоторые отличия.

Например, проводя спецификацию первой коммуникативной сферы по тематическому признаку, Ю.И. Савченко выделяет следующие «более узкие» сферы: 1) экономическая, общественная, политическая и организационная деятельность; 2) массовая информация и пропаганда; 3) наука и популяризация науки; 4) организованное обучение; 5) художественная литература; 6) эстетическое воздействие (Интернет-сайты, театр, кино, радио- и телепрограммы и т.д.).

Ю.И. Савченко устанавливает взаимосвязь между коммуникативной сферой и соответствующим языковым обеспечением: за *первой сферой закрепляется литературный язык*, за второй (применительно к украинскому языку) - территориальные диалекты (сфера регионального и семейного общения), профессиональный язык, сленги (групповое общение). Автор отмечает, что в украинской языковой ситуации в сфере Интернет-общения до сих пор не выкристаллизовался «самостоятельный идиом общегосударственного общения», каковым является, по его мнению, русский разговорный литературный язык.

В целом же, с лингвокультурологической точки зрения, сходство русской, украинской коммуникативных web-моделей хотя и имеет некоторые особенности, в целом не *вызывает сомнения*.

Список литературы

1. Марчук Ю.Н. Основы компьютерной лингвистики. - М , N99. - С 62.
2. Грубина О. Современные формы общения в Интернет-пространстве // Социальные диалекты современного русского языка. - М , 2004. - С.79-80.
3. Аврорин В.А. О предмете социальной лингвистики // ВЯ. - 4 - С.33
4. Китайгородская М В., Розанова Н.Н. Русский речевой портрет - М.. 1994
5. Сванитский А.Р. Современный украинский язык. - Киев, 1991. - С.37.
6. Сванитский А.Р. Современный украинский язык. - Киев, 1991. - С.38.
7. Савченко Ю.И. Новые сферы бытования украинского языка, Киев, 2005 - С.29.

Шаклейн В.М. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ WEB-МОДЕЛЕЙ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Стаття присвячена лінгвокультурологічному аналізу побудови комунікативних web-моделей східнослов'янських мов (на прикладі російської її української мов).

Ключові слова: лінгвокультурологія, комунікативний підхід, web-модель, сфера, ареал

Shaklein V.M. LINGVOCULTURAL ANALYSIS OF THE WEB-MODELES CREATION EAST-SLAVONIC LANGUAGES

The article is devoted to the linguistic analysis of the east-slavonic languages web-modeles creation (on the basis of Russian and Ukrainian languages).

Key words: linguistics, web model, communicative approach, sphere, region

Поступила в редакцию 12 02.2007 г.

РАЗДЕЛ 7. ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ В ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКОВ

УДК 811.161.2

ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНИХ МЕТОДИКУ ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ „ДІЄСЛОВА РУХУ" В АНГЛОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Борзенко С.Г., Бабаєва Л.В.

Університет "Львівський Ставропігон", м. Львів, Україна

Стаття присвячена одній з актуальних проблем прикладної лінгвістики -- застосуванню когнітивних методик у викладанні теми „Дієслова руху" в англomовній аудиторії.

Ключові слова: Рональд Ленекер, когнітивна граматики, база, профіль

Однією з найважчих тем в іншомовній аудиторії, де вивчається українська мова як іноземна, є тема „Дієслова руху". Мета статті - розглянути застосування когнітивних методик викладанні теми „Дієсловаруху" в англomовній аудиторії.

Як відомо, граматична тема «Дієслова руху» вивчається на першому рівні навчання мови і подається у зв'язку морфодого-синтаксичних і внутрішньо-системних форм і структур. А на рівні "advanced", відштовхуючись від відомого матеріалу, можна підійти до створення й активізації концептуальної метафори на базі дієслів руху.

В організації свого методичного апарату ми спиралися на декотрі положення когнітивної граматики Рональда Ленекера, зокрема на теорію бази і профілю [1; 2].

Значення дієслів руху у підручниках російської та української мов як іноземних пояснюється в малюнках. Але для детального аналізу переходу конкретного значення дієслів руху до концептуальної метафори нам у пригоді стали схеми Рональда Ленекера.

I. Ходити (база - |—| ; префікси профіль -- о)

Схема 1.

Усвідомивши значення префіксів, студенти самостійно всі ці маленькі схеми повинні звести в одну і таким чином продемонструвати своє розуміння матеріалу. Ця схема повинна приблизно виглядати таким чином.

Схема 2.

На наступному етапі подання теми ми вводимо в схему концептуальну метафору.

II. Ходити

Схема 1.

Хто - людина, тварина...

Що - годинник.

Кудись - в університет, бібліотеку.

З кимось - з другом, з подругою, з дідусем, з бабусею.

По щось - по хліб, по воду.

Руху просторі - >.

Процес руху - завжди, часто, рідко, щодня.

У часі - вчора, сьогодні, минулого тижня...

Передавати свій досвід, навчати - ходити в народ.

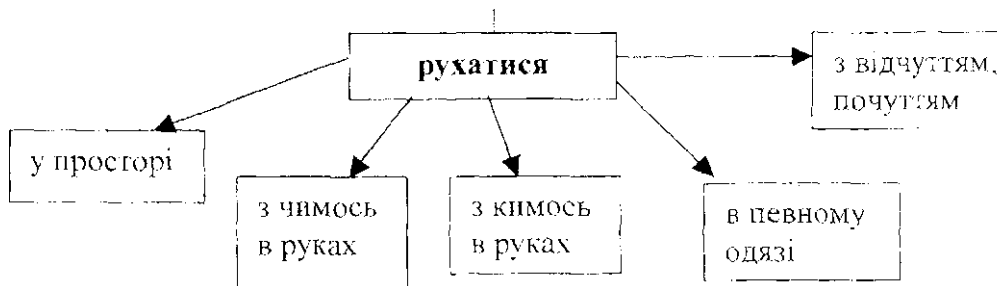
Перебувати в хворобливому стані запаморочення - голова кругом ходить.

Активізуємо всі значення дієслова в діалогах.

Куди ходиш ввечерами? По хліб. Ти щодня ходиши в університет? Звісно - Що читаєш? Книжку про інтелігенцію XIX століття, про її найкращих представників. І що цікавого про них написано? Вони ходили в народ.	З ким вчора був на вечірці? - З подругою. Добрий день. Добривдень. Куди сьогодні вранці ходила? - тобі телефонував. Спочатку в лікарню, потім на роботу, а в кінці дня по магазинах. Голова кругом ходить.
---	---

Візьмемо для прикладу ще одне дієслово.

Носити (база)

Носити сумку

^f].< • дитину

одяг

думки

образу в душі, тягар, провину, сум

біль у серці

ідею

Нести

- • від по від алы і їсть,

спуж'бу

Який одяг ти любиш носити!!

Спортивний.

Добрий ден,к Як почувався? Чого

- Куди йде їй?

ДпОому

Щі/ несеш в сумці

ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНИХ МЕТОДИКУ ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ...

такий сумний? Що за тягар ти носиш в душі?

- Загубився мій улюблений собака.

- Продукти.

- Але ж сумка рухається.

- Кого несеш?

- Цуценя. Подруга подарувала.

- Відкрий сумку, нехай песик дихає повітрям. Адже ти несеш відповідальність за його життя.

Ця послідовна робота наштовхнула нас на створення посібника для англомовних студентів, де дієслова руху функціонують в конкретних, абстрактних значеннях концептуальній метафорі. Наприклад:

Входити - Увійти

{куди! у що?}

в квартиру, дім, кімнату

в моду to come into fashion

у вжиток to come into use

в силу to come into force

в чисть становище to put oneself in somebody's place

Які інгредієнти входять в цей рецепт? (приготування чогось) What ingredients go into this recipe?

Що входить у склад чого? What goes into this composition?

Що входить до складу цієї суміші?

Увійдіть в моє положення - в мою проблему (зрозумійте мене). Put yourself in my place.

Це не входить у мої розрахунки. It doesn't enter into my reckonings.

У моду входять зараз черевики на широких підборах. А черевики з видовженими носами і на тоненьких підборах виходять з ужитку. Я дуже хочу придбати нове взуття, але, на жаль, це не входить зараз у мої розрахунки

-Хочу приготувати пиріжки з м'ясом і грибами. Які інгредієнти входять у рецепт приготування тіста.

-Вода, борошно, олія й дріжджі.

Носити — Нести

(що? кого?)

сумку, продукти, дитину, хворого

в (внести торт до кімнати)

ви (винести сміття)

під (чарку з горілкою чи вином комусь)

від (книжки до бібліотеки)

при (квіти до хати)

до (морозиво до хати, щоб не розтануло; важку сумку до дверей хати і

відпочити)

за (подрузі конспект)

про (щось попри когось)

пере (з одного місця на інше)

об (всіх напоями)

но (когось або щось, кудись)

роз (всі примірники)

з (*когось* з гори)

Носити (*що?*)

тягар на душі

образу в душі, й не прощати

біль у серці

думки, провину, сум, ідею

Нести (*що?*)

відповідальність за щось, за когось

службу (*військ.*)

Носитися (з чим?) - з думками, ідеями

Вносити ~ **Внести** (*що?*)

уточнення, поправки до конституції

пропозицію to bring in a motion

свою частку (у щось) to contribute a share'

на поточний рахунок to pay in, to deposit

пожертву to contribute

Виносити - **Винести** (*що? звідки?*)

на розгляд to submit for consideration

Сьогодні винесемо на розгляд ці теми.

Не виносити *сміття з хаті*

ганьбу на люди

сором

Людське море винесло мене кудись.

Натовп виніс мене кудись.

Відносити, віднести (до кого? до чого?) - *книжки до бібліотеки*

(кудись?) to carry away, to remove

to refer, impute, ascribe, attribute

Учора були студентські збори. Студенти внесли пропозицію відсвяткувати на факультеті Halloween. На порядок денний винесли іще декілька питань

Не псуй мені настрою). Не кажи дурниць. Не виноси ганьбу на люди. Виносься з хати.

Учора я ходила на ринок Південний. Було дуже багато людей. Людське море винесло мене у незнайоме місце.

Висновок. Отже ж, творчий підхід до схем Рональда Ленекера дозволив подавати в аудиторії те чи інше дієслово руху в різних аспектах і таким чином змалювати студентам картину глибинних зв'язків того чи іншого дієслова.

Список літератури

1. Lungacker R., Conct.pt, Image and Symbol' The Cognitive Basis of Grammar. - Berlin: Mouton de Gruyter, P/>1.
2. Langacker R., Foundations of Cognitive Grammar' Vol 1' Theoretica) Prerequisiles. - Stanford University Press, 1987.

ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНИХ МЕТОДИК У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ...

Борзенко С.Г., Бабаева Л.В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОГНИТИВНЫХ МЕТОДИК В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ТЕМЫ «ГЛАГОЛА ДВИЖЕНИЯ» В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

Статья посвящена одной из актуальных проблем прикладной лингвистики — применению когнитивных методик в преподавании темы «Глаголы движения» в англоязычной аудитории.

Ключевые слова: *Рональд Ленекер, когнитивная грамматика, база, профиль*

Borzenko S., Babaeva L. VERBS OF MOTION IN THE ENGLISH SPEAKING AUDIENCE: FROM THE CONCRET MEANING TO THE CONCEPTUAL METAPHOR

The article is dedicated to one of the topical problems of Applied Linguistics, namely the application of cognitive methods in teaching the topic "verbs of movement" at English-speaking classroom.

Key words: *Ronald Langacker, cognitive grammar, basis, profile*

Поступила до редакції 16.02.2007 р.

УДК 811.161.1:372.8

«ВВЕДЕНИЕ В РУССКУЮ ГРАММАТИКУ» ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ПОДГОТОВИТЕЛЬНЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ

Варава С.В., Груцьяк В.И

*Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина,
г. Харьков, Украина*

В настоящей статье обосновывается необходимость знакомства иностранных студентов с системой русской грамматики в общих чертах на начальном этапе на родном языке студентов или на языке-посреднике, а также перечисляются основные компоненты, которые должны быть описаны в обзорном курсе «Введение в русскую грамматику»

Ключевые слова: грамматический строй современного русского литературного языка, грамматическая система русского языка

Общая постановка проблемы. Когда говорят об обучении грамматике в практическом курсе русского языка как иностранного, как справедливо отмечают методисты, прежде всего имеют в виду формирование грамматических навыков: продуктивных (т.е. навыков выбора и употребления в речи синтактико-морфологических структур предложения) и рецептивных (т.е. навыков узнавания и понимания этих структур). «Наряду с грамматическими навыками важно формировать у иностранных студентов и грамматические знания - знания формы, значения и особенностей употребления синтактико-морфологических средств русского языка. Наличие этих знаний является условием прочности формируемых навыков» [1, с. 135].

Мы разделяем общепринятую в методике преподавания иностранных языков (в т.ч. РКИ) точку зрения, согласно которой процесс овладения учащимися иностранным языком и построение собственных высказываний на изучаемом языке требуют осознанного владения грамматическим строем этого языка. Неадекватное или приблизительное понимание грамматической единицы и ее места в грамматической системе замедляет речевую практику, может явиться причиной ошибок в речи учащихся, а также породить психологические и объективные трудности при изучении иностранного языка [9, с. 7].

В связи с этим мы считаем целесообразным на начальном этапе изучения русского языка иностранными студентами познакомить их с кратким описанием грамматической системы русского языка на родном языке учащихся или языке-посреднике. Учащиеся должны получить в самых общих чертах сведения о грамматической системе русского языка.

Цели статьи. В настоящей статье мы предпримем попытку обоснования логичности и целесообразности создания краткого курса «Введение в русскую

«ВВЕДЕНИЕ В РУССКУЮ ГРАММАТИКУ» ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ...

грамматику», предъявляемого иностранным учащимся уже на первой неделе обучения на родном языке или языке-посреднике, и предложим возможное наполнение данного курса.

Анализ последних исследований. Существуют различные справочники по русской грамматике для преподавателей РКИ и студентов-иностранцев, изучающих русский язык, которые были созданы в разное время. Некоторые из них написаны на русском языке [4; 5; 14], другие - на английском языке [7; 10; 13]. Указанные справочники ставят своей целью дать сжатое описание грамматического строя современного русского литературного языка. В них содержатся базовые сведения о русской грамматике, без знания которых нельзя активно овладеть русским языком в его устной или письменной формах. Они являются описаниями научными и описательно-нормативными, т.к., с одной стороны, они опираются на определенную лингвистическую концепцию, а с другой - предназначены для того, чтобы служить пособием при изучении русского языка и, следовательно, характеризовать действующие в настоящее время нормы. В то же время эти справочники представляют собой не учебники, а информативные пособия по практическому и теоретическому изучению русского языка: из них можно получить необходимую справочную информацию по всем разделам русской грамматики при затруднительных случаях образования и употребления русских словоформ, предложений и т.п. Данными справочниками могут пользоваться преподаватели РКИ при преподавании и объяснении соответствующего учебного материала, разработчики и составители новых учебных пособий, а также иностранные студенты продвинутого этапа обучения для совершенствования своих знаний в области русской грамматики. Однако указанные справочники не предназначены для использования их иностранными студентами на начальном этапе обучения.

В последнее время появился целый ряд новых справочных изданий, предназначенных для иностранных студентов, в том числе студентов подготовительных факультетов (элементарный, базовый и первый сертификационный уровни), в которых делается попытка дать описание грамматики русского языка с помощью родного языка студента или языка-посредника. В частности, в Российском университете дружбы народов в 2003 году вышел обзорный курс лекций «Основы русской грамматики») с переводом на китайский язык [8]. Данный курс лекций предназначен для студентов-гуманитариев, говорящих по-китайски, как начинающих, так и продолжающих изучать русский язык: «Цель данного пособия - дать иностранным учащимся представление о системе русского языка или обобщить уже имеющиеся у них знания» [8, с. 5]. В книге в достаточно сжатом виде изложены основные сведения о системе русской грамматики. Важно, что впервые в методике преподавания РКИ «предпринята попытка изложения материала в письменной форме как на русском, так и на родном языке студентов (в данном случае на китайском языке)» [8, с. 5].

В начале рассматриваемого пособия дается общая информация о грамматическом строе русского языка, выделяются следующие разделы языкознания: фонетика и фонология (содержатся краткие сведения о фонетической системе русского языка), лексикология, а также грамматика, внутри которой традиционно выделяются морфология и синтаксис.

Содержание курса лекций охватывает предложно-падежную систему русского языка: падежи и их значение, употребление существительных в различных падежах с демонстрацией флексий различных типов склонения существительных; демонстрация

употребления личных местоимений лишь в некоторых значениях, часто без сопроводительного китайского комментария и демонстрация употребления личных местоимений не во всех значениях. Также имеется некоторая информация о притяжательных и указательных местоимениях, числительных (количественных, порядковых и собирательных) и сравнительно подробная информация - о прилагательных (включая степени сравнения прилагательных). Достаточно подробно представлены все категории и формы глагола, а также употребление предлогов и наречий.

Заслуживает внимания и Программа-справочник по русскому языку, *содержащая перевод на китайский язык*, изданная в Российском университете дружбы народов в 2005 году [12]. Содержание Программы [12] соответствует Первому сертификационному уровню, принятому в РФ, включая элементарный и базовый уровни, а также первый уровень профессионального модуля. Данная Программа «может быть использована как преподавателями русского языка для создания контрольных материалов (тестов), учебников и учебных пособий, так и учащимися для самоконтроля достигнутого уровня навыков и умений в изучении русского языка, а также начинающими преподавателями [12, с. 3]. Более ранний вариант Программы, изданный там же в 2002 году, представляет собой изложение теоретических положений на английском языке, проиллюстрированных примерами употребления на уровне слова или предложения на русском языке [11].

Программа содержит обращение к студентам, в котором сообщается о том, что с помощью этой Программы студенты могут узнать, как построить русское предложение, как изменяются русские слова, как сформулировать мысли, выразить интенции. Также отмечается, что с помощью Программы студенты смогут уточнить и проверить, что они знают и как они могут употреблять русские слова и конструкции на практике, т.е. в процессе коммуникации.

Для реализации заявленных целей Программы в нее включены основные способы выражения интенций, сведения о фонетике (звуки, ударение, интонация), о составе слова, а также подробно представлена грамматическая система русского языка. В программе достаточно детально описана предложно-падежная система русского языка (указаны значения, падежей; падежные вопросы; глаголы и предлоги, которые употребляются с конкретными падежами; а также демонстрируется употребление каждой падежной формы на уровне предложения). Содержатся сведения о существительных, местоимениях, прилагательных (полных и кратких формах, *степенях сравнения*), числительных, наречиях, служебных частях речи (частицы, предлоги, союзы)- Подробно представлена видо-временная система глагола (виды и времена глаголов, спряжение, императив, глаголы движения, пассивные конструкции глаголов, глагольное управление, а также глагольные формы причастия, деепричастие). Достаточно детально описана синтаксическая система русского языка; типы предложений: простые/сложные, личные / безличные / неопределенно-личные; типы выражения предиката, субъекта и объекта; а также выражение различных смысловых отношений в сложных предложениях (атрибутивные, обстоятельственные, пространственные, временные, отношения причины и следствия, цели, уступительные предложения). Отдельный блок включает минимум, входящий в первый уровень профессионального модуля, и содержит в связи с этим некоторый набор грамматических средств, необходимый и достаточным для овладения одним из подязыков научного

«ВВЕДЕНИЕ В РУССКУЮ ГРАММАТИКУ» ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ...

стиля в зависимости от профиля (естественно-технический, медицинский, филологический, исторический, юридический, экономический профиль и журналистика).

И указанный Курс лекций по грамматике [8], и рассмотренная Программа [12], оспороно, представляют огромный интерес и, несомненно, могут принести практическую пользу и преподавателям, и студентам, использующим их в своей работе.

Однако, с одной стороны, использование пособий, созданных с ориентацией на требования Государственного образовательного стандарта по русскому языку РФ (элементарный, базовый и первый сертификационный уровни включая первый уровень профессионального модуля), содержание которых соотносено с учебными планами и программами, принятыми в РФ, является затруднительным в вузах Украины. С другой стороны, нам представляется интересной, перспективной и целесообразной разработку краткого описания грамматики русского языка, которое бы имело совершенно другую структуру, цели и сроки использования данной разработки в учебном процессе.

Обоснование методологии. Основной материал. Известно, что изучение предложно-падежной системы именных частей речи и видо-временной системы глагола представляет большие трудности для иностранных студентов и значительно растянуто во времени. В то же время в соответствии с графиком учебного процесса ввод предметов на подготовительных факультетах начинается достаточно рано как правило, уже на пятой неделе обучения. Исходя из этого, нам представляется крайне важным уже на начальном этапе создание таких учебных материалов, которые давали бы учащимся общее представление о грамматической системе русского языка. Учебный процесс на подготовительных факультетах, в частности в Харьковском национальном университете им. В.Н. Каразина, организован таким образом, что русисты и предметники работают в так называемых «микроколлективах» («микроколлектив» составляют русист и все предметники, преподающие в конкретной группе). Нам представляется важным в работе по языковой подготовке на начальном этапе иметь четко скоординированный календарно-тематический общий план базового курса русского языка и курса научного стиля, учитывающего профиль обучения студентов. Для каждого профиля обучения межпредметная координация начинается с сопоставления календарно-тематических планов по русскому языку и предметам и создания на основе такого анализа списка недельного ввода терминов и употребляемых грамматико-синтаксических конструкций. И только на базе этого лексико-грамматического минимума готовятся учебные материалы и пособия по научному стилю русского языка и предметам. Еженедельно микроколлектив под руководством русиста обсуждает результаты работы в группе и вносит коррективы в ход учебного процесса, что в полной мере реализует тезис, выдвинутый О.Д. Митрофановой [6, с.110], об обоюдной деятельности русистов и предметников.

Такой подход к подготовке учебных материалов реально создает единый языковой режим для всех преподавателей, участвующих в процессе обучения, а также обеспечивает соответствие коммуникативного и языкового материала, коррелирующего с учебной деятельностью учащихся.

Рассмотренная выше организация взаимодействия приводит к созданию качественно новых учебных материалов по научному стилю и по предметам, которые, в отличие от большинства существующих на сегодняшний день учебных материалов, хронологически связаны друг с другом.

Однако при организованной даже таким образом работе невозможно избежать некоторых трудностей. Студенты в любом случае будут встречаться в учебном процессе, в частности на занятиях по предметам, с неизвестными им грамматическими формами (будь то падежные формы существительных, других именных частей речи или глаголов).

В связи с этим нам представляется целесообразным на самых первых занятиях по русскому языку, возможно, во время овладения студентами вводным фонетико-грамматическим курсом, т.е. уже на первой неделе обучения, ознакомить студентов в очень сжатом виде с системой русской грамматики.

Необходимо отметить, что подобные идеи знакомства иностранных студентов с системой русского языка в сжатом виде в самом начале обучения уже возникали у различных методистов и преподавателей РКИ. В частности анализируя сложности, возникающие у китайских учащихся, приступающих к изучению русского языка, Акаткина Е.Ф. говорит о кардинальных различиях в системах типологически чуждых китайского (родного для данной категории учащихся) и русского языков, которые требуют коренной ломки мыслительно-речевых стереотипов и перестройки «картины мира», и в качестве способа, помогающего частично преодолеть связанные с этим трудности, предлагает «начинать обучение китайцев русскому языку с лекции о специфике русской языковой системы в сопоставлении с китайской, читаемой народном языке» [1, с. 107]

С нашей точки зрения, знакомство с системой русского языка должно стать первым этапом знакомства студента с системой русской грамматики, и, в частности с предложно-падежной системой русского языка. Думается, что необходимым и достаточным для общего знакомства студента с системой будет описание этой системы на 6-7 страницах. При этом это должно быть описание на родном языке студента или на языке-посреднике, если студент им владеет свободно. Подобное описание грамматического строя, с нашей точки зрения, должно в самых общих чертах охватить основные особенности русской грамматической системы. С одной стороны, подобное описание грамматики даст студенту достаточно полное представление о русском языке как о четкой разветвленной, но единой системе, с другой стороны, знакомство с этой системой снимет у студента трудности и некоторый психологический и интеллектуальный барьер, который неизбежно возникнет у него при предъявлении ему новых грамматических форм, структур, моделей, фактов (мы имеем в виду «случайное»), незапланированное знакомство с новыми, неизвестными студенту формами - на занятиях по предметам или запланированное при вводе новой грамматики на уроках русского языка). Если же студент в общих чертах понимает, что представляет из себя грамматическая система русского языка, то он легко находит новым, неизвестным ему грамматическим моментам место в этой системе, понимает их общее значение, а также понимает, что он будет изучать это в дальнейшем. В таком случае «страха» перед новым студент испытывать не должен.

Подобным описанием впервые в практике преподавания РКИ стал обзорный курс лекций «Введение в русскую грамматику» [2], который впоследствии был видоизменен в «Основы русской грамматики» [8]. Вышеуказанное, пособие интересно тем, что в нем впервые авторами была предпринята попытка изложить основные сведения о грамматической системе русского языка в виде краткого конспекта лекции на родном для студентов языке (корейском, китайском, английском и др.) - например, пособие [2] содержит перевод на корейский язык,

«ВВЕДЕНИЕ В РУССКУЮ ГРАММАТИКУ» ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ...

Нам кажется, что описание грамматической системы русского языка должно быть еще более минимизировано и может включать следующие компоненты;

1. Перечень основных разделов науки о современном русском языке: фонетика и фонология, словообразование, лексикология и «собственно грамматика» (морфология и синтаксис) с очень краткой характеристикой - что изучают эти разделы.

2. Краткие сведения о фонетической системе (количество гласных, согласных; твердые / мягкие, звонкие / глухие согласные; фонетические процессы 'редукции, озвончения и оглушения).

3. Краткие информация об имеющихся в русском языке частях речи.

1) Имя существительное: понятие о роде, числе существительных; предложно-падежная система: перечень основных значе, " "ежей без демонстрации вариативности падежных окончаний с примерами .ребления существительных в контексте - на уровне предложения.

2) Личные местоимения, которые могут замещать существительные в предложении, -тоже с демонстрацией на уровне предложения.

3) Понятие о согласуемых частях речи: прилагательных (в том числе полные и краткие формы, степени сравнения), порядковых числительных, притяжательных и указательных местоимениях.

4) Наречие как неизменяемая часть речи.

5) Видо-временная система глагола: понятие о спряжении, временах, видах, запое, наклонении глагола; глаголы движения и возвратные глаголы; а также причастия и деепричастия -- как формы глагола.

6) Понятие о служебных частях речи (предлоги, союзы, частицы).

7) Понятие о структуре предложения (односоставные и двусоставные, простые и сложные, виды сложных предложений).

Вся эта информация, с нашей точки зрения, должна подаваться максимально доступно и быть при этом очень лаконичной, краткой, но насыщенной. Приведение любых парадигм словоизменения мы считаем в методической разработке такого типа избыточной, т.к. цель ее - дать общее понятие о системе, которое будет в течение учебного процесса на подготовительном факультете наполняться конкретным грамматическим содержанием, а не давать студенту излишний объем информации, который приведет только к тому, что студент не получит четкой картины системы, а «утонет» в многообразии вариативных изменяющихся форм. Но при этом любое положение представляется- целесообразным продемонстрировать на уровне предложения, так как конкретный контекст употребления грамматической структуры, как мы считаем, будет способствовать более глубокому пониманию общетеоретических положений.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, знакомство с грамматической системой русского языка, предъявленное на родном языке учащихся или языке-посреднике, положит начало формированию грамматических знаний учащихся и явится фундаментом для дальнейшего наращивания грамматических знаний. Представляется перспективным также рассмотреть возможности создания программ-минимумов по различным учебным дисциплинам, изучаемым иностранными студентами на подготовительных факультетах, которые предъявлялись бы иностранным студентам на первой неделе обучения на родном языке или языке-посреднике и давали им представление об объеме учебной программы подготовительного факультета.

Список литературы

1. Акаткина Е.Ф. К вопросу о методической коррекции в процессе преподавания русского языка китайским учащимся // Русское слово в мировой культуре. Материалы X Конгресса Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы. Санкт-Петербург, 30 июня - 5 июля 2003 г. Методика преподавания русского языка: традиции и перспективы. В 4-х т. Т. IV. Проблемы преподавания русского языка: обучение и контроль / Под ред. Н.А. Любимовой, Л.В. Московкина, Н.О. Рогожиной, Е.Е. Юркова. - СПб.: Политехника, 2003. - С. 107-110.
2. Богатырёва И.В., Румянцева Н.М. Это нужно знать о русском языке (Введение в русскую грамматику). - М.: РУДН, 2000. - 36 с.
3. Капитонова Т.И., Московкин Л.В. Методика обучения русскому языку как иностранному на этапе предвузовской подготовки. - СПб: Златоуст, 2006. - 272 с.
4. Краткая русская грамматика/Под ред. Н.Ю. Шведовой и В.В. Лопатина. - М.: Рус. яз., 1989. - 639 с.
5. Милославский ИТ. Краткая практическая грамматика русского языка. - М.: Рус. яз., 1987. - 288 с.
6. Митрофанова О.Д. Взаимодействие языковой и предметной компетенции в процессе обучения студентов-нефилологов. //Современный учебник русского языка для иностранцев: Теоретические проблемы и прикладные аспекты: Международная научно-практическая конференция: 20-22 ноября 2002 г.: Тезисы. - М.: МАКС Пресс, 2002. - С. 109-110.
7. Новикова Н.С., Шустикова Т.В. Русская грамматика в таблицах (для англоговорящих студентов) Учебное пособие. - М.: Совершенство, 1997. - 149 с.
8. Основы русской грамматики: обзорный курс лекций с переводом на китайский язык для студентов-гуманитариев, говорящие по-китайски. / И.В. Богатырёва, И.Ф. Евстигнеева, Н.М. Румянцева, Чжан Цзюйси. - М.: Изд-во РУДН, 2003. - 88 с.
9. Остапенко В.И. Обучение русской грамматике иностранцев на начальном этапе. - М.: Рус. яз. 1978. - 136 с.
10. Пехливанова К.И., Лебедева М.Н. Грамматика русского языка в иллюстрациях (для говорящих на английском языке), - М.: Рус. яз., 1991. - 352 с.
11. Программа-справочник по русскому языку для иностранцев. Ч. 1-11 / Часть 1: Н.И. Соболева, А.С. Иванова, Н.Ю. Крылова, Н.П. Пушкова, Г.А. Сучкова. Часть II: Н.И. Соболева, н.ф. Ануфриева, Н.С. Кузьмина, А.С. Иванова, Н.Ю. Крылова - М.: Изд-во РУДН, 2002. - 222 с.
12. Программа-справочник по русскому языку для иностранцев. Ч. 1-11 / Н.И. Соболева. А.С. Иванова. Н.Ю. Крылова, Н.П. Пушкова, Г.А. Сучкова, Т.В. Шустикова, Чэнь Дяньмэй, Юань Синь, Чжан Су, Ли Исинь. - М.: Изд-во РУДН, 2005. - 291 с.
13. Гулькина И.М. Краткий справочник по русской грамматике: на англ. яз. (для говорящих на английском языке). - М.: Рус. яз., 1990. - 360 с.
14. Шелякин М.А. Справочник по русской грамматике - М.: Рус. яз. , 2005. - 355 с.

Варава С.В., Груцьяк В.И. **„ВСТУП ДО РОСІЙСЬКОЇ ГРАМАТИКИ”
ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПІДГОТОВЧИХ ФАКУЛЬТЕТІВ
НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ**

У статті обґрунтовується необхідність знайомства іноземних студентів із системою російської граматики в загальних рисах на початковому етапі рідною мовою студентів або мовою-посередником. У зв'язку з цим перелічені основні компоненти, які мають бути описані в оглядовому курсі „Вступ до російської граматики”.

Ключові слова: *граматична будова сучасної російської літературної мови, граматична система російської мови*

«ВВЕДЕНИЕ В РУССКУЮ ГРАММАТИКУ» ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ...

Varava S.V., Grutsyak V.I. «INTRODUCTION TO THE RUSSIAN GRAMMAR» FOR FOREIGN STUDENTS OF PREPARATORY DEPARTMENTS AT THE INITIAL STAGE

In the given article we substantiated the necessity of foreign students' general acquaintance with the system of the Russian grammar at the initial stage on the native or intermediate language of students, and listed the basic components which should be described in review course «Introduction to the Russian grammar».

Key words: grammatical structure of the modern Russian literary language, grammatical system of the Russian language

Поступила в редакцию 05.03.2007 г.

ВОПЛОЩЕНИЕ МЕТАФОРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ «ПОЛИТИКА - ЭТО БОРЬБА И ВОЙНА» В СОВРЕМЕННЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЯХ

Онищук Н. А.

*Институт иностранной филологии Национального педагогического
университета им. МП. Драгоманова. г. Киев. Украина*

*Статья посвящена рассмотрению фразеологических инноваций современного
политического периода развития Украины. Анализируются различные устойчивые
сочетания, связанные с войной. Исследование базируется на материале
современной русскоязычной прессы Украины*

*Ключевые слова: фразеологические инновации, фразеологическая картина
мира, метафорическая модель, политика, война*

Актуальность исследования. Новые фразеологизмы, отражающие украинскую действительность, чрезвычайно активно используются в русскоязычной прессе Украины последних лет. Возникновение и использование новых фразеологических единиц представляют собой один из возможных способов осознания и объяснения окружающего мира.

Показательно, что в настоящее время употребляются как *старые, подвергшиеся* переоценке фразеологизмы, так и новые, отражающие попытку объяснить и дать оценку нынешней украинской действительности.

Фразеологизмы представляют собой языковое, выражение когнитивных структур, определяющих восприятие языковым и культурным сообществом окружающей действительности. Их назначение состоит в том, чтобы способствовать не только познанию реального мира, но и языковому общению, отражающему восприятие политических, экономических, общественных и культурных изменений в жизни людей. В настоящее время успешная журналистская деятельность немыслима без образования и активного употребления *новых фразеологических выражений. Вспни автор хочет* преподнести информацию образно, по-новому интересно, оригинально «как никто другой» а именно это и требуется от журналистики в рыночных условиях, - ему необходимы фразеологизмы, пробуждающие, мобилизирующие, активизирующие образное представление.

Цель. В нашей статье мы хотим остановиться на активно употребляемой в русской прессе метафоре «(политика - борьба/война» и проанализировать порожденные ею новые фразеологические выражения, где соответствующий форматив переносится на какой-либо другой денотат. Непременным условием такого переноса выступает сходство самих, денотатов или их отражений в сознании *носителей* языка

ПОПЛОЩЕНИЕ МЕТАФОРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ «ПОЛИТИКА - ЭТО БОРЬБА И ВОЙНА».

Перенос значения по аналогии сходства, предпринимаемый в фразеологических единицах, является предпочитаемым отличительным приемом в публицистике, дающим возможность наглядно, образно представить новые явления, тенденции, понятия и реалии.

Материалом исследования послужила русскоязычная пресса Украины.

Каждое время создает и употребляет свою систему фразеологизмов. Как известно, крутые переломы в истории общества формируют новую картину мира. При этом закономерно формируется и языковая картина мира, соответствующая данному времени.

«Фразеологическая картина мира предстает в этой связи как единство когнитивного («чисто» познавательного) и нормативно-оценочного аспектов, так как представленная в ней действительность интерпретируется под углом "е эмоциональной оценки и вид интерпретации определяет соответствующий -,особ действия и поведения личности» [3, с.236-237].

Так, события в Украине конца 2004г. - начала 2005г., которые получили название «оранжевой революции», хотя и обошлись без применения военной силы, тоже породили фразеологические неологизмы на тему «Политика - это борьба и война». Это фразеологические словосочетания, которые, состоят из прилагательного и имени существительного: *майдановский призыв, оранжевые силы*.

Оранжевые силы - то же, что и партия „Наша Украина».

«Как тут поступить? Если подписать, то люди, которые голосовали за *«оранжевые силы*, вряд ли поймут такой шаг» [День, №118(2340), 20.07.06, с.1].

«Очень многие высокопоставленные чиновники из *«майдановского призыва»* искренно верили в то, что говорили с трибуны главной площади страны, но практически все не выдержали испытания властью и деньгами» [Зеркало недели, №29(608), 29.07.06, с.3].

Призыв - это лица определенного возраста, одновременно призываемые на военную службу [4, с. 591]. В данном словосочетании это понятие имеет переносное значение. *Чиновники из «майдановского призыва»* - это политики, которые принимали участие в «оранжевой революции», выступали с трибун, поддерживали В. Ющенко и его партию «Наша Украина».

Синонимом этого словосочетания выступает следующий фразеологизм *предводители оранжевой армии*. Он состоит из имени существительного, прилагательного, имени существительного в родительном падеже.

«Кредит доверия населения, данный *предводителям оранжевой армии*, был фундаментом, на котором они обещали построить новое государственное здание» [Зеркало недели, №29(608), 29.07.06, с.3].

Собраться под одним знаменем - объединиться, собраться в группу людей, которая имеет общие политические взгляды, цели, вместе работать над их достижением.

«Однако трудно представить, что они *соберутся под одним знаменем»* [Зеркало недели, №29(608), 29.07.06, с.3].

В 2006г. на фоне произошедших выборов в парламент Украины и дальнейших событий, вызванных нестабильной политической ситуацией в стране, борьбой партий, получивших большинство на выборах и ведущих переговоры о создании парламентского большинства, в русскоязычной прессе Украины стали все чаще появляться неологизмы, связанные с метафорой «борьба/война», сводящиеся к базовой метафоре: «Политика - это борьба и война».

Характерные свойства политики - это характерные свойства борьбы и войны. Политические баталии носят открыто враждебный характер и в своей жестокости могут доходить до уничтожения соперника. По этой причине в соответствующих неологизмах в сочетаемости ключевых слов с именами прилагательными (атрибутами) и предложными дополнениями находит отражение предпочтительное употребление языковых средств, с помощью которых можно обозначить тип той борьбы, т. е. указать, на каком общественном уровне она ведется (политическая борьба, партийная борьба, законодательная война).

Несходство точек зрения Президента и премьер-министра в Украине на возможности развития страны привело к противостоянию между ними. Его еще называют *политической войной*.

«Виктор Ющенко и Виктор Янукович приняли решение *положить конец войне*, которая не утихает между ними в течение последних 4,5 месяцев» [Сегодня, 12.01.07, с.2].

«Как нам сообщила советник премьера Анна Герман, о *прекращении войны* Янукович, возможно, заявит уже с парламентской трибуны» [Сегодня, 12.01.07, с.2].

В. Ющенко видит будущее Украины в сотрудничестве с Западом, а В. Янукович хочет наладить дружеские отношения с Россией. Поэтому и появилось в прессе выражение *политика «ни войны, ни мира»*, которой придерживаются они оба, что позволяет им сохранять одинаковые отношения и с одной и с другой стороной.

«Политика «ни войны, Ни мира» позволяет новой власти поддерживать необходимый уровень отношений и с Западом и с Россией» [Зеркало недели, №40(619), 21.10.06, с.3].

Партия Регионов получила в прессе название *«партия войны»* благодаря радикальной позиции ее лидера В. Януковича против налаживания дружеских отношений с Западом.

«А есть и *«партия войны»*, воинствующие идеалисты, которые конфликта с Брюсселем и объятий с Кремлем хотят абсолютно искренно и немедленно» [Зеркало недели, №40(619) с.3].

Самые острые и сложные вопросы, по которым Президент и премьер-министр не могут достигнуть согласия, в связи с которыми обостряется политическая борьба, в прессе сравнивают с *фронтами* военных действий.

«В любом случае, кто бы ни стал преемником Рыбачука, он обречен *возглавить сопротивление сторонников президента усиливающемуся* влиянию Партии Регионов. Тревожным предзнаменованием нового конфликта стала ситуация вокруг заявления Януковича о Плана действий по членству в НАТО (см, статью «Янукович показал Западу»), *Второй возможный фронт* - социальные вопросы (Ющенко раскритиковал «малосоциальный» бюджет, предложенный Кабминбм). *Третий фронт* - кадровые назначения. Ющенко вчера прозрачно намекнул, что ему не нравится обилие выходцев из Донецка среди новоназначенных чиновников» [Сегодня, 16.09.06, с.3].

Фразеологизм *возглавить . сопротивление* имеет^ ярко выраженную «военную» окраску и также относится к общественно-политической сфере. Он обозначает *встать во главе движения сторонников президента и противостоять Партии Регионов*>>.

В начале 2006 года парламентом были приняты изменения к Конституции Украины, и наша страна стала парламентско-президентской республикой. Парламент и премьер-министр стали обладать большими полномочиями. Новый премьер-министр В. Янукович добивается принятия закона о Кабинете Министров, а Президент хочет

ПОПЛОЩЕНИЕ МЕТАФОРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ «ПОЛИТИКА - ЭТО БОРЬБА И ВОЙНА»...

вернуть свои полномочия согласно предыдущей Конституции. Между ними завязывается так называемая *законодательная война*.

«Янукович получает широкие полномочия, выиграв *законодательную войну* с президентом» [Сегодня, 13.01.07, с.2].

Как уже было сказано выше, кроме новых фразеологизмов в прессе также используются и старые фразеологизмы, которые отражают новые события не только у нас в стране, но и во всем мире.

К таким фразеологизмам относится выражение *холодная война* - «враждебный политический курс, который правительства западных держав стали проводить в отношении Советского Союза и других социалистических государств по окончании Второй мировой войны» [6, с. 313].

Позднее это выражение приобретает более общее значение: *холодная война* - это «политика, заключающаяся в нагнетании напряженности, враждебности в отношениях между странами» [5, с. 93].

В современной прессе выражение *холодная война* отражает отношения между президентом и премьером в Румынии, а также характеризуют отношения между Россией и Грузией.

«В результате *«холодной войны»* Грузия лишилась самого крупного рынка сбыта своего вина» [Сегодня, 24.01.07, с. 12].

«Затем президент [Румынии], надеясь ослабить позиции НЛП и усилить представительство своей партии, выступил с инициативой досрочных парламентских выборов. Но эта идея накануне вступления Румынии в Евросоюз поддержки не получила. А *«холодная война»* между президентом и премьером разгорелась с новой силой, отмечает немецкая Frankfurter Allgemeine Zeitung" [Еженедельник 2000, №37(237), с.А3].

В настоящее время напряженно складываются отношения между Россией и США. В прессе появились публикации о новой *холодной войне*, ее обозначили как *холодную войну-2*.

Заглавие статьи: «Между Россией и США началась *«холодная война-2»*. Станет ли горячо Украине?» [Сегодня, 13.02.07, с.1].

В современном мире часто возникают конфликты между народами, которые перерастают в вооруженные противостояния. Отдельные национальности отстаивают свою свободу, независимость, территорию. Это также порождает новые фразеологизмы.

Межэтническая война - война между двумя народами, населяющими одну страну.

«В первую очередь это касается регионов, где уже вспыхивали кровавые *межэтнические войны* и где конфликт на той или иной стадии удалось «заморозить». Заморозить, но не разрешить» [Известия, №90, с.3].

Анализируя политическую ситуацию в Сербии и Черногории, один из журналистов предполагает, что если вслед за Черногорией от Сербии отделится Косово, то это приведет к возникновению *балканской войны*.

«Потеря же Косово - колыбели сербской государственности - скорее всего, вызвала бы в Сербии острейший политический кризис. Который, в свою очередь, вполне мог бы обернуться очередной *балканской войной»* [Известия, №90, с.6].

Зоны грузино-абхазского и грузино-осетинского конфликтов. Эти конфликты вызваны борьбой Грузии и России за влияние на Абхазию и Осетию.

«Вчера на заседании правительства премьер-министр Грузии Зураб Ногаидели обратился к МИД и офису госминистра по урегулированию конфликтов Георгия Хаиндрава с предложением подготовить соответствующие документы для реализации постановления парламента по вопросам о выводе российских войск миротворческих сил из *зон грузино-абхазского и грузино-осетинского конфликтов*» [День, № 18(2340), с.3].

Израильско-ливанский конфликт, •

«Но и в этот раз самые «непреклонные» страны - члены ЕС формировали Свою позицию с оглядкой на Вашингтон, который к тому же в разгар *израильско-ливанского конфликта* счел уместным направить Хавьеру Солане письмо с призывом включить Хезболлу в список террористических организаций» [Еженедельник 2000, №37(237)].

Выводы и дальнейшие перспективы исследования. Таким образом, фразеологические единицы, связанные непосредственно с войной, на страницах современной русскоязычной прессы Украины выходят далеко за границы специфически военной тематики. Эволюция семантики подобных устойчивых сочетаний происходит в основном вследствие перехода в другую понятийную сферу (в данном случае - в сферу общественно-политическую). В настоящее время употребляются как старые, подвергшиеся переоценке фразеологизмы, так и новые, отражающие попытку объяснить и дать оценку нынешней украинской действительности. Следует также отметить, что фразеологические словари несколько отстают в фиксации как новых значений реальных, устойчивых сочетаний военной направленности, так и самих фразеологизмов такого рода. С этой точки зрения тема исследования является перспективной и требует дальнейшего исследования.

Список литературы

1. Григораш А. М. Пути возникновения новой фразеологической общесловно-политического характера к современной публицистике. - Русское слово в мировой культуре Материалы X Конгресса Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы Санкт-Петербург. 30 июня-5 июля 2003г.// Русский язык и русская речь сегодня- старое-новое-заимствованное. - СПб.: Политехника, 2003. - С.373-381.
2. Григораш А. М. Индивидуально-авторская интерпретация фразеологических единиц на внутрифразеологическом уровне как средство создания новых устойчивых словосочетаний (на материале современной публицистики Украины). — Фразеология и миропонимание народа. Материалы Международной научной конференции в 2-х частях Часть 2. - Тула: Изд-во Гул, гос. ун-та им. Л. Н. Толстого, 2002. - 310с.
3. Давыдов Ю. Н, Картина мира и социально-историческое развитие / Ю. Н. Давыдов // П.П. Гайденок Ю. Н Давыдов. История и рациональность. Социология Макса Вебера и веберовский ренессанс. - М.. 1991.
4. Мокиенко В.М. Новая русская фразеология - Ополс.: Опольский университет Польский институт филологии, 2003.
5. Ожегов С. И и Шведова Н. Ю Толковый словарь русского языка. - М.' ООО «ИТИ ТЕХНОЛОГИИ», 2003. - 944с.
6. Фразеологический словарь *русского языка*/ Сост. А. П. Тихонов. Д. Г. Ломов, П. А. Ломова. -М.: Рус. Яз. - Медиа, 2003. - 336с.

ПОПЛОЩЕНИЕ МЕТАФОРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ «ПОЛИТИКА - ЭТО БОРЬБА И ВОЙНА»...

Онiщук Н.А. ВТІЛЕННЯ МЕТАФОРИЧНОЇ МОДЕЛІ "ПОЛІТИКА - ЦЕ БОРТЬБА ТА ВІЙНА" В СУЧАСНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЯХ

Стаття присвячена розгляду фразеологічних інновацій сучасного політичного періоду розвитку України. В статті аналізуються різноманітні стійкі словосполучення, пов'язані з війною. Дослідження базується на матеріалі сучасної російськомовної преси України.

Ключові слова: фразеологічні інновації, фразеологічна картина світу, метафорична модель, війна, політика

Onishchuk N.A. THE EMBODIMENT OF THE METAPHORICAL MODEL "POLICY - IS STRUGGLE AND WAR" THE CONTEMPORARY PHRASEOLOGICAL INNOVATIONS

This article is devoted to the consideration of the phraseological innovations of the contemporary political development of Ukraine. Different variants of the stable word-combinations, connected with the war, are analyzed. The research is based on the material of the contemporary Russian periodical press of Ukraine.

Key words: phraseological innovations, metaphorical model, phraseological picture of the world, war, policy

Поступила в редакцію 26 02 2007 з.

УДК 811. 111. 07

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ ДРУГОГО КУРСУ МОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ (АНГЛІЙСЬКА МОВА)

Савенко Т.В.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
ім. Володимира Винниченка, м. Кіровоград, Україна*

У статті розглядаються шляхи формування граматичних мовленнєвих навичок говоріння за допомогою навчального посібника „Практична граматики англійської мови”. Аналізуються вправи для активізації у мовленні опанованих граматичних структур англійської мови.

Ключові слова: граматична навичка, мовленнєве вміння, комунікативна компетенція, мовна вправа, мовленнєва вправа

Проблема формування й розвитку мовленнєвих граматичних навичок студентів залишається *актуальною*, оскільки вимоги щодо володіння студентами іноземною мовою, зокрема англійською, передбачають набуття нормативності мовлення, що у свою чергу викликає певні труднощі. Проблема розглядалася багатьма методистами, а саме Н.К. Складенко, І. О. Зимньою та іншими.

Постановка проблеми. Згідно з Програмою з англійської мови для університетів/інститутів однією з цілей навчання студентів на другому курсі є удосконалення фонологічних, лексичних і граматичних мовленнєвих навичок і вмінь, необхідних для здійснення комунікації у межах розмовних тем, передбачених програмою. Зокрема, наприкінці другого курсу навчання студенти мають опанувати видо-часову систему англійського дієслова, умовний спосіб дієслова, модальні дієслова та не особові форми дієслова. Програмою визначається, що формування й розвиток мовленнєвих граматичних навичок відбувається засобами активного вживання зазначених граматичних структур і явищ у мовленні [6, с.41-52].

Грамматична мовленнєва навичка, набуття котрої означає досягнення оптимального рівня досконалості дії, що виконується [2, с. 139], і котра стає основою формування й розвитку вміння говорити, характеризується такими ознаками, як *автоматизованість, стійкість і гнучкість* [9, с. 11].

Визначення граматичної навички як мовленнєвої, тобто тої, що є в основі реалізації мовленнєвого наміру в конкретній ситуації та здійснення мовлення взагалі, висуває певні вимоги щодо методів і прийомів навчання граматики.

Оскільки ціллю навчання іноземних мов є формування комунікативної компетенції студентів, в основі навчання має бути застосування комунікативного методу та комунікативно-орієнтованої методики. Ці два терміни, як вважають Р.Г. Мільруд та **І.Р. Максимова**, поступово стають синонімами. Комунікативно-орієнтована методика націлена на навчання іншомовного спілкування з використанням усіх необхідних завдань і прийомів, які не обов'язково повинні бути лише комунікативними [4, с.9].

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ...

Такий підхід, на нашу думку, цілком відповідає цілям навчання англійської мови на другому курсі мовного факультету, однією з котрих є досягнення максимально можливого рівня нормативності мовлення студентів.

Принциповими'положеннями комунікативно-орієнтованого навчання іншомовного спілкування визначаються наступні:

- *комунікативно-орієнтоване навчання можливе за умовами діяльнісного підходу;*
- *комунікативно-орієнтоване навчання означає формування комунікативної компетенції;*
- *комунікативно-орієнтоване навчання можливе в умовах автентичного процесу соціалізації студентів* [4; 9].

Цілі й принципи комунікативно-орієнтованої методики і комунікативного методу (далі обидва терміни позначаються як комунікативне навчання) значною мірою співпадають з цілями та задачами навчання іншомовного спілкування, які визначені у програмі з англійської мови для університетів/інститутів. Саме тому комунікативне навчання вважається нами найбільш ефективним.

Мета статті. Розглянемо проблему забезпечення навчального процесу, а саме - формування й розвитку граматичних навичок говоріння студентів другого курсу мовного факультету (англійська мова) на прикладі вивчення модальних дієслів.

У навчальному посібнику *Практична граматики англійської мови* нами пропонується система вправ для формування й розвитку мовленнєвих граматичних навичок [8].

Метою *Практичної граматики англійської мови* є розвиток мовленнєвих навичок та вмій усвідомленого вживання граматичних форм у мовленні та удосконалення умінь і знань студентів шляхом засвоєння теоретичного матеріалу та практичного вживання граматичних структур у мовленні шляхом виконання мовних, умовно-мовленнєвих та мовленнєвих вправ. Посібник укладено згідно з вимогами Програми з англійської мови для університетів/інститутів [7] та Державного освітнього стандарту з іноземної мови [1].

Практична граматики англійської мови апробується на другому курсі (перша спеціальність англійська мова) факультету іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету протягом п'яти років. Під час апробації навчального посібника з урахуванням зауважень і певних недоліків, виявлених у процесі навчання, автором внесено корективи щодо структури посібника, кількості й якості вправ та їх змісту, додатково розроблено комплекс умовно-мовленнєвих і мовленнєвих вправ для подальшого вдосконалення набутих граматичних навичок, який не входить до складу посібника.

Структуру й зміст посібника розроблено згідно з вимогами щодо вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок; як правило, включають три обов'язкові компоненти, а саме *завдання, виконання завдання та контроль* [10, с.3]. У процесі розробки системи вправ посібника автор дотримувався принципів функціональності, мовленнєвої спрямованості, ситуативності, індивідуалізації та новизни [7; 8; 9].

Слід зазначити, що більшість вправ є мовними та умовно-мовленнєвими, оскільки застосування у процесі навчання граматики саме цих вправ може бути достатньо ефективним засобом формування й розвитку міцних граматичних навичок, тобто

підвищувати рівень нормативності мовлення студентів. Усі одномовні вправи містять приклади з оригінальних творів англійських та американських авторів.

У посібнику пропонується ряд тестів, застосування яких у навчальному процесі може виконувати різні функції - навчальну, оціночну та функцію зворотного зв'язку.

Розглянемо методи та прийоми формування й розвитку граматичних мовленнєвих навичок студентів другого курсу із застосуванням посібника *Практична граматики англійської мови*.

Як зазначено вище, одним з основних принципів побудови структури посібника взагалі, системи вправ і кожної вправи зокрема є *принцип функціональності*, що відображається у комунікативній функції, усвідомлення цінності котрої для реалізації комунікативного наміру зумовлює вмотивоване вживання граматичної структури в мовленні.

Так, для засвоєння певної граматичної структури в її функціональному аспекті (візьмемо для аналізу вправи на розвиток навичок уживання модальних дієслів), поперше, пояснюються значення модального дієслова та наводяться ілюстративні приклади. На наступному етапі студентам пропонується ряд вправ, які при правильному послідовному застосуванні сприяють формуванню стійкої граматичної навички.

Першою вправою в цьому ряді йде вправа з інструкцією *"Define the meaning of the modal verb in the sentence"*. Ціллю цієї вправи є розвиток вміння диференціювати комунікативні функції різних модальних дієслів у мовленні. Після опрацювання комунікативної функції студентам пропонується вправа із завданням множинного вибору, правильне виконання котрої свідчить про усвідомлення функціонального аспекту.

Далі студентам пропонується зробити таблицю, в якій подаються всі модальні дієслова та їх можливі значення. Поступово студенти заповнюють таблицю і мають повну картину вживання того чи іншого модального дієслова. Ціллю цієї вправи є формування та автоматизація навички вживання модального дієслова в мовленні та усвідомлення його функціонального аспекту.

Вибір модального дієслова зумовлюється ситуацією спілкування. Тренування висловлювання відповідно до ситуації пропонується у вправах з інструкцією вербально зреагувати на репліку. Наприклад, у вправі подається репліка: *"Unfortunately, the team of our faculty lost the final match."* Студентам пропонується прокоментувати *почуте*, висловивши здивування, сумнів, можливість/неможливість, впевненість тощо. Вправи зазначеного виду сприяють формуванню гнучкої навички вживання модального дієслова, оскільки у цьому випадку опрацьовується не лише їх функціональність, а й ситуативність уживання, яка характеризується зміною обставин, відповідно й може потребувати вживання різних модальних дієслів.

Вправи на виправлення помилок націлені на розвиток уміння диференціювати значення модальних дієслів. Поряд з удосконаленням граматичних навичок при виконанні таких вправ студенти набувають професійні навички перевірки правильності письма і писемного мовлення, що також є однією з вимог (факультативною) до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь [10, с.3].

Далі пропонуються умовно-мовленнєві та мовленнєві вправи, ціллю яких є удосконалення набутих граматичних навичок у мовленні. Вправи з завданням *"Answer like questions"* залежно від умов виконання можуть бути умовно-мовленнєвими або мовленнєвими. Форми їх виконання можуть бути різними у формі бесіди, у парах або

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ..

ланцюжком за участю всіх студентів одночасно або у маленьких групах по три-чотири особи. При виконанні таких вправ студенти, як правило, обмежені у виборі модального дієслова, оскільки самі запитання вимагають уживання конкретного модального дієслова. Проте у студентів з'являється можливість варіювати свої висловлення тоді, коли вивчено всі модальні дієслова, оскільки багато значень може бути виражено різними модальними дієсловами.

Вправи із завданням *"Learn the proverbs. Translate them into Ukrainian. Give Ukrainian equivalents. Explain what wisdom each proverb teaches"* також розцінюються як мовленнєві, оскільки пояснення змісту відбувається спонтанно за власним вибором мовленнєвих засобів вираження думок. Крім того, прислів'я може викликати різну реакцію, що зумовлює вживання в мовленні різних дієслів. Таким чином монологічне висловлювання може стимулювати діалогічне мовлення та участь у полілозі, що вимагає вживання необхідної лексики та модальних дієслів відповідно до ситуації та значення, що висловлюється.

Для активізації у мовленні граматичних структур пропонується комплекс умоано-мовленнєвих та мовленнєвих вправ. Ціллю застосування цих вправ є удосконалення мовленнєвих граматичних навичок говоріння. Виконання вправ відбувається на основі прочитаного або почутого опорного тексту та ситуацій.

Вправи для удосконалення граматичних навичок монологічного мовлення націлені на формування умінь продукувати монологи текстового рівня різного типу - розповіді, опису, повідомлення та роздуму в межах розмовних тем, що передбачені програмою. Відбір типів монологу зумовлений визначеними у Державному стандарті вимогами щодо монологічного мовлення учнів середніх шкіл, оскільки розглядається проблема навчання майбутніх учителів.

Вправи для вдосконалення граматичних навичок діалогічного мовлення націлені на формування умінь продукувати такі типи діалогів - *розпитування, домовленість, обмін враженнями і думками, обговорення.*

Розглянемо приклад. Інструкція до вправи націлює студентів на побудову діалогів-домовленості — *"You are having free time in the evening and offer your friend to go to the theatre as you have two tickets/to go to a disco party/to go to the stadium to shout for the university football team"*. У діалозі студенти мають *запропонувати, домовитися, спланувати, порадити, висловити сумнів або впевненість у чомусь* тощо, Наприклад:

1. We **could** go to the stadium to shout for the faculty football team. They **are** to win. - Why not? They **must** have trained hard. We **should** support them

2. I've got two tickets to the theatre. **Could** you go to see the play with me? -Yes, when is the play to start? - We **should** be there at about 7. We **needn't** come earlier.

Вправи такого типу сприяють удосконаленню мовленнєвих граматичних навичок, дають можливість студентам варіювати свої висловлювання відповідно до ситуацій, що зумовлює набуття ними комунікативної компетенції - кінцевої мети навчання іноземної мови.

Висновок. Отже, застосування у навчальному процесі посібника *Практична англійської мови*, на нашу думку, є достатньо ефективним, оскільки забезпечується послідовність всіх етапів формування й розвитку граматичних навичок - *ознайомлення, пояснення, автоматизація, активізація у мовленні.*

Список літератури

1. Державний освітній стандарт з іноземної мови (загальна середня освіта) V-IX класи/керівн, автор. колективу С.Ю. Ніколаєва. - К.: Ленвіт, 1998. - 32 с
2. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. - М.: Просвещение, 1978. - 159 с.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. - К. Ленвіт, 1999. - 320 с.
4. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам//Иностранные языки в школе. - 2000. - №4. - С. 9-15.
5. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам//Иностранные языки в школе, - 2000. - №5. - С. 17-22.
6. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. - М.: Просвещение 1991. - 223 с.
7. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект/Колектив авт.: С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей, Ю.В. Головач - Вінниця: Нова книга. 2001 - 246 с.
8. Савенко Т.В. Практична граматики англійської мови- Навчальний посібник. - Кіровоград. РВІД КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. 140 с.
9. Склярєнко Н.К. Навчання граматичних структур англійської мови в школі. - К/ Радянська Школа, 1982. - 103 с.
10. Склярєнко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних навичок і *ВМІНИНСУЗЕМНІ* мови. - 1999. - №3. С 3-7.

Савенко Т.В. РАЗВИТИЕ РЕЧЕВЫХ ГРАММАТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ ВТОРОГО КУРСА ЯЗЫКОВЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ (АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК)

В статье рассматриваются пути развития и усовершенствования речевых грамматических навыков с помощью пособия «Практическая грамматика английского языка», анализируются упражнения для активизации в речи освоенных грамматических структур.

Ключевые слова: грамматический навык, речевое, умение, коммуникативная компетенция, языковое упражнение, речевое упражнение

Savenko T.V. DEVELOPING SPEAKING GRAMMAR SKILLS OF THE SECOND YEAR STUDENTS OF LINGUISTIC FACULTIES (ENGLISH)

The author offers some methods of the communicative approach in teaching freshmen grammar with the use of the English Grammar in Practice. The article also presents the analysis of the exercises for developing speaking skills on the basis of the acquired grammar structures.

Key words: grammar skills, speaking skills, communicative competence, drill, exercise

Поступила Оо редакції 28.03.2007р.

РАЗДЕЛ 8. ТЕНДЕРНЫЙ КОМПОНЕНТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

УДК [821.112.2+821.111]-31-055.2

ТЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ И РАЗВИТИЕ ЖЕНСКОГО РОМАНА

Колесниченко Н.Ю.

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, г. Одесса, Украина

Статья посвящена развитию канона немецко- и англоязычного женского романа XX-го века в связи с ростом женского движения. Анализу подвергается структура, язык и художественный концепт женского романа

Ключевые слова: женский роман, гендерный стереотип, лингва-поэтический анализ

Тендерные стереотипы сложились в общественном сознании задолго до появления как самого термина «тендер»¹ в значении социокультурной реализации биологического пола [1], так и целой междисциплинарной парадигмы исследований, всё более часто объединяемых в настоящее время в самостоятельное научное направление - гендерология.

Постановка проблемы. Как социокультурный феномен тендер обнаруживает значительную вариативность, которая определяется историческими, этническими, морально-этическими, политико-экономическими и пр. факторами. При этом, однако, все переменные тендерные характеристики группируются вокруг ядра, неизменного для «всех времён и народов» биологического пола.

Оппозиция мужское : ; женское (маскулинное : ; фемининное, инь : : янь) лежит в основе тендерной стратификации общества и является исходным пунктом для построения тендерного стереотипа.

Культура мира знает немало стереотипов (национальных, религиозных, политических), создававшихся и разрушавшихся в ходе исторического развития. При этом этнокультурные тендерные стереотипы, наслаивающиеся на естественные разделения полов, показывают высокую устойчивость, которую несколько поколебало лишь последнее столетие.

Борьба за женское равноправие во всех сферах жизни получила своё наиболее бескомпромиссное (и весьма бесспорное) выражение в движении и теории феминизма, привела к сдвигам в общественном сознании, что, естественно, сказалось на существующих стереотипах. Модели поведения и ассоциативные ряды, формировавшиеся всеми предшествующими поколениями, в XX-м веке подверглись пересмотру, что нашло своё отражение, в частности, в художественной литературе, в том

¹ Интересно заметить, что даже в начале XXI-го века в академических справочных изданиях на постсоветском пространстве «тендер» и его толкование отсутствуют - см., напр., [3;4]

числе в той её части, которая представлена массовыми жанрами и прежде всего - женским романом [2].

Канон последнего, довольно жёстко практиковавшийся в странах Западной Европы до середины XX-го века, предусматривал неукоснительное следование сложившимся тендерным стереотипам: юная, прекрасная и неопытная героиня влюбляется в сильного, опытного, привлекательного мужчину с радостью подчиняется его воле, за что награждается звоном свадебных колоколов см., напр., романы Б. Карлленд или Х. Курц-Малер.

Героиня женского романа конца XX-го - начала XXI-го вв. тоже хороша собой, однако она уже обладает жизненным опытом, имеет собственный доход и успешно строит свою карьеру. В женском романе появились направления *chick lit*, начатое такими авторами, как Х. Филдинг, С. Кинзелла, Ст. Даффи, *glit lit* (С. Бушнелл, П. Сайке), *met lit* (Е. Холден, Дж. Грин) и др. Однако при всей эмансипированности героини нового, «постфеминистского» женского романа она не ушла от основных характеристик извечного тендерного стереотипа, растиражированного предыдущими десятилетиями.

Доклад посвящен сравнительному лингвокогнитивному анализу образа стереотипной героини женского романа первой половины и второй половины XX-го вв. на материале немецко- и англоязычной женской прозы и показывает различие композиции, архитектоники, соотношения авторской/диалогической речи, вокабуляра женского романа канонического и эмансипированного.

Список литературы

1. Антология тендерной теории. Сб. переводов/ Сост., комм, В.И. Гаповой и А.Р. Усмлюевой - Минск: Профилен, 2000. — 383с.
2. Buchan V. Romance// Good Fiction Guide/ bd. By J. Rogers. - Oxford UP. 2011 - P. 82-85.
3. Большой энциклопедический словарь - изд. 2-ое, перераб. и доп. - М : Большая Рос. Энциклопедия, 2002. - 1456с.
4. Кононско Б.И. Большой толковый словарь по культурологии. - М.' Вече. 2003. — 51 2о.

Колесниченко Н.Ю. ТЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА РОЗВИТОК ЖІНОЧОГО РОМАНУ

Статтю присвячено розвитку канона німецько- та англомовного жіночого роману XX-го ст. в безпосередньому зв'язку останнього з жіночим рухом. Аналізуються структура, мова та художній концепт жіночого роману

Ключові слова: жіночий роман, гендерний стереотип, лінгво-поетичний аналіз

Kolesnichenko N.U. GENDER STEREOTYPES AND THE DEVELOPEMENT OF ROMANCE. LINGUO-COGNITIVE APPROACH"

The paper focuses on the changes of the canon of a German- and English-language. Romance, in connection with the growth of the feminist movement. The analysis u-vers the structure, the language, and the leading concept of Romance.

Key words: romance, gender stereotypes, hnguо-poehc analysis

Поступила в редакцію 05.03.2007 з.

УДК-81'276 3-055. 18Г255.4

ТЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В ПЕРЕКЛАДІ

Мунька Л.М.

*Інститут філології Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

Розглянуто гендерні особливості художнього тексту в перекладі. Перекладач повинен звертати особливу увагу на контексти, в яких присутні стереотипні судження про чоловіка і жінку.

Ключові слова: *гендер, гендерні системи, соціальні норми, художній текст, стереотип, переклад*

В останні роки дослідники перекладу почали звертати увагу на поняття "Гендерний аспект тексту", при цьому гендер у цілому розглядається як соціокультурний, дискурсивний і психолінгвістичний феномен [Кирилина, 1999]. Гендер сприймається як соціальна модель, що віддзеркалює положення чоловіків і жінок у суспільстві та його інститутах (сім'ї, політичній структурі, економіці, культурі і освіті).

Гендерні системи мають свої відмінності в різних суспільствах, але очевидно, що усюди ці системи асиметричні з домінуванням чоловічого фактору, тобто чоловічі риси характеру, моделі поведінки, професії та інше, виносяться на перший план, а все "жіноче" відсувається на другорядне, незначне з соціальної точки зору і підлегле місце.

З певного моменту в історії кожного суспільства, де соціально запропоновані характеристики мають два тендерних типи (ярлики), одній біологічній статі пропонуються соціальні ролі, які вважаються другорядними. З часом соціальні норми та моделі змінюються, однак тендерна асиметрія зберігається.

Таким чином, гендерні акценти в будь-якому суспільстві по суті є соціально сконструйованою системою нерівності за статтю, Гендер, таким чином, є ще одним чинником соціальної стратифікації суспільства, який у поєднанні з такими соціально-демографічними факторами, як раса, національність, клас, вік, організовує систему соціальної ієрархії [Воронина, <http://www.owl.ru>].

Разом з тим, навряд чи було би правильним приписувати тендерній стратифікації глобальну усталеність та когерентну поширеність. В теорії та критиці перекладу, наприклад, на проблему тендера майже ніхто не звертав уваги, на відміну від теорії літератури, де таке поняття, скажімо, як „жіночий роман", давно вже стало звичайною робочою категорією. Мета статті - розглянути гендерні особливості художнього тексту в перекладі.

Постановка проблеми. Переклад посідає особливе місце у літературному процесі. Що стосується художнього перекладу, то в ньому здійснюється не тільки подолання просторових відстаней, мовних бар'єрів між співіснуючими в часі культурами, а й перемога над часом. Завдяки перекладу автори творів, написаних словами, звучання яких давно завмерло в глибинах тисячоліть, розмовляють з нами, "як живі з живими".

Есхілів "Прометей прикутий" чи Вергілієва "Енеїда" - різні приклади такого включення - через переклад великих творів давнини - у сучасне культурне життя. А коли ми перейдемо й до ближчого часу, то побачимо, що переклад - хоч це й здається на перший погляд парадоксом - здатний зробити іншомовний оригінал ближчим до зарубіжного читача, ніж приналежить пороком століть першотвір для читача, з ним рідномовного. Українцям наших днів легше зорієнтуватися в перекладах Данте й Шекспіра, ніж сучасним італійцям та англійцям у величезних творах класиків їхніх літератур. Адже за сім століть, які минули від епохи Данте, й за три з половиною століття, які віддаляють нас від часів Шекспіра, їхня мова частково застаріла. В перекладах же вони звертаються до нас сучасною мовою [5, с. 30-3 1].

На думку А. Федорова, "повноцінним" може вважатися переклад:

1. В якому перекладач виступає в ролі співавтора і може виразити в перекладі себе;
2. Який не ігнорує контекст (з урахуванням тендерних і культурологічних особливостей мови перекладу);
3. Який має шанс стати оригіналом на новому мовному, художньому і культурному підґрунті. Адже з точки зору будь-якої мови все, що нею написано і на неї перекладено, все оригінал.

Перекладаючи той чи інший текст чи твір, перекладач повинен звертати особливу увагу на контексти, в яких присутні стереотипні судження про чоловіка і жінку як соціальних індивідів в художньому тексті [7, с. 151]. Поняття "стереотип" у даному випадку трактується як фрагмент концептуальної картини світу, який існує у свідомості індивіда. Особа сприймає будь-який предмет (в тому числі й іншу особу) не тільки в його просторових вимірах і часі, але і в його значенні, яке включає в себе культурні стереотипи і еталони. Оскільки члени певної національної спільноти дивляться на світ і сприймають його ніби через дані психологічні стереотипи, це знаходить своє відображення і закріплюється в мові за допомогою мовних стереотипів і еталонів. Із цього слідує, що аналіз мовних стереотипів, з одного боку, дає уяву про психологічні, чи ментальні стереотипи суспільства, а з іншого боку, розкриває зміст концепту, який стоїть за цими стереотипами [7, 147].

Схему, яку пропонує Ю. Апресян, можна застосувати для аналізу тендерних стереотипів, які знаходять своє відображення в художньому тексті. На його думку, основні системи людини можна звести в таку схему:

1. Фізичне сприйняття (зір, слух і т.д.);
2. Фізіологічні стани (голод, спрага і т.д.);
3. Фізичні реакції на зовнішні чи внутрішні впливи (блідість, холод, жар і т.д.);
4. Фізичні дії й діяльність (працювати, малювати, ходити і т.д.);
5. Бажання (хотіти, прагнути, віддавати перевагу і т.д.);
6. Мислення, інтелектуальна діяльність в цілому (уявляти, оцінювати, пам'ятати і т.д.);
7. Емоції (боятися, радіти, любити і т.д.);
8. Мова (говорити, радити, жалітися, хвалити і т.д.) [1, с. 353].

Гендерна стратифікація мовних засобів це явище, яке найбільш переконливо свідчить про конвенціональний характер формування тендерної культури, яка, безумовно, має враховуватись у перекладі. Достатньо глянути, скажімо, на наступне пояснення до грехів прикметників у Longman Dictionary of Contemporary English:

beautiful is used to describe someone, usually a woman or child, who is attractive in a very special and noticeable way;

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В ПЕРЕКЛАДІ

pretty is usually used to describe a girl or woman who is good-looking, with regular features. It can also be used to describe a boy or young man who has an attractive but feminine face;

handsome is usually used to describe a man or boy who is good-looking, with strong regular features. It can also be used to describe a woman, usually an older woman, who has attractive but masculine features.

У письмовій мові чоловіків частіше можна зустріти лексику „жорсткого стилю”, наприклад використання армійського або тюремного жаргону, більше вживання вступних слів, особливо таких, що мають значення констатації: „очевидно”, „без сумніву”, „звичайно”; вживання великої кількості абстрактних іменників; поєднання офіційної і емоційно маркованої лексики під час спілкування з рідними та близькими; використання газетно-публіцистичних кліше; вживання нецензурних слів як ввідних та факультативне використання розділових знаків, яке не завжди відповідає емоційному потенціалу мовлення.

Письмова мова жінок характеризується наявністю великої кількості вступних слів, визначень, обставин, займенників, а також модальних конструкцій, які виражають різний ступінь невпевненості, можливості; невизначеності; використанням конотативно нейтральних слів і виразів; вживанням оцінних виразів (слів і словосполучень); великою образністю мови під час опису почуттів; використанням конструкцій „прислівник + прислівник” („дуже добре”), простих і складнопідрядних речень, синтаксичних зворотів з подвійним запереченням; дуже частим використанням розділових знаків; високою емоційною окрасою мови в цілому [Кирилина, Томская, <http://www.owl.ru>].

Художній переклад істотно відрізняється від інших видів перекладу. Не передаючи всього, він має можливість передати більше, ніж найдокладніший філологічний „двійник”. Він увесь будується на специфіці художнього слова, яке, називаючи тільки окремі риси, викликає в нашій уяві повнозначність і багатство даного явища, відкриваючи ще й невідомий раніше смисл. Це багатство сприймання, наголошує М. Нечкіна, зосереджено в людській свідомості, хоча керує ним повновладно поет, письменник. Він знає таємницю такого відбору декількох або й однієї ознаки, яка веде за собою.) геть усе.

Художня таємниця автора, секрети його поетичної майстерності відкриваються теж завдяки можливостям сприймання. Так, ми приходимо, кажучи словами Л. Озерова, до джерела перекладу - до особистості перекладача. Талант співпережиття, художній смак, творчий досвід, людська доля - все впливає на переклад. Але єдиний предметний доказ особистості перекладача - текст, творчість втілена в слові. Аналогія між працею поета й перекладача тут може бути найближча і найвірніша [6, с. 26].

Висновки. Таким чином, гендерні особливості перекладу ставлять перед перекладачем досить цікаве і складне завдання, брати до уваги яке перекладач, особливо художньої літератури, просто зобов'язаний. Але, дивлячись на це, що дана проблематики на сьогодні вивчена недостатньо повно, перед науковцями стоїть велике завдання вивчити це питання для того, щоб збагатити перекладацьку науку і допомогти перекладачам в їх практичній діяльності.

Список літератури

1. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания // Избранные труды. Т.2, Интегральное описание языка и системная лексикография. - М., 1995.
2. Вороніна О.А. Гендер // <http://www.6wl.ru>.
3. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. - М., 1999 // <http://www.owi.ru>.
4. Кирилина А., Томская М. Лингвистические тендерные исследования // <http://www.owl.m>
5. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: Навч. посіб. - К: Юніверс, 2002. - 280 с.
6. Криса Б.С. Світоглядні аспекти художнього перекладу - К; Наукова думка, 1985. - 128с.
7. Мистржова Е.В. Средства репрезентации концептов "мужественность" и "женственность" в современном английском языке: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04,- Самара, 2005, - 229 с.
8. Longman Dictionary of Contemporary English. Fourth Edition. Pierson Education Limited, 2005. - 1951 p.

Мунька Л.Н. ТЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА В ПЕРЕВОДЕ

Рассмотрены гендерные особенности художественного текста в переводе. Переводчик должен обращать внимание на контексты, в которых присутствуют стереотипные суждения о мужчине и женщине

Ключевые слова: гендер, гендерные системы, социальные нормы, художественный текст, стереотип, перевод

Мунька L.N. GENDER PECULIARITIES OF FICTION IN TRANSLATION

Gender peculiarities of fiction in translation are considered. A translator should pay attention to the contexts in which we can come across stereotyped opinions about men and women.

Key words: gender, gender systems, social norms, fiction, stereotype, translation

Поступила в редакції 19.03.2007р.

УДК 801.161.1 '153

СЛАВЯНО-РУССКАЯ ГИМНОГРАФИЯ: КОНЦЕПТ «СВЯТОСТЬ» В ТЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ

Никифорова С.А.

Удмуртский государственный университет, г. Ижевск, Россия

В статье проанализированы лексические единицы, характеризующие святую в древнеславянской православной традиции, на материале ранней гимнографии и среднерусской агиографии. Результаты исследования призваны продемонстрировать специфику восприятия женщины-святой в православной культуре

Ключевые слова: история русского языка, чексика, православие, гимнография, агиография, святая

Постановка проблемы. Известно, что православный религиозный канон чрезвычайно редко обращается к образу женщины как к предмету повествования о высших ценностях средневекового человека. Однако и христианская традиция в целом, и православная в частности не исключают возможности увидеть в образе женщины не только мать, суиругу-сподвижницу, но и праведницу, воительницу, мученицу за веру, благодетельницу. Интересным, на наш взгляд, может стать анализ лексического ряда, характеризующего женщину-святую в текстах древнерусской гимнографии и среднерусской агиографии в силу как языковых, так и жанровых их особенностей. Следует учитывать, что представление о женщине в этих жанрах древней письменности всегда оказывается сопряжено с особым взглядом православного монашества, церкви в целом.

Женская агиология невелика: так, минейные канонические тексты иллюстрируют низкую частотность упоминания святой-женщины в агиологии в целом например, в новгородской служебной минее на май XI века (Путятиной минее - далее ПМ), привлекаемой нами к анализу, лишь 7 дней отведено памяти мучениц, женщин-святых, 2 из которых восхваляются вкупе с мужьями (это около 8 % чтений) [2, с. 6-7]. Позднее в месяцеслове этот ряд расширяется до Ю мучениц (около 9% чтений); ср. также данные указателя Полного месяцеслова Востока, где женские имена святых составляют около 9-10% [3, с. 160-204]. Цель статьи -- проанализировать лексические единицы, характеризующие святую в древнеславянской православной традиции, на материале ранней гимнографии и среднерусской агиографии.

Для анализа нами выбраны уже упомянутая новгородская служебная минея на май XI века и несколько небольших по объему и разнообразных по сюжетной организации текстов житий (Жития Ефросинии Суздальской и Софьи Ярославны, Повесть об Ульянии Осорбиной далее, соответственно, ЖЕС, ЖСЯ, ПУО), привлекаются также контексты из Материалов для словаря древнерусского языка И.И.Срезневского. Минейные и агиографические тексты могут рассматриваться при таком анализе

параллельно, в силу их содержательной близости. Более того, гимнография во многом предвосхитила лексическое наполнение древнерусских житийных текстов, определяя тенденции в формировании набора характеризующих святого / святую синонимов и квазисинонимов.

Базовым принципом анализа языковых единиц в границах заявленной темы, на наш взгляд, должно стать следующее: святая представляется книжнику особой женщиной, образцом, достойным повествования и почитания (условия канонизации как общецерковных, так и местных святых и в католичестве, и в православии достаточно жестки), а значит, ей присваиваются высокие аксиологические характеристики; ее действия понимаются как *достойные* подражания, но не общепринятые; отказаться же в своем аскетизме женщина должна от того, что присуще «стандартной» (для христианства сниженной по аксиологической шкале) женщине.

1. Определение объема понятийного поля «святость» (я его общем и только «женском»/ «мужском» варианте), в частности, может быть проведено через сопоставительный анализ лексем, характеризующих мужчину и женщину - святых. По данным ПМ, характеризующие слова (здесь - *прилагательные и субстантиваты*) могут быть разделены на две группы: 1) используемые писцом для характеристики и мужчины, и женщины; 2) используемые исключительно для характеристики мужчины или женщины (для нас важен именно этот ряд).

Наиболее показательны при таком подходе выбранные писцом субстантиваты (как имена, называющие и одновременно характеризующие лицо прямо, непосредственно). Среди субстантиватов четко противопоставленными оказались следующие: для наименования лица мужского пола используются — *пр-кподобънь*² (*пркподобънии*) 13х, *в*крънь* (*в'брьныи*) 52х, *правьдъныи* 4х, *пркблагенъ* (*приближении*) 25х, *благенъ* (*благенни*) 17х, *трьблагенъ* 1х; для наименования лица женского пола - *пречиста* (*пречистая*) 24х, *чиста* (*чистая*) 7х, *пр'кне порочъ на* (*пр'киспорочъная*) 7х (*о Богородице*), *чьстьная* 6х. Ряд субстантиватов достаточно точно проецируется и на ряд прилагательных, определяющих лицо: так, святая, мученица характеризуется как *Приние всечьопъная*, *Феодосие пркчьстьная*, *Зое чьстьная*, *Пс.лигие м(у)ч(ени)ие пр'красъная*.

Приведенный ряд слов очевидно иллюстрирует главный критерий ценности женщины в церковной иерархии — чистота и непорочность: ИМ - *невеста избърания чиста бысть*. Идеальная женщина в соответствии с церковным канонами должна сохранять плотскую чистоту (ср. высказывание Е.В. Колесова об «отвращении монашества от женщины как дарительницы жизни», проходящей через акт грехопадения, нечистоты, и о церковной литературе как источнике образа «злой жены» [1, с. 266-267]). Образцом идеальной женщины становится дева Мария, обращение (церк. «призывание») к которой в гимнографии стало структурно обязательным (см. богородичен, завершающий каждый из содержательных разделов минейного текста): ПМ *роздр'кшеца бывъшии отъ оузъ плтьскыхъ пречистая, из неіНіоутш неісокусамужьны, богородице чиста^приснодъвая, отррквиу.е присподобая, М 1097 г(осподы)ня рожаница б(ог)а ^моужсней<жаусшо рожьшия, М1 097 -- изъ д(е)в(и)ч(ь)скою и моужнейіскоусьною боту ПМ - (память Мавры и Тимофея)*

¹ !]римеры даются в упрощенном графическом виде

СЛАВЯНО-РУССКАЯ ГИМНОГРАФИЯ: КОНЦЕПТ «СВЯТОСТЬ» В ТЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ

связаема мученика вся узы вражия мужьскы разбруишта и любвьию съврышеною христосовою душу связаста плтьскагорода отложения всеславная.

Русская агиография отражает это требование к подвижнице еще ярче: например, значительная часть текста любого «женского» жития посвящена попыткам будущей святой избежать брачных уз (либо в условиях брака - интимных отношений): например, в ПУО *св^щастася вкуп*к жити а пл,отнаго совокупнения не им^ти, поживь с мужемъ 10 л-кт по разлучени плотнемъ; ЖСЯ ~ да отвержется себе сир'кбчь своих хоггкнии душепагубныхъ и всякий угбхъруиотския, ЖЕС - отрицаиешя [брака] блаженая д*квство красити желающе слышаше бо божественая писания како похваляют д'вь телеса чиста богу престаеляющих..*

2. Чистота плоти, непорочность становятся основанием еще для одного критерия признания женщины святой (мученицей) - *чьстная*. И.И.Срезневский так определяет круг сем слова *чьстный* - 'досточтимый, достойный, пользующийся уважением, почтенный, священный'¹, ряд может быть уточнен и расширен в соответствии с производящим *чьсть* - 'почет, уважение, почитание, чествование, прославление, благоговение, преимущество, достоинство'. Таким образом, в указанных нами контекстных условиях слово *чьстная* реализует семы 'уважаемая, прославляемая в силу достоинств, соответствующих представлениям о священном' (ср. более позднюю связь лексем с *чьсть*- с чистотой, девственностью - «лишиться девичьей чести», «обесчестить»).

Критерий святости, представляемый в древнерусском языке словом *чьстная*, обязателен для канонизации как общего, так и местного святого: признаки святой жизни проявляются в героических добродетелях (таких, которые, превосходя естественные силы человека, стали высшей ступенью совершенства и выделяют их обладателей из ряда обыкновенных праведников). Все добродетели должны быть проявлены многократно, героически, добровольно и с радостью, а главное должна быть общепризнанна вера в святость подвижника (русская церковь чаще всего закрепляла уже сформировавшийся в народе культ святого). И если для святого ряд лексем *пр'кподобный, в'крныи, блаженыи, правдьныи* четко определяет статус мужчины в иерархии, то для святой характеристика *чьстная* становится принципиально важной - дополнительным к *чистая, пр'кхвальная, пр"клавная, пр-кмудрая* и окончательным основанием для почитания, включения в святцы.

Таким образом, лексема *чьстная* выполняет в каноне на память святой ту же определяющую статус женщины функцию, которая в каноне на память святого ложится на специфические лексемы *пр'кподобный, в-крныи, правдьныи*.

3. Точкой отсчета в оценке праведности, добродетельности, доблести святой становится мужчина. Сравнение с мужским (но особым, священным) типом поведения в текстах проводится либо прямо - путем введения сравнительного оборота с союзом *яко* (что достаточно редко): ИМ - *пелагия преславная яко мужь страсти б(о)Ж:иею силою поьрала еси;* либо опосредованно - введением производных лексем с первичной производящей основой *муж-*!. ПМ - *побЕдила еси врага мужьскою л-кпотою съмыслно, мужьскы пржелавна съмыслно христоса бога вскхъ ясно испов'кда слово же кр'кпко и противьныя мученице низложила еси* (память мученицы Ирины), М1 096 -- *и од^ля въ женьскол'кпное одьние моужемьслыр нетьленою одежею облекостася.*

4. Праведность, добродетель женщины-святой не ценны сами по себе - они стали искуплением первогреха Евы и вменяются мученице в некую) обязанность. Именно в

канонах *миней*, славящих святых-женщин, писец упоминает Еву (Евгу) и змея-искусителя, тем самым аллюзивно указывая на изначальную вину женщины в изгнании человека из рая. Такие отсылки к персонажам Священной истории становятся «указанием поведенческой *парадигмы* и *вынесением* моральной оценки, не подлежащей отмене, нравственного вердикта» [4, с. 619]: например, в ПМ *исправила еси прабабне евъшио отпадение етрастот(ъ)рътице; е_въжиноу праматерьну любящи; лъстию пр'кпъста мя шия* (все - память Феодосии); *бесъдою женъсквою приложи яко пръвородъноу старый злодеи зми ти не сълага себъ коварства хваляся бечисльно* (память Иова).

Более того, с именем Евы оказывается соотнесено в текстах и имя богородицы: *яОъ др'квле въ оуши еужиск излия лукавый змии ты же отътръже богомсти гоубителя сего рождыши* (память Пелагии). Контактное расположение лексем во фразе, безусловно, показательно: Ева, с одной Стороны, остается праматерью человечества, с другой - источником первогреха, которого чудом удалось избежать Марии.

Отсылки к фактам Священной истории становятся и дополнительным обоснованием права женщины на святость: например, в ЖСЯ выбор Софьей монашеского пути обоснован упоминанием в начале текста житий *преждних святых д'квъ Феклы Феврони Еупраксии и прочих како прсзр'киа славу мира сего и сръбта сего пр'клетнаго*; и монастырь Софья ставит *в 17 день на память святыхъ трех д'квъ В'кры Любви Надежи и матери ихъ Софии*. Прямая ссылка на признание церковью "женской" святости важна для автора: именно пример *канонизированных д'квъ призван привлечь* новых подвижниц в женские монастыри, активно развивающиеся в XIV-XVI вв. на северо-востоке Руси. Отсылками к Священной истории пользуются и подвижницы в своих речах к сестрам: в ЖСЯ *блюдитесь сего еже глаголешъ писание мнози от блудницъ д'квы Оыши и мнози д'квство соблюдиге прокажены быша*.

Выводы. Таким образом, тендерный анализ применим и к фактам древнейшего периода развития языковой системы. Сопоставление даже строго канонических контекстов, отражающих представления о женщине и мужчине, говорит о попытке древнерусского автора четко определить и закрепить в высказывании реальные отношения в мире и к миру.

Словообразовательный анализ семантически параллельных дериватов позволил в многом уточнить значение исходных единиц и выявить возможности модификационных сдвигов семантики в структуре слов одного понятийного поля. Сопоставление таких полей, отраженных в разножанровых древнейших текстах, может привести к иному, отличному от сегодняшнего, взгляду на системные отношения в древнерусском лексиконе. Слово в определенном контексте (а контекстное окружение определяется в древности в первую очередь жанром) способно выстраивать разнообразные понятийные (аллюзивные) связи, соотнося текст с внетекстовой действительностью *разных уровней*.

Список литературы

1. Когігоов В.В. Древняя Русь: наследие в слове: В 5-ти кн. Кн. 2. Добро и зли. - СПб : Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета. 2001. - 304 с. - (Фиппл.огия и культура).
2. Новгородская служебная минея на май (Муіятина минея}. XI! в.' Гек-ст, исследования, указатели - Ижевск: Издательский дом "Удмуртский университет \ 2003. - 7\$8 е.

СЛАВЯНО-РУССКАЯ ГИМНОГРАФИЯ: КОНЦЕПТ «СВЯТОСТЬ» В ГЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ

3. Полный месяцеслов Востока (в трех томах). Т. 3. Святой Восток (части 2,3). - Владимир, 1901. - 701 с.
4. Топоров В.Н. Святость и святые в русской духовной культуре. Том II. Три века христианства на Руси (XII-XIV вв.) - М: Школа "Языки русской культуры", 1998. - 864 с.
5. ПМ - Новгородская служебная минея на май (Путятин минея). XI в.: Текст, исследования, указатели. Ижевск: Издательский дом "Удмуртский университет". 2003. 788 с.
6. ЖЕС - Житие; Йфросинии Суздальсквй-^У! в. // Клосс Б.М Избранные труды. Г. II. Очерки по истории русской агиографии XIV-XVI веков. - М, Языки русской культуры, 2001. - 488 с. - (Язык. Семиотика. Культура) - С: 377Й04.
7. ЖСЯ - Житие Софьи Ярославны XV в. // Клосс Б.М. Избранные труды. Т II. Очерки по истории русской агиографии XIV-XVI веков. - М.: Языки русской культуры, 2001. - 488 с. - (Язык Семиотика. Культура) - С. 203-206.
8. ПУО - Повесть об Ульянии Осорьбиной XVII в. (Житие Юлиании.Лазаревской) XVII в. // Памятники литературы Древней Руси: XVII век. - М.: Худож. лит.. 1988. - 704 с. - 98-104.
9. М1 096 - Новгородская служебная минея -1096 г.
10. М1097- Новгородская служебная минея 1097 г

Нікіфорова С.О. СЛОВ ЯНОРОСІЙСЬКА ГІМНОГРАФІЯ: КОНЦЕПТ "СВЯТІСТЬ" У ТЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ

У статті проаналізовані лексичні одиниці, що характеризують святу у давньослов'янській православній традиції.

Ключові слов: історія російської мови, лексика, православ'я, свята

Nikiforova S.A. SLAVONIC RELIGIOUS HYMNS: CONCEPT "SANCTITY" IN THE LIGHT OF GENDER

In article are analysed the lexical units, characterizing holy women in old Slavonic orthodox tradition, on material of early religious hymns and hagiography. The Results of study is called demonstrate specifics of perception of holy women in orthodox culture.

Key words: The History of russian language, lexicon, orthodoxy, religious hymns, hagiography, holy women

Поступила в редакцію 23.03.2007 г.

УДК 398.3-055.1/.3(=511.152): 130.2

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧЕСКИЕ ТРАДИЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ В КУЛЬТУРЕ МОРДВЫ КАК ТЕНДЕРНЫЙ КОМПОНЕНТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Никонова Л.И. , Кандрин И.А. ²

¹*Государственное учреждение «Научно-исследовательский институт гуманитарных наук при Правительстве Республики Мордовия», г. Саранск, Россия*

²*Российская правовая академия Министерства Юстиции Российской Федерации, Средне-Волжский филиал; г. Саранск, Россия*

В статье рассмотрены психотерапевтические -методы печения, значимое место среди которых занимает лечебная магия.

Ключевые слова: культура сохранение здоровья, традиционная медицина, заговор, межкультурная коммуникация, пещная магия, гендерное. направление

Слово «культура» слово очень объемное, включает слишком много: и нравственность, и весь круг идей и творчества человека. Потому что такие понятия, как духовная жизнь, не рождаются на пустом месте, они имеют историю, и эта история живет вокруг нас и в нас. Человек меняется, меняются обычаи, социальная организация, и люди в чем-то думают и общаются при этом по-разному [5, с. 351]. С появлением Человека на Земле началась и его борьба за своё существование и выживание, сохранение здоровья. Он искал и находил средства предупреждения различных недугов и избавления от них. Ныне совокупность накопленных человечеством знаний, целительных методов и средств мы называем народной или традиционной медициной. Сведения о ней доходят до нас из глубины веков. Они отражены в произведениях врачей Древнего мира - грека Гиппократ, римлянина Галена, араба Ибн Сины и др. Народная медицина обычно понимается как совокупность методов и средств лечения различных заболеваний, применяемых в быту людьми, не имеющими специального медицинского образования. Народную медицину отличает неразрывная связь с религией. Поэтому в процессе разделения труда на умственный и физический носителями возникшего еще в первобытности «профессионализма» в медицине часто выступали лица, тесно связанные с религиозно-магической деятельностью: шаманы, колдуны, знахари и т.п. Почти ни одно из средств народной медицины не применялось и не применяется без его словесного дополнения в виде специального заговора, который должен усилить его благотворное действие. Вместе с тем существовало большое число заговоров, имевших, главным образом, психотерапевтическую направленность, славивших своей целью Уменьшить или снять ту или иную болезнь. Определить психотерапевтический эффект таких заговоров вряд ли возможно, но и полезность их в большинстве случаев невозможно опровергнуть. Некоторые из них представляют собой образцы устно-

этнического творчества русского народа, т.к. ни одна культура не существует изолированно. В процессе своей жизнедеятельности она вынуждена постоянно обращаться или к своему прошлому, или к опыту других культур. Это обращение к другим культурам получило название «взаимодействие культур» или «межкультурная коммуникация» [2, с. 23], который начинается с простого осознания факта реально существующих культурных различий между разными людьми. Цель статьи - рассмотреть психотерапевтические методы лечения, значимое, место среди которых занимает лечебная магия.

Постановка проблемы. Среди психотерапевтических методов лечения значительное место занимает лечебная магия, которая представляет собой разновидность народной медицины и в ней имеет свой источник. Согласно сведениям, среди мордовского населения бытует следующие типы лечебной магии: предохранительная (от болезней, но также и др. мнимых напастей на хозяйство, быт человека в целом) и собственно лечебная. Их условно можно разделить на несколько видов: контактная (когда больной и знахарь непосредственно общаются), опосредованная (больной принимает внутрь магические снадобья, обмывается наговорной водой, носит амулеты, обереги, талисманы), имитативная (по принципу аналогии, исходя из того, что подобное вызывает подобное), парциальная (все процедуры совершаются не над самим больным, а над его волосами, ногтями, частями одежды). В большинстве случаев все виды лечебной магии тесно переплетаются между собой, часто сопровождаются заговорами и проводятся как самим больным, так и с помощью определенных лиц (знахари, колдуны). Корнями своими лечебная магия связана с различными сторонами человеческой деятельности, уходит в глубочайшую древность, выработана стихийным жизненным опытом народа, нередко имеет рациональность. Идея обрядов во время лечебной магии состоит в вере в сверхъестественное воздействие человека как непосредственно на больного, так и с помощью тех или иных средств, слов или движений на объект. В процессе их совершения, порой не осмысливая тот или иной результат своих действий, человек старался повторить действие в том порядке и в той обстановке, которые принесли ему удачу. Магическим приемам лечения придавалась торжественность, действия мага были полны уверенности и таинственности, что оказывало большое психотерапевтическое влияние. Достижение магом-врачевателем исключительной веры больного в свое излечение обуславливалось и большим авторитетом его среди населения. Лечебная магия применялась в сочетании с разными средствами и методами народной медицины: заговорами, средствами минерального, растительного, животного и иного происхождения, эмпирической физиотерапией и т. д.

В качестве действия магического характера выступали обереги, заговоры и пр. К примеру, шейный крестик охраняет от всякой «нечистой силы» [10, л. 75]; в качестве оберега от сглаза, порчи и болезней к гайтану шейного креста детей привязывали мешочек с наговорными предметами — «калита» [3, с. 168]; от сглаза обмывали образа и этой водой умывали лицо, голову или давали ее пить [9, л. 41]. Есть поверье, что нечистую силу отгоняет ладан [10, л. 75].

В качестве магических предметов использовали другие средства. Для мордвы традиционным для обряда первого укладывания ребенка в колыбель было ее очищение. Для чего колыбель окропляли «святой водой», окуривали ладаном или мусором, который собирали на берегу речки после половодья [9, л. 43]. Мордва Пензенской области в зыбку младенца клали нож, ладан [6, с. 25]. При появлении на свет

Нинонова Д.И. Кандрина И.А.

новорожденного мордва посыпают подоконники золой, крестят окна, а новорожденного обходят с березовой метлой и говорят: «Святое дерево, белая береза, охраня раба (имя рек) от дурного человека (колдуна)» [1, с. 56].

Присутствие предохранительной магии в значительной мере заметна и в свадебной церемонии, где ограждали жениха и невесту: веником подметали им дорогу, один из родственников делал несколько выстрелов в воздух, чтобы разогнать нечистую силу [4, с. 254-355].

Издавна замечено, что мордва особенно почитали деревья, одиноко растущие в поле, которые, по их поверьям, обладали чудесными свойствами отвращать болезнь, давать людям от нее прощение (отсюда- и название их - прощенные). «Мордва обращается к ним за помощью от всех болезней. Но главным образом обращаются женщины-неродихи (бесплодные) и те, у которых не живут дети...» [4, с. 254-355].

В лечебной магии верили в очистительную способность огня. Огонь, по мнению знахарей, суеверных людей, отпугивает злой дух. При сыпи над больным местом кремнием высекали искры или обводили зажженной лучиной. При чтении заговора от других болезней некоторые знахарки применяют головешки, уголь, дым и т.п.. К примеру, от рожи легонько обтыкивает болезненное место папочками от сгоревшего дерева во время грозы, при заговоре воды опускают в нее древесные угли, дымом от березовых веточек лечат опухоли [8, с. 47].

С представлениями об огне связывается лечение еще целого ряда заболеваний: солнечного удара, повышенной температуры, жара и г. д. Для лечения от солнечного удара ворожея у мордвы готовит квас и печет пресные лепешки. Встает лицом к восходу солнца, зажигает вместе 3 лучинки. Делая глоток кваса, сквозь огонь брызгает на глаза больного. Затем вытирает белым платком и трижды проводит тыльной стороной ладони по глазам больного и читает заговор [11, л. 32]. Нарфоцькс - болезнь у мордвы, когда взрослого или ребенка бросает в жар. Бабка ворожея лечит ее так: берет сковороду, на нее насыпает горящие угли, затем из 4 углов избы набирает паутину и кладет на угли. Если болен ребенок, она ставит его над горящими углями, потом открывает дверь и читает заговор: «У земли 4 угла, 4 апостола: Лука и Марк, Иван и Матвей. У них прошу прощения...дайте прощения» [11, л. 69]. При произнесении заговора от ожога у мордвы берут уголек им окружают (обводят) место ожога и молятся со словами: «Дай, Господи, добрый час» [11, л. 130].

Использование воды родников и ключей в качестве целебных источников - это один из очень важных и рациональных методов лечебной магии. Не зря употребление такой воды сопровождалось целым рядом особых магических приемов. Например, взявший воду должен был донести ее домой, ни разу не оглянувшись. У мордвы для лечения следовало взять только верхнюю часть воды, которая была якобы целебной. К этим источникам приносили дары, а на дно бросали деньги, сережки, кольца. Ряд заболеваний, которые человек получал якобы от падения в воду, лечили на берегу реки. Для этого «...берут пирожок, ленточки, лоскуток холста, серьги, кольца и все это кладут на берегу, сами становятся на колени, кланяются хозяйке воды и просят о здоровье больной». После заговора опускают ленточки, сережки и кольца в воду, а пирог и холст остаются у ворожеи [14, с. 170]. У мордвы существовал и другой лечебный обряд с водой. Принесут- водицы из трех источников, выдернут соломинки с трех крыш с Богородичною молитвою, из грех изб выдернут кусочки мха и три девятки щепочек положат в первый дымок. Затем возьмут водицу, посредине пола воткнут нож, на нож

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧЕСКИЕ ТРАДИЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ.

наденут рубашку ребенка и накинут поясок. Поставят мальчика у ножа, установят решето над его головой и льют ту воду на него. Мальчика завернут, положат в зыбку, а рубашку берут с собой на речку и вымоют, а бабка говорит заговор. Отправляясь на реку, назад не смотрит, идя с реки, также не смотрит назад. Повесит рубашку во дворе [6, с. 156-157]. При первом же подозрении на сглаз ребенка умывали и обрызгивали водой, набранной из трех колодцев. Иногда этой водой мать или бабушка обмывали ручки дверей, углы стола и место, где сидел посторонний - предполагаемый виновник болезни. Использованную воду собирали в ковшик и выплескивали в какое-нибудь укромное место вне дома, чтобы болезнь не вернулась в дом и не перешла на другого человека. В Самарской обл. знахарка после чтения заговора младенцу с ложечки дает пить заговоренной водички, потом этой водой умывают лицо, грудь, ручки, ножки и головку, а остатки из кружки выплескивают на дорогу со словами: «Варма мельть туезе, а (имя) спокой макет!» («Пусть по ветру унесет! А (имя) ему да буде здоровье!») [7, с. 67].

Кроме огня, воды знахарки направляли свои заклинания и на другие средства: конфеты, яблоки, пряники, хлеб, соль, молоко, с тем, что всякий, кто съест их, принимает в себя и слова заговора. Особое место у мордвы в ЖМ при лечении болезней (испуг, опухоль) занимает перекресток дорог. На него ходят просить прощения с большим платком, в который насыпают овёс, подсолнечные семечки, чай, сахар, кладут серебряную монету и ножик - от обеда и до полуночи. При этом расстилают платок, встают на колени, лицом к востоку и говорят: «Мастор кирди мастораля, мастор кирди, масторава... Бог земли, кормилец наш, богиня земли, наша кормилица... «и далее просят прощения и помощи [12, л. 128].

Различные представления о причинах возникновения некоторых заболеваний вели к механическим действиям в лечебной магии: выдавливание, топтание, рубление, проминание и т. д. [13, л. 130]. Применялись и иные методы воздействия: обдувание больной части тела, поглаживание, накладывание рук и т. д. Некоторые болезни лечили по принципу откидывания, отбрасывания, пытались перевести на животных, птиц, шептали при этом заговоры. Магическая сила слова в заговоре, скорее всего, подкрепляется особым созвучием, ритмическим складом. Обычно знахари не берутся за лечение всех недугов, а чуть ли по каждой болезни есть свои специалисты [14, с. 57-67].

Выводы. Таким образом избавляясь от болезней или ограждая себя, свое жилище, хозяйство, мордва создали свою систему предохранительных мер и средств лечения в лечебной магии. Значительное место в ней отводится заговорам, которые являются хранителями устно-поэтического творчества народа и одним из компонентов межкультурной коммуникации тендерного направления.

Список литературы

1. Герд К. Человек и его рождение у восточных финнов. - Хельсинки, 1993.
2. Грушевицкая Г. Г. Основы межкультурной коммуникации: Учеб. для вузов / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин : под ред. А. П. Садохина. - М. : ЮНИТИ - ДАНА, 2003.
3. Евсеев М. Е. Эрзянь-рузонь валке. - М., 1931.
4. Евсеев М. Е. Мордовская свадьба. - Саранск, 1959.
5. Лотман, Ю. М. Воспитание души / Ю. П. Лотман. - СПб. : «Искусство - СПб». 2003. - 624 с.
6. Никонова Л. И. Тайны мордовского целительства. - Саранск. 1995.
7. От Адама и Евы до наших дней (очерки народной медицины мордвы) /Л. И. Никонова. - Саранск: Мордов. Гос. пед. ин -т, 2000.

8. Никонова, Л. И. Как лечились народы Поволжья и Приуралья / Л. И. Никонова, И. А. Кандрина. - Саранск: НИИ гуманитарных наук при Правительстве РМ, 2005.
9. РФГУНИИГН, И-1125. Беляева Н. Ф. Этнографические отчеты за 1983-84 гг.
10. РФГУНИИГН, Л-51. Ы. Е. Евсевьев. Частушки, хоровые, Плясовые и детские песни и игры, моляны.
11. РФГУНИИГН. Л-29. Заговоры,, записанные в Большеберезникцврком районе Мордовской АССР Л. П. Тарасовым и Л. С. Кавтаодикым, Ф. М. Чесноковым в 1936 г. Л. 32
12. РФГУНИИГН. Л-144. Инчин А. И. Фольклор мордовских казаков Южного Урала в 1964 г. с. Кулевчи, Варненского р-на Челябинской области.
13. РФГУНИИГН. И-64, Путевые записки по этнографии народов, заговоры и медицина (извлечение из личного фонда М. Е. Евсевьева).
14. Шахматов А. А. Мордовский этнографический сборник. СПб., 1910

Никонова Л.И., Кандрина И.О. ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ ТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ В КУЛЬТУРІ МОРДВИ ЯК ТЕНДЕРНИЙ КОМПОНЕНТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглянуто психотерапевтичні методи лікування, серед яких чільне місце займає, лікувальна магія —різновид народної медицини.

Ключові слова: культура, збереження здоров'я, традиційна медицина, замовляння, міжкультурна комунікація

Nikonova L.I., Kandrim I.A. PSYCHOTHERAPEUTIC TRADITIONAL METHODS OF TREATMENT IN MORDOVINS CULTURE AS A GENDER COMPONENT OF INTERNATIONAL COMMUNICATION

Traditional medicine is the whole complex of man 's knowledge of healing methods. Magical practices have psychotherapeutic approach and they are one of the components of international communication.

Key words: the traditional culture, heal the care, traditions of the folk medicine, plot, international communication. Magical practices, gender approach

Поступила в редакцію JO 01.2007 г.

УДК 81 '42: 32: 004.7] 57.017.5

СТРУКТУРНЫЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКИХ САЙТОВ: ТЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ

Павлова Л. В.

*Национальный технический университет «Харьковский политехнический
Институт», г. Харьков, Украина*

*Данная статья посвящена структурному и лингвистическому анализу
мужских и женских политических сайтов с учётом гендерных различий.*

Ключевые слова: коммуникация, гендер, идентичность, политический сайт

Актуальность. «Для построения демократического общества ключевыми являются два фактора: возможность граждан выбирать своих лидеров и возможность иметь доступ к информации, достаточной и релевантной для того, чтобы этот выбор был сделан» [5, с. 1238]. В этом контексте пространство Интернет в общем и политвеб в частности являются мощным механизмом изменения и укрепления позиций политически активных граждан, которые и составляют основную часть пользователей Интернета. Исследователями не раз подчеркивался тот факт, что открытость и общедоступность сайтов подчас более успешно формирует имидж своего владельца, чем официальные СМИ [1, с. 192]. Положительное восприятие сайта зависит от ряда факторов: инновационного характера оформления, информационного наполнения и его грамотного ранжирования, эстетических характеристик и аттрактивности с учётом психологических установок их пользователей, использования языковых средств, которые должны когнитивно восприниматься и быть лёгкими в оперировании, удобной системы навигаций и т. д. Однако реализация всех этих аспектов происходит по-разному, особенно если говорить о политическом сайте. Здесь уместно провести тендерное дифференцирование и анализировать сайт с учётом различных социальных и гендерных установок, а также с точки зрения лингвокультурологии и лингвистики. Как отмечалось ранее, создатели политического сайта нередко используют виртуальное пространство прежде всего в качестве доступного, недорогого и эффективного механизма для дистрибуции информации, публикации материалов о его владельце, политической платформе его партии, а уже после (если вообще используют) как интерактивный механизм, позволяющий вести политические дебаты *on-line*, что создаёт эффект сопричастности и является главным преимуществом полигвеба над конвенциональными СМИ [6, с.29]. Это функциональное преимущество в использовании Web-пространства является основным и при сравнении украинского и американского секторов политвеба: как показало исследование, проведённое Е.И. Горошко, украинские сайты более интерактивны и открыты к диалогу с его посетителями [4].

Структурное оформление политического сайта зависит от целей и установок, по которым он создаётся. Исследователи выделяют следующие функциональные задачи

политического сайта: информировать, убеждать, формировать свой *электорат* и эффективно поддерживать с ним связь [5, с. 24]. Исходя из этого, политики и формируют создание сайта: контролируют организацию архитектуры своих сайтов, подбор цветовой палитры, выбор тематических рубрик и тщательный отбор их содержательного наполнения. Политические сайты существенно различаются качеством "И" информационным наполнением. Некоторые сайты состоят из нескольких незамысловатого дизайна страниц, не усложнённых графикой и анимациями. Информация, представленная на таких сайтах, как правило, касается биографии *политика*, основных положений его партии, редких публикаций *в прессе*. Такие сайты посещают крайне редко, как же редко их и обновляют. В отличие от этих сайтов есть и другие, содержащие многоуровневое меню, изобилующие фотографиями из личного архива *политика*, представляющие личную информацию, регулярно обновляющиеся пресс-релизы, выступления и интервью политика, но самое ценное то, что они предлагают возможность интерактивного общения (форум, чат, E-mail) [6, с. 26].

По мнению американского учёного Т. Эриксона, *персональные сайты* создаются не столько с целью передачи информации, сколько с целью формирования желаемого имиджа, а информирование является лишь второстепенной интенцией. «А тщательно и продуманно созданный сайт уже является отображением *виртуальной личности* и конструированием идентичности» [3]. В традиционное понятие «идентичности» входят характеристики гомогенности и устойчивости. С точки зрения постмодернизма идентичность понимается как «patchwork» или «pastiche» (англ. мозаика, коллаж), трактуемое как соединение независимых и частично противоречивых суб-идентичностей, которые каждый день в процессе построения идентичности конструируются заново, когерентно соединяясь друг с другом [2]. Аналогичным образом понимается и личностное, внутреннее «Я», которое теперь мыслится не как гомогенное и статичное единство, а как динамичная, множественная структура, состоящая из различных элементов самоактуализации [2]. Виртуальное пространство является идеальной средой для проявления этой динамичности и разнообразия. Здесь процесс конструирования идентичности является континуальным: сайт всегда находится на стадии создания, так как в любое время может обновляться для отображения всех изменений в концепции самоактуализации и самодетерминации пользователя. На страницах сайта синкретично объединяются многообразные, подчас совсем несопоставимые и диахроничные элементы самоактуализации и суб-идентичности посредством внутренних и внешних ссылок в структуре гипертекста. А поэтому страницы сайта являются коммуникативным пространством, содержащим дифференциальные и когерентные элементы.

Цель статьи - проанализировать способы конструирования виртуальной личности политика с точки зрения структурного оформления политических сайтов, на пространстве которых коррелируют лингвистические и экстралингвистические факторы. В качестве объекта исследования нами были выбраны по 5 женских и мужских сайтов из украинского и американского секторов Интернета и проведен сопоставительный контент-анализ способов самопрезентации политиков с языковой и структурной точек зрения. Предметом исследования стали лингвистические и экстралингвистические средства представления информации на политическом сайте. В общем нами было проанализировано 20 сайтов. Все рубрики, расположенные на стартовых страницах =mix сайтов, можно условно разделить на следующие предметные блоки: «*Биография*»,

СТРУКТУРНЫЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКИХ САЙТОВ...

«Новостные сводки», «Фотоальбом», «Выступления и публикации», «Контакты». Номинации данных рубрик могут различаться: например, вместо названия «Биография» довольно часто употребляется сочетание «О себе» или укр. «Життєпис», рубрика «Новости» может номинироваться как «Информбюро» (или на американских сайтах «News», «News Room»). На сайтах американских политиков - как мужчин, так и женщин актуальным является наличие рубрики «Kids page» («Детская страничка»), содержащая развлекательную и познавательную информацию для детей и их родителей. Поддерживая данную рубрику, владелец сайта совершает продуманный PR-ход: акцентирует внимание на вечных семейных ценностях: детях, семье, доме и подчёркивает, что в его аксиологической системе вечные ценности занимают высшие позиции. По мнению создателя сайта и имиджмейкеров, такой политик должен вызвать больше доверия, у посетителей должно возникнуть чувство сопричастности с ним. Вдобавок к этому расширяется целевая аудитория, привлекаются пользователи различных возрастов и социальных групп.

Однако если за точку отсчёта принять тендерные различия, то становится очевидно, что содержание женских сайтов по сравнению с мужскими более, разнотипное, названия рубрик разнообразнее. Мужские сайты содержат больше концептуальной информации, они более чётко структурированы, чем женские, но и более скучны, так как излишне политизированы. Комментарии к глобальным политическим событиям, формулировка принципов своей деятельности, размещение актуальных публикаций составляют основное информационное наполнение сайтов политиков-мужчин. Даже личная информация рассматривается через призму политической. Так, например, на сайте В. Януковича представленная биография политика включает в себя только факты, касающиеся профессиональной деятельности. Фотоархив также не содержит материалов, относящихся к сфере личной жизни. Биографические данные, представленные на сайтах американских политиков (напр., Steve Pearce, Earl Pomeroy), аналогичным образом содержат информацию касательно лишь карьерных достижений политиков. Фотоматериалы, размещённые на женских сайтах, как правило, касаются не только профессиональной, но и личной стороны жизни. Примером тому может служить сайт Ю. Тимошенко. Все эти различия зиждутся на понимании влияния роли тендерной идентичности и самопрезентации на коммуникативное взаимодействие между людьми. Исследователи в данной области выделяют «женскую» и «мужскую» стратегии общения. Если «женская» стратегия «предполагает беседу, построенную на взаимопонимании», даже при формальном общении, то «мужская» подразумевает распространение им деловой информации, которая охватывает даже личную сферу коммуникации [2]. И действительно, на мужских сайтах практически не представлена личная информация, за исключением семейного положения, а если сайт содержит снимки из фотоархива политика, то они опять-таки касаются исключительно его политической деятельности. Хотя, как считают политтехнологи, размещение личной информации на сайте должно вызвать больше доверия со стороны потенциальной виртуальной аудитории.

Позиционируя себя как представителя данного социума, политик должен апеллировать к тем пластам сознания, которые являются общими для этого социума. Поэтому прагматический эффект успешно достигается посредством использования прецедентных текстов (идиоматических выражений, цитат, устойчивых языковых формул, поговорок, пословиц). Их частое использование носит скорее не

Павлова Л В

спорадический, а закономерный характер: эти высказывания обладают авторитетом, достоверностью, их использование актуализирует в сознании пользователей социально значимые концепты и активизирует в сознании определённые фреймы: долг, справедливость, верность, труд и т.д. *«Дорогу остит идуций», «Очі. боятся, а руки роблять», «Усе купиш - лише тата й малій ні»* (сайт В. Януковича), *«Признание проблемы - половина успеха в её разрешении»* (сайт В. Семиноженко), *«Не будить вулик із бджолами, якщо не знаєте, як мед брати!»*, *«Знову тінь Чорної ради повисла над нашою природною свободою»* (сайт Р. Богатырёвой). С такой же целью на стартовой странице помещаются высказывания самих политиков, выражающие их точку зрения и основополагающие принципы их деятельности. Проиллюстрируем это примерами: *«Політика дає збудження і хвилювання футОолу в сполученні з елегантністю і грацією літератури, тверду змагальність і можливість знайти друзів в всьому світі»* (Сайт Р. Богатырёвой). *«На нас чекають напружена праця і тернистий шлях, але неодмінно попереду - успіх!»* (Сайт С. Хмары). *«Равенство перед законом, справедливая власть, верховенство права - вот доминирующие принципы, руководствуясь которыми Партия регионов отстаивает интересы народа и государства»* (Сайт В. Януковича). Нельзя не отметить, что использование рекуррентных текстов характерно преимущественно для украинского политвеба, на сайтах американских политиков такие тексты полностью отсутствуют. Это объясняется доминантной позицией устойчивого механизма коллективной и национальной памяти, присущей славянским народам и свойственному им мифологическому мышлению. Диаметрально противоположная ситуация прослеживается в использовании приветственных, контактоустанавливающих фраз, вербального выражения благодарности. Традиционными для сайтов американских политиков являются следующие приветственные фразы: *«Welcome to my online Senate, office», «Thankyou for visiting my online office », «Dear friends! Welcome and thank you for visiting my website...», «Welcome to my Web-page»*. После фраз приветствия политик обычно выражает преданность и готовность служить своему народу, выражает благодарность за участие и заинтересованность его сайтом: *«Iam committed to .serving your needs... », «It is an honor and privilege to represent you in the United States Senate v, «I am pleased to make this website available for Texans and others interested in my activities as a US. Senator»*. В завершение политик подчёркивает его заинтересованность в получении ответа от посетителей: *«I look forward to hearing from you>>, «Let me know your opinions», «It's important to me that I hear from my constituents... » «With 'regards...», «Let me hear from you. Sincerely yours...»*. Эти сайты представляются как «социальные проекты», их цель - установить социальный контакт с целевой аудиторией, выразить сопричастность, единение. Сайты украинских политиков можно охарактеризовать больше как «персональные проекты». Главная задача таких сайтов - представление владельца, поэтому они обычно изобилуют визуальными элементами. Об этом свидетельствует достаточное количество фотоматериала, расположенного на их страницах. Практически на каждом сайте американских политиков присутствуют страноведческие или пейзажные слайды, изображения отдельного штата, округа или всего государства, встречаются интересные анимационные и графические решения, что создаёт эффект неожиданности. На этих сайтах в большей степени реализуются современные мультимедийные возможности, что объясняется лидерством Америки в сфере компьютерных и цифровых технологий. Такие сайты обладают высокой степенью аттракции и экспрессивности, на них очевидно присутствуют игровые, развлекательные

СТРУКТУРНЫЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКИХ САЙТОВ...

моменты, что способствует увеличению целевой аудитории и укреплению социальных связей.

Проведённый анализ сайтов даёт основания сделать *вывод* о том, что изначальная интенция создателей сайта - информировать и сообщать реализуется с помощью различных стратегий, которые у мужчин и женщин могут отличаться. Украинские политики-мужчины, следуя **PR**-стратегиям, своим долгом • считают, прежде всего, сделать качественную и максимально детальную презентацию себя как политика, отсекая при этом информацию личного характера и игнорируя возможности общения с пользователями. «Женские» стратегии направлены на информирование в режиме «обратной связи». Они стремятся установить контакт с пользователями, развить диалог между владелицей сайта и её аудиторией. Стратегии американских политиков в представлении информации отличаются большей социальной направленностью. Их сайты рассчитаны на более обширную целевую аудиторию с учётом возрастной и социальной вариативности. Это доказывает наличие на американских сайтах рубрик, посвящённых детям школьного возраста и студентам. В зависимости от избранной стратегии отличается структурное (тематические рубрики, навигация, анимация) и лингвистическое наполнение сайта. Проведённое пилотное исследование показало, что процесс конструирования виртуальной личности политика остаётся незавершённым. Это ещё раз подтверждает понятие постмодернизма, что всё изменяется, что нет ничего стабильного и постоянного.

Список литературы

1. Компанцева Л.Ф. Тендерные основы Интернет-коммуникации в пост-советском пространстве. Луганск, 2004.
2. Doring N. Personal Home Pages on the Web: A Review of Research - 2002
- <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue3/doering.html>.
3. Brison T. The World Wide Web as social hypertext. 1996
-http://www.pliarit.org/personal/Torri_Erickson/SocialHypertext1.html
4. Goroshko O. Construction of gender identity in Web pages; Netting gender in Ukrainian and American politics. - Вісник міжнародного слов'янського університету, - Харків, 2007. - Т. IX - № 1
5. Kern M. Social Capital and Citizen Interpretation of Political Ads, News, and Web Site Information in the 1996 Presidential Election in *The American Behavioral Scientist*. 1997.
6. Morris P. Preaching to the converted? Pluralism, Participation and Party Websites in Party Politics. - 2003. - Vol. 9, No. 1.

Павлова Л.В. СТРУКТУРНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ САЙТІВ: ТЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена структурному та лінгвістичному аналізу чоловічих та жіночих сайтів на основі гендерних розбіжностей.

Ключові слова: комунікація, гендер, ідентичність, політичний сайт

Pavlova L.V. STRUCTURAL AND LINGUISTIC ASPECTS OF POLITICAL SITES: GENDER ASPECT

This article is devoted to structural and linguistic analysis of male and female political sites taking account gender differences

Key words: communication, gender, identity, political site

Поступила в редакцію 23.02.2007 г.

УДК 811.161.2'371

МІКРОКОНЦЕПТОСФЕРА СВЯТКИ: ТЕНДЕРНА ПАРАДИГМА

Плотнікова Н.В.

Харківський національний університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

У статті розглядаємо мікроконцептосферу „Святки” крізь призму лінгвістичної гендерології, описуємо гендерно марковану лексику та особливості її функціонування з урахуванням стереотипів мовленнєвої поведінки

Ключові слова, гендер, лінгвістична гендерологія, мікроконцептосфера, мовно-національна картина світу

У всіх мовах світу, як відомо, виявлені особливості мовної поведінки жінки та відмінної від неї мовної поведінки чоловіка. Існує думка, що лінгвістична традиція, яка враховує фактор статі, походить з античного світу, а саме з усвідомлення категорії природної статі (sexus) та граматичною роду (gender) [17,0.9]. Відомо також, що Вайвз у праці „Про виховання жінки-християнки” (Vives, De Institutione Christianae Feminae, 1523) робив зауваження з приводу-мовної поведінки жінки того часу [7, с. 126].

У 1900-1960 рр. західні лінгвісти розробляли гіпотезу про кординальну різницю між чоловічим та жіночим типами мовлення; підіймали питання про доцільність використання словоформ типу doctress, authoress і т. ін., але систематичних досліджень у цій галузі не проводили, за винятком окремих випадків (Ф. Маугнер, Е. Сепир, О. Єсперсен та ін.).

З середини ХХ ст. пріоритетну роль у лінгвістиці почали відігравати соціальні чинники, на тлі яких мова розглядалась у зв'язку з суспільством та людиною як членом цього суспільства, завдяки чому, як відомо, виникли нові напрямки у мовознавстві - соціолінгвістика, психолінгвістика, прагматика, теорія дискурсу тощо. Поступово в коло інтересів цих лінгвістичних галузей потрапляють соціокультурні відмінності жіночого та чоловічого менталітету, а також традиційна відмінність у вихованні, психиці та способі життя. /Дослідження 1970-х років свідчать про визнання цієї проблеми лінгвістичною наукою. Таким чином і виникла лінгвістична гендерологія, яка стала самостійним науковим напрямком у мовознавстві, який досліджує тендерні аспекти мови та комунікації [5, с. 97] Проте проблема назви нової галузі ще остаточно не вирішена. Існують поняття „тендерна лінгвістика”, „лінгвістична гендеристика”, „гендергетика”, „гендеристика”, „гендерологія”, „лінгвістична гендерологія”. Погоджуючись з позицією О.І. Горощко та А.В. Кириліної, зазначимо, що останній термін є більш уживаним у сучасних тендерних дослідженнях з лінгвістики [12, с. 138], що й спонукало автора статті до його використання.

Щодо поняття „тендер”, існує думка, що в соціальних науках воно пов'язано з Енн Оуклей (70-ті роки ХХ ст.) [5, с. 103] „Gender” в латинській та англійській мовах первісно має значення граматичної категорії роду для іменників-істот у разі потреби

МІКРОКОНЦЕПТОСФЕРА СВЯТКИ: ТЕНДЕРНА ПАРАДИГМА

його уточнення, але в соціальних науках він з'явився для визначення соціальної, а не біологічної різниці між чоловіком та жінкою.

Отже, поняття „гендер" не є суто лінгвістичною категорією, проте мова і мовлення можуть бути проаналізовані з огляду на відображення в них тендерних стосунків. Виходячи з того, що гендер є компонентом як колективної, так і індивідуальної свідомості, його необхідно вивчати як когнітивний феномен, культурний, соціальний, а також мовний чинник, що визначає ставлення суспільства до чоловіків і жінок, поведінку індивідів у зв'язку з приналежністю до певної статі, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості - все те, що окреслює проблематику статі (від галузі біології до сфери соціального життя і культури). З огляду на викладене вище, гендер у цьому дослідженні розуміємо як сукупність соціальних та культурних норм, які суспільство приписує виконувати людині у відповідності до її біологічної статі [12, с. 21].

Як бачимо, гендерні дослідження було започатковано британськими та американськими лінгвістами - це насамперед С. Беннет, А. Годцард, Дж. Міллс, Л. Паттерсон, Д. Спендер, Дж. Уїлліамс та іш. Проте протягом останніх п'ятнадцяти років тендерну проблему активно досліджують у вітчизняному (О.Л. Бессонова, Г.Ю. Богданович, О. І. Горошко, Л.М. Сінельнікова, О.М. Холод, А.Г. Шиліна та ін.) і російському (Г.М. Абреїмова, О.А. Вороніна, О.Л. Каменська, А.В. Кириліна, І.Г. Ольшанський, А. Першай, О.В. Рябов, В.Н. Телія, І.І. Халєєвата ін.) мовознавстві.

все ж таки обрана проблематика в лінгвістиці на сьогодні є ще не досить дослідженим явищем, що і зумовило *актуальність* теми цього дослідження, бо гендерні ознаки мовно-національної картини світу не завжди є очевидними, однак перехід мовознавства до нової наукової парадигми, для якої визначальним є людський фактор і особистість мовця як такого, зобов'язує мовознавців розширювати свої погляди на поліфункціональність засобів мови у світлі тендерного феномена.

Мета цієї наукової розвідки — дослідити ментальні репрезентації тендерної поведінки та тендерно маркованої лексики як засобів вербалізації мікроконцептосфери *Святки*. Відомо, що концепт це - інформаційна структура свідомості, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого [10, с.256]. Звідси виводимо, що мікроконцептосфера це - сукупність декількох одиниць пам'яті (концептів), що й приймаємо за її визначення в цій статті.

Постановка проблеми. Звичаї, обряди та свята становлять невід'ємний компонент етнічної культури українського народу та складають моральну основу його життя. У деяких народів ці звичаї були зібрані та узагальнені, про що свідчать письмові джерела: вітчизняні (Булашев Г., Воропай О., Гнагюк В., Костомаров М., Курочкін О., Скуратівський В., Сосенко К. та ін.) та російські (Афанасьєв А., Виноградова Л., Даль В., Зеленін Д., Смирнов С., Снегірьов Г., Степанов М, Терещенко О., Цветков І., Чубпнський П. та ін.). Завдяки цим джерелам, маємо можливість сьогодні досліджувати гендерні аспекти етнічної культури нашого народу.

З давніх-давен в українській сім'ї головою родини міг бути батько, старший син або жінка (удовиця). Але незалежно від голови жінка відігравала особливу роль в українській сім'ї. Навіть у давнину на Україні існувало повір'я, що чоловік не може постати перед Богом без дружини, бо чим більше сліз прол.п'є вдова, тим менше клопоту

у майбутньому житті буде мати душа небіжчика. І якщо покійник не був одружений, то рідні запрошували „плакальницю“, щоб дотриматися традиції

Про особливість ролі жінки в Україні можна говорити з огляду на етимологію російського вислова „выходить замуж» та українського дієслова „одружуватися“. Російська жінка виходить за „мужа“, тобто чоловіка. Щодо українського дієслова, то воно походить від українського дружина (рос. *жена*). Можливо, у давнину слово було спільнокореневим із словом друг. Отже, одружуючись, українець знаходив собі друга та товариша у своїй дружині [Див. про це: Огієнко І.]. І, на відміну від російських, наші жінки не були такі вже безправні, але факти тендерної поведінки все ж таки мали місце, особливо під час свят та обрядів, що було даниною язичницьким або церковним традиціям.

Лінгвістична гендерологія з точки зору А. В. Кириліної вирішує дві низки проблем: 1) мова та відображення в ній статі; 2) письмова та усна мовна поведінка чоловіків та жінок [12, с. 138]. Зазначимо, що один із структурних компонентів мікроконцептосфери *Святки* становить тендерно маркована лексика (*вертепник, посівальник, полазник, ряджений, колядник, щедрівник* тощо). Відомо, що у більшості мов жіночий рід іменників утворюється суфіксальним способом. Те саме притаманне й українській мові, порівн.: *киянин - киянка* і т. п.

У словниках української та російської мов іменник *вертепник* у значенні „актор, який ляльками на держаках виконував ролі персонажів вертепної вистави“, не має опозиції жіночого роду [1, с. 83; 15, с. 331]. Лише один із словників російської мови подає форму жіночого роду, але в іншому значенні, порівн.: *вертепниця* - „мешканка вертепу“ [14, с. 190-191]. Іменник *вертепник*, як відомо, походить від іменника *вертеп*, що має значення „старовинний пересувний ляльковий театр“ [15, с. 331], а як відомо, у день Різдва Христового грамотні міщани, дяки, школяри та церковні співаки збирались і носили гю хатах ляльковий театр під назвою вертеп. Відомо, що всі вони напежали до чоловічої статі, а значить, форма жіночого роду до іменника *вертепник* не могла й існувати.

Іменники *посівальник* та *полазник* тлумачаться у словниках, як „той, хто вітає з Новим роком і посипає при цьому зерном у хаті, кімнаті“, і так само, як і *вертепник*, у словниках не зафіксований їх корелят жіночого роду [1, с. 892; 15, с. 327]. Тут діє чіткий непорушний закон: *полазником* або *посівальником* може бути лише чоловік (парубок, хлопчик), ні в якому разі не жінка [3, с. 42].

Ряджений (субстантивований іменник) має таке значення: „людина, одягнена в маскарадний костюм або в незвичайний одяг“. Ця лексема також не має відповідної форми жіночого роду [8, с. 691; 13, с. 750; 14, с. 1673; 15, с. 923]. Історія нам дає пояснення: вистави водіння „кози“ та „Маланки“ супроводжувались перевдяганням та маскуванням, що вважали бісівською справою, бо другу половину святка земля була переповнена нечистими силами, з якими могли „спілкуватися“ тільки сильні та вправні чоловіки.

Хоча й відомо, що щедрувати ходили лише дівчата, але існують поодинокі свідчення про щедрування маленьких хлопчиків, тому словники подають форми обох родів, порівн.: *щедрівник, щедрівниця* - „той, хто ходить щедрувати, щедрує“ [1, с. 1413; 15, с. 579]/ Очевидно, форма чоловічого роду розвинулась за аналогією під впливом іменників *вертепник, ряджений, полазник*.

МІКРОКОНЦЕПТОСФЕРА СВЯТКИ: ТЕНДЕРНА ПАРАДИГМА

Іменник *кстядник* - „той, хто колядує” - має форму жіночого роду - *колядниця* [15, с. 331], однак словник 2004 р. подає лише форму чоловічого роду [1, с. 440], можливо, за існуючою традицією тяжіння до маскулінізації іменників на позначення роду занять. Проте достеменно відомо, що форми обох родів досить уживані, бо існували як чоловічі, так і жіночі колядки (про їх різницю та особливість нижче).

Тепер розглянемо більш докладно особливості тендерної поведінки українців упродовж зимового циклу свята межах мікроконцептосфери *Святки* (Див. таблицю 1).

1. *Дії з їжею.* Дванадцятидення святку розпочинається Багатою кутею або святвечором. У цей день зранку господині починають готувати 12 пісних святкових страв. За традицією готувати, поратися біля печі та накривати на стіл може лише жінка, жоден чоловік не має на це права. Відомо, що у свідомості кожного українця концепт *жінка* має такі складові, як „хазяйновита”, „домовита”.

Щодо чоловічих дій, то можемо впевнитися, що всі вони пов'язані з замовляннями стосовно врожаю у наступному році. Спочатку, господар з вечерєю в руках робленим басом гукав: „Морозе, морозе, йди до нас кутю їсти!” Потім примовляв: „Як не йдеш, то не йди і на жито-пшеницю” [2, с. 41-42]. Потім, під час вечері, господар підкидає ложку куті до стелі „на приплід”: скільки прилипне зернин до стелі, стільки з'явиться в новому році живності. Друга ложка призначалася врожаєві зернових, а третя — завбачувала кількість роїв бджіл [11, с. 14]. На щедру кутю господар сідав за гіркою пирогів, щоб його не видно було й приказував: „Аби й надалі ви мене так не бачили” (аю символізувало достаток та щедрий урожай) [3, с. 43]. Як бачимо, чоловік у свідомості українців постає хліборобом, стурбованим долею своєї родини у майбутньому році.

2. *Дії з соломою.* На Багату кутю господар зранку стелить худобі свіжу солому. Після чого чоловік вносить сніп жита „дідуха”, який був своєрідним атрибутом, що засвідчував існування культу предків, бо вважалося, що в ньому живуть добрі душі прашурів, які оберігають посіви та врожай [2, с. 39; 11, с. 8].

На Голодну кутю спалюють дідуха, і душі предків разом з вогнем повертаються до раю, також цей обряд є символічним спаленням зими та накликанням весни. Попіл з „дідуха”, який залишається, жінки несуть на город -- „щоб огірки родили” [2, с. 96]. Чому власне такий розподіл обов'язків, пояснити важко. Можливо, колись була мотивація, але зараз її віднайти важко.

3. *Дії з худобою.* Господар годує домашню худобу перед тим, як сісти за стіл у Святвечір, а жінка годує птахів. Відомо, що явище антропоморфізму було притаманне світогляду давніх українців. Пригадаймо казки, пісні, вишиванки, де жінка завжди ототожнювалась із птахом, можливо, саме це лягло в основу традиції, що домашніх птахів годує тільки жінка.

4. *Дії з водою.* До світанку у Святвечір господар приносить воду з колодязя або річки [9, с. 3]. До Водохрещ - протягом усіх трьох свят - жінки не ходили по воду: це мали робити лише чоловіки, „бо у воді чорти сидять і можуть вчепитися” [11, с. 35]. Так само тільки чоловік (священик) міг освятити воду на Водохреще, і лише господар міг покрити тією водою хату. Вважалося, що чоловіки більш сміливі, ніж жінки, а отже, лише вони можуть подолати нечисту силу, яка вешталася вулицями протягом останніх шести святкових днів.

Після вигнання всіх чортів жінки робили тісто з борошна та святої води. На Водохреще, єдиний раз на рік, молодиці йшли в шинок і пили горілку та співали веселих

пісень. Від Різдва до Водохреща в шинок ходити іріх, бо ще вода не свячена, а в цей день уже можна [2, с. 106].

5. *Колядування.* У перший день свят колядували дорослі парубки, які ходили із „звіздуо" та колядували у хаті перед образами [2, с. 48]. Наступний по Різдвові день - свято Богородиці. На Богородицю можна було колялуваги й жіночим ватагам [11, с. 21]. Дівоча ватага ходить з ліхтарем, що має вигляд зірки або місяця, та до хати не заходить: співає надворі під вікном. Бачимо, що в день народження Ісуса Христа колядували чоловіки, а на свято Богородиці - жінки. Очевидно, тут є певний зв'язок. Щодо того чому жінок не пускали до хати, то туз- має вплив те саме повір'я, що й під час засівання, про яке мова йтиме далі.

6. *Посівання.* На Різдво на світанку починається обояд засівання. Перший гість, який увійде до хати на Різдво, за повір'ям, повинен бути чоловіком, бо, за язичницьким народним віруванням, жінка щастя не приносить - тільки чоловік, тому й посівати дівчатам не годиться. Очевидно, тому дівчата і колядують на вулиці, на відміну від хлопців.

7. *Театралізовані вистави.* У день Різдва Христового чоловіки ходили з вертепом. Відомо, що тексти вертепних вистав були часто писані незрозумілою церковнослов'янською мовою, яку розуміли на той час, лише чоловіки, бо жінок грамоті не навчали. До того ж, театр на початку свого існування був суто чоловічою справою. Так само лише чоловіки брали участь у водінні „кози" на Різдво та „Мапанки" на Новий рік [2, с. 86; 11, с. 24]. Як вже зазначалося, ці вистави потребували маскування, яке було потрібне для захисту від злої сили. Саме тому слабкі жінки не могли брати участі в цих виставах, хоч інколи зустрічалися й дівочі „Маланки", але швидше як виняток.

8. *Щедрування.* На Василя, що перед Новим роком, переважно щедрували лише дівчата-підлітки, іноді юнаки [11, с. 22]. Пояснити це так само важко, як і випадки з сіном та соломою.

9. *Ді і, зумовлені християнством.* На Святвечір голова сімейства стає на коліна перед образами і молиться за померлі душі. Слідом за господарем всі присутні виголошували молитву [2, с. 42; 11, с. 14]. Молитву творив саме чоловік, бо він був головою роду. Так само, як старший, він сповіщав про першу зірку на небі, після появи якої вся родина сідала за стіл. Можливо, мотивація полягає в тому, що правити християнські обряди міг лише чоловік.

10. *Дії, зумовлені язичництвом.* На Водохрещу, як уже освятилася вода, на Лівобережній Україні парубки розігрували „орден" • хрест з льоду [11, с. 35]. У цей день люди навкруги малювали хрести, які мали здатність виганяти нечисту силу, що до цього дня вешталася землею. Для цього й на річках вирубали хрести з льоду. На тому ж льоду парубки вчиняли бійку навкулачки. Можливо, спочатку суть бійки була не в перемозі, а у показі чоловічої сили з метою налякати чортів.

На особливу увагу заслуговують дівочі ворожіння. Споконвіку жіноче начало асоціювалося з темними силами, з чимось незрозумілим, нелогічним, тому ворожити могли лише жінки. Чарувати можна було лише в ті дні, коли Бог на честь народження сина відкривав ворота пекла та дозволяв нечисті вештатися землею.

'Зробимо *висновок*, що наявність тих чи інших характеристик, які є більш властивими для осіб жіночої або чоловічої статі зумовлюється специфічними історичними, етнічними, культурними чинниками, під впливом яких формувалося вербалізоване або невербалізоване уявлення про чоловічу збо жіночу с'яіь.

МІКРОКОНЦЕПТОСФЕРА СВЯТКИ: ТЕНДЕРНА ПАРАДИГМА

Зіставне вивчення назв осіб жіночої та чоловічої статей, а також їх тендерно маркованої поведінки, що має конкретний відбиток у фрагментах мовної картини світу, складає перспективу подальшого розвитку питань когнітивної лінгвістики та лінгвістичної гендерології.

Таблиця 1

	Дія	чоловіки	жінки
	<i>Дії з іжею</i>	1) підкидає, кутю до стелі; 2) ховається за пирогами; 3) запрошує мороза та інші сили природи на кутю.	1. готує кутю, узвар та іншу їжу; 2. накриває стіл, порається коло печі
2.	<i>Дії з соломою</i>	1. вносить дідуха; 2. вносить соломю.	Розносять попіл від дідуха
3.	<i>Дії з худобою</i>	1 одує домашню худобу перед тим, як сісти за стіл у Святвечір	Кутею годує домашніх птахів
4.	<i>Дії з водою</i>	1. впродовж усіх святків носить воду з річки або колодязя; 2. освячує воду лише священи-чоловік; 3. кропить у домі святою водою.	1. зі святої води та борошна робить тісто; 2. на Водохреще йдуть пиячити до шинку.
	<i>Колядування</i>	Парубки ходять із зіркою та колядують у хаті біля образів.	Дівчата ходять з ліхтарем, колядують лише на вулиці.
6.	<i>Посівання</i>	<i>полазник</i> або <i>посівальник</i> засіває хату зерном.	Збирає зерно для весняного сіва.
7.	<i>Театралізовані вистави</i>	1) ходять з вертепом; 2) хлопці водять козу; 3) парубки водять Маланку.	1) водять дівочу Маланку
8.	<i>Щедрування</i>		На Новий рік ходять дівчата-нідлітки.
	<i>Дії, зумовлені християнством</i>	1. промовляння молитви перед вечерею; 2. сповіщають про першу зірку.	
10.	<i>Дії, зумовлені язичництвом</i>	Навкулачки	Ворожіння

Плотнікова Н.В.---

Список літератури

1. Великим тлумачний словник сучасної української мови / За ред. В/Г. Бусел. - К., 2004, - С. 83. 443, 892, 1413.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. - Харків, 2005.
3. Воропай О. Звичаї народу *і!* Світ морозива та холоду - 2005. - №6. - С.40-43.
4. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного -эксперимента. - Х.-М., 2001.
5. Горошко Е.И. Языковое сознание; тендерная парадигма - М -Х., 2003.
6. Горошко Е.И. Функциональная ассиметрия мозга, язык, пол. - М.-Х., 2005.
7. Марченко Ю.М., Смирнова Т В. Проблема тендера в истории языка / Тендерные аспекты этнической культуры в Украине. - Севастополь, 2004. - С.126-1 30.
8. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка; 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В.Виноградова. - М., 1999. -С.691.
9. Сахаров И.П. Сказаний русскаго народа -Спб., 1885.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. - Полтава. 2006 - С 256-258.
11. Скуратівський В Т. Дідух: Свята українського народу. - К., 1995.
12. Словарь гендерных терминов (СГТ) / Под ред. Д. А. Денисовой. - М.. 2002. - С.21. 138
13. Словарь русского языка; В 4 т. / РАН, Ин-т лингвистических исследований, под ред. А.П.Ввгеньевой. -М., 1999. - Т. 3. - С.750.
14. Словарь современного русского языка: В 1 7 т. - М.- П., 1950-1965, - Т,2. - С 190-1 91. Т. 12. - С. 1673
15. Словник української мови: В 1 1т. - К., 1977. - Т. 1. - С,33 1; Т 4 - С.217: Т.7 - С 327; 1,8 - С 92 3. Т. 1! - С. 579.
16. Снегирев И. М. Русские простонародные праздники и суеверные обряды. - М., 1990. - Г 1
17. Халева И.И. Тендер как интрига познания / Тендер как интрига познания. - М., 2000

**Плотнікова Н.В. МИКРОКОНЦЕПТОСФЕРА „СВЯТКИ”-
ТЕНДЕРНАЯ ПАРАДИГМА**

В статье рассматриваем микроконцептосферу «Святки» сквозь призму лингвистической гендерологии, описываем гендерно маркированную лексику и особенности ее функционирования с учетом стереотипов языкового поведения

Ключевые слова: *гендер, лингвистическая гендерология, микроконцептосфера, национально-языковая картина мира*

**Plotnikova N.V. THE MICROCONCEPTOSPHERE "SVYATKI"
THROUGH THE PRISM OF THE LINGUISTIC GENDEROLOGY**

This research focuses on the microconceptosphere "Svyatki" through the prism of the linguistic genderology, it describes the gender-marked words and the peculiarities of their functions accounting the stereotype of the language behaviour

Key words: *gender, linguistic genderology, microconceptosphere, national-linguistic world-image*

Поступила до редакції 22.02.2007 р.

УДК; 070.489-055.1

ОДИН І БЕЗ НАС, АБО ПРОБЛЕМИ ГЕЙ-ПРЕСИ

Пода О.Ю.

*Інститут журналістики Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

Український журнал "Один з нас" розглядається в контексті тендерної теорії. У статті обговорюються теми, проблеми і (ре)презентації квіру. Аналізований період - 1997-2002 рр.

Ключові слова гей, гендерна теорія, журнал, квір, контекст, проблема, репрезентація, тема

Актуальність. Світ великий, і людей у ньому багато. Люди різні: за кольором шкіри, мовною практикою і вірою, розумовими і фізичними здібностями, вони мають різні долі, по-різному кохаються і живуть. Проте, якщо людині постійно нагадувати, що вона не така, як усі, чи то сама людина буде спекулювати своєю неподібністю до інших, - гарантовано конфлікт, набуття фобій. Нашому суспільству дорікають гомофобією. Чому вона виникає, хто чи що її провокує - це питання для дослідників різних галузей наукового знання, зокрема й для теоретиків і практиків журналістики.

Сучасне журналістикознавство важко звинуватити в навмисному не-дослідженні преси геїв і лесбійок — остання фактично відсутня. Це по-перше. По-друге, наукова Список літератури „звільнена” від аналізу інформації про життя і діяльність гомосексуалів, представленої в масових виданнях та часописах інших типів, бо про „це” в них майже не пишуть.

Проблеми розвитку теорії квіру, питання прав і свобод геїв і лесбійок висвітлювалися такими західними вченими, як Л. Аусладер, А. Белл, Р. Беккер, С. Дональдсон, В. Гофман, Л. Ессіг; Т. де Лауретіс, К. Міллер, Ф. Мондімор, В. Легп, Р. Таннагіл та ін. Результати квір-досліджень пострадянського часу було відбито в працях А. Белкіна, С. Голод, А. Долникової, І. Кона, І. Кугіріянової, Н. Ловцової, В. Михайлина, Л. Самолова, В. Юдіна, О. Ярьскої-Смирнової та ін. Мета статті -- розгляд журналу „Один з нас” в контексті тендерної теорії.

Постановка проблеми Одразу чітко окреслю власну позицію щодо оцінки розвитку преси квіру в Україні. Я твердо переконана, що гомосексуальні видання не можуть бути універсальними, тобто розрахованими на гетеро- і гомосексуальну аудиторію одночасно. Саме тому мета статті полягає в доведенні необхідності функціонування кількох типів квір-видань (враховуючи аудиторний тигіоутворювальний чинник). Окреслена мета може бути досягнута шляхом розв'язання визначених нами завдань на прикладі гей-журналу „Один з нас”: по-перше, заперечити визначений засновником і редакцією тип часопису („журнал чоловічої естетики”); по-друге, проаналізувати показники статевих маркерів нарівні редакторського й авторського колективів, ілюстрацій, тем, проблем.

Отож, почнемо з цитати-образи на колеги по перу: „Ми дійсно єдиний у нашій країні журнал геїв... Це рух уперед! Нас не рекламують, на нас не посилаються, не згадують наше ім'я. Але. мабуть, жодне із сучасних видань... не минає таких прекрасних слів, як гей, гомосексуалізм, голубий... Винятком є лише дитяча періодика. І незрозумілим залишається тільки одне: преса співчуває нам, хвилюється, намагається надати допомогу в суспільному становленні, або ж наші колеги з інших редакцій просто заздять нам? А може, що пояснити ще легше, вони є такими сам'им гомосексуалами, як і ми, і лише острах перед громадською думкою заважає їм жити нормальним повноцінним життям? Якщо це так, то завжди готові допомогти колегам-журналістам і пояснити їм усе незрозуміле в їх сприйнятті і довести, що одностатеве кохання нічим не відрізняється від кохання різностатевого..." [5, с. 16].

Що ж, кращий захист - це напад. Проте справа, мабуть, не в агресивних випадках, а в виваженій і продуманій політиці часописів такого типу, яку редактори чітко визначають: „Час би, друзі, розрізнити гомосексуалістів і гомосексопатів... Для цього погрібна ідеологія... Про яку геївську культуру може йтися, коли відсутня навіть елементарна ідеологія, необхідна для того, аби гомосексуалізм мав своє місце під сонцем як у соціальному, так і в моральному плані" [3, с. 3].

Дивно, що при наявності в колонках редактора реального усвідомлення проблемності не лише у створенні і виданні преси квіру, але й в існуванні гомосексуального дискурсу в Україні взагалі тактика войовничого сприйняття виступів і реакцій гетеросексуальної більшості в ЗМІ та просування в гетеросексуальну масу переважно шокуючого продукту медіа стає для „Одного з нас" звичною справою. Виходячи з образ „меншості" на „більшість" і навпаки, варіант створення журналів квіру для геїв/лесбійок/інших груп нетрадиційно орієнтованої аудиторії і журналів квіру для гетеросексуалів був би ідеальним.

Видавець „Одного з нас" (змінювався декілька разів) визначає тип видання як журнал чоловічої естетики. Виходячи з цього, ми, вірогідно, повинні мати справу або зі спеціалізованим часописом у сфері естетичній, або з журналом для чоловіків, оскільки статевий маркер у цьому словосполученні є досить-таки красномовним. З іншого боку, на обкладинці в правому нижньому кутку на червоній смужці/плямі застереження „Для дорослих", що значно звужує й зменшує читацьку аудиторію і прямо вказує на еротичне (порнографічне?) наповнення видання.

Вичерпне розуміння естетики в контексті квір-дискурсу представив відомий театральний режисер Роман Віктюк в інтерв'ю «Еротика без духу - паскудство...»[^] Підкреслимо, що журналіст, представляючи Романові Віктюку „Один з нас", говорить, що це пізнавально-інформаційний та еротичний журнал. „ОН" робить ставку на чоловічу естетику, і в ньому буде достатньо чоловічої еротики у вигляді фото, репродукцій та інших матеріалів" [7, с. 7]. Виходить, що по-„Ой Іовськи" чоловіча естетика це чоловіча еротика. І саме в цьому намагається переконати театрального метра журналіст. Митець дає відсіч інтерв'юєрові, озвучує глибокі думки і коментує власне розуміння естетики, чоловічого оголення „на показ". На жаль, редакційна політика часопису і після цінних порад майстра не корегується. Дозволимо собі навести окремі цитати з інтерв'ю як приклад іншого чоловічого гомосексуального погляду на суть естетики. "ОН": „Що ви вкладаєте в поняття „естетика"? Р.В.: „Естетику я розумію як багаж, ідо з материнським молоком і з повітрям, де ти народився, входить у тебе... космічне поєднання в людині різних структур - зовнішніх і внутрішніх... Це поклоніння

ОДИН І БЕЗ НАС. АБО ПРОБЛЕМИ ГЕЙ-ПРЕСИ

красі минулого й оспівування краси майбутнього: постійне єднання з красою світу взагалі і вищим розумом..." [7, с. 7-8]. Роман Віктюк навіть не думає „прив'язувати" чи-то принижувати естетику до рівня чоловічої еротики, проте журналіст не вгамовується і хоче почути підтримку редакційного розуміння естетики: „ОН": „Чи можна поділяти естетику на чоловічу й жіночу? Чи має вона статеві відмінності?" Р.В.: „Якщо ти по-філософськи правильно розумієш, у кожній людині є чоловіче і жіноче, тому й існує ця двополовинчатість і поділяти на чоловіче і жіноче, я вважаю, глибоко неправильно... Якщо чоловік позує, то в ньому вже позує жінка... так ось, у тих чоловіків, що у вас позують, уже превалює „Ж", а ось чоловік, у якого більше „Ч", на це не піде. А то жіноче є любов на показ, любов на продаж..." [7, с. 8]. „ОН": „Ваші постановки просякнуті еротикою. Це самовизначення? Кредо?" Р.В.: „...це є так, як є саме життя. У нього закладені секс, любов, у нього закладена еротика. Еротика без Духу - паскудство, тваринне начало. Якщо с прекрасне тіло й воно еротичне, але в ньому немає крил польоту, то це - шмат м'яса і мені такий еротизм не цікавий" [7, с. 10].

Ми недарма приділили стільки уваги цьому інтерв'ю. Зміст відповідей на запитання підтвердив нашу тезу про те, що у випадку з „Одним з нас" ми матимемо справу не з журналом естетики, а з чоловічим журналом, розрахованим на гомосексуальну аудиторію, точніше - з гей-журналом.

На шпальтах часопису багато уваги приділяється листам, у яких читачі розповідають про своє життя, шукають друзів і коханих, а найголовніше висловлюються з приводу того, яким має бути такий необхідний для них журнал. Враженнями про „Один з нас" діляться і відомі, і маловідомі діячі українського шоу — бізнесу, літератори, митці. Думками аудиторії цікавиться редакція, друкуючи в часописі анкети і результати анкетування. Наприклад, журналістка і письменниця Лада Лузіна підкреслює, що „журнал гомосексуальної естетики має відповідати своєму поняттю, бути яскравим, естетичним, смачним" [1, с. 7]. Один із засновників журналу Олександр Фесенко занотовував: „Нам дорікають нашими недоліками: обсяг невеликий, замало кольорових сторінок, непрофесійні публікації. Але ми пишаємося тим, що нам довіряють, що нас читають" [6, с. 3]. Автор часопису Андре Яковлев говорить про те, що треба друкувати „щось про нас для інших! Образно кажучи, потрібна фронтальна інформаційна гей-атака: гей-періодика, гей-музика, гей-Список літератури, гей-мистецтво" [8, с. 11]. Олександр Дев'яткін позитивно відгукується на вихід журналу, відстоює думку про його тематичну й проблемну універсальність: „Він має бути універсальним і відповідати різним смакам: для одних - симпатичні обличчя, для інших - досконалої форми члени, для третіх - апетитні сідниці, для четвертих - атлетичні торси, для п'ятих -- серйозна, талановита Список літератури, а інше... асорті життя" [2, с. 15]. Макс Резонер переконаний, що „журнал чоловічої естетики" має бути не таким візуально-глянцевим - проте більш шорстким, від життя, без особливого редакторського догляду, літературним" [5, с. 41]. Певна частина чоловічої аудиторії часопису виступила проти жіночого авторства, жіночої праці в редакції, агресивно поставилася до сторінки для лесбійок та публікацій про відомих жінок України, світу.

Аналіз тематики і проблематики видання також доводить, що переважна більшість матеріалів, надрукованих у „Одному з нас", мають чітко визначеного адресата й автора (як професійного, так і непрофесійного) представника гей-спільноти. Зважаючи на імена і прізвища, якими підписуються автори матеріалів, можна дійти висновку, що половина з них — псевдоніми.

Тематична палітра видання формується навколо двох великих і всеохоплюючих тем. Перша - це життя відомих у світі геїв (співаків, акторів, художників, письменників, політиків). На жаль, відсутні оригінальні журналістські матеріали, переважають передруки з інших видань, Інтернету. Друга життя геїв в Україні, за кордоном (цікавими є матеріали редактора „1/10", „Димки" Дмитра Личова). Останнє представляється на кількох рівнях: геї і суспільство, приватне життя геїв (робота, знайомства, дозвілля), інтимне життя (фізіологічні особливості одностатевого кохання).

Проблематика „Одного з нас" багатоаспектна й багатовимірна. Усі питання і проблеми, які порушуються в часописі, безпосередньо пов'язані з повсякденним життям гей-спільноти в Україні. Так, важливим є подолання гомофобічних настроїв серед гетеросексуальної української більшості, протест проти дискримінації геїв. Редакція журналу переймається проблемою формування іміджу видання іншими друкованими ЗМІ (В. Г'олубович „Привиди комунізму ще блукають, або Роздуми з приводу роздумів", Ю. Волинський „Реклама „Он" по-комуністичному", С. Науменко „Крок до майбутнього (оглядаючись)" та ін.), її непокоїть заборона поширювати часопис через кіоски „Преса" (в деяких областях країни), постійно переймається станом розвитку преси квіру в Україні („Наш мир", „Искра", „S-тет" та ін.). Обговорюються перспективи створення і розвитку громадських організацій геїв і лесбійок, питання співпраці українських та міжнародних організацій, у вужчому плані - проблема відкритих зустрічей і спілкування геїв у регіонах (Запоріжжя, Київ, Львів, Луганськ). Боротьбу зі СНІДом можна назвати однією з найважливіших проблем, порушуваних журнальними матеріалами. Відповідно до цього йдеться і про безпеку статевих стосунків між гомосексуалами. На шпальтах часопису як читачі, так і журналісти говорять про самотність геїв, через що дуже часто опиняються в проблемних ситуаціях, стають жертвами обману й шахрайства. Цілком зрозуміло, що озвучуються і питання, пов'язані з узаконенням одностатевих шлюбів, можливістю усиновлення дітей гей- та лесбі-подружжям та ін. Порушені в „Одному з нас" проблеми є дуже серйозними, проте говорити про них треба адекватно, зважаючи на історію та реалії українського життя. Апелювати до досвіду І оландії та інших країн Європи й світу, у яких власне гомосексуалізм не був чи не є проблемою, ніхто не забороняє, але варто пам'ятати, що до цього вони йшли не одне десятиліття.

Зважаючи на проаналізований зміст журналу за шість років, цілком аргументовано робимо *висновок*, що часопис розрахований у першу чергу на гомосексуальну аудиторію. Як у представника гетеросексуалів, моя психологія читання і призма сприйняття матеріалів „Одного з нас" відмінна від цільового реципієнта, але спробую бути об'єктивною в зауваженнях. Що ж не сподобалося в журналі і чого йому бракує. По-перше, серйозних матеріалів істориків, культурологів, психологів, педагогів, лікарів, сексологів, юристів (наукових, науково-популярних статей), у яких би розкривалася специфіка гомосексуальності. Відповідно, не була б зайвою і робота галузевих консультантів у редакції. На мій погляд, у цьому зацікавлена в першу чергу гомосексуальна читацька аудиторія. По-друге, велика кількість чоловічого „ню". До речі не всі ілюстрації є йо-мистецьки цінними, зустрічається й провокативна еротика та порнографія. По-третє, захоплення друком часто аматорської поезії і прози, яка є сюжетно повторюваною, композиційно слабкою і подеколи непрофесійно еротизованою. Зауважимо, що друк відвертих ілюстрацій і текстових матеріалів вимагає визначення його типу як журналу еротичною. По-четверте, критика змістового й ідіосіративного наповнення нетривалої у виході жіночої сторінки „Лесбі-ревю". По-п'яте, наявність

ОДИН І БЕЗ НАС, АБО ПРОБЛЕМИ ГЕЙ-ПРЕСИ

матеріалів, які своїм змістом порушують моральні устої нашого суспільства, ображають релігійні почуття людей, зачіпають інтереси дітей і підлітків та ін.

Висновок. Отже, зважаючи на вищезазначене, сконстатуємо, що преса квіру в Україні існує і повільними темпами розвивається. Гей-журнал „Один з нас”¹ „старожил”. По-своєму він захищає і відстоює право своєї секс-меншини на існування і на прийняття більшістю. Незважаючи на це, існує проблема якісної комунікації журналу не тільки на рівні обмеженої аудиторної групу, але й на рівні мас. На наш погляд, результату можна досягти лише за умови існування кількох типів журналів: для геїв про геїв, еротичних видань для геїв і про геїв для натуралів.

Список літератури

1. "В душе я - гомосексуалист" (інтерв'ю з журналісткою Ладєю Лузіною) //Один з нас. - 1998. - № 1(8). - С. 6-8.
2. Девяткин А. Взлёты и падения // Один з нас. - 1999. - № 2 - С. 14-15.
3. Нефедович Л. Колонка редактора // Один з нас. - 1998. - № 2. - С 3.
4. Резонер М. Оглядываясь в будущее // Один з нас. - 2001. - № 7/8. - С. 41.
5. Тайгер Жорж. Шаг влево, шаг вправо, но ни шагу без гомосексуализма // Один з нас. - 1998 - № 5/6 - С. 16
6. Фесенко О. Колонка редактора // Один з нас. - 1998. - № 3. - С. 3.
7. "Эротика без духа - пошлость..." ("Интервью с Романом Виктюком) // Один з нас. - 1997, - № 2 - С. 7-10.
8. Яковлев А. Педераст - что звучит гордо // Один з нас. - 1998. - № 5/6. - С. 1 1.

Podá E.YU. ОДИН И БЕЗ НАС, ИЛИ ПРОБЛЕМЫ ГЕЙ-ПРЕССЫ

Украинский журнал "Один з нас" рассматривается в контексте гендерной теории. В статье обсуждаются темы, проблемы и (ре)презентации квира Аиачичированныи период - 1997-2002 гг

Ключевые слова: гей, гендерная теория, журнал, квир, контекст, проблема, (ре)презентация, тема

Podá O.U. ALONE AND WITHOUT US, OR PROBLEMS OF THE GAYS' PRESS

The Ukrainian magazine of gays "Один з нас" ("Odyn z nas") is viewed in the context of the gender theory. The theme, problems and O'eipresentations of queer are discussed in this article. The period of analyze is 1997-2002 years

Key words: context, gay, queer, magazine, gender theory, theme, problem, (re)presentation

Поступила до редакції 24.03.2007р.

УДК 81-37

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПОВІСТІ

І. ФРАНКА „ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ”: ТЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Саліонович Л.М.

*Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут",
м. Харків, Україна*

*Стаття присвячена тендерному аспектові невербальної комунікації.
Проведено аналіз художнього твору на предмет виявлення особливостей
невербальної комунікації і засобів їх відображення у тексті*

*Ключові слова: невербальна комунікація, тендерний підхід, паралінгвістичні
елементи, жести, пози, манери*

Актуальність. Останнім часом у багатьох галузях гуманітарних знань доволі широко застосовують тендерний підхід, оскільки це дозволяє дослідити більш широке коло питань і усвідомити феномен статі по-новому.

Тендерний підхід у лінгвістиці - це дослідження мови і комунікації з урахуванням чинника статі, тобто створення наукової моделі на тендерному і метагендерному (загальнолюдському) рівнях опису [1, с. 228]. У мовознавстві тендерний підхід охоплює досить широке коло питань, оскільки його скеровують на усі засоби мовного конструювання чоловічої або жіночої ідентичності. При такому підході гендер осмислюється як конвенціональна сутність, і в цьому полягає його основна відмінність від дослідження статі як біологічної категорії. З позиції зазначеного підходу необхідно досліджувати значне більше феноменів мови, аніж лише ті одиниці, у значення яких входить компонент „стать”.

Отже, для вивчення тендеру інтерес становлять не лише поняття „мужності” і „жіночності”, які інтерпретуються у тому чи іншому суспільстві залежно від специфіки їх усвідомлення, а й ті мовні одиниці, де відображена природна сутність „статі”, оскільки її сприйняття носіями мови є певною мірою соціально обумовленим і відповідає моделям мужності і жіночності, у яких біологічна стать - лише первинна.

Тендер і Гендерні ролі разом з такими параметрами, як культура, національність, вік, суспільне становище, фізичний і психічний стан співрозмовників і їх ставлення один до одного, відіграють важливу роль у комунікації. По суті гендер - це культурно і соціально навантажена стать, а тендерні ролі - це „суспільні і культурні очікування щодо комунікативної поведінки статей і засобів, за допомогою яких ці очікування реалізуються у вербальній і невербальній семіотичній взаємодії” [3, с. 12]. Мета статті - аналіз художнього твору на предмет виявлення особливостей невербальної комунікації і засобів їх відображення у тексті.

Постановка проблеми Ця наукова розвідка присвячена виявленню особливостей тендерної невербальної комунікативної поведінки, що відображено у тексті повісті І. Франка „Перехресні стежки”. Зазначимо, що виявлені особливості не вважаємо типовими для української невербальної комунікації, оскільки для такого висновку

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНО! КОМУНІКАЦІЇ У ПОВІСТІ І. ФРАНКА...

недостатньо аналізу одного художнього твору, хоч і належить такому славетному художникові слова, яким є Іван Франко. Щоб говорити про особливості української невербальної поведінки в цілому і тендерної зокрема, безумовно, необхідно провести широкі спостереження інтерактивної поведінки людей, що фіксовані на відео (фото), проаналізувати низку художніх текстів, використовуючи досвід лінгвістів, що тривалий час вивчали зазначену проблематику. В Україні, як відомо, така спроба була зроблена Л. Савицькою. Проте на сьогодні систематичного, докладного опису зазначеної проблеми в україністиці не існує.

Повість І. Франка „Перехресні стежки” обрана матеріалом дослідження цілком не випадково. У повісті простежуємо своєрідне, відтворення моделей тендерної поведінки, хоча жіночі особливості невербальної комунікації спостерігаємо лише стосовно однієї героїні - Регіни Стальської, яка змальована досить докладно. Події, які відбуваються в її житті, є дуже сумними, що відображено у її невербальній поведінці. Чого вартий хоча б той факт, що, коли на неї, беззахисну жінку, у присутності кількох сторонніх панів її чоловік піднімає руку, пани стоять і мовчать. Все, на що вони спромоглися, це піти геть, „засоромлені чогось до глибини душі”. Можливо, цей випадок був швидше винятком, аніж правилом, проте такі події мали місце у тогочасному житті. Жінка залежала цілком від людяності власного чоловіка. Простежується класична картина патріархального суспільства.

„Перехресні стежки” - це твір, вартий якнайдетальнішого аналізу із застосуванням тендерного підходу. У цій статті зупинимось лише на одній складовій такого аналізу - тендерній невербальній комунікації.

Нагадаємо, що наука, яка вивчає невербальні знаки, категорії і знакову поведінку, а також правила і принципи невербальної взаємодії в діалозі, має назву невербальної семіотики [4, с.14]. Вона, як відомо, виникла на перетині різних наукових сфер - біології, етології, лінгвістики, соціології, психології, семіотики та ін., тому вивчення тендерних аспектів невербальної комунікації не може не спиратись на цілу низку понять, ідей і досягнень, властивих зазначеним дисциплінам. Сучасна невербальна семіотика містить десять підрозділів, із яких у цій статті торкнемося передусім лише трьох - паралінгвістики, кінетики і проксеміки. Аналіз скеровуємо на ті мовні засоби, за допомогою яких автор повісті намагається передати невербальну поведінку персонажів.

Для аналізу було дібрано 275 мовних одиниць, які характеризують чоловічу невербальну поведінку, і 67 мовних одиниць, які характеризують жіночу невербальну поведінку в діалозі.

Як відомо, парапінгвістика - це наука про звукові коди невербальної комунікації. Основний об'єкт паралінгвістики - людський голос, якому присвячено ґрунтовне дослідження Г. Ю. Крейдліна [2].

У кожній культурі існують паралінгвістичні елементи, що є надійними ознаками для визначення віку, статі, статусу, фізичного і психічного стану людини. Зазначимо, що у проаналізованому матеріалі відсутні поклики на вік і стать людини (жіночий / чоловічий голос і т.п.). Щодо соціального статусу, то тут простежуємо помітну залежність. Якщо йдеться про тон голосу, то граф Кшвотульський, пан староста, пан бурмістр, пан президент, інше панство і навіть сам головний герой адвокат Рафалович говорять *здебільшого чемненько / (зовсім) поважно / байдуже / сердечно (іноді) / з відтінком погорди / розсудливо / з жартівливим обуренням /з виразом батьківської поваги / ласкаво толкують*. Суддя Страховський під час засідання у суді *пищить*, тобто говорить (ознака, яка не відповідає семантиці суб'єкта). Пан Стальський *кричить / говорить дуже голосно, немов бажає, щоб і перехожі чули його слова / говорить солоденько*

(нещиро)/ *підносить голос*. Найбільше характеристик у тексті для передачі психічного стану персонажів. Панство здебільшого говорить з *усміхом* *зо сміхом* / *всміхаючись* / *сміючись* - зрідка щиро, іноді з іронією, іноді з сарказмом, іноді з презирством, іноді з легким докором / обуренням - залежно від комунікативної ситуації; емоції вони намагаються не виявляти, їх нічим не виказують, навіть тоном, голосу, чого вимагав від них соціальний статус і, відповідно, етикет.

Селяни говорять здебільшого *зірко*, бо розмірковують, як вирішувати свої проблеми.

Отже, бачимо, що чоловікам окремих соціальних статусів відповідають конкретні характеристики тону голосу.

Характеристика голосу єдиної жінки, яку змальовує І. Франко, не дуже виразна. Регіна зі своїм чоловіком майже не розмовляє, або ж говорить, *вмищуючи у тих словах стільки погорди /у розпачі*. З Рафаловичем вона говорить *щиро* / *привітно* / *натурально* (на початку) / *спокійно, але рішучо* (наприкінці), тобто, як бачимо, відображається психічний стан героїні, її ставлення до співбесідника.

Серед знакових форм кінетичної поведінки - кінем, тобто жестів - у широкому розумінні цього слова, виділяють п'ять підкласів: власне жерти (рук, ніг, голови), вираз обличчя (міміка), пози, рухи тіла і манери.

Під манерами, услід за Г. Ю. Крейдліним, розуміємо соціально обумовлені і ритуалізовані форми поведінки, пристосовані до *конкретних* ситуацій. На відміну від жестів, манери - це комплексні динамічні знакові форми, їх знання набувається як у досвіді повсякденного життя, так і завдяки спеціальному навчанню, щоб людина могла дотримуватися соціальних і моральних норм [4, с. 18].

Жести, що ілюструють тендерну відмінність, особливо помітні. Такі дослідники, як Е. Монтегю [5], Дж. Стефенсон [6] та ін., стверджують існування цілої низки жестів чоловіків і жінок, властивих західним культурам. Деякі з них *зустрічаємо й у тексті* творів І. Франка. Наприклад, у разі утруднення, заклопотаності, розмірковувань пан староста *долонею /рукою тер чоло*, пан президент *шкробався по чисті*. У таких самих випадках селяни *(по)чухалися в потилиці* / *пошкробилися в голові*. Рафалович (також Шварц) *вдарив себе долонею по чолі*, дещо пригадавши (надумавши). Незадоволений розмовою Рафалович *махнув рукою на сю логіку* Старший за віком і вищий за соціальним статусом чоловік, даючи пораду, міг *покласти руку на плече /плескати по плечі*. Староста *розкладав руками*, коли не міг зарадити ситуації. Від великої несподіванки у Рафаловича *руки задримали* / *долонею натиснув на груди в тім місці, де сильно билося його серце* (останній, до речі, не вважається жестом, властивим виключно чоловікам). Не зовсім увічливі жести • *показувати пальцем* (п. Стальський), *покликати пальцем* (сторож Баран) також знаходимо у тексті.

Такий жест, як *похитати* головою (на знак незгоди, недовіри, невпевненості), зустрічаємо найчастіше серед селян, також сторожа, пана Стальського; сторож Баран (також Щварц), показуючи дещо, *кинув головою у той бік, ое...*, Вагман *похитав голову набік, мовби надумався, як би то висловити свою думку* (за даними існуючих досліджень - це суто жіночий жест). Щодо Репни, то вона (за текстом) у *відчай заламувала руки, з сорому й образи / у сльозах затупила лице*, хусткою (суто жіночий жест), *покупила галону /лице, у розпачі*. . *просила прощення, товк па головою до одвірка*

У тексті можна виділити лише кілька поз, які характеризують невербальну поведінку, наприклад, пан Стальський *розвалився вигідно на софі* (такий жест - сидіти, відкинувшись назад, - суто чоловічий), Рафалович (від подиву, несподіванки) *задеревів на місці / стояв, мов остовпілий, сидів при столі, підперши голову дол/нею (у задумі)*.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПОВІСТІ І. ФРАНКА...

Щодо розташування чоловіків під час розмов, слід зауважити, що, якщо розмова була важливою для співбесідників, вони сідали один навпроти одного (наприклад, бурмістр напроти Вагмана та ін.). З приводу цього факту існують суперечливі дані. У дослідженнях північноамериканських науковців наголошується, що люди, які бажають дещо обговорити, сідають один навпроти одного, а в дослідженнях, проведених в Європі та Росії, засвідчується, що ті, хто хоче ближче поспілкуватись, переважно сідають поруч, а якщо хочуть поговорити лише формально - сідають навпроти [4, с.24].

Жіночих поз у тексті знайдено небагато. Регіна або *сиділа, мов зламана / похиливши лице, або стояла, немов задеревіла*. Такі пози радше засвідчують пригнічений стан героїні, її душевну напругу.

Зазвичай вираз обличчя партнера у діалозі має неабияке значення, заохочуючи до подальшої розмови, або навпаки. Співрозмовник намагається прочитати на обличчі те, чого, можливо, не сказано вголос, наприклад, під час розмови Рафаловича і пана Брикальського у другого *очі при тім вперлися у Євгенієве чище і слідили кожний наймітший рух, кождоу ледве замітну зміну виразу*. Вважається, що жінки уважніші, ніж чоловіки, до мімічної діалогової поведінки, але перевага щодо її дешифровки - на боці чоловіків, хоча ці дані не переконливі і недостатньо підтвержені [3, с. 46].

Найчастіше у тексті зустрічаємо опис виразу очей: *випріцив / вибалушив очі, також дивився поважно / з острахом і обридженням, позираючи скося, втираючи очі, зирнув непевним поглядом*.

Як зазначалося, чоловіки намагаються не демонструвати свій емоційний стан, тому, наприклад, Рафалович *почував, що вигляд Оас. смішно, що на його лиці видно змішання, тривогу і непритомність, хотів.. надати собі вид чоловіка, що свobodно проходиться; мав вид не то байдужий, не то зайнятий чимось*.

Відмітимо також, що, отримавши недобру звістку, з несподіванки, з подиву, від страху люди бліднуть - *лице поблідло / потемніло*, а з сорому лице *горло стидом* (пан Рафалович), з гніву - *наливачося кров'ю* (пан Стальський). Регініне лице *спалахнуло рум'янем* (від сорому), *побліла, як смерть /лице поблідло, губи задрожали / пище білоє, мов полотно*. Така характеристика стосується як чоловіків, так і жінок. У цьому випадку важливим чинником є темперамент людини, її психічний стан.

Ритуалізація поведінки, безумовно, залежить від соціального статусу. Кожній статі в межах одного суспільства притаманний певний код поведінки, який вона наслідує, наприклад, під час привітання / прощання, згідно з текстом і відповідно до етикету, чоловіки *подають руку* або *обі руки* (іноді обіймаються) в залежності від ступеню знайомства і ширості у стосунках. На знак згоди або домовленості вони також подають руку один одному (наприклад, Рафалович не подав руки старості у знак незгоди, селяни не подали руки Рафаловичу у знак незгоди і недовіри). У знак пошани чоловіки і жінки можуть уклонитись (проте не обов'язково), вітаючись або прощаючись, до того ж у даному випадку жінка має першою подати руку.

Якщо хазяїн помешкання встає, він дає знак гостеві, що розмову закінчено (наприклад, Рафалович Вагману).

Зовсім інша невербальна поведінка у селян. Побачивши пана, вони *здалеку кланялись, познімавши капелюхи*, наближаючись до пана, *весь час кланяються*, близько не підходять. Показовою тут є поведінка селян у суді: *Селяни... поклонилися низько і станули при дверях (їх покликали!., зробіте два кроки наперед і знов зупинилися (їх знов покликали)... Селяни знов рушили наперед, аж водний узав їх за течі і, попихаючи, поставив перед суддівським столом*. Таке збереження соціальної дистанції їм необхідне

Салионович Л.М.

для того, щоб почуватись захищеними, Рафалович робить спробу її подолати, примушує селян одягти капелюхи в його присутності, що вони роблять дуже *нерадо*.

Наприкінці зазначимо, що **аналіз** одного твору, безумовно, дає неповне, але доволі окреслене уявлення про невербальну комунікативну поведінку у суспільстві кінця XIX століття.

Висновки. Усі вищезгадані аксіологічні характеристики невербальної комунікації підтверджують тезу про те, що жінкам властива більша експресивність, а чоловікам - стриманість у прояві емоцій; кожна людина, чи то чоловік, чи жінка, який би вона соціальний статус не мала, підпорядкована певній регламентованій поведінці, тобто відіграє конкретні тендерні ролі, реалізуючи ті чи інші соціальні і культурні очікування.

Подальший аналіз художніх творів на предмет невербальної комунікативної поведінки - дасть можливість детально описати її характеристики, а застосування компаративного аналізу допоможе виявити специфічні риси української невербальної комунікації. На сьогодні є потреба також у створенні словника невербальної комунікації українців.

Список літератури

1. Кирилина А.В. Тендерные исследования в лингвистике и коммуникации - М/ РОСС! Т)11. 2004 - 252с.
2. Крейдлин Т.Е. Голос и тон в культуре и языке // Язык о языке / Ред. Н.Д. Арутюнова. - М.: Индркк, 1999. - С. 433-501.
3. Крейдлин Г.Е. Мужчины и женщины в невербальной коммуникации. - N4; Языки славянской культуры, 2005. - 228с.
4. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика, - М.: Индркк, 2002.
5. Montagu A. Touching: The human significance of skin.- New York: Harper and Row, 1971
6. Stephenson J., Pine N., Zhang Liwei, Xie Jian. Some gestures commonly used in Naj'ing, PRC// Semiotica. - 1993. 95. 235-259
7. Франко І. Перехресні стежки // Великий каменярь. Проза та драматургія Івана Франка. - К.: Грамота, 2003. - С. 395-638.

Салионович Л.М. ОСОБЕННОСТИ ОТОБРАЖЕНИЯ НЕВЕРБАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ПОВЕСТИ И. ФРАНКО «ПЕРЕСЕКАЮЩИЕСЯ ДОРОЖКИ»: ТЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ

Статья посвящена тендерному аспекту невербальной коммуникации. Проведен анализ художественного произведения на предмет определения особенностей невербальной коммуникации и средств их выражения в тексте

Ключевые слова: невербальная коммуникация, гендерный подход, паралингвистические элементы, жесты, позы, манеры

Salionovych L.M. REPRESENTATION CHARACTERISTICS OF NONVERBAL COMMUNICATION IN THE STORY BY I. FRANKO "CROSSED PATHS": GENDER ASPECT

The article deals with questions concerning gender aspect of nonverbal communication. The analysis of the story is exposed to define characteristics of nonverbal communication and their expression means in the text

Key words: nonverbal communication, gender approach, paralinguistic elements, gestures, postures, manners

Поступила до редакції 19. 09.2007 р.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том 20 (59); 2007 г. №4. С. 151-157.

УДК 001 48Т373.46

ОТ МАРГИНАЛЬНОСТИ К ЛЕГИТИМНОСТИ: ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТЕНДЕРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ

Шили на А. Г.

*Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского,
г. Симферополь, Украина*

Статья посвящена описанию динамики функционирования гендерной терминологии в украинских юридических текстах. Значения гендерных терминов уточняются и конкретизируются двумя способами: через дефиницию и с помощью контекстуальной «поддержки».

Ключевые слова: гендер, гендерная терминология, юридические тексты, национальная концепция гендерного законодательства

Мужчины и женщины имеют право жить и растить своих детей в достойных человека условиях, свободных от голода и страха насилия, притеснения и несправедливости. Лучшей гарантией этих прав является демократическая форма правления, основанная на участии и воле народа.

ООН. Декларация тысячелетия, 2000 г.

В конце XX - начале XXI века тендерной терминологии удалось преодолеть барьер «инаковости» и «маргинальности» благодаря совместным усилиям лингвистов, социологов, политологов, историков, юристов и политиков.

Исследователями была проделана колоссальная работа по унификации терминов. Во-первых, тендерные термины систематизированы и структурированы в специализированных словарях: «Словарь гендерных терминов» (2002), «Гендерная политика: понятия, значения, управленческие подходы. Словник-довідник» (2006). Во-вторых, особенности дефиниций гендерных терминов прокомментированы в глоссариях учебников и программ (См.: Э. Гидденс «Социология») (1999), «Уповноважувальна освіта» (2002), «Основы диалога. Программа для общеобразовательных учебных заведений гуманитарного и общеобразовательного направлений обучения» (2005) и др.). В-третьих, значения гендерных терминов были уточнены с помощью контекстуальной «поддержки». Речь идет о текстах гендерных исследований на английском, украинском и русском языках (См. работы Р. Лакофф, 1975, 1990; Дж. Коатс, 1991; Д. Таннен, 1990; Е. Горошко, 1999-2006; С. Павлычко, 1996-1999; О. Ивашенко, 1998; О. Кись, 1997-2006; О. Забужко, 1999; Г. Богданович, 2001; Е. Семиколеновой, 2003, 2006; А. Кирилиной, 1999-2006; О. Ворониной, 1997-2006 и др.). В-четвертых, информация об особенностях перевода английских гендерных терминов на украинский и русский язык собрана на Web-сайтах (С.М.: <http://pereklad.kiev.ua/uaAheory/slovnitem/>; <http://v.vw.owl.ru/gender> и др.).

Следующим шагом к «легитимности» тендерной терминологии стало использование терминов в украинских юридических текстах.

Актуальность исследования. Украинская система нормативно-правовых актов по тендерным вопросам состоит из трех основных блоков:

I блок — международные договоры и конвенции, ратифицированные в Украине: Конвенция ООН «О ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин» принята в 1979 году, в Украине ратифицирована в 1980 году) [9];

II блок - украинские законы, отдельные формулировки которых освещают тендерные вопросы:

- Конституция Украинской Народной Республики от 29 апреля 1918 года, Глава II «Права граждан Украины»: „Актова, громадянська і політична правомочність громадянина УНР починається з 20 літ. Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає" [15, с. 14];
- Конституция Украины от 28 июня 1996 года, Глава I «Права, свободы та обязанности людини і громадянина», статья 24: „Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї..." [10, с. 9];
- Постановление ВР Украины от 12 июля 1995 года „Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації в Україні Конвенції ООН „Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок" " [15, с. 14];
- Постановление ВР Украины от 5 апреля 1999 года „Декларація про основні принципи державної політики України щодо сім'ї і жінок" [15, с. 14];
- Постановление ВР Украины от 25 апреля 2001 года „Про підвищення соціального статусу жінок в Україні" [15, с. 14];
- Постановление ВР Украины от 29 июня 2004 года „Про рекомендації парламентських слухань „Становище жінок в Україні: реалії та перспективи" [14, с. 139];
- Указ президента Украины от 26 июля 2005 года „Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків" [12, с. 77-78];
- Приказ Министерства топлива и энергетики от 19 августа 2005 года „Про вдосконалення роботи щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" [15, с. 15];
- Постановление ВР Украины от 21 ноября 2006 года „Про рекомендації парламентських слухань „Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження ієндерного насильства" [7];

III блок спеціальний закон Украины по вопросу тендерного равенства: Закон Украины от 8 сентября 2005 года „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" [6].

Закон Украины „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" не только определил национальные приоритеты и подходы в отношении тендерной **концепции**, і(о и объединил традиции к опыт украинского и международного Лійконодательства [11]. Однако одна лишь имплементация международно-правовых гендерных норм в украинское законодательство не способна обеспечить «эффективного правового регулирования» [4, с. 20]. Украинскому праву необходима институционализация концепции тендера, которая во многом зависит от разрешения теоретических и

ОТ МАРГИНАЛЬНОСТИ К ЛЕГИТИМНОСТИ. ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ...

практических проблем использования тендерной терминологии как «учеными, юристами и лингвистами, так и создателями нормативно-правовых актов» Г13. с. 162]. Для этого необходимо:

лаконично и точно сформулировать дефиницию «зонтичного» (определение Р. Брайдотти) термина «гендер» и составных терминов с компонентом «тендерный»;

учитывать факт культурной «нагруженности» термина «гендер» [2, с. 231] и составных терминов с компонентом «тендерный»: в Украине проживают представители и представительницы разных этнических групп, а категории *гендер* и *этничность* не могут существовать изолированно, впрочем, как и категория *раса* [1; 5; 8].

Все это позволяет сформулировать *цель* данного исследования - проследить динамику функционирования тендерной терминологии в украинских юридических текстах.

Наблюдения показали, что в текстах правового характера самым продуктивным типом оказались составные двухкомпонентные термины с элементом «тендерный». Около 20% подобных терминов имеют дефиниции. Остальные терминологические сочетания пока занимают промежуточное положение между терминами и не-терминами, то есть они функционируют в текстах без дефиниций, однако их значение уточняется в контексте. Например:

І ...группа: двухкомпонентные термины с элементом «тендерный» («тендерная», «тендерное», «тендерные»):

гендерный т N
гендерный *разрыв*

Гендерный разрыв - социально, экономически и культурно обусловленные отличия интересов, целей, ценностей женщин и мужчин, возможностей их доступа к ресурсам и распоряжения ими в сфере экономики и власти [12, с. 19].

гендерная f N
гендерная *политика*

Гендерная. политика направление государственной деятельности, основной задачей которого является утверждение равных прав и обеспечение равных возможностей лиц обоих полов через предоставление гарантий равного участия во всех сферах публичной жизни, создание сбалансированной системы льгот и социальной защиты для женщин и, что важно, для мужчин, обеспечение равных возможностей на рынке труда, в сфере образования [3, с. 17].

гендерная *отдаленность*

Гендерная отдаленность - отличие в положении женщин и мужчин в разных отраслях и регионах (запада и востока, юга и севера) [12, с. 19].

гендерно-правовая *экспертиза*

Гендерно-правовая экспертиза - анализ действующего законодательства, проектов, нормативно-правовых актов, результатом которого является вывод: насколько эти документы соответствуют принципу обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин [6, с. 169].

Общепризнано, что научный дискурс «пестрит» разнообразными определениями термина «гендер». Это обусловлено существованием многочисленных научных направлений и методологий.

гендерное i- N

гендерное *неравновесие*

Гендерное неравновесие - это реально существующий дисбаланс в социально половом развитии украинского общества, который предопределяет отличие в положении женщин и мужчин [12, с. 18].

гендерное *равенство*

Гендерное равенство - равный правовой статус женщин и мужчин и равные возможности для его реализации, что позволяет лицам обоих полов принимать равное участие во всех сферах жизнедеятельности общества [6, с. 169].

гендерные + N

гендерные *стратегии*

Гендерные стратегии - это произведенные субъектами тендерной деятельности основные направления позитивных действий и соответствующие главные задания, направленные на фактическое обеспечение равных прав и возможностей женщин и мужчин, утверждение тендерного развития, равенства статуса, справедливости и мира во всех сферах государственной и общественной жизни [12, с. 10].

гендерные *несоответствия*

Гендерные несоответствия - это расхождения в тендерном равенстве, которые реально существуют в регионах и на отдельных территориях страны, а также в тендерном статусе женщины и мужчины [12, с. 20].

II_группа: двукомпонентные терминологические сочетания с элементом «тендерный» («тендерная», «гендерное», «гендерные>>»), значение *которых* уточняется в контексте:

гендерный т N

гендерный *анализ*

Гендерний аналіз підходів до розробки політичного курсу та планування програми передбачає збір як кількісних, так і якісних даних; вимагає брати до уваги сумнівні базові припущення; враховувати як соціальні так і економічні фактори, що впливають на жінок і чоловіків [3, с. 35].

гендерный *бюджет*

Призначення *гендерного бюджету* -- справедливий розподіл ресурсів. Функція розподілу прибутків та видатків включає тендерний компонент встановлення бюджетної політики, за допомогою якого уряд визначає і приймає рішення про „справедливий” розподіл прибутку між різними гендерними групами [12, с. 55].

гендерная N

гендерная *асимметрия*

...напрацьовані соціальними партнерами пропозиції передбачають унесення **правових вимог** до проекту Трудового кодексу України з метою подолання дискримінаційних проявів у процесі працевлаштування, здійснення трудової діяльності (Усунення дисбалансу в оплаті і праці жінок і чоловіків за рівноцінну роботу), зниження *гендерної асиметрії* в трудовому навантаженні з урахуванням виснажливості деяких різні видів праці, здоров'я жінок і чоловіків... [4, с. 53].

гендерная *дискриминация*

ОТ МАРГИНАЛЬНОСТИ К ЛЕГИТИМНОСТИ: ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ...

Ігнорування батьківства, прав батька не лише полягає в *гендерній дискримінації* чоловіка, а й приховано містить дискримінацію жінки, тому що в такий спосіб весь тягар піклування про дитину падає лише на матір [4, с. 13].

гендерная культура

Уповноважені особи (координатори), на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, у межах своїх повноважень організують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямі вжиття заходів, спрямованих на формування *гендерної культури* населення; організації прийому громадян з питань дискримінації за ознакою статі; розгляду та аналізу звернень громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [6, с. 175].

гендерная политика

У чоловіків, що є великою соціальною групою, не повинно домінувати ставлення до *гендерної політики* як спроби юридичними методами позбавити їх соціальної влади. Навпаки, за допомогою *правового регулювання, правової освіти, запровадження на законодавчому рівні спеціальних програм* створюється *тавля* до гендерної проблематики як засобу *соціально-статевого консенсусу, складової паритетної демократії* [4, с. 30].

гендерная проблематика

Уповноважені особи (координатори), на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, у межах своїх повноважень організують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямі навчання працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань *гендерної проблематики*; Миття заходів ЩВДоусування Ч р о я в і в [6 , с . 175].

гендерная статистика

Один із варіантів рішень для кращого врахування тендерних підходів це важливість використання *гендерної статистики*, що відстежує зміну тендерних розходжень у доходах, доступ до вакансій, до посад, що пов'язані з прийняттям рішень, атакож розподілом парламентських місць, зайнятих жінками і чоловіками [3, с. 37].

гендерная теория

Загалом категорія „відмінності" відіграє особливу роль у концепціях *гендерної теорії*. Її сутність полягає в тому, що у повсякденному житті ми розрізняємо представників різних статей і вважаємо такий поділістотним, тому виникають проблеми ...Еііізачі центральїих принципів права неупередженої об'єктивності та нейтральності [4, с. 11].

гендерное + N

гендерное насилие

Міжнародний день ліквідації насильства проти жінок та 16 днів активності проти *гендерного насильства* відкривають можливість для виступів у ЗМІ та публічних заходів. Держави-учасниці, які беруть участь у цій кампанії Ради Європи, запрошуються публічно засудити *насильство проти да(но)у у сім'ї або родіні* та приєднатися до неурядових організацій та інших структур національного рівня, які беруть участь у 16-денній кампанії з припинення насильства проти жінок [7, с. 91].

гендерное развитие

Шилина А. Г.

Гендерний розвиток у політичній сфері має передбачати суттєве підвищення вимог ДО-ЛУвнЯ-. представництва жінок в органах законодавчої влади, . органах місцевого самоврядування; сприяння громадській активності жінок... [3, с. 20].

гендерные т Н

гендерные правоотношения

Відсутність правозастосовчої практики щодо *гендерних правовідносин*, зокрема рішень судів про відновлення порушених прав *У j_b^3kv* і мсшиш'на щєю за .ознакою статі., свідчить, що громадяни не мають належних правових засобів для захисту своїх прав [4, с. 27].

гендерные роли

Існування двох великих соціальних груп - чоловіків і жінок - означає наявність у НИХ специфічних потреб, ЯКІ необхідно {Щаховувати В.процес] ПредПОВО_ГО регулюв^ння. Різні *гендерні ролі* впливають на зміст прав, їх реалізацію, вірогідність порушень та дієвість засобів захисту [4, с. 11].

гендерные слушания

Предметом уваги на контрольних *гендерних слуханнях* у комітетах може стати, зокрема, Національний план дій щодо подіпшення становища, жінок та сприяння впровадженню тендерної рівності в суспільстві... [4, с. 74].

гендерные стереотипы

Актуальним стало завдання перегляду змісту підручників з метою вилучення дискримінаційних за контекстом положень. Широкомасштабним завданням правового регулювання в сфері функціонування закладів культури є подолання *г-ендерних стереотипів* у суспільстві [4, с. 53],

гендерные усилия

Гендерні зусилля в соціальній сфері *у-щі^* вуються на охорону материнства, батьківства та дитинства; охорону здоров'я; рівність у сімейних відносинах: розроблення та Легалізація, програм. бо рртби з бідністю з прискоренням подолання тенденції фемінізації бідності [3, с. 20].

Таким образом, в українських юридических текстах прослеживается тенденция формулировать определения гендерных терминов четко и лаконично [4, с.20]. Значения гендерных терминов уточняются и конкретизируются двумя способами: через дефиницию и с помощью контекстуальной «поддержки». Мы вправе говорить о «вхождении» в украинский правовой дискурс термина *гендер* и составных терминов с компонентом *гендерный*.

Выводы. Своевременное, научно обоснованное использование тендерной терминологии в украинском правовом дискурсе может быть воспринято неоднозначно. С одной стороны, тендерная терминология содействует обеспечению равных прав и возможностей женщин и мужчин, эффективности правового регулирования гендерных вопросов в Украине. С другой - для тендерной терминологии, как и для закона о тендерному равенству, есть опасность превратиться в декларативную, датскую от действительности категорию. Как известно, правовые нормы в отношении защиты прав и Свобод личности от дискриминации не всегда реализуются на практике. Изменить подобную ситуацию возможно путем дальнейшей разработки национальной концепции тендерного законодательства с учетом культурных традиций Украины при поддержке со стороны государственных служащих, экспертов по тендерным вопросам и граждан Украины.

ОТ МАРГИНАЛЬНОСТИ К ЛЕГИТИМНОСТИ: ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ...

Список литературы

1. Айслер Р. Чаша та меч. - К.: Сфера, 2003. - 355 с.
2. Брайдотги Р. Половое различие как политический проект номадизма// Хрестоматия феминистских текстов. - СПб: Издательство «Дмитрий Булаяин», 2000. - С, 220-249.
3. Впровадження тендерних підходів у діяльність органів виконавчої влади: Пшкитичний посібник для державних службовців. - К.: К.І.С., 2004. - 180 с.
4. Впровадження тендерних підходів у роботу комітетів Верховної Ради України: Практичний посібник. - К.: К.І.С., 2005. - 186 с.
5. Тендерний підхід: історія, культура, суспільство. - Львів: ВНТЛ-Класика. 2003. - 252 с.
6. Закон України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”// Законотворчість: забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. - К.: Заповіт, 2006. - С. 169-180.
7. Кампанія Ради Європи боротьби з насильством проти жінок включно із насильством у сім'ї// Парламентські слухання „Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження тендерного насильства”. Верховна Рада України. - 21 листопада 2006 року. - К., 2006. - 95 с.
8. Кімелл М. Гендероване суспільство. - К.: Сфера, 2003. - 490 с.
9. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок // Розуміння й використання механізму прав людини. - К.: СП „Інтертехнодрук”, 1999. - С. 27-34
10. Конституція України. Конституція Автономної Республіки Крим - К.; Юрінком Інтер, 2003. - 80 с.
11. Міжнародний досвід державного забезпечення рівності жінок та чоловіків: Матеріали міжнародної конференції (30 червня - 1 липня 2003 р.). - К.: ЛОГОС, 2003. - 216 с.
12. Національна концепція тендерних перетворень в Україні Проект - К., 2005. - 78 с
13. Прадід Ю.Ф. Зміст понять та значення термінів *закон* і *законодавство* в сучасній юридичній науці// У царині лінгвістики і права. - Сімферополь: Бліньо. 2006. - С. 162-165.
14. Становище жінок в Україні: реалії та перспективи: Парламентські слухання (9 червня 2004 р.). - К., 2004. - 172 с.
15. Христова Г.О., Уварова О.О. Законодавче забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та національні особливості. - Харків: Райдер. 2006. - 72 с.

**Шиліна А.Г. ВІД МАРГИНАЛЬНОСТІ ДО ЛЕГИТИМНОСТІ:
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕНДЕРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
В ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТАХ**

Стаття присвячена опису динаміки функціонування гендерної термінології в українських юридичних текстах. Значення гендерних термінів уточнюються та конкретизуються двома способами. через дефініцію та іа допомогою контекстуальної „ підтримки ”

Ключові ечова: *гендер, гендерна термінологія, юридичні тексти національна концепція гендерного законодавства*

**Shilina A. FROM MARGINALITY TO LEGITIMACY: PECULIARITIES
OF GENDER TERMINOLOGY FUNCTIONING IN JURIDICAL TEXTS**

The article is devoted to dynamics of gender terminology functioning in Ukrainian juridical texts. Meanings of gender terms are, concretized and defined more precisely in two ivays through definition and through context "support

Key words: *gender, gender terminology, juridical texts, national conception of gender legislation*

Поступила в редакцію 16.03.2007 г.

РАЗДЕЛ 9. ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ УЧАЩИХСЯ

УДК 803.0-31:820

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТИ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Арделян О. В.

У статті аналізуються соціолінгвістичний та культурологічний підходи до формування мовної компетенції. Розглядається роль прагматичних ідіом у здійсненні ефективного мовленнєвого спілкування комунікантів.

Ключові слова: екстралінгвістичний підхід, соціолінгвістичний культурологічний компоненти, міжкультурна комунікація, прагматичні ідіоми

За останні роки значно зросла кількість наукових робіт, що свідчать про інтерес і прагнення лінгвістів до дослідження мовних явищ у широкому екстралінгвістичному контексті. Необхідність вивчення мови в її реальному функціонуванні в різних сферах людської діяльності стала загальноприйнятою в даний час.

Мовна картина світу наших сучасників, яка співвідноситься зі специфікою їхнього мислення, сприйняття та оцінки новацій, які накопичуються у суспільстві, - ось предмет соціолінгвістики, яка покликана змалювати і включати в науковий і культурний контекст моделі й принципи організації дійсної людської комунікації [4, с.82].

Постановка проблеми. Успішність комунікативної взаємодії *співрозмовників* залежить від культурно зумовленої взаємної комунікативної компетенції учасників мовленнєвого акту [2, с.167], тобто від балансу між спільним та відмінним у їхніх процесах сприйняття, ціннісних орієнтаціях та символічних системах. Необхідною умовою реалізації будь-якого комунікативного акта повинне бути обопільне знання реалії як тим, хто говорить, так і тим, хто слухає, знання, яке є основою мовного спілкування [1]. Вказуючи на сукупність загальних знань про навколишній світ та власне символічної системи, у межах якої протікає комунікація [6, р.5), та включаючи здібності індивіда породжувати соціально припустимі висловлення [5, с.8], комунікативна компетенція формується у носіїв здебільшого у процесі соціалізації та надає мовцеві можливість регулювати свою мовленнєву поведінку у відповідності з нормами, прийнятими уданій мовній спільності [7, р.63].

З моменту народження людина належить до певних груп, де саме й формується її комунікативна компетенція. Більш значні групи, зазвичай культури, суттєво *визначають когнітивні* й прагматичні основи комунікативної діяльності особистості. У зв'язку з цим під час спілкування відбувається зіткнення „світів комунікантів” [2, с.166], при цьому

культурно зумовлені відмінності можуть призвести до особливого різновиду комунікації - міжкультурної, коли комуніканти з різних культур використовують спеціальні мовні варіанти й дискурсивні стратегії.

Світ вступив в епоху глобального білінгвізму: національна мова та англійська. Зараз є реальна можливість направити колосальний потенціал англійської мови на розвиток національної культури, трансформуючи його у вторинний засіб національно-культурного самовираження в рамках міжкультурної комунікації. До того ж посилення позиції англійської мови як однієї з мов міжнародного спілкування наприкінці минулого століття „дозволяє прогнозувати закріплення і посилення цієї функції англійської мови в XXI столітті і перетворення її а мову глобального міжкультурного спілкування” [З.С.97].

Мета. У цій статті особлива увага приділяється розгляду соціолінгвістичного і культурологічного компонентів у *формуванні мовної компетенції фахівців іноземної мови.*

Вербальній поведінці людини властивий не тільки оказіональний, але й рекурентний, повторювальний характер, що знаходить відображення, зокрема, в наявності у мові різного роду стандартизованих виразів, „готових” фраз, речень формулоподібного характеру.

Стає ясным, що ефективне використання мови людиною з метою її спілкування з іншими людьми спирається як на її мовотворчі можливості, так і здатність автоматично відтворювати у готовому вигляді у відповідних ситуаціях спілкування ті елементи мови, які зберігаються в її мовній свідомості і спеціально для цього призначені.

Сучасна англійська мова надзвичайно багата на такі утворення варіативного ступеня усталеності, які спеціалізуються на висловленні різного роду комунікативних значень: привітання, вибачення, подяки, відмови, згоди, прохання тощо. Крім цього, вони здатні також виконувати комунікативно організуючу і текстоорганізуючу роль, що також пов'язано з мовцем, йде від нього, зумовлено його певним наміром.

Такі одиниці неоднорідного компонентного складу, неоднорідної структурної організації і ступеня усталеності, специфіка яких обумовлена їх спеціалізацією на вираженні комунікативного наміру, інтенції *мовця*, різного роду особистих смислів, пов'язаних з мовцем, тобто основних, домінуючих і додаткових, другорядних, допоміжних прагматичних значень, можна називати прагматичними ідіомами.

Присутні у мовній свідомості носіїв англійської мови, вони використовуються ними у відповідних мовленнєвих ситуаціях автоматично. Специфіка використання прагматичних ідіом у мовленні в значній мірі відображає культуру спілкування в англослов'янському, як, очевидно, і в усякому іншому товаристві. Отже, для тих, хто вивчає англійську мову, важливість оволодіння таким шаром усталених утворень із заданим прагматичним значенням, які відіграють суттєву роль у здійсненні, організації мовленнєвого спілкування, має бути очевидною. Правильність, природність мовлення багато у чому залежить не тільки від того, чи використовує мовець одиниці, які зберігаються у його мовній пам'яті, але й від того, як він вдало, до діла це робить.

Існують різного роду усталені утворення, які прямо або непрямо співвідносяться з вербальною поведінкою, вербальною діяльністю людини, наприклад: How do you do?, What about..?, Could you..?, Now you're talking, Look who's talking, You can say that again, between you and me, so to speak, strictly speaking, to cut a long story short, all right, thank you тощо.

Усі стійкі *одиниці, про* які іде мова, представлені окремими словами, сполученнями слів, частинами речень, окремими реченнями, спеціалізуються на вираженні певних прагматичних значень. Останні полягають, зокрема, у вираженні комунікативного наміру, інтегції мовця, її модифікації, *відношення мовця до змісту* повідомлення або його формального аспекту, структуруванню мовленнєвої одиниці, пов'язаному, у кінцевому підсумку, зі змістовим боком висловлювання. Тому здається правомірним називати такі усталені одиниці прагматичними *ідіомами*.

Ідіомагічність (здатність бути ідіоматичним) представляється у вигляді шкали, на крайніх точках якої розташовуються одиниці, які в значній мірі розрізняються за ступенем усталеності, характером співвідношення їх загального значення і значень компонентів, що їх утворюють, наприклад, утворення a good drink, good money, a poor excuse, a good deed, up to one's eyes, які при такому підході цілком правомірно рееструються фразеологічними словниками і вирази з конвенційною семантикою), складові компоненти яких у певній мірі зберігають свої власні значення, що включають також „відкриті” ідіоми, які *допускають* певне варіювання компонентів, що їх утворюють, наприклад: How do you do?, Many happy returns of the day і look here, I say, I tell you, а також see you (later/soon/tomorrow) тощо.

Більшість ідіом являють собою *граматично* немодельовані утворення, які не допускають варіювання синтаксичної структури чи морфологічної форми компонентів, що їх утворюють, наприклад: How do you do? (How did you do?), Many happy returns of the day (Several happy returns of the day), many thanks (two thanks), it goes without saying (it will go without saying).

Закріплені актомовленнєві кон тексти вживання таких утворень зумовлюються не їх буквальним значенням, а перш за все конвенціями вживання. *Інакше кажучи, певне, часто непередбачене прагматичне значення притаманне тій чи іншій прагматичній ідіомі* внаслідок практики її вживання, що склалася, наведення у схожих мовленнєвих ситуаціях.

Наприклад, вживане під час прощання Good-bye! буквально означає God be with you! (Нехай буде з тобою Бог!; російське „спасибо” • „спаси тебе БОГ'У” Зв'язок між прагматичним значенням і формою (буквальним значенням) таких утворень є, отже, загалом довільним.

До складу прагматичних ідіом входять також одиниці, у яких співвідношення форми і прагматичного значення не обов'язково є довільним, тобто вирази, окремі компоненти яких зберігають своє лексичне, значення, наприклад; see you (later). Could you..?, How/What about..? тощо.

Навряд чи справедливо стверджувати, що для таких утворень зовсім не характерна „внутрішня мотивованість”. Вживаючись у подібних комунікативних ситуаціях, які повторюються, вони начебто втрачають свою інформативну *цінність*.

Широке вживання одиниць, які тут виділяються, як невід'ємних компонентів стереотипних моделей вербальної поведінки людини спричиняє стирання їх смислової **виразності**, їх буквального значення, що правомірно розглядати як один із *засобів* перетворення мовного виразу на ідіому.

Відомі мовцю конвенції вживання мовних одиниць такого роду роблять начебто несуттєвими їх буквальне значення, наприклад, використання до побачення, до сьмдання, good bye під час прощання в українсько-, російсько-, англійськомовному мовленнєвих спілтовариствах відповідно У ситуаціях, які аж ніяк не завжди

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТИ.

передбачають обов'язковість зустрічі комунікантів у доступному для огляду майбутньому.

Прагматичні ідіоми включають також одиниці, які виступають як моделетворні члени речення. Іншими прикладами можуть бути *Down with..!* і *Up with..!*, які виражають несхвалення і схвалення, підтримку мовця відповідно. Сюди ж відносяться *Would you..?*, *Why don't you..?*, які виступають маркерами директивних мовленнєвих актів.

Прикладами прагматичних ідіом - так званих спеціальних граматичних конструкцій, граматичних ідіоматизмів, можуть бути інфінітивні і дієприкметникові звороти, наприклад: *so to say*, *to tell the truth*, *to cut a long story short*, *strictly speaking*, *frankly speaking* тощо.

Виділяють як особливі типи ідіоми, які використовуються для зв'язку речень або окремих реплік мовців, стійкі мовленнєві фрази, значення яких навряд чи можна розглядати як суму значень компонентів, які їх утворюють, і які внаслідок цього можуть являти труднощі для розуміння. Такі одиниці відповідно називаються функціональними ідіомами і типовими розмовними фразами або мовленнєвими ідіомами.

Результатом орієнтації на буквально значення прагматичних ідіом може бути так звана прагматична невдача (*pragmatic failure*), прагматичний провал у спілкуванні.

Прикладом труднощів засвоєння особливостей мовленнєвої поведінки природних носіїв англійської мови, пов'язаних з орієнтацією на буквально значення одиниці, може бути прагматична ідіома (*Please*.) *help yourself*, яка буквально означає „(Будь ласка,) допоможи собі (сам)”, але яка конвенційно використовується як ввічливе запрошення пригоститися.

Отже, особливий статус прагматичних ідіом у мові пояснюється не стільки їх ідіоматичним характером у суто граматичному розумінні, скільки їх „прив'язаністю” до ситуацій спілкування, їх використанням у конкретних ситуаціях.

Природа ідіоматичності прагматичних ідіом одиниць, які безпосередньо включені у сферу мовленнєвої комунікації, дещо відрізняється від ідіоматичності семантично і синтаксично пов'язаних ланцюжків слів, які функціонують як окрема, єдина номінативна одиниця. Ідіоматичність таких прагматично суттєвих одиниць є прагматичною за своєю природою, вона зумовлена їх спеціалізацією на виконанні певного комунікативного призначення.

Специфіка комунікативної семантики прагматичних ідіом, присутніх у вербальній пам'яті комунікантів як одне ціле, які у багатьох випадках використовуються у відповідних мовленнєвих ситуаціях автоматично, їх важлива роль у вербальному спілкуванні, його організації, вказує, крім усього іншого, на те, що мовна і комунікативна компетенція тих, хто користується природньою мовою, не розділені жорсткими межами, а, навпаки, пов'язані багатозаровими відношеннями пересічення і взаємозумовлення, що має враховуватись при вивченні англійської мови як іноземної.

Функціонуючи як метатекстові засоби, які організують пропозиціональну інформацію, зміст висловлювання і повідомляють про неї адресата, одночасно підказуючи йому ракурс її сприйняття, а також як метакомунікативні засоби, які використовуються для встановлення, підтримання і розмикання мовленнєвого контакту учасників спілкування, маючи здатність виражати основні і другорядні, додаткові прагматичні значення, прагматичні ідіоми виступають своєрідними маркерами дискурсу, забезпечуючи його логічну упорядкованість, комунікативну організацію. Вони

відіграють важливу роль у здійсненні мовленнєвого впливу і, у кінцевому підсумку, ефективного мовленнєвого спілкування комунікантів.

Висновки. Вивчення фонових знань, об'єктивних способів виділення культурного компонента значення є важливою задачею, тому що включення в лінгвістичний аналіз ще одного виміру - соціального, дає можливість глибше проникнути в саму природу мови, повніше виявити умови його функціонування і динаміку його розвитку, **ДОЗВОЛЯЄ** представити в новому світлі онтологічну картину мови як суспільного явища.

До традиційних, лінгвістичних аспектів у навчанні мові додаються як мінімум ще наступні, екстралінгвістичні: соціолінгвістичний, лінгво-культурологічний, лінгво-комунікативний.

Урахування системи екстралінгвістичних факторів є необхідною передумовою адекватного мовного поведіння.

Список літератури

1. Ахматова О.С. Словарь лингвистических терминов - М.: Советская энциклопедия. 1969
2. Бергельсон **М.Б.** Межкультурная коммуникация как исследовательская программа: лингвистические методы изучения кросскультурных взаимодействий // Вестник МГУ. - Сер 1 9: Лингвистическая и межкультурная коммуникация •- 2001. - №4 - С. 166-181
3. Гетман Л.И. Лингвоэтнические и культурологические аспекты перевода художественного текста // Мова і культура. - Вин. 1. - К., 2000. - С 97-100.
4. Синельникова Л.Н. Жизнь текста, или Текст жизни - Луганск: Знание 2005.- Т 2 -392 с
5. Шумарова Н.П. Мовна компетенція особистості: соціолінгвістичний аспект: Автореф лис д-ра філ, наук. - К , 1994. - 48 с,
6. Canale M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // Richards J.C. and R.W.Schmidt. Language and Communication. - London: Longman Group Ltd., 1983. - P.2-27.
7. Wolfson N. Rules of Speaking/7 Richards J.C. and R.W.Schmidt. Language and Communication. -London: Longman Group Ltd., 1983. - P.61-87.

Арделян Е.В. СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТЫ В ФОРМИРОВАНИИ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СПЕЦИАЛИСТОВ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье проводится анализ социолингвистических и культурологических подходов к формированию языковой компетенции. Рассматривается роль прагматических идиом в осуществлении речевого общения коммуникантов

Ключевые слова: *экстралингвистический подход, социолингвистический и культурологический компоненты, межкультурная коммуникация, прагматические идиомы*

Ardelyan O.V. SOCIO-LINGUISTIC AND SOCIO-CULTURAL COMPONENTS IN THE FORMATION OF LINGUISTIC COMPETENCE OF THE SPECIALISTS OF FOREIGN LANGUAGE

The article focuses on revealing the role of socio-linguistic and socio-cultural factors in the formation of linguistic competence. Pragmatic idioms play an important role in the realization of the verbal impact and, finally, ensuring the effective conversational interaction of participants of discourse

Key words: *extra-linguistic approach, socio-linguistic and socio-cultural components, cultural communication, pragmatic idioms*

Поступила до редакції 23 02.2007р.

УДК 001.8 -057.87

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МОВНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Архипенко Л.М., Врліков В.В.

Харківський національний економічний університет, м. Харків, Україна

У статті презентується концепція створення "Студентської наукової спілки" Харківського національного економічного університету, розглядається роль кафедри українознавства ХНЕУ в формуванні мовно-професійної компетенції фахівців економічного профілю.

Ключові слова: науково-дослідна робота, мовно-професійна компетенція, економічний профіль

Актуальність. Наукова робота студентів — це, в широкому сенсі, можливість і вміння майбутніх фахівців діяти творчо й активно, самостійно приймати рішення, пов'язані з професійною діяльністю. Сучасний спеціаліст має бути готовим до безперервної самоосвіти, постійного оновлення й корегування своїх знань, наукового пошуку. Отже, підготовка студентів до науково-дослідної роботи - складова програми загальної підготовки майбутнього фахівця. Мета статті розгляд ролі науково-дослідної роботи студента в справі формування професійної компетенції студентів.

Постановка проблеми. Якість сучасної вищої освіти значною мірою залежить від стратегічних основ її вдосконалення. У 2006 році Конференцією трудового колективу Харківського національного університету затверджено концептуальні засади розвитку університету, де зазначено, що "стратегічною метою розвитку нашої держави має бути розбудова суспільства, що базується на економіці знань, де головним буде підвищення якості та рівня життя українського народу, де економіка буде для людей, а не навпаки. Вона може бути реалізована через системну роботу всього загалу зі створення комунікаційного суспільства й паралельне запровадження мережних технологій, створення новітніх знань як основи економіки знань" [1, с.2].

Для виконання окреслених завдань структурні підрозділи університету конкретизують плани своєї діяльності. Так, зокрема, науково-дослідним сектором Харківського національного економічного університету розробляється концепція створення "Студентської наукової спілки" - молодіжної неполітичної неприбуткової організації, яка в межах університету здійснюватиме заходи, спрямовані на розвиток наукової діяльності студентів, співпрацюватиме з молодіжною організацією, науково-дослідним сектором, адміністрацією університету, а також забезпечуватиме виявлення наукових талантів і стане достойним резервним поповненням наукових кадрів університету. Перед "Студентською науковою спілкою" ставляться такі завдання, як: активізувати студентську науково-дослідну роботу, підвищити освітній

рівень студентів, сприяти науковій роботі молодих дослідників, забезпечувати інформаційну підтримку щодо заходів наукового характеру (конференції, семінари, форуми, круглі столи, міжнародні обміни та ін.).

Роботу спілки пропонується проводити за трьома напрямками: теоретичним, практичним, інформаційним.

Теоретичний напрям передбачає організацію наукових семінарів, круглих столів, які б забезпечили можливість ознайомлення студентів з основами науково-пошукової роботи, представлення результатів наукових напрацювань, апробацію наукових робіт та подальше їх удосконалення, а також активізували б частину студентів до самостійних досліджень. Науковими роботами на *навчальному етапі можуть стати курсові та індивідуальні науково-дослідні роботи студентів*. Тематика семінарів, круглих столів буде розроблюватися й погоджуватися з відповідною кафедрою та керівництвом університету. Цей підхід дасть можливість активізувати студентів до участі в науковій роботі. Кращі студенти будуть нагороджуватися дипломами й направлятимуться для участі в роботі конференцій вищих рівнів.

Практичний напрям передбачає створення цільових груп зі студентів старших курсів для вивчення конкретних аспектів діяльності підприємств. За результатами наукової роботи дослідники складатимуть методичні рекомендації, які будуть подані на розгляд керівництву підприємства. Переваги цього напрямку полягають у тому, що студент отримує потенційне місце практики чи роботи, а результати досліджень, які мають практичний характер, *можуть* використовуватися під час дипломного проектування. Робота щодо налагодження партнерських зв'язків з підприємствами матиме підтримку з боку адміністрації університету.

Інформаційний напрям передбачає забезпечення інформаційної підтримки проведення наукових заходів університету та заходів поза його межами. Інформаційна система повинна містити відомості про наукову діяльність університету (інформація про проведення конференцій, *семінарів, форумів* організацію наукових заходів міського та всеукраїнського рівнів (де, коли буде проведено, умови участі тощо), заходи "Студентського наукового товариства", досягнення студентів у науковій діяльності. З метою долучити до наукової роботи всіх зацікавлених осіб планується застосування електронних технологій для спрощення схеми отримання інформації про заходи наукового спрямування.

Науково-дослідна робота студентів з точки зору змісту навчання окреслюється певним набором компетенції, серед яких одна з найважливіших - мовно-професійна.

Визначення ролі науково-дослідної роботи студентів у процесі формування мовно-професійної компетенції фахівців економічного профілю становить одну з важливих проблем сучасної вищої освіти. Це зумовлене потребою підготовки "фахівців нової генерації: *висококваліфікованих, мовнокомпетентних у своїй професійній діяльності, конкурентноздатних, ірамогних, з незалежним інтелектуальним потенціалом, з глибоким знанням української мови, необхідної для задоволення Професійних потреб, а також необхідністю забезпечити майбутнім фахівцям із різних галузей знань та виробничих сфер належну культуру загальнонавчаної та професійної мов і досконале володіння своєю професійною термінологією*" [3,с.16].

Важливу роль у вирішенні цієї проблеми відіграє чітке професійне спрямування Начальної дисципліни "українська мова", що забезпечується вивченням економічної

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ.

термінології як показника рівня розвитку наукової мови в суспільстві й науки загалом. Вивчення термінологічної лексики має безпосереднє відношення до формування мовно-професійної компетенції майбутніх фахівців з економіки: під час занять з української мови студенти мають можливість ознайомитися зі складом економічної термінології, з процесами й змінами, які відбуваються в системі національній термінології під впливом лінгвальних і екстралінгвальних чинників.

Мовно-професійна компетентність студентів формується й при роботі з науковими економічними текстами, їх перекладі з російської мови на українську й навпаки, при написанні рефератів, конспектуванні, складанні анотацій робіт економічного змісту, написанні індивідуальних науково-дослідних робіт тощо.

Одним з етапів мовної освіти в Харківському національному економічному університеті є спецкурс "Основи творення наукового тексту" для студентів та магістрантів (автор - О.С. Черемська), який "передбачає засвоєння лексико-семантичних, морфологічних і синтаксичних особливостей наукового стилю з метою підготовки студентів до написання науково-дослідних робіт" [2, с.20].

Ефективність навчання української мови у вищих навчальних закладах залежить від наявності навчальних матеріалів та посібників, спрямованих на формування у студентів умінь і навичок професійного спілкування, які б сприяли підвищенню рівня мовної підготовки. З огляду на це кафедрою українознавства ХНЕУ видано посібник "Професійна мова економіста" (Черемська О.С., Гайдамака Г.Г., Жовтобрюх В.Ф., Архипенко Л.М.), який має виразне професійне спрямування й покликаний сприяти формуванню мовно-професійної компетенції у майбутніх фахівців економічного профілю.

Висновок. Науково-дослідна робота студента займає одне з провідних місць, оскільки саме науково-дослідна робота спрямована на розвиток аналітичних, евристичних, когнітивних навичок майбутнього економіста.

Список літератури

1. Концептуальні засади розвитку Харківського національного економічного університету / Укл. О.М. Тридід, В.М. Гриньова, Ю.М. Великий, М.В. Афанасьєв і а ін.; Наукове керівництво - докт. екон. наук, проф. В.С. Пономаренко. -Х.: Вид ХНЕУ, 2006. - 20с.
2. Януш Я Роль термінології у формуванні мовно-професійної *компетентності* фахівців економічного профілю // "Українська термінологія і сучасність" 36 наук, праць. - Вин. IV. - К.: КНЕУ, 2001. - С 15-19.
3. Черемська О С. Українська мова у вищій школі як основа формування національних і загальнолюдських цінностей // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції". Формування національних і загальнолюдських цінностей в українському суспільстві". - Х . ФОН Лібуркіна Л.М., 2006. - С. 15-21.

Архипенко Л.М., Воликов В.В. НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ РАБОТА СТУДЕНТА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

Р стаття презентується концепція формування «Студентського наукового одиєстеав Харківського національного ікономического університета, рассматривается роль кафеОры украиноведения УНЭУ в формировании профессиональной речевой компетенции специалистов экономического профиля

Архипенко Л.М., Волюков В.В. _ _

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, профессиональная речевая компетенция, экономический профиль

Arkhipenko L.M., Volikov V.V. RESEARCH WORK OF THE STUDENT AS A COMPONENT OF FORMATION OF THE PROFESSIONAL SPEECH COMPETENCE OF THE EXPERTS OF THE ECONOMIC STRUCTURE

In the article the concept of formation of " the Student's scientific organization" of Kharkiv National University of Economics is presented, and the role of the department of the Ukrainian language of Kharkiv National University of Economics in formation of the professional speech competence of the experts of the economic structure is considered.

Key words: research work, the professional speech competence, economic structure

Поступила до редакції 05.02.2007р.

УДК 811.161 2'373

АУДИОВИЗУАЛЬНЫЙ ПРИНЦИП ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Бобыль С.В., Стребуль Л.А.

Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта им. В. Лазаряна, г. Днепропетровск. Украина

В статье рассматриваются приёмы аудиовизуального обучения как ведущий инновационный фактор формирования межкультурной компетенции при выработке речевых навыков и умений.

***Ключевые слова:** эпентеза, метатеза, аудиовизуальный, аппроксимация, межкультурная компетенция, фоновые знания, алгоритм подачи учебного материала*

В статье рассматриваются приёмы формирования навыков и умений, потенцирующих межкультурную компетенцию обучающихся иностранному языку. Это прежде всего предусматривает ознакомление с языковой культурой и историей другого общества, понимание того общего, что есть у народов разных стран.

Проблемы межкультурной компетенции рассмотрены в многочисленных исследованиях и публикациях, в том числе Е. Верещагина, В. Костомарова, А. Бердичевского, Е. Пасова, С. Митрофановой и др.

Цель данной статьи - поиск новых методических подходов в практике развития творческих возможностей студентов-иностранцев, новых приёмов работы с речевыми и культурологическими единицами, их внедрение в учебный процесс, среди которых привлекает внимание актуальностью, комплексностью и эффективностью аудиовизуальный принцип обучения.

Постановка проблемы. Аудиовизуальный принцип предполагает, что весь учебный процесс осуществляется посредством аудирования и визуализации, то есть презентуемый материал проходит одновременно через уши и глаза обучающегося.

При повышении межкультурной компетенции языковой материал предусматривает тематический подход в его изучении. Следовательно, жизненные и учебные ситуации объединяются под названием тема или сюжет. Согласно ситуативно-тематическому минимуму Программы для подготовительного факультета, мы используем следующую тематику изучения страноведческой лексики:

Социально-бытовую (в кассе вокзала, аэропорта; в банке; в магазине, в кафе, в столовой, на рынке; на почте; в поликлинике; в транспорте; в общежитии).

Семейную (моя семья; мой дом; моя квартира).

Профессионально-трудовую (на занятиях; в библиотеке; в деканате; наш университет и наш факультет).

Социально-культурную (свободное время; праздники; день рождения; хобби; отдых; в гостях).

Культурно-массовую (в театре; в кино; на концерте; на дискотеке; на выставке и в музее; пресса; телевидение).

Серьёзные дополнительные трудности в общении, препятствующие взаимопониманию коммуникантов, представляют многочисленные звуковые и ритмико-интонационные искажения в речи иностранного студента. В процессе их преодоления особое внимание следует уделять как уже имеющимся навыкам так и формированию новых, при этом в первую очередь следует учитывать ошибки, обусловленные влиянием родного языка. Это позволяет адреснее определить методы и приемы обучения русскому языку учащихся определенной языковой группы и установить критерии оценки уровня владения ими иноязычной речью.

Например, отсутствие в арабском языке гласных фонем [о], [ы], [э]; согласной фонемы [п], противопоставленной по глухости [б]; твердых фонем [л], [ш], [ж]; фонем мягких согласных; фонем [в], [г], [й], [ж'], [ш'] [ц] приводят к тому, что обучающиеся смешивают буквы *о и у, и и е, и и ы, и и й, б и п, ш и щ*, не обозначают мягкость согласных, вставляют дополнительные гласные (эпентез.), меняют гласные и согласные местами (метатеза). Зная фонологические и артикуляционные причины отклонений в речи, обусловленные несовпадением звукового строя русского и родного языков, преподаватель получает возможность корректировать индивидуальную работу над фонетическими ошибками.

Типичным отклонением при звукоупотреблении и интонировании является также акцент как своеобразие в произношении говорящих не на своём родном языке. Эта неправильная, так называемая «грязная» речь вызвана несформированностью слухопроизносительных навыков как основе развития речевой деятельности.

Практика обучения иностранцев подтверждает, что нагляднее всего отклонения в речи иностранцев появляются на начальном этапе обучения, когда обучающиеся ещё не различают речевые факты.

Важную роль в учебном процессе играет подготовительная работа, во время которой подбирается соответствующий видео- или аудиоматериал (картины, открытки, рекламный материал, программки, билеты, каталоги, фильмы, слайды, карты и т.д.) и адаптируется по принципу сведения частных моментов и нетипичных ситуаций к определенному минимуму. При этом рассматриваемая ситуация, которая подлежит дальнейшему обсуждению, должна стать типичной, так сказать прочитываемой всеми, не должно быть избытка деталей, отвлекающих от сюжета, она должна иметь эстетическое оформление и воспитательное значение; ее речевое оформление должно соответствовать уровню подготовки студентов. Хорошие результаты дает сопроводительная фонограмма, содержащая комментарии о сюжете или музыкальное сопровождение (сюжетная песня).

Ознакомившись с предлагаемым сюжетом, обучающиеся приступают к усвоению и закреплению языкового материала, не имея зрительной опоры, они прослушивают фонограмму, хором закрепляют отдельные предложения, повторяя их необходимое количество раз. Степень усвоения материала определяется преподавателем в ходе индивидуального опроса и коррекции произносимых предложений и фраз. Следующий этап работы предусматривает исключение звукового сопровождения и работу с видеоматериалом.

АУДИОВИЗУАЛЬНЫЙ ПРИНЦИП ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ...

Предлагаемая работа носит творческий характер: дописываются предложения, меняется концовка, повествование ведется от первого или третьего лица. Итогом проделанной работы является выполнение тестовых заданий.

При постановке правильного произношения звуков русского языка, например в китайской аудитории, надо учитывать, что китайский язык тоновый, и поэтому эффективным в обучении может быть аудиальное восприятие. Это прежде всего аудиозаписи труднопроизносимых для китайцев сочетаний фонем. Можно положить на музыку труднопроизносимые для китайцев сочетания фонем и использовать эти аудиозаписи как на занятиях, так и для самостоятельной работы. Желательным является использование графических символов, диаграмм, видеокассет, компьютерной графики, когда изучаемый материал можно прослушать необходимое количество раз. При постановке правильного произношения результативно также записывать речь самого студента. Возможность прослушать запись помогает обучающемуся услышать собственное произношение, сравнить его с образцом и внести изменения.

Для преодоления отклонений в произношении необходимо автоматизировать речевые навыки, чтобы студент мог:

- а) распознавать на слух звуки-фонемы, количество слогов, место ударения, законченность фразы;
- б) имитировать произношение звуков, слогов, слов, фраз со зрительной опорой на образец; артикулировать русские звуки;
- в) самостоятельно читать вслух слова и тексты;
- г) записывать речь со слуха.

Автоматизацию произносительных навыков желательно проводить в определённой системе тренировочных упражнений, которые составлены с учётом всех этапов формирования произношения. В заданной ситуации общения проводится коррекция и выработка речевых автоматизмов (произношение трудных звуков, глухих и звонких согласных, ударных и безударных гласных, смягчение мягких согласных, отклонения в ударении, место интонационного центра и т.д.).

В связи с наличием произносительных отклонений в речи иностранцев имеет место понятие аппроксимации, то есть приближение к нормативному произношению, допускающему незначительное снижение качества произношения и терпимость к фонетическим ошибкам, не нарушающим смысла высказывания.

По предложению Ф.В. Сорокиной (1985, с. 2), обязателен уровень аппроксимации в произношении, когда звуковые и интонационные искажения в речи иностранцев не затрудняют взаимопонимания.

Исследование имеющихся произносительных отклонений от норм речи языка и пути преодоления иноязычного акцента показывают, что формирование слухопроизносительных и грамматических навыков должно проводиться поэтапно с учётом родного языка обучаемых по специально разработанной системе тренировочных упражнений разных типов и видов.

Практика работы со студентами-иностранцами предполагает концентрацию лексико-грамматического программного материала и чёткое следование в учебном процессе основным его компонентам (постановка задачи, учебные действия, контроль и оценка, самоконтроль и самооценка). Другими словами, важно составить чёткую структуру подачи учебного материала, то есть выстроить алгоритмический ряд конкретных задач.

Бобиль С.В., Стребуль Л.А.

При этом алгоритм как поэтапная последовательная совокупность способов и приёмов позволяет сосредоточить наиболее важный лексико-грамматический материал, минимизировать его.

На начальном этапе обучения иностранцев большую роль в концентрировании учебного материала играют визуальные средства обучения (рисунки, схемы, таблицы, фотографии, пиктограммы и т.д).

Безусловно, зрительная наглядность позволяет сосредоточить внимание студентов на плане выражения, так как объект речи, тема высказывания уже заданы. Предъявляемый зрительный ряд концентрирует тот тематический учебный материал, который преподаватель подобрал предварительно.

Выводы. На наш взгляд, моделированию ситуации общения и приобретению коммуникативной компетенции иностранцев способствует также мультипликация как вид зрительной слуховой наглядности. Видеофильмы развивают речевые навыки умения, главным образом слушания и говорения, позволяют семантизировать лексико-грамматический материал при аудировании со зрительной опорой.

Используемый в практике обучения Иностранцев аудиовизуальный принцип актуален и результативен при формировании межкультурной компетенции.

Список литературы

1. Большой иллюстрированный словарь иностранных слов. - М., ООО «Издательство ДО Г» 2002. - С. 72, с. 93.
2. Великий глумачний словник сучасної української мови - Київ: - Ирпін, 2003. — С 23.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческий аспект учебника русского языка ия иностранцев // Вопросы страноведения в учебниках русского языка, - МАПРЯЛ - М.,] 973,
4. Колшанский Г.В, Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения // Ни Яз в школе. - 19Х5. - № 1. - 0. 57.

Бобиль С.В., Стребуль Л.О. АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПРИНЦИП НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

У статті досліджуються прийоми аудіовізуального навчання як головного інноваційного фактору формування міжкультурної компетенції під час здобуття мовленнєвих навичок та вмінь.

Ключові слова: *епентеза, метатеза, аудіовізуальний апроксимація, міжкультурна компетенція, фонові знання, алгоритм подання навчального матеріалу*

Bobyly' S.V., Strebul' L.A. AUDIO-VISUAL PRINCIPLE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING AS A FACTOR OF CROSS-CULTURAL COMPETENCE FORMATION

The article deals with methods of audio-visual teaching as a key innovation factor of cross-cultural competence for forming speech skills and habits

Key words: *epenthesis, metathesis, audio-visual, approximation. cross-cultural competence, background knowledge, teaching material presentation algorithm*

Поступили в редакцію 29.03 20(77) з.

УДК 378.14

К ВОПРОСУ ОБ ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

Гудзик И.Ф.

Институт педагогики АПН Украины, г Киев, Украина

Актуальность. Понятие языковой личности широко используется в современной лингвистике, что *очень* точно отражает устремление современной лингвистики к человеку думающему, говорящему и включенному в процесс коммуникации» [1, с. 23]. Это понятие используется для того, чтобы преодолеть разрыв в описании языка человека и в результате лучше понять феномен языка, и человека • носителя языка. Как отмечает Т.Г. Винокур, «компоненты словосочетания «языковая личность», квалифицируемого как терминологическое, указывают, во-первых, на коммуникативно-деятельностную, а во-вторых, на индивидуально-дифференцирующую характеристики). Р, с. И].

Исследование языковой личности предполагает синтез разнонаправленных подходов, что открывает перспективы более глубокого и разностороннего описания языка.

Постановка проблемы. Языковая личность рассматривается на основе созданных ею текстов, которые являются показателем владения языковыми средствами (лексикой, грамматикой); кроме того, тексты показывают мотивы, цели, установки личности. Изучение конкретной языковой личности предполагает разработку ядерной, общезначимой, инвариантной части, общей для того или иного сообщества, которая определяется историей, национально-культурными традициями, социальной средой. Так, при разработке понятия русской языковой личности говорят о наличии общерусского языкового типа, наличии базовой части общей для русских картины мира, устойчивого комплекса коммуникативных черт, определяющих национальные особенности речевого поведения [3, с 42]. Однако конкретное наполнение этой модели еще недостаточно, оно является делом будущего.

Особый интерес представляют собой рассуждения о языковой личности в случае двуязычия (многоязычия). Как замечает Ю. Караулов, при доминантном типе двуязычия (когда один язык является исходным, основным) проблем не возникает, а при равноправном типе двуязычия «вопрос о квалификации соответствующей языковой личности остается, по всей видимости, открытым» [3, с 47]. Таким образом, остается открытой именно та часть проблемы, которая нас особенно интересует, - языковая личность в ситуации двуязычия (многоязычия). И для общества в целом, и для школы важны степень владения тем или иным языком, сферы его использования, отношение к разным языкам и их носителям, к двуязычию (многоязычию) в том или иной варианте и готовность учить языки, знакомиться с особенностями той культуры, носители которой пользуются данным языком и т.д. При этом очевидно, что и при доминантном типе

двуязычия возникают значительные проблемы: например, если государственным становится язык, который не является доминирующим для части населения, а доминирующий для них язык оказывается негосударственным и теряет свои позиции в обществе.

Считаем, что анализ проблем, очерченных понятием языковой личности, важен не только для языковой теории, но и для решения прикладных задач, в частности для планирования языкового образования в школах Украины, разработки содержания и методов обучения конкретным языкам, а также для развития языкового, культурного самосознания учащихся, частью которого является языковое самосознание.

Рассмотрение школьного обучения языку через призму понятия языковой личности предполагает усиление работы над всеми видами речевой деятельности. При этом первостепенное значение в обучении должны приобрести свободные высказывания учащихся (устные и письменные) о том, что их действительно занимает, радует, волнует, тревожит, о тех представлениях об окружающей действительности, *которые* у них сложились, об их восприятии прослушанного или прочитанного текста. В этих высказываниях они могут показать себя в определенной степени *сложившимися* (формирующимися) языковыми личностями, которые стремятся выразить себя. Такое видение вполне согласуется с известными тремя линиями содержания обучения языку (языковая, речевая, социокультурная), но понятие языковой личности дает возможность сформулировать проблему более жестко, подчеркнуть недопустимость засилья формально-грамматического, описательного подхода к школьному курсу.

Одной из важных задач школьного обучения языку является формирование у учащихся надлежащего отношения к языковым проблемам, с учетом того, какие общие, инвариантные черты присущи в этом плане определенной сообщности. В решении этой проблемы важно опираться на лингвистические исследования языковой личности, причем для нас особенно существенным является описание двуязычной (многоязычной) личности в условиях значительных изменений социоязыковой ситуации в Украине. Исследование этой проблемы еще только начинается, и методика вынуждена опираться на интуицию и по возможности изучать ситуацию своими *силами*.

Нами были проведено анкетирование учащихся 3, 4 классов в нескольких школах с украинским языком обучения, в которых изучается русский язык (282 уч.) в г. Виннице (67 уч.), Тернополе (25 уч.), Харькове и области (104 уч.), Киеве и области (86 уч.) (в Харькове и области такое анкетирование по разработанному нами образцу проведено М.В. Коченгиной). Целью анкетирования было выяснение отношения к языкам, которые изучаются в школе, и сфер использования русского и украинского языков.

Первый вопрос анкеты касался осознания детьми значимости этих языков: «Насколько будет важно для тебя в жизни знать украинский язык, русский язык, иностранный язык?» Индивидуальное восприятие значимости каждого языка дети оценивали с помощью баллов 3 - 0 (3 - *нужен больше всего, 2 - также очень нужен, 1 - нужен, но в меньшей степени, 0 - не думаю, что будет нужен*).

Результаты ответов учащихся на этот вопрос представлены в таблице 1.1.

К ВОПРОСУ ОБ ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

Таблица 1.1

Язык-	Балл индивид. оценки	Количество (%) учащихся, ответивших да данный вопрос в школах			
		Киева и области	Винницы	Тернополя	Харькова
Украинский	3	69 (80,2%)	46 (68,6%)	16(64%)	44 (42,3%)
	2	11 (12,8%)	15 (22,4%)	6 (24%)	5 (4,8%)
	1	6 (7%)	4 (6%)	3 (12%)	
	0		2 (3%)	-	5 (4,8%)
Русский	3	33 (38,4%)	19 (28,3%)	12 (48%)	32 (30,8%)
	2	29 (33,7%)	35 (52,2%)	9 (36%)	34 (32,7%)
	1	21 (24,4%)	10(14,9%)	4 (16%)	37 (35,6%)
	0				
Иностраный	0	3 (3,4,5%)	3 (4,5%)		1 (0,9%)
	1	5 (5,8%)	25' (37,3%)	6 (24%)	29 (27,9%)
	2	46 (53,5%)	26 38,8%)	7 (28%)	29 (27,9%)
	1	33 (38,4%)	9 (13,4%)	11 (44%)	27 (26%)
	0	2 (2,3%)	7 (10,4%)	1 (4%)	19(18,2%)

Второй вопрос анкеты был о том, каким языком дети пользуются в семье и общении с друзьями, на каком языке (на каких языках) есть книги у них дома. Ответы приведены в таблице 1.2.

В дополнение к данной анкете учащимся было предложено задание для ассоциативного эксперимента (стимульные сочетания слов «украинский язык» и «русский язык»). Как отмечают специалисты, задача «реагирования в обычном ассоциативном эксперименте одним словом решается абсолютно спонтанно, автоматически, в ней нет неизвестных, и ее решением движет не мысль, а сам язык, язык-сеть, услужливо предлагающий готовый фрагмент из хорошо известных носителю языка текстов» [4, с. 137].

Таблица 1 2

Вопросы о сфере использования языка	Т	Язык	Количество (%) учащихся, ответивших на данные вопросы в школах			
			Киева и обл.	Винницы	Тернополя^	Харькова
На каком языке (на каких языках) ты говоришь в семье?	;Укр.	i V i . "	" 30 (34,8%)	79 "(28,3%У	ТГ("44%)"" "	8 (7,7%)""
			"19 (22,1 %)"	11 16,4%"	' 56 (53,8%)	
На каком языке (на каких языках) ты говоришь с друзьями?	Укр. и рус.	Укр.	37 (43%)	37 (55,2%)	14 (56%) ^"	40"(38,5°/о
			31 (36%)	15 (22,4%)	10 (40%УУ"	"б (5,8%)
Если в доме есть книги (кроме учебников), то на каком они языке (на каких языках)?	Укр. и рус.	Укр.	"15 "(17,4%	10 (14,9°/о)	-"" ""	%73(70Д%)
			40 (46,5%)	42 (62,7%)_	15(60%)	25 (24%]
	Укр.	Pvckk.	3 (3,5%Г "	4~(6%)""_	1 (4%) "Г	8 (7,7%)
			__ZJ1J	10 (14,9%)"	5(20%)	21(20,2%)
		Укр. и русск.	76 (88,3%)	53 79,1%) i	19(76%)	75 (72,1%)

Предварительно учащихся знакомили с фрагментами из Словаря ассоциативных норм русского языка на слово «книга»; устно работали с ассоциациями на предложенные слова («школа» и др.). Далее школьникам предложили написать те слова,

сочетания слов, которые «приходят им в голову», когда они слышат (читают) словосочетания «украинский язык», «русский язык». Писать можно было на русском или на украинском языке, чтобы возможные затруднения со знанием слов русского языка не влияли на результаты работы.

Оказалось, что часть детей (около трети) не поняла смысла работы. Одни из них писали некоторые слова по поводу одного языка, а потом старательно переводили их на другой ЯЗЫК; Другие *Cliff* иком буквально приняли формулу «то, что придет¹ в гимену» и писали так, чтобы посмешить других, причем это никак не было связано с языком. Эти реакции пришлось изъять из общего массива (заметим, что и во «взрослых» ассоциативных экспериментах часть материала оказывается неприемлемой по техническим причинам, тем более это естественно в работе с детьми).

Приведем часть списков ассоциаций учащихся 4 классов школ Тернополя и Винницы (слова сгруппированы по темам; в скобках показано общее количество реакций; написание слов дается в соответствии с работами детей).

Украинский язык:

Тернополю

Книга (9), пенал (6), ручка (4), ридний (3) (ридне мисто, ридный край), писати (2), мой (2) (моя мова, мова мого миста), годинник (23, «на який я розмовляю в Україні», «мова, яку я знаю бильше», зошит, библиотека, учить, учень, батькившина, легкий, рисунок, слова, учебники, мама, тато, дедушка, бабушка, линийка, картина, кофта, обруч, стал, двери, розповідь, читати, вчити, складь, Наталья.

Винница:

Мама (15), папа (8), бабуся (4), дидусь (3), родственники (2), батьки (2), семья, сын, дядя, брат, сестра, Ваня, я, украинка; Родина (13), флаг (6), герб (5), калина (3), Украина (3), Подолье (3), дом (3), гимн (3), «моя ридная мова» (2), конституция (2), Винница (2), печаль (2), красота (2), радость, «ридна земля», Днепро, Киев, Киево-Печерська лавра, держава, украинцы, свит, кордон, люди, город, село, иоле, степи, лисы, цветы, солнце, песня (8), соловьи (6), верба (4), веночек (4), хлеб, рушник, птицы (2); красивый (5), милозвучный (4), музыкальный (2), богатая (2), гарний (2), добрый (2), цікавыи (2), интересный, соловьиный, улюблений, дзвонка, розкишна, большое; школа (4), книжка (4), учителька (4), друг (4), учиться (2), учеба(2), уроки (2), читать (2), писать, вирши Шевченка (2), писатели, рисовать, зошит, ручка, портфель, порвать, оценки, письмо, компьютер, учебник, слова, вчити правила, робити звуко-буквений анализ, вправи, алфавыт, речення, дзвінок, домашни завдання, трудный, «есть непонятные слова».

Русский язык:

Тернополь:

Русские книги (2), Оиолпотека (2), край (2), друзья (2), дом (2), доска (2), комната (2), стол (2), книжка (2), читать (2), писать (2), красивый, не сложный, интересный, «на який я вчуся говорити», «дуже потрыбна мова», «мова, яку треба знати», учитель, брат, делать, работа, предмет, мисто, красивый, Москва, Россия, учебник, ранец, одежда, портфель, фотография, часы, школа, класс, парта, доска, ручка, фарбы, мультфильм, бантик, диван, крисло, телефон, Андрей.

Винница:

Дружба (10), Россия (3), Русь, Москва (5), площа, города (2), Кремль, Красная ппотцадь, Детский мир, большая страна (2), дерево (2), береза (2), ближня край на, народ, Сталин, война, («ССР. корабли, подлодки, солдаты, затока, кордон, природа, степь, леса, медведь, река, тайга, небо, белый, русский, кусты, леса, школы, миллиард, новинки, космос; папа (4), бабушка (4), сестра (.3), дом (3), улица (3), дедушка (2), дядя (2), тетя (2), мама, прабабуся,

К ВОПРОСУ ОБ ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

брат, соседи, доктор; книга (4), тетрадь, карандаш, линейка, улица, урок, учеба, учиться, буквы, изучать (2), учитель (2), письмо (2), петь (2), стих, разговор, разговаривать, дневник (2), слушать; телевизор (7), телепередача, радио (4), песни (4), сказка (2), мультфильм (2), фильм (2), Пушкин (2), Лев Толстой (2), писатели, знаменитости, русские традиции, сарафан (2), дядя Федор (2), няня Вика, Алина, программа; красота (3), интерес (2), общение, любимый (2), добрый (2), короткий, радостный, веселый, интересный, звучный, легкий, барвинковый, хороший, чуть смешной, необычная, неродной (2), чужина (3), сложный, иностранный.

Этот материал не может рассматриваться как репрезентативный, но он дает основания для размышлений. Прежде всего о том, что украинский язык ассоциируется в сознании детей с Родиной, родными, близкими, школой; с символами государства, а также понятиями, которые являются символическими в культуре Украины. Заметную группу составляют слова со значением положительной оценки (красивый, интересный и др.), хотя есть среди них и свидетельства определенных проблем в изучении украинского языка (*трудный, «есть непонятные слова»*).

Ассоциации тех же детей по отношению к понятию «русский язык» свидетельствуют, что у многих из них он связан с кем-то из родных, с изучением в школе, а также со средствами массовой информации. Этот материал показывает, что учащиеся знакомы с некоторыми прецедентными именами русской культуры. Судя по работам некоторых школьников, русский язык в их сознании отодвинулся в область иностранную; *необычная (мова), неродной (язык), чужина, сложный, иностранный* и даже *чуть смешной* - это уже очень далеко от «второго родного», каким русский язык считался в советское время. И при этом в реакциях учащихся преобладает положительное, доброжелательное отношение к русскому языку, понимание пользы от его изучения; *«на який я вчуся говорити», «дуже потрібна мова», «мова, яку треба знати»*. Считаем, что именно такое отношение детей к родному и второму языкам может служить основанием для успешного решения языковой проблемы в нашей стране.

Вывод. Считаем, что исследование проблемы языковой личности очень актуально, а результаты таких исследований следует учитывать при разработке теории и практики школьного языкового образования.

Список литературы

1. Пузырев А. В. Языковая личность в плане субстрактного подхода // Языковое сознание: Формирование и функционирование, Сб. ст. - М.: ИРЯ РАН. 1998. - С.23.
2. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения, - М: Наука 1993. - С. 11.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. -- N4 : Паука. 1987. - С. 42.
4. Караулов Ю. Н. Активная грамматика и ассоциативная вербальная сфера. -- М.; ИРЯ РАН, 1999. - С. 137.

Поступила в редакцию 27.03.2007 г.

КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ ЗАГАДКИ

Захарова Н.В.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Стаття присвячена виявленню і аналізу особливостей функціонування загадки у мовленні з огляду на її структуру, яка і зумовила необхідність розгляду цього феномена в семіотичному, структурному, функціональному прагматичному аспектах

Ключові слова: *загадка, двоскладова будова, діалогічність, комунікативна ситуація, комунікативна модель*

Спрямованість сучасної лінгвістики на дослідження мовних жанрів з огляду на їхню дискурсивну природу та зануреність у багатовекторну діалогічність складників комунікативної ситуації зумовлює застосування нових підходів до аналізу різноманітних текстових форм. *Актуальність* проблеми, що зумовило вибір теми дослідження, полягає у тому, що питання виявлення особливостей функціонування загадки у мовленні з огляду на її двоскладовість і діалогічність, відповідно, майже не ставилося на порядок денний і не висвітлювалося в наукових колах, відтак потребує докладного опрацювання.

Постановка проблеми. Діалогічність - це загальна властивість тексту, яка розкриває соціальну сутність мови в цілому і тексту зокрема, характеризує комунікативно-прагматичну природу тексту і реалізується різними засобами, способами та формами, що залежать від лінгвістичних та екстралінгвістичних засад комунікації. При цьому комунікативний акт передбачає дві активні основи (евристичної активності): мовця (продуцента, автора, адресанта, комуніканта), та слухача (реципієнта, читача, адресата, комуніканта) який прагне інтерпретувати систему семіотичних знаків, використаних мовцем для передачі своїх думок.

Діалогічність є дуже важливою, навіть сутісною ознакою загадки, бо саме у загадці репрезентована діалогічність з інтеріоризованим буїт'ям як сприйняттям світу народом. Вона заключається у її здатності успадковуватись завдяки розробленого і „наданого" нею, імплантованого в існуючу дійсність соціального інструментарію і тим самим задавати історико-еволюційний вектор розвитку людства, а також здатність людини успадковувати - сприймати і засвоювати інформацію і досвід попередників у нових, змінених в порівнянні з попередніми, соціальних умовах.

Мета. Розглядаючи двочленність і зумовлену нею діалогічність загадки в різних аспектах семіотичному, структурному, функціональному і прагматичному, спробуємо охарактеризувати наявні діалогічні відносини, які є глибоко своєрідними та не можуть бути зведені ні до логічних, ні до лінгвістичних, ні до психологічних, ні до природних відносин.

З точки зору семіотики загадка - це особлива семіотична система, яка має власні закони формування й самоорганізації - як на синхронному рівні, в ході креативно-свольюдійних проц^{есів}, так і в діахронному вимірі, в процесі розвитку естетичної

КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ ЗАГАДКИ

комунікації, історично зумовлених змін сприймання, інтерпретації мистецького твору. Закони побудови й наростання складності в організації поетичного тексту детермінуються взаємодією таких семіотичних вимірів знака, як семантика і синтактика, у той час, як відкритість системи поетичного дискурсу забезпечується прагматикою, тобто ставленням мовців до знаків: мовною інтенцією автора та реакцією на знак з боку інтерпретатора, адресата мовлення - в їх взаємодії.

За будовою загадка близька до діалогу, проте зв'язки та відношення між компонентами образної частини, а також взаємовідношення між загадкою та відгадкою набагато складніші. Лексико-семантичний і синтаксичний зв'язок образної частини й відгадки варто розглядати з погляду семантичної і формальної взаємодії двох синтаксичних одиниць, що входять до складного синтаксичного цілого.

Щодо особливостей функціонування загадок, то загадування загадки реалізується двома активними виконавцями. При цьому сам текст є носієм певної функціональної перспективи, яку мовець, автор конкретного висловлення, формує відповідного до задуму, завдань, які він ставить перед собою, та відповідно до умов реалізації висловлення, або специфіки жанру.

Загадка, яку можна віднести до текстів масової комунікації, особливо наочно демонструє адресатну направленість тексту, хоч адресатом у цьому випадку є необмежена кількість людей. Будь-яка загадка, як от: укр. *Густіш ліс, чисте поле, два соболи, Ова стекла, труба, бомба і в тій бомбілетайло /волосся, чоло, брова, очі, ніс, рот, язик/* або нім. *Einer spricht, zwei sehen unci zwei horen. Was ist das? /der Mund, die Augen und die Ohren/*, доки не буде застосована у реальній комунікативній ситуації, є нічим іншим, як мовним втіленням певного змісту. У другій загадці на відміну від першої більш явно проявляється адресатна направленість тексту. Сама наявність запитання *Was ist das?* передбачає, щонайменше ще одного безпосереднього учасника комунікації того, хто відповідь на це запитання. Однак і перший текст, який ми безпомилково ідентифікуємо як загадку, теж містить це запитання, хоч і імпліцитно.

Найбільша функціональна цінність загадки у більшості випадків полягає у новому погляді на давно знайоме. Протягом тисячоліть у пам'яті народів - у якості актуального, досить „серйозного“ знання про світ зберігалися образний зміст і сама питально-відповідна форма давніх космогонічних загадок. Таким чином, двускладовість загадки та її діалогічність є визначальними і для діахронічного ракурсу дослідження, оскільки обмін питаннями і відповідями відсилає нас до архаїчних ритуалів, в основі яких лежать бінарні протиставлення: небесне, божественне і земне, чоловіче і жіноче, темне і світле, своє і чуже, живе і мертво.

У прагматичному аспекті загадку порівнюють із загальним висловлюванням, що на думку А.В. Головачової [3, с. 195], містить рему, а тема загадки - її відгадка. І все ж таки відзначимо, що, загадка відрізняється від простого висловлювання тим, що вона може функціонувати як стандартний закінчений текст, що припускає діалогічність, а значить, і наявність контртекста (відгадки). І якщо семантика й синтактика знака потенційно зумовлюють, то прагматика практично реалізує різні шляхи розвитку системи, розмаїття інтерпретацій художнього тексту.

Більш докладний розгляд загадки дозволяє нам знайти в ній кілька типів дуальної організації:

- а) обмін питаннями і відповідями;
- б) обмін словами (словесний двобій);

Захарова/В.

в) обмін денотатами, суттю, поняттями, у чому, власне, і виявляється метафоричність тексту загадки.

Найбільш виразно діалогічність загадки проявляється у тих енігматичних текстах, що за формальними ознаками являють собою питально-відповідні діалогічні одиниці, наприклад: нім. *Warm/kann man Wasser in einem Sieb tragen? /wenn es zu Eis gefroren ist/*, укр. *Коли можна воду в решеті носити? /коли замерзне/*. Зміст і форма у таких текстах-відповідях визначаються змістом та формою першого питального речення. Відповідно до того, який предмет став об'єктом загадування і яка синтаксична структура була при цьому задіяна, формується і друга частина, тобто відповідь. Питання завжди має реальний ґрунт: об'єкт; на який вказує питальне слово, тому обидві частини співвідносяться за змістом і структурою.

Узагальнена ситуація „запит-відповідь” в цій мовній ситуації буде найменшою одиницею спілкування. Тема діалогу в мовній ситуації задає предмет обговорення. Проблемна ситуація за запитом користувача являє собою деяку мікрозадачу, що потребує вирішення. Ситуація спілкування є стратегією вирішення цієї мікрозадачі, мова є засобом її вирішення. Сам текст діалогу виступає не тільки як протокол вирішення задачі, він зберігає в собі весь комплекс умов, що визвали його появу, і в той же час має, деяку самостійність [1, с. 5-19; 2, с. 49-60].

На цьому етапі загадка майже повністю відповідає узагальненій ситуації „запит-відповідь”, що є найменшою одиницею спілкування між двома учасниками діалогу. За аналогією до структури комунікативного процесу, що виникає в ситуації „запит-відповідь”, в загадці можна виділити такі елементи:

1. Той, хто говорить, тобто суб'єкт, який передає інформацію (той, хто загадує загадку);
2. Той, хто слухає, тобто суб'єкт, який сприймає інформацію і інтерпретує її (той, хто відгадує загадку);
3. Комунікативне поле, тобто ситуація спілкування - "запит-відповідь";
4. Власне інформація - інформація про денотат, що представлена у тексті загадки.

Взаємодія всіх елементів зображена на малюнку 1. При цьому саме загаданий денотат стає предметом обговорення:

Денотат

Малюнок 1. Комунікативна модель загадки

КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ ЗАГАДКИ

Висновок. Таким чином, в результаті взаємодії учасників спілкування з компонентами середовища, а останніх - опосередковано одна з одною, створюється текст. У випадку загадки йдеться про текст, денотатом якого служить певний об'єкт, у самому тексті насправді не названий. Оскільки об'єктом загадки завжди є певне явище дійсності або певний стан речей, то й не дивно, що найчастіше предметом загадування стають речі, що оточують людину у її повсякденні. Загадка реалізується як форма спілкування, що передбачає наявність двох співрозмовників, один з яких завдяки імплікативній пропозиції дає адресату знати щось, не розповідаючи про це прямо.

Перспективним вважаємо подальше дослідження діалогічної природи загадки з акцентом на її комунікативну спрямованість і прагматичний потенціал.

Список літератури

1. Андрусенко Т.Б. Идентификация темы и типы ситуаций в диалоге // Модели диалога в системах искусственного интеллекта. Учебные записки Тартуского государственного университета. Выпуск 751. - Тарту, 1987. - С. 5-19.
2. Белецкий М.И., Севбо И.П., Шемотюк В.П. К структурной типологии длящихся диалогов // Модели диалога в системах искусственного интеллекта. Учебные записки Тартуского государственного университета. Выпуск 751 -Тарту. 1987. - С. 49-60
3. Головачева А. В. К вопросу о прагматике// Исследования в области Валто-славянской культуры Загадка как текст. - М.. Индрик, 1994. - С. 195-213.

Захарова Н.В. КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ ЗАГАДКИ

Статья посвящена выявлению и анализу особенностей функционирования загадки в речи, принимая во внимание ее структуру, которая и обусловила необходимость рассмотрения этого феномена в семиотическом, структурном, функциональном и прагматическом аспектах.

***Ключевые слова:** загадка, двусоставная структура диалогичность, коммуникативная ситуация, коммуникативная модель*

Zakharova N.V. COMMUNICATIVE MODEL OF RIDDLE

The article is focused on defining and analysing the peculiarities of riddle functioning in speech, fixing main attention on riddle two-part structure stipulated the necessity to study this phenomenon in semiotic, structural, functional and pragmatical aspects.

***Key words:** riddle, two-part structure, dialogic nature, communicative situation, communicative model*

Поступила до редакції 09.02.2007 р.

УДК 373.167.1:811.161.1

О ПОДХОДАХ К МОДЕЛИРОВАНИЮ СОДЕРЖАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Зернецкая А.А.

*Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова,
г. Киев, Украина*

В статье рассматриваются различные подходы к формированию содержания коммуникативной компетенции, выводятся два типа информационных модулей содержания и один деятельностный

***Ключевые слова** коммуникативная компетенция, языковая компетенция, лингвистическая компетенция, пресуппозиционная компетенция, лингвистика речи, информационно-кодовая модель коммуникации, инференционная модель коммуникации, интеракционная модель коммуникации*

Постановка проблемы. Коммуникативная компетенция (КК) является одним из основных понятий методики, обозначающее цель обучения и средство обучения [1], Потенциально содержание компетенции закладывает в основные цели обучения формирование способности к общению во всех четырёх видах речевой деятельности. Цель статьи. Рассмотреть подходы к формированию содержания коммуникативной компетенции.

В научный обиход понятие и термин «коммуникативная компетенция» были введены в начале шестидесятых годов и первоначально разрабатывалась в рамках генеративной лингвистики. Было выдвинуто несколько фундаментальных противопоставлений, где четко различаются «компетенция» знание языка (competence) и «употребление» - использование языка в речевой деятельности (performance) [12]. Появилось понятие «языковой компетенции» как формализованные знания единиц и форм этих единиц системы языка для формирования синтаксических поверхностных и глубинных конструкций. Семантика и фонология, по мнению генеративистов, выполняют по отношению к синтаксису интерпретирующие функции. Однако позже даже автор отбывает от формулировки «языковая компетенция»: «реальное использование языка не является простым отражением внутренних связей между звуком и значением, устанавливаемых системой языковых правил» [И, с. 115-116]. Этим использованием управляют экстралингвистические убеждения и знания носителя языка, а также когнитивные структуры человеческого мышления, тем самым и сказываясь на соотношении речи и ее значения.

Постепенно на смену формализму в интерпретации речи и речевых процессов приходит функционализм [1.1]. В теориях копенгагенской школы, дескриптивизма, гагемемики формалистичность идет на убывание. Функционализм, несмотря на то, что является наследием структурализма, воплощает идею значимости в терминах «ролей». Исполнителями эт"ИХ ПОЛСЯ! бывают: люди (коммуникативный функционализм) или части выражений (формальный функционализм, воплощенный в различных формальных

О ПОДХОДАХ К МОДЕЛИРОВАНИЮ СОДЕРЖАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

описаниях языка и речи). Граматики данного типа рассматривают в единой системе средства, относящиеся к разным языковым уровням, но объединенные на основе общности их семантических функций; при описании языкового материала используется направление от функций к средствам как основное, определяющее построение грамматики в сочетании с направлением от средств к функциям. «Двусторонний подход к описанию функций языковых средств обусловлен: 1) тем фактом, что определенная функция может быть реализована разными языковыми средствами, и, с другой стороны, одно и то же средство может обладать и обычно обладает разными функциями (ср. выдвинутый С.О. Карцевским принцип «асимметричного дуализма языкового знака» [4]); 2) необходимостью учета, с одной стороны, многообразия языковых значений, а с другой многообразия формальных средств; 3) существенностью обоих подходов для моделирования мыслительно-речевой деятельности говорящего и слушающего; в частности, принимается во внимание актуальность для говорящего: а) направления от смысла, формирующегося при опоре на внутриречевые структуры, к внешним средствам его выражения; б) владения функциональным потенциалом каждого из языковых средств; учитывается также, что позиции говорящего и слушающего в речи постоянно взаимодействуют, причем для слушающего актуально не только направление от формальных средств к их значениям и вытекающему из контекста и речевой ситуации смыслу, но и активное восприятие деятельности говорящего, невозможное без владения процессами, направленными от смысла к средствам его выражения» [6].

Таким образом, порожденная еще глоссемантикой дихотомия «язык - речь», пройдя несколько этапов и подходов осмысления, выкристаллизовалась в некое понятие *лингвистики речи*, объектом изучения которой являются правила построения связной речи и ее смысловые категории, выражаемые по этим правилам. Правила построения связной речи не основываются на явлениях языка, сведенным в так называемой системе языка.

Разработки в этой области позже нашли применение в таких разных направлениях научно-практического знания, как математическая лингвистика, лингвистика текста, дискурс-анализ. В когнитивном направлении исследования лингвистики речи и общения породили три модели коммуникации [20, с. 386], в соответствии с которыми определяются важные и для нашего исследования категории коммуникации и информации.

Информационно-кодовая модель коммуникации во главу угла ставит информацию, которая кодируется отправителем и декодируется получателем. Оба участника коммуникации владеют знаниями кода и соответствующей ему информации [19] для одинакового понимания. Но существует определенное различие между тем, что сообщается намеренно закодированное в соответствии с интенцией автора [*goal-directed* - 16], и тем, что может быть воспринято независимо от того, хотел этого говорящий или нет [20, с. 392].

Очевидность неадекватности кодовой модели в объяснении проблем семантико-прагматического характера стимулировали развитие *инференционной модели коммуникации* [15; ср.: *sequential inferential theory* 18]. В основе этой модели лежит принцип выводимости знания в соответствии с инференционными правилами, которые являются компонентом «общего знания» наряду с правилами языкового кода.

«Иницирует процесс общения не желание человека передать «мысль» или *информацию*, а его желание сделать свои *интенции* понятными другим. Речевые средства для выражения намерений это *высказывания*. Их содержание не ограничено (в отличие от

кодовой модели) репрезентативными сообщениями о положении дел, они могут выражать, например, эмоции. Интенции сами по себе совсем не пропозициональны, по своей природе они сродни установкам или мотивам. Но содержание высказываний или *сообщение (message)* пропозиционально. Интенции определяют, как должно пониматься данное пропозициональное содержание. Кодорая модель укоренилась в научном и обыденном сознании. Инференционная модель появилась не так давно, но хорошо воспринимается на уровне «здорового смысла» [7, с. 22).

Одной из версий инференционной модели является трактовка всех кодов как набор общих для адресанта и реципиента конвенций. А участники коммуникации выводят сообщение из знания конвенций, сигнала и контекста.

Очевидно, что кодирование/декодирование *и инференция различные, дополняющие друг друга процессы*. А отдельно взятые, они не могут объяснить феномена речевого общения.

Третьей моделью является интеракционная. модель коммуникации, для которой основополагающим является взаимодействие коммуникантов, помещенное в социально-культурные условия ситуации. Именно коммуникативно обусловленная социальна* практика объясняет формирование и трансформации смыслов в общении «Коммуникация происходит не как *трансляция информации и манифестации намерения*, а как **демонстрация смыслов**, отнюдь не обязательно предназначенных для распознавания и интерпретации реципиентом» [7, с. 24]. Коммуникация рассматриваемая в рамках данной модели, как любая форма поведения - действие, бездействие, речь, молчание [о молчании см.: Богданов; Крестинский; Tannen, Saville-Troilce; Jaworsk], при определенных условиях, может оказаться коммуникативно значимой. Более того, учитывая все «демонстрации», реципиент может вывести смыслы, не заложенные автором речи, как это часто встречается в жизни. По мнению Э. Гоффмана [14; 20, с. 398], при *коммуникации* сообщается 2 типа информации: открытая, «преднамеренная» (*information given*), и скрытая, «непреднамеренная» (*information given-off*). Первый тип информации формируется говорящим (отбор смыслов, формализация/кодирование, изложение в соответствии со своими интенциями), объем и качество информации второго типа вычленяется реципиентом, в зависимости от целого ряда интеллектуальных, моральных и психологических качеств, которыми он обладает, а также способности к интерпретации. Именно интерпретация и становится в интеракционной модели критерием успешности и главным предназначением коммуникации в отличие от распространенного представления ее основной функции как «достижения взаимного понимания». Учет невербальных аспектов коммуникации, использование социально-культурного контекста требует больших «фоновых знаний», конвенциональных по своей природе, но не поддающихся алгоритмизации в той же степени, как и коды языка.

Как уже отмечалось, на основании описанных моделей коммуникации сформулированы два общетеоретических подхода к проблеме информации и коммуникации [17], один из *которых* главную роль отводит информации, второй, соответственно, коммуникации. Приоритет информации, в первом случае объясняется тем, что ее способность когнитивно запечатлевать реальный мир делает ее целью, содержанием и конегитуентом коммуникации. Приоритетная роль коммуникации в соответственном подходе отводится на основании конститутивности деятельности (в том числе и коммуникативной) человека, в результате и благодаря чему информация о

О ПОДХОДАХ К МОДЕЛИРОВАНИЮ СОДЕРЖАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

мире перестает быть «вещью в себе» и приобретает социальную и жизненную ценность, значимость, очевидность, известность [3, с. 5].

Очевидно, истина, как всегда, где-то посередине, т. к. «языковые и неязыковые знания неизбежно взаимодействуют и оказываются практически неразличимыми, сливаясь в одно «речемыслительное» или «речесмысловое» единство» [5], «язык-речь» предстает «как двуединый процесс отражения-коммуникации» [10, с. 465]. Информация, задействованная в этом процессе как одна из коммуникативнообразующих конвенций, существует в виде экстралингвистической **пресуппозиции коммуникантов**.

Изложенные взгляды на содержание коммуникации как самостоятельной деятельности не определяют место и содержание действиям, производимым с материальной частью речевого акта или дискурса. Рассматривая дихотомии «язык-речь», «язык - мышление», «информация - коммуникация» и т.п., априори предполагалось, что, как минимум, говорящий произносит «определенные звуки определенных слов» [8] на языке, известном собеседнику, без критических для целостного восприятия звукового сигнала искажений в произношении, с корректным интонационным оформлением и в приемлемом темпе; что слушающий владеет навыками аудирования и различает слова данного типа произношения и темпа; что пишущий корректно графически оформляет свои мысли; а читающий не только в состоянии воспринять образ слова в тексте для дальнейшей его когнитивной обработки, но и владеет навыками распознавания структур письменных дискурсов. Материализация мысли в звуках или графемах, восприятие звуков или графем как материального носителя мысли - есгь отдельная деятельность, также предполагающая набор знаний и умений реализовать эти знания в действия. Способ передачи/восприятия речевой информации представляет собой отдельный *вид речевой деятельности*, который является конституирующим фактором для локутивного и перлокутивного актов.

Выводы. Принимая во внимание все вышесказанное, можно сделать заключение, что для того, чтобы коммуникация состоялась на том или ином уровне, любой говорящий/слушающий, включаясь в «языковые игры» [2], должен быть компетентен в лингвистике речи, в пресуппозиционной информации, в действиях (когнитивных и психофизиологических) с материализованными знаками второй сигнальной системы. Быть компетентным в какой-либо области это значит владеть достаточным/необходимым объемом знаний в этой области и уметь совершать с этими знаниями действия в определенных целях и по определенным правилам.

Именно при таком подходе КК можно рассматривать как *опыт*, дающий постоянное изменение поведения (в нашем случае - речевой деятельности в процессе вербальной коммуникации) и потенциальную возможность такого изменения [9]. Построение модели КК позволит создавать любые учебные средства включая и поддерживаемые компьютером.

Список литературы

1. Вятютнев М. Н. Теория учебника русского языка как иностранного (методические основы). - М.: Рус. ял., 1984,- 144 с.
2. Витгенштейн Л. Философские исследования // Витгенштейн Л. Избр. философские работы \1 . 1994. - Ч. 1. 365 с.
3. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации' Проблемы семиоеоципсихологии. - М , 1984. - 285 с.

4. Звегинцев В. А. История языкознания XIX - XX веков в очерках и извлечениях. - М., 1965, - 3-е изд. - Ч. 2. - С. 85-93
5. Каминская Э. Е. Внутренние контексты интерпретации; психолингвистический *подход* // Вестник Новгородского государственного университета - С. -1998. № 4 - С. 28-36.
6. Лингвистический энциклопедический словарь /Гл. ред В. Н. Яреца,- М: Сов. энциклопедия, 1990. С. 565-566.
7. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. - М.: ИТДГК «Гнозис», 2003 - 280 с.
8. Остин Дж. Л. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике: Вып. 17. Теория речевых актов. Сборник. - М: Прогресс, 1986. - С. 22-129
9. Хегенхан Б., Олсон М. Теории научения. - 6-е изд. - СПб.: Питер, 2004. - 474 с.
10. Щедровицкий Г. П. Избранные труды. - М., 1995. - 347 с
11. Chomsky N. 1972b - Language and mind. - Enlarged ed-n, - NY. etc.: Harcourt Brace /ovanovich. 1972.194 p.
12. Chomsky 1973 - Chomsky N. Conditions on transformations // Festschrift for Morris Halle. - N. Y.: Holt, Rinehart & Winston, 1975, - P. 232-286.
13. Dirven, Fried 1987- Dirven R., Fried V. By way of introduction // Functionalism in linguistics. -A.; Ph.: Benjamins, 1987.
14. Goffinan E. The Presentation of Self in Everyday Life. - New York. 1959
15. Grice H. P. Further notes on logic and conversation // Syntax and Semantics. - Vol. 9- Pragmatics. -New York, 1978.-P. 113-127.
16. Mackay D. Formal analysis of communication processes // Nonverbal Communication. - Cambridge. /972. - P. 3-26.
17. Mokros H. B. Introduction: From information and behavior to interaction and identity // Interaction and Identity: Information and Behavior. - Vol. 5. - London. 1996.-P. 1-22.
18. Sanders R. E. The sequential inferential theories of Sanders and Gottman // Watershed Research Traditions in Human Communication Theory. - Albany, 1995. - P. 101-136.
- 19, Shannon C\, Weaver W. The Mathematical Theory of Communication. - Urbana, 1949, - 286 p.
20. Schiff'rin D. Approaches to Discourse. - Oxford; Cambridge, MA, 1944. - 420 p.

Зернецька А.А. ПРО ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ЗМІСТУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

У статті розглядаються різні підходи до формування змісту комунікативної компетенції, виводяться два типи інформаційних модулів змісту і один діяльнісний.

Ключові слова: комунікативна компетенція, мовна компетенція, лінгвістична компетенція, пресупозиційна компетенція, лінгвістика мови, інформаційно-кодова модель комунікації, інференційна модель комунікації, інтеракційна модель комунікації

Zernetska A.A. ABOUT APPROACHES TO THE DESIGN OF MAINTENANCE OF COMMUNICATIVE COMPETENCE

There are different forming approaches of maintenance of communicative competence examined and two types of the informative modules of maintenance and one action formulated

Key words: communicative competence, linguistic competence, linguistic competence, presupposition competence, linguistics of speech, informatively- code model of communication, inferential model of communication, interactive model of communication

Поступила в редакцію 28.03.2007 г.

УДК 378.14

**МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПОСИЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ШКОЛІ І ВНЗ
(ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРТИСТКИ УКРАЇНИ, ГЕРОЯ
УКРАЇНИ РАЇСИ КИРИЧЕНКО)**

Кудряшов Г.О., Тягло Є.І.

*Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка,
м. Полтава. Україна*

У статті розкриваються особливості музейної комунікації як засобу посилення національного компонента виховного процесу у школі і виз. У цьому контексті розглядається культурологічне значення музею народної артистки України, Героя України Раїси Кириченко, що входить до музейного комплексу Полтавського державного педагогічного університету - просвітницького закладу, який засобами музейної комунікації намагається вирішити проблему збереження національної історичної пам'яті. Музей Раїси Кириченко розглядається як своєрідна інформаційна система, що залучає підрастаюче покоління до вічних духовних цінностей минулого й сьогодення.

***Ключові слова:** музей, музейна комунікація, національний компонент виховного процесу, національна школа, модель сучасного освітнього процесу, музей Раїси Кириченко, експозиція, інформаційна система, національна палі'ять експонат, канал інформації*

До найактуальніших завдань сучасного українського суспільства і молодій українській державі належить формування національної історичної пам'яті. Ефективним способом вирішення цього завдання є розширення доступу до накопичених упродовж сторіч величезних духовних багатств, втілених у пам'ятках культури, збирати й зберігати які покликані архівні та музейні установи. Сьогодні спостерігається цілком об'єктивний процес зростання ролі музеїв у громадському житті країни. Сучасне трактування культурологічного значення музею по-новому висвітило такі його аспекти, як відповідальність за збереження та популяризацію культурної спадщини, можливість віддзеркалення історії музейними засобами, взаємовідносини музеєзнавства з профільними науками [4].

Серед особливостей виховного процесу на сучасному етапі важливе місце посідає посилення українського національного компонента: розширення національної історії, історико-краєзнавчої роботи. Особливе місце в цьому переліку займає створення національних українських музеїв, кабінетів, інтер'єрів у школах і вузах. Наука за своєю суттю багатонаціональна. Проте будувати систему освіти і науки у відриві від національної культури неможливо [6]. Саме музей як своєрідна інформаційна система бере участь у формуванні національної самосвідомості.

У місті, де є вищий навчальний заклад, факторами культурного мікроклімату є бібліотека, театр, музей, картинна галерея. Найважливіша задача вищої освіти - передача, збереження, отримання й розвиток знань. Розвитку гуманізації сприяють такі фактори, як гуманітарна освіта в цілому, університетська система як поєднання різних факультетів та спеціальностей (звідси збільшується роль університетів як гуманітарних центрів в місті). Музейна комунікація у процесі гуманізації освіти.. сприяє при спогляданні експозиції вихованню патріотизму, краєлюбства, громадянськості, гордості, сприйняттю прекрасного завдяки художньому оформленню залів музею тойде [S, с. 25]. Тому сьогодні теорія музейної комунікації розглядається як модель сучасного освітнього процесу [1, с. 420]. Але одне із завдань гуманізації не стільки споглядання, але й активна діяльність і творчість, які виявляються в різноманітних видах діяльності. Мета статті - розкриття особливості музейної комунікації як засобу посилення національного компонента виховного процесу у школі і внз.

Постанова проблеми. Ми послуговуємося терміном „музей”, під яким розуміємо культурно-освітній та науково-дослідний заклад. • що здійснює поряд із комплектуванням, обліком, зберіганням та вивченням популяризацію певних пам'яток історії та культури [8, с. 698]. Канадський музеєзнавець Д. Камерон - автор терміна „музейна комунікація” - розглядає музей як комунікаційну систему, що включає в себе канали візуальної та вербальної інформації [1, с. 422]. Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота.

Експозиція музею, що є основним засобом музейної комунікації, для побудови якої варто використати такі методи показу, як систематичний, комплексно-тематичний та ансамблевий, покликана показати історію розвитку світової культури з часу виникнення людства до сучасності, але особливу увагу зосередити на українській культурі та її співвідношення із світовими тенденціями культурного розвитку [10, с. 44].

Зважаючи на основні завдання вузівського музею культурологічного напрямку, особливості змісту низки культурологічних дисциплін, можливо виділити, насамперед, такі способи навчальної діяльності:

- вивчення основ експозиційної роботи (методика розробки та організація експозиції);
- практика підготовки та методика проведення екскурсії;
- використання різноманітних форм науково-освітньої роботи музеїв;
- дослідження музейних форм комунікації, характеру використання музейних засобів в передачі та сприйнятті інформації з точки зору педагогіки.

Ідея створення музею народної артистки України, лауреата Національної премії імені Т. Г. Шевченка, повного кавалера орденів княгині Ольги, кавалера ордена Миколи Чудотворця „За примноження добра на землі”, першого лауреата премії „Осіньне золото” імені Д. О. Луценка, Героя України Раїси Панасівни Кириченко з'явилася на першому в Україні вечорі пам'яті Раїси Кириченко „Любове ніжна моя, не відлітай...”, який було проведено в Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка 16 березня 2005 року. Ініціатива ректора університету, академіка АПН України, голови Полтавського обласного відділення Українського фонду культури Володимира Пащенка була підтримана, і 9 лютого 2006 року, у річницю по смерті Верегині української пісні, у Полтавському педагогічному університеті відчинив свої двері музей Раїси Кириченко.

МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПОСИЛЕННЯ...

Відтворення життя і творчості Раїси Кириченко в експонатах музейної кімнати сприяє активізації виховної діяльності, розвитку пізнавальних інтересів майбутніх учителів, залученню молодих педагогів до вічних духовних цінностей минулого і сьогодення. Музей допомагає виконувати завдання, що стоять сьогодні перед системою вищої гуманітарної освіти, і зокрема завдання формування національної самосвідомості студентів. Педагогічні кадри визначають рівень освіти і науки в країні, а вони, у свою чергу, її цивілізаційне обличчя [7, с. 5].

Музейна експозиція, розрахована на широке коло відвідувачів, має стати своєрідним центром вивчення творчості видатної полтавки, а також сприятиме збереженню української національної пісенної спадщини, залишеної Раїсою Кириченко.

Створення музейного комплексу в Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка активно сприяє духовному відродженню, формуванню національної свідомості студентської молоді. Музей Раїси Кириченко, залучення студентів до активної участі в його роботі є важливим засобом розвитку їх національної свідомості і є значним внеском у підготовку їх до розбудови національної школи в Україні. Адже формування майбутніх громадян незалежної України висуває новий комплекс вимог до вчителя, до результатів його педагогічної діяльності.

За класифікацією профільності музей Раїси Кириченко в Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка віднесемо до меморіальних, що містить тематичну систематичну музейну колекцію.

Предметний світ меморіальності музею дає багаті можливості відвідувачам уявити собі незвичайну особистість, творчу діяльність Раїси Панасівни Кириченко. Архівний фонд музею винятково цінний, визначний та різноманітний. Рамки нашої роботи не дозволяють дати повну його характерне™ку. Зазначимо лише про його склад. Це фотодокументи, особисті речі співачки, її концертна сукня, багаті музичний фонд та відеотека. Меморіальна експозиція розповідає про її високий професіоналізм, особливий світ її духовності, про інтелігентність усієї атмосфери навколо родини Раїси та Миколи Кириченків, Розповідь ведеться на історичному тлі часового проміжку XX-XXI століть. У музеї три експозиційних відділи. Численні фотографії, особисті речі, документи відображають три періоди життя і творчості Березині української пісні: дитинство та юність, активна концертна діяльність і останні роки життя і творчості Раїси Кириченко.

Зазначимо деякі аспекти навчально-виховної функції музею Раїси Кириченко, адже вузівський музей має низку серйозних особливостей, свою специфіку. Однак поруч з іншими музеями він покликаний формувати особистість, здатну творчо сприймати навколишній світ. Музей працює в основному зі студентською аудиторією, орієнтований на її бажання. Робота з такою аудиторією достатньо складна, змушує весь час шукати нові особливі форми цієї роботи.

Основні процеси виховання в музеї ведуться на експозиції, тому експозиції і приділена особлива увага. Процес сприйняття відвідувачами музейної інформації розглядається як комунікативний акт, де колектив музею виступає в ролі комунікатора, а експозиція - каналу передачі інформації [1, с. 425], Тому музейна експозиція є головним засобом музейної комунікації. Експозиція музею не існує без глядача. Враження у глядача складається у процесі ознайомлення з експозицією, і тут, безумовно, велике значення має естетичне сприйняття, оскільки вступає в силу необхідність естетичного виховання студента, розвиток його світу емоцій. Музейна експозиція повинна не тільки

інформувати у великому об'ємі, але й вражати *це і вдале рішення* кольору, неординарна подача, численні фотографії.

Музей уособлює національну пам'ять: відбувається *формування культурного* рівня, історичної свідомості. Поступово складаються форми роботи музею (по мірі необхідності та можливості). Проте основний напрямок його *діяльності* - науково-просвітницький - визначився з моменту відкриття музею. За зразок можна взяти такий різновид діяльності музею, як творчі зустрічі. Їх тематика широка й різнобічна. Вона складається поступово, визначаючи і цикли. Перший та незмінний - цикл зустрічей, присвячений власне Раїсі Кириченко. У планах інші цикли, присвячені людям, які оточували Раїсу Панасівну. Об'єднуючи відвідувачів, зацікавлених тематикою музею, вони сприяють розширенню та поглибленню їх знань.

Традиційною формою просвітницької діяльності музею є робота з відвідувачами у всьому її різноманітті: групові екскурсії, індивідуальні екскурсії, бесіди та консультації. Серед відвідувачів музею - студенти та учнівська молодь навчальних закладів Полтави та області, творча інтелігенція, гості з багатьох куточків України. За даними книги відгуків, що ведеться із дня відкриття експозиції, музей відвідало *понад 1000* людей.

Існують у музеї і такі форми роботи, які, поряд із відвідуванням музею студентами I курсу, здійснюють зв'язок із навчальною діяльністю. Так, *наприклад, у музеї* проводяться заняття з музеєзнавства, культурології, народознавства, фольклористики. Планується проходження на базі експозиції музейної практики *студентами* філологічного факультету. Багато уваги приділяється фіксації діяльності музею у формі фотоальбому творчих зустрічей, ведення книги відгуків. Ведеться робота зі створення бюлетенів, які б інформували громадськість про діяльність музею Раїси Кириченко.

Практикується розробка і проведення екскурсій в музеї студентами для першокурсників. Планується проведення екскурсій для абітурієнтів у дні відкритих дверей в університеті та в День знань як вступна лекція або кураторська година. Багато студентів працюють з експозицією музею, використовуючи матеріал для підготовки уроків з краєзнавства, культурології, проведення виховних заходів. Виходячи з виховання творчих здібностей, студенти, займаючись в міні-секції „Екскурсія по музею”, стають активними учасниками музейної діяльності. Можна сказати, що для студентів музей із перших днів перетворився *на своєрідний навчально-виховний* центр. У музеї проводяться семінарські та практичні заняття, консультації з курсових та дипломних робіт. Є графік навчальних екскурсій, що *передбачають широке* використання технічних засобів (наприклад, навчального телебачення).

За кілька місяців існування музею його фонди збагатилися новими *дарчими* надходженнями, серед яких музичні та поетичні збірки композиторів і поетів, яким доводилося співпрацювати з Раїсою Кириченко. Ці видання в подальшому складуть меморіальну бібліотеку музею.

Співпраця з Полтавським інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників (у рамках курсів підвищення кваліфікації вчителів-словесників ведеться робота на базі музею; на сьогодні музей відвідало понад 100 слухачів курсів) спонукає до розробки та створення навчально-методичного забезпечення для вчителів української мови та літератури, музики, предметів культурологічного циклу. Це матеріали для проведення уроків літератури рідного краю (зв'язок творчої діяльності Раїси Кириченко з пісняркою Марусею Чурай), виховних заходів та виховних годин (наприклад, із циклу „Народжені в Україні” або „Жінки-легенди”) тощо. Також триває робота щодо включення музею в регіональний туристичний маршрут. Отже, сьогодні музей Раїси

МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПОСИЛЕННЯ...

Кириченко в Полтавському педагогічному університеті намагається поступово стати важливою частиною сфери культури учнівської та студентської молоді.

Для реклами музею складено запрошення-проспекти, що розповсюджуються у середніх навчальних закладах, установах культури тощо. Робота музею неодноразово висвітлювалася на телебаченні, у республіканській пресі.

Ефективність музейної діяльності та соціальну значимість музею підвищують різноманітні види й форми просвітницької та виховної роботи. Базуючись на колекції та експозиції музею, ці заходи проводяться як для нестабільної кількості відвідувачів, так і для певної постійної аудиторії. Розширюючи функції музейної комунікації, вони сприяють популяризації музею, перетворюючи його на істинний та незамінний культурний центр.

Уся ця робота спрямована на збереження пам'яті нашого народу, на зміцнення зв'язків між поколіннями і як кінцева мета - на формування національно свідомого вчителя-словесника та народознавця, який буде не лише обізнаним із минулим своєї держави, але і братиме активну участь у продовженні традицій своїх пращурів.

Перший рік роботи музею Раїси Кириченко має сьогодні певний резонанс, що викликає велику зацікавленість музеєм, що власне і визначає його подальшу долю, засвідчивши, що музей Раїси Кириченко є нагальною необхідністю. Перед музеєм Раїси Кириченко відкриваються широкі перспективи. Уважаємо, що настійною сьогодні є потреба у створенні на базі музею Раїси Кириченко центру української пісні як осередку збереження й поширення української музичної культури, що буде дієвою формою залучення до світової музичної культури. Адже спілкування з музикою відкриває студентів величезний простір пізнання життя, що містить у собі ідеї, думки, емоції, почуття. Уплив музики на виховання молоді набув уже широкого визнання в педагогіці. Відомо, що без української народної пісні дитина ніколи повноцінно не оволодіє рідною мовою. Отже, музичне мистецтво, представлене в музеї Раїси Кириченко, буде займати (з іншими формами гуманізації професійної підготовки) одне з чільних місць у вихованні майбутніх працівників сфери освіти.

Висновки. Створення музеїв культурологічного профілю у вищих навчальних закладах України має велике значення. Вузівські музеї, на відміну від державних музеїв, надають можливості для студентів та магістрантів займатися творчою музейною справою. Тим самим у студентів виникає велика зацікавленість у проведенні наукових досліджень, Функціонування таких музеїв розширює ареал наукових та культурних контактів вузу. Музей стає своєрідним чинником посилення ролі вищого закладу освіти як навчально-виховного комплексу. Форми роботи музею залежать від багатьох чинників, серед яких важливе місце відводиться діяльності активу музею. Музейна робота є поштовхом до створення нових думок, пропозицій та проектів, засобом активізації громадської думки. Музей допомагає виконувати завдання, що стоять сьогодні перед системою вищої гуманітарної освіти, і зокрема завдання формування національної самосвідомості студентів. Музей Раїси Кириченко, що функціонує сьогодні у складі музейного комплексу Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, відповідаючи всім вищезазначеним вимогам та музейним стандартам, воістину є потужним засобом посилення національного компонента виховного процесу у школі і вузі.

Список літератури

1. Беззубова О. Теория музейной коммуникации как модель современного образовательного процесса // Коммуникация и образование: Сборник статей / Под ред. С. И. Дудника. - Санкт-Петербург; Санкт-Петербургское философское общество, 2004. - С. 4 18-427
2. Державна програма „Освіта”.
3. Закон України „Про загальну середню освіту”.
4. Закон України „Про музеї та музейну справу”.
5. Концепція національного виховання. - К., 1 991.
6. Концепція розвитку загальної середньої освіти. Проект // Освіта України. -- № 33. - 2000. - 16 серпня.
7. Мовою музейних експонатів: Нариси про музеї, музейні кімнати, музейні аудиторії Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Королевика — Полтава: ПДПУ, 2000.
8. Новий словник української мови. - К.. Аконті, 1998.—Т. 2.
9. Пропаганда вузовской науки музейными средствами: Материалы научно-практической конференции. - Сыктывкар, 1989.
10. Становление и развитие вузовских музеев: Тезисы докладов. - Сыктывкар, 1992.

Кудряшов Г.О., Тягло Е.И. МУЗЕЙНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК СРЕДСТВО УСИЛЕНИЯ УКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ШКОЛЕ И ВУЗЕ (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ МУЗЕЯ НАРОДНОЙ АРТИСТКИ УКРАИНЫ, ГЕРОЯ УКРАИНЫ РАИСЫ КИРИЧЕНКО)

В статье речь идет об особенностях музейной коммуникации как средства усиления национального компонента воспитательного процесса в школе и вузе. И этом контексте рассматривается культурологическое значение музея народной артистки Украины, Героя Украины Раисы Кириченко, который входит в музейный комплекс Полтавского государственного педагогического университета образовательного учреждения, которое средствами музейной коммуникации пытается решить проблему сохранения национальной памяти. Музею Раисы Кириченко рассматривается как своеобразная информационная система, которая приближает подрастающее поколение к вечным духовным ценностям прошлого и настоящего.

Ключевые слова: музей, музейная коммуникация, национальный компонент воспитательного процесса, модель современного образовательного процесса, музей Раисы Кириченко, экспозиция, информационная система, национальная память, экспонат, канал информации

Kudryashov G.O., Tyaglo E.I. MUSEUM COMMUNICATION AS A WAY OF AMPLIFICATION OF UKRAINIAN NATIONAL COMPONENT OF EDUCATIONAL PROCESS IN SCHOOL AND HIGH SCHOOL (FROM EXPERIENCE OF MUSEUM OF PEOPLE'S ARTIST OF UKRAINE, HERO OF UKRAINE RAYISA KYRYCHENKO)

The article deals with specialities of museum communication as a way of amplification of Ukrainian national component of educational process in school and high school. In such context cultural-educational signification of Museum of People's artist of Ukraine, Hero of Ukraine Rayisa Kyrychenko as an original communicative system is analyzed.

Key words: museum, museum communication, Ukrainian national component of educational process, model of modern educational process, Museum of Rayisa Kyrychenko, exposition, communicative system, national memory, exhibit, channel of information

Поступила до редакції 26.02.2007 р.

УДК 070 1

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ТВОРАХ ХРИСТИЯНСЬКОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НА СТОРІНКАХ ДИТЯЧИХ ЖУРНАЛІВ

Лешко У.О.

*Інститут журналістики Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

*Розглядаються особливості функціонування діалектизмів у творах
християнської спрямованості на сторінках дитячих журналів, а саме засоби
організації, мовної картини світу"*

Ключові слова: діалектизми, дитяча періодика, християнські акценти

Актуальність. Не викликає сумніву важливість і значення духовного виховання юного покоління, зокрема формування християнських орієнтирів. Але, щоб віра була не формальною, а живою і дієвою, методи духовної діяльності мають бути різноманітними й ефективними. Велика роль у цій сфері належить засобам масової інформації, дитячій періодиці у тому числі. Просвітницький, психологічний вплив ЗМІ саме на дитячу аудиторію є особливим предметом розгляду, адже йдеться про специфічні методи впливу, що дозволять витворювати певні соціальні, педагогічні прогнози на перспективу,

Постановка проблеми. Характеристика інформаційного продукту, створюваного для дітей, передбачає розгляд його різноманітних складових. Актуальним видається аналіз особливостей функціонування діалектизмів у художніх творах християнської спрямованості на сторінках дитячих журналів, що дозволить говорити про формування ціннісних установок, ідеалів, переконань. Мета статті у цьому плані варто звернути увагу на співвідношення мови і мислення, засоби вираження у мові позамовної дійсності, знань про світ, законів організації "мовної картини світу", загалом, очевидно, тезауруса окремої особистості.

У мові дитячої журнальної періодики широко використовуються різні лексичні засоби, зокрема слова, що мають досить обмежену сферу вжитку: архаїзми, історизми, діалектизми, професіоналізми тощо. Вживання такої лексики, що є дуже виразним і дієвим, у той же час може створювати певні складності для читачів тому, що офіційна комунікація між духовною культурою, матеріальною культурою й побутом здійснюється у першу чергу засобами літературної мови [6, с. 120-138]. Діалектизми ж, як відомо, це характерні для певних територій мовні особливості, що кваліфікуються як відхилення від літературної норми. Виділяються діалектизми на всіх рівнях мови акцентуаційному, фонетичному, словотвірному, фразеологічному, лексичному та граматичному. Інтерес до діалектних текстів є закономірним, адже ці тексти "репрезентують реальне буття мови, склад, функції мовних одиниць, динаміку її форми і змісту: це реальність мови, не затиснена і не трансформована вузькими берегами нормативних приписів і обмежень, як у літературному різновиді мови" [1, с. 12].

Оскільки об'єктом дослідження є масив художніх текстів з яскраво вираженою християнською спрямованістю, які опубліковано на сторінках дитячих журналів "Дзвінок" (Львів, 1890-1914 рр.), "Дзвіночок" (Львів, 1932-1939 рр., Рогатин, 1999- 2007 рр.), "Зернятко" (Львів, 1995-2007 рр.), "Гудулятко" (2004-2007 рр.), то варто звернутися до загальної характеристики південно-західного наріччя (усього українська загальнонародна мова має три наріччя: північне, південно-західне й південно-східне).

Південно-західне наріччя поширене, на території Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької, Хмельницької, Ніницької, Тернопільської, північно-західних частин Кіровоградської та Одеської областей, південно-західної частини Київської області, південної частини Житомирської області, західної частини Черкаської та північної частини Миколаївської областей. Говірки цього наріччя мають низку специфічних рис порівняно з літературною мовою. У фонетиці це *вимова* ненаголошеного *о* як у (*курова*); тверда вимова *р* (*бурак*); метатеза в словах на зразок *кривавий* (літ. *кривавий*); нендовжений приголосний в іменників середнього роду (*житє*); оглушення дзвінких приголосних у кінці слова і складу (*шитка*). У морфології - закінчення *-ов* в орудному відмінку однини іменників першої відміни (*водов*); *-ови* в давальному відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни (*батькові*); перехід м'якої групи прикметників до твердої в більшості говірок (*верхній*); уживання минулого часу замість інфінітива в складеній формі майбутнього часу дієслів (*буду брав*) тощо. Чимало лексичних діалектизмів: *бадьо* — "дядько" [5, с. 76].

Виходячи з того, що предметом розгляду є своєрідність християнської акцентуації дитячих журналів, слід наголосити на органічному зв'язку мови та релігії у структурі суспільної свідомості. "Якщо мова - це універсальна оболонка суспільної свідомості, то релігія, точніше, міфологічно-релігійна свідомість людства - це спільне джерело найглибшої і життєво найважливішої суті суспільної свідомості. Із міфологічно-релігійної свідомості розвинулося усе багатство всієї людської культури, що поступово набувало різних семіотичних форм суспільної свідомості (таких, як буденна свідомість, мистецтво, етика, право, філософія)" [4, с. 36]. Саме завдяки мові здійснюється передача соціального досвіду - природничо-наукових, *технологічних знань*, а також культурних норм і традицій, у тому числі й пов'язаних з вірою. Отже, мова і релігія - це "дві семіотики, два образи світу, дві стихії у душі людини, що йдуть *коріннями* у підсвідомість, два найглибших, несхожих і взаємопов'язаних начала в людській культурі" [4, с. 36].

Плідна творча діяльність львівського журналу "Дзвінок", "письма ілюстрованого для науки і забави руських дітей та молоді", є свідченням досить вдалого поєднання відповідного змістового наповнення, мовної виразності й своєрідності. Не дивно, що "Дзвінок" став популярним серед дітей і батьків як на західноукраїнських, так і на східноукраїнських землях" [3, с. 233]. Це особливо важливо саме з огляду мовної майстерності текстів, адже їм притаманні численні специфічні риси. Це зміни, перш за все, на рівні фонетики:

"... прислав мене Дід-Сироїд по *зіле-весіле* для *хорої* матусі"; "...старезна *яблінка* під вікнами..."; "... мала при собі дочку-одиначку, *синооку* Галю..."; "...бідна Галя лиш *слези* втирає..."; "...а запах *фіялок* несесь далеко лісами..."; "... і *сонічко* так якось любо *огріває* хатину..."; "...прядемо *житє* чоловіка..."; "...втяла ножицями ниточку - от і *житю* людському *копець*..У (казка "Зілочко Г'алюні" - "Дзвінок", 1 893, № 12);

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ УТВОРАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ СПРЯМОВАНОСТІ...

"... сльози росою проступали *на листе* старенької шовковиці..."; "Зовсім тепер *ему* смутно" (Наталка Полтавка, "Старенька шовковиця" - "Дзвінок", 1893, № 18);

"... зелена травичка та білий раст уквітчає сіру землю..." (Растик, "Христос воскрес", "Дзвінок", 1896, № 7);

"... враз зашумів старезний ліс - а шум той покотився аж під небо сине і там просьбою розіслався у *стіп* Всевишнього"; "... і *ніслав* Господь в ліси лікаря деревам, птаха *дятля* з довгим *дзюбом*" (Марійка Горакова "Хто лікар деревам" "Дзвіночок", 1935, № 47).

Чимало спостерігається й морфологічних особливостей:

"Галя *сняла ся* на пальчики..." (казка "Зілочко Галюні" - "Дзвінок", 1893, № 12);

"... Гей, не добре робиш, моя дитино, забуваєш *давних* друзів!... того й Бог не любить!... *давний* друг - лучше нових двох" (Наталка Полтавка, "Старенька шовковиця" - "Дзвінок", 1893, № 18);

"... немов під *поцілуєм* ясного сонічка... воскресне все до нової життя..."; "... не тремтіти его діточкам в діравій свитині під не огрітою *печію*" (Растик, "Христос воскрес", "Дзвінок", 1896, № 7).

Знаходимо й яскраві діалектизми:

"... а сама окутилась *дрантивою* хустиною..." (казка "Зілочко Галюні" - "Дзвінок", 1893, № 12);

"... ягоди - видимо-невидимо!... малини!... і суниці!... і асресті!... і *позички*!... і другі!... всего не перекажеш" (Наталка Полтавка, "Старенька шовковиця" - "Дзвінок", 1893, № 18);

"... вітри рознесуть *сіравії* хмари"; "... природа немов лиш чекала, щоби *піврати* пута зимого царства" (Растик, "Христос воскрес", "Дзвінок", 1896, № 7);

"... стільки росте грибів, суниць, *афин*, ожин, а на ліщині оріхів" (Марійка Горакова "Хто лікар деревам" - "Дзвіночок", 1935, № 47).

Приклади такого роду переконують: південно-західне наріччя з його говірками - це реальна комунікативна система, засіб спілкування жителів певного регіону, де "чи не в первозданному вигляді збереглися психологічні та культурні особливості певного етнічного угруповання, в усій повноті виражається дух нації, що, власне, і є її самобутністю" [2, с. 102].

Сприйняття художнього тексту, переобтяженого фонетичними та морфологічними компонентами, що притаманні наріччю, та лексичними й етнографічними діалектизмами, на Заході та Сході України було, очевидно, неоднаковим. Але у нашому випадку, коли йдеться про високий ступінь смислової концентрації - християнські чесноти, - навіть певне діалектне перенасичення практично не шкодить. Як-от у казці "Зілочко Галюні": "Дідусь подякував Галі і каже: "Спаси *Біг; дівочко*, за прислугу! За твоє добре серце і я хочу тобі чимось *віддячити ся*. Твоя матуся *хора*, знаю я *зілочко*, що її *виздоровить*".

На відміну від фольклорних творів авторські казки містять меншу кількість діалектизмів. Наталка Полтавка (під цим псевдонімом виступала Надія Кибальчич) у "Старенькій шовковиці" пише: "Тільки *она* й трохи тим не пишалася, бо знала, що то не по її заслугі, а все од Бога - і краса *єї*, і розкіш, і гоноровитий рід. Нема чого пишатися: *сегодня* Бог дав, на завтра *возьме* - і зостанешся ні при чім!".

Приклад виразного й щемливого нарису "Христос воскрес" Растика (Костянтини Малицької) ще раз доводить: смислові домінанти тексту - утвердження Христової

правди - забезпечують розуміння, адже враховується і особливість дитячої психіки (вразливість і безпосередність реакції). Авторка зазначає: "Коли се число будете-читати, залунає широко по цілій нашій рускій землиці, веселий поклик: Христос воскрес! І легкими *крильцями* понесе ся звук сей від пишних дворів під *соломяну* стріху, від вельмож до *найнужденнійшаго* бідолахи, від *веселячих ся* до сумуючих, бо звук сей - звук любови, що *з'єдинить* всіх *лентою* братної ширости".

Автори сучасних українських дитячих журналів ("Дзвіночок", "Зернятко", "Гуцулятко") теж не відмовляються від використання діалектичної лексики, і, як правило, у них є усвідомлення того, що сьогодні дитині варто дещо спеціально пояснювати. Так, у дуже цікавому і виграшному у всіх відношеннях циклі Бруно Ферраро "Отче наш" перекладач з польської, використовуючи у тексті малозрозумілу сучасній міській дитині лексему *цямрина*, знаходить за потрібне пояснити її у виносці, і це робиться недаремно, оскільки маємо справу із коротким, але інформаційно насиченим текстом притчевого характеру із максимально вивіреною смисловим і образним потенціалом, де у сприйнятті дитиною кожного слова має бути абсолютна ясність. Маленький герой намагався побачити Бога у криниці (туди й заглядав, ухопившись за *цямрину*). Але дуже швидко переконався: "Бог живе там, де Йою радо приймають, куди дозволяють Йому увійти, і там, де Бога прийняли, зацвітає на землі частинка неба" ("Зернятко", 2004, № 3).

На жаль, автори журналу в інших випадках не завжди дотримуються цього простого, але вкрай необхідного принципу - у тексті, розрахованому на дитину, не повинно бути темних місць. Смыслові похибки можуть бути різного рівня і гатунку. Про значення деяких діалектизмів дитина може зрештою здогадатися і уявити, про що йдеться, хоча б приблизно. Наприклад: "... маленький смаченький пампушок... *катулявся* з кутка в куток по цілій кухні. Навіть за шафку ховався, щоб ніхто його не знайшов" ("Зернятко", 2005, № 4). Або така, скажімо, порада: "... З тоненьких *пляртерок* мармеладу можеш повіризувати різноманітні фігурки" чи такий рецепт: "... використайте якість інші *смаколики* для оздоблення" ("Зернятко", 2004, № 5).

Складнішими є випадки, коли йдеться про смыслову двозначність, яка виникає у результаті використання незрозумілого дитині (не з західного регіону) діалектизму. У "Бабусиних казках" (Ірина Довга, "Зернятко", 2006, № 5) читаємо: "Але ж це так складно - довіряти тому, кого ніколи не бачив, - задумано сказала дівчинка, розглядаючи маленьку *зозульку*, що повзла по її долоньці". Дійсно, таке не тільки побачити, але й уявити не можливо, не знаючи, що діалектне "зозулька" - маленька комашка, знайома усім Божа корівка.

Набагато більше труднощів у сприйнятті тексті виникає тоді, коли його автор звертається до етнографічних діалектизмів, які можуть добре зрозуміти, мабуть, переважно представники певної місцевості. Так, у "Гуцулятку", який називає себе "журналом для маленьких українців", знаходимо таке: "Ось гой найвищий *грунь* і є Черногора, - розтлумачували мені"; "... трагічно завершилася і доля фабрики по виготовленню з *жерену* цінної етерної мазі"; "... але є ще гадина *готиця*... росте аж доки *тріщук* її не вздрить... вона свище страшним свистом опівночі. Тоді на свист до неї сходяться другі *готиці* і дарують їй *пацьорку*, яку вона носить на хвості" (Михайло Г'ороденко, "Смотрич - гора *смоків*" "Гуцулятко", 2006, № 2-3).

Висновки. Розгляд особливостей функціонування діалектизмів у художній прозі видається актуальним, особливо у плані взаємодії мовного контексту з контекстом

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ТВОРАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ СПРЯМОВАНОСТІ...

емоційним та когнітивним. Незаперечним є і той факт, що діалектизми - це джерело збагачення літературної мови. Очевидним, однак, є і те, що надмірне вживання діалектної лексики не мотивується, з одного боку, вимогами, що висувуються сучасним засобам масової інформації, з іншого - психологічними потребами, запитами специфічної читацької (дитячої) аудиторії.

Список літератури

1. Гриценко П. Ю. Тексти як джерело дослідження українських говірок у Румунії // Гіавлюк М., РобчукФ. Українські говори Румунії: діалектні тексти. - Едмонтон - Львів - П'ємонт - Торонто, 2003.-С. 12.
2. Гуйванюк, Руснак Н. Діалектний текст як лінгво-когнітивна одиниця // Українська мова - 2003. - № 2(7). - С. 102.
3. Животко А. П. Історія української преси. - К., 1999. - С. 233.
4. Мечковская Н, Б. Язык и религия, - М.,1998. — С. 36.
5. Сучасна українська мова: Підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун. Л Ю. Шевченко; За ред. О. Д. Пономарева. - К., 2001. - С. 76.
6. Шапир М. И. Язык быта/языки духовной культуры // Путь. - 1493 5.-С. 120-138.

***Лешко У.О.* ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ДИАЛЕКТИЗМОВ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ХРИСТИАНСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ НА СТРАНИЦАХ ДЕТСКИХ ЖУРНАЛОВ**

Сделан обзор особенностей функционирования диалектизмов в произведениях христианской тематики на страницах детских журналов, сосредоточено внимание на способах организации „языковой картины мира“.

Ключевые слова: диалектизмы, детская периодика, христианские акценты

***Leshko U.O.* THE FUNCTION OF DIALECTS IN THE CHRISTIAN'S WORKS OF CHILDREN PERIODICALS**

The article deals on the function of dialects in the Christian's works of children periodicals, methods of organization of the „language picture of the world“.

Key words; dialects, children periodicals, Christian accents

Поступила до редакції 07.02 2007р.

УДК. 372.882.111.1:37.034

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ П'ЯТИКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ РОМАНІВ ДЖ. РОУЛІНГ

Лисенко М.В.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

У статті розглянуто формування культурної компетенції учнів п'ятого класу у процесі вивчення творів Д.Ж.Роулінг про Гаррі Поттера. Культурна компетенція учню сукупність навичок, знань та уявлень, необхідній, для розуміння норм, які сформують культурну традицію

Ключові слова: *міжкультурне спілкування, іншомовна комунікативна компетенція, культурна компетенція*

Актуальність. Проблема формування іншомовної комунікативної компетенції стає першочерговим завданням усіх навчальних закладів України, оскільки в іншомовному міжкультурному спілкуванні велику роль відіграє усвідомлення особливостей культури, віри, світогляду співрозмовника-носія мови, таким чином іншомовна комунікативна компетенція виступає засобом міжкультурної взаємодії. Отже, іншомовну комунікативну компетенцію слід розглядати як здатність до міжкультурного, іншомовного спілкування. Мета статті розглянути формування культурної компетенції учнів п'ятого класу у процесі вивчення творів Дж.Роулінг про Гаррі Поттера.

Постановка проблеми. Комунікативна компетенція складається з трьох основних компонентів: мовленнєвої, мовної та соціокультурної компетенції [5, с.9], які, в свою чергу, складаються з низки компетенції. Отже, формування іншомовної комунікативної компетенції має реалізовуватися у комплексному підході: як на уроках іноземної мови, так і на заняттях з зарубіжної літератури. Як зазначає Т.О Пахомова, „наявність чи відсутність літературної компетенції не може не впливати на розвиток як мовної, так і комунікативної компетенції. Цим і визначається місце художнього твору у вивченні іноземної мови” [2, с. 118].

Однією зі складових частин соціокультурної компетенції є культурна компетенція, яка формується не тільки на уроках мови, але важливу роль для формування культурної компетенції відіграють уроки зарубіжної літератури. Для того щоб визначитися з поняттям культурної компетенції, розглянемо поняття культури, яке було запропоноване Е. Сепіром. Отже, Е. Сепір виділяє такі основні змісти слова „культура” [4, с.466].

По-перше, Е. Сепір наголошував на тому, що термін „культура” використовується етнологами й істориками як технічний термін, що охоплює будь-які соціально наслідувані риси людського життя, матеріального і духовного. У даному випадку варто говорити про цивілізацію. По-друге, вчений розумів культуру як ідеал індивідуальної вихованості. Велика увага надається манерам, вишуканості поведінки, що отримує різні відтінки в залежності від природи особистості. В цілому концепція культури Е. Сепіра

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ П'ЯТИКЛАСНИКІВ...

спрямована на те, щоб охопити в єдиному терміні ті загальні установки, погляди на життя і специфічні прояви цивілізації, що дозволяють конкретному народу визначити своє місце у світі.

Оскільки шкільний предмет „зарубіжна література" займає важливе місце в загальноосвітній школі, уроки зарубіжної літератури покликані виховувати у учнів вміння відстоювати загальнолюдські та національні цінності, спрямовані сприяти формуванню особистості, її духовно-ціннісних орієнтацій, культурно-пізнавальних інтересів, естетичного смаку. Курс зарубіжної літератури дає загальне уявлення про перебіг літературного процесу, репрезентує найважливіші етапи розвитку культури, а також знайомить з національною своєрідністю творів, включених до програми. Не зважаючи на те, що читання творів зарубіжних авторів здійснюється рідною мовою, „вміння і навички проникнення в художній світ твору універсальні, вони можуть переноситися з процесу читання рідною мовою на процес читання іноземною мовою" [2, с. 119]. Отже, слід вважати, що уроки зарубіжної літератури спрямовані на формування культурної компетенції учнів, останню слід розуміти як *сукупність навичок, знань та уявлень, необхідних для розуміння норм, які формують культурну традицію,*

Розглянемо формування культурної компетенції учнів п'ятого класу у процесі вивчення творів англійської письменниці Дж. Роулінг про Гаррі Поттера (перші чотири романи входять в програму з зарубіжної літератури для 5 класу [3], роман „Гаррі Поттер і філософський камінь" запропонований для вивчення в контексті теми „Літературна казка", а наступні три романи винесені для позакласного і самостійного читання), використовуючи літературознавчий та культурознавчий підхід до аналізу твору.

Отже, в процесі вивчення твору Дж. Роулінг „Гаррі Поттер і філософський камінь", поповнюються теоретико-літературні знання учнів, школярі знайомляться з поняттям *літературна казка*, визначають її відмінності від народної, отримують початкові відомості про *літературного героя, час, прості, реальне та фантастичне* в художньому творі, розглядають основні риси літератури фентезі. Аммосов Ю. [1, С.162] визначає серію романів як героїчний епос і стверджує, що у книгах про Гаррі Поттера застосована та ж схема, за якою збудовані всі королівські саги стародавніх вікінгів. Учні мають можливість ознайомитися з поняттям *героїчний епос*, розглянути головні риси героїчного епосу і на прикладі роману контекстуально довести чи спростувати дану точку зору.

Знайомлячись з твором про Гаррі Поттера, даючи характеристику персонажам, школярі довідуються про деякі фольклорні традиції Британії, оскільки Дж. Роулінг у своїх книгах створює дуже яскравий світ істот фольклору германських народів: різноманітні велетні, дракони, тролі, гобліни, привиди, ельфи. Але на сторінках роману зустрічаються і герої суто британської міфології, наприклад: відьми-банші передвісники смерті, лепрекони - невеличкі створіння, схожі на гномів. Крім цього, в тексті багато представників античної міфології: кентаври, пес з трьома головами, сфінкс, грифон, фенікс та інші; що є дуже важливим, Дж. Роулінг наділяє своїх персонажів тими рисами, якими вони володіють згідно з міфологією (наприклад, кентавр Фіренц уособлює в собі справедливість і інтелект, його образ аналогічний давньогрецькому кентавру Хірону), визначення таких персонажів носить у романі енциклопедичний характер. Учні спостерігають, як в одному творі авторка вдало поєднує елементи культури і міфології різних країн.

Взагалі багато образів, які представлені в романі, є дуже значущими для розуміння філософії твору. Наприклад, єдиноріг, який ототожнює в собі чистоту, цнотливість, сил; доброї, благочестя. В романі кров єдинорога наділена цілющими цінностями і може

врятувати від смерті, але людина, яка наважиться на такий *страшний* злочин, буде проклята на все життя. Також слід зазначити, що єдиноріг - символ Шотландії, а сама Дж. Роулінг народилася в Шотландії. Учні отримують фонові культурні знання з геральдики, *а також* знайомляться з поняттям *символ*, вони можуть дослідити значення символів, які авторка вводить у твір.

Важко заперечувати виховний вплив книги на учнів. Даючи характеристику персонажам твору, слід приділяти увагу навколишньому середовищу, тому зупинимось на школі, чарівників. Дж. Роулінг зображує типову англійську закриту школу на зразок Ітону, де учні перш за все мають отримувати освіту: вони ходять на заняття, відвідують бібліотеку, виконують домашнє завдання і складають іспити (навіть для того, щоб здолати свого ворога, Гаррі має старанно вчитися), прагнуть дізнатися якомога більше, отримують покарання у вигляді „громадсько-корисних робіт" за невиконаний урок або за погану поведінку - отже, головні герої роману дають учням приклад для наслідування, вони вчать відповідати за свої вчинки, прагнути здобувати знання.

Розглядаючи роман Дж. Роулінг, учні п'ятого класу отримують знання морально-етичного, загальнолюдського та соціального характеру, тому що у творі важливе місце займають такі моральні категорії, як добро, зло, дружба, вірність, любов. У повсякденному житті головні герої проявляють гуманність, доброзичливість, свої *моральні якості* або їх відсутність: наприклад, родина Малфоїв - вони ставляться з неповагою до бідних, зневажають „грязнокровок", демонструють принизливе ставлення до магічних істот. В творі пропагандується шанобливе ставлення до навколишньої природи: герої твору з повагою відносяться до природи, міфічні істоти в романі, виступають як повноправні члени суспільства, в світі чарівників існують категоричні закони, які забороняють знищення тварин. На прикладі добрих або поганих вчинків головних персонажів учні вчаться розуміти життя, людей, взаємини між ними.

Висновки. Отже, у процесі вивчення творів Дж. Роулінг про Гаррі Поттера в учнів п'ятого класу формується расова, етнічна, соціальна толерантність; здатність формулювати і активно відстоювати власну точку зору; система життєвих цінностей і пріоритетів. На прикладах з роману школярі вчаться не сприймати культ сили й переваги матеріальних цінностей над духовними, поважати інші національні традиції та толерантно ставитись до іншої точки зору, таким чином вони готуються до життєдіяльності у полікультурному просторі.

Список літератури

1. Аммосов Ю. Поттер must die/УВопросы литературы - 2005. - №4. С 161-167
2. Пахомова'Г.О Читання художньої літератури в контекст/ формування іншомовної' компетенції/VStudia German! saet Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: Науковий журнал/ Ред. кол. В.Д. Каліущенко (готов, рея.) та ін. - Донецьк: ДонНУ. 2004. - Т. 1. 1. - 155с.
3. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Зарубіжна література 5-11 класи. - Київ, 2003.
4. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии - Мл Универс, 1993. - 645с
5. Склярєнко Н.К.. Голованчук Л.П. Формування Соціокультурної компетенції учнів за навчально-методичними комплексами серії English through Cognpипісаноп//Іноземні мови, - 2003. - № 1, - С.9-10.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ П'ЯТИКЛАСНИКІВ...

Лысенко М.В. ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПЯТИКЛАСНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ РОМАНОВ ДЖ.РОУЛИНГ

В статье рассмотрено формирование культурной компетенции учеников пятого класса в процессе изучения произведений Дж.Роулинг о Гарри Поттере. Культурная компетенция учеников понимается как совокупность навыков, знаний и представлений, необходимых для понимания норм, формирующих, культурную традицию.

Ключевые слова. межкультурное общение, иноязычная коммуникативная компетенция, культурная компетенция

Lysenko M.V. DEVELOPING OF CULTURAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF STUDYING NOVELS BY J. ROWLING

The article deals with the problem of developing of cultural 'competence at the fifth form in the context of studying novels by d. Rowling about Harry Potter Cultural competence is understood as a unit of skills, knowledge and notions which are necessary for understanding of norms which form cultural tradition. The author states that novels by Rowling are of big importance in the process of development cultural competence.

Key words. crosscultural communication, communicative foreign-language competence, cultural competence

Поступила до редакції 12.03.200

УДК 811.161.1 '38

ЛИНГВОКУЛЬТУРНАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЁНОГО XIX В. В ТЕКСТОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ КУЛЬТУРЫ

Синица И.А.

*Институт языковедения им. А.А. Потебни НАН Украины
г. Киев, Украина*

В статье исследуется проблема отражения этнокультурной составляющей языковой личности в тексте на основе лексико-семантического и контекстуального анализа лексем как носителей историко-культурной информации.

Ключевые слова: язык культура, языковая личность

Личность как совокупность социально значимых духовных и физических качеств в зависимости от оснований ее изучения рассматривается как языковая, речевая, идиолектная, этносемантическая и т.д. Одним из компонентов содержания *языковой личности*, способствующим проявлению её индивидуального и одновременно коллективного начала, называют культурологический компонент, т.е. освоение культуры как эффективного средства повышения интереса к языку. Языковая личность способна отражать одновременно общечеловеческое и национальное, социальное и индивидуальное, традиционное и новое, рациональное и эмоциональное, поэтому всё, что создано человеком, способно передавать разными средствами разнообразные грани языковой личности. Намеченная Э. Бенвенистом триада «язык, культура, человеческая личность» [1, с. 45], ставшая теоретическим основанием для развития лингвокультурологии, претерпела различные модификации. Но интерес к человеческой личности, приравниваемой исследователем к сознанию, давал новые импульсы к возникновению новых аспектов ее интерпретации. Одной из таких модификаций стало понятие лингвокультурной личности. Термин «лингвокультурная личность» В.А. Маслова предлагает понимать как «закрепленный в языке (преимущественно в лексике и синтаксисе) базовый национально-культурный прототип носителя определенного языка, составляющий вневременную и инвариантную часть структуры личности» [7, с. 36]. Цель статьи исследовать проблему отражения этнокультурной составляющей языковой личности в тексте.

Постановка проблемы. За каждым текстом стоит личность, его создавшая, поэтому мы имеем все основания для интерпретации текстовых знаков (лексических, синтаксических и др.) с точки зрения их национально-культурной значимости. *Такой анализ* позволяет описать лингвокультурные черты языковой личности определенной исторической эпохи, черты, отразившиеся в текстах определенного стиля. В данной статье на основе лексико-семантического и контекстуального анализа лексемы *москаль*, функционирующей в исторических текстах Н.И. Костомарова, мы попытаемся выявить отражение культурной реальности в научных текстах указанного исторического периода. Предметную направленность анализируемых работ в целом можно охарактеризовать как

ЛИНГВОКУЛЬТУРНАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЁНОГО XIX В. В ТЕКСТОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ КУЛЬТУРЫ

изучение истории, быта, языка-- всего, что связано с Украиной. Описание характерных для украинцев отношений к представителям других национальностей, изображение исторических деятелей национальной культуры, народных героев, оценка определенных фактов также отражают, на наш взгляд, особенности этнонационального сознания как одного из фрагментов генетического кода, актуализированного с помощью текста.

И хотя научную речь часто рассматривают как «опосредствующее звено между специализированным языком, или специализированными выражениями, называемыми научной терминологией, и языком живым, растущим и меняющимся», она, как одна из форм естественного языка, способна обрести «действительность в качестве аспекта мира, раскрываемого различными культурами» [2, с. 52]. Поэтому в научных текстах нередко встречаем различную интерпретацию одних и тех же фактов.

Н.М. Карамзин, один из основателей российской историографии, автор «Истории государства Российского», так объяснял свой интерес к изучению истории России: «Мы все граждане, в Европе и в Индии, в Мексике и в Абиссинии, личность каждого тесно связана с отечеством: любим его, ибо любим себя. Пусть греки, римляне, пленяют воображение: они принадлежат к семейству рода человеческого и нам не чужие по своим добродетелям и слабостям, славе и бедствиям; но имя русское имеет для нас особенную прелесть: сердце мое еще сильнее бьется за Пожарского, нежели за Фемистокла или Сципиона. Всемирная история великими воспоминаниями украшает мир для ума, а российская украшает отечество, где живем и чувствуем. Сколь привлекательны берега Волхова, Днепра, Дона, когда знаем, что в глубокой древности на них происходило!» [4, с. 32]. Историк был уверен в том, что не обязательно быть русским, «надобно только мыслить, чтобы с любопытством читать предания народа, который смелостию и мужеством снискал господство над девятою частию мира, открыл страны, никому дотоле не известные, внес их в общую систему географии...» [4, с. 33]. Гордость за свое отечество, за свой народ и его историю звучит в каждой строке автора. Н.М. Карамзин не скрывает национальную гордость за российский народ, наоборот, он откровенно декларирует: «Чувство: *мы, наши* оживляет повествование - и как грубое пристрастие, следствие ума слабого или души слабой, несносно в историке, так любовь к отечеству дает его кисти жар, силу, прелесть. Где нет любви, нет и души» [4, с. 37]. Поэтому в мертвых памятниках, за страницами летописей Н.М. Карамзин искал «души и жизни», «хотел представить и характер времени и характер летописцев», чтобы исторические лица запечатлелись в памяти читателей «не одним сухим именем, но с некоторою нравственною физиономиею» [4, с. 38].

Мы уверены, что подобным образом размышляли украинские ученые XIX в., писавшие по-русски, сосредоточив свое внимание на анализе фольклора, летописных памятников, языка и литературы украинского народа. Именно национальной принадлежностью оправдывает свой научный интерес к личности и эпохе Богдана Хмельницкого М.Л. Максимович: «... мне как "широму малороссиянину" драгоценна память достославного гетмана...теперь именно мне хочется эту беседу отвлечь лишней раз твои мысли от современности - и не в глубокую древность Руси, ... а только в XVII век, на берега моего родимого Днепра-Славутицы...» [6, с. 190]. Социально-историческая эпоха, отмеченная ростом национального самосознания, формированием национальных основ украинского народа, отразилась и в гуманитарных науках, способствовавших выработке теоретических обоснований и поиску документальных

доказательств самостоятельности народа, ранее считавшегося зависимым, частью великорусского.

Среди терминологической лексики, функционирующей в текстах исторических исследований, существенное место занимает лексико-семантическая группа этнонимов, называющих людей, которые проживают на определенной территории, говорят на одном языке, имеют общие социально-экономические и исторические условия проживания. На то, что данная группа номенов в современном языке достаточно неоднородна, указывает А.В. Суиранская. Исследовательница отмечает, что, называя одно и то же этническое сообщество, этнонимы «включают самоназвания и названия, полученные со стороны, официально принятые и неофициальные названия. ...это разные обозначения тех же денотатов, употребляющиеся в разных системах, а следовательно, и не синонимы, и не дублиеты, а просто факт разноименное™» [12, с. 53]. Таким образом, потенциальная возможность существования нескольких этнонимов, обозначающих те же денотаты, ставит вопрос о выявлении особенностей функционирования указанной группы номенов в исторических текстах в период формирования основ научного стиля изложения и вопрос об их синонимичности.

Например, лексемы *москаль* и *-великороссиянин*, часто используемые Н.И. Костомаровым в одном предложении, не только не исключают тавтологию, но и выражают дополнительную экспрессивность в первом слове и официальную нейтральность авторского комментария (авторский «горизонт») - во втором слове: *«Настроенные против моркшей, козаки стали везде, задерживать, грабить и оскорблять великорюссиян, где только встречали в своей земле»* [5, кн. 1, с. 355]. При этом слово *москаль* вызывает эффект имплицитной прямой речи украинских казаков, выводя, таким образом, эту лексему на «горизонт» данных исторических персонажей, как, например, в следующем фрагменте: *«Выговский не показывай своей охоты начальствовать. Он говорил старшинам так: ^Москаль ни во что считает выборы по нашим стародавним правам, ...не поддавайтесь москалю, не позволяйте себе давать гетмана, выбирайте вольными голосами, как прежде всегда в старину бывало»* [5, кн. 1, с. 332]. Коннотативный компонент в семантической структуре лексемы *москаль*, актуализированный в контексте и поддерживаемый словами *не поддавайтесь, не позволяйте*, отражает реальное враждебное отношение простого народа к своим притеснителям и имеет стилистически сниженную маркированность, характерную для разговорной речи. Поэтому мы рассматриваем ее как экспликатор субъективных (нейтральных или эмоционально-оценочных) отношений в тексте научного исследования, обусловленных экстралингвистическими (социально-политическими, историческими) причинами, отражающих архетипические, этнонациональные черты описываемых героев, автора.

Анализ контекстных употреблений лексемы *москаль* в русских исторических текстах XIX в. показывает ее многозначность. Сравним приведенные выше текстовые фрагменты, в которых наблюдаем несовпадение значений лексем *москаль* и *великороссиянин*, и следующий фрагмент, где лексема *москаль* проявляет свойства абсолютного синонима лексемы *великороссиянин*: *«... Я (Б. Хмельницкий) думаю, ни у кого нам нельзя просить помощи, кроме москтей и татар: все другие соседи спабы, или скорее вступятся за поляков, чем за нас...»* [5, кн. 4, с. 143]. В данном контексте лексема *москаль* функционирует не в значении «солдат», а в значении «люди,

ЛИНГВОКУЛЬТУРНАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЁНОГО XIX В. В ТЕКСТОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ КУЛЬТУРЫ

проживающие по соседству, русские». Актуализации именно этого значения способствуют контактно расположенные лексемы *соседи, татары*.

О том, что лексемы *москаль* и *великороссиянин* чаще не воспринимались как полные (абсолютные) синонимы, свидетельствует и контекстная семантизация лексемы *москаль* как 'ратных людей, находящихся на службе у Московского царя': «*Киевские мещане не терпели москалей, потому что имели, более чем другие малороссы, частые, столкновения с ратными людьми и желали, чтоб этих гостей от них выгнали*» [5, кн. 1, с. 356]; «*Выговский показывал вид, что поднял оружие только для того, чтобы изгнать из Украины москвдвсгое войску причиняющее бедствия народу и разорение краю, а вовсе не намерен вести войны с царем и великорусским народом*» [5, кн. 1, с. 387].

По мнению Н.И. Костомарова, подобные отношения объясняются рядом психологических отличий между двумя народами: «*...малорусский народ не любил москалей. Несмотря на единство веры и племени, между двумя ветвями русского народа было слишком много различия в нравах, характере, понятиях и приемах жизни*» [5, кн. 1, с. 314]; «*Маоруссы видели в москалях слишком много не только чуждого, но противоположного. Дикие и своевольные поступки царских ратных людей раздражали народ, возбуждали ненависть и боязнь, и уже в то время парод пугали слухи, что Москва хочет заперудить Украину своими людьми и насильственно вводить между мапоруссами свои московские обычаи*» [5, кн. 1, с. 315]; «*е ...переселенцы (малороссияне) хотя и нашли себе приют на привольных украинских степях московского государства, но не любили москалей*» [5, кн. 1, с. 387].

В «Толковом словаре живого великорусского языка» В.И. Даля слово *москаль* помечено как лексема южнорусского языка и зафиксировано в значении «москвич, русский; солдат, военнослужащий», приводимые примеры эксплицируют его негативную коннотацию: «*От москаля хоть полы отрежь, да уйди! Кто идет? Черт! Ладно, абы не москаль. С москалем дружись, а камень за пазухой держи (а за кол держись). Мутит, как москаль на селе, т.е. солдат*» и др. [3, т. 2, с. 349], Дальнейшее развитие отрицательно-коннотативный компонент семантической структуры лексемы *москаль*, на наш взгляд, получил в глаголе *москалить* «мошенничать, обманывать в торговле», которое В.И. Даль также фиксирует с пометой «малорусское» [там же]. М. Фасмер также характеризует лексему *москаль* как слово южнорусского, украинского языка, этимологию же связывает с польским *moskał*, образованным от Москва, имеющим значение «выходец из Москвы, русский (солдат)» [14, т. 2, с. 659].

Нам представляется интересным и тот факт, что в языке русских произведений ТТ. Шевченко лексема *москаль* встречается дважды [10, т. 2, с. 611], в украинских текстах - сто семнадцать словоупотреблений, из которых семьдесят со значением «солдат» и тридцать три - «русский», четырнадцать - в различных словосочетаниях [11, т. 1, с. 421]. Словарные дефиниции не выявляют у данного слова в текстах художественных произведений Шевченко дополнительных коннотаций.

Словари современного русского языка данную лексему не фиксируют [см., напр.: 8; 9]. В «Толковом словаре русского языка» под редакцией Д.Н. Ушакова слово *москаль* характеризуется как «(дореволюц., пренебр.). Шовинистическое прозвище, прилагавшееся жителями Украины и Белоруссии к русским, представителям Московского государства, а также к солдатам» [13, т. 1, с. 692]. Если основное значение лексемы не несет каких-либо коннотаций, связанных с национальными признаками (см. употребление в текстах Т.Е. Шевченко, словарные дефиниции), то на основе развития семы «русский» слово в

определенном контексте приобретает отрицательно-коннотативный оттенок, возникающий исключительно в восприятии представителей других национальностей (украинцев, белорусов), что фиксирует словарь под редакцией Д.Н. Ушакова и что мы наблюдаем в исторических текстах.

В русской речи современных украинцев, по нашим наблюдениям, лексема *москаль* преимущественно употребляется как существительное, характеризующее определенным образом поведение, поступки человека, не всегда соотносимые с его национальной или государственной принадлежностью (напр., из разговора: «*Ну и москаль же ты!*»). Подобным образом в современном русском языке функционирует и слово *хохол*.

Таким образом, в тексте исторического исследования данная украинская лексема не только называет реалии описываемого периода (русских, точнее московских, солдат, находящихся на службе у царя), но и выражает эмоционально-оценочные коннотации, которые сопровождают ее как экспликатора укоренившихся этнонациональных смыслов и отношений.

Этноним *великороссияне* в сознании предков современных украинцев ассоциировался с мирным населением, которое, однако, тоже доставляло определенное беспокойство: «*Воевать с великороссиянами не было охоты в массе; а между тем нападения некоторых шаек на Каменное и Оледино вызвали то, что великороссияне, собравшись шайками, вторгнулись в Украину, стали жечь селения и бить малорі'ссиян*» [5, кн. 1, с. 368].

Слова *великорус*, *великоросс* М. Фасмер характеризует как «новообразование от *Великая Россия* под влиянием слов *Русь*, *русский*», а название *Великая Россия* возникло в XVI ~ XVII вв. как обозначение, введенное константинопольским патриаршеством для отличия от *Малороссии* [14, т. 1, с. 289]. Словарь под редакцией Д.Н.Ушакова значение слова объясняет через его синонимичные отношения: «То же, что и русские. Название возникло в Московском государстве на почве великодержавной идеологии, объявлявшей русскую народность «великой» в сравнении с украинской и белорусской» [13, т.1, с. 120]. С.И. Ожегов и авторы «Словаря русского языка» указывают, что это устарелые названия русских [8, с. 66; 9, т. 1, с. 147].

Выводы. В научно-гуманитарных текстах XIX в. этнонимы *великорус*, *великоросс* функционируют как нейтральные номинации русских в период, исследуемый автором научной работы, и в пределах определенного контекста могут образовывать синонимический ряд с заимствованной из украинского (или, по М. Фасмеру, польского) языка лексемой *москаль*.

Список литературы

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика. - М.: Прогресс. 1974.-448 с.
2. Гадамер Г.-Г Актуальность прекрасного. - М.: Искусство, 1991. - 367 с.
3. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка; В 4-х т. - М.: Русский язык. 1981.
4. Карамзин Н.М. Предания веков /Сост., вступ.ст. Г,П. Макогоненко. - М- Правда. 1988, - 768 с.
5. Костомаров Н.И. Собрание сочинений. Исторические монографии и исследования. Кн.), 4. - Спб. 1903 - 1906.
6. Максимович М.А. Письма о Богдане Хмельницком // Максимович М.О. Вибрані твори / Упор, і вст. ст, В. Короткого. - К.: Либідь, 2004. - С. 190-257.
7. Маслова В.А. Homo Lingualis в культуре. • Витебск: Изд-во УО «ВГУ им П.М.Машерова», 2004. -214 с.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЁНОГО XIX В. В ТЕКСТОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ КУЛЬТУРЫ

8. Ожегов С.И. Словарь русского языка/Под ред. докт.филол.наук, проф. Н.Ю. Шведовой. - М.; Рус яз, !984. 816 с.
9. Словарь русского языка: В 4-х т. - М.: Русский язык, 1985-1988.
10. Словарь русских произведений Шевченко: В 2-х т. К • Наук, думка, 1986.
11. Словник мови Шевченка: В 2-х т. - К.: Наук, думка, 1964.
12. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории / Отв. ред. Т.Л. Канделаки. -М.: Едиториал УРСС, 2003,- 248 с.
13. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка:-6-3-х і М : Вече, 2001,
14. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. - М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003,

Синиця LA. ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ОСОБИСТІТЬ ВЧЕНОГО XIX СТ. У ТЕКСТОВОМУ ПРОСТОРІ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано питання відображення етнокультурного складника мовної особистості в тексті на основі лексико-семантичного і контекстного аналізу лексем як носіїв історико-культурної інформації.

Ключові слова: мова, культура, мовна особистість

Sinizya I.A. LINGUOCULTURAL SCIENTIST S PERSONALITY OF 19-TH CENTURE IN TEXT FIELD OF CULTURE

The article is devoted to the problem of reflection in text the culturological linguistic personality on the bases of semantic and context analyses of the words

Key words: language, culture, linguistic personality

Поступила в редакцію 13.02.2007 з.

УДК 81 "271:378.6-057.875

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВУЗІВ

Сушинська І.М., Давидов П.Г.

Донецький інститут залізничного транспорту м. Донецьк, Україна

У статті розглядається проблема формування мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця та роль мовних і соціально-гуманітарних дисциплін у процесі її становлення,

Ключові слова: мовленнєва компетенція, інженер, мова професійного спілкування, культура мови, риторика .

Актуальність. Сучасним етапом підготовки кваліфікованих фахівців різних галузей народного господарства в Україні об'єктивно актуалізовано проблему філологічної парадигми у спеціальній освіті, чим сфокусовано увагу філологів, науковців, освітян і практиків на питаннях мети, ролі, функцій, завдань, змісту, структури й специфіки філологічного компонента саме в професіограмі майбутнього спеціаліста, у його інтелектуально-креативній діяльності.

Метою нашого дослідження є аналіз феномену *філологічна компетенція* та її роль у процесі формування майбутнього спеціаліста, професійної культури фахівця. Окреслена мета зумовлює завдання нашої роботи: обґрунтувати взаємозалежність і взаємодію обов'язкових складових філологічної парадигми у формуванні майбутнього фахівця-інженера європейського рівня.

Останніми роками у багатьох наукових дослідженнях (Н. Артикуц, Л. Власенко, В. Дубичинський, О. Крimeць, В. Непийвода, Ю. Прадід, Л. Симоненко та інших) і доповідях на науково-практичних конференціях (В. Войчук, Т. Конончук, Р. Пашук, А. Гіоповський, Н. Таран, А. Токарська та інші) посилено акцентується увага викладачів вищої школи на важливості ґрунтовної філологічної підготовки студентів. Філологічна компетенція є вагомим, гнучким і динамічним компонентом професійної компетенції майбутнього спеціаліста і базується на гармонійній, збалансованій, узгодженій взаємодії як мінімум п'яти ключових складових, послідовність яких визначається кінцевою метою навчально-пізнавальної діяльності: 1) мовленнєвої; 2) термінологічної; 3) комунікативної; 4) риторичної; 5) синтетичної.

Постановка проблеми. Компетенція спеціаліста технічної галузі передбачає вільне володіння державною мовою в різних її стилістичних різновидах і високий рівень мовленнєвої культури. Проте сьогодні існує низка чинників, які ускладнюють досягнення поставленої мети: зрусифіковане мовне середовище, суржик, недостатня кількість високоякісних україномовних підручників, відсутність у читацькому обігу студента художніх творів українською мовою, зорієнтованість студентської молоді на російськомовні, так звані рейтингові періодичні видання (за відсутності відповідних україномовних), радіо-, телепередачі, що заповнюють ефір, зниження загальної культури

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ...

суспільства і як наслідок - культури спілкування, жаргонізація, вульгаризація мовлення - усе це суттєво впливає на рівень мовленнєвої культури сучасного студента.

Ефективним методом розв'язання цих проблем, по-перше, є гармонізація професійних знань і філологічної освіченості як фундаментальної засади професіоналізму в цій галузі комунікативно-діяльній сфері. По-друге, реформування освітньої діяльності в Україні в контексті європейських вимог, зокрема Болонського процесу, який передбачає підвищення якості підготовки та конкурентоспроможність фахівців, їх відповідність європейському ринку праці, створення умов для вільного переміщення студентів на території України та Європи [1, с. 5]. Актуалізована завданнями часу, державною мовною політикою в Україні та процесами європейської інтеграції проблема якості професіоналізованої мовної освіченості студентської молоді, зокрема, тієї, що здобуває інженерно-технічну спеціальність, вимагає конструктивного розв'язання як на рівні змісту, кінцевої мети й квантитативних характеристик, так і пріоритетних та перспективних стратегій лінгводидактики і прикладної лінгвістики.

Проблема вивчення мов упродовж ХХ ст, набувала очевидної та об'єктивної актуалізації завдяки інтенсивному розвитку і масштабним досягненням психології, нейрофізіології, фізіології нервової діяльності, соціології, кібернетики, теорії комунікацій та появі нових інтердисциплінарних галузей прикладних наук, передусім психолінгвістики та соціолінгвістики. Процесом інтегрування різноманітної наукової інформації, на засадах якої окреслилися вимоги до інтелектуально-професійного рівня фахівця взагалі і інженера зокрема, зумовлювалася поява та введення у науковий обіг таких нових понять, як *комунікативна компетенція*, *лінгвістична компетенція*, *філологічна компетенція*. Саме з цими видами компетенції найчастіше пов'язують складне поняття „мова спеціальності”, урахувавши дихотомію „мова мовлення” та теоретичні лінгводидактичні засади навчання спілкуванню рідною та/або нерідною мовою професійного спрямування в усній та письмовій її формах.

У загальному розумінні компетентність визначається як „особливий тип організації предметно-специфічних знань, який дозволяє приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності” [2, с. 244]. Поняття *мовна компетенція* традиційно функціонує у галузях загального і порівняльного мовознавства, психолінгвістики, лінгводидактики.

У формуванні мовленнєвої компетенції майбутнього спеціаліста важливу роль відіграє наявність в освітньо-кваліфікаційній програмі курсів "Українська ділова мова", "Українська мова професійного спілкування", "Ділова риторика",

На сучасному етапі мовна культура значної кількості фахівців різних галузей народного господарства перебуває на низькому рівні, свідченням цього є технічні тексти (інструкції, опис технологічних процесів), навчальні тексти, нормативно-правові тексти, процесуальні документи, різностильові публікації, усні виступи представників "нової" інтелігенції тощо. Не випадково значна частина прикладів неокочирних виразів, які наводяться у різній спеціалізованій літературі, стосуються професійного спілкування. "Рому безпосередню увагу до мовних питань на заняттях з ділового мовлення, риторики та інших соціально-гуманітарних і спеціальних дисциплін слід актуалізувати принаймні у двох формах: акцентувати на помилках, виправляти помічені недоліки; вчити логічному, грамотному викладу.

Початкове діагностування кожної окремої навчальної групи (тести, бесіди) дають можливість *виявити* найчастотніші *помилки* та розробити систему вправ, спрямованих на їх усунення та запобігання. Під час аналізу порушень орфоепічних та акцентуаційних

норм літературної мови, які ускладнюють продуктивне спілкування, *необхідно* брати до уваги особливості місцевого діалекту та інтерференційні впливи. Після засвоєння теоретичного матеріалу (наприклад, правил української орфоєпії) студенти *методом* зіставного аналізу можуть самостійно виділяти розбіжності в українській та російській вимові, знаходити діалектні відхилення. Для глибшого засвоєння матеріалу, як зразок літературної вимови, варто використати аудіозаписи - курс основних норм української літературної вимови М. Погрібного, твори українських класиків у виконанні професійних декламаторів тощо. З метою формування навичок уважнішого ставлення студента до власної вимови у межах курсів „Риторика” та „Ділова риторика” продуктивним є проведення уроку-конкурсу художнього декламування (улюблених поезій; творів письменників рідного краю і т. ін.) з подальшим аналізом кожного виступу на предмет відповідності літературним орфоєпічним нормам. Крім того, такий вид роботи сприяє формуванню художньо-естетичних смаків, розширює світогляд студентів. Під час опрацювання усіх основних розділів курсу "Українська мова професійного спілкування" варто зосереджувати увагу студентів на пошуково-дослідницькій діяльності, результатом якої можуть бути реферати, усні *повідомлення, творчі завдання*,

Питання підвищення культури мови повинні висвітлюватися на лекціях, практичних і семінарських заняттях, консультаціях, під час написання та перевірки *письмових робіт*, під час іспитів. Але при цьому викладач повинен обережно ставитися до критики спеціальних текстів (підручників, інструкцій, закону), допускати її лише у випадках очевидних недоречностей, одночасно пропонувати можливі шляхи їх подолання. Зразком мовної культури повинен виступати сам викладач, тому абсолютно неприпустимим є вживання у спілкуванні зі студентами професійного сленгу; невиправданих скорочень, спрощень тощо. Викладач повинен не лише сам дотримуватися акцентологічних норм, але й вимагати цього від студентів, звертати увагу на їх типові помилки.

Хоча на заняттях із соціально-гуманітарних та спеціальних дисциплін мовні проблеми відіграють „підлеглу” роль, але є випадки, коли вони мають пріоритетне значення. Так, чи не єдиний випадок, коли студента варто перебити під час відповіді, стосується допущених обмовок, неправильного вживання термінів, помилок у наголосах тощо.

Потребує окремої уваги методика перевірки письмових робіт. Можливі наступні варіанти: виправляти всі без винятку помилки (пропонувати *правильне написання* слів чи побудову фраз); указувати на помилки, не виправляючи їх; виправити чи вказати на помилки в частині тексту (одній чи кількох сторінках, у межах розділу, *підрозділу*), зазначаючи, яка частина тексту „правлена” з погляду форми та змісту; не виправляти помилки взагалі, але вказати на їх наявність, можливо, відзначити типові. Форма реагування викладача на виявлені помилки обирається з огляду на кількість помилок, їх характер (наявність типових), рівень підготовки студента тощо. Водночас неприпустимо ігнорувати наявність помилок, адже тоді складається відповідне враження про мовну культуру самого викладача.

Висновок. Особливої уваги заслуговує проблема щодо функціонування іншомовної лексики у технічній літературі. Мова йде не просто про русизми, полонізми, англікаїзми - їх необхідно рішуче викорінювати, а про терміни та вирази, які знайшли своє місце у професійній мові фахівців. Слід визнати, що від значної частини їх відмовитися вже важко. Водночас доцільно (насамперед під час лекцій, консультацій)

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ...

пояснювати, чому використання терміна іншомовного походження є ненормативним у тих чи інших випадках; проілюструвати, якими українськими лексемами можливо замінити певні терміни іншомовного походження; обґрунтувати (якщо це необхідно) правомірність використання замість українських слів іншомовних термінів. Урахування цих та інших аспектів під час вивчення курсів „Українська мова Професійного спілкування”, „Риторика” та „Ділова риторика” безумовно сприятиме формуванню високої мовної культури фахівця.

Список літератури

1. Вища освіта України і Болонський процес, навч. програма. - Київ-Тернопіль, 2004,
2. Холодная М.А. Психология интеллекта. - СПб., 2002.

Сушинская И.М., Давыдов П.Г. РЕЧЕВАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ В КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗОВ

В статье рассматривается вопрос языковой компетенции будущего специалиста, роль языковых и социально-гуманитарных дисциплин в процессе ее становления.

Ключевые слова: *речевая компетенция, инженер, язык профессионального общения, культура речи, риторика*

, Sushynskaya I.M., Davidov P.G. THE PERSON SPEECH CULTURE IN CULTURELOGICAL COMPETENCE OF THE TECHNICAL HIGHER INSTITUTIONS STUDENTS

The article examines the problem of the language competence of a future specialist and the opportunity of the application of linguistic social and humanitarian and special disciplines in its formation.

Key words: *linguistics jurisdiction, engineer, language of the professional relations, rhetoric*

Уочыніма до редакції 13.03.2007 р.

УДК 811.181.1'27

ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ В КОММУНИКАТИВНОМ КОНФЛИКТЕ

Фролова В. В.

Луганский национальный педагогический университет, г. Луганск, Украина

В статье рассматриваются прагматические особенности стратегий, используемых языковыми личностями в конфликтных ситуациях.

Ключевые слова: *речевой конфликт, стратегии, конфликтогены, языковая личность*

Актуальность. Понятие «языковая личность» проникает во все аспекты изучения языка. Языковая личность как объект лингвистического исследования позволяет рассматривать во взаимодействии все свойства языка, учитывать как лингвистические, так и экстралингвистические факторы. Речевая конфликтология - одно из актуальных направлений современной лингвистики. Любой конфликт - политический, трудовой, психологический, нравственно-этический и др. - имеет языковую репрезентацию. Таким образом, можно сказать, что за каждым конфликтом стоит языковая личность. Под языковой личностью понимается «конкретное лицо, оцениваемое как типичный, образцовый или самобытный носитель языка и представляемое в совокупности его речевых характеристик» [3, с. 168]. Цель статьи - рассмотреть прагматические особенности стратегий, используемых языковыми личностями в конфликтных ситуациях.

Постановка проблемы. Языковая личность означает многослойный, многокомпонентный, структурно-упорядоченный набор языковых способностей, умений, готовность производить и воспринимать речевые произведения. Наиболее наглядно индивидуальные особенности речевого портрета личности проявляют речевые ситуации с явными элементами психологического напряжения. К числу ситуаций такого рода относится коммуникативный конфликт, который представляет собой «состояние противоборства двух сторон (участников конфликта), в результате которого каждая из сторон сознательно и активно действует в ущерб противоположной стороне, эксплицируя свои действия вербальными и прагматическими средствами» [4, с. 28].

Существуют различные стратегии речевого поведения личности в коммуникативном конфликте. Под стратегией понимается «выраженное в принципиальной форме намерение, относительно долгосрочной цели» [2, с. 386]. Выбор стратегии, как правило, определяется индивидуально-личностными характеристиками говорящих, обусловленными их темпераментом, воспитанием, социальной принадлежностью и т. п. Разнообразие языковых форм, употребляемых в состоянии конфликта, К. Ф. Седов сводит к трем типам речевых стратегий: инвективному, куртуазному, рационально-эвристическому [1, с. 84]. В качестве единого принципа типологии здесь используется особенность аффективного поведения, которую использует языковая личность для снятия фрустрации.

ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ В КОММУНИКАТИВНОМ КОНФЛИКТЕ

Под инвективной стратегией конфликтного поведения понимается пониженная знаковость: коммуникативные проявления здесь выступают отражением эмоционально-биологических реакций и *выливаются* в аффективную разрядку в форме брани, ругани (инвективы)- Куртуазная стратегия отличается повышенной семиотичностью речевого поведения, обусловленного тяготением говорящего к этикетным формам социального взаимодействия. Рационально-эвристическая стратегия речевого поведения в ситуации конфликта опирается на рассудочность, *здоровымыслие*. Аффективная реакция в данном типе разрядке сводится к смеху, негативные эмоции в этом случае выражаются косвенным, непрямым образом.

В соответствии с выбором носителей языка той или иной речевой стратегии, К. Ф. Седов выделяет *инвективную, куртуазную и рационально-эвристическую* языковые личности [1, с. 87]. Так, инвективная языковая личность разряжается при помощи прямой вербальной агрессии, куртуазная демонстрирует эмоцию обиды, рационально-эвристическая использует смеховой катарсис, представленный в виде иронии.

Главная отличительная особенность стратегий конфликтного поведения - наличие так называемых конфликтогенов, провоцирующих собеседника к столкновению.

Конфликтогенами принято называть слова, действия (или бездействие), которые приводят к конфликту.

Конфликтная ситуация - первоначальный, предконфликтный этап приведения в действие причины конфликта - является конфликтогеном. Наиболее сильный конфликтоген - конфликтная ситуация как результат накопления противоречий. Сила его такова, что достаточно незначительного конфликтогена в виде инцидента, чтобы разразился конфликт. Напряжённость и конфликты обуславливаются тем, что деятельность одного партнёра по удовлетворению своих потребностей мешает удовлетворению потребностей другого. *Такое поведение называется конфликтогенным.*

Основными проявлениями конфликтогенного поведения обычно являются;

- 1) открытое недоверие;
- 2) перебивание собеседника;
- 3) принижение значимости его роли;
- 4) подчеркивание различий между собой и собеседником не в его пользу;
- 5) устойчивое нежелание признавать свои ошибки и чью-то правоту;
- 6) заниженная оценка вклада партнера в общее дело и преувеличение собственного вклада;
- 7) постоянное навязывание своей точки зрения;
- 8) неискренность в суждениях;
- 9) резкое ускорение темпа беседы и ее неожиданное, свертывание;
- Ю) неумение выслушать и понять точку зрения собеседника.

Эскалация конфликтогенов может привести к деструктивному конфликту. Суть эскалации в том, что на конфликтоген в адрес партнера по коммуникации коммуникант старается ответить более сильным конфликтогеном. Закономерность эскалации конфликтогенов можно объяснить следующим образом. Получив в свой адрес конфликтоген, пострадавший хочет компенсировать психологический проигрыш, поэтому испытывает желание избавиться от возникшего раздражения. В такой ситуации выбор конфликтогенов будет зависеть *от типа языковой личности*. Существуют различные виды конфликтогенов:

1. Обвинение;
2. Оскорбление;
3. Чтение нотаций;
4. Обобщение + усиление обвинений (ты всегда...);
5. Насмешки;
6. Позиция сверху;
7. Агрессия;
8. Отрицание, несогласие;
9. Раздражение;
10. Неблагодарность.

Обвинения, оскорбления, агрессия и подобные виды конфликтогенов используются инвективной языковой личностью. Приведем несколько примеров:

- *Замолчи!* - *приказываю я.*

- *А ты противная, ~ делится она. -- И муж у тебя противный, как осетр. И дочка - хабапка, никогда не здороваётся.*

- *Убирайся вместе с ними! Чтобы вами тут больше не пахло'*

(В. Токарева, 'Звезда в Тумане)

Такие виды конфликтогенов, как насмешка и ирония, характерны для рационально-эвристической языковой личности. Например:

- *Ну что тебе?* - *спросил муж• оскорбленным голосом.*

- *Вот я умру, и ты проиграешь свою жизнь.*

- *Ты помрешь, как же -- отозвался он. - Только обещаешь*

(В. Токарева, Счастливый конец)

Первая фраза характеризует мужа как инвективную языковую личность, жена проявляет себя как кургузная личность, затем муж выражает недовольство рационально-эвристическим стилем общения.

Резкий конфликтоген может сразу обусловить конфликт. Например:

- *Душенька, успокойся, - сказал он - Я очень люблю тебя и прошу, чтобы ты не орала, как стерва, отчего твой чудный, милый голосок становится отвратительным и визжащим, как у подвальной крысы, и тогда нет никаких сил жить с такой змеей, а лучше пггвеситься в лесу... Дама замигала и неожиданно разрыдалась, открыв рот и уткнувшись лицом в подушку, в хрустящую накрахмаленную наволочку.*

(Е.А. Попов, Обратная связь)

В любой интеракции существует инициальный посыл и ответ. Инициальный посыл, необоснованно фрустрирующий потребность партнера, порождает конфликт, то есть является конфликтогеном. Инициальный коммуникативный посыл, направленный на удовлетворение потребности партнера, называется синтоном. Конфликтогены и синтоны могут касаться как личности партнёра, так и других характеризующих его моментов; профессионализма, внешности, взглядов, вкусов и т. д. Синтон - это стремление к удовлетворению потребностей, поэтому чем сильнее выражена потребность, тем более синтонным является поведение, способствующее её удовлетворению. Но общение без конфликтогенов еще не является синтонным, это общение - нейтральное, так как отсутствие конфликтогенов не предполагает наличия синтонных посылов в поведении.

Большинство конфликтогенов можно отнести к одному из трех типов;

1. Стремление к превосходству;
2. Проявления агрессивности;

3. Проявления эгоизма.

Общим для всех этих типов является то, что конфликтогены представляют собой реакции, направленные на решение психологических проблем или на достижение каких-то целей.

Конфликтогенные средства можно разделить на вербальные и невербальные. В устной речевой форме конфликта эти средства действуют совместно, в письменных формах, естественно, преобладает вербальный способ. Невербальные конфликтогенные средства могут усложнять конфликтную ситуацию. Например:

- Вот тебе! -- Соша протянула Маре изысканную фигу, сложенную, из бледных породистых пальцев.

Лия с ненавистью посмотрела в эти глаза и поняла: не попасть ей на родину...

(В. Токарева, Первая попытка)

Выводы. Представленные выше размышления, разумеется, не исчерпывают многообразия проблем лингвистической конфликтологии. Однако стоит отметить, что зарождение и развитие *коммуникативного конфликта* во многом зависит от типа языковой личности, выбора ею речевых стратегий в конфликтной ситуации.

Список литературы

1. Седов К.Ф. Типы языковых личностей и строение речевого поведения // Вопросы стилистики. — Вып.26. - Саратов, 1996.
2. Синельникова Л.Н. Жизнь текста, или Текст жизни. - Луганск. 2005.
3. Столярова Л.П., Пристайко Т.С., Попко Л.П. Базовый словарь лингвистических терминов, - Киев, 2003.
4. Третьякова В. С. Конфликт как феномен языка и речи // Известия Уральского государственного университета. - 2003. - № 27,

Фролова В.В. МОВНА ОСОБИСТІТЬ В КОМУНІКАТИВНОМУ КОНФЛІКТІ

У статті розглядаються прагматичні особливості стратегій, що застосовує мовна особистість в конфліктних ситуаціях

Ключові слова: мовний конфлікт, стратегії, конфліктогени, мовна особистість

Frolova V.V. LANGUAGE PERSONALITY IN COMMUNICATIVE CONFLICT

The article deals with pragmatic peculiarities of strategies used by language personality in conflict situations.

Key words: language conflict, strategies, conflict makers, language personality

Поступила в редакцию 20.02 2007 г.

РАЗДЕЛ 10. ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И БОЛОНСКИЙ ПРОЦЕСС

УДК 372 541.81.019

ЖАНРОВИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ДІЛОВОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Авсюкевич Ю.С.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Стаття присвячена проблемі навчання оілової презентації англійською мовою студентів економічних спеціальностей. Розглядається питання визначення ділової презентації як жанру оілового стикування та основні засади використання жанрового та процесуального підходу у навчати презентації

Ключові слова: жанр, жанровий підхід, процесуальний підхід

Ефективне навчання студентів економічних спеціальностей презентації як форми ділової комунікації англійською мовою ще залишається невирішеною практичною і теоретичною проблемою вітчизняної методики. Це обумовлено тим, що, ставши популярною формою ділового спілкування в сучасному світі, презентація динамічно розвивається, набуває нових видів, які вимагають лінгвістичного, соціолінгвістичного та психологічного обґрунтування.

Постановка проблеми. З'явилося багато досліджень, присвячених різним аспектам навчання презентації. Наприклад, дослідження психологічних та лінгвістичних особливостей презентації як виду професійно-спрямованого монологу [2; 5; 17], класифікації ділових презентацій [1; 21], класифікації композиційно-мовленневих форм презентації [9], структури та організації презентації іноземною мовою [8] та інші. Але таких досліджень поки що недостатньо.

Потреба в цих дослідженнях велика, оскільки розуміння лінгвістичної, психологічної і соціокультурної природи презентації є першочерговим для визначення підходів і розробки методики навчання.

У нашому дослідженні ми розглянемо ділову презентацію з позиції теорії мовних жанрів і з цієї точки зору визначимо ефективність використання жанрового та процесуального підходів у навчанні.

Метою статті є обговорення і демонстрація використання жанрового та процесуального підходів в навчанні діловій презентації студентів економічних спеціальностей.

Число визначень терміну "жанр", за свідченням однієї з робіт, доходить до семисот [3, с.39]. Все різноманіття підходів до вивчення жанрів дослідники зводять до чотирьох основних: формально-структурного, функціонального, комунікативного і когнітивного [7, с. 1]. Дискусії, пов'язані з диференціацією жанрів і проблемою внутрішньо жанрової, іаріативності, подуться і сьогодні.

ЖАНРОВИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ДІЛОВОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ...

Виникає питання про доцільність визначення презентації як жанру ділової комунікації. Вивчення лінгвістичної і методичної літератури показало, що дослідники визначають її саме так [19; 13; 4]. Також виділяється домінуючий жанр презентації, а саме презентація PowerPoint, унаслідок розвитку інформаційних технологій. З даного жанру беруть свої витoki додаткові жанри (*colloquy genres: web-based slideshow, deck-as-deliverable*) [23, с. 22]. Дані варіації жанру з'являються в результаті імпрровізацій, які міняють загальноприйняте уявлення про жанр презентації PowerPoint, але не трансформують його повністю. Складність, проте, полягає в тому, що в науці немає чіткої класифікації риторичних жанрів і єдиних принципів їх виділення. Це приводить до суперечності наявних класифікацій.

У нашому дослідженні ми дотримуватимемося позиції визначення жанру, яку пропонує Джон Суейлз, - *a genre comprises a class of communicative events, the members of which share some set of communicative purpose. These purposes are recognized by the expert members of the parent discourse community, and thereby constitute the rationale for the genre* [20, с. 58].

Суейлз стверджує, що поняття жанру виникає при наявності очевидної комунікативної мети дискурсу. Проблема полягає у тому, що поняття ділової презентації саме по собі не розкриває комунікативну мету або інтенцію мовця. По критерію інтенції мовця в класифікації презентацій виділяються такі її види, як презентація-переконання, презентація-інформування, презентація-мотивування [21]. Кожний з даних видів має певну комунікативну мету в рамках деякої ситуації.

Виходячи з цього положення, можна зробити висновок, що саме поняття ділової презентації можна розглядати як *multigeneric generalization* (термін Джона Суейлза) [20, с. 61], усередині якого існують такі жанри, як презентація-переконання, презентація-інформування та презентація-мотивування. Слід відзначити, що класифікація ділових презентацій, їх видів та підвидів більш детальна і різноманітна. Тому визначення жанру ділової презентації, а також її субжанрів потребує подальшого дослідження.

У педагогічній практиці визначення жанру ділової презентації допоможе розробити ефективнішу модель навчання.

На думку Д. Суейлза, кожен жанр залежно від його комунікативної мети має певну структуру. Так, наприклад, презентація-інформування і презентація-переконання відрізнятимуться одна від одної за своєю структурою [20].

Структурні особливості певного жанру включають стандартну організацію і лінгвістичні особливості. Правила або стандарти організаційної структури визначають послідовність структурної організації тексту [18, с. 34]. Тому, навчаючи презентації, необхідно представити студентам основні елементи даного жанру, а саме: комунікативну мету, організаційну структуру і лінгвістичні особливості.

Слід відзначити, що в жанровому підході до навчання іноземній мові велика увага приділяється ситуації, в якій реалізується певний письмовий або усний жанр [16, с. 307]. Тому навчання презентації повинне максимально відобразити реальну ситуацію, в якій реалізується та або інша презентація.

Дослідниками жанрового підходу в практиці навчання мові було запропоновано декілька моделей навчання жанру.

Пропонується модель навчання, жанру, яка складається з трьох фаз; моделювання цільового жанру, складання тексту студентами та незалежне конструювання тексту [14.С.11].

Також виділяють три стадії реалізації жанрового підходу в *навчанні письма* - викладач уводить модель певного жанру, дану модель студенти аналізують у класі, потім виконують вправи, які вимагають використання властивих даному жанру мовних форм, а потім самі готують тексти [15, с. 157].

На основі досліджень моделей навчання жанру була запропонована модель навчання презентації, яка складається з чотирьох стадій: формування знань, моделювання тексту презентації, складання, тексту презентації з викладачем, незалежна підготовка презентації студентом [22].

Розглянемо на прикладі, яким чином дана модель реалізується у педагогічній практиці.

На першій стадії студентам пропонується ситуація, максимально наближена до реального *життя*, *наприклад, переконати потенційних інвесторів інвестувати в певний проект*. При цьому ідея щодо природи проекту належить студентам. Це підвищує інтерес та мотивацію студентів, а також створює умови для творчості. У запропонованій ситуації студенти повинні, в першу чергу, визначити мету презентації. Мета визначає зміст тексту презентації. Аналіз аудиторії, у даному випадку потенційних інвесторів, допоможе визначити, які лінгвістичні і екстралінгвістичні засоби необхідно використовувати, щоб досягнути поставленої мети у даній ситуації. Тобто перша стадія формує знання щодо основних елементів презентації, а саме інтенції мовця, ситуації та аналізу аудиторії. На наступній стадії викладач демонструє приклад або модель подібної презентації. Обговорюється структура, лінгвістичні і екстралінгвістичні особливості даного жанру.

На третій стадії студенти створюють презентації за допомогою викладача, а потім незалежно готують і представляють презентації відповідно до запропонованої ситуації.

Слід зазначити, що студентам легше оволодіти певним жанром комунікації, коли викладач демонструє модель жанру та лінгвістичні правила, які використовуються для певного риторичного ефекту, а також наводить приклади функціонування даного жанру в реальній комунікації у залежності від визначення комунікативної мети та соціального контексту.

Запропонована модель навчання презентації являє собою основу для створення послідовності вправ, спрямованих на оволодіння жанрів *ділової презентації*.

Серед недоліків жанрового підходу дослідники виділяють наступні: недооцінка навичок, необхідних для продукування письмового або усного тексту, невелика увага забезпеченню самостійності студентів [12, с. 236] та їх пасивна роль [10, с. 157].

Вирішенням даних проблем може бути поєднання жанрового і процесуального підходів. Дане поєднання створює ефективну методику навчання письма [6; 10; 18].

У навчанні презентації поєднання жанрового і процесуального підходів може мати наступний вигляд: на основі аналізу базових елементів презентації студенти готують свої презентації, намагаючись досягти певних комунікативних цілей шляхом відбору найбільш відповідних і виразних мовних засобів (жанровий підхід). Процесуальний підхід концентрує увагу на процесі підготовки презентації, привчає студентів ретельно аналізувати те, що вони готують, бути максимально автономними, продуктивними і

ЖАНРОВИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОХОДИ ДО НАВЧАННЯ ДІЛОВОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ...

творчими. Процесуальний підхід сприятиме розвитку навичків та вмій використання мовних засобів у підготовці та представленні презентації.

Таким чином, можна зробити наступні *висновки*:

1. З позиції дефініції жанра Джона Суейлза презентацію-інформування, переконання та мотивування *можна розглядати як жанри ділового спілкування*, так як вони мають очевидну комунікативну мету в рамках певної ситуації ділового спілкування, характеризуються відповідною структурою та стійкими мовними виразами.

2. Навчання жанрів ділової презентації доцільно проводити в рамках жанрового підходу у поєднанні з процесуальним, що сприятиме підвищенню *ефективності* навчання ділової презентації студентів економічних спеціальностей, оскільки даний підхід дозволяє студентам зрозуміти структурні і лінгвістичні особливості ділової презентації, а також розвиває навички підготовки і представлення презентації.

Список літератури

1. Арредондо Л. Искусство деловой презентации. - Челябинск; Урал L'I D, 1948, - 513с.
2. Драб Н.І. Структурно-лінгвістичні особливості професійно спрямованого монологічного мовлення [німецька мова]// Вісник КИЛУ, серія "Педагогіка та ісихологіяС - К.; Вид. центр КИЛУ. - Вип. 6. - 2003. С. - 250-255.
3. Комарова А.И. Теория и практика изучения языка для специальных целей¹ Дис ... д-ра филол.наук. -М., 1995.
4. Мельникова С.8. Деловая риторика [речевая культура делового общения]: Учебное пособие. - Ульяновск: УлГТУ, 1999. - 106 с.
5. Понова О.Т.О. Методика обучения иноязычным презентационным умениям студентов неязыковых вузов /на материале англ. языка /: Дис..., канд. пед. наук, - Волгоград, 2005. - 205 с.
6. Тарнопольский О.Б., Кожуцко С.П. Обучение студентов языковых специальностей академическому письму на английском языке/ЛЗісник Чернігівського державного педлогічно/о університету, серія: "Педагогічні науки". - Чернігів: Вил центр ЧДПУ - Вин, 43. - 2006, -С. 118-123.
7. Тырыгина В. А. К интегративной концепции жанра//Вестник СамГУ. - 2005 - №4 [381 -С. 116-126.
- X Федорова І.А. Навчання майбутніх економістів-міжнародників професійно спрямованого англомовного монологу-повідомлення: Автореф. дис... канд. пед. наук. — К.. 2006 - 20с.
9. Adler Ronald B., *Bltrhorstj. Marquardt. Communicating at work* - USA- McGraw-Hill College, 1999. - 498p.
10. Badger R., G White, A process genre, approach to teaching writing// p.l T Journal. - 200. - Vol, 54 - Issue 2. - P. 153-160
11. Bhatia V. K, A genre-based approach to RSP materials//World Englishes. - 199].-Vol. 10, No 2 - P. 153-166,
12. Byram, M, Genre and genre-based teaching/¹The Routledge Encyclopedia of Language Teaching, and Learning. - London: Routledge, 2004. - P.234-237,
13. Carney T. F. The Presentation: A New Genre in Business Communication//Bulletin of the Association for Business Communication 1992. - V.55, No.3 -P. 73-70.
14. Cope, B, & Kalantzis, M, How a genre approach to literacy can transform the way literacy is taught//The powers of literacy: A genre approach to the teaching of writing. - London. Falmer Press, 1993 --P 1-21.
15. Dudley-Lvans, T. Genre analysis: A key to a theory of ESP? - 2002. - *Iberica No 2*. - P, 3-11 Retrieved March 1, 2007 from www.uv.es/aelfe/WebRAs/RA-2-Dudley.pdf
16. Flowerdew, 1. An educational, or process, approach to the teaching of professional genres//BLT Journal. - 1993 - Vol. 47. - Issue 4,- P. 305-316.

Аввюкевич Ю С.

17. Horwitz, E.K., Horwitz M.B., Cope J. Foreign Language Classroom Anxiety// Modern Language Journal. 1986. • Vol. 70 [2]. - P. 125-132.
18. Kim M.S Genre-Based Approach to Teaching Writing//T/vS'L Working Paper Series -2006.-Vol 4 -No. 2 P. 33- 40.
19. Rogers P.S., Quinn R.E., Hildebrandt H.W., Thompson M.P A Competing Values Framework for Analyzing Presentational Communication in Management Contexts/ZJournal of Business Communication. - 1991. - Vol. 28, No. 3.-P. 213-232.
20. Swales J.M. Genre analysis: English in academic and research settings. - Cambridge: Cambridge University Press, 2005. - 260 p.
21. Thill J.V., Bovee L.C. Excellence in business communication. - NY: McGraw-Hill, Inc., 1991. - 542p
22. Webster F, A Genre Approach to Oral Presentations// The Internet TESL Journal. - 2002. - Vol. 8.,No 7. - Retrieved June, 2006 from <http://iteslj.org/Techniques/Webster-OralPrcsentations.html>
23. Yates J., Orlikowski W. The PowerPoint Presentation and Its Corollaries: How Genres Shape Communicative Action in Organizations. — 2006. - Retrieved March 1, 2007 from <http://seeit.mit.edu/Publications/YatesOrlikowski-PP.pdf>.

**Авсюневич Ю.С. ЖАНРОВЫЙ И ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ ПОДХОДЫ
В ОБУЧЕНИИ ДЕЛОВОЙ ПРЕЗЕНТАЦИИ СТУДЕНТОВ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ**

Статья посвящена проблеме обучения деловой презентации на английском языке студентов экономических специальностей. Рассматривается вопрос определения деловой презентации как жанра делового общения, а также основы использования жанрового к процессуального подхода в обучении презентации.

Ключевые слова: жанр, жанровый подход, процессуальный подход

**Avsiukevych Y. GENRE AND PROCESS APPROACHES TO TEACHING
BUSINESS PRESENTATION SKILLS TO STUDENTS OF ECONOMICS**

The article discusses the issue of teaching business presentation skills to students of Economics. Business presentation is defined as a genre. Genre and process approaches to teaching business presentation are analyzed

Key words: genre, genre approach, process approach

Поступила до редакції 19.03.2007 р.

VfIK 811.161.1:372.874

МОДУЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА СПЕЦИАЛЬНОСТИ ИНОСТРАННЫМ СТУДЕНТАМ-ДИЗАЙНЕРАМ В СВЕТЕ ТРЕБОВАНИЙ БОЛОНСКОГО ПРОЦЕССА

Андрющенко Б.Н., Варава С.В.

*Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина, г. Харьков,
Украина*

В настоящей статье описываются основные понятия, связанные с кредитно-модульной организацией обучения, а также, в качестве практического применения изложенных положений приводится пример формирования модулей по учебной дисциплине с, «Изобразительное искусство» для иностранных студентов подготовительного факультета

Ключевые слова: *модульный подход к преподаванию, модуль учебной дисциплины, кредит учебной дисциплины*

Актуальность. В настоящее время все высшие учебные заведения Украины находятся в стадии системной реформации учебного процесса, связанной с требованиями Болонской декларации [1, с. 357]. Дальнейшее совершенствование технологий учебного процесса в рамках Европейской кредитно-трансферной системы (ECTS) приводит к внедрению кредитно-модульной системы обучения. Реализация первой фазы ECTS определяется как развитие начальной системы коммуникации между различными европейскими образовательными программами и структурами в единую широко используемую официальную систему, которая и будет являться фундаментом для создания общего европейского образовательного и научного пространства. Цель статьи - описать основные понятия, связанные с кредитно-модульной организацией обучения на примере модуля дисциплины «Изобразительное искусство».

Постановка проблемы. ECTS разработана в интересах студентов и базируется на определении нагрузки обучаемого, необходимой для достижения целей учебной программы. К главным особенностям внедрения ECTS относится согласование базовых понятий, их взаимное признание и одинаковое понимание. К таким базовым понятиям можно отнести «кредиты» и «результаты учебы».

Кредит ECTS - это условная единица измерения объема учебной работы (или «цена» трудоемкости), которая необходима среднему студенту для овладения определенной частью учебной программы. Кредиты ECTS определяют общий объем учебной нагрузки студента, который необходим для завершения полного академического года обучения в учебном заведении. Таким образом, кредиты учитывают лекции, практические занятия, семинары, лабораторные занятия, курсовые работы (проекты), РГЗ, ОДЗ, консультации, производственную практику, самостоятельную и индивидуальную работы (в библиотеке, компьютерном классе или дома), экзамены

(зачеты) и другие виды учебной деятельности, которые связаны с оцениванием знаний студента. Распределение кредитов ECTS основывается на официальной длительности цикла программы обучения (например, для подготовки бакалавра необходимо 180-240 кредитов при трех- или четырехлетнем обучении). Один кредит ECTS - это 36 академических часов.

Под результатом обучения понимают комплекс знаний, умений и навыков, который должен продемонстрировать студент после завершения цикла необходимой учебной работы и получения соответствующей положительной оценки достигнутых результатов учебы. Другими словами, студент не получает кредитов ECTS просто за посещение занятий.

В 2005-2006 уч. г. большая часть подфаков перешла на модульное или модульно-рейтинговое обучение иностранных- студентов и поэтому уже хорошо знакома с процессом модульного обучения [2, с. 102]. Надо отметить, что кредитная система - это система измерения учебного процесса, а модульная система - это система организации технологии учебного процесса, которая охватывает¹ разработку рабочих учебных программ по модульному типу, внедрение активных форм и методов обучения и соответствующих форм контроля. В общем случае схема получения количества кредитов и модулей может быть представлена так:

учебный	учебная	общее число	,	число модулей	формы контроля
план >	программа	кредитов учеб-	-	учебной	(текущие, рубежные)
	дисциплины	ной дисциплины		дисциплины	

При отборе тем для формирования конструкции модуля необходимо исходить из определенных требований [5; 6; 7].

1. Модуль учебной дисциплины - это самостоятельная структурная часть рабочей учебной программы и представляет собой логично заверченный цикл взаимосвязанных тем, которые отражают одно из направлений в содержании учебной дисциплины. Объем модуля определяется его содержанием и, как правило, включает 3-9 тем. Изучение модуля обязательно завершается выполнением квалификационных заданий (тестов и др.).

2. Тема — это логично завершенная небольшая часть или раздел учебной дисциплины. Оптимальный объем темы зависит от требуемого уровня усвоения учебного материала и составляет от 2-6 академических часов (уровень «знать») до 12-18 академических часов (уровень «уметь»). Объем часов аудиторных занятий не должен превышать 50% зачетного кредита (количество академических часов, которое необходимо для усвоения кредитного модуля или блока кредитных модулей), а объем часов самостоятельной и индивидуальной работы - не менее 25^{0/}. Изучение темы должно завершаться решением контрольных заданий в зависимости от объема учебной информации и ее значимости.

3. Распределение учебного времени по видам учебных занятий должно обеспечивать требуемый уровень усвоения учебного материала в соответствии с целевыми указаниями по учебной дисциплине. При этом необходимо учитывать, что уровень «знать» достигается в основном за счет проведения лекций, семинарских занятий и самостоятельной работы, а уровень «уметь» - только за счет проведения ряда взаимосвязанных практических и лабораторных занятий. Количество модулей в семестре по одной учебной дисциплине не должно превышать трех.

МОДУЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА...

Рассмотрим практическое применение изложенных положений на примере формирования модулей по учебной дисциплине «Изобразительное искусство» для иностранных студентов подготовительного факультета. •

Учебный курс «Изобразительное искусство» разработан для иностранных студентов подготовительных факультетов высших учебных заведений [3, 4]. Данный курс составлен с учетом того, что иностранные студенты или вовсе не изучали изобразительное искусство, или изучали его по программе, в которой учебные материалы отличаются от принятых в Украине. Основной целью курса является ознакомление студентов с наиболее важными темами учебных дисциплин «Основы рисунка» и «Основы живописи», которые изучаются на первом курсе художественных вузов, и сформировать у студентов основы терминосистемы, необходимой им для занятий на первом курсе институтов. Курс может читаться на русском или украинском языках, в зависимости от языка, на котором ведется преподавание в данном вузе.

Выбор лексических тем, предлагаемых для изучения, обусловлен тем, что, как правило, среди квалификационных требований к специалистам в области изобразительного искусства, дизайна и искусствоведения выдвигаются знание типологии искусства, научно-теоретических методов анализа и интерпретации произведений искусства, социальных функций искусства, особенностей его функционирования в системе социально-культурных коммуникаций. Специалисты должны владеть навыками анализа и интерпретации конкретных произведений искусства, художественных направлений, форм художественного процесса; исследования художественных проблем на основе теоретического, культурно-исторического и источниковедческого анализа и синтеза; элементарного академического рисунка, композиции, использования живописных техник; практического применения графических, колористических, композиционных, пластических и объемно-пространственных средств художественной выразительности.

Учебным планом подготовительных факультетов на курс «Изобразительное искусство» отведено 128 академических часов. Изучаемый курс предлагается вводить на 6-ой неделе занятий, после первичного знакомства студентов с предложено-падежной системой русского языка. В первом семестре на изучение дисциплины «Изобразительное искусство» отводится 60 часов аудиторных занятий, а во втором семестре 68 часов.

Представляется возможным сформировать 3 модуля для изучения курса «Изобразительное искусство» на подготовительном факультете.

Первый модуль, согласно учебному плану, изучают в первом семестре. В этот модуль включены 4 лексические темы (уроки №1-4 учебного пособия, посвященные изучению вводной части курса: видов искусства, различных типов рисунка и способов создания рисунка, сюжету и композиции рисунка, а также материалам и инструментам художника) [3], три текущих контрольных работы (тестовый контроль] и итоговая модульная контрольная, являющаяся зачетной работой. Темы вводной части курса являются ядром профессиональных знаний, узловыми (ведущими) в учебном материале модуля, и для самостоятельной работы над ними отводится 42 часа из общего бюджета времени первого модуля, который содержит также 66 часов аудиторной работы включая контрольные работы. Особое внимание в процессе самостоятельной работы студента над учебным материалом 1-ого модуля отводится выполнению предтекстовых упражнений, заданиям к тексту и упражнениям для самостоятельной работы студента.

После успешной сдачи текущего и рубежного контроля студент получает зачетный кредит (или зачетную оценку).

Второй и третий модули студенты изучают во втором семестре. Ядро профессиональных знаний и умений сосредоточено в темах № 4-II (модуль 2) и темах № 12-17 (модуль 3). Самостоятельная работа во втором семестре (62 часа) распределена между модулями № 2 и 3 - 36 часов (модуль 2) и 26 часов (модуль 3). В модуле № 3 акцент делается на способности студента осуществить акт коммуникации в профессиональной среде. Во **втором модуле**, посвященном изучению внешних признаков предмета, содержится семь лексических тем. Лексические темы второго модуля посвящены контуру, форме и конструкции предметов, пропорциям, положению предмета в пространстве, освещенности предметов, светлоте и светотени. Третий **модуль**, связанный с изучением различных классификаций цветов, содержит шесть лексических тем. В процессе изучения третьего модуля студенты знакомятся с ахроматическими и хроматическими, основными и составными, теплыми и холодными, сближенными и контрастными цветами, а также *цветовым* кругом, полным цветовым кругом и различными видами соединения цветов.

Как уже было отмечено, в итоге изучения курса «Изобразительное искусство», к окончанию подготовительного факультета, **студент должен знать** минимум терминологии, т.е. овладеть некоторым набором терминов, и на основе *этого владеть* языком изучаемой дисциплины как средством получения учебной информации, т.е. целью изучения данного курса является формирование основ терминосистемы, необходимой студентам для дальнейшего успешного обучения в вузах художественного профиля.

Студент должен уметь оперировать изученной терминологией; читать учебно-научные тексты по предмету, понимать их содержание, отдельные факты, положения, логические и причинно-следственные связи между ними; понимать на слух основное содержание и отдельные факты и связи между ними в учебной лекции по предмету; отвечать на вопросы по изученной теме, передать содержание прочитанного **или** прослушанного учебного текста с опорой на план, схемы и т.д.; построить собственное высказывание по теме с опорой на план, схемы, наглядность и т.п.; законспектировать учебно-научный текст, предъявляемый в устной или письменной форме.

В связи с этим **объектом текущего контроля** должна выступать речевая деятельность студентов и большое внимание должно уделяться проверке знания терминологии и определению основных понятий. Во время письменных контрольных работ проверяется прочность полученных теоретических знаний студентов и уровень владения новой лексикой. Для проведения текущих контрольных работ целесообразно использовать задания тестового типа, а также задания, направленные на проверку знания определений основных понятий (ответить на вопрос; закончить предложение и т.п.), и задания, направленные на проверку умения использовать новые глаголы, знание глагольного управления, отглагольных существительных, в связи с тем что глагол является основным организующим центром русского предложения (вставить необходимый по смыслу глагол; слова, данные в скобках, поставить в необходимом падеже; трансформировать глагольные словосочетания в именные или наоборот и т.п.).

При оценивании успеваемости студента в процессе изучения модуля должно учитываться *выполнение*, домашних заданий, посещение аудиторных занятий,

МОДУЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА...

самостоятельная работа студентов, текущие контрольные работы и тест-контроль в соответствии в учебным планом.

Заключительная модульная контрольная работа должна охватывать весь объем изученного материала. Она может включать в себя несколько блоков, в том числе устные и письменные формы контроля. Первой частью итогового модульного контроля может стать письменное тестирование: студенту предъявляется список основных вопросов, и он должен выбрать правильный ответ. Второй частью контроля может быть письменная проверка знания студентом основных терминов и основных определений понятий: студенту предъявляется список основных терминов и он должен в письменной форме изложить определения. Третья часть контроля может быть проведена в устной форме: в формате беседы (или диалога с преподавателем: вопросы – ответы) проверяется знание основных изученных терминов и Понятий. Второй и третий этапы являются более сложными, т.к. они требуют продуцирования студентом собственного высказывания (письменного или устного).

Выводы. Таким образом, в статье рассмотрено построение типовых модулей по учебной дисциплине «Изобразительное искусство» для иностранных студентов подготовительного факультета на основе логически завершенных объемов учебного материала, построенных на основе ECTS. Законченный блок учебной информации, ограниченный конкретным внутренним интервалом (кредитом), учитывает особенности функционирования механизма кратковременной памяти обучаемого, а периодический модульный контроль способствует закреплению изученного материала в долговременной памяти. Построение рабочей учебной программы преподавателя дает возможность четкого решения рубежного (модульного) контроля знаний обучаемого на основе унификации оценок, что обеспечивается единой методикой оценок ECTS. Пример формирования модуля по кредитному принципу, который приведен в статье, может быть успешно реализован и для других учебных дисциплин.

Список литературы

1. Алехина С.В., Бондарчук М.И.Т. Первый этап освоения кредитно-модульной системы в период гiредвузовской подготовки иностранных студентов по русскому языку /V Русский язык и литература: Проблемы изучения и преподавания в школе и вузе. Сб. науч. тр. - Киев, 2006. - С 357-361.
2. Андрущекко В.М., Шпильовий В.Ф. Європейська кредитно-грансферна система і навчальний процес на підготовчому факультеті // Учебный процесс как основа комплексной адаптации иностранных студентов к новой образовательной социальной и культурной среде. - Одесса, 2005. - С. 102-104.
3. Варава С.В. Изобразительное искусство: Учебное пособие для иностранных студентов подготовительных факультетов, специальность - «Изобразительное искусство и дизайн». - Часть I. - Харьков: Константа, 2004. - 116 с.
4. Варава С.В. Програма дисципліни „Образотворче мистецтво" для студентів-іноземців підготовчих факультетів вищих навчальних закладів України / Рекомендовано Науково-методичною комісією з підготовки іноземних громадян Міністерства освіти і науки України 23 березня 2004 р., протокол № 6. Затверджено Міністерством освіти і науки України 7.07.2004 - Навчальні програми (довузівська підготовка іноземних громадян. - Частина 2. - Київ: Полттехніка, 2005. - С. 152-163.
5. І Приказ МОГ І України № 812 от 20.10.2004 г.
6. Приказ МОП України № 774 от 30.12.2005 г.
7. І Прикази МОИ України № 48, 49 от 23.01.2004 г

**Андрющенко Б.М., Варава С.В. МОДУЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ВИКЛАДАННЯ МОВИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ-
ДИЗАЙНЕРАМ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ**

У статті описані основні поняття, пов'язані з кредитно-модульною організацією навчання, а також як практичне застосування викладених положень наводиться приклад формування м.одулів S навчальної дисципліни „ Образотворче мистецтво” дія іноземних студентів підготовчого факультету.

Ключові слова: модульний підхід до викладання, моауль навчальної дисципліни, кредит навчальної дисципліни

**Andryushchenko B.N., Varava S.V. MODULAR ORGANIZATION OF
LANGUAGE TEACHING TO FOREIGN STUDENTS OF DESIGN SPECIALTY
WITHIN BOLOGNA PROCESS DEMANDS**

In the given article the main concepts concerned with the credit • modular organization of education is described, and also the practical application of the stated theses on example of working out the modules on the subject "fine arts" for foreign students of the preparatory department is illustrated

Key words: The modular approach to leaching, the module of a subject, the credit of a subject

Поступила в редакцію 28.02.2007 з.

УДК 378.147

ПРАГМАТИЧЕСКАЯ ИНТЕРАКТИВНАЯ КОММУНИКАЦИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗЕ

Берловская В.Д.

Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», г. Харьков, Украина

В статье представлены различные методы моделирования прагматической интерактивной ситуации в процессе CLP.

Ключевые слова: интерактивная коммуникация, солнечная модель, проект, конференция, круглый стол, гостиная

Актуальность. В связи со вступлением Украины в Болонский процесс коммуникативное обучение иностранным языкам (СЕТ) приобретает в настоящее время особое значение и находит свое отражение в программах, учебных планах и дидактическом обеспечении учебного процесса. В то же время, если говорить о CLT в самой аудитории, оно далеко не всегда соответствует целевой установке CLT, требующей функциональной перефокусировки взаимоотношений: *учитель ученик (teacher - student)* и превращения последнего из элемента пассивного в активный без утраты первыми своей активности. Таким образом, вместо прежней модели обучения мы получаем модель, в которой оба элемента являются равно активными.

Поскольку в реальной аудитории мы имеем не одного, а п студентов, то эта новая модель приобретает вид, который можно представить в виде так называемой «солнечной») модели, где при общей высокой активности обучаемых и хорошо налаженной обратной связи учитель сохраняет свою обучающую, воспитательную и организующую функцию.

Еще более высокоорганизованной моделью при CLT явилась бы модель, в которой осуществляется интерактивная коммуникация между всеми ее агентами. Но подобная модель уже перерастает учебные рамки и фактически отражает реальную интерактивную коммуникацию, имеющую место, например, на реальных конференциях и симпозиумах в процессе научного дискурса, на деловых совещаниях и т.д., моделируя, таким образом, *прагматическую коммуникативную ситуацию.*

К сожалению, в реальной аудитории в силу целого ряда причин как субъективного, так и объективного характера далеко не всегда реализуется активная коммуникативная методика. Между тем постоянное грамотное применение в аудитории и вне ее методики CLT с позиций ее макростратегии как раз и должно привести к результативному выполнению социального заказа на современного специалиста, способного составить гуманитарно-техническую элиту нашей страны. Цель статьи - представить различные методы моделирования прагматической интерактивной ситуации в процессе CLT.

На кафедре межкультурной коммуникации и иностранного языка НТУ «ХПШ в процессе СЕТ успешно создаются специальные условия, моделирующие

прагматическую интерактивную коммуникацию как в аудитории во время самого учебного процесса, так и в дополнительное время вне ее.

Так, одним из способов моделирования подобных условий является отказ от традиционной методики приема домашнего чтения и замена ее на всех курсах обучения иностранного языка на методику «защиты проектов». Суть данной методики заключается в том, что вместо известной всем студентам «сдачи знаков» им уже на младших курсах предлагается одна или несколько (в зависимости от объема) профессионально ориентированных статей, которые студент обязан не только самостоятельно прочитать и перевести (прибегая в случае необходимости к помощи преподавателя), но еще и написать на их основе краткий реферат на иностранном языке в заданном объеме, который в конце семестра и должен «защитить», т.е. доложить устно на занятиях в группе, ответить на вопросы своих товарищей и преподавателя, а сам доклад (проект) в соответствующем оформлении сдать на кафедру, как это обычно делается на всех других кафедрах. На старших курсах имеет место та же методика с той только разницей, что студенты самостоятельно осуществляют поиск оригинальной литературы по специальности (в том числе и через Интернет), объем статей и реферата увеличивается, а во время «защиты проектов» упор делается на дискуссию, в которой участвует вся группа.

Подобная методика, применяемая на¹ кафедре уже 5 года, имеет целью обучить студентов с первого же курса элементам научной работы (умению осуществлять научный поиск, выделять главное, делать обобщения и выводы и т.д.), приобщить их к радости творчества, ощутить уверенность в себе, повысить самооценку. И действительно, данная методика вызывает живой интерес студентов, повышает их ответственность. Кроме того, подобная методика, наряду с умениями и навыками чтения и перевода, формирует и развивает у учащихся также умения и навыки письма, аудирования и говорения, т.е. целый комплекс коммуникативных умений и навыков, прагматически заданных и смоделированных данной методикой.

Более высокой степенью формирования в процессе CLT указанных выше умений и навыков является проведение студенческих и аспирантских конференций как *обычного* формата (ряд докладчиков и аудитория, с последующим обсуждением), так и в формате «круглого стола», на который выносятся 1-2 проблемы при активном обсуждении их всеми участниками, сидящими вокруг большого («круглого») стола в непосредственной близости друг с другом, что снимает как дистанционные, так и статусные различия (студент-преподаватель), создавая атмосферу доверительности и равенства участников и тем самым способствуя коммуникации на ИЯ.

Еще одним способом моделирования прагматичной коммуникативной ситуации на ИЯ во внеаудиторное время является проведение так называемых «Английских гостиных» для студентов и аспирантов, на которых за чашкой чая ("5 o'clock tee") создается еще более раскрепощенная и доверительная обстановка, а устная коммуникация строится на основе страноведческой или другой тематики, интересующей данную малую группу (участников гостинной) с использованием как аудио, так и видео ряда.

Выводы. Думается, что применение прагматической коммуникативно-проблемной методики полностью оправдывают себя при подготовке интеллектуальной *элиты* нашего общества, задачей которой является не только применение ею в будущем знаний, умений и навыков, полученных в процессе обучения в университете, но и постоянное

ПРАГМАТИЧЕСКАЯ ИНТЕРАКТИВНАЯ КОММУНИКАЦИЯ...

пополнение как эксплицитных, так и имплицитных знаний, дальнейшее развитие прагматических когнитивных компетенций и их имплементация с учетом постоянной динамики социальных и деловых взаимоотношений и растущих контактов с зарубежными странами.

Берловська В.Д. ПРАГМАТИЧНА ІНТЕРАКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІМ У ВУЗІ

У статті надано різноманітні методи моделювання прагматичної інтерактивної ситуації у процесі CLT.

Ключові слова: інтерактивна комунікація, сонячна модель, проект, конференція, круглий стіл, приймальня •

Berlovskaya V.D. PRAGMATIC INTERACTIVE COMMUNICATION DURING THE UNIVERSITY FLT COURSE

Various methods of modelling pragmatic interactive situations during CLT are presented.

Key words: interactive communication, sun model, project, conference, round table, parlour

Поступила в редакцію 16.02.2007 г.

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия "Филология", Том 20 (59). 2007 г. №4. С. 228-199.

УДК 811.11/811.13:378

ФОРМИРОВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ НАВЫКОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ЧТЕНИЯ

Добровольская Д.М., Добровольская Л.В.

*Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
г. Одесса, Украина*

Языковые средства аутентичных текстов по менеджменту представляют особые трудности для понимания иностранцами читаемого. Для преодоления трудностей понимания, формирования лексических навыков обучаемых преподаватели иностранного языка Одесского национального университета разработали технологию параллельного развития языковых и коммуникативных навыков на базе аутентичных текстов по искомой области знаний.

Ключевые слова: аутентичный текст менеджмент, лексика, языковые и коммуникативные навыки

Постановка проблемы. Обучение иностранному языку (ИЯ) в вузе связано с рядом трудностей. Во-первых, студенты, не находясь в естественной среде функционирования ИЯ, постоянно включены в общение на родном языке (РЯ), а количество учебных часов предмета «ИЯ», в основном, ограничивается рамками 180-240 часов за весь курс обучения. Как результат - иноязычное общение в устной и письменной форме носит ограниченный характер, претерпевает интерференцию со стороны РЯ обучаемых. Во-вторых, вузовская программа нацелена на овладение языком в профессиональной сфере общения, и никакая школьная программа не является достаточной и в плане языкового инвентаря, и в плане сформированное™ навыков и умений в основных видах речевой деятельности. Поясним сказанное несколькими примерами.

1. Сложившиеся у обучаемых языковые умения и навыки функционируют преимущественно в режиме использования РЯ в устной и письменной форме. Любой ИЯ, имея в своем арсенале отличные, от РЯ средства (на уровне фонетики, лексики, грамматики и т.д.), требует от человека знаний присущих ИЯ законов лингвистического и коммуникативного уровня. В ином случае человек не в состоянии правильно декодировать смысл иноязычной информации. Вот почему для украинца и русского одинаково понятны и приемлемы предложения с прямым и инвертированным порядком слов («N4 не нравится этот город». «Этот город мне нравится». «Нравится мне этот город»). Если носителю украинского или русского языка потребуется сконструировать предложение идентичного содержания на английском языке, ему необходимо будет учесть, что подлежащие, сказуемое и второстепенные члены должны занимать строго определенные места в предложении. Строгий порядок слов в ИЯ не только норма, но и закон. Его нарушение ведет к искажению смысла.

2. В рамках школьной программы учащиеся овладевают базовым лексическим инвентарем, пригодным для общения в нескольких сферах: повседневного общения, семейных и родственных отношений, учебной, отдыха

ФОРМИРОВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ НАВЫКОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ЧТЕНИЯ

и развлечений и др. Хотя вузовская программа ИЯ расширяет запас лексических единиц (ЛЕ) в данных сферах, ее стержневой компонент - ЛЕ профессиональной сферы. Так, если учащимся знакома ЛЕ "deal" как существительное «количество» или как глагол «заниматься», «относиться к», то студенту, читающему текст по маркетингу, деловому английскому языку или менеджменту, нужно будет декодировать слово «deal» иначе, как, скажем, в предложениях:

The deals concluded last year were of great importance (Заклученные в прошлом году сделки были очень важны).

The company suffered great losses due to that deal (Компания понесла ооольшой урон из-за того торгового соглашения).

Значения искомой ЛЕ из приведенных выше предложений выходят за пределы школьного курса английского языка, и студенты оказываются «не оснащенными» средствами из арсенала ИЯ для правильной рецепции и декодирования текста.

Сказанное выше заставляет преподавателей сконцентрировать внимание, во-первых, на рациональном отборе профессионально-ориентированного лексического инвентаря, во-вторых, на организации учебной деятельности студентов в таком режиме, при котором профессионально значимые ЛЕ многократно повторяются в различных контекстах.

Число строевых слов в английском, французском, немецком и испанском языках сравнительно невелико (по Ч. Фризу), но они постоянно повторяются в текстах. Так, анализ оригинальных текстов на английском языке показывает, что строевые и служебные слова составляют в среднем до 50% - слов любой выборки, т.е. каждое второе слово текста связано с оформлением смысловых отношений. Их усвоение, однако, представляет для учащихся наибольшие затруднения, так как в глазах студентов малопонятные функциональные слова ничего не значат, и потому при чтении текста учащиеся не обращают на них внимания [3, с. 101]. Как следствие - при установлении смысла читаемого обучающиеся руководствуются более «серьезными» элементами - полными словами, а такой подход к читаемому материалу приводит к приблизительному или искаженному пониманию, поскольку смысл предложения устанавливается преимущественно на основе значений отдельных лексических единиц, а не их смысловых отношений.

Проведенный нами анализ показывает, что базовые учебники по английскому языку для начального этапа *вузовского* обучения характеризуются низким процентом содержания профессионально значимых текстов и упражнений к ним. По существу, преподаватель ИЯ продолжает наращивать у студентов лексический запас за счет общеупотребительной лексики. При всей полезности такой работы ощущается ее методическая нецелесообразность. В качестве учебных текстов для обучения английскому языку мы предлагаем использовать аутентичные статьи, фрагменты из монографий. При выборе текстов следует учесть эфферентные запросы студенческой аудитории, а также возможную степень понимания прочитанного на базе сформированного концептуального восприятия профессиональной информации в РЯ. Привычным способом чтения на родном языке у взрослых является чтение про себя, поэтому его следует вводить возможно раньше. Затруднения в чтении опытный чтец преодолевает путем увеличения аналитических операций на уровне как перцептивной, так и смысловой переработки воспринимаемого материала; при этом он прибегает к приемам, которыми пользуется начинающий чтец. Что имеется в виду: читатель-студент в родном языке, несомненно, владеет принципом слияния звуков, обозначаемых буквами, поэтому у него, как правило, не встречается побуквенного чтения даже на самых первых занятиях, равно как и послогового чтения, так как он владеет механизмом слияния слогов и привык «видеть» слово целиком.

Добровольская Д.М., Добровольская Л. В._____

Благодаря имеющемуся опыту в РЯ становление соответствующих умений чтения на ИЯ происходит иначе и в значительно более сжатые сроки (но этот вопрос выходит за рамки данной статьи).

Поскольку база профессиональных знаний студентов находится в стадии становления, тематика текстов должна быть идентичной той тематике, которую обучаемые изучили во время лекционных и семинарских занятий по другим дисциплинам.

Послетекстовые задания неприемлемый атрибут системы заданий для отработки языковых и формирования коммуникативных навыков. Помимо традиционных для всех учебников респонсивных заданий мы предлагаем студентам задания на формирование отдельных групп навыков: лексических, грамматических, информационно-коммуникативных.

Фрагментарный или полный перевод на родной язык используется в качестве контролирующего средства тоже.

Выводы. Ниже приводятся, на наш взгляд, наиболее существенные и методически релевантные положения нашего исследования.

1. Обучать профессионально ориентированному иноязычному чтению возможно и необходимо начиная со второго семестра обучения в вузе.

2. Процесс обучения чтению следует базировать на аутентичном тексте, как образце естественного функционирования профессионально ориентированной лексики.

Список литературы

1. Добровольская Л.В. Методика обучения чтению литературы по специальности на основе градуированных по трудности текстов. Дис. канд. филол. наук, 1992. - 275 с.
2. Комарова А.И. Теория и практика изучения языка для специальных целей : Автореф. Дисс. д-ра филол. н. - М, 1996. - 42 с.
3. Морозова Н.Г. Лингвистические и коммуникативные характеристики иноязычного текста и проблемы его понимания. М, 1974. - 221 с.
4. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. - К, 1999. - 368 с.

Добровольська Д.М., Добровольська Л.В. ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ЧИТАННЯ

Лінгвістичні засоби автентичних текстів з менеджменту є головною причиною незрозуміння іноземцями при читанні. Викладачі Одеського національного університету розробили нову технологію формування лексичних навичок студентів, що базується на читанні автентичних текстів і передбачає паралельний розвиток мовних та мовленнєвих навичок. Тексти обрані з видань за фахом «Менеджмент».

Ключові слова: автентичний текст, менеджмент, лексика, лінгвістичні та комунікативні навички

Dobrovolska D.M., Dobrovolska L.M. DEVELOPING VOCABULARY SKILLS OF PROFICIENCY-ORIENTED READING

Linguistic means used in authentic texts present a great difficulty for foreign readers. While teaching English at the department of Management (Odessa National University) we worked out a strategy of the learners' linguistic and communicative skills development which is based on the authentic texts in the chosen field

Key words: authentic text, linguistic and communicative skills, management, vocabulary

Поступила в редакцію 19.03.2007 г.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том 20 (59). 2007 г. №4. С.231-234.

УДК 811.11/811.13:378

О ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ПРИКЛАДНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ (ОПЫТ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА)

Добровольская Д.М., Магомедова Л.П.

*Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова,
г. Одесса, Украина*

Прикладная лингвистика как наука, занимающая особое место среди дисциплин гуманитарного, естественнонаучного и точного цикла, призвана обеспечить страну специалистами, владеющими несколькими иностранными языками. Выпускники вуза должны овладеть новейшими технологиями и методиками исследований в своей области знаний, при этом свободно общаясь на ИЯ в устной и письменной форме. Статья посвящена вопросам обучения ИЯ на отделении «Прикладная лингвистика» университета.

***Ключевые слова:** прикладная лингвистика, биллинг, компетенция, межъязыковое общение, ментальность*

Актуальность. Прикладная лингвистика (ПЛ) как наука имеет широкий спектр влияния на общество в целом и на отдельные личности. Основная цель ПЛ - совершенствование методов, способов, технологий использования языка во всех сферах народного хозяйства. Телевидение и радио, газеты и журналы, научные монографии и т.д. настолько повсеместно пользуются достижениями ПЛ, что общество относится к этому как к само собой разумеющемуся, непреложному факту. На базе ПЛ выросли имаджеология и нейролингвистическое программирование, криминалистическая лингвистика и пиар, а также комплекс наук, связанных с разработкой и созданием искусственного интеллекта. ПЛ сегодня как лингвистика, удовлетворяющая нужды и потребности общества, находит всё новые сферы применения, а специалисты ПЛ не только желанные, но и необходимые сотрудники во многих областях и сферах производства и управления. Понятно, что специалисты по ПЛ должны овладеть иностранными языками настолько свободно, чтобы уметь участвовать в реальной коммуникации, удовлетворяя свои профессиональные запросы и интересы: пополняя знания и получая от общения на ИЯ комплекс положительных эмоций. В этом плане, ИЯ и ПЛ настолько взаимосвязаны, что мы можем говорить о ещё одной возможности формирования лингвомешальности - через ИЯ и посредством этого языка.

Язык - это достояние, всего народа, говорящего на этом языке. Язык словесно кодирует, формулирует, формирует, накапливает и передаёт идеи, представления, опыт о реально переживаемых или воображаемых событиях и состояниях, чувствах и интенциях. Именно в языке закодированы образы и представления о реальных или мнимых объектах, их взаимоотношениях, качествах и свойствах. Язык впитывает новые понятия по мере того, как возникшие или видоизменившиеся реалии действительности

обретают словесную экспликацию. Именно в языке создаются определённые категории или схемы, позволяющие сгруппировать по классам накопленный опыт, а культура народа, как в зеркале, отражается в языке.

Люди пользуются языком в условиях естественной коммуникации, не замечая его функциональной нагрузки. Язык в силу своей природы так четко и экономно обеспечивает коммуникативные потребности коллектива его носителей, что никто из коммуникантов не придает значения самому языку, а лишь тому, что является предметом **коммуникации**. Но лингвистическое оформление мысли трансмиссором часто задаёт реципиенту условия коммуницирования в конкретных рамках социальной программы. Иными словами, социум через язык воздействует на коммуникантов, диктуя последним национально-культурную специфику межъязыкового общения, задавая коммуникантам социально приемлемые модели поведения и языкового самовыражения. Разные этнокультурные общности сформулировали особые, присущие их языку и этнокультуре способы и приёмы кодирования мысли, и показать язык народа во всем многообразии межъязыковых коммуникаций отдельных этнических групп -- задача огромной сложности,

Но язык сам по себе не отдаёт знания и опыт народа-носителя. Нужны определённые условия и со стороны обучаемых, и со стороны тех, кто разрабатывает технологии обучения языкам, чтобы изучаемый язык воспринимался не как нагромождение лингвистических элементов различного уровня, а как ёмкое и функциональное средство передачи информации.

В ходе исторического развития в разных языках закрепились конкретные способы выражения фактуальности и модальности, аспектуальности и имперсональности, вот почему наряду с языковыми универсалиями, сходными и тождественными явлениями в языках присутствуют, например, уникальные сложные понятия, соотносимые и с отдельными ЛЕ, и с их комплексами.

При изучении ИЯ важно не только уметь идентифицировать такие приоритетные для определенной лингвокультуры признаки, но и овладеть ими как данностью. Цель статьи - рассмотреть особенности обучения ИЯ на отделении «Прикладная лингвистика» университета.

Постановка проблемы. Условия, созданные в Украине, для изучения ИЯ в целом можно охарактеризовать как благоприятные: в школе (и дошкольных учреждениях) возможно изучать ИЯ с раннего возраста, причем в школах гуманитарной направленности иностранных языков может быть несколько, функционирует широкая сеть курсов и кружков для детей и взрослых, доступными стали печатные издания на ИЯ, радио- и телепередачи, а количество каналов поступления информации на ИЯ увеличивается день ото дня. в языковых и культурных центрах (как, например, Центр греческой культуры, Центры американской культуры, Баварский дом, Оксфордский центр и т.д.) проводятся мероприятия по обучению языкам в виде бесед и лекций, тематических вечеров, дискуссий, конкурсов и т.д.

Университеты как центры науки культуры не остаются в стороне многие ценные инициативы по оптимизации процесса приобщения к ИЯ и культуре разрабатываются и внедряются в университетах, а Одесский национальный университет им. И.И.Мечникова в этом плане - действительно передовое учебное заведение страны.

Несколько лет назад в ОНУ было создано отделение ПЛ, успешно функционирующее сегодня. Отделение готовит специалистов с глубокими

О ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ПРИКЛАДНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ...

профессиональными знаниями, широким кругозором, умеющих творчески решать задачи в сфере семиотического поведения людей и искусственного интеллекта, аксеологических аспектов языка и космогонического восприятия, самоидентификации личности и лингвоментальности разных этнических групп.

Программа обучения студентов на отделении ПЛ построена с учетом современных требований и новой образовательной парадигмы, в которой основной акцент делается не столько на приобретение суммы знаний, сколько на овладение умениями и навыками, прямо или непосредственно вовлеченными в будущую профессиональную деятельность специалиста. Вот почему изучению ИЯ уделяется должное внимание.

Специалисты ПЛ, как мы полагаем, должны владеть иностранным языком настолько хорошо, чтобы им было комфортно общаться в письменной и устной форме в любой ситуации, не только в типичной. При этом уровень развития навыков и умений во всех коммуникативных видах речевой деятельности в ИЯ должен быть максимально приближен к соответствующему уровню в родном языке. М. Полани отмечал, что если человек продвинул в иностранном языке, то диапазон, лимитирующий его речевую активность, становится шире [1, с. 5].

Мы обучаем ИЯ так, чтобы наши студенты стали билингвами в полном смысле этого слова, т.е. владели ИЯ в такой мере, чтобы включаться в коммуникацию без проблем, переключаясь с родного языка (mother tongue) на иностранный. А условия для развития билингвизма можно считать оптимальными: обилие учебных часов, четко спланированная программа обучения ИЯ, увязанная с профилирующими дисциплинами, возможность живого общения с носителями языка, а также широкие возможности работы в Internet и т.д.

Обучать иностранному языку в вузе следует в тесной связи с лингвоэтнокультурой народа и на базе этой культуры, причём факты и сведения должны рассматриваться как часть всеобщей мировой культуры в преломлении лингвоментальности народа-носителя языка.

Становление личности студента средствами иностранного языка, воспитание у него речевой культуры становятся актуальными при использовании коммуникативно-ориентированного метода, в основе которого лежит широкое применение типичных коммуникативных ситуаций речевого общения, а материалом для обучения базовым видам речевой деятельности служат тексты лингвосграноведческой тематики. Использование дополнительно к текстам учебника иноязычных текстов, богатых социо-, этно-, лингвокультурными сведениями, с одной стороны, создаёт ту внутреннюю наглядность, которая повышает мотивацию обучения, а с другой - оптимизирует формирование языковой и коммуникативной компетенции.

Как показывает семилетняя практика, разработанная нами технология обучения иностранному языку не только отражает национально-культурную специфику межъязыковых коммуникаций, но и способствует овладению студентами теми приёмами и формами межкультурной коммуникации, которые тесно связаны с ментальностью народа-носителя языка.

Выводы. В ходе сравнения и сопоставления родной и иноязычной культуры, как и отдельных фактов языка, студенты получают лингвистические, т.е. аспектные знания, а также овладевают реальными приёмами межкультурной коммуникации в основных сферах межличностного общения. С этих позиций каждое занятие по иностранному

Добровольская Д.М., Магомедова Л.Г.

языку можно рассматривать как степень социализации, происходящую на основе иностранного языка и благодаря ему.

Список литературы

1. Polani M. Anthropological and Psychological Behaviour Development. - Lectures. — London: University, press, 1979,- 127 p.

**Добровольська Д.М., Магомедова Л.П. ПРО НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ
З ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ (ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ)**

Прикладна лінгвістика, що посідає особливе місце серед дисциплін гуманітарного, природничого та точного циклу, спрямована на підготовку висококваліфікованих фахівців з досконалим володінням декількома іноземними мовами, які зможуть оволодіти новітніми технологіями, методикою дослідницької роботи. Навчання іноземної мови у вузі має бути професійно орієнтованим, невід'ємним від процесу формування мовної та мовленнєвої компетенції студентів.

Ключові слова: *прикладна лінгвістика, біліть, компетенція, міжмовне спілкування, ментальність*

**Dobrovolskaya D.M., Magomedova L.P. TEACHING SPECIALISTS
IN APPLIED LINGUISTICS(FOREIGN LANGUAGE TEACHING EXPERIENCE)**

Applied Linguistics as the science aimed at future, demands highly-cultured, bilingual and polylingual specialists able to cope with the most advanced technologies, techniques, methods of investigation and work. Theoretical and practical knowledge acquisition being inseparable from a good command in a foreign language. The authors reveal several aspects peculiar to teaching foreign languages at the Department of Applied Linguistics, Odessa National University.

Key words: *applied linguistics, bilingual, cross-cultural communication, competence, language and culture acquisition, mentality*

Поступила в редакцію 26 03.2007г.

УДК 378.881

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ МОВИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Євграфова А. О.

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

У статті розглядаються поняття й терміти прагматингвістики, які екстраполюються на комунікативний підхід у методиці навчання мови.

Ключові слова: *комунікація, прагматингвістика, термін, комунікативна компетенція*

Актуальність. Орієнтація на мовленнєвий підхід в опануванні української мови потребує висвітлення наукових основ методики, системи понять і термінів, які б слугували опорою, фундаментом і в той же час показником рівня її розвитку. Ця проблема є актуальною для сучасної методики української мови.

Мета цієї статті - репрезентувати найважливіші *поняття* сучасної методики української мови, що стосується організації мовленнєвої діяльності учнів, студентів; наскільки можливо, систематизувати їх, визначити ці поняття і дати кожному з них лаконічну довідку.

Постановка проблеми. Починаючи з 60-70 рр. ХХ ст., як у зарубіжній, так і в вітчизняній лінгвістиці відмічається загальна тенденція - "зміщення інтересів вчених від вивчення мови як формальної системи, яка абстрагована від умов її використання, до дослідження мови як засобу комунікації, який здійснюється у соціальному контексті" (Михальская А. К. Практическая риторика и её теоретические основания. - М., 1989. - Ротапринт. С. 19). Такий аспект отримав назву лінгвопрагматичного або прагмалінгвістичного. Виникнення лінгвопрагматики пов'язують з діяльністю лінгвістів-філософів Оксфордської школи (Дж. Остина, Дж. Серла та ін.), зокрема з появою у 1969 книги Дж. Серля "Мовні аспекти. Нарис філософії мови".

Формування нового напрямку у лінгвістиці здійснювалося, відповідно, на основі теоретичних досліджень на різних мовних рівнях, особливо на синтаксичному (Г. А. Болотова. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. - М., 1982, Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. М., 1976), а також праць загального спрямування (Языковая деятельность в аспекте лингвистической прагматики. - М., 1984; Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. К., 1999; Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації. - К., 1993; Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). - К., 1999; Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. - К., 2000).

Окремо слід сказати про "Основи комунікативної лінгвістики" Бацевича Ф. С. Це перший в Україні підручник, у якому з позицій сучасної науки про мову систематизовано розглянуто найактуальніші проблеми комунікативної лінгвістики, розкрито її предмет, завдання, категорії, методологію, загальні закони спілкування за допомогою мови, організацію засобів мовного коду, вплив на мову психічних,

Євграфова А. О.

соціальних, культурних чинників тощо. Враховано найновіші гіпотези, що сформувалися в межах когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, психолінгвістики, теорії мовленнєвої діяльності [1].

і ЮОудО»Л Б" 'у-КОИОї теорії заіЖЛн ПОЧИчаСТ! СП ІЗ ВьелСЛИЯ строгих і Ю-ІНУХ визначень.

При упорядкуванні іюпятійно-термінологічного апарату методики, .-пробі І.ОДИЗКТИСЯ !"- НЬОГО ЯК на Сfil-rc.'.ty пропонується ддллька ПІДСІЛТ ДД>! І,"Я(И"ІКЛЦІІ. ' СР'L.' м /, .і'ереле.і-і IS.ifl-i Jil\4«#. V "СЖПХ Ц»v групи н,l СО тк ПЛГ.Ч!" СЧ рv ! «ТІЙ іЮЧ>ііз , ТСрїчНЛн: ; ; Гіону! «Я і 'СрМІ'.М. ЩО 'ІПТМСТТі: •• .•••:v' і , і.л і••,г, дндактякр, гйорг: шг^овзння, педагогічної психології; 2) понят"я і терміни. ;д,Ьіі методикок; і? лінгвістичного словника, а також із суміжних з літ •чіслі.кон! п;~ук; г'снхоіірпіістпкч, гтрлгмаїінгвістик); 3) суто методичні поняття ' тч*рч'гШ ' і. г. "] !нш: Ъ« ісцф>каціі Груїі плоїтєя из засадах, які не є суттєвими для нашої кокцепціТ

Понят п., шо формують наукові засади комунікативної спрямованої іі у .-пнчний української мови, іапозичені методикою із загальної теорії комунікації та ^уміжьич з лінгвістикою наук.

Нова орієнтація - комунікативне спрямування у навчанні мови відбивається у сучасній термінології. До фундаментальних категорій, які мають місце при втіленні мовленнєвого підходу у навчанні мови, слід віднести, по-перше, поняття комунікації, яке є базовим як у семантичному плані, так і при утворенні похідних, від нього слів (комунікативний, комунікант, комунікатор), а також у термінологічних словосполученнях із словом комунікативний (лінгвістика, метамодель, стратегія, середовище, канал, конфлікт, самоконтроль, статус, шум та ін.і [5. с. 234-243] та мета, подія, функція мови, акт, зміст, ефект, крок, потенціал [6, с. 186].

Нині в науці існує сотня визначень комун'кації. Ще в 70-\ роках ХХ ст Ф. Данк у статті про г.оняіг.« комунікації інфіксуі:ао 95 дефініцій і jprvvnBa» їх у 15 категорій, fDance F. The Concept of СопплылмсзОои ' / Journal of Communication. - 1970. - >s2С. -і^d. 201-210].

Польська дослідник Х. Ватінська де Хаикбейл у 1975 р. у своїй докторській дисертації "Поняття комунікація в американській теорії масової комунікації зафіксувала понад 200 дефініцій, що віднайшла в американській літературі, і виділила в них 18 семантичних (значеннєвих) категорій. Польський комунікопог Т. Гобан-Клас у своєму підручнику "Засоби масової комунікації і мдеонл комунікація" наводить сім типових визначень комунікації IGolxai Klas T. Me-Jia i Kenuwikowanie masowe. Teorie i analizu prasi, radia, telewizji i Intemetu. Warsxawa. 1999]:

- 1) комунікація як трансмісія (трансляція, передача) інформації, ідей, емоцій, умінь;
- 2) комунікація як розуміння інших, коли ми й самі прагнемо, щоб нас зрозуміли (комунікація як порозуміння)
- 3) комунікацій як вилив за допоусгокі знаків і символів на людей;
- 4) комунікація як об'єднання (творення спільноти І та допомогою мови чи знаків:
- 5) комунікація як взаємодія за допомогою символів;
- 6) комунікація як обмін значеннями між людьми, які мають спільн-' в сприйманні, праг неннях і позиціях:
- 7) комунікація як складник суспільного процесу, який виражає, групові норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі, досягає координації зусиль.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ МОВИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Таким чином, термін комунікація вживається на позначення засобів зв'язку взагалі.

Під комунікацією розуміють такий механізм, завдяки якому людські стосунки можуть існувати й розвиватися, тобто будь-які символи розуму, разом із засобами передачі їх у просторі й часі [4, с.9].

Наведене тлумачення комунікації виражає поняття, яким послуговуються в основному науковці та фахівці.

Спілкування - теж цілеспрямований, соціально зумовлений процес обміну інформацією між людьми в різних сферах діяльності. Термінологічно й по суті, виходячи із психології й соціології, спілкування й комунікація не є синонімами хоча б тому, що спілкування обов'язково передбачає зворотню реакцію співрозмовника, в той час як комунікація - це перш за все передача інформації, спрямованої в один бік. Оскільки спілкування є процесом суто "людським", то функцій у неї значно більше, ніж у комунікації. Наприклад, Ф. Бацевич розглядає такі функції спілкування: контактну, інформаційну, спонукальну, пізнавальну, емотивну, впливову її налагодження стосунків, а саме спілкування може бути міжособистісним, мовленнєвим, соціально орієнтовним, фактичним, формальним [1].

У зв'язку з новим напрямом починають опрацьовуватися категорії, які мають місце при мовленнєвому підході при навчанні мови. Цей аспект потребує осмислення перш за все такого поняття, як комунікативна компетенція [2].

Комунікативна компетенція (КК) - вміння правильно використовувати мову у різних соціально детермінованих ситуаціях. Здатність людини до спілкування може виявитися а одному, декількох або всіх видах мовленнєвої діяльності. КК засвоюється у процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання. КК - це якість мовленнєвої діяльності особистості. КК обумовлена знанням мови (лексики і граматики) та вмінням використовувати його у мовленні. Іншими словами, КК - це володіння мовою, правильне використання мовної системи в умовах комунікації. Знання мови передбачає вміння створювати різні типи мовлення й залежить від суб'єктивних моментів - особистості мовця з його рівнем правильності всього того, що він утворює у процесі говоріння, рівнем інтеріоризації, рівнем насиченості, рівнем адекватності вибору і синтезу,

КК розповсюджується як на рідну, так і чужу мову й формується із декількох складових, серед них можна виділити мовну компетенцію (МК), предметну компетенцію (ПК), прагматичну компетенцію (ПГК) та лінгвістичну компетенцію (ЛК).

МК охоплює знання всіх одиниць мови і правил породження мовлення. Мовний інвентар буде використовуватися для створення синтаксичних одиниць починаючи з речення й завершуючи більш складними одиницями, які слугують для розкриття мікротеми і, в цілому, передачі інформації. При цьому необхідно володіти граматиною в їх динамічному використанні (застосуванні). Знання граматики у відокремленні від породження одиниць комунікативного призначення може стати лише базою для здійснення актів спілкування.

Таким чином, МК має двосторонній характер, вона об'єднує мову і мовлення і характеризує особистість як людину, яка володіє мовою тільки на основі знань одиниць всіх рівнів мови та вмінні користуватися мовою на основі граматичних правил.

ЛК, на відміну від мовної, демонструє характер знань, які відносяться до лінгвістики як науки. Цей аспект реалізується тими особами, які спеціально займаються лінгвістикою. При цьому наука про мову студіюється цілеспрямовано, по розділах,

передбачається розгляд синхронного та діяхронного підходів, а також засвоєння лінгвістичних дисциплін різного спрямування - як загальнотеоретичних, так і прикладних.

Процес навчання мови як діяльності не потребує знань у такому обсязі.

Предметна компетенція (ПК) являється невід'ємною складовою комунікативної компетенції.

Мова, будучи унікальним феноменом, фіксує у словах предмети оточуючого світу і тим самим породжує у свідомості мовця асоціації із зовнішнім світом та абстрактні поняття. Кожний предмет, названий словом, при цьому членуванні світу на частини є глибоко національним явищем. Тому поняття "предметна компетенція" стає особливо актуальним при опануванні іноземної мови,- ПК складається на основі активного володіння лексичним матеріалом в тій чи іншій галузі знань. ПК створюється цілеспрямованим відбором лексики за темами, сферами вживання, на основі відбору текстового матеріалу, а також ситуативно обмеженої *лексики*. Концентрування словникового матеріалу за визначеними темами створює передумови для активного володіння мовою. При відборі матеріалу важливим є врахування частотності вживання слів та його тематичне спрямування. В останньому випадку позитивну роль може відіграти ідеографічний словник. Предметна компетенція фахівця у тій чи іншій *галузі* знань включає терміни, поняття, весь арсенал лексичних засобів, які забезпечують професійне спілкування. Для оволодіння ПК при навчанні іноземної мови суттєвим є знання країнознавчого характеру.

Прагматична компетенція (ПГК) це здійснення мовленнєвої діяльності, обумовлене комунікативними цілями. ГГК, будучи базисною складовою комунікативної компетенції, передбачає, що той, хто говорить чи пише, не тільки здатен спілкуватись, але й може реалізувати будь-яке висловлювання. При цьому оцінюються умови, за яких здійснюється акт говоріння (слухання, писання), статус мовленнєвих осіб, об'єкт обговорення, тобто немовна сфера. А з іншого боку, ПГК - вибір потрібних форм, у тому числі й варіантних, вибір типу мовлення (ситуативний діалог, диспут, дискусія і, врахування функціонально-стильових різновидів.

Як зазначилося вище, комунікативна компетенція утворюється із декількох складових: мовної компетенції, предметної компетенції, прагматичної компетенції та лінгвістичної компетенції, - кожна з яких має "своє коло повноважень", і вони всі разом формують комунікативну компетенцію [лат. *competentia* - *competere* - досягати; відповідати, прагнути], яка відповідає вищому ступеню володіння мовою. Таким чином КК система знань про правила мовної комунікації, що складається із знань моделей комунікативної поведінки, знання мовного етикету, шаблонів спілкування. До них належать, наприклад, знання про національно-ментальну та ритуальну специфіку спілкування, його соціальну зумовленість, стилістичні нюанси, ситуативно-тематичні вимоги тощо. Найважливішу роль відіграють тут процедурні знання, знання сценаріїв розгортання комунікативних ситуацій, тактики мовленнєвої поведінки [6, с. 18.5].

Переводячи розглянуті дефініції у методичному площину, результати навчання можна поділити на знання, вміння і навички та компетенцію. Компетенція -- це вже найвищий рівень у цій ієрархії знань, сума яких дає змогу фахово розв'язати проблеми, які входять у сферу діяльності тієї чи іншої особи, і самостійно оцінювати свій добробок. Говорячи про комунікативну компетенцію, мова йде про спілкування, яке синхронізує життя суспільства у часі та просторі; тобто це є спілкування за різними гемами

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ МОВИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

(політичне, наукове, побутове, релігійне, філософське, навчально-педагогічне, виховне), за різною метою (ділове, розважальне), за різною мірою офіційності (офіційне, неофіційне), за мірою контрольованості (формальне, неформальне), за кількістю співрозмовників (міжособистісне, комунікація в межах малої мовної групи, публічне, масове) і т. ін. Вправність підтримувати мовлення в всіх сферах суспільного життя і становить комунікативну компетенцію.

Висновки. Розглянуті терміни обслуговують галузь комунікативної лінгвістики і є базовими для теоретичних узагальнень та систематизації понять цієї сфери. У цілому перелік термінів не є остаточним. Терміни можуть бути адаптовані до впровадження їх у навчальний процес.

Список літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. - Кт Видавничий центр "Академія", 2004, - 344 с.
2. Изаренков Д. И, Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов // Русский язык за рубежом - 1990. - № 4. - С. 54-60.
3. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка. - М.: Просвещение, 1988 - 239 с.
4. Ріаун В. В., Непійвода Н. Ф., Корнссв В. М. Лінгвістика впливу. - К.: Київський університет, 2005. - 147 с
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. - Полтава. Довкілля. - К., 2006. - 716 с.
6. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики - К.. АртЕк, 1998.- 335 с.

***Евграфова А.А.* КОМУНІКАТИВНИЙ ПОДХІД В ОБУЧЕННІ ЯЗЫКУ: ТЕРМІНОЛОГІЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье рассматриваются понятия и термины прагматической лингвистики, которые экстраполируются на коммуникативный подход в методике обучения языку.

Ключевые слова: *коммуникация, прагматическая лингвистика, термин, коммуникативная компетенция*

***Yevgrafova A.A.* COMMUNICATION APPROACH TO TEACHING LANGUAGE: TERMINOLOGICAL ASPECT**

The article deals with the notion and terms of linguistic pragmatics which extrapolate on communicative approach in methods of teaching language.

Key words: *communication, linguistic pragmatics, term, communicative competence*

Поступила до редакції 15.03.2007 р.

УДК 070

ЧОМУ ЕТИКА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАЖЛИВА У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ПРОГРАМАХ?

Кібіл Р.

Лінкольнський університет. Велика Британія

У статті на конкретних прикладах постулюється необхідність дотримання етичних норм у діяльності журналіста.

Ключові слова: етика, кодекс професійної поведінки, свобода ЗМІ

Етика важлива у журналістських програмах, тому що вона ставить питання, яких просто неможливо уникнути.

- Які складові формують уявлення про професіоналізм?
- Які політичні, економічні, культурні чинники впливають на стандарти і як ці стандарти можна покращити?
- Чи тупішають зараз медіа з огляду на зміщення акцентів в бік дрібниць, чуттєвості, аморальності, особистостей та реаліті ТВ?
- До якої міри фінансові та організаційні структури ЗМІ впливають на їх кінцевий продукт? Чи призводить зростаюча концентрація медіа-активів у Західній і Східній Європі (синдром Берлусконі/Мердока) до звуження спектру дозволених точок зору?
- До якої міри претензії журналістів на об'єктивність (часто підкріплені Кодексом професійної поведінки) можуть протистояти постмодерністській критиці Проеш'тшцького дуалізму, який встановлює вищість інтелекту над емоціями, духу над тілом, розуму над серцем, об'єктивного над суб'єктивним?
- Якою мірою Інзгренет, блоги та поява громадських журналістів впливає на традиційні поняття про медіа професіоналізм та загрожує заробіткам медіа-фахівців?

51 міг би продовжити цей перелік.

Зважаючи на важливість цих проблем, провідні журналісти Британії і України, а може, навіть і світу, як це не дивно, часто проявляють скепсис щодо цінності дискусій навколо етики. Один викладач журналістики в Лондоні розповів, що якось він запросив одного відомого редактора з Фліт Стріт, щоб той прочитав його студентам лекцію про етику. „Ефика? А що це таке?“, - здивовано спитав редактор і почав розповідати історії про своє життя та якою тоді була журналістика. Або, як сказав Кельвін МакКензі, редактор лондонського таблоїда „Сан“ у 80-х: „Етика - це місцина на сході від Лондона, де люди ходять у білих шкарпетках“.

С ба і ато підстав для скепсису. Багато журналістів великі ідеалісти, їх турбують проблеми етики, і вони рішуче прагнуть покращувати стандарти. Але нинішня преса все ще ставить понад усе „здобуття новини“ та графік здавання матеріалів. Етичні і політичні питання є другорядними, якщо на них взагалі зважають. Таке ставлення зазвичай формує уявлення, що найкращий спосіб навчитися репортерській роботі - це

ЧОМУ ЕТИКА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАЖЛИВА У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ПРОГРАМАХ?

практика. Практичні тренінги завжди вітаються, в той час як теоретичні дисципліни в цілому вважаються втратою часу.

Ще важливіше те, що багато журналістів (особливо молодих) скептично ставляться до своїх можливостей покращувати медіа-стандарті власними зусиллями. Здається, що газети і студії теле- і радіомовлення надто захоплюються повсякденною роботою і міфами, надто схильні до створення стереотипів і грубої сенсуалізації, надто прив'язані до політичного істеблішменту і боротьби за виживання у жорстоких умовах ринкової економіки. Більшість процесів у медіа є ієрархічно організованими і підпорядкованими найвищому керівництву (зазвичай білим). Багато з тих, хто стоїть нижче в цій ієрархії, відчувають себе маленькими і безпорадними гвинтиками великої машини. Дуже багато говорять про свободу ЗМІ, але мало говорять про свободу журналістів впливати на організацію, в якій вони працюють.

Етичні розбіжності в журналістиці

Скептичне ставлення більшості журналістів до стандартів частково є результатом етичних суперечок всередині самої медіа-галузі. Центрова позиція медіа як великою мірою монополізованої галузі в умовах економічної системи, орієнтованої на прибуток, означає, що пріоритети бізнесу і розваг домінують. Новини стають, перш за все, товаром, який треба продати. Досі журналістська риторика популяризує поняття громадського інтересу, право знати і вільну пресу, які часто суперечать пріоритетам ринку.

Більш того, в той час як журналісти наголошують на важливості „об'єктивності" і „правдивості" (новини як дзеркало реальності), ці поняття конфліктують з реальним виробництвом пресою упереджень, міфів і державної пропаганди. Не дивно, що у Британії журналісти таблоїдів є групою найбільшої недовіри в країні, їм довіряють навіть менше, ніж агентам з нерухою і політикам.

Коли я збирав матеріали для книги з журналістської етики і брав інтерв'ю у своїх колег, вони жартували: „Тут нема про що говорити, тому ця книга не буде дуже товстою".

Етика повсякденної журналістської роботи

Поширений скепсис журналістів щодо етики є дивним з огляду на важливість морального і політичного вимірів професії. Всі журналісти говорять про „цінності" новин. Більш того, в медіа переважає відображення доброго і поганого, справедливого і несправедливого/злочинного. Уявлення про стандарти також відіграють головну роль у будь-якій концепції професіоналізму. Ця концепція з'явилась у Британії у другій половині дев'ятнадцятого сторіччя, коли радикальні, дисидентські і пролетарські газети зазнали кризи після скасування гербового збору у 1855 році і інтеграції більшості газет у ринкову економіку. У контексті цього процесу професіоналізації розроблялись кодекси практики і набули ваги такі поняття, як об'єктивність, нейтральність, чесність, точність і відокремлення фактів від точок зору.

В Україні після закінчення Холодної війни і згодом після Помаранчевої революції урядові і освітні інституції переймалися проблемою заміни традиційного радянського пропагандистського стилю в журналістиці поняттями професіоналізму західного зразка.

Деякі повсякденні етичні проблеми

Крім цих загальних спостережень, давайте виділимо кілька повсякденних етичних проблем, з якими можуть стикатися журналісти:

Кіон і'

- Чи можуть журналісти брехати або вводити в оману задля написання матеріалу?
 - Чи можуть вони редагувати прямі цитати⁰
 - Чи законно записувати розмову на плівку, не попередивши про це людину, з якою ви робите інтерв'ю?
 - Чи слід в Україні давати дозвіл на носіння вогнепальної зброї журналістам, коли вони ведуть розслідування з потенційно небезпечних тем?
 - Чи можуть журналісти брати подарунки? Чи можуть вони це *робити* за якихось певних обставин? Чи є якась різниця з точки зору етики, коли вам пропонують книжку за інтерв'ю, безкоштовний квиток на п'єсу чи безкоштовну поїздку на *Сейшлс* для написання матеріалу про подорож?
 - Які особливості інтерв'ювання дітей має знати журналіст?
 - Чи виправдана журналістика за допомогою чекової книжки (підкуп джерел)?
 - Чи законно втручатись у чиєсь приватне життя задля написання матеріалу?
- Чи застосовуються різні стандарти до публічних осіб і рядових представників суспільства?
- Чи законно порушувати ембарго?
 - Якою мірою мова газет може підсилювати мілітаристські, расистські та вікові стереотипи і як журналісти *можуть вирішити ці проблеми*?
 - Які етичні проблеми постають у зв'язку зі спонсоруванням видань з боку бізнесу?

Які специфічні етичні проблеми створює Інтернет? **Як етика може бути відображена у навчальному плані?**

Ось деякі з багатьох проблем, до вирішення яких має спонукати університет студентів-журналістів. С багато способів включення етики до навчального плану:

- Шляхом введення спеціального блоку з етики, який би включав лекції, семінари та практичні завдання. Наприклад, можна аналізувати медіа-зміст з огляду на статеву репрезентацію. Джерела можна порохувати, *щоб* побачити, чи виправданою є критика з огляду на ієрархію джерел.
- Етику можна легко включити до практичних блоків: наприклад, коли робиться макет газетної сторінки чи радіопрोगрама про жорливу жорстокість, виникають питання, наскільки доречним є спосіб викладу? Коли інтерв'ювання людей з *приводу* чутливих чи особистих тем переходить межу конфіденційності?
- Етичні питання можна висвітлювати в рамках блоків, присвячених *правам* людини: де теорія, історія і сьогодення є такими ж важливими, як і питання, пов'язані з приватним життям, свободою самовираження і свободою інформації.
- Етика також може розглядатись, як теоретичний блок, присвячений культурним відмінностям, глобалізації і громадянському суспільству.

Два основні компоненти етичної освіти

Є два основні компоненти етичної освіти.

- Студентам треба знати релевантну теорію і релевантні історії; релевантні факти, їм треба розширювати знання про спектр етичних проблем і власні шляхи їх розв'язання. І замість упереджених розмов на етичні теми їм треба озброїти фактичними знаннями, якими вони зможуть підкріпити свої аргументи.

ЧОМУ ЕТИКА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАЖЛИВА У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ПРОГРАМАХ?

• В той же час їм треба викладати предмет у формі запитань. їм треба розвивати навички творчо слухати точки зору інших; бути відкритими до зміни власних переконань. Хоча Буш і Блер здійснили вторгнення в Афганістан і Ірак, керуючись „етичною” зовнішньою політикою, яка проголошує свободу і демократію, етика, в кращому випадку викликає скепсис і спротив. Як сказав Джордж Оруел, видатний ліворадикальний журналіст і автор таких шедеврів, як „1984” і „Скотний двір”: „Ми всі хочемо бути хорошими, але не дуже хорошими і не завжди”.

Кирил Р. ПОЧЕМУ ЭТИКА ПРАКТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВАЖНА ДЛЯ ЖУРНАЛИСТСКИХ ПРОГРАММ?

В статье на конкретных примерах постулируется необходимость соблюдения этических норм в журналистской деятельности

Ключевые слова: *этика, кодекс профессионального поведения, свобода СМИ*

Kyryl R. WHY THE ETHICS OF PRACTICAL ACTIVITY ARE IMPORTANT FOR THE JOURNALISTIC PROGRAMS?

In article on concrete examples postulate necessity of observance of ethical norms in journalistic activity

Key words: *ethics, code of professional behaviour, freedom of mass media*

Поступила до редакції 12.02.2007 р.

УДК 811.161.1

ТЕРМИНЫ С НАРЕЧНЫМ КОМПОНЕНТОМ В ЯЗЫКАХ ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ

Ким Л.А.

*Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры,
г. Днепропетровск, Украина*

В статье анализируются семантика • и особенности функционального «поведения» наречного компонента, примыкающего к опорному термину в составных номинативных единицах терминосистем экономики, права, металлургии и математики.

***Ключевые слова:** составной термин, неизменяемый компонент-наречие, семантика наречного компонента, язык для специальных целей*

Постановка проблемы. Обновление номинативного фонда современных языков для специальных целей обеспечивается действием эффективных механизмов языковой системы, обслуживающих процессы неологизации. Динамические процессы последних лет, происходящие в номинативных системах специального назначения (терминосистемах), вызывают к жизни огромное количество составных, сложных и сложно-составных терминов разных типов. Особое место среди терминологических единиц занимают номинации, в структуру которых входят несклоняемые зависимые терминоконпоненты (НЗЮ, выполняющие функцию атрибута. В качестве таких конпонентов могут выступать заимствованные неизменяемые полифункциональные имена, получившие в научной литературе название аналитических (см, об этом: [1, с. 38-49]), аббревиатуры, инфинитивы, наречия, предложно-именные группы наречного типа, условные наименования и профессиональные выражения и т. д. Лишь некоторые из разновидностей номинативных единиц, в состав которых входят неизменяемые определители, подвергались лингвистическому анализу. Это прежде всего сочетания с препозитивным неизменяемым конпонентом (*иноязычным* прилагательным или существительным), образованные, как отмечают исследователи, «путем калькирования английских образцов, когда конпоненты русской лексической единицы выстраиваются в присутствии английского языка порядке: *дебют-альбом, мастер-класс*» [3, с. 97]. Термины же, включающие в свою структуру другие типы Н'Ж, относятся к практически не исследованным объектам современного терминоведения [4; 7], несмотря на то, что в отдельных терминосферах их количество исчисляется сотнями единиц. *Целью настоящего исследования* является описание более ста составных терминов, включающих наречные конпоненты, которые примыкают непосредственно к определяемому термину-существительному. Большая часть рассматриваемых номинаций (85 ед.) принадлежит сфере экономико-правовой терминологии, 16 терминов относятся к терминологии металлургии, а остальные термины (Ю ед.) - к терминологии математики. В задачи работы входило: 1) установить

ТЕРМИНЫ С НАРЕЧНЫМ КОМПОНЕНТОМ В ЯЗЫКАХ ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ

специфику «поведения» наречных компонентов с точки зрения принадлежности опорного термина к отглагольным или неотглагольным существительным; 2) проанализировать наречные компоненты; непосредственно примыкающие к опорному термину, с точки зрения их лексического значения.

Терминосочетания с наречным компонентом, примыкающим к существительному, требуют определенного осмысления в плане природы их грамматической связи, так как значение «признак предмета», которое реализуется у наречия при примыкании его к существительному, не относится к категориальному значению наречий как части речи [9, т. 2, с. 114]. В связи с этим, по мнению М. В. Панова, «надо различать два случая: а) наречие относится к отглагольному существительному: *вопрос кстати, взгляд вдаль, беседа экспромтом, отказ наотрез'*, б) наречие относится к неотглагольному существительному: *товар нарасхват, сарай слева, гром издалика...* Если наречие относится к отглагольному существительному, оно сохраняет верность глагольному сочетанию: *поворачивать влево - поворот влево, кричать без толку - крик без толку, смеяться от души - смех от души...* Эта возможность - по образцу глагольного сочетания с наречием создать именное сочетание с тем же наречием - исчезает, если существительное утратило процессуальное значение...» [6, с. 149]. В сочетаниях «неотглагольное существительное + наречие» связь иная: она грамматически мотивируется соотношением со словосочетанием, состоящим из трех членов: «"существительное неотглагольное + потенциальный глагол или причастие + наречие, связанное с этим глаголом или причастием». Таким образом, значение «признак предмета» вторично для наречий, так как оно возникает в результате опущения глаголов или отглагольных форм - причастий и персразложения бывших глагольных словосочетаний: *товары нарасхват - товары (идущие) нарасхват, путь наугад — путь (выбранный) наугад* (примеры М. В. Панова. - Л.К.).

Анализ фактического материала с точки зрения принадлежности опорного термина к отглагольным или неотглагольным существительным показал, что каждая из рассматриваемых терминосфер характеризуется своими особенностями в продуцировании терминосочетаний с НЗК-наречием.

Так, в экономической терминосфере отмечено преобладание составных номинаций с опорным термином — отглагольным существительным (54 ед.), обозначающим действие, вид деятельности, операцию и пр.: *конкуренция «в открытую»* (*конкурировать в открытую*), *покупка в рассрочку* (*покупать в рассрочку*), *укладка насыпью* (*укладывать насыпью*), *учет «авансом»* (*учесть «авансом»*), *«ходьба наугад»* (*ходить наугад*), *хранение навалом* (*хранить навалом*), *движение цены вверх* (*цена движется вверх*), *расчет станции вкруговую* (*рассчитать стацию вкруговую*), *разработкеI плана маркетинга снизу вверх* (*разработать план маркетинга снизу вверх*) и др.

Терминосочетания «неотглагольное существительное + наречие» в терминосфере экономики образуются путем синтаксической компрессии - пропуска глагола или причастия: *аукцион «втемную»* (*аукцион, проводимый втемную*), *баланс в целом* (*баланс, рассчитанный в целом*), *дельта «вверх»* (*показатель «дельта», движущийся вверх*), *сумма прописью* (*сумма, написанная прописью*), *товар россыпью* (*товар, хранящийся / перевозимый / груженный россыпью*), *торговец вразнос* (*торговец, торгующий товаром вразнос*), *билет туда и обратно* (*билет, купленный туда и обратно*), *«ценные бумаги впереди»* (*ценные бумаги, находящиеся впереди*) и др.

Исключение в этом ряду составляет калькированное терминосочетание «*почти деньги*» (англ. *near-money* 'субститут денег, денежные средства, выполняющие функции денег и легко обращаемые в деньги' [8]), образованное закономерно: путем сочетания наречия меры с существительным качественно характеризующего значения [5, с. 261].

Особую разновидность номинаций рассматриваемого типа в подязыке экономики представляют единицы с опорным субстантивным прилагательным или причастием: *временно безработный, частично безработный, полностью безработный, пожизненно заключенный, психически больной, вторично осужденный, «действующий напрямую»* ('эмитент ценных бумаг, имеющий свою собственную сбытовую организацию, продающий бумаги непосредственно инвесторам' [8]), для которых сочетание с собственно-характеризующим наречием является нормативным. Нетрудно заметить, что все субстантивированные термины в этом ряду называют лицо.

В терминосистемах научно-технического профиля наименования анализируемого типа образуются путем примыкания наречного компонента только к отглагольным существительным, обозначающим технологические процессы и операции: *отливка по-сырому, прокатка «полосой», прокатка вгорячую, прокатка вручную (прокатка «с руки»), прокатка вхолдную, разливка сверху, разливка снизу, сварка в лодочку, сварка внахлестку, сварка впритык, формовка по-сырому, формовка по-сырому, работа пресса «в распор».*

В подязыке математики в образовании рассматриваемых единиц есть своя особенность - наречный компонент может примыкать: а) к отвлеченному существительному на *-ость*, образованному от прилагательного: *непрерывность слева, непрерывность справа, сходимости всюду, сходимости почти всюду, сходимости почти наверное'*, б) к субстантивированному прилагательному: *актуально бесконечно малая, потенциально бесконечно малая, анализ бесконечно малых*. В отдельных случаях наречие примыкает к существительному: *почти производство, почти период*. Сочетания первого ряда возникли за счет пропуска, как нам кажется, причастия *наблюдаемый: непрерывность, наблюдаемая слева, сходимости, наблюдаемая всюду* и т. д.

Проанализируем наречные компоненты, непосредственно примыкающие к опорному термину, с точки зрения их лексического значения.

Согласно академическим грамматикам русского языка, все наречия по своему лексическому значению делятся на собственно-характеризующие, включающие наречия образа действия и наречия степени, и обстоятельственно-характеризующие, охватывающие наречия места и направления, времени, причины, цели, совместности.

Наречия, участвующие в образовании терминов экономико-правовой сферы, принадлежат в основном к собственно-характеризующим наречиям, обозначающим образ действия (*аукцион втемную, включение вручную; стоимость бизнеса в целом; погрузка (перевозка) наветом, наливом, насыпью, хранение, навалом, насыпью; покупка (продажа) оптом, расчет «налом», платеж натурой, временно, частично, полностью безработный; вторично, пожизненно осужденный, цепа строго без скидки, работа строго по правилам* и т. д.), в единичных случаях степень интенсивности признака (*почти деньги*). Существительные, чаще всего отглагольные, в составе термина могут сочетаться с наречиями направления и места (*движение цены вверх, движение цены вниз, дельта вверх, дельта вниз, контроль над корпорациями извне, поездка (перевозка) туда и обратно, билет туда и обратно, ценные бумаги впереди*) и времени (*перенос убытков вперед, оплата вперед, перенос убытков назад*).

ТЕРМИНЫ С НАРЕЧНЫМ КОМПОНЕНТОМ В ЯЗЫКАХ ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ

Помимо собственно наречий в терминосфере экономики отмечается достаточно представительная группа устойчивых сочетаний наречного типа, выступающих в функции примыкающих НЗК; *в рассрочку* (покупка в рассрочку, продажа в рассрочку, продажа ценных бумаг в рассрочку, вытата в рассрочку, оплата товара в рассрочку, погашение в рассрочку и др.); *в кредит* (продажа в кредит, продажа товаров в кредит, расчет в кредит и т. п.); *в убыток* (продажа в убыток); *до востребования* (вексель до востребования, вклад до востребования, оеньги до востребования, депозит до востребования, заказ до востребования, кредит до востребования, облигация «до востребования», ссуда до востребования, кредитная линия до востребования и др.); *«под ключ»* (операция «под ключ», договор, «под ключ», контракт «под ключ» и т. п.); *за печатью* (договор за печатью) и др.

Тенденцию к превращению в устойчивое сочетание проявляет и метафорический НЗК *«в парод»*, отмеченный в калькированном термине *выход «в парод»* 'операция по эмиссии и открытой продаже акций фирмы, находившейся ранее в частной собственности' [2].

В терминологии металлургии актуализируются преимущественно наречия образа действия, которые здесь наряду с опорным термином являются носителями специального значения (см. примеры выше). Среди обстоятельственных наречий зафиксированы всего два наречия с семантикой направления: *разливка сверху*, *разливка снизу*.

Своим набором наречных компонентов характеризуется и терминология математики: здесь представлены как наречия образа действия (*бесконечно малая*) и степени (*почти произведение*, *почти период*), так и наречия места и направления (*непрерывность слева*, *непрерывность справа*, *сходимость всюду*). К особенностям использования наречных компонентов в подъязыке точных наук можно отнести цепочки наречных определителей, различающихся примыканием наречия к наречию: *сходимость почти всюду*, *сходимость почти наверное'*, или ко всему составному термину с наречным препозитивным компонентом: *актуально бесконечно малая*, *потенциально бесконечно малая*.

Таким образом, проведенное исследование позволяет сделать следующие *выводы*:
}) в экономической терминосфере отмечено преобладание составных номинаций с опорным термином - отглагольным существительным, однако здесь возможны и терминосочетания «неотглагольное существительное + наречие»; в терминосистеме металлургии наименования анализируемого типа образуются путем примыкания наречного компонента только к отглагольным существительным, а в подъязыке математики наречный компонент может примыкать к отвлеченному существительному на *-ость* или же к субстантивированному прилагательному; 2) наречия, участвующие в образовании терминов экономико-правовой сферы и металлургии, принадлежат в основном к собственно-характеризующим наречиям, обозначающим образ действия; в терминологии математики словарь наречий более разнообразен: здесь представлены наречия образа действия, степени, места и направления.

Ким П А

Список литературы

1. Астен Т. Б. Аналитизм номинации: когнитивное содержание и прагматика неизменяемых существительных в русском языке в сравнении с другими славянскими языками, - Ростов н/Д.: РГЭУ (РИНХ), 2003, - 62 с.
2. Большой экономический словарь / Под ред. А. И. Азрипяна. - 5-е изд., испр. и доп. - М.: Институт новой экономики, 2002. - 1280 с.
3. Касьянова Л. Активные механизмы неологизации и русском языке конца XX - начала XXI века // Slowo. Tekst. O.as VII. Nowe^rodki nominacji iijzykowej w nowej Europie. Новые средства языковой номинации в новой Европе' Materiały VII Międzynarodowej Konferencji Naukowej. - Szczecin, 2004. - С. 93-99.
4. Ким Л. А, Термины с неизменяемым зависимым компонентом в системе средств специальной номинации: Диср, ... канд., филол. наук. — Дн., 2005, - 198 с.
5. Краткая русская грамматика / Под ред. Н. Ю. Шведовой и В. В. Лопатина - М.: Наука, 1989 - 682 с.
6. Панов М, В. *Позиционная морфология русского языка*. - М.: Наука, Школа чЯзыки русской культуры», 1999. - 175 с.
7. Пристайно Г. С., Гурута И, И., Тупица О. С. Составные термины с неизменяемым компонентом Ономастика і агієлятиви. - Виш. 16. - Дніпропетровськ. 2002. - С. 191 -200.
8. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева В, Б, Современный экономический словарь - М.: Инфра-М, 2000. - 480 с.
9. Современный русский язык: Теория. Анализ языковых единиц: В 2 ч - Ч 1 / Под ред. К. И. Дибровой. - М: Изд. центр «Академия». 2001. - 544 с.

Ким Л.А. ТЕРМИНЫ З ПРИСЛІВНИКОВИМ КОМПОНЕНТОМ У МОВАХ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ

У статті аналізуються семантика і особливості функціональної фінговедінки» прислівникового компоненту, що прилягає до опорного терміна у складних номінативних одиницях терміносистем скопа піки права, металурги та математики.

Ключові слова: складний термін, незмінюваний компонент-прислівник. семантика прислівникового компоненту, мова для спеціальних цілей

Kim L.A. TERMS WITH ADVERBIAL COMPONENTS IN THE LANGUAGES FOR SPECIFIC PURPOSES

In this article we analyse semantics and peculiarities of functional "behaviour" of the adverbial component, attached to the supporting term of compound nominal units of term-systems in economics, law, metallurgy and mathematics

Key Words: compound term, invariable component-adverb, semantics of the adverbial component, language for specific purposes

Поступили в редакцію 19.02.2007 г.

УДК 81'243:371.013: [004]

ТЕХНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Король Л.Л.

*Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка,
м. Полтава, Україна*

У статті розглянуто педагогічну майстерню як інноваційну технологію навчання студентів іноземної мови. Виокремлено й обґрунтовано основні ознаки даної технології.

***Ключові слова:** педагогічна технологія, педагогічна майстерня, іноземна мова, організація навчальної діяльності студентів*

Постановка проблеми. В умовах модернізації навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі на засадах компетентнісного підходу стрімко зростає потреба в оновленні арсеналу форм, методів і технологій.

На переконання авторитетних учених (А. Алексж, Л. Байкова, І. Бех, І. Булах, Л. Г'ребенкіна, Е. Нечаєв, В. Рибалко, І. Підласий, С. Полат, А. Реан, В. Сластьонін, Г. Щукіна й інші), насущність проблеми освітньої інноватики як такої полягає в тому, щоб надати викладацькому корпусу вузів методологію і механізми реалізації змісту освіти з урахуванням індивідуальних інтересів студентів. Щодо організації навчальної діяльності з іноземної мови, реальність полягає в дискретності концептуальної моделі, зорієнтованої на лінійний приріст знань і вмінь за формулою „трансляція репродукування”. Усвідомлення цього факту стимулює впровадження педагогічних технологій, здатних перевести академічний процес вніз із суто когнітивних в особистісно значущі площини формування іномовної комунікативної компетенції.

Оскільки оволодіння комунікативною компетенцією досягається в цільовому виді комунікативної діяльності, а не шляхом виконання деякої кількості вправ [8], буде логічним припустити, що організаційні засади навчання іноземної мови у вищій школі мають ґрунтуватися на таких домінантах, як саморозвиток, взаєморозвиток, рефлексія. Одним із дійових шляхів актуалізації окреслених домінант у навчальному процесі вніз виступає технологія, відома як „педагогічна майстерня” (ГІМд).

Аналіз останніх наукових досліджень переконливо доводить, що питання інноваційних педагогічних технологій у вищій школі (І. Богданова, С. Величко, А. Нісімчук, В. Пітюков, О. Пехота, Г. Оелєвко, С. Сисоєва, І. Якиманська та ін.), комунікативного підходу до вивчення іноземних мов (М. Возна, В. Карабан, В. Кухаренко, С. Ніколаєва, В. Парашук, В. Старко та інші) активно й різнопланово вивчаються українськими та зарубіжними вченими. У контексті нашого дослідження викликають першорядний інтерес наукові розвідки представників Санкт-Петербурзького державного університету педагогічної майстерності (Росія) Н. Белової, З. Захарченко,

Т. Єр'оміної, І. Мухіної, В. Степіхової та інших, де вперше розкрито дидактичну сутність і структуру поняття „педагогічна майстерня”.

Розгляд виведених теоретичних положень і висновків дає підстави акцентувати на відсутності єдиного розуміння ПМ, що дефінітується як система вільної навчальної взаємодії, спілкування, обміну інформацією (І. Мухіна [4, с. 65]); творча навчальна діяльність на основі „спільного думання” (Н. Белова [1, с. 13]); багатовимірною інтегративною освітньою технологією з імовірнісним результатом, зорієнтована на особистісно-діяльнісний підхід (Є. Галицьких [4, с. 65]). Подані формулювання несуть інформацію про функціональну складову досліджуваної реальності, але недостатньо віддзеркалюють її організаційну сутність. Виходячи із цього, оптимальним вважаємо визначення В. Степіхової: „Педагогічна майстерня - це інтегративна технологія організації навчання, що поєднує ігрові, дослідницькі та проблемні види діяльності” [7, с. 17].

Робота із джерелознавчою базою дозволила виявити не лише суто дефініційні відмінності, що, загалом, властиве науковому пізнанню того чи іншого феномена. Важко не помітити розбіжності в межах української й російської терміносистем: якщо російські дослідники активно послуговуються терміном „педагогічна майстерня” упродовж понад 15 років, то в працях вітчизняних учених і педагогів-методистів він досі рідкість. Частково ситуацію пояснює артикуляційна схожість із широковживаним терміном „педагогічна майстерність” - комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі [5, с. 39].

Оскільки порівняння цитованих визначень демонструє нетотожність відповідних понять, а ефективність педагогічної майстерні перевірено й доведено практикою викладання низки дисциплін у загальноосвітній і вищій школі [1; 4-7], за *мету* даної статті ставимо з'ясування *сутнісних ознак* педагогічної майстерні як технології організації навчальної діяльності студентів з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Дослідницька позиція автора базується на твердженні, що сутність, можливості й доцільність застосування всякої педагогічної технології стануть зрозумілими, якщо окреслено коло її конститутивних рис (ознак). Відтак, з'ясуємо ознаки педагогічної майстерні.

Основоположним чинником, услід за І. Мухіною, вбачаємо синхронну реалізацію в ПМ п'яти основних підходів: 1) аксіологічного, 2) системного, 3) особистісного, 4) діяльнісного, 5) рефлексивного. За *системного* підходу, розмірковує вчена, відносно самостійні компоненти цілого (розмовної теми, художнього тексту тощо) розглядаються у взаємодії, через виявлення інтегративних системотвірних якостей. Навчання, зорієнтоване на *особистісний* підхід, спирається на суб'єктність як мету, результат і головний критерій ефективності, встановлюючи пріоритет суб'єктивних міркувань, вражень, оцінок. *Діяльнісний* підхід позиціонує діяльність - вирішальну умову розвитку суб'єкта навчання і його включення в навчальний процес. *Рефлексивний* підхід виходить із необхідності самоусвідомлення результатів і навчальних досягнень, пізнання власної недосконалості з метою визначення вектора подальшої праці над собою. За І. Мухіною, особливе місце в реалізації всіх розглянутих підходів посідає *аксологічний* адже технологічний процес ПМ є, так би мовити, „зануренням” у духовний світ особистості, завдяки чому аксіологічна спрямованість організації *навчальної діяльності* в площині

ТЕХНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ...

„особистість - діяльність - свідомість" цементує весь комплекс вищеописаних підходів [4, с. 25-28].

У цілому, погоджуючись із запропонованим І. Мухіною переліком, укажемо на необхідність його поповнення важливим елементом — *діалогічним* підходом, що передбачає особистісно-рівноправні комунікативні стосунки викладача й студента, зміну ролей і функцій учасників педагогічного процесу. Педагог активізує, стимулює, формує мотиви учня до саморозвитку [3, с. 4]. Тож, за обставин актуалізації діалогічного підходу в рамках педагогічної майстерні, перед студентами відкриваються нові обрії як особистісного розвитку, так і відповідальності за якість професійної підготовки в процесі навчальної діяльності з іноземної мови. Таким чином, педагогічній майстерні властива множинність інтегративних зв'язків, що забезпечується методологічною єдністю шести підходів: аксіологічного, системного, особистісноорієнтованого, діалогічного, діяльнісного, рефлексивного.

Іншою ключовою ознакою ПМ вбачаємо чітку диференціацію етапів. Етапи проведення ПМ, про які йтиметься далі, розробила й апробувала В. Степихова [7]. Перший із них має назву „індуктор", або прийом включення у творчий процес через поєднання емоційної та інтелектуальної сфер особистості, здібностей, внутрішніх можливостей суб'єкта пізнавальної діяльності й необхідного для розв'язання поставленого завдання досвіду. На другому етапі, зазначає вчена, відбувається деконструкція - процедура „розшарування" різноманітних знакових структур заради усвідомлення того, як саме сконструйовано певну цілісність і як на цій основі можна створити нову [7, с. 15]. Як бачимо, результат деконструкції - відхід від традиційного сприйняття лінгвістичних реалій, відкриття нового смислу іномовного слова, словосполучення, тексту. Знаходження нової якості досліджуваної мовної одиниці відбувається через втрату первинної опори і дозволяє шляхом розмаїття комбінацій із частин чи елементів (слів, фрагментів тексту, асоціацій і т. ін.) досягти результату на основі нового бачення — здобутку всіх учасників майстерні. На етапі соціалізації (презентації індивідуальних результатів) відбувається оцінка творчої діяльності, співставлення варіантів виконаного завдання. За В. Степиховою, майстерня закінчується рефлексією. На цьому етапі кожен осмислює успіхи, аналізує свої відкриття і прорахунки [7, с. 16-18].

Додамо, що рефлексію позиціонують як універсальний механізм саморозвитку особистості в освітній діяльності (Ю. Кулюткін, І. Муштавинська), який ґрунтується на конструктивних уміннях побудувати висловлювання (текст, діалог), керуючись перцепціями іншої людини. Тому головною в педагогічній майстерні є аксіологічна домінанта.

До числа ключових ознак ПМ слід віднести розробку алгоритму. Наприклад, майстерню для першокурсників за назвою "My Associations: University" було проведено за таким ланцюжком послідовно виконуваних дій:

1. Студенти за 1 хвилину створювали асоціативний ряд із п'яти іменників до слова *university*.
2. Усі запропоновані варіанти іменників-асоціацій записувалися на дошці.
3. Кожен вибирав слово, з яким далі на окремому аркуші паперу складав новий асоціативний ряд.
4. Студенти обмінювались аркушами і, керуючись словами-стимулами заданого ряду, складали міні-розповіді.

Результат реалізації перших двох компонентів алгоритму майстерні надовго прикував увагу до відображених в асоціативних рядах образів (Рис. 1):

1. UNIVERSITY: impression, students, faculty, dean, bell, wisdom, selection, conversation, lecturer, blackboard, window, week-days, study, term, truancy, department, group-male, room, session, scholarship, mark, test scores, exams, classes, hall of residence, vacation, noise, chatting, discussion, library, smile, joke, nervousness, morning, textbooks/cognition, student's book, mark, curriculum, erouv.

2. IMPRESSION:

- a) Jim-jam, people, test, dean, test scores.*
- b) Rived, anxiety, queue, stuffiness, tiredness.*
- c) Week-day, papers, mishmash, frown, spectacles,*
- d) Heat, fear, people, papers, relaxation.*
- e) Morning, preparations, cars, park, classroom,*
- f) Tension, chance, dictation, mistake, list.*

Рис. 1. Асоціативні ряди імеників-стимулів педагогічної майстерні на тему: "My Associations: University"

Створені на основі наведених асоціацій міні-тексти характеризувалися різноманітними способами утілення заданої ідеї. На етапі рефлексії студенти відзначили можливість повному оцінити події, поновити ціле, послуговуючись окремими деталями, намагання відтворити емоційний стан автора асоціативного ряду.

Зрозуміло, що алгоритм педагогічної майстерні може і повинен ускладнюватися, чи, навпаки, спрощуватися відповідно до змісту навчального модуля, рівня підготовленості академічної групи, часового фактора тощо. Доцільно варіювати види мовленнєвої діяльності, використовувати допоміжні засоби (ілюстративні матеріали, тексти). Та яких би структурних трансформацій не зазнавав алгоритм, навчальна діяльність у форматі педагогічної майстерні незмінно апелює до світу емоцій, розкриває особистісні смисли, дарує можливість вивчати стандартну розмовну тему крізь призму важливого й цікавого для себе (товаришів по групі). Саме так у майстерні реалізується головна умова ефективного навчання іноземної мови: освоєння матеріалу не як рутинне запам'ятовування, а як творче пізнання на ґрунті особистого досвіду. Узагальнюючи викладене, можемо констатувати, що педагогічна майстерня на заняттях з іноземної мови у вищій школі слугує потужним мотиваційним чинником невідповідного мовлення.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх теоретичних і методичних аспектів аналізу педагогічної майстерні як інноваційної технології. Предмет подальшого розгляду *автор* убаचाє в обґрунтуванні культурологічного підходу як важливого чинника організації навчальної діяльності з іноземної мови у вищій школі та конструюванні на цій основі алгоритмів педагогічної майстерні.

ТЕХНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ...

Проведене дослідження дозволило дійти *висновку*, що сутнісними ознаками педагогічної майстерні як технології організації навчальної діяльності студентів з іноземної мови є, по-перше, інтегративність змісту, що виявляється в синхронній реалізації шести основних підходів: аксіологічного, системного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, рефлексивного та діалогічного; по-друге, чітка диференціація-технологічних, етапів; по-третє, конструювання, алгоритму педагогічної майстерні відповідно до реального рівня академічної підготовленості студентів.

Список літератури

1. Белова Н.И. Мастерская: приглашение к поиску // На путях к новой школе. - 2004. - № 6. - С. 25-30.
2. Галицких Е.О. От сердца к сердцу: мастерские ценностных ориентации для педагогов и школьников. — Спб., 2003.
3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посіб.-К., 2001г
4. Мухина И.А. Педагогическая мастерская в образовательном процессе. - Спб., 2005.
5. Педагогічна майстерність: Підручник / ЛА. Зязюн, Л.В. Крамущепко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна.-К., 2004.
6. Педагогические мастерские: теория и практика / Сост. Н.И. Белова, И. А. Мухина. - Спб., 1998.
7. Степихова В,А. Педагогические мастерские в опыте учителей: Метод, лособ. — Спб., 2002.
8. Denninghouse F. Epoch of Commanication in Language Learning // Praxis, - 2001. - № 5. - P. 15-22,

Король Л. Л. ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЗНАКИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МАСТЕРСКОЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

В статье рассмотрена педагогическая мастерская как инновационная технология обучения студентов иностранному языку. Определены и аргументированы главные особенности данной технологии.

Ключевые слова: педагогическая технология, педагогическая мастерская, иностранный язык, организация учебной деятельности студентов

Kozol L.L. TECHNOLOGICAL ATTRIBUTES OF PEDAGOGICAL WORKSHOP ON EMPLOYMENT ON FOREIGN LANGUAGE IN A HIGHER SCHOOL

The article deals with pedagogical workshop - an innovational technology of language learning. The main peculiar features of the given technology are determined and scientifically proved.

Key words: pedagogical technology, pedagogical workshop, foreign language, organization of educational activity of students

Поступила до редакції 23.02.2007 р.

УКД 070

ВИКЛАДАННЯ МЕДІАПРАВА В УКРАЇНІ: ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Леонарді Д.

Оксфордський університет, Велика Британія

*Програма порівняльного медіа-права та політики Центру соціо - правових
досліджень*

Programme in Comparative Media Law and Policy at the Centre for Socio-Legal Studies

*У статті подано перелік тем і приклади змісту викладання медіаправа у
навчальних закладах України.*

Ключові слова: медіаправо, Європейський суб, свобода слова

Курс з медіа права

•Тематика

•(відповідно до рішення, прийнятого під час Лондонського семінару у травні 2006р.) у центрі курсу має бути змістмедіа, а не структура;

•Новини, інформація, реклама, розваги

•**Права медіа (дифамація, тасмниця приватного життя, ЗМІ та суди, ЗМІ та законодавство, ЗМІ та місцева влада)**

•Громадський порядок

•Ідеальний перелік тем для висвітлення

•Міжнародні та наднаціональні системи

•Як провести справу до Страсбурзького суду

Міжнародні та наднаціональні системи, що варто висвітлити у курсі

•Огляд системи ООН у сфері свободи слова

•Європейські регіональні системи

•Рада Європи

•Європейська Конвенція з прав людини та Європейський суд з прав людини

•Обов'язкове право та "м'яке право" (*напр.*, рекомендації Ради Європи)

•**ОБСЄ - Організація з безпеки та співробітництва у Європі (Роль Доповідача з свободи висловлювань - наразі це Мікрос Харазши з Угорщини)**

Чому доречним є викладання цих міжнародних та наднаціональних систем та принципів українським студентам-журналістам?

•Міжнародні та наднаціональні системи мають пріоритет над національними нормами, що мають менш захищаючий характер, та рішеннями внутрішніх судів.

•Уряд України зобов'язаний дотримуватися Європейської Конвенції з прав людини та інших судових рішень/міжнародних стандартів.

ВИКЛАДАННЯ МЕДІА-ПРАВА В УКРАЇНІ: ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ..

Приклади змісту викладання

• На основі прав:

• дифамація

• захист журналістських джерел

• національна безпека, тероризм та свобода слова

• класифікація медіа ("захист споживача")

• регуляція/ліцензування медіа (включаючи спектр)

• права мов меншин

• досудова публічність/ образа суду; відкритість судової системи; обмеження на висвітлення

'відповідальність медіа

• нецензурна мова/непрстойність

• повноваження та неупередженість судів

• комерційні заяви, включаючи політичну рекламу

• доступ до інформації

• приватне життя та втручання медіа

• Процедурні питання у Страсбурзі:

• скарга/реєстрація

• неприйняття у випадку односторонності: Комітет

• Рішення про прийняття, що приймається Палатою (- або -t)

• Вирок Палати (направлення до Великої Палати: серйозне питання інтерпретації.

• Повторне слухання (рада 5 Велика Палата)

• Осіаточне рішення (або після трьох місяців (...))

• Можливий результат? : Дружне врегулювання

• Національні засоби вичерпано

• Процедурне право

• Правило 6 місяців

• Втручання національної влади

• Жертва ?

• Відсутність "*actiopopularis*"

• Законодавство не оцінюється *in abstracto*

• Фізична особа чи організація

Принципи організації матеріалів для курсу

• Використання поділу/номенклатури Ради Європи та їхнє застосування як до європейського, так і українського матеріалу

• Прецедентне право у контексті Статті 10 Європейської Конвенції з прав людини
<http://www.v4v.humanrights.coe.int/niedia/documents/dh-inni/caselaw-er.english.doc>

• Медіа-підрозділ Ради Європи - багато матеріалів на їхньому сайті

• IRLS/спостерігачі Observatory (Медіа підрозділ Ради Європи)

• Довідник з прав людини No. 2 - Свобода висловлювань
[http://www.coe.int/T/E/Human rights/iirhb2.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_rights/iirhb2.pdf)

Міжнародні стандарти

• Стаття 19 і стаття 20 -- Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права (нецензурна мова/підбурювання)

• Комітет ООН з прав людини - занепокоєння з приводу великої кількості скарг щодо дифамації, поданих політиками (Сербія та Чорногорія, 2004)

•Комітет ООН з прав людини - при застосуванні закону про злочинну дифамацію держава має визнавати, що допустимі межі критики на адресу публічних осіб ширші ніж по відношенню до приватних осіб (Сербія та Чорногорія 2004)

•Стаття 19 (3) недозвіл на обмеження висловлювань у політичних цілях (Комітет ООН з прав людини: Сербія та Чорногорія. 2004)

•Порушення щодо дифамація держави має бути відмінено (Комітет ООН з прав людини: Сербія та Чорногорія, 2004)

Міжнародні механізми

•Злочинна дифамація не є виправданим обмеженням; всі подЮні закони має бути відмінено (Спільна Декларація, 2000)

•Закони про злочинну дифамацію часто використовуються у Африці та Латинській Америці; такі закони загрожують особам, які практикують свободу висловлювань (Організація Американських Держав/ Африканська Комісія з прав людини і народів, спецзвіт, 2005)

•Відміна ув'язнення як покарання за дифамацію має стати кроком на шляху до декриміналізаціїта пом'якшення всіх законів про дифамацію (Спецзвіт ОБСЄ, 2004)

Важливі навички, яким треба навчити:

На що звертати у судовій справі, що розбирається у курсі з медіа права

•Факти

•Проблема

• Рішення:

•**Остаточне рішення національного суду**

•**Тип порушення**

•Обґрунтування

(думка суду 4 аргументи)

Чому важливо дати українським студентам-журналістам навички розбору прецедентів?

•Для викладача:

•**Використовувати інтерактивні методи викладання**

•**Організовувати дискусії в аудиторії**

•**Покладатися на попередню самостійну підготовчу роботу студентів/використовувати аудиторні години для підготовки**

•Для студентів:

•**Розуміти прецедентне право Європейського Суду з прав людини, де вони можуть побачити європейські стандарти захисту**

•**Порівнювати прецеденти, відслідковувати зміни у прецедентному праві, виділяти критерії, які використовує Європейський Суд з прав людини**

Приклад: вивчення рішення Європейського Суду з прав людини щодо дифамації політиків

•Народний депутат

•**Українська медіа група v. Україна, 2005 - Порушення Статті 10 Європейської Конвенції з прав людини**

•Українська медіа-група володіє щоденною газетою "День". У серпні 1999 Наталія Вітренко (лідер ПСГТУ) подала позов до Мінського районного суду м. Києва проти "Дня", вимагаючи відшкодування матеріальної та нематеріальної шкоди на основі того, що

ВИКЛАДАННЯ МЕДІА-ПРАВА В УКРАЇНІ: ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ...

інформація, яка містилася у статті, опублікованій 21 серпня 1999, була неправдивою і завдала шкоди її гідності та репутації як народного депутата.

Викладання Європейських принципів:

Ключові проблеми дифамації у Європейському Суді з прав людини

•Баланс (конкуруючих; інтересів: свобода преси не є абсолютною.

•**Таммер v. Estonia, 2001(образлива мова у інтерв'ю)**

•**Оскаржені зауваження стосувалися аспектів приватного життя.**

•**Оскаржені зауваження стосувалися цієї людини як матері та її ролі у розпаді попередньої родини її чоловіка.**

•**Інформація не аналізувалася з точки зору суспільного інтересу або загальної важливості.**

•Образа, шок або занепокоєння: , свобода висловлювань "стосується не лише 'інформації' чи 'ідей", що сприймаються позитивно або розглядаються як необразливі або нейтральні, а й тих, що ображають, шокують або непокоять державу або будь-яку групу населення".

•Погляд за межами Європи: порівняння Європейський Суд з прав людини / Інтерамериканський Суд з прав людини

шУ рішенні по справі Івчер Бронштейн v Перу у 2001 Інтерамериканський Суд з прав людини, всліуючи юриспруденцію Європейської о Суду з прав людини, зазначив, що "[свобода висловлювань] повинна гарантуватися не тільки відносно розповсюдження інформації та ідей, що сприймаються позитивно, або розглядаються як необразливі або нейтральні, але й відносно тих, що ображають, є небажаними чи шокуючими для держави або будь-якої групи населення"

•Європейський Суд з прав людини виявив у багатьох рішеннях, що захист "доброго імені та репутації" надмірно експлуатується владою (чиновниками, політиками, працівниками судової системи, офіцерами поліції)

•Стаття 10 Європейської Конвенції з прав людини захищає політичні висловлювання (на комерційні/рекламні та художні висловлювання може накладатися більше обмежень)

•Стаття 10 Європейської Конвенції з прав людини захищає дебати щодо проблем, які становлять суспільний інтерес (щоб дозволити ЗМІ виконувати функцію собаки-охоронця демократичної системи).

Леонард Д. ПРЕПОДАВАННЯ МЕДІА ПРАВА В УКРАЇНІ: ПРЕДЛОЖЕННЯ ПО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ І ЄВРОПІЗАЦІЇ УЧЕБНОЇ ПРОГРАММИ

В статті представлено перелік тем і прирмерне содержание медиа права для вузов Украины.

Ключевые слова: медиа право, Европейский суд, свобода слова

Leonard D. TEACHING MEDIA-RIGHT IN UKRAINE: THE OFFERS TO MAKE THE EDUCATIONAL PROGRAM MORE INTERNATIONALISM AND MORE EUROPE

In article the list by that and provisional contents media-right for high schools of Ukraine is submitted

Key words: media-right, European court, freedom of a word

Поступила до редакції 08.02. 2007 р.

УДК 378.9:070(477)

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТ ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ЖУРНАЛИСТИКА»

Мананин В.Н., Манакина Н.М.

Запорожский национальный университет, г. Запорожье, Украина

В статье поднимаются вопросы, связанные с актуальностью изучения межкультурной коммуникации будущими журналистами. Особое внимание уделяется учету межкультурных и межъязыковых различий в сфере общественных связей (PR).

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, поведенческий стереотип, языковая картина мира, контрастивная лингвистика, концепт

Постановка проблемы. Межкультурная коммуникация (далее - МКК) - традиционный предмет изучения на факультетах иностранных языков. Причем там МКК преподается преимущественно на материале только тех культурных и лингвистических различий, которые являются релевантными для изучаемого иностранного языка.

Актуальность. В последнее время разработка общей теории межкультурной коммуникации, объектом исследования которой становятся межкультурные различия на глобальном уровне с привлечением широкого материала культурологического и лингвострановедческого характера. Не секрет, что отечественная наука в этом отношении значительно отстает от западноевропейских и американских исследований. Причина проста: в СССР идеологически замкнутое пространство не ставило перед собой задач такого плана, и основной целью было не изучение особенностей других народов и культур, а внедрение советского образа миропонимания в мире. Хотя и тогда проводились интересные исследования по специфике речевого поведения и невербальной коммуникации.

Вопрос о необходимости изучения МКК на факультетах журналистики в отечественных университетах является относительно новым: большинство учебных планов вузов, где готовят будущих журналистов в Украине, не включает этот предмет для обязательного или хотя бы факультативного изучения. Исключения редки. Хотя, согласно опросу, студенты, в особенности будущие журналисты-международники, заинтересованы в получении знаний по теории и практике межкультурной коммуникации.

Попытаемся очертить круг основных проблем, связанных со спецификой МКК как учебной дисциплины для будущих журналистов с учетом мирового опыта преподавания этого предмета.

Прежде всего следует напомнить, что годом рождения МКК как академической дисциплины следует считать 1951, когда вышла в свет книга американских исследователей Э. Холла и Д. Трагера «Culture as Communication» («Культура как коммуникация»). Чуть позже, в 1959 году, Э. Холл публикует следующую свою книгу.

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТ...

которая стала знаковой для МКК: «The Silent Language» («Язык молчания», или «Немой язык»). Однако становление МКК как учебной дисциплины в США, а позднее - в странах Европы - это 60-70-е годы XX века. Сегодня эта дисциплина настолько популярна, что ее включают в учебные планы практически всех гуманитарных специальностей. Украина, другие государства СНГ, кроме, пожалуй, России, значительно отстают от мировых стандартов в этом направлении. Поэтому вопрос о МКК для будущих журналистов для нас особенно актуален.

Несмотря на достаточно большой опыт в области познания и изучения других культур, языков, особенностей ментальноеTM, то есть всего того, что составляет объект межкультурной коммуникации, нерешенными остаются многие теоретические проблемы МКК. В исследовании межкультурной коммуникации выделяется как минимум три основных направления: психологическое, социологическое и лингвистическое. Каждое из них претендует на круг своих собственных метанаучных концептов в зависимости от целей и методов изучения.

Так, например, социологические проблемы МКК связаны с социальной адаптацией мигрантов, сохранением и потерей традиционных культур национальных меньшинств. Психологов в области МКК интересует в первую очередь социальная и индивидуальная психологическая адаптация и особенности психологической интерпретации поведенческих стереотипов в чужеродной среде коммуникации. Лингвисты занимаются вопросами контрастивного анализа языковых картин мира в духе идей теории лингвистической относительности Сепира-Уорфа. Журналистов как профессиональных посредников (по определению ключевого термина *media*) в социуме интересуют абсолютно все указанные аспекты (направления) межкультурной коммуникации. Это согласуется не только с практической ориентацией журналистской деятельности, но и с ингердисциплинарностью самой МКК как особой области знания.

Современное состояние теории МКК характеризуется, как было сказано, разноголосицей мнений и подходов. Можно выделить следующие основные вопросы, которые остаются до конца не решенными: соотношение МКК и других научных и прикладных сфер знания; место МКК и общей коммуникации; предметная область и типология МКК; понятийный аппарат МКК; моделирование актов межкультурной коммуникации; функции МКК; национально-культурные стереотипы и пути их освоения и преодоления; межкультурная этика и МКК и другие. Для журналистской деятельности важными являются прежде всего практические модели получения и интерпретации медиа-информации на межкультурном уровне.

Известно, что наиболее полярными сферами МКК являются европейская и восточно-азиатская, что обусловлено религиозными, культурно-историческими и лингвистическими факторами. Даже такая универсальная категория, как темпоральное (представление о времени), по-разному структурируется в культурах и языках этих народов. В Европе, и особенно в Америке принято ценить время. *The time is the money - Время - деньги*. Это главный лозунг западного менталитета. Время постоянно называется, уточняется, определяются его точные границы в настоящем, прошлом и будущем, что, соответственно, четко фиксируют языки. Арабы, напротив, считают, что время - это нечто, что движется само по себе от прошлого к настоящему, а затем - к будущему, а люди перемещаются вместе с потоком времени. Поэтому нечего волноваться и беспокоиться. Всякого рода общественные события, деловые встречи и т.п. не имеют фиксированного начала и конца. Назначенное заранее время под

воздействием обстоятельств может быть изменено. При этом личные беседы всегда важнее других событий, так как самое важное, по их мнению, поддержание дружеских связей и отношений [1, с. 18]. Что-то похожее наблюдается и в китайской культуре, что отражено, например, в «Книге перемен»: не надо пытаться изменить время, а следует полностью подчиняться ему. Время - это река. И есть время плыть по реке, поворачивать, когда она поворачивает свое течение, сушить весла и т.д.

В связи с этим принято дифференцировать культуры разных народов по отношению ко времени и выделять три основных типа временной ориентации; к прошлому (например, азиатские культуры, частично - британская), настоящему (латиноамериканская культура) и будущему (например, североамериканская) [3, с. 49]. Украинская и русская культуры, по всей вероятности, занимают промежуточное (между прошлым и будущим) положение, что восходит еще к скифско-азиатским историческим связям и по-прежнему слабо рефлексирует в нашей ментальное™. Это отражается, в частности, в небрежном, а иногда и безответственном отношении ко времени, работе, обязанностям (*Работа не волк, в лес не убежит*).

Различные временные стратегии обуславливают особенности интерпретации событий и фактов в информационном поле. Если сравнить освещение одних и тех же событий в западноевропейской и азиатской прессе, то можно отметить некоторые отличия репрезентации материалов. Европейский стандарт подает информацию в стратегии прямой директивы: факт - освещение - комментарий. Как правило, вначале уже предлагается и первоначальная журналистская оценка факта. Азиатский вариант освещает то же самое, но по спиралевидной линии, когда подступы к конкретным оценкам и комментариям осложняются излишними, с нашей точки зрения, описаниями, сравнениями, отступлениями и т.п.

Приведенный пример различий - только один из многих, с которыми необходимо знакомить будущих студентов-журналистов. Следующий шаг - обучение приемам и методам межкультурной трансляции информации. Конечная цель такого обучения - создание информационно корректных текстов, адаптированных к особенностям мировосприятия чужих культур и традиций без искажения сути информации и ее интерпретации.

В основе обработки информации в сфере МКК должен быть положен принцип ценностных ориентаций. Этот принцип означает учет культурно и социально значимых ценностей на планетарном уровне, что в итоге обеспечит взаимопонимание и взаимное уважение представителей различных народов и наций.

Выводы. Таким образом, МКК как научная дисциплина и учебный предмет в области журналистского образования имеет ряд теоретических и практических аспектов, которые имеют свою специфику по сравнению с общей теорией МКК и другими специальными сферами ее применения. Углубленная разработка этих аспектов только начинается, и от качества их воплощения в современный учебный процесс, зависит качество подготовки будущих украинских журналистов, которые смогут успешно работать в сфере международной информации и коммуникации.

Список литературы

1. Гудков Д.Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. - М., 2007
2. Шагаль В.О. Арабский мир: пути познания. Межкультурная коммуникация и арабский язык. - М., 2001.

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТ...

3. Gudykunst W., Kim Y.Y. Communicating with strangers: an approach to intercultural communication. - N.Y., 1992.

Манакін В.М., Манакіна Н.М. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ „ЖУРНАЛІСТИКА”

У статті порушуються питання, що пов'язані з актуальністю вивчення міжкультурної комунікації майбутніми журналістами. Особлива увага приділяється урахуванню міжкультурних та міжмовних відмінностей у сфері громадських зв'язків (PR).

Ключові слова: міжкультурна комунікація, стереотип поведінки, мовна картина світу, контрастивна лінгвістика, концепт

Manakin V.N., Manakina N.M. THE INTERCULTURAL COMMUNICATIONS AS AN EDUCATIONAL SUBJECT FOR A SPECIALITY «JOURNALISM»

The article focuses on the problems of the necessity of teaching cross-cultural communication to future journalists. Special attention is paid to the cross-cultural and language differences in public communication media and PR.

Key words: cross-cultural communication, stereotype of behavior, language picture of the world, contrastive linguistics, concept

Поступила в редакцію 12.03.200? з.

УДК 74.261.3

О ПРОБЛЕМЕ УГЛУБЛЕННОГО ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В КЛАССАХ ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

Мельничук Ю.Ю.

Херсонский государственный университет, г. Херсон, Украина

В статье рассматривается углубленное изучение русского языка в контексте филологического профиля. В качестве примера анализируется опыт работы Херсонской специализированной школы №51 с углубленным изучением русского языка, а также приводятся методические рекомендации для проведения нестандартных уроков русского языка в профильных классах

***Ключевые слова:** углубленное изучение русского языка, 'филологический профиль, коммуникативный подход, личностно-развивающий подход*

Постановка проблемы. Процесс перехода на 12-летний срок обучения, профилизация старшей школы ставят конкретные задачи перед современной системой образования, решение которых призвано «обеспечить равный доступ учащейся молодежи к общеобразовательной профильной и начальной допрофессиональной подготовке, непрерывное образование в течение всей жизни, воспитание личности, способной к самореализации, профессиональному росту и мобильности в условиях реформирования современного общества» [4, с. 8],

Русский язык как один из развитых языков мира обладает значительным познавательным, развивающим и воспитательным потенциалом. Его изучение способствует формированию гуманистического мировоззрения, духовного мира личности с ее общечеловеческими и национальными ценностями, расширению научного кругозора, развитию творческих способностей, познавательных интересов. Однако в процессе реализации профильного обучения для данной дисциплины выявляется ряд нерешенных вопросов, обусловленных различными факторами: несоответствием между социальными запросами и нормативными документами, регламентирующими объем и содержание обучения, отсутствием методической литературы и соответствующих учебников, неготовностью школы к созданию классов филологического профиля и др.

Анализ последних достижений и публикаций. Проблема углубленного изучения русского языка в классах с филологическим профилем на современном этапе перехода к 12-летней системе обучения не была специально разработана на данный момент, однако в отдельных статьях, например Гудзик И.Ф., идет речь об отборе содержания для профильного обучения русскому языку [2].

Цель статьи - проанализировать проблему реализации профильного обучения русскому языку, опираясь на реальную практику школы.

Изложение основного материала. Русский язык как учебная дисциплина в системе, профильного образования относится к одному из основных профилей общественно-гуманитарного направления филологическому. Следует напомнить, что «профильные

О ПРОБЛЕМЕ УГЛУБЛЕННОГО ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА...

предметы изучаются углубленно», что предполагает более глубокое и полное овладение понятиями, теоретическими сведениями, предусмотренными общеобразовательным стандартом, соблюдение системного изложения учебного материала, его логического упорядочения и др. [4, с.9].

Основным государственным документом, который определяет объём и содержание учебного материала по русскому языку в профильных классах, является программа. Не надо углубляться в детальный анализ, чтобы выяснить, что 12-ый класс действующей программой не предусматривается. Профиль обучения, кроме предметов, изучающихся углубленно, включает курсы по выбору. Программы для таких курсов в методических изданиях встречаются единично [3] или разрабатываются автономно для отдельных учебных заведений. Методические рекомендации, специальная литература, учебные пособия как для курсов по выбору, так и для профильного предмета отсутствуют. Учителям приходится работать по старым учебникам, самим разрабатывать методический и дидактический материал.

Конечно, на данном этапе проблема профильного обучения в целом, не говоря уже о конкретных школьных предметах, находится на стадии разработки, однако процесс внедрения углубленного изучения русского языка в школьную практику длится уже третий год, что является достаточно большим сроком для современного техногенного общества с его возрастающими темпами жизни и обновления информации.

Сегодня на Украине не так много школ с русским языком - профилирующим предметом. В южном регионе, например, лишь одно учебное заведение работает по такому направлению. Это Херсонская специализированная школа № 51 с углубленным изучением русского языка им. Г. А. Потёмкина. Высокий уровень педагогических кадров: из шести членов кафедры русского языка и литературы пять учителей высшей категории, четыре из которых учителя-методисты; реальные достижения учащихся: призовые места в городских олимпиадах, конкурсах МАН Украины по русскому языку, Международной олимпиаде по русскому языку. Неплохая материально-техническая база: два компьютерных класса, Интернет, кассеты с языковым обеспечением, видеомэгафон, спутниковое телевидение - дали школе возможность хорошо себя зарекомендовать среди других учебных заведений.

На уроках русского языка, в соответствии с программными требованиями, учителя-словесники главной задачей считают реализацию коммуникативного подхода, потому что (как поясняет заведующая кафедрой русского языка и литературы Шехгер С. А.) цель языковеда - научить пользоваться языком, а не вооружение учащихся лишь лингвистическими знаниями. Этим и обуславливается в школе выбор методов и приёмов обучения: чтение молча, чтение вслух, устное сочинение, устное изложение, составление диалогов по предложенной учителем ситуации, аудирование с различными вариантами заданий. Учащиеся с интересом выполняют данные виды работ, им нравится придумывать диалоги, они самостоятельно составляют тесты - эти виды упражнений учащиеся воспринимают как игру что повышает личностно-активный характер учебной деятельности.

Личностно-развивающий подход к обучению реализуется благодаря использованию разноуровневых заданий. На уроках русского языка в профильной школе широко осуществляется текстоцентрический принцип, ведется последовательная работа по стилистике. Особенно нас заинтересовал метод проектов, который объединяет, по сути, инновационную и традиционную методику. Он заключается в том, что класс разбивается

на группы (интерактивное обучение), каждая из которых получает задание подготовить за определенный срок проект (в зависимости от сложности задания время варьируется, но чаще всего дается неделя). Формой отчетности, защиты проекта может выступать готовый альбом, стенгазета, плакаты, вмещающие сообщения по заданной теме (традиционное обучение), материал, подобранный и обработанный при помощи разнообразных источников - библиотека, Интернет (проблемное обучение), рисунки, коллажи (творческий подход).

Компьютерные технологии занимают приоритетное место в изучении русского языка, что всячески поощряется учителями этой школы.

Углубленному изучению русского языка способствует проведение факультативов, включающих индивидуальную работу с заинтересованными детьми. На этих занятиях осуществляется подготовка учащихся к олимпиадам, конкурсам, а также работа с участниками МАН Украины.

На достаточном научно-теоретическом уровне проводится научно-методическая работа. Учителя школы тесно сотрудничают с кафедрой, русского языка Херсонского государственного университета, принимают участие в научно-практических конференциях, семинарах, чтениях, проходящих в вузе.

Опираясь на опыт работы профильной школы с русским языком обучения, беседы с учителями-предметниками, учащимися и родителями, мы пришли к выводу, что методическая организация уроков по русскому языку в классах филологического профиля вызывает определенные затруднения у учителей. Методически целесообразные уроки находят живой интерес у учащихся, активизируют их познавательную деятельность и дают позитивные результаты. Особенно интересны для учащихся нестандартные виды работ, позволяющие расширить рамки школьной жизни, выйти за ее пределы, «примерить» на себя ту или иную профессию. Смежная с филологическим профилем профессия журналиста достаточно престижна в настоящее время, поэтому специфические виды работы, включающие элементы журналистики, приветствуются как школьниками, так и их родителями. Исходя из этого мы разработали методические указания для проведения нестандартных уроков русского языка в классах филологического профиля. В качестве примера приводим основные положения методических рекомендаций для проведения «Пресс-конференции»)

Старшеклассники обычно увлекаются событиями шоу-бизнеса, спорта, поэтому проведение «Пресс-конференции» на уроке русского языка с использованием интервьюирования встречается с интересом и при тщательной подготовке не вызывает особых сложностей как у учителя, так и у учащихся.

Подготовка к интервью

Чтобы вызвать интерес учащихся к предстоящей деятельности, на уроке, целесообразно рассказать об интервью как об одном из динамичных и впечатляющих газетных жанров. Собеседником журналиста может быть известный актер, певец, спортсмен, топ-модель, политик, журналист и т.д.

После того как школьники поддержат учителя в проведении «Пресс-конференции», необходимо познакомить их с речевыми особенностями интервью: употребление элементов живой разговорной речи, уместно использованные, они придают высказыванию живость и непринужденность, простоту и задушевность, с их помощью достигается лаконизм и экспрессивность выражения мысли. Лексическую основу интервью составляет нейтральная лексика, однако в зависимости от содержания

О ПРОБЛЕМЕ УГЛУБЛЕННОГО ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА...

разговора в интервью может широко употребляться лексика научная, разговорная, формы речевого этикета и др. Также уместно включенная в текст интервью «справка» о социальном статусе, жизненных позициях и других интересных особенностях личности собеседника помогает полнее и глубже раскрыть сущность вопроса.

Учитель объявляет тему пресс-конференции, например «Ваш путь к успеху», «Плюсы и минусы современной поп-культуры» и т.д. Предмет информации должен быть близким, понятным, хорошо осмысленным.

Затем будущим участникам предлагается разделиться на две команды: интервьюируемые и журналисты. Интервьюируемых может быть 4-5 человек - это должны быть находчивые, творческие ребята с хорошо поставленной речью. Каждый интервьюируемый выбирает себе роль, о которой сообщает заранее (Ирина Билык, Алёна Винницкая, Ани Лорак, Андрей, Шевченко, братья Кличко, Анжелина Джоли, Джони Депп и т.д.). Он собирает материал о выбранном человеке, «вживается» в образ, читает его биографию, интервью с его участием. Интервьюеры тоже собирают материалы о личностях, у которых им предстоит брать интервью. Они заранее готовят вопросы, интересную информацию для «справки». Учитель обращает внимание на то, что вопросы должны быть правильно и четко сформулированы, корректны по отношению к собеседнику, а также не должны повторяться.

Проведение «Пресс-конференции»

Столы расставляются как на пресс-конференции: интервьюируемые за отдельными столами лицом к залу. Хорошо, если у участников будут бейджики с именами и выполняемой ролью, чтобы не возникало недоразумений. Со звонком «журналисты» занимают положенные места в зале. Учитель объявляет пресс-конференцию открытой и приглашает гостей. Их радушно встречают. Каждый гость представляется и рассказывает немного о себе. «Журналисты» по очереди задают вопросы, касающиеся темы обсуждения. Учитель следит за тем, чтобы соблюдался порядок, чтобы дискуссия не вышла из русла и не стала выяснением отношений между спорящими сторонами, для этого требуется логическое построение высказывания и его серьезная аргументация. Гости тоже могут задавать вопросы.

После того как тема будет исчерпана, пресс-конференция объявляется закрытой, выражается благодарность всем её участникам. Интервью оформляется в письменном виде. Учитель еще раз напоминает, что для того чтобы интервью получилось удачным, надо: 1) выбрать интересного человека; 2) изучить предмет беседы; 3) тщательно продумать основные и дополнительные вопросы; 4) правдиво и точно передать мысли собеседника (прочитать ему свои записи, проверить все, что можно проверить: названия, даты, имена, фамилии, цифры и т.д.).

Актуальное, содержательное интервью непременно обратит на себя внимание читателей и достигнет цели, ради которой оно писалось.

Выводы. Таким образом, на сегодняшний день в структуре профильного обучения русскому языку особенно остро стоит проблема подготовки и издания методического обеспечения: учебников, методических пособий, программ с учетом специфики профильного образования, уровневой дифференциации и 12-летнего обучения. Перспективой дальнейшего развития рассмотренной темы может выступить разработка методики преподавания русского языка в классах филологического профиля.

Список литературы

1. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. - 2003. - С.8-14.
2. Гудзик И.Ф. Учитывать потребности и склонности учащихся // Русская словесность в школах Украины. - 2004. - №5-6. - С.2-6.
3. Жучок В. Основы журналистики. Програма курсу за вибором для 8-11-х класів // Завуч - 2004 - №) 17-18. - С 14-16.
4. Про затвердження концепції профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. -2003. - №24.— К.. Педагогічна преса. - С.28-32.
5. Программы по русскому языку для общеобразовательных учебных заведений с русским языком обучения. 10, 11 классы. Филологический профиль. // Всесвітня Список літератури в середніх навчальних закладах України. - 2003. - №7-8. - С. 2-4.

Мельничук Ю.Ю., ДО ПРОБЛЕМИ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В КЛАСАХ ФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглядається поглиблене вивчення російської мови у контексті філологічного профілю. Як приклад аналізується досвід роботи Херсонської спеціалізованої школи №51 з поглибленим вивченням російської мови, а також наводяться методичні рекомендації для проведення нестандартних уроків російської мови в профільних класах

Ключові слова: поглиблене вивчення російської мови, філологічний профіль, комунікативний підхід, особистісно-розвивальний підхід

Mel'nichuk U.U. THE PROBLEM OF THE RUSSIAN LANGUAGE PROFOUND STUDY IN PHILOLOGICALLY SPECIALIZED CLASSES

The article focuses its attention on the Russian language profound study in the philologically specialized context. The author analyses the teaching experience of Kherson school №51 specializing in the Russian language profound study and gives methodical recommendations for conducting non-typical lessons of the Russian language in specialized classes.

Key words: the Russian language profound study, philologically specialized, communicative approach, personal developing approach

Поступила в редакцію 19.02.2007 ;

УДК 801 561

**МАГИСТЕРСКИЙ КУРС «СЕМАНТИКА И ФУНКЦИИ РУССКИХ ЧАСТИЦ»
В СВЕТЕ НОВЫХ ПОДХОДОВ К ПРЕПОДАВАНИЮ ЛИНГВИСТИКИ
В РАМКАХ ДВУХУРОВНЕВОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ
ЕВРОПЕЙСКОГО ТИПА**

Нагорный И. А.

Белгородский государственный университет, г. Белгород, Россия

В статье, описана, концепция магистерского курса «Функциональная перспектива предложения» в свете новых подходов к преподаванию лингвистики в рамках двухуровневой системы образования. Квалификация сообщаемого проанализирована как ментальная операция субъекта Систематизирован комплекс прагматических смыслов, реализуемых частицами в предложении-высказывании.

***Ключевые слова:** функционализм, магистр, образовательное пространство, Болонский процесс*

Актуальность. Магистерский уровень в многоуровневой системе образования, с одной стороны, дает возможность уделить достаточное внимание новейшим тенденциям в развитии современной лингвистической науки, а с другой стороны, - позволяет выработать единые кредитные основания взаимозачетов спецдисциплин по филологическому направлению подготовки специалиста при интеграции конкретных магистерских программ университетов в общеевропейское образовательное пространство.

Функционально-системный подход к рассмотрению явлений языкового и речевого уровня является устоявшимся, имеет глубокие корни в лингвистической науке. Традиционный функционализм предполагает среди прочих ориентацию молодого исследователя на роль исследуемой единицы в составе единицы более высокого ранга.

Функции элементов языка составляют один из предметов рассмотрения магистерского курса «Функциональная перспектива предложения» в рамках двухуровневой системы образования европейского типа. Данный курс основывается на детальном анализе семантических, прагматических, коммуникативных, логических и семиотических функций русских частиц как служебных единиц языка в семантической структуре единиц более высокого уровня - предложений-высказываний.

Постановка проблемы. Интерес к подобного рода образованиям обусловлен ярким диссонансом между структурно-модельным и семантико-прагматическим статусом служебного элемента в предложении-высказывании. Необходимость рассмотрения этого сложного вопроса подтверждает тот факт, что служебные слова -• общность функциональная, грамматическая. Структурная факультативность, обусловленная морфологическим статусом служебного слова, грамматикализованность значения

отнюдь не мешает служебному слову быть синтаксически емким, выполнять в предложении-высказывании целый комплекс разноаспектных функций. Курс мыслится логически завершенным, так как функции служебных элементов, с одной стороны, объединяются в разряд предикативных, служащих для соотношения высказываемого с действительностью, а с другой стороны - выражают отношение, автора высказывания к сообщаемому.

При разработке термина «Функциональная перспектива предложения» применительно к содержанию магистерского курса учитываются следующие факторы: динамизм выполняемых частицами функции; системность, функциональная иерархичность и комплексность; предикативный характер функций; функциональная разноаспектность, которая основывается на широте отношений между говорящим, высказыванием и объективной действительностью. Функциональная перспектива квалификативного высказывания определяется как совокупность динамичных, иерархически организованных, систематизированных разноаспектных функций, охватывающих аспекты отношения говорящего к высказываемому в плане субъективной квалификации.

Решение поставленных задач должно сориентировать будущего магистра филологического образования на углубленное осмысление ряда проблем, активно разрабатываемых в русле современной прагмалингвистики, функционально-семантического и функционально-коммуникативного синтаксиса: человеческого фактора в языке, авторства, речевого воздействия, семантической организации предложения-высказывания, взаимообусловленности модуса и диктума, категориальной сущности персуазивности, специфики авторской квалификации.

Частицы как знаки вводятся говорящим в предложение-высказывание для обозначения чего-либо. Это не что иное, как обозначение определенного вида отношений. Некая мыслительная операция субъекта фиксируется таким образом в предикативном знаке. Частица - одно из средств номинации ментальных действий субъекта, поскольку обозначенными могут считаться не только предметы или явления, но также связи и отношения, в которых предметы или явления находятся друг по отношению к другу, а также по отношению к говорящему и адресату. Анализ семиотических функций позволяет прийти к ряду выводов относительно того, что в знаковой системе социума частице приписан собственный функциональный статус языкового знака отношения.

Изучение блока семантико-прагматических функций ставит целью изучение семантической структуры квалификативного предложения-высказывания. Причиной обращения к данным функциям явилась яркая субъективность высказываний с частицами, обязательная представленность в них при помощи служебного элемента, позиции говорящего. Определение той роли, которая отводится частицам как вербализаторам «точки зрения», установление способов влияния субъективного на объективное оказывается важным для выявления особенностей соотношения высказываемого с действительностью. Исследование высказываний с частицами убеждает, что последние, не являясь ядерными элементами семантической структуры, активно участвуют в ее уточнении, обслуживании, а иногда и формировании, в результате чего достаточно сильно трансформируют смысловое поле предложения-высказывания субъективными характеристиками, выступая в роли не факультативных, а семантически обязательных элементов.

МАГИСТЕРСКИЙ КУРС «СЕМАНТИКА И ФУНКЦИИ РУССКИХ ЧАСТИЦ»⁴,

Смыслы, вводимые частицами в предложение, существенно конкретизируют собственно предложенческие смыслы, соотносят их с говорящим, «проявляют» его позицию говорящего. Данные смыслы важны для высказывания, так как выражают авторство, что для речевого образования (в отличие от конструкции, модели) является определяющим.

В магистерском курсе как центральная проводится мысль о том, что диктум и модус являются иерархическими образованиями. Однако будучи противопоставленными, диктум и модус не являются абсолютно чуждыми друг другу в едином семантическом пространстве предложения-высказывания. Они взаимообусловлены, и эта обусловленность закономерна.

Высказывания с частицами интересны в том плане, что в них зафиксирован в действии процесс, который может быть условно обозначен как *снятие четкой противопоставленности диктума и модуса, объективного и субъективного*. В такого рода высказываниях объективный и субъективный *слои смысла* приближены друг к другу, представляют собой синтез двух единств. Диктум при помощи служебного квалификатора как бы «притягивается» к модусу, используется для нужд модуса, в результате чего личностные- смыслы внедряются в объективную часть - диктум, усложняя его смысловую структуру. Элементы модуса актуализируют элементы диктума посредством трансформации семантических полей пропозитивно значимых элементов.

В магистерском курсе делается попытка обосновать статус модусных смыслов, исследовать их природу, решить проблему структурированности, определить роль, отводимую субъективным смыслам в структуре общего смысла предложения-высказывания.

Введение указанного курса в учебный план подготовки магистра филологического образования оправдано тем, что слово в языке многофункционально. Слово в языке и речи выполняет комплекс функций, соотнесенных как со значением, так и с той ролью, которая отводится слову в предложении или тексте. Разноаспектность в рассмотрении функций слова, таким образом, закономерна. Функциональный подход к анализу предложений с частицами основывается на том, что последние являются носителями функций, отражающих различные аспекты отношения высказываемого к действительности. Функциональный подход помогает выявить то, с какой целью и каким образом говорящий квалифицирует высказываемое. В связи с этим актуальными представляются не рассмотрение лексико-грамматических значений частиц, а анализ способов их корректирующего воздействия на семантическое поле предложения. Это необходимо иметь в виду, так как выносимые на обсуждение проблемы составляют область антропоцентризма, человеческого фактора в языке.

Заметим также и то, что функциональный анализ заставляет по-иному взглянуть на проблему исключительно частеречного подхода к изучению служебных слов языка, в частности русских частиц. Узость частеречного подхода в настоящее время очевидна. Частицы, как служебные элементы, проявляют себя исключительно на уровне предложения-высказывания, что позволяет говорить о наличии у них особой, синтаксической семантики.

Выводы. Для преподавателя высшей школы, работающего в рамках двухуровневой системы образования, данный спецкурс видится полезным, поскольку: во-первых объясняет суть важных семиотических и семантико-прагматических аспектов изучения служебных слов на ментально-перцептивном уровне; во-вторых, намечает четкие

Нагорный И.А

перспективы углубленного анализа заявленных проблем на уровне магистерских диссертаций; в-третьих, соотносит взятые для анализа вопросы с проблематикой смежных лингвистических и литературоведческих дисциплин, базирующихся на кредитной оценке знаний студента; в-четвертых, помогает будущему магистру взглянуть на ряд привычных языковых явлений с новой, порой весьма полезной стороны.

Нагорный И.А. МАГІСТЕРСЬКИЙ КУРС «СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІЇ РОСІЙСЬКИХ ЧАСТОК» У СВІТЛІ НОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИКИ В РАМКАХ ДВОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТИПУ

У статті описана концепція магістерського курсу «Функціональна перспектива речення» у світлі нових підходів до викладання лінгвістики в рамках дворівневої системи освіти. Кваліфікація повідомленого проаналізована як ментальна операція суб'єкту. Систематизовано комплекс прагматичних значень, що реалізуються частками в реченні-вислові.

Ключові слова: функціоналізм, магістр, освітній простір, Болонський процес

Nagorniy I.A. MASTERS COURSE «SEMANTICS AND FUNCTIONS OF RUSSIAN PARTICLES» SUCH AS MODERN LINGUISTICS THEORY OF DOUBLE-STAGE SYSTEM EDUCATION IN EUROPEAN TYPE

The report explains the status of qualification as the mental operation of the subject. The object, subject and foundation of qualification are characterised here, and also the connection of the qualification with communicative aim of a speaker. We explain the aim of subject qualification and the sphere of its using.

Key words: Functions, Master of Arts, Educational area, Bologna process

Поступила в редакцію 27.012.2007 г.

УДК 811.1' 342.9' 42

КОМПОЗИЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕКСТОВ РЕЛИГИОЗНОЙ ПРОПОВЕДИ

Рудик И. В.

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, г. Одесса, Украина

Данная статья посвящена исследованию-англоязычной устной проповеди. Исследование текстов проповеди на синтаксическом уровне, позволило выявить композиционную структуру и различия между ее частями

Ключевые слова: проповедь, вступление, композиционная структура, заключение

Повседневная жизнь, наука, право, искусство, религия являются социальными областями взаимодействия людей. Развивая тезис о соответствии между областями социального взаимодействия людей и сферами общения, можно констатировать: поскольку религия признается одной из областей социального взаимодействия, следовательно, существует и религиозная сфера общения. В названной сфере общения принципиально важным является назначение соответствующей формы общественного сознания, характерная для него форма мысли и тип содержания, а также цели и задачи общения. Общение в религиозной сфере происходит как в устной, так и в письменной форме и предполагает такие виды текстов, как религиозная проповедь, молитва, песнь, исповедь, послание, доклад на религиозной конференции, беседа, поучение, воззвание и др. Все эти тексты обладают рядом интегральных признаков, объединяющих их под названием «религиозный текст», что позволяет говорить о наличии определенного класса религиозных текстов.

Цель статьи. В данной работе нами рассматривается феномен проповеди, отличительным признаком которой является, с одной стороны, принадлежность к «религиозным текстам», а с другой – соответствие канонам любого светского риторического произведения.

Постановка проблемы. В связи с тем что в настоящее время в лингвистических исследованиях наблюдается смещение акцента на прагматический аспект изучения языка, стало возможным широкое понимание текста как коммуникативно-прагматической величины [1, с. 34]. В качестве релевантных для понимания текста, по мнению Е.Е. Анисимовой, выступают все элементы, участвующие в его структурировании и оказании его прагматического воздействия на адресата. При этом очевидно, что текст перестает трактоваться как сугубо речевой феномен, а выступает как сложное семиотическое образование, границы которого существенно расширяются за счет включения в него наряду с языковыми средствами средств других семиотических систем.

Исходя из этого, можно понимать текст как единицу коммуникации, представляющую собой семантически, структурно и функционально законченное целое,

предназначенное для реализации общего целевого назначения, общей коммуникативной задачи, поставленной автором [4, с. 141; 1, с. 36]. В данной формулировке учтены как внутренние, так и внешние характеристики текста: его разложимость на более мелкие единицы и несводимость к их совокупности, его связь с адресантом и направленность на адресата.

Если применить данное определение текста к исследуемым в нашей работе текстам проповедей, то окажется, что, согласно этому определению, религиозная проповедь является текстом в лингвистическом понимании. Проповедь имеет все признаки, позволяющие идентифицировать ее как текст, имеющий определенную специфику: религиозная проповедь - это последовательность определенных предложений, *связанных между собой относительно законченной темой*; проповедь обладает семантической завершенностью, имеет функциональную доминанту -- воздействие на адресата, содержит в себе элементы различных семиотических систем, а также обладает определенной композиционной моделью.

Текст проповеди обладает *определенным композиционным планом, своей традиционной структурой*. Известно, что христианская проповедь заимствовала у античной риторики устойчивую схему расположения материала [3, с. 36]. В соответствии с этой схемой практически любая проповедь имеет по крайней мере 3 обязательных части:

- вступление
- главная(основная) часть
- заключение.

Несмотря на то, что проповедь построена по устоявшемуся порядку следования элементов и в ней достаточно ясно обозначаются ее составные части, тексту проповеди чужд ярко выраженный схематизм, подобно тому, который наблюдается в документах, инструкциях, афишах и т.д. При желании проповедник может сократить какой-то элемент, а в другой элемент внести добавочную информацию.

В гомилетиках раздел, имеющий своей задачей разъяснение вопроса порядка следования элементов, называется формальной гомилетикой. Наибольшей систематичностью изложения этих вопросов, по *свидетельству В.Ф. Певницкого 16, с. 176*], является гомилетика Швейцера. В формальных гомилетиках обычно говорят о 3-частном делении проповеди: экзорцизм, наррация и конклюдия либо о 4-х частном: приступ, наррация, состоящая из двух частей, и заключение [7, с. 310]. Гомилетические рекомендации русской православной церкви также предлагают четырехчастное деление проповеди: вступление, основная часть, нравственное приложение, заключение [5, с. 22]. Высказывается также наблюдение о 5- частном построении проповеди: приступ, тема, разделение, исследование и заключение [6, с. 178].

Изучение существующих в риторике и гомилетике трудов по построению проповеди и предварительное, рассмотрение материала исследования позволили присоединиться к сторонникам 4х-частного деления проповеди и выделить следующие части, отличающиеся относительной самостоятельностью и преследующие конкретную иллокутивную цель:

- *Введение*. Оно отличается краткостью; а нем обычно говорится о том, какому событию и каким евангельским стихам посвящается проповедь. В связи с этим, данную часть проповеди можно назвать *манифестацией темы*.

- *Наррация*. В данной части идет пересказ евангельского события, повествуется о пращнике или святом, которому посвящено богослужение. В этой части проповеди

КОМПОЗИЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕКСТОВ РЕЛИГИОЗНОЙ ПРОПОВЕДИ

наиболее ярко проявляется информационная, или, в другой терминологии, репрезентативная функция языка.

- *Трактовка*, Здесь представлено рассуждение священника по поводу изложенного в наррации и толкование приведенного Евангельского сюжета.

- *Заключение*. В этой части проповеди делается вывод, вытекающий из трактовки, звучит пожелание прихожанам или побуждение к выполнению каких-либо действий, отвечающих нормам христианской морали.

По содержательно-формальным признакам вторую и третью части проповеди можно объединить в основную часть проповеди.

Целью введения является привлечь внимание слушателей и добиться от них предварительного сочувствия. Исходя из неоднородности современной аудитории на христианской проповеди, необходимо отметить, что от того, как именно священник начнет свою речь, часто зависит успех в установлении контакта с аудиторией, в привлечении их внимания с первой же минуты речи. Цель определяет средства, поэтому начало речи строится так, чтобы заинтересовать слушателя и дать ему определенную установку.

Начало своей речи проповедник может построить разными способами, следуя в каждом случае одному и тому же коммуникативному намерению - добиться от слушателей внимания, предварительного понимания и предварительного сочувствия. Соответственно, введение в проповеди должно демонстрировать большое разнообразие лингвистических средств в зависимости от выбранного говорящим способа начала речи.

Значительную часть в тексте проповеди занимает наррация. В структуре текста проповеди, как указывалось выше, наррация представляет собой вторую часть, следующую после вступления.

Необходимо отметить, что граница между вступлением к проповеди и ее основной частью (наррацией) почти никогда не бывает четкой. Чаще всего соединительную и синтезирующую функции выполняет переходное высказывание, которое трудно отнести к одному из пограничных композиционно-структурных элементов.

Целью данной части проповеди является, с одной стороны, сообщение адресату религиозной информации, а с другой - оказание эмоционального воздействия на слушателей посредством вовлечения их в описываемые события.

Для этого, несмотря на огромный разрыв между временем описываемого события и временем повествования о нем, проповедник стремится настолько живо и наглядно представить это событие, будто сам был непосредственным свидетелем его. Для создания эффекта присутствия в повествование могут быть включены различного рода описания, рассуждения, характеристики.

Наибольший объем в проповеди занимает трактовка, следующая в тексте за наррацией.

Целями этой части проповеди являются как уяснение для слушателей сообщенной в наррации информации, так и убеждение аудитории в истинности этой информации посредством логического обоснования. Для этого речь проповедника строится таким образом, «что из предыдущих суждений необходимо вытекают или следуют другие» [2, с. 147]. Именно взаимосвязанность, взаимозависимость составляют основное содержание этой части проповеди. Отношения причинного следования формируют целостную, логически упорядоченную картину. Несмотря на то, что реализаторами смысловой связи эксплицитно могут выступать синтаксические и лексико-грамматические средства связи, во многих случаях невозможно указать никакого формального средства, обеспечивающего связность, кроме логического отношения между пропозициями. В этих случаях применима теория риторической структуры для анализа трактовки в тексте проповеди.

Рудик И.В.

Заключение в проповеди преследует двоякую цель; суммировать в сознании слушателей общую картину всего сказанного и вызвать у аудитории определенные чувства. По этой причине заключительная часть проповеди, с одной стороны, носит обобщающий характер, выполняет *суммирующую функцию* и содержит вывод по основной идее проповеди; а с другой стороны, предполагает наличие средств эмоционального воздействия на слушателей. В заключении не содержится новой фактической информации, а информация разъяснительного характера носит обобщающе-констатирующий характер, *поэтому* чаще всего оно оформляется в виде обобщения, подведения итогов.

Нередко заключение строится при помощи привлечения разнообразных цитат со ссылкой на источник. Оно также может быть построено на образном сравнении, эмоционально воздействующем на слушателей, и содержать призыв.

Заключительная часть играет важнейшую роль в композиционном строении проповеди. Слушатель может не уловить логику аргументации в основной ее части, он может забыть (по прошествии некоторого времени), о чем говорил священник, каким именно образом он излагал свои мысли. Однако умело построенное заключение остается в памяти, именно оно часто служит исходным пунктом при попытке *слушателя восстановить ход аргументации* в речи священника через некоторое время.

Список литературы

1. Анисимова Е.Е. Коммуникативно-прагматические нормы немецких апеллятивных текстов. Дис-д-ра филол.наук. - М., 1994. - 434 с.
2. Асмус В.Ф. Логика. - М.; Госполитиздат, 1947 - 387 с.
3. Гаелароа М.Л. *Античная риторика как система* // Античная поэтика: Риторическая теория и литературная практика. - М.: Наука, 1991, - С.27-59
4. Киселева Л. А. Вопросы теории речевого воздействия.-Л. Изд-во Ленинградского ун-та 1978. - 160 с.
5. Настольная книга священнослужителя-В 8 т. - М Изд-во Моск. Патриархии. 1985-1989 -Т.2. - 196 с.
6. Певницкий В.Ф. Церковное красноречие и его основные законы. СПб., 1908 - 293 с.
- 7, Murphy J.J. (ed.) Rhetoric in the Middle Ages. A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine, to the Renaissance. - Berkley, Los-Angeles, Londorr Univ. of California Press. 1974. - 395 p.

Рудик ЛВ. КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ПРОПОВІДІ

У статті розглядається усна англomовна проповідь. Дослідження проповіді на синтаксичному рівні дозволило виявити її композиційну структуру, а також різницю між частинами.

Ключові слова: проповідь, вступ, композиційна структура, висновок

Rud/ki.V. COMPOSITE FEATURES OF ENGLISH SERMON TEXTS

This paper deals with the oral English sermon texts. The research of sermon texts on syntactic level allowed to reveal composite structure of the sermon texts and differences between their parts.

Key words: sermon, preamble, composite structure, postambie

Поступила в редакцію 05.02.2007 г.

УДК 378.6(075.8):811

ДО ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА З МОВИ

Сідельніков В.П.,¹ Сушинська І.М.²

¹Донецький національний університет, м.Донецьк, Україна

²Донецький інститут залізничного транспорту, м. Донецьк, Україна

У статті розглядається сучасне розуміння граматики фундаментального підґрунтя мовної системи у проекції на відображення його у сучасних підручниках з мови. У роботі репрезентовано короткий огляд деяких тенденцій у розробці принципово нових граматик.

Ключові слова: мовна система, підручники з мови, граматика, функціональна граматика, навчальний процес

Постановка проблеми. Підручник є одним з найважливіших елементів в організації навчального процесу: систематичне викладання будь-якого предмету становить собою розподілений у часі процес формування у свідомості учнів певної моделі об'єкта, що вивчається. Головна функція підручника – використання його у практиці навчання. Головні критерії оцінки підручника – успішність та ефективність навчання. Стосовно мови, як об'єкта вивчення, найбільш прийнятною є модель, яка достатня для формування мовної компетенції (знання про мову як систему у всіх її сутнісних виявах структурному та функціональному) та здійснення мовленнєвої діяльності, співвіднесеної з певним мовним наміром, інтенцією. Мета статті – короткий огляд тенденцій у розробці принципово нових граматик.

У сучасному суспільстві зростає почуття незадоволення викладачів, школярів, студентів, наукової громадськості викладанням рідної мови у середній та вищій школі. Незадоволення, зокрема, зумовлене способами подання матеріалу у підручниках, стратегіями вивчення рідної мови, що пропонуються у чинних навчально-методичних комплексах, неточним відтворенням наукової інформації, репрезентацією застарілих наукових парадигм у підручниках з мови. Практика розробки та створення підручників для середніх навчальних закладів різного типу та для вузів, що склалася протягом останніх десятиліть, набула майже стихійного характеру: відсутнє послідовне державне регулювання підручникомознавчої та видавничої діяльності, перш за все з боку науково-методичних центрів, міністерств та відомств. Створюється враження, що абсолютно не використовується те теоретичне підґрунтя, на якому традиційно будувалася підручникзнавча діяльність. Відзначені причини зумовлюють нагальну необхідність підвищення якості навчально-педагогічної літератури, і зокрема підручників, у процесі вдосконалення навчального процесу у сучасній школі, концептуальному оновленні його змісту.

Аксиоматичним є положення: підручник повинен відображати теоретичні основи тієї предметної галузі, з якою він співвідноситься. Відомо, що підхід до мови як соціально-природного об'єкта може бути принципово різним: підхід, характерний для пересічного споживача мови, і підхід філолога-лінгвіста. Споживач-непрофесіонал, як

зазначає Роман Гельгардт, розглядає мову як аксиологічно значимий інструмент, за допомогою якого він задовольняє у першу чергу комунікативні потреби. Споживач-професіонал зацікавлений у розумінні механізму будови та функціонування мовної системи. Саме з цієї позиції необхідно розглядати основні підходи до розробки і створення підручників для шкіл та вузів. Слід одразу зазначити, що сучасні шкільні та багато вузівських підручників хибують на консерватизм у висвітленні наукових основ системи мови як природного соціального організму. *Практика створення сучасних підручників суттєво відстає від наукових пошуків сучасної лінгвістики. Вірогідною причиною є те, що наукові результати досліджень у граматиці постають розрізнено, відсутній організаційний початок, який би дозволив синтезувати знання у галузі структурно-семантичної, когнітивної та функціональної лінгвістики. Наслідком цього є існування численних граматик: формальної, комунікативної, когнітивної, трансформаційної, асоціативної та інших. У такій ситуації правомірно виникає питання щодо відмінностей між цими граматиками.*

Сучасні підручники висвітлюють наукові основи мови як природно-соціального явища переважно з консервативних позицій. Так, до нашого часу в описі граматичного ладу мови переважає традиційний, формальний підхід без урахування функціональної та когнітивної природи мовної системи. Це зумовлює необхідність усвідомлення того факту, що граматика як універсальний механізм, що зв'язує елементи мови в одну систему, не може бути формальною. Будь-яка сутність є завжди формованою, не може бути нефункціональною, бо кожна формована сутність має природне призначення, функцію, не може бути некогнітивною, бо у самій граматиці та у *Ti* категоріях відображено мовне знання про навколишній світ, некомунікативною, тому що мова є засобом спілкування.

Мова як функція мозку - явище природне, об'єктивне, і людина прагне зрозуміти будову самої мови, але водночас мова через свідомість відображує позамовну *дійсність*. Однак здатність відображувати не означає абсолютну об'єктивність, тому що змістова сторона позамовної дійсності неоднозначно тлумачиться, інтерпретується людиною, яка формується у певному соціокультурному середовищі. Це зумовлює необхідність відтворення у підручниках з мови національно-культурної специфіки народу-носія мови.

Як свідчить практика навчання мові, підручники повинні бути принципово різними для аудиторії, у якій вивчається мова як рідна, і для аудиторії, у якій мова вивчається як іноземна. Усвідомлення цієї істини зумовило необхідність змінення методичної стратегії у процесі навчання російській або українській мові як іноземній. Ця стратегія стала називатися комунікативно спрямованою.

Класичним зразком цих тенденцій у наукових дослідженнях та підручничознавчій діяльності є дві роботи: підручник "Теория функционально-коммуникативного синтаксиса" М.В. Всеволодовой (2000) та наукове видання "Коммуникативная грамматика русского языка" Г.О. Золотовой, Н.К. Онипенко, М.Ю. Сидоровой (2004), що розраховане на філологів, гуманітаріїв, викладачів та учнів. Автори кожної з цих робіт вважають свій підхід до граматики нетрадиційним. Так, М.В. Всеволодова у *передмові* підкреслює, що саме практика викладання російської мови інофонам (термін Всеволодовой) засвідчила необхідність нетрадиційної граматики, структура *якої* передбачала б опис: 1. Змістового семантичного простору мови. 2. Сукупності засобів вираження тих або інших змістів 3. Типологію цих засобів та їх функціонування у мові. 4. Мовні механізми, що визначають функціонування у мовленні мовних засобів

ДО ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА З МОВИ

зумовлених потребами комунікатив. Останнє є прикладним за своїм характером, орієнтоване на володіння мовою, а не на аналіз абстрактних прикладів [1, с.3].

Іншу специфіку має "Коммуникативная грамматика русского языка". За словами авторів, пропонується ними концепція не повинна сприйматися читачем як альтернативне вчення про будову мови, водночас книга становить собою нове осмислення граматики російської мови. Автори підкреслюють, що опис граматичного ладу, здійснений ними, не може претендувати на вичерпну повноту. Спираючись на досягнення сучасної лінгвістики останніх десятиліть, мовознавці у своїх пошуках нових підходів до опису мови часто перебували на діаметрально протилежних позиціях - від прагнень до "чистої форми" до загального звернення до семантики, до вивчення мовного акту з урахуванням усіх його складових, з домінуючим зацікавленням у мовній особистості і, нарешті, до тексту як результату змістових та комунікативних інтенцій [2, с.9].

Правомірно стверджувати, що всі нові, глибокі за своїм змістом підходи до розгляду будови мови є своєрідними окремими острівцями заново пізнаного, але ще не пов'язані, не систематизовані потужною силою аналітика, який зумів би диференційовані знання зробити єдиним цілим, інтегрованим. Ось чому сучасні різноманітні граматики не є самостійними, а становлять аспекти єдиносутнісної граматики, генеральна функція якої полягає у тому, щоб за допомогою елементарних знань, що містяться в обмеженій кількості форм і значень, у певному розумінні давніх, а тому і зовнішньо примітивних (внутрішньо ж глибоких, що складають генетичний код мовлення), передати шляхом комбінації граматичних та лексичних форм безкінечну кількість людських знань. Сучасні різноманітні граматики становлять собою окремі "прибудови" з різним функціональним спрямуванням до уже побудованої на міцному підґрунті класичної граматики. Необхідна потужна інтегративна сила, що дорівнює аналітико-синтетичній діяльності академіка Виноградова, який зумів узагальнити накопичені до того часу знання про мовну систему і репрезентувати їх у вигляді граматичного вчення про слово, щоб окремі острівці лінгвістичних знань із семантики, когнітивістики, функціоналізму з'єднати в один материк сучасного фундаментального знання про граматичну будову мови.

Професор воронезького університету О.М.Ломов, визначаючи зміст та обсяг граматики, відзначив, що "контури її простежуються слабо". Але водночас зауважує, що "граматика (як наука про спільні принципи побудови мовних рівнів) чітко протиставляється іншій науці - науці про використання мови людиною" [3, с. 4]. Інші курси: стилістика, риторика, орфоєпія, орфографія, лексикографія, пунктуація не мають безпосереднього відношення до будови мови, отже, введення їх у сучасні підручники підпорядковується принципу "нікуди більше подіти" [3, с. 12].

У межах інноваційних пошуків сучасної граматики часто здійснюють протиставлення: граMATика традиційна і нетрадиційна, граMATика тривіальна і нетривіальна. Так, автори "Коммуникативной грамматики русского языка" (2004) в передмові говорять про те, що пропонується ними книга віддзеркалює пошуки нетрадиційних шляхів вивчення лінгвістичних об'єктів, одним з яких є граMATика [2, с. 3]. М.В. Всеволодова у передмові до підручника "Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка" підкреслює необхідність створення нетрадиційної граматики [1, с. 3]. О.М. Ремчукова у своїй монографії "Креативный потенциал русской грамматики" пропонує поняття "нетривіальна іраMATика", маючи на увазі під нею граматику

не узусу і норми, не граматику буденного пізнання, а граматику творчості, а тому поруч з'являється її носій, який іменується "творчий мовець" [4, С.67]. У цьому випадку автор креативну граматику (творчу) протиставляє стандартній, узусній, нормативній.

Усі безперечні здобутки сучасних досліджень мови досі трактуються як "позанормативні", що збіднює і архаїзує зміст дисципліни. Було б зайвим доводити потребу в регулярному оновленні нормативного масиву знань у підручниках з мовознавства даними про найновіші наукові відкриття. Тому укладання нових переосмислених загальних курсів дисципліни слід розглядати як необхідний складник наукового прогресу.

Висновки. Навіть побіжний огляд різних підходів до самої граматики як фундаментального ярусу мовної системи свідчить про те, що сучасні знання про будову мови потребують систематизації, глибокого узагальнення та об'єднання в одному вченні про граматичну будову мови з урахуванням її сутнісних сторін: семантики, когнітивності, функціональності і форми.

Список літератури:

1. Всеволодова М.В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса. - М., 7000.
2. Золотова Г.Л., Ониненко У.К., Сидорова М.Ю. Коммуникативная грамматика русского языка - М., 2004.
3. Ломов А.М. Грамматика: содержание и объем понятия// Русский язык вчера, сегодня, завтра. - Воронеж, 2000.
4. Ремчукова Е.Н. Креативный потенциал русской грамматики. - М., 2005.

Сидельников В.П., Сушинская И.М. К ПРОБЛЕМЕ СОВРЕМЕННОГО УЧЕБНИКА ПО ЯЗЫКУ

В статье рассматривается современное видение грамматики как одного из фундаментальных оснований языковой системы в проекции на отражение в современных учебниках по языку. В работе представлен краткий обзор некоторых тенденций в разработке принципиально новых грамматик

Ключевые слова: языковая система, учебники по языку, грамматика, функциональная грамматика, учебный процесс

Sidelnikov V.P., Sushynskaya I.M. TO THE PROBLEM OF THE MODERN LANGUAGE MANUAL

The article examines the modern view of Grammar as the basis of the language system and its usage in modern language manuals. The article gives a brief overview of some tendencies of developing new grammars

Key words: language system, language manuals, grammar, functional grammar, educational process

Творчність до редакції 02.02 2007р.

УДК 811.161.2+81 '342/344J+38

МИЛОЗВУЧНІСТЬ ТА КОНОТАЦІЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Українець Л.Ф.

*Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна*

У статті розглядається роль милозвучності як універсальної фоностилістичної категорії у формуванні професійного мовлення студентів-філологів. Іманентною рисою милозвучності української літературної мови є передусім її дзвінкість, яка детермінована в структурі лексичних одиниць не лише голосними, але й приголосними та їх сполуками. В умовах білінгвізму збереження дзвінкості шумними в процесі комунікації - важлива стратегічна мета, що дозволяє передусім захистити нормативність української літературної мови і зберегти найбільшу його цінність - національні фоностилістичні риси, які й обумовлюють красу й гармонію українського мовлення.

***Ключові слова:** милозвучність (евфонія), дзвінкість, професійне мовлення, фоностилістичні закономірності, голосні, приголосні*

Актуальність. Активне впровадження в Україні новітніх педагогічних технологій, зокрема кредитно-модульної системи організації навчального процесу, відкривають студентам-філологам широкі можливості для глибокого опанування наукового курсу "Сучасна українська літературна мова", який у системі лінгвістичних дисциплін філологічного факультету посідає одне із чільних місць.

Модель кінцевої мети курсу - не лише забезпечити системне і свідоме засвоєння студентами лексичних, фонетичних і граматичних норм сучасної мови, тобто її словникового складу, фонетичної системи і граматичної будови, але й сформувані лінгвістичні засади для мови професійного спілкування, адже для студентів-філологів мова - це и об'єкт наукових спостережень, і знаряддя професійного становлення. Саме завдяки мові здійснюється формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя-словесника, який постійно на уроках і в позаурочний час повинен підпорядковувати мовні засоби конкретному комунікативному завданню: навчати дітей вправно володіти образним літературним словом, даруючи їм високу радість насолоджуватися естетикою досконалості літературного слова. А це передбачає засвоєння необхідних знань та вироблення відповідних навичок і вмінь відтворювати національну специфіку лінгвістичного знака, послуговуючись системою фоностилістичних закономірностей і тенденцій, що висвічують особливості мови як духовного скарбу народу, її гармонію та красу. Мета статті - розгляд ролі милозвучності як універсальної фоностилістичної категорії у формуванні професійного мовлення студентів-філологів.

Постановка проблеми. Функціонуючи в різних сферах людської діяльності, зокрема й в освітній, українська літературна мова має можливість сповна зреалізувати закладені в ній природні чинники, які роблять її приємною, а відтак і зручною для комунікації. Йдеться про її милозвучність (евфонію), котра забезпечується передусім звуковими

параметрами, серед яких чи не найголовнішим є урівноваження вокалізму та консонантизму. Не випадково ще на початку ХХ століття відомий український письменник В.С. Самійленко, закликаючи дбати про фонетичну красу рідного слова, зауважував, що українська мова саме співвіднесенням голосних і приголосних наближається до італійської і якщо й не займає першого місця за своєю естетичною звукобарвистістю, то лише через окремі негармонійні з'єднання-приголосних у небагатих, але активно вживаних словах [3, с.3}. Частота голосних і приголосних у лексичних одиницях є домінуючою характеристикою милозвучності української мови і в дослідженнях Н.І. Тоцької [5] та І.Г. Чередниченка [7], котрі підкреслювали, що в середньо-процентному відношенні вона наближається до показників 50:50, хоч Н.І. Тоцька й зазначала помітне зниження голосних (до 42%) в окремих стилях, що є, на думку патріарха української фонетики, ознакою того, що українська мова частково втрачає свою гучність [5, с.5]. Отже, використання слів із рівномірним чергуванням вокальних і консонантних одиниць на зразок *калина, небо, летіти зоря, місяць, люди* є значно привабливішими з погляду теорії комунікації, ніж слова *впач, штахетка, першість, яцірчин*, оскільки вони містять сполуки приголосних, що порушують акустичну рівновагу в словах на користь менш звучних фонетичних одиниць, і це слід постійно браги до уваги, виробляючи навички красивого, витонченого літературного мовлення. Узагалі, в українській мові протягом її історичного розвитку формувалися й діяли фонетичні закономірності, які суворо обмежували появу незручних для вимови н слуху сполук. Це й моделювання відкритих складів за теорією висхідної звучності (*рі-ка, бе-ре-ги, ди-ти-на, ма-лю-ва-ти, ба-чи-ти*), і спрощення в групах приголосних (*чесний, щасливий*), і розвиток голосних у середині кінцевих консонантних сполук (*ісвекор, сосен, човен, вогонь*), і закономірна поява фонетичних синонімів або фонетичних варіантів, особливо серед службових частин мови {*зі-зо-із; в-у-уві; під-під; над-наді*} тощо, Ю.Л. Мосенкіс, наприклад, цілком логічно за законами евфонії вважає можливою навіть трипільську генезу милозвучності української мови, а це свідчить про те, що красиве мовлення як естетична категорія є фоностилістичною універсалією й потребує свого системного обґрунтування як у власне науковий, так і в прагматичній площині [2, с.7].

Серед усіх засобів створення евфонії української літературної мови особливе місце посідає й формування таких звукових моделей лексичних одиниць, у яких дзвінкі елементи становлять основу або принаймні переважають серед їх приголосних компонентів. Така структурна організація лексем забезпечує "насиченість мови дзвінками приголосними" [1, С.314], що, власне, й обумовлює "здатність фонетичної системи" сучасної української літературної мови "до мелодійного звучання" [там само]. В українській мові багато питомих та запозичених лексичних одиниць, консонантна структура яких сформувалася тільки звучними приголосними • сонорними та дзвінками: *завдання, азалія, льон, луна, люди, народ, ювілей, ягода* тощо. Однак на рівні звукового оформлення слів окремі категорії приголосних у тих чи інших комбінаторно-позиційних умовах (передусім у кінці та в середині слова перед глухими) схильні втрачати дзвінкість, а це, безперечно, впливає на естетичну ідентифікацію лексеми в межах будь-якого стилю мовлення. Участь голосу у творенні дзвінких приголосних, котрі мають здатність формувати евфонічно досконалу звукову модель українського слова, проливає світло на динаміку орфоепічних закономірностей (точніше, на формування нових вимовних еталонів) сучасної української мови, а відтак і на тенденції власне фоностилістичного порядку. Йдеться про явища інтерференції, що виникають під впливом фонетичної системи спорідненої російської мови, завдяки чому може бути втрачена одна з вагомих національних рис української літературної мови, що

МИЛОЗВУЧНІСТЬ ТА КОНОТАЦІЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ. ^

робить її мелодійною, - дзвінкість; Відтак у процесі спілкування студенти мають дбати про послідовне збереження голосового сегмента кінцевими приголосними слова (*наро* [O], *рі* [r]), *бері* [z], *гардеро* [b] та ін.), пам'ятаючи, що, від цього залежить формування такої моделі слів, яка в межах національного звукотипу є не лише нормативною, але й естетично досконалою.

Одним зі шляхів насичення слів голосом є так зване одзвінчення глухих приголосних унаслідок регресивної асиміляції за дзвінкістю (*е* [i] *лави*, во [gz] *ал*, *про* [z'b] *а*, *боро* [d'b] *а* тощо). Таке уподібнення завжди відбувається як у середині слова, так і „на межі двох слів, що вимовляються в одному такті чи в одній фонетичній фразі, тобто не розділяються помітною паузою” [4, с.34]. При цьому „глухий приголосний змінюється під впливом сусіднього дзвінкого так само, як і в межах одного слова” [там само], наприклад: *як же* - [i-a'g'je]. Оскільки таке одзвінчення відбувається лише у вимові й не передається на письмі, а літературна норма активно поспується цими евфонічними процесами, то студенти, щоб не допустити орфоепічних та орфографічних помилок, мають виробити цю вимовну навичку шляхом визначення характеру артикуляційних та акустичних особливостей приголосного звука, що виник на місці його глухого корелята, і чіткого його відтворення у відповідних позиційно-комбінаторних умовах.

Окремо слід сказати про такий різновид одзвінчення, як набуття глухими приголосними дзвінких сегментів унаслідок пронесу акомодатії під впливом голосних. Експериментально було встановлено одзвінчення, що може сягати 57,2 мс й охоплювати понад третину деяких категорій звуків [6, с.103-108]. І хоча втрата глухості й набуття голосу не має фонематичного значення, акустична маркованість цього процесу в межах національної традиції є винятково значущою. На наш погляд, це акомодатійне одзвінчення є типологічною характеристикою звукових особливостей сучасної української літературної мови, яку слід розглядати одним із можливих елементів моделювання милозвучності українських слів на синтагматичному рівні н водночас показником досконалого володіння мовою на рівні її реалізації. Тільки знання національних особливостей диференційних та додаткових ознак вокальних і консонантних одиниць звукової системи рідної мови та вміння правильно реалізувати їх у процесі мовлення забезпечить належний рівень акомодатійного одзвінчення, а відтак і своєрідну милозвучність лексичних одиниць, хоч консонантна структура їх репрезентована глухими шумними.

Зазначимо цікаву лінгвостилістичну особливість: евфонія українського слова тісно пов'язана з конотацією -- „семантичною сутністю, що узуально чи оказіонально входить у семантику мовних одиниць і виражає емотивно-оцінне й стилістично марковане ставлення суб'єкта мовлення до дійсності” [с.5]. Фонетична організація мови перетворюється в конотативні емотиви і, залишаючись у рамках мовного фонду, стає джерелом породження різноманітних прагматичних та семантичних асоціацій. І лише інтелектуальний потенціал педагога дозволить правильно зорієнтуватися в конотаційних значеннях, що формуються різними лінгвістичними одиницями й мають бути спрямовані на позитивну мотивацію спілкування.

Висновки. Отже, глибоке опанування студентами філологічного факультету законів милозвучності сучасної української літературної мови та її конотаційних можливостей як важливого показника естетики та гармонії є, без сумніву, важливою складовою частиною професійної готовності майбутнього вчителя (зрештою, і не лише словесника), котрий повинен дбати про розширення сфери функціонування мови в Україні та за її межами, що служитиме справі її розбудови.

Список літератури

1. Калашник В.С. Милозвучність // Українська мова. Енциклопедія / В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюктаін, - К.: Укр. енцикл., 2002. - 752 с
2. Мосенкіс Ю. Трипільська генеза милозвучності української мови / Посібник до спецкурсів "Живомовні джерела української мови", "Мовні контакти". - К., 2002. - 48 с.
3. Самійленко В.і. Дбаймо про фонетичну красу мови. - К., 19)7.
4. Сучасна українська літературна мова: Підручник / М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко. Н.Я, Ррипаста іп ; За ред. М.Я. Плющ. - 3-те вид., стер. - К.; Вища шк., 2001. - С. 34-38.
5. Телія В.Н. Коннотативний аспект семантики номинативних одиниць. - М.; Наука, 1986, - 144 с.
6. Тоцька Н.І- Засоби милозвучності української мови // Українське мовознавство - Вип 22, - 2000. С. 3-9.
7. Українець Л.Ф. Одзвінчення приголосних як елемент фонетичного моделювання евфонії українського слова / Збірник наукових праць. Вісник Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Випуск 1 (34). Полтава, 2004. - Серія "Філологічні науки" - С. 103-108.
8. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. - К.: Рал шк., 1962 - 495 с.

**Українець Л.Ф. БЛАГОЗВУЧИЕ И КОННОТАЦИЯ КАК ОСНОВА
ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ-
ФИЛОЛОГОВ**

В статье рассматривается роль благозвучия как универсальной фоностилистической категории в формировании профессиональной речи студентов-филологов. Имманентной, чертой благозвучия украинского литературного языка является прежде всего его звонкость, которая представлена в структуре лексических единиц не только гласными, ни и согласными звуками, а также их соотношением. В >сповіях двуязычя сохранение звонкости шумными согласными в процессе коммуникации — важная стратегическая цель, позволяющая прежде всего защитить нормативность украинского литературного языка и сберечь самую большую его ценность национальные особенности фоностилистического строя, с, которых заложены красота и гармония украинской речи.

Ключевые слова: благозвучие (эвфония), звонкость, профессиональная речь, фоностилистические закономерности, гласные, согласные

**Ukrainez L.F. EUPHONY AND CONNOTATION AS THE BASIS OF
PROFESSIONAL SPEECH'S FORMING OF STUDENTS-PHILOLOGISTS**

The role of euphony as universal phonostylistic category in formation of professional speech of students-philologists is analyzed in this article. Heuliar feature of Ukrainian literary language's euphony is first of all its sonority that is represented in the structure of lexical units not only by vowels, but also consonants and their relation in the bilingual conditions, preservation of sonority by the noise consonants in the process of communication is very important strategic aim that allows to protect standards of Ukrainian literary language and to save the greatest its value - the national peculiarities of phonostylistic model, which include the beauty and harmony of Ukrainian speech

Key words: harmony (euphony), sonority, professional speech, phonostylistic laws, vowels, consonants

Поступила до редакції 05.02.2007 р.

УДК 070

УРОКИ ПЕРЕБУДОВИ ВИХОВАННЯ ЖУРНАЛІСТІВ У БОЛГАРІЇ

Фоулі М.

Дублінський інститут, Ірландія

У статті висвітлюються питання тренінгової підготовки журналістів на прикладі болгарського досвіду

Ключові слова: тренінг, перехідна демократія, асурналістїка

Пройшло вже 17 років після падіння комуністичних режимів у Східній та Південно-Східній Європі, і майже 17 років тому було започатковано перші ініціативи з навчання журналістів та реформування медіа. У той час значні кошти витрачалися на розвиток медіа та навчальні програми для журналістів. За цей період тисячі журналістів пройшли різною роду тренінги та курси, що проводилися західними журналістами, тренерами та викладачами. Сьогодні, за деякими виключеннями, журналістика цього регіону все ще характеризується низьким рівнем професіоналізму, нерозумінням вимог до точності, хабарництвом та недостатнім розумінням ролі журналіста. У звіті IREX (International Research and Exchange) по Болгарії за 2001 р., наприклад, зазначається: „Журналісти уникають протистоянь. Вони не суперечать політиці своїх видавців, обережно поводяться з чиновниками при владі, оскільки бояться судових позовів, або втрати роботи, або і того і іншого. Журналісти виявляють більшу зацікавленість у подіях, що стосуються офіційних осіб, ніж у тих, що зачіпають пересічних людей". Далі у звіті також стверджується: „Отримання грошей або подарунків за висвітлення певних подій та не-висвітлення інших часто вважається нормою у журналістських колах. У результаті межа між редакційними та рекламними матеріалами виявляється розмитою, і громадськість втрачає довіру до медіа".

Один з найвизначніших дослідників медіа у цьому регіоні Пітер Гросс зазначив:

„...Хоча у сфері професіонального зростання у галузі відбувся певний *прогрес*, наразі рівень журналістики цього регіону не можна порівняти з його західними сусідами. Їхня упередженість, схильність до пропаганди та недостатньо *високі* професійні та етичні стандарти є залишками до-комуністичної епохи, що були закріплені у комуністичні часи через створення відповідних потреб та настанов". [1]

Ця ситуація у Болгарії не є унікальною, те ж саме, або й гірше, можна сказати про багато інших країн цього регіону, зазначає Гросс. Однак варто запитати, чому всі зусилля та гроші не допомогли створити відповідальні медіа, що могли б долучитися до розвитку та посилення демократії? "Значна кількість спостерігачів відзначали коротко тривалість навчальних та тренінгових програм, відсутність послідовної роботи та недостатнє розуміння тренерами специфіки країн та культур, у яких вони працюють.

Після десятків майстер-класів протягом кількох років жага контактів та обмінів поступилася „втомі", зазначає Олександр Ангелов, Генеральний секретар Спілки журналістів Болгарії.

Експерти з тренінгових програм у Східній та Центральній Європі пояснюють це трьома причинами: більшість тренінгів були дуже короткими; тренінги були надто теоретичними і загальними; учасники тренінгів були ображені повною необізнаністю тренерів щодо країни, у якій вони працюють, та тим, що, працюючи з досвідченими професіоналами, тренери проповідують „абетку журналістики". [2].

Деякі тренери визнають проблеми та обмеження, з якими стикаються тренінгові програми у сфері медіа [2]. "Як тренери, ми навчаємо, але залишаємося *осторонь*. Адже саме репортери та редактори повинні вирішувати, чи варто втягувати свою медіа-організацію у суперечливі події. У кінцевому підсумку, саме їх можуть звільнити, або... до них у редакцію прийдуть кремезні охоронці кримінальних авторитетів" [3].

Отже, саме місцеві умови визначатимуть те, якою буде журналістика на практиці. Звіт Німана стверджує, що місцеві умови - це, перш за все, фінансові та кримінальні чинники, ми також можемо додати культурний та історичний контекст.

Хоча значна кількість досліджень відзначає велику кількість науковців, особливо американських, які брали участь у тренінгових програмах, можливо, це лише показує, що науковці мають схильність приписувати собі досвід роботи. Більшість тренінгових програм організовувалися агенціями зі сприяння розвитку, зокрема, тими, що фінансуються USAID, ЄС та *іншими* організаціями. Більшість цих тренінгів були суто практичними, спрямованими на розвиток навичок, і значна кількість тренерів були працюючими журналістами чи консультантами, а не професійними викладачами.

Далі подається список організацій, залучених до надання допомоги та проведення тренінгів для медіа у Центральній та Східній Європі, і, хоча цей описок не є *повним*, він дає уявлення про масштаб медіа-процесів у колишніх комуністичних країнах:

Фонд Ганнетт - Інформаційна Агенція США - Американська спілка газетних редакторів - Голос Америки - Хартія 77 - Фонд Германа Маршалла - Міжнародна федерація видавців газет - Фонд Сороса -- Ройтерс - Інтерньюз - Австралійський фонд Майерса — ЮНЕСКО -- Трансатлантичний діалог з європейського мовлення - Центр дослідження війни, миру та новинних медіа- Агенція США з міжнародного розвитку - Трест Всесвітньої служби Бі-Бі-Сі - Європейський центр журналістики -- Організація з безпеки та співробітництва у Європі - IREX - Міжнародний фонд журналістів.

Контекст журналістської освіти включає триумф глобального капіталізму, кінець „холодної війни", дискредитацію Нового Світового Інформаційного та Комунікаційного Порядку, а також домінування західного підходу до журналістської освіти.

Водночас сутність західної журналістської парадигми формулюється за допомогою поняття „об'єктивна та вільна від оціночних суджень подача фактів". Зазвичай це виражається у збалансованому висвітленні теми, тобто представленні конкуруючих версій/інтерпретацій фактів, перевірці інформації, посиленні на конкретні поіменовані джерела інформації та коментарів, відсутності поглядів та почуттів журналіста у матеріалі, а також прихованих мотивів. Саме такий підхід, також відомий як англосаксонська модель, і подавався журналістам Східної та Південно-Східної Європи під час тренінгових програм.

Офіційною метою проведення тренінгів є зміцнення демократії, і, хоча це цілком може бути однією з причин, також існує ідеологічна складова, що пов'язана з розвитком вільного ринку. Міхап Коман з Бухарестського університету зазначає; ...Медіа у посткомуністичних країнах зазнали не тільки значного впливу іноземного капіталу, але й, що більш «ажЛнійо, були окуповані програмами західного виробництва. На 1995 р. у

УРОКИ ПЕРЕБУДОВИ ВИХОВАННЯ ЖУРНАЛІСТІВ У БОЛГАРИ_

багатьох країнах, включаючи Болгарію, Румунію та Росію, доля куплених західних програм в ефірі сягала більше 40 %".

Цей „потужний притік іноземного капіталу" означав, що багато лових медіа було засновано на західні гроші. Західні компанії також придбали - деякі з колишніх комуністичних ЗМІ. Наприклад, у Болгарії західні інтереси представлені компанією News Corp, що належить Руперту Мердоку і володіє bTV, і німецькою медіа-групою Westdeutsche Allgemeine Zeitungsgruppe (WAZ), яка володіє газетами „24 часа" і „Труд". Ці дві газети обіймають біля 80% болгарського ринку друкованих ЗМІ. Швейцарські та російські комерційні структури володіють іншими медіа. Це лише один з прикладів, але подібні явища мають місце в усіх посткомуністичних країнах.

Таким чином, складається враження, що найбагатші західні медіа-компанії зайшли у Східну Європу і безкоштовно навчають журналістів регіону західним журналістським практикам, залучаючи кошти західних донорів.

Тренери, найняті цими агенціями, навіть не намагались розібратись в особливостях місцевої журналістики та розвинути їх, оскільки їхнім завданням є впроваджувати західні журналістські практики. Та навіть якщо б вони захотіли це зробити, то не змогли б, бо їм бракує для цього кваліфікації. Зазвичай вони не володіють місцевою мовою і мають приблизне уявлення про місцеву журналістику та її історію. Деякі тренери давали поради, дослухаючись до яких, журналісти могли б опинитися в небезпеці, наприклад, якби поводити себе з поліцією, спецслужбами та злочинцями так, як це роблять журналісти у Західній Європі чи США. Коли автор кілька років тому працював над програмою тренінгів на замовлення однієї американської агенції, йому сказали, що журналістів слід готувати в дусі „Нью-Йорк тайме", в той час як програма розроблялась для Білорусі. Мають місце приклади дипломатичного втручання у схеми підготовки з метою забезпечення певних результатів, а деяких тренерів усували від роботи чи не подовжували їхні контракти, коли вони надто зближувалися з місцевими журналістами та журналістськими організаціями.

Двоє американських університетських викладачів журналістики, Ричард Шафер та Ерік Фрідман, описали свій досвід роботи в якості стипендіатів програми. Вони мали викладати „демократичну журналістику" Фулбрайта у пострадянській центральноазіатській республіці Узбекистан. Там вони викладали „демократичну журналістику" і стверджували, що їхня робота була „можливо, незначною мірою пов'язана зі складними чинниками у міжнародних відносинах, історичними обставинами та позиціонуванням у міжнародній економіці" [4].

Обидва викладачі усвідомлювали неоднозначність свого становища, але, тим не менш, знайшли хороше обґрунтування для того, щоб продовжувати викладати „демократичну журналістику": „Звичайно, як американці, ми дотримуватися засадничого положення про те, що всі люди прагнуть особистих свобод, що є основою нашої системи поглядів. Частиною цієї системи поглядів є вільний доступ до інформації через порівняно вільну систему преси" [5].

Міжнародні засади журналістики, як вони стверджують, за своєю сутністю є подібними і мають за першооснову британську та американську моделі [6].

Стверджуючи це, вони свідомо відкидають будь-яку альтернативну точку зору, так само, як і думку Джона Меррілла, якого вони цитують. Меррілл сказав, що наполягання на тому, що медіа скрізь мають наслідувати західні „капіталістичні та плюралістичні"

медіа-структури, є, „звичайно, не лише зверхнім і етноцентричним, крім цього, воно є свідченням інтелектуально неадекватного сприйняття дійсності" [7].

Також існують інші проблеми, пов'язані з тренінгами та практично орієнтованою неуніверситетською моделлю навчання, яка домінувала у Східній та Південній Європі після розпаду комуністичної системи. Це заохотило частину найрозумніших і найкращих людей поїхати за кордон, оскільки вони вважають, що їх підготовка відповідає тому, що називають „західними стандартами".

На жаль, багато студентів сказали, що планують працювати за кордоном і хочуть розвивати західні медіа-навички не для того, щоб застосовувати їх в Узбекистані, а для того, щоб отримати можливість працювати в Європі. Японії чи Сполучених Штатах [8].

інші журналісти, дехто з яких отримали магістерський ступінь з журналістики в США завдяки стипендіям, вважають себе надто кваліфікованими, щоб працювати журналістами за низьку платню, і, отже, шукають додаткових ресурсів для подальшого навчання або працюють у медіа-центрах, що фінансуються Заходом, *єдиною* метою яких є отримання доступу до західного донорського фінансування та навчання журналістів за англосаксонською або західною моделлю.

Практично-орієнтовані тренінги також надавати медіа-продукту ілюзорні властивості. У Східній та Південно-Східній Європі є багато радіостанцій, телеканалів, журналів та газет, що під маскою високих цінностей приховують недостойну журналістику. Іншою проблемою є кількість журналістів, що може бути охоплена тренінгами.

Незважаючи на значну підтримку, що її західні країни надають розвитку журналістської освіти та короткотермінових практично-орієнтованих тренінгів, більшість журналістів-новачків отримують необхідні практичні знання вже безпосередньо у ньюзрумах на місці роботи [9].

Також існує проблема змісту того, що викладається. Коли тренери з журналістики говорять про демократичну журналістику, західні стандарти або англосаксонську модель, то чимдалі частіше ніхто не знає, що це все означає зараз. Журналістів Східної Європи вчать відокремлювати факт від коментарю або слідувати максимі Скопа, яка стверджує, що факт - це святе, а коментар не є обов'язковим, але ж хто розкаже їм про те, що ця модель все менше і менше застосовується у самих західних країнах, де газети-табльоїди криком кричать, висловлюючи свою точку зору, а Фокс Ньюз облишило навіть намагання удавати неупередженість. Крім цього, існує певний конфлікт між США та більшою частиною Європи, оскільки, скажімо, для Франції американська модель журналістики є такою ж чужою, як і для України чи Болгарії. Отже, сумнівним є саме існування ідеалу, який пропагують в основному американські організації, але не тільки вони.

Однак наразі зароджується нова модель, що враховує недоліки суто тренінгової стратегії; це модель, згідно з якою робота ведеться з університетами відповідного регіону. В університетах існує давня традиція журналістської освіти, започаткована з часів заснування Школи журналістики у Московському державному університеті в 1947 році. Західні агенції з розвитку медіа відкинули ці університети як такі, що в гіршому випадку являють собою пережиток сталінізму, а в кращому - пропонують застарілі моделі навчання, які не підлягають реформуванню.

Певна взаємодія відбувалась через вже згадану програму Фулбрайта та фінансовані ЄС університетські обміни і партнерські програми. Більшою мірою ця взаємодія реалізовувалась через вже існуючі університетські програми, а не медіа-програми.

УРОКИ ПЕРЕБУДОВИ ВИХОВАННЯ ЖУРНАЛІСТІВ У БОЛГАРИ

Значна частина цих контактів припадала на приватні університети західного зразка, як, наприклад, Американський університет у Болгарії, де викладання ведеться крізь призму англійської моделі, а болгарські традиції в медіа і освіті майже не беруться до уваги.

Першою ознакою того, що таке ставлення може змінитись, став проект, запущений у 2004 році в Болгарії в рамках програми ОС Фаре під назвою „Технічна допомога для покращення професійних стандартів в журналістиці". Головною метою проекту було посилення незалежності медіа шляхом покращення професійних стандартів у болгарській журналістиці і розвитку болгарської демократії в рамках процесу набуття членства в ЄС. У проекті взяли участь Трест Всесвітньої служби Бі-Ві-Сі, Центр розвитку медіа у Софії, Міжнародна федерація журналістів, Університет Лейпцига і Дублінський інститут технологій.

Це був амбіційний проект; який сподівався до свого завершення створити саморегульовану систему, яка б включала в себе кодекс практики та комісію з розгляду скарг; провести тренінги для 300 журналістів, які вже досягли певного рівня у розбудові своєї кар'єри; надати медіа-організаціям стратегію управління людськими ресурсами, а також модернізувати процес викладання і навчальну програму факультету журналістики і масових комунікацій Софійського університету. Останній пункт значною мірою був додатком, оскільки медіа-проекти зазвичай не включали університети.

Перша програма вищої освіти з журналістики була започаткована в Софійському університеті в 1952/3 навчальному році, лише через п'ять років після започаткування першої програми в СРСР, у Московському державному університеті в 1947 році. Журналістику зробили окремим відділенням факультету славистики у 1968 році, яке проіснувало до 1974 року, коли був відкритий окремий факультет журналістики. У 1991 році його перейменували на факультет журналістики і масових комунікацій [10].

Хоча після розпаду комуністичної системи на факультеті журналістики і масових комунікацій відбулись значні зміни, існуючі на сьогоднішній день структури і навчальні плани багато в чому схожі на програму, розроблену в Радянському Союзі після Другої світової війни. Роль факультету полягала в тому, щоб виховувати журналістів, які б відповідали моделі, описаній Коліном Спарксом:

„Журналістика не претендувала на об'єктивність і чесність, що, як відомо, характеризують західні медіа, особливо у США. Навпаки, функція журналістів полягала у тому, щоб пояснювати, виховувати і допомагати своїми матеріалами здобути підтримку людей для будівництва нового соціалістичного світу" [11].

Софійський університет пропонує п'ятирічну магістерську програму. Програма залишається великою мірою теоретичною з мінімумом журналістської практики. Також була проблема з обладнанням, необхідним для викладання сучасної програми, коли команда проекту проводила оцінку факультету на початку проекту. Вона лишається актуальною і досі. Було мало комп'ютерів, телевізійних камер, звукової апаратури, а переносного обладнання для запису не було зовсім. Факультет мав високоосвічений академічний склад, дехто мав практичні навички, але не було сучасних навчальних планів.

За два роки проект організував семінари з модернізації навчальних програм, ознайомив викладачів з сучасним обладнанням, організував семінари в Лондоні, на яких викладачі журналістики та тренери давали практичні поради. Були організовані конференції, і викладацький склад відвідав журналістські школи в усій Західній Європі, з метою дослідження розробки навчальних програм.

Проблеми були. Деякі викладачі виявляли зрозумілу підозру; місцеві медіа-організації ставили під сумнів мету роботи; дехто з учасників проекту не звик

працювати з освітніми закладами і більше хотів зосередитись на елементах *тренінгу*, іцо в будь-якому разі значно збільшувало адміністративні потреби. Той факт, іцо не було бюджету на обладнання, означав, що деякі важливі галузі, зокрема *інтернет-журналістика*, навіть не могли розглядатись.

В кінці було випущено звіт, який включав певні рекомендації, більшість з яких були запропоновані самими викладачами:

Довготермінова стратегія модернізації навчальних програм

Перехід до співвідношення теорії та практики 50/50, коли з'явиться достатнє матеріальне забезпечення

Запровадження Болонських принципів та критеріїв контролю якості освіти

Реформування застарілих навчальних програм

Навчання співробітників, що є необхідним для роботи за сучасною навчальною програмою

Запровадження постійного поточного оцінювання *протягом* трьох років

Іноземні мови як складова частина програми

Необхідність студентських газет та мовлення; *студентський ньюзрум* як засіб навчання

Вирішення проблеми з обладнанням

Покращення зв'язків з індустрією

Майже немає сумніву в тому, що результати болгарського проекту *певною мірою* були скоріше прагненням, аніж конкретним досягненням. Він вимагав масштабного фінансування, щоб дати викладачам можливість повною мірою *реалізувати* рекомендації, викладені у кінцевому звіті проекту з модернізації навчальної програми. Викладачі поступово модернізували власні навчальні плани, була заснована асоціація журналістської освіти Болгарії, і багато викладачів ознайомились з різними моделями навчальних програм, новими методологіями навчання та викладання. Факультет також отримав допомогу у запровадженні змін, необхідних для досягнення відповідності нормам Болонського процесу.

То чи запропонував болгарський досвід таку альтернативу тренінговій моделі, яка б зробила журналістику перехідних демократій Східної та Південно-Східної Європи більш професійною і сильною?

Все більше журналістських шкіл у Західній Європі намагаються виховувати мислячих практиків, молодих журналістів, які можуть захищати кращі стандарти, тому що вони добре освічені і мають необхідні навички. Вони увібрали в себе існуючі підходи до роботи, але мають змогу запропонувати альтернативи, їх навчили підходити до речей критично і ставити питання не лише про політичну і економічну систему, але і про їхню професію. Обізнані журналісти з критичним підходом дуже потрібні у перехідних демократіях, і лише університети можуть виховувати їх. Східноєвропейські університети можуть співпрацювати з західноєвропейськими колегами, тому що вже існують традиції академічних обмінів, конференції та інші зв'язки на місцях. Університет може навчити велику кількість молодих журналістів, які з часом складуть більшість чи, як мінімум, вагому меншість журналістів у конкретній країні.

Університети є установами, що фінансуються на громадський кошт і формують культурну базу. Вони також наповнюють культуру інформацією та інтерпретують її. Якщо журналістика передбачає певні цінності, такі як правдивість, точність, перевірка інформації, а також має на меті донесення інформації та інформування громадськості, то насадження цих цінностей має відбуватися в інтелектуальному контексті, що створить

УРОКИ ПЕРЕБУДОВИ ВИХОВАННЯ ЖУРНАЛІСТІВ У БОЛГАРИ

умови для появи нового голосу журналістики, що буде промовляти відповідно до вищезгаданих цінностей. Західні школи журналістики можуть привнести один аспект партнерства, зокрема навчання практичним навичкам, реформування навчальних програм та налагодження контактів, тоді як університети, як довірені особи громадськості, мають забезпечити культурну релевантність міжнародних ініціатив, і журналістська освіта у цьому контексті виступає лише як частина ширшого процесу освітнього та культурного обміну.

Тим не менше існує потреба у міжнародному фінансуванні коротких тренінгів для опанування нових або модернізації існуючих навичок. Однак якщо йдеться про якісь нові ініціативи в Болгарії, Україні, Росії або у будь-якій іншій країні, то вони стануть можливими тільки якщо Захід перестане розглядати журналістику як спосіб зміцнення ринку, а натомість стане працювати в рамках національної культури задля утвердження демократії та задля того, щоб люди мали доступ до інформації, яка становить для них інтерес, і щоб ця інформація подавалася так, щоб люди її розуміли.

Список літератури

1. Gross Peter (1996) Mass Media in Revolution and National Development, the Romanian Laboratory. Iowa state university press. — P. 43.
2. Ognianova, Ekaterina, Farewell to Parachute Professors in East-Central Europe, Journal of Mass Communications Education, Spring 1995, 50/1. P. 36.
3. Fleeson, Lucida, Training Journalists in Foreign Countries, Nieman Reports, Summer 2005, Nieman Foundation, Harvard University.
4. Shafer, Richard and Freedman Eric, 'Obstacles to the Professionalisation of Mass Media in Post-Soviet Central Asia: a case study of Uzbekistan' Journalism Studies, Vol 4 number 1. - 2003 - P. 93.
5. Ibid
6. Merrill, John C (2002) 'Chaos and Order: Sacrificing the Individual for the Sake of Social Harmony' in • Joseph B Atkins (ed) The Mission, Journalism Ethics and the World: Iowa State University Press. Quoted in Shafer and Freedman 2003. - P. 93.
7. op cit - P. 94.
8. Coman, Mihal, Developments in Journalism Theory About Media 'Transition' in Central and Eastern Europe, 1990-1999. Journalism Studies Volume 1, number 1, 2000, - P. 44.
9. Catalogue (2004) of St Kliment Ohridski, University of Sofia, University Press, Sofia
10. Sparks, Colin. (1998) Communism, Capitalism and the Mass Media. - P. - 43.

Фоули М, УРОКИ ПЕРЕСТРОЙКИ ВОСПИТАНИЯ ЖУРНАЛИСТОВ В БОЛГАРИИ

В статье освещаются вопросы тренинговой подготовки журналистов на примере болгарского опыта.

Ключевые слова: *тренинг, переходная демократия, журналистика*

Fouli M. LESSONS OF REORGANIZATION OF EDUCATION OF THE JOURNALISTS IN BULGARIA

In article the questions of training preparation of the journalists on a model of the Bulgarian experience are shined

Key words: *a training, transitive democracy, journalism*

Поступила до редакції 20.02,2007р.

УДК 070

ПРАКТИЧНЕ НАВЧАННЯ У ОСВІТА У БРИТАНСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ, ЩО ГОТУЮТЬ ЖУРНАЛІСТІВ

Фрост К.

Ліверпульський університет ім. Джона Мурса. Велика Британія

*У статті йдеться про те, як викладається журналістика у Великобританії,
та про дискусію стосовно практичного навчання та освіти*

Ключові слова: журналістика, освіта, практика, практичне навчання

У Великобританії тільки недавно відбулася революція у викладанні журналістики. Революція являла собою перехід від традиції навчання на робочому місці, також відомої як „посидіти з Неллі“, до інституціонального підходу, що має на меті дати студентам освіту, яка підготує їх до життя у журналістиці.

Досить часто керівники британських ЗМІ з підозрою ставляться до такої освіти, хоча очевидно, що викладачі журналістики та студенти бажують рухатися саме у цьому напрямку.

До початку 60-х років фактично все навчання журналістів у Британії здійснювалося самими газетами у своїх редакціях (радіо та телебачення покладалися виключно на журналістів, підготовлених газетами). З 1920 р. в Лондонському університеті існувала програма із журналістики, по закінченні якої видавався диплом, [3, р. 67], але вона припинила своє існування після Другої світової війни. Отже, у повоєнний період у Британії не існувало майже ніякого формального навчання або освіти для журналістів. Вражаючим контрастом до цього була ситуація у США, де журналістські коледжі існували вже понад 40 років.

"... Газетярі не мають складати іспити. Університети не дають дипломи і журналістики, а дипломна програма, що існувала у Лондонському університеті до війни, провалилася через брак практичного навчання. На сьогоднішній день тільки один технічний коледж в Британії почав викладати факультативні курси. Так само дивною, зважаючи на такі значні потреби, є незначна кількість літератури щодо сучасної практики газетної справи" [8].

Кемслі був правий: у Британії було обмаль книг з практичної журналістики. Одну з перших книжок - „*7d репорт ера*“ (Лондон: Ф. Пітман) - випустив у 1873 р. Т. А. Рід, читати її - одне задоволення. Наступним у 1890 р. був Дж. Пендлзон із книгою „*Газетне репортерство, минуле і сьогодні*“ (Лондон: Рліот Сток), яка також була сповнена захоплюючих байок про репортерську роботу за часів, коли писали перама, а їздили кінними екіпажами. У 1935р. до цієї компанії приєднався Ф. Дж. Менсфілд, випустивши свого „*Досконалого журналіста*“, але найповнішим підручником став „*Посібник журналістики Кемслі*“. Цей посібник було випущено на підтримку Редакційного плану Кемслі - революційної схеми навчання журналістів у газетній групі Віскаунт Кемслі.

ПРАКТИЧНЕ НАВЧАННЯ У ОСВІТУ У БРИТАНСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ...

Частиною посібника став розділ про закордонних кореспондентів, написаний Яном Флемінгом — автором книг про Джеймса Бонда.

Редакційний план Кемсалі мав на меті:

"забезпечити - спочатку через прямі інструкції, а потім шляхом проведення нарад та дискусій, - щоб на кожному рівні редакційної ієрархії всі співробітники мали відповідні навички для йкнайкращого виконання своїх прямих функцій" [8, р.388]

План виконав це завдання за допомогою *Посібника* та серії чотирьох- та п'ятиденних курсів для працівників всіх рівнів. План було запущено у 1947 р., він допоміг у навчанні співробітників практичним журналістським та видавничим навичкам, але не намагався дати будь-яку освіту,

У 1952 р. групи працедавців, профспілки та редактори створили Національну раду з навчання журналістів (НРНЖ) що наглядала за схемами навчання у газетах, але не пропонувала безпосередньо журналістських програм підготовки для тих, хто хотів займатися журналістикою. Ці схеми навчання базувалися на практично-орієнтованих знаннях та досвіді роботи. Стажери відвідували місцеві коледжі ввечері або один день на тиждень, вивчаючи право, систему державного управління та стенографію. Журналістиці вони навчалися на роботі під наглядом більш досвідчених співробітників. Стенографія вважалася особливо важливою для забезпечення точної передачі інформації, і студенти повинні були вміти записати мінімум 100 слів на хвилину.

Такий тип навчання розвинувся у 60-ті та 70-ті роки у провінційних газетах, де співробітників навчали прямо в редакціях. Ці програми значною мірою керувалися та фінансувалися Радою з підготовки працівників індустрії видавництва та друку - урядовим комітетом з нагляду за навчанням у цій галузі. До 1980-х років таке навчання у редакціях було стандартним засобом введення журналістів у професійний світ.

У 70-ті та 80-ті року було запроваджено блокові та підготовчі курси. У середині 80-х збіг розпуску Ради, закінчення дії Національної угоди провінційних газет (що включала навчання) та перетворення у галузі за часів правління Тетчер призвели до значних змін [Кр. 70].

Система навчання, що добре прислужилася Британії у першій половині минулого століття, коли висвітлення новин часто зводилося до дослівних записів промов виголошених на різноманітних подіях, наразі почала розпадатися. Газети більше не займалися навчанням, а все більше і більше покладалися на нові курси.

Разом із тим зростала кількість ЗМІ, вони почали більш прискіпливо ставитися до подій, що висвітлюються, та кількості пропонованої інформації, а отже збільшилася потреба у навичках збору та подачі інформації і зменшився попит на механічні навички - такі, як каліграфія та стенографія. Збільшення вимог до знань та зростаюча швидкість оновлення інформації призвели також до змін у методах роботи з інформацією. Ми більше не могли покладатися на незмінні знання та навички, що слугуватимуть нам все життя. Зубріння стало поступатися знанням про те, де знайти інформацію і як зробити конкретні речі. Поява Інтернету та миттєвого доступу до точних за оперативних джерел інформації завершила ці зміни, які означали, що зараз студентам важливіше вміти розуміти, аналізувати та синтезувати, ніж, як це було раніше, мати певний набір знань, що можуть застаріти ще до того, як вони закінчать навчання.

Дерегуляція та зменшення навчання, що проводилось індустрією ЗМІ, також означало, що потреби студентів стали визначальними, і університети почали запроваджувати післядипломні програми спочатку з мовлення, а потім і з друкованих

ЗМІ, що призвело до значного збільшення університетських випускників, які приходили в журналістику. До 1995 р., за даними Британської гільдії редакторів, типовий журналіст-початківець мав середню освіту. Станом на 2006 практично всі, хто приходять у медіа-індустрію, є випускниками вищих навчальних закладів, а більшість британських журналістів мають щонайменше бакалаврський ступінь.

У 1991 р. три університети запровадили дипломні програми з журналістики (Університет центрального Ланкашира, Лондонський університет Сіті та Лондонський коледж *друкарства*). Десять років потому в Британії існувало вже більше 40 ВНЗ, що пропонували дипломні програми з журналістики. Зростає кількість досліджень у сфері журналістики, що здійснюються викладачами, і зараз в Британії є вже більше десятка професорів у цій галузі.

Зміщення пріоритетів з практичного навчання на користь освіти значною мірою було зумовлене збільшенням кількості три- та чотирирічних програм підготовки журналістів і, як наслідок, зростанням кількості журналістських відділень у навчальних закладах. Фактично зараз газети вже не наймають стажерів, яких вони направляли б у коледжі для отримання базових знань та навчали б журналістському фаху в редакції. Практично всі новачки приходять у галузь з університетів, маючи диплом із журналістики або базову вищу освіту та *післядипломну журналістську* кваліфікацію.

Традиційно перші навчальні програми - як дипломні програми під егідою Національної ради з навчання журналістів, так і післядипломні програми різних університетів - застосовували практичний підхід: більшість часу студенти вчилися писати повинні повідомлення на основі визначеного викладачем матеріалу для вправ або (наприкінці програми) „виходити у світ' та збирати новини. Право та політика могли викладатися у більш академічній манері, але програми все ще вимагали значної кількості зубріння і майже не давали критичного аналізу, а подекуди й розуміння цілей деяких систем. Типовим для того часу підручником з журналістики була книга „*Практика репортерської роботи у ганетГ* Джеффері Харріса та Девіда Спарка, написана у 1966 р. для Національної ради з навчання журналістів. Друге видання було випущено у 1993 р. (із передруком у 1994 р.), Книга майже не містить аналізу цілей та методів журналістики, для цього посібника характерна описовість та узагальнення наявних знань. Щодо етики як галузі журналістикознавства, що вимагає більш критичного та теоретичного підходу замість зубріння, чигач книги Харріса та Спарка знайде лише дві сторінки, що описують нещодавно сформовану Комісію із скаргу пресі.

Однак бакалаврські програми з самого початку спромоглися запровадити модулі з етики, навіть якщо на ранніх етапах вони мали рудиментарний характер. Сучасні ж британські бакалаврські програми з журналістики мають значно більшу складову, присвячену етиці, а кращі з них включають досить значні модулі з етики, прав людини та свободи преси (див. Ліверпульський університет ім. Джона Мурса, Лінкольнський університет, Університет Сіті, Університет Нап'є, Університет Центрального Ланкашира, Ноттінгемський університет Трент та багато інших).

Новіші практичні посібники також почали набувати більшої аналітичності, деякі серйозно висвітлювали питання етики, присвячуючи їм один або два розділи. Річард Кібл (1994), Девід Рендалл (1996), Джон Вілсон (1996), Джон Тейлор (1998), Кріс Фрост (2001) та [7]. Таке значне зростання кількості книжок з журналістської етики говорить саме за себе.

ПРАКТИЧНЕ НАВЧАННЯ В ОСВІТА У БРИТАНСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ...

Після 15 років стрімкого розвитку бакалаврські програми підготовки журналістів зараз сприймаються серйозно, і це значною мірою вплинуло на медіа-індустрію. Журналістика - це професія молодих, вік типового репортера - двадцять з чимось або тридцять з чимось років; 70% репортерів молодше 40. (СшлсБері, р. 4). Інакше кажучи, значна кількість сьогоднішніх репортерів є випускниками вищеписаних журналістських програм. Однак багато редакторів та керівників газет значно старші, Вони можуть мати якийсь диплом, але почасти не мають ніякої формальної журналістської освіти. Якщо ж навіть вони мають профільну журналістську освіту, скоріш за все це диплом Національної ради з навчання журналістів. Саме тому, що вони розуміють, що пропонує такий диплом, багато редакторів хочуть наймати випускників саме цієї програми, незважаючи на її негнучкий зміст, який базується виключно на практичній підготовці.

Економія коштів, дерегуляція та зменшення „урядового втручання”, що призвели до розпаду системи практичного навчання журналістів безпосередньо на робочому місці, спричинили також підйом університетської журналістської освіти [4] і, відповідно, збільшення кількості навчальних програм, що пропонували критичний аналіз журналістики та викладання етики разом, із практичною підготовкою.

Все ще вирують суперечки навколо дилеми; практичне навчання в освіта. Студенти та академічні викладачі не мають сумнівів, що освіта додає цінності студентам, дає їм навички критичного аналізу та розуміння, які вони можуть застосовувати протягом усієї кар'єри, щоб осмислювати світ, що швидко змінюється, та місце журналістики у ньому. Редактори ж, можливо, закономірно прагнуть більш практичного навчання навичкам, що зараз використовуються у їхніх ньюзрумах. Однак, як правило, вони не мають коштів та бажання для того, щоб проводити таке навчання своїми силами. Їхні претензії підкріплюються також антиінтелектуалістськими настроями у Великобританії, що почасти ставлять „здоровий глузд” вище дослідницької роботи та ґрунтового аналізу. Оскільки цей „здоровий глузд” особливо розхвалюється у рубриках „точка зору”, не дивно, що редактори часто підхоплюють такі погляди.

С/генографія - це найяскравіший приклад цієї суперечки про практичне навчання в освіти. Оскільки студенти більше не ведуть дослівних записів, рідко наводячи цитати довші, ніж кілька десятків слів, потреба у стенографії значною мірою відпала. Це твердження не має на меті применшити бажаність володіння стенографією у журналістському середовищі, де цінують точність та швидкість і з підозрою сприймають технічні нововведення, але мається на увазі, що не варто обмежувати стенографією та зубрінням шлях до майбутнього британської журналістики.

(‘писок літератури

1. Barker, D (1963) *The Young Man's Guide To Journalism* London: Hamish Hamilton
2. Bleyer, WG (1914) *Newspaper Writing and Editing* London: Constable and Co
3. Bundock, C (1957) *The National Union of Journalists: A Jubilee History* Oxford: OUP.
4. Cole, P (1998) 'Instinct, Savvy and Ratiike Cunning: Training Local Journalists' in Franklin, B and Murphy, D (ed.) *Making the Local News: Journalism in Context*. Pp 65-79 London: Routledge.
5. Dodge J and Viner G (1963) *The Practice of Journalism* London: William Heinemann.
6. Frost, C (2000) *Media Ethics and Self-regulation* London: Pearson
7. House of Commons Culture, Media and Sport Select Committee (2003) *Privacy and Media Intrusion- Fifth Report of session 2002-2003*, London, HMSO.
8. Kemsley (1950) *The Kemsley Manual Of Journalism* London: Cassell and co.

Фрост К.

9. Levy HP (1967) The Press Council Glasgow: Robert Maclehose.
10. Mansfield FJ (1935) The Complete Journalist London: Pitman.
11. Mansfield, FJ (1943) Gentlemen, the Press! London: Turner and Dunnett.
12. NUJ (1930-1978) The Journalist London: NUJ.
13. NUJ (1970-1976) Minutes of the NEC. London: NUJ.
14. O'Mailey, T and Soley, C (2000) Regulating the Press London: Pluto.
15. Pendleton, J, (1890) Newspaper Reporting: In Olden Times and To-day London: Elliot Stock
16. Reed, T.A. (1873) The Reporter's Guide London: Pitman.
17. Shannon, R (2001) A Press Free and Responsible London: John Murray,
18. Sinclair R (1949) The British Press: The Journalist And His Conscience London; *Home and Van Thaj*,
19. Spilsbury, M (2002) Journalists at Work London; Journalism Training Forum.

Фрост К. ПРАКТИЧЕСКОЕ ОБУЧЕНИЕ В В БРИТАНСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ, ГОТОВЯЩИХ ЖУРНАЛИСТОВ

В статье речь идет о преподавании журналистики в Великобритании и о дискуссии вокруг обучения и образования.

Ключевые слова: журналистика, образование, практика, обучение

Frost K. PRACTICAL TRAINING V IN THE BRITISH EDUCATIONAL INSTITUTIONS THAT PREPARING JOURNALISTS

In article the speech goes about teaching journalism in Great Britain and about discussion around of training and education.

Key words: journalism, education, practice, training

Поступила в редакцию 20.02.2007г.

УДК 070

ПОШУК КОМПРОМІСУ МІЖ АКАДЕМІЧНИМ ТА ПРАКТИЧНИМ ПІДХОДАМИ ДО ОСВІТИ В ГАЛУЗІ НОВИННОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Харисон Д.

Шеффілд, Велика Британія

У статті аргументовано необхідність пошуку компромісу між двома підходами в сучасній навчальній програмі ? журналістики

Ключові слова: академічний підхід, практичний підхід, журналістика

1. Вступ

Я працюю в англійському дослідницькому університеті, в якому нещодавно відкрився факультет журналістики. На факультеті викладають фахівці з різних академічних галузей (політологія, соціологія, філософія, історія і т.д.), які надають перевагу академічному вивченню новин і новинної журналістики, і колишні журналісти з великим досвідом, які надають перевагу практичному викладанню ремесла новинної журналістики. Університет вимагає від факультету відмінних результатів як у дослідницькій роботі, так і у викладанні, тому обом групам фахівців відведене місце в рамках основних вимог університету, де академічні фахівці (яких більше) в основному роблять свій внесок у дослідницьку роботу, а практики - у викладацьку. Студенти і післядипломники, які вступають до факультету, зазвичай хочуть бути журналістами і захоплюються практичним аспектом навчання, в той час як студенти-дослідники хочуть стати науковцями, тому від них не вимагається, і вони самі не хочуть освоювати практичну роботу журналіста. У нас вчать студенти з усього світу, і найбільшою проблемою за коротку історію факультету була гармонізація і збалансування навчальної програми задля забезпечення необхідної кількості годин, викладачів і ресурсів для задоволення потреб академічного вивчення новин і новинної журналістики і практичного засвоєння вмінь та навичок, необхідних студентам, щоб стати новинними журналістами. Наші дискусії навколо навчальної програми (я не кажу, що ми розв'язали проблему досягнення компромісу між академічним і практичним підходами) переконали мене в чому, що це необхідно робити, Один маленький крок до цього - це представлення чітко сформульованого аргументу на користь пошуку компромісу. У статті аргументовано доводиться необхідність пошуку компромісу. Далі робиться спроба розпочати процес роз'яснення.

Модель освіти в галузі новинної журналістики, яку я хочу запропонувати, я б назвала комплексним підходом. Він включає в себе як академічну, так і практичну складові, що дає нам змогу навчати студентів новинної журналістики таким чином, щоб вони стали ідеальними новинними журналістами, що я вважаю метою освіти в галузі новинної журналістики. Запропонована мною версія компромісу в освіті в галузі новинної журналістики між домінантами академічної і практичної складових спрацьовує попри скептичне ставлення до цієї ідеї, з яким я стикнулася в деяких школах

журналістики. Я зроблю наступний висновок: попри очевидні розбіжності, і академічна, і практична освіта студентів в галузі повинної журналістики мають одну мету, що і визначає, якою має бути сучасна навчальна програма з повинної журналістики.

Пару застережень. По-перше, я намагаюсь заперечити такий компроміс. Як це міг би зробити хтось з моїх колег з академічного і дослідницького табору. Я сподіваюсь, що цього не буде помітно і я зможу не лише правильно представити позицію практиків, без будь-яких ознак "фанатичної, упередженості з мого боку, а й трохи продемонструвати компроміс між двома сторонами, не надаючи переваги якійсь одній з них, а визнаючи важливість обох. По-друге говорячи про практичні аспекти, я маю наводити аргументи загального рівня. Немає деталей, а, як ми знаємо, диявол криється в дрібницях.

Питання, яке я зараз хочу висвітлити, полягає у тому, на якій основі можливий компроміс між академічним і практичним аспектами *а* освіти в галузі повинної журналістики? Щоб відповісти на це питання, я хочу розкрити наступні аспекти:

- 1) Академічний підхід в освіті в галузі новинної журналістики
- 2) Практичний підхід в освіті в галузі новинної журналістики
- 3) І, нарешті, компроміс цих двох підходів в освіті в галузі журналістики.

2. Академічний підхід в освіті в галузі новинної журналістики

існує багато способів охарактеризувати нинішні теоретичні і емпіричні академічні уявлення про новини і новинну журналістику, їх надто багато, щоб тут перераховувати, але загалом, я вважаю, що є дві базові академічні манери (я не хочу конкретизувати) в освіті в галузі новинної журналістики. Звичайно ці дві манери частково перетинаються, але моя характеристика цих підходів має розглядатися лише з загальних позицій. Перша з цих двох концепцій характеризується схильністю розповідати про те, „як правильно робити“, і вона відмінна від другої, для якої характерно розповідати про те, „як все робиться насправді“, коли хтось займається новинною журналістикою на практиці. Розповім про ці два підходи по черзі.

Як слід робити

Перший академічний підхід характеризується певним ідеалізмом і ґрунтується на тому, що освіта в галузі новинної журналістики має *відповідати* певній бажаній моделі того, яким має бути новинний журналіст. Тут сферами наукового інтересу є філософія (як мінімум етика), політика, соціологія і право. Все зводиться до *аналітичної оцінки* новинної журналістики (позитивної чи негативної) і до пошуку шляхів покращення та реформування. Всі концепції покращення і реформування *відповідають* тому що викладач новинної журналістики вважає для себе цінним в цій галузі і, виходячи з цього, дає рекомендації щодо її реформування і того, як вона має працювати і який внесок робити у наш загальний добробут (на підставі різних перспектив, які ми щойно перерахували). Загалом існує переконання у тому, що є „правильні методи роботи“ і нова журналістика, які аналізуються виключно на інтелектуальному і рефлексивному рівні. Таким чином доводиться, що ми можемо вчити правильній повинній журналістиці, яка бере свій початок від правильного розуміння того, „як слід робити“, що включає в себе етичні стандарти та цінності, кращі методи і процедури і віру у відкриття, об'єктивність, відкритість і, нарешті, в пізнану незалежну дійсність, яку можна точно і відверто описати. Лише коли академічно підходити до проблеми правильних методів роботи у новинній журналістиці, ці питання стають очевидними і обговорюються.

ПОШУК КОМПРОМІСУ МІЖ АКАДЕМІЧНИМ ТА ПРАКТИЧНИМ ПІДХОДАМИ...

Як все відбувається насправді

Другий академічний підхід характеризується певним реалізмом. Надаючи йому перевагу як викладачі, ми маємо говорити лише про те, „як все робиться насправді". Тут ми маємо говорити про всепроникну ідеологічну правоту і фальшиву свідомість, владу і політику медіа, власників і їх вплив, сформовані професією звички (пошук коротких шляхів і інсайдерська інформація), культурні упередження, інструменталізм, „отупіння", про постмодерністів, симулякри і симуляції. Тут розкриваються ризики, які загрожують журналістиці і руйнують її, і це через легковажність і систематичність перетворюється на те, що Хабермас називає частиною „системи" і відрізняється від суспільного життя. Ці ризики можуть накопичуватись (зазвичай так і *відбувається*) у новинній журналістиці у формі баналізації сучасних подій, розкрутці політиків як зірок мильних опер, систематичних викривлень, поверхневого аналізу, легітимізації керівників, культурної зверхності і банального націоналізму. Як бачимо, мало, здо робиться у новинній журналістиці з тим, щоб точно висвітлювати сучасні події, відображаючи *складність та багатомірність* подій, представляючи різні бачення, та боротися з використанням штучних стереотипів та уявлень про географію друзів і ворогів, якими сповнені випуски новин. Лише через усвідомлення проблем, якими сповнена новинця журналістика і які її делімітують (це те, що відбувається насправді), ми зможемо зрештою зрозуміти умови, за яких може з'явитись вільна преса, зв'язана з громадянським суспільством, щоб зробити свій внесок у чутливу демократичну громадську сферу.

Щоб розібратися з цими двома підходами в контексті концепції „як слід робити", я припускаю, що не існує парадигми повинної журналістики; якщо під парадигмою ми розуміємо знання, що базується на загальній згоді щодо спільних метафізичних припущень, етики та епістемології, Так само, що стосується концепції „як все робиться насправді", я не вважаю, що новинна журналістика є результатом діяльності оплачуваних лакеїв, які бездумно поширюють пропаганду від імені власників, чи владних еліт, яким треба з'являтися на екрані.

Досі обидва з наведених вище підходів мають характер інструкцій. Перший підхід орієнтує на прагнення до погоджених стандартів і віру в *цінність правдивого* висвітлення, в той час як другий орієнтує на вимоги критичного підходу і незалежності, які ставляться перед новинною журналістикою (або як *мінімум незалежності від* отриманих точок зору на події сучасності). Така комбінація дозволяє нам говорити про академічний підхід і надалі дає нам підстави для побудови ідеальної версії новинної журналістики, яка має стати метою академічного підходу до викладання новинної журналістики.

3. Практичний підхід до освіти в галузі новинної журналістики

Новинні журналісти потребують підготовки до інтерпретації сучасних подій, які розгортаються або вже сталися, і така підготовка відбувається через репортерську роботу, результати якої записуються у новинному матеріалі. І те і інше є практичною діяльністю. Це те, що новинні журналісти роблять щодня і що вони найбільше цінують в собі. Новинні журналісти першими скажуть вам, що якщо ви збираєтесь викладати журналістику в університеті (хоча вони не впевнені, що вам слід це робити) і ви змушені це зробити, то переконайтесь у тому, що воно залишиться практично орієнтованим. Навчайте практичному репортерському ремеслу і різним методам підготовки репортажів. Забезпечте школу журналістики колишніми журналістами з усіх галузей професії в якості викладачів, також забезпечте виробничу практику *и рамках навчальних*

Харисон Д.

курсів, а також ньюзрум для практичних занять, телевізійну і радіостудії і таке інше. Головним у цьому підході є навчання репортерському ремеслу і виробництву новин.

Висвітлення новин

Практичний підхід до навчання репортерській роботі базується на трьох необхідних вимогах. По-перше, висвітлення новин має відображати „прагнення” *невинного* журналіста до створення точних матеріалів про події сучасності, і це реалізується у викладанні практичних схем роботи та світової практики, які дають студенту *орієнтири*, куди йти, з ким контактувати, що казати, щоб висвітлити конкретну подію, і як діяти, якщо він стикається з відмовою або інформацією, яка становить таємницю. По-друге, новинний журналіст повинен працювати у форматі розслідування, саме це і має відображати його „найкращі прагнення”. Тут повсякденна навчальна робота цілком зрозуміла, і на цю тему є багато літератури і підручників з практики. Повсякденна робота викладається майбутнім новинним журналістам як форма розслідування, яка має бути витримана, якщо дотримуватись професійних стандартів. Спектр цієї повсякденної діяльності охоплює використання джерел і повинних сенсацій, щоденне усвідомлення об'єктивності як професійної цінності, використання *таких* формул, як перевернута „піраміда”, формулювання питань з 4 чи 5 слів, робота згідно рекомендацій зі стилю чи кодексів практики, використання новітніх технологій та пошук у базах даних. По-третє, висвітлення новин має давати нам підстави для того, щоб ми могли з впевненістю оцінити сам процес висвітлення як правдивий. З самого висвітлення має бути зрозуміло, що все було зроблено як слід, все вивірено і двічі перевірено суспільством, редакторами, юристами.

Новини і матеріали

По-перше, з новинних матеріалів має бути зрозуміло, що вони точні. У *матеріалі* все має бути правильно написано, починаючи з написання імен, кількості постраждалих, правильного імені прем'єр-міністра і закінчуючи тим, хто кому що сказав і що б це могло означати. Якість розслідування можна оцінити прямо пропорційно точності (або неточності) новинного матеріалу. Немає нічого важливішого за точність і „факти священні” (CP Scott). По-друге, новинні матеріали повинні демонструвати, що всі процедури розслідування були витримані, що є свідченням якісної роботи новинного журналіста, і „жодна дрібниця не лишилась поза увагою”, а подія сучасності була висвітлена повною мірою і висвітлена методологічно. За своєю суттю матеріал повинен мати структуру розповіді, що свідчить про дотримання процедур. По-третє, новинні матеріали повинні давати нам можливість судити, наскільки їм можна довіряти. Повідомлення має чітко розповідати нам, що сталося і чому. Вони повинні давати нам інформацію до роздумів, а не переконувати. Лише тоді ми зможемо дозволити повинній журналістиці формувати наше розуміння світу

Цінність саме такого способу висвітлення подій і таких матеріалів полягає в тому, що вони роблять новинну журналістику діяльністю, спрямованою *на опис того, що відбувається*. Практичний підхід визнає, що новинна журналістика існує в контексті подій у сучасному світі і їх висвітлення обґрунтоване суспільною потребою. *Матеріали*, які відповідають вимогам правдивості і варті довіри, становлять цінність і можуть використовуватись для нашого розуміння світу. Перефразувавши цей аргумент від зворотного, можна сказати, Що практична освіта у галузі новинної журналістики не має сенсу, якщо вона не зацікавлена у випуску новинних журналістів, для яких основною цінністю є створення правдивих матеріалів, що мають на меті завоювати нашу довіру.

ПОШУК КОМПРОМІСУ МІЖ АКАДЕМІЧНИМ ТА ПРАКТИЧНИМ ПІДХОДАМИ...

Освіта, що не слідує цьому принципу, не мала б права називатися освітою у галузі новинної журналістики.

4. Пошук компромісу між академічним і практичним підходами в освіті в галузі новинної журналістики

Я вважаю, що компроміс між академічним і практичним підходами у викладанні новинної журналістики можливий, оскільки у них узгоджені позиції щодо цінності новинної журналістики і як підтримувати цю цінність. Тут з огляду на обмаль часу я маю скоротити і спростити свою аргументацію, сказавши, що цінність новинної журналістики полягає у її здатності викликати довіру, щоб розширювати наше розуміння світу, і підтримувати цю довіру правдивим висвітленням подій сучасності. На жаль, навіть ця патетична фраза більше приховує, ніж розкриває, тому я хочу розкрити це твердження, щоб подати цю думку схематично.

НОВИНИ

- Правдиве висвітлення і опис подій сучасності

ПОВИННА ЖУРНАЛІСТИКА

- Прагнення викликати довіру
- Інтерес у розумінні подій сучасності'

ЦІННОСТІ НОВИН

- Точність
- Відвертість
- Час - Зараз, співнадіння нестабільного/опосередкованого часу і багатьох історій
- Простір - Тут, розташування, місце, просторові історії, що включають уявну географію, різні репрезентації і опосередковані ідентифікації

Вищевикладене є спробою показати, що новинна журналістика має бути практикою, що базується на подіях в сучасному світі, яка включає в себе рефлексивне і практичне розуміння як своєї описової сутності (як це сталося), так і сутності подій сучасності. Сутність новинної журналістики полягає у правдивості, а відтак і довірі, в той час як значення подій сучасності для повинних журналістів полягає в інтерпретації і оцінці багатьох історій і просторових історій, з яких складається подія, про яку вони розповідають. Правдивість, за Бернардом Вільямсом, складається з таких чеснот, як точність і відвертість, в той час як просторово-часова складність є нічим іншим, як визнанням реального світу множинності і відмінності. Коротше кажучи, ця схема описує новинну журналістику лише як правдиві описи складних подій сучасності. Між іншим, новинна журналістика відрізняється від претензій на висвітлення „правди“.

Я коротко скажу про проблеми правдивості і природи подій сучасності, а потім розгляну кожен з них окремо.

Правдивість

Для тих, хто не вірить у те, що можна досягти правдивості, і тих, хто говорить, що про правду забагато розповідають, тих, хто стверджує, що, розповідаючи про те, що новинна журналістика повинна бути правдивою, ми просто моралізуємо і мало говоримо по суті, корисним буде твердження Блекберна, яке він сказав, розглядаючи позицію Вільямса:

„Точність притаманна матеріалу лише тоді, коли він є результатом дослідження, достатнього, щоб переконати в тому, що це правда, а відвертість притаманна комунікації лише в тій мірі, в якій ви сприймаєте речі. Таким чином, цінності збору і поширення

Харисон Д.

інформації притаманні будь-якій людській культурі, хоча мова має ще багата інших функцій" *{Саймон Блекберн: <http://www.phil.cam.ac.uk/~swb24/reviews/VIUiams.htm>).*

Функція висвітлення і *наші* підстави для того, щоб *вірити тому, що говорить, тут* представлені як основа, навіть за таких умов і наших сучасних вимог репортерська функція все ще лишається питанням. Інформація, якій я можу довіряти і *діяти*. Точність досягається докладанням дослідницьких зусиль, які у повинного журналіста можуть поєднуватись з „бажанням зробити все правильно“; відвертість полягає не в тому, щоб свідомо говорити, про те, що ви знаєте, що це неправда, а в тому, щоб говорити про те, що ви справді вважаєте правильним. І те і інше сьогодні здається таким же актуальним, як і раніше, а в поєднанні вони формують основу для довіри і в багатьох випадках основу для дії. коли вони спрямовані на спробу зрозуміти події сучасності.

Події сучасності

Події сучасності (я також сюди відношу ідеї) не є однозначними і простими, вони заплутані і часто є складними для розуміння. Ті, хто претендують на їх тлумачення, забагато на себе беруть, і досі ця претензія притаманна висвітленню і матеріалам. Ця претензія є виправданою, лише коли вона підкріплена точністю, де процес, розслідування вимагає звести до купи багато історій і просторових історій. Звичайно ж це зробити нелегко, особливо коли ця вимога ускладнюється природою сучасної новинної екології і власним опосередкованим відчуттям часу: цілодобові повинні канали, графіки, прагнення повідомити першим і т.д. Швидкість -- ворог точності. Тим не менше доводиться працювати з множинними історіями та просторовими новинами не лише в один спосіб, а багатьма способами, оскільки вони є *концептуальними* і *гемпоральними* уявленнями про простір події, що виражається через відокремлення ідентичності та відмінності. Вони є глибоко оціночними за своєю природою, *оскільки* трансформують події сучасності у категорії: „подібний або інакший“, „включення або виключення“, „інсайдер або аутсайдер“, „свій або чужий“, „близько або далеко“- все це фактори, що конструюють та підтримують ідентифікацію події в певному наборі рамок. Ці ідентифікації і рамки виражаються через спосіб, у який множинні історії та просторові новини говорять нам (імпліцитно чи експліцитно), що ми можемо очікувати від них, і вони охоплюють проблеми визначення контексту культурних і політичних практик людей, економічних і соціальних устоїв, моральних та психологічних атрибуцій, а також причин реальних подій та станів речей. Вони виконують цю функцію постійно через репрезентації та нарративи самої події, яку прагне зрозуміти повинний репортер.

Якщо припустити, що наведене вище схематичне визначення новини та новинних цінностей є вірним, я не бачу, як журналістська освіта в галузі новин може розвиватися без визнання того, що основою такої освіти є вимоги до висвітлення подій та самих Новинних матеріалів, які визначають, що саме висвітлення та кінцевий повинний продукт мають бути правдивими (а отже, такими, що викликають довіру), що в свою чергу базується на точності, відвертості та інтелектуальних спробах (журналістських зусиллях) зрозуміти просторово-темпоральну складність сучасних подій. Все це досягається у новинних матеріалах, що, як ми знаємо, створюються *в умовах* практичних обмежень строків, ефірного часу чи кількості слів. Отже, виникає питання: як за таких умов має виглядати сучасна навчальна програма з журналістики?

5. Висновок: Сучасна навчальна програма з новинної журналістики

Зараз я хочу зупинитися на проблемі рекомендацій щодо навчальної програми з новинної журналістики, яка б відображала як академічний підхід до вивчення новин та

ПОШУК КОМПРОМІСУ МІЖ АКАДЕМІЧНИМ ТА ПРАКТИЧНИМ ПІДХОДАМИ...

новинної журналістики, так і практичний підхід до здобуття навичок та-компетенція, що необхідні студентам для того, щоб стати новинними журналістами. Як я вже говорила, компроміс між академічним та практичним підходами до викладання новинної журналістики відбувається завдяки тому, що обидва підходи прагнуть однієї мети, хоча і йдуть до неї різними шляхами.

Точність, відвертість, множинні історії та просторові новини щодо подій сучасності мають стати ключовими словами у навчальній програмі, яку я б порекомендувала. У цьому я не претендую на оригінальність чи новизну, оскільки я впевнена, що те, що я маю намір запропонувати, вже було запропоновано і навіть запроваджено іншими. Але, як я вже сказала-у вступі, моєю метою є допомогти внести ясність у пошук компромісу між цими двома підходами. Це є спробою пояснити, чому ці поняття є ключовими для навчальної програми з новинної журналістики і як вони визначають зміст того, що викладається в рамках освіти в галузі новинної журналістики. Кожне з наших ключових слів і привносить свою складову у комплексний зміст викладання, що забезпечує як етичне осмислення того, що ми робимо, так і академічну складову, що визначає інтелектуальність та старанність, з якою ми це робимо. Водночас кожне з цих ключових слів займає своє особливе місце у навчальній програмі, де розуміння їх сутності є більш доміантним, ніж в інших контекстах.

На мій погляд, це можна підсумувати, сказавши, що ідеальний новинний журналіст є продуктом навчальної програми, яка надає пріоритет вивченню сучасного світу, вимог до збору інформації та створенню якісних та вправних журналістських матеріалів. Найкраще зрозуміти сучасний світ в усій його складності можна через поєднання історії, політики, соціології, економіки, а також соціальної та людської географії. Вимоги до збору інформації найкраще засвоюються через аналіз, інтерпретацію, методологію дослідження, право та етику. А створення якісних та вправних журналістських матеріалів досягається через використання та обговорення аргументів та прикладів, навчання написанню текстів та подачі матеріалу (преса, радіо, ТБ або Інтернет), звичайно, в рамках тих обмежень, що накладаються конкретним видом медіа та притаманними йому засобами передачі. На мою думку, основними сегментами навчальної програми є:

- Вивчення сучасного світу (Сучасний світ)
- Вивчення вимог до збору інформації (Збір інформації)
- Створення якісних та вправних журналістських матеріалів (Матеріали та засоби передачі)

Звичайно, кожен з цих сегментів зараз треба розбити на блоки та модулі, відповідно до структури конкретної програми. Саме це, на мою думку, дозволить поєднати академічний і практичний підходи до освіти в галузі новинної журналістики. В наступному слайді я спробувала продемонструвати практичний результат вищенаведеної дискусії.

Харисон Д.

Проект гіпотетичної бакалаврської програми з новинної журналістики

<i>Сегменти програми</i>	<i>Курс 1</i>	<i>Курс 2</i>	<i>Курс 3</i>
<i>Сучасний світ</i>	<i>Міжнародна політика 1</i>	<i>Міжнародна політика 2</i>	<i>СС 1 чи Північна Америка 1</i>
<i>Сучасний світ</i>	<i>Новітня історія</i>	<i>¹Основи економіки</i>	<i>ЄС 2 чи Північна Америка 2</i>
<i>Збір інформації</i>	<i>Журнал істські методи збору інформації</i>	<i>Етика</i>	<i>Практика пошуку інформації 1</i>
<i>Збір інформації</i>	<i>Законодавство та регулятивні норми</i>	<i>Інтерпретація та аргументація</i>	<i>Практика пошуку інформації 2</i>
<i>Матеріали та засоби передачі</i>	<i>Історія новинної журналістики</i>	<i>Практика написання новин 2</i>	<i>Редагування</i>
<i>Матеріали та засоби передачі</i>	<i>Практика, написання новин 1</i>	<i>Практика написання новин 3</i>	<i>Портфоліо або дипломна робота</i>

Харрисон Д. ПОИСК КОМПРОМИССА МЕЖДУ АКАДЕМИЧЕСКИМ И ПРАКТИЧЕСКИМ ПОДХОДАМИ В ОБУЧЕНИИ НОВОСТНОЙ ЖУРНАЛИСТИКЕ

В статіє аргументовано доказывается необходимость поиска компромисса между двумя подходами в современной учебной программе по журналистике.

Ключевые слова: академический подход, практический подход, новостная журналистика

Harrison D. SEARCH OF THE COMPROMISE BETWEEN ACADEMIC And PRACTICAL APPROACHES In TRAINING for JOURNALISM OF NEWS

In article, is argued the necessity of search of the compromise between two approaches in the modern educational program on journalism is proved

Key words: the academic approach, practical approach, journalism of news

Поступила до редакції 28.01.07 р

РАЗДЕЛ 11. ДИАЛОГ ЯЗЫКОВ И КУЛЬТУР В ПРАКТИКЕ ОБУЧЕНИЯ

УДК 130.2(470.345)(=161.1)

ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА РУССКИХ КАК МЕХАНИЗМ КОММУНИЦИРОВАНИЯ И ТРАНСЛЯЦИИ СОЦИАЛЬНОГО ОПЫТА В ДИАЛОГЕ КУЛЬТУР НАРОДОВ МОРДОВИИ

Аксенова Т.В.,¹ Попова С.В.,¹ Бакаева М.В.,² Кириллова Е.А.,² Спицина О.В.²

Государственное учреждение «Научно-исследовательский институт гуманитарных наук при Правительстве Республики Мордовия», г. Саранск, Республика Мордовия, Россия

²Саранский кооперативный институт (филиал) автономной некоммерческой организации высшего профессионального образования Центросоюза РФ «Российский университет кооперации», г. Саранск, Республика Мордовия, Россия

Статья предполагает изучение отдельных отраслей системы жизнеобеспечения (жилище, пища, семейные обряды и обычное право)

***Ключевые слова:** традиционная культура, русские, механизм коммутирования, диалог культур, Республика Мордовия*

Актуальность. На современном этапе исторического развития остро встал вопрос о более глубоком изучении этнокультурных процессов русского народа на территории Мордовии конца XIX-XX в., закреплении и реализации основных гарантий их жизнедеятельности, к числу которых относятся признание и рассмотрение русской традиционной культуры через призму жизнеобеспечения данного этноса. Историографический анализ свидетельствует, что изучение традиционной культуры русского народа уже привлекало в той или иной степени внимание исследователей, однако до настоящего времени, не была предметом специального изучения. Некоторые сведения о русской культуре Мордовии содержатся в работах А.С. Лузгина, Н.В. Заварюхина, В.Ф. Вавилина, Е.П. Бусыгина, В.А. Балашова [] и др., которые значительное внимание уделяли вопросам истории и жизнедеятельности русского населения. Этнографическое изучение материальной и духовной культуры русских на территории Мордовии предполагает изучение отдельных отраслей системы жизнеобеспечения, а в частности наибольший интерес представляет жилище, пища, семейные обряды и обычное право, где своеобразно воспроизводятся все аспекты региональной культуры русских. Цель статьи изучение культуры на территории Мордовии в рамках исследования культурного наследия народов России.

Постановка проблемы. Специфика межэтнических отношений заключается, прежде всего, в их комплексном многоаспектном характере, а этнические элементы в различной мере подвижны и изменчивы. Наиболее устойчивы язык, этническая психология,

традиции, обычаи, привычки и т. д. В силу этого взаимоотношения между народами складываются неоднозначно [13, с. 209]. Благодаря взаимодействию локальных и этнических культур возникает система общения, поддерживаются различные, стили и типы поведения, ценностные ориентации, сохраняется их этническая самобытность. Это общение протекает и через взаимную адаптацию и понимание культурного своеобразия соседей [4, с. 21]. К социально-психологическим феноменам в межэтнических отношениях относится толерантность. Под ней понимается не только индифферентность в межэтническом общении, но и согласие на взаимную терпимость. Межэтническая толерантность проявляется в поступках, но формируется в сфере сознания и тесно связана с этнической идентичностью [13, с. 213]. В принципе «каждая культура может быть истолкована как стратегия человеческой адаптации, а каждый элемент уникальной социальной модели как средство для получения из среды обитания максимальной энергии» [7, с. 147]. Этот подход предполагает, что вся культура народа не только материальная, непосредственно связанная с обеспечением жизнедеятельности [7, с. 147]. По масштабам и глубине проникновения межэтнические культурные контакты делятся на четыре типа: адаптацию, ассимиляцию, аккультурацию и интеграцию [13, с. 215]. В межкультурных взаимоотношениях в той или иной степени происходит культурная адаптация - приспособление человеческих сообществ, социальных групп и отдельных индивидуумов к меняющимся природно-географическим и историческим (социальным) условиям жизни посредством изменения стереотипов сознания и поведения, форм социальной организации и регуляции, норм и ценностей, образа жизни и мировоззрения, способов жизнеобеспечения, механизмов коммуницирования и трансляции социального опыта и т.п. [6]. Процесс обретения культурных навыков человеком, «вхождение» в культуру в науке принято обозначать термином «инкультурация» - возделывание, культивирование. Он происходит несколькими путями. Однако наиболее распространенным из них является опосредованный, когда человек наблюдает за поведением других людей и в той или иной форме усваивает нормы и ценности другой культуры: читая, слушая, наблюдая, обмениваясь мнениями и новостями со знакомыми или незнакомыми людьми, мы влияем на свою культуру, и это влияние становится возможным посредством той или иной формы коммуникации. Межличностная коммуникация понимается как процесс одновременного взаимодействия коммуникантов и их воздействия друг на друга. Идеальным ее образцом является неформальная беседа двух человек. Каждая культура имеет свою языковую систему, с помощью которой ее носители имеют возможность общаться друг с другом. Например, дети в процессе инкультурации, овладевая родным языком, вместе с ним усваивают и обобщенный опыт предшествующих поколений; инструмент культуры, формирующий личность человека, который именно через язык воспринимает менталитет, традиции и обычаи Своего народа, а также специфический культурный образ мира, который отражается через призму понятий, сформированных в процессе его познания человеком на основе как коллективного, так и индивидуального опыта. Эта картина характерна для каждой культуры, возникающей в определенных природных и социальных условиях, отличающих ее от других культур. Вся история человечества - это диалог. Диалог пронизывает всю нашу жизнь. «Диалог - это общение с культурой, реализация и воспроизводство ее достижений, это обнаружение и понимание ценностей других культур, способ присвоения последних, возможность снятия политической напряженности между государствами и этническими группами»

ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА РУССКИХ КАК МЕХАНИЗМ КОММУНИЦИРОВАНИЯ...

[5, с. 2]. Понятие диалога особенно актуально для современной культуры. Сам процесс взаимодействия есть диалог, а его формы представляют собой различные виды диалогических отношений [5, с. 2]. Связь столетий и тысячелетий, народов, наций и культур обеспечивает сложное единство всего человечества, всех человеческих культур (сложное единство человеческой культуры) [5, с. 4]. Каждая национальная культура своеобразна и единственна. Взаимодействие является одной из важных движущих сил процесса их развития [3, с. 3]. На 1 января 2004 года в Республике Мордовия насчитывалось 22 района, 7 городов, в том числе 3 республиканского подчинения, 3 внутригородских района, 16 пгт, 424 сельские администрации (сельсоветы), 1298 сельских населенных пунктов [11, с. 5]. Русские на территории Мордовии на протяжении XIX-XX в. проживали в 22 районах и 782 населенных пунктов [11, с. 5].

Русские предпочитали селиться на открытой местности, это определялось значительно активным развитием земледелия, что сказалось на их жизнеобеспечении. Но так же как и другие народы Мордовии, они селились и жили вблизи лесных массивов, где можно было найти материал для строительства жилища, землю и пастбище для ведения домашнего хозяйства, что способствовало сохранению и продлению жизни. Преобладающим местом расселения русских на территории Мордовии были речной и приречный. При выборе местности для заселения русские учитывали наличие рек, речек, озер и других естественных водоемов, которые можно было использовать для жизнеобеспечения (для питья, хозяйственных нужд, рыболовства или основного транспортного пути сообщения). Речной и приречный тип поселений был характерен также и для мордвы и татар этого края. Это объясняется сходным уровнем социально-экономического развития этих народов, одинаковыми физико-географическими и природными условиями их жизни [8, с.54]. Основным строительным материалом жилых и хозяйственных построек на исследуемой территории было дерево [8, с. 54].

Основу питания русских составляла растительная пища, прежде всего продукты, получаемые из злаковых растений (ржи, проса, овса, частично пшеницы, а также гречихи). Большое значение в питании у русских имел хлеб. В связи с этим у народа сложились пословицы: «Хлеб всему голова» [12], «Хлеба ни куска, так и в избе тоска» [12], Из картофеля и капусты с различными добавками готовили щи, похлебки, супы с различными добавками: луком, горохом, чечевицей, грибами (повсеместно) [12]. В летнее время чаще готовили окрошку. Со второй половины XIX века значительное распространение среди русских крестьян получил картофель [8, с. 147]. В число любимых традиционных блюд русских крестьян входили кислые, реже пресные блины. Об этом напоминают пословицы и поговорки, припевки: «Как на масляной неделе в потолок блины летели» [12], «Без блина не масляна» [12], «На горах покататься, в блинах поваляться») [12]. В отдельных селениях по религиозным праздникам существовала традиция выпекать луковники, шаньги, «чекуры», «ювачки» (сдобные пирожки, обжаренные на растительном масле. Подобные изделия были широко известны татарам-мишарям). Несомненно, что это - результат длительного совместного проживания русских и татар-мишарей [9, с. 143-144]. В лесных районах заготавливали впрок ягоды, из которых затем готовили начинки для пирогов, кисели [8, с. 147]. Русское население издавна употребляло в пищу говядину, свинину, баранину, а также мясо домашних птиц - кур, гусей, уток [12].

Основные черты культуры русского населения Мордовии наиболее полно проявляются в праздниках и обычаях. В рождественский вечер, по обычаю, полагалось «славить Христа», ходить с пением колядок. Сообщения о том, что ходили с «припевками», «колядками», зафиксированы практически во всех районах Мордовии [12]. Следующий праздник русских - Крещение 6 (19 января). В этот день собирались к «Иордани» на водосвятие, святили воду, купались в освященной проруби, устраивали гулянья, ходили в гости друг к другу. Масленица проходила перед Великим постом. В Мордовии Масленица была и остается одним из самых любимых праздников, справлявшихся необычайно весело, разгульно. Недаром ее называют «широкой», «честной», «разгульной» [12]. Масленицу *праздновали в каждом доме, и памятна она прежде всего вкусной и обильной едой, у русских масленица славилась блинами* [12]. С Вербным воскресением связано начало весны. Вербка - это *символ оживления* могущественной природы. В Вербное воскресенье, придя из церкви с освещенными прутьями вербы, женщины хлещут ими своих детей, приговаривая: «*Вербка клест,; бей до слез!*». В пасхальном ритуале большое внимание уделялось обрядовой трапезе. Посещение церкви на Пасху было обязательным. Троица отмечала конец весны. 20 июля (2 августа) празднуется день святого пророка Ильи. В народе этот святой считается грозным, потому что около этого дня бывают грозы. Считалось: когда гремит гром, тогда Илья разбегается по нему на колеснице и бросает стрелы, а молнией поражает укрывающегося черта [14, с. 32]. Молнией Илья пророк поражает также людей, прогневивших Бога. Отсюда поговорка «Пока гром не грянет, мужик не перекрестится». Покров отмечается 14 октября по новому стилю. В Мордовии праздник Покрова - один из самых любимых. К Покрову дню крестьяне заканчивали все полевые работы. Информаторы отмечают, что «Божья мать засеивает поля, а Покров собирает плоды» [12].

Основные нормы обычного права русского населения Мордовии наиболее полно представлены в семейно-имущественных отношениях, где своеобразно раскрываются все аспекты гражданско-правовых отношений традиционной юриспруденции. Имущественной основой семейных отношений у русского народа Мордовии *являлись две формы собственности - семейная и индивидуальная (личная)*. Поэтому все виды имущества (движимого и недвижимого) рассматривались как совокупность единого комплекса, обеспечивавшего текущую хозяйственную деятельность русского населения. Кроме того, крестьянская семья, как указывалось, могла иметь разную структуру: помимо малой семьи (супружеская пара и их дети), бытовала неразделенная семья - с братьями главы семьи, племянниками, женатыми сыновьями; каждый из них имел право на свою долю имущества, которая в свою очередь определялась его местом в структуре семьи, так как каждый ее член мог наследовать то, что полагалось его отцу [12]. В общесемейной собственности находились жилой дом, хозяйственные постройки, инвентарь, скот. Что касается земельного надела, то он считался принадлежавшим сельской общине и распределялся между ее членами - паями по мужским душам с периодическим переделом, то есть по существу находился во временном пользовании. В общесемейную кассу поступали *деньги*, вырученные от продажи излишков сельскохозяйственной и промысловой продукции, а также заработанное членами семейного коллектива в отходах [10, с. 156].

ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА РУССКИХ КАК МЕХАНИЗМ КОММУНИЦИРОВАНИЯ...

Глава семьи - отец, старший-брат считались распорядителями имущества, но не владельцами его, и в случае «мотовства» по жалобам жен и детей могли попасть, под контроль общины или вообще быть отрешены от руководства хозяйством [2, с. 386].¹

Раздел семейного имущества у русских осуществлялся в четырех формах: раздел¹ в собственном смысле, выдел, отдел, отход. Общесемейная собственность в системе имущественных отношений русских занимала основополагающее место в системе обычного права, но, тем не менее, она не исключала, понятия о личном имуществе отдельных членов семьи.

Выводы. Таким образом, спецификой культуры русского народа Мордовии является сложившееся и. Передаваемое из поколения в поколения разнообразие материальной (поселения, жилище, пища) и духовной (обряды, праздники, обычное право) культуры, представленной в региональных особенностях данного этноса. Традиционная культура русских - механизм коммуникации и трансляции социального опыта в диалоге культур других народов Мордовии. Данный материал может служить опорой дальнейшего исследования культуры русских на территории Мордовии, а также способствовать сохранности этих знаний как части культурного наследия народов России.

Список литературы

1. Бусыгин В.П. Русская сельское население Среднего Поволжья.(середина XIX- начало XX в). - Казань, 1966; Вавиан В.Ф Из истории сельских поселений мордвы до второй половины XIX в// Труды МНИИЯЛИЭ. - Саранск, 1975: Заварюхин Н.В., Лузин А С. Из истории заселения Саранского уезда русскими в XVII нач. XVIII в // Материалы по истории, археологии и этнографии Мордовии - Труды МНИИЯЛИЭ, - Вып. 54. - Саранск, 1977; Он же. Жизнь промыслов. Промысловая деятельность крестьян Мордовии во второй половине XIX- нач. XX в. (Этнокультурные аспекты). - Саранск: Мордов. кн. изд- во, 2001; Мордаова С.Г. Традиционная культура русских Республики Мордовии и система их жизнеобеспечения. Автореф. канд диос, - Саранск. 2004; Ямашкин А.А. Физико-географические условия и ландшафты Мордовии. - Саранск, 1998; Русское население в Мордовии / В.Л. Балашов, Н.В. Шипов // Российская этнография, - 1993 - № 2.
2. Бусыгин Ф П , Зорин Н.В. Общественный и семейный быт русского сельского населения Среднего Поволжья/ историко-этнографическое исследование сер. XIX- начале XX в. - Казань, 1978,
3. Вынужденная миграция и права человека//об материалов бюл. «Мониторинг вынужденной миграции». - М., 1998 г. - С. 3.
4. Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации : учеб. для вузов / Т, Г, Грушевицкая, В Д. Попков, А И. Садохин ; под ред. А. П. Садохина. - М. • ЮНИШ- ДАНА, 2003
5. Кокшаров Н. В. Взаимодействие культур диалог культур / Н. В. Кокшов //ht• www.Fortius ru/modules/philosophy/print.php?subaction=show\vlul!&id=1 1085,
6. Кононенко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии. - М., 2005
7. Лурье С В Историческая этнология. - М , 2004. - С 147.
8. Пузгни А.С. Заселение русскими крестьянами территории современной Мордовской АССР Историография — Саранск, 1981 —С. 54.
9. Лузин А.С. В тесном соседстве.- Саранск, 1987. - С. 147
10. Лузин А.С. Жизнь промыслов: Промысл деятельность крестьян Мордовии во второй половине XIX - нач XXв. (этнокультурные аспекты). — Саранск: Мордов.кн изд-во, 2001 - С. 156.
11. Мордовия : стат. ежегодник. - Саранск 2004. - С. 5,
12. Полевой материал авторов. Аниченкова Мария Серафимовна, 1928 г.р., с. Токмово Ковылкинского района, зап. 2006 г.; Фанакина Лидия Павловна, 1937 г. р., с. Апраксине Чамзинский район, зап. 2006 г.; Баранова Вера Ивановны, 1942 г. р., пос. Комсомольский Чамзинский район, зап. 2006 г.; Язынина Акулина Ефимовна, 1913 г. р., с. Марьяновка

Аксенова Т.В., Попова С.В., Бакаева М.В., !^ртпова^12А^Спи^на О.В.

- Березниковского района, зап. 2006 г.; Малышева Мария І аврловна, 1930 г.р., д. Сараевский
Майдан Теньгушевского района, зап. 2006 г.; Точилкина Любовь Емедьяновна, 1919 г.р., д.
Третьяково Темниковского района, зап. 2006 г.; Лазарева Анна Ивановна, 1927 г. р., е. Потьма
Зубово - Полянского района, зап. 2006 г.; Паршуткина Анна Петровна, 1934 г. р., с.Самаевка
Ковылкинский район, зап. 2006 г.; Антошкина Мария Ивановна, 1937 г.р., е. Сивинь
Краснослободского района, зап. 2006 г.,. Ногаева Анна Петровна, 1926 і .р., с. Самаевка
Ковылкинского района, зап. 2006 г.
- 13, Тавадов Г,Т. Этнология : учеб. для вузов / Г. Т. Тавэдов - М. • Проект, 2004.
14. Терещенко А, Быт русского народа. •- СПб, 1848.

**Аксенова Т.В., Бакаева М.В., Кириллова О.О., Попова С.В., Спицина О.В.
ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА РОСІЯН ЯК МЕХАНІЗМ КОМУНІЦГЮВАННЯ
ТА ТРАНСЛЯЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ У ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР НАРОДІВ МОРДОВІЇ**

*У статті передбачено вивчення окремих галузей системи
життєзабезпечення (оселя, їжа, сімейні обряди, буденне право)*

*Ключові слова: традиційна культура, росіяни, механізм комуніціювання,
діалог культур, Республіка Мордовія*

**Aksyonova T.V., Bakaeva M.V., Kirillova E.A., Popova S.V., Spitsyna O.V.
TRADITIONAL CULTURE OF RUSSIANS AS AN ACT OF SOCIAL EXPERIENCE
COMMUNICATION IN THE DIALOGUE OF CULTURES OF PEOPLES OF MORDOVIA**

*The specific feature of the culture of Russian people in Mordovia is a diversity of
material (settlements, houses, food) and spiritual life which we can observe in regional
national peculiarities of their people We can also see cultural adaptation between different
nationalities through communication and translation of social practice This material is very
actual for reservation cultural knowledge of Russian peoples*

*Key words: the traditional culture, russians, act of communication, dialogue of cultures,
Republic of Mordovia, peoples of Mordovia, mhe life support system*

Поступила в редакцію 26.03.2007 з.

УДК 811. 161. 2'374

КОМУНІКАТИВНІ ПОТРЕБИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У РІЗНИХ ЖАНРАХ УСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

Гайдамака Г.Г. Черемська О.С.

Харківський національний економічний університет, м. Харків, Україна

У статті подані визначення поняття «комунікативні потреби», класифікація умінь та навичок у рецептивних та продуктивних видах мовленнєвої діяльності, орієнтованих на професійну сферу спілкування

Ключові слова: комунікативні потреби, професійне мовлення, усне мовлення, монологічне висловлювання, мовленнєва діяльність

Постановка проблеми. Викладання української мови іноземним студентам сьогодні має певні особливості, які визначають не лише процес навчання, а й підготовку методичного забезпечення. Назвемо ці особливості:

I особливість: розширилося коло мов, що вивчаються, іноземці опановують дві мови: російську (на більшості підготовчих факультетів) та українську (на I - II курсах основних факультетів). Функції мови як засобу комунікації теж різні: російську мову вивчають студенти-іноземці далекого зарубіжжя, українську студенти з СНД і далекого зарубіжжя. Тому можемо констатувати, що цей методичний напрям майже не опрацьований.

II особливість: змінився контингент іноземних студентів. На зміну студентам, мову й культуру яких викладачі знали, приїжджають студенти - носії східних мов і культур (китайської, корейської, туркменської, узбецької тощо). Цей контингент студентів вимагає розроблення національно зорієнтованої методики викладання мови.

III особливість: у ВНЗ збільшилася кількість спеціальностей, тому в іноземних студентів з'явилися нові комунікативні потреби для фахового навчання. Це спричинило гостру потребу у створенні нових посібників з фахової мови. А також певних методичних знань і навичок від викладачів авторів цих посібників.

IV особливість: навчання мови в Україні ґрунтується передусім на вивченні українських реалій, які теж змінилися. Розробка цього напрямку відкриває викладачам нові творчі методичні рішення.

V особливість: активне використання нових технологій.

Перелічені особливості формують нові методичні підходи і є актуальними для сучасної методики викладання української мови як іноземної.

Мета. У пропонованій статті ми б хотіли зупинитися на обґрунтуванні III особливості навчання української мови іноземних студентів: *визначенні комунікативних потреб* (КП) для фахового навчання студентів 1-3 курсів.

Відомо, що потреба реалізується лише в діяльності: виступаючи спочатку як передумова діяльності, вона у процесі діяльності трансформується й перетворюється в її результат, тобто відбувається "опредмечування" потреби.

"Потреба отримує свою визначеність тільки в предметі діяльності: вона має знайти себе в ній. Оскільки потреба знаходить у предметі свою визначеність („опредмечування в ній“) цей предмет стає мотивом діяльності, тим, що спонукає до неї” [1]. Таким чином, предметність діяльності”, тобто віднесеність її до певної предметної галузі, є однією з основних її характеристик [3]. Для студентів-нефілологів 1-3 курсів предметність; їхньої мовленнєвої діяльності пов'язана насамперед з професійною сферою спілкування, з намаганням якомога швидше й повноцінніше включитися в неї, і саме цим продиктовані їхні реальні комунікативні потреби.

О.О. Леонт'єв визначає КП як "усвідомлену учнем потребу здійснювати ту чи іншу мовленнєву дію" [1]. Подібне визначення знаходимо в І.О. Зимньої: "навчання передбачає обов'язкове формування початкового моменту діяльності говоріння - комунікативної потреби і створення умов для її задоволення" [3]. Як О.О. Леонт'єв, так і І.О. Зимня виходять з потреб індивіда у здійсненні певної мовленнєвої дії.

Слід зазначити, що на різних етапах навчання актуалізуються різні потреби, і це має враховуватися при підготовці навчального матеріалу. Для іноземних студентів 1-3 курсів нефілологічного спрямування мова є ключем, що відкриває доступ до здобування освіти, фаху. Тому для них першочергового значення буде мати: а) потреба у здобуванні знань з майбутнього фаху; б) потреба в опануванні новим способом поглиблення й розширення знань; в) можливість підтвердити *свої знання з допомогою мови* (продукування).

Деякі дослідники поділяють КП на актуальні й потенційні, інтегральні й диференційні, когнітивні й соціальні, загальні й часткові, комунікативні потреби за видами мовленнєвої діяльності. Так, до актуальних потреб відносять потреби студентів-нефілологів у спілкуванні в актуальних сферах, які дозволяють наблизити процес навчання до реального спілкування відповідно до принципів комунікативності. До потенційних¹ потреб учні відносять потреби, які знадобляться в майбутньому, в подальшій діяльності. Класифікуючи КП на інтегральні й диференціальні, дослідниця до інтегральних відносить "великі" КП, які в свою чергу можуть бути поділені на диференційні, більш "дрібні". Так, наприклад, читання фахової літератури - це інтегральні КП, а відбір необхідної літератури, знаходження потрібної інформації в тексті - диференційні КП. Поділ КП на когнітивні та соціальні характерні при навчанні у сфері професійної діяльності, оскільки когнітивні (пізнавальні) потреби пов'язані, насамперед, зі здобуванням спеціальних (фахових) знань, детермінуються з майбутньою професією (вони "опредмечуються" у сфері внутрішньої мотивації). Соціальні потреби пов'язані з необхідністю спілкування не лише у професійній сфері, а й в інших сферах. Загальні КП продиктовані соціальним замовленням суспільства й мають збігатися з вимогами, які постають перед фахівцем певної професії. Часткові КП (особисті, спеціальні) пов'язані з нетиповими ситуаціями. Комунікативні потреби *за видами мовленнєвої діяльності* детерміновані ситуаціями (темами спілкування) в певній сфері діяльності й вимагають суворої ієрархії залежно від їхньої актуальності для процесу навчання в певний момент). Ці КП поділяють на дві групи: специфічні для будь-якого виду мовленнєвої діяльності й загальні для двох або більше видів мовленнєвої діяльності. Наприклад, комунікативні потреби у сприйманні (розумінні) монологічного мовлення характерні як для говоріння, так і для аудіювання (слухання).

Виявляючи та систематизуючи КП студентів-нефілологів у навчально-професійній сфері їхньої діяльності, ми виділили декілька моментів (підєфер, за визначенням

КОМУНІКАТИВНО-РЕЦЕПТИВНІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ УРІЗНИХ ЖАНРАХ...

Л.П. Клобукової): слухання лекцій, підготовка до семінарського заняття та участь у ньому, складання заліків та іспитів, консультації, підготовка індивідуальних завдань, доповідей та повідомлень на конференціях, неформальне спілкування зі студентами на фахові теми, бесіда з керівником щодо теми курсової, а потім і дипломної роботи, бесіди з викладачем щодо відпрацювання пропущених тем тощо.

Результати аналізу КП показали, по-перше, де реально необхідна студентам та чи інша навичка у певному виді мовленнєвої діяльності (МД), а значить, з'явилася можливість визначити, на яких етапах навчання та па якому матеріалі слід формувати в учнів цю навичку. По-друге, результати аналізу КП показали найтісніший зв'язок різних видів МД як у процесі спілкування, так і в процесі навчання. Тут слід визначити "несамостійність" рецептивних видів МД. Так, наприклад, ми виділили 9 ситуацій, коли в процесі роботи на семінарському занятті студентові необхідні рецептивні вміння, і в усіх ситуаціях рецептивні види МД виступають не в чистому вигляді, а в тісному взаємозв'язку, в комплексі з іншими видами МД - продуктивними. Так, наприклад, після прийняття на семінарському занятті відповіді товариша по групі може виникнути необхідність доповнити, уточнити, конкретизувати інформацію, що прозвучала. Тут нерозривно пов'язані аудіювання й говоріння. Це означає, що орієнтація в навчанні на певну сферу спілкування має перш за все спрямування на певні види цілісних комунікативних актів, типових для даної сфери. Таким чином, значущими КП для студентів-нефілологів 1-3 курсів у професійній сфері діяльності будуть як рецептивні, так і продуктивні види МД.

На основі рецептивних навичок студенти мають уміти, а значить, навчитися: 1) при опорі на прочитаний або прослуханий текст відтворити його усно (або письмово) з необхідною до комунікативно заданих перероблень (коротко, повно, основні аргументи автора, основні висновки тощо); 2) володіти навичками компресії на всіх рівнях (текст, абзац, речення); 3) володіти навичками передачі змісту тексту загальнонаукового або вузькоспеціального характеру в усній формі, здійснюючи необхідні трансформації; 4) усно або письмово передавати зміст чужої мови з різним ступенем точності й повноти з елементами оцінювання, посилаючись на джерело інформації; 5) змістовно опрацювати текст: формулювати свій погляд і давати оцінку змістові тексту з цих позицій, узагальнювати інформацію двох або більше текстів; 6) використовувати текст для ілюстрації своїх думок, уміти доповнити, конкретизувати, проілюструвати будь-яке висловлення з опорою на текст; 7) уміти висловити незгоду з висловленою думкою й навести аргументи з опорою на текст; 8) уміти вибірково репродукувати необхідну частину сприйнятого на слух монологічного висловлення з метою приєднання до висловленого точки погляду; 9) уміти спиратися на текст при розгортанні системи аргументів, висловлення незгоди щодо будь-якого положення, думки.

На основі продуктивних мовленнєвих навичок студенти мають уміти: 1) реагувати на висловлення співбесідника (задавати уточнюючі питання, перепитувати, звертатися з проханням пояснити будь-що, повторити ще раз тощо); 2) за необхідності доповнити, уточнити, конкретизувати, скоректувати інформацію, що сприймається, адекватно реагуючи на можливе спонукання викладача; 3) давати оцінку, висловлювати згоду/незгоду, наводити контраргументи; 4) створювати власне монологічне висловлення типу повідомлення, опису, оповіді на загальнонаукові та вузькоспеціальні темп; 5) скласти програму, план, тези свого повідомлення або виступу; вміти створювати висловлення, адекватне змістові й характеру виконання реакційної ситуації; 6) уміти

висловити свій погляд, роз'яснити й уточнити окремі положення власного висловлення; 7) вміти займати активну позицію у дискусії (спорі), бути гнучким, уміш вислухати й виділити головне в позиції супротивника, наводити логічну систему доказів тощо.

Висновки. Таким чином, при підготовці студентів-нефілологів до спілкування на професійні теми ми повинні навчити їх створювати монологічні висловлення різних жанрів (повідомлення, оповідь, опис, доведення, міркування), зумовлені комунікативними потребами.

Не зупиняючись на численних підходах дослідників щодо сутнісних характеристик усного монологу (порівняно з діалогом), ми будемо розглядати усне монологічне висловлення професійної спрямованості як одиницю спілкування, в якій інтегруються одиниці різних рівнів, що виражені лексично, граматично, інтонаційно, та якій притаманні ситуативність, вибірковість, варіативність, тенденція до стереотипів тощо. Лінгвістичний енциклопедичний словник дає таке визначення монологічного висловлення: "Для монологічного висловлення типовими є значні відрізки мовлення, які характеризуються структурною та змістовою зв'язністю, що мають індивідуальну композиційну будову й відносно змістову завершеність".

Визначивши таким чином КП студентів і жанри монологічних висловлень, що мають опанувати студенти-нефілологи, викладач-методист чітко формулює номенклатуру вмій та навичок, які необхідно сформувати у процесі навчання.

Список літератури

1. Зимняя И.А. Обучение говорению неродному языку. - М.: Русский язык, 1989.
2. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. - М.: Воронеж, 2001.
3. Сурыгин А.И. Основы теории обучения на неродном для учащихся языке. - СПб : Златоуст, 2000

Гайдамака Г.Г., Черемская О.С. КОММУНИКАТИВНЫЕ ПОТРЕБНОСТИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ В РАЗЛИЧНЫХ ЖАНРАХ УСТНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ

В статье даны определения понятия «коммуникативные потребности», классификация умений и навыков в рецептивных и продуктивных видах речевой деятельности, ориентированных на профессиональную сферу общения.

Ключевые слова: коммуникативные потребности, профессиональная речь, устная речь, монологическое высказывание, речевая деятельность

Gaydamaka G.G., Cheremska O.S. COMMUNICATIVE NEEDS (REQUIREMENTS) OF THE FOREIGN STUDENTS FOR VARIOUS GENRES OF ORAL PROFESSIONAL SPEECH

In clause the definitions of concept "communicative needs(requirements)", classification of skills both skills in receptive and productive kinds of speech activity focused on professional sphere of dialogue are given

Key words: communicative needs(requirements), professional speech, oral speech, monologic statement, speech activity

Поступила до редакції 29.03.2007р.

УДК 81'373.422

СОПОСТАВИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА АНТОНИМИИ В РУССКОМ И КРЫМСКОТАТАРСКОМ ЯЗЫКАХ В УЧЕБНЫХ ЦЕЛЯХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Девлетов Р.Р.

*Крымский научно-методический центр управления образованием АПН Украины
и ТНУ им. В. И. Вернадского, г. Симферополь, Украина*

В статье рассматривается проблема соотношения антонимов русского и крымскотатарского языков в учебных целях в начальной школе в контексте двуязычного обучения.

***Ключевые слова:** соотношение антонимов, учебная цель, двуязычное обучение, начальная школа*

Антонимы, по определению Д.Н. Шмелева, это «слова, которые противопоставлены по самому общему и существенному для их значения семантическому признаку, причём находятся на крайних точках соответствующей лексико-семантической парадигмы». Следовательно, существование антонимии обусловлено наличием определённой лексико-семантической общности единства. Противоположность, лежащая в основе антонимии, по справедливому утверждению Л.А. Новикова, «есть различие внутри одной и той же сущности (качества, свойства, отношения, движения, состояния и т. п.), крайне противостоящие проявления такой сущности, их полярные определения». Цель статьи - рассмотрение антонимов русского и крымскотатарского языков в учебных целях в начальной школе.

Постановка проблемы. Антонимия представляет собой одну из важнейших универсалий лексико-семантического уровня языков. Об этом свидетельствуют общая структура противоположных значений, большое сходство в структурной классификации антонимов и их основных семантических типах в различных языках. Разумеется, антонимы имеют и специфические особенности.

Общность и специфичность антонимов в разных языках прежде всего обусловлена многозначностью большинства общеупотребительных слов. Эта многозначность вызывает различного характера антонимические отношения слов.

1. Из нескольких значений, или лексико-семантических вариантов, слова только одно значение входит в антонимические отношения. Например: **день** и его соответствие в крымскотатарском языке **кунь**, **куньдюз** как часть суток входят в антонимические отношения, соответственно, с **ночь** и **акъшам**, **гедже**. В значении же суток и даты ни **день** в русском языке, ни **кунь** в крымскотатарском не имеют антонимов. Следовательно, **день** и **кунь** по возможности входят в антонимические отношения в обоих языках тождественны.

2. Одно и то же многозначное слово может иметь сразу несколько антонимов, соотносимых с различными его значениями. При этом обозначения одних из этих

знамений в русском и крымскотатарском языках соответствуют, других нет. Так, в антонимах *лёгкий* - *тяжёлый* (о грузе); *лёгкий* - *тяжелый, суровый* (о наказании); *лёгкий* *трудный* (о вопросе) слово **лёгкий** передаётся в крымскотатарском языке основным прямым соответствием: *енгийиь* - *агъыр* (о грузе), *енгийиь* - *агъыр* (о наказании), *енгийиь* - *агъыр* (о вопросе). В крымскотатарских же соответствиях антонимов *лёгкий* (слабый) - *сильный* (о ветре), *лёгкий* - *плотный, сытный* (о еде) значения слова **лёгкий** передаются не прямыми, а опосредованными, или контекстуальными, соответствиями: *акърен тихий къатты. кучлю сильный* (о ветре); *аз мало - коп, чокь много* (о еде).

Как в русском, так и в крымскотатарском языке у антонимов в парадигматическом плане обнаруживается большое сходство смысловой структуры. Антонимы противопоставляются лишь по одному существенному дифференциальному признаку: один из компонентов смысловой структуры слова предельно отрицает соответствующий компонент противоположного ему по смыслу слова. Например: *далёкий* - *узакъ* «расстояние (для данного случая) выше нормы»- *близкий* - *якъын* «расстояние ниже нормы»; *жар* -- *сыджакъ* «температура выше нормы» - *холод* • *сувукъ* «температура ниже нормы».

В синтагматическом плане антонимам обоих языков свойственно их совместное употребление в речи: «**Человек течёт: и в нём есть все возможности: был глуп, был зол, стал добр и наоборот**» (Толст.) „*Киши деньишип тура оло тюрлю гижяппар ола: ахмакъ ста. акъыллыгъа чевирше, явуз ола, мераметлиге айипана ее аксинк ола бите*”.

В соотносимых языках наблюдается значительное совпадение сфер лексической сочетаемости антонимов с одинаковым значением. Совпадения эти обнаруживаются, как правило, в пределах одних и тех же семантических классов, тематических групп: **хороший человек - плохой человек** ^ *яхиы киши - ярамай киши, хорошая книга - плохая книга* † *яхиы китап — ярамай кит ап, хорошая погода - плохая погода - яхиы ава - сытыкъ ава, хороший пример - плохой пример* =” *яхиы орънек - чиркин орънек*

Сочетание общих свойств со специфическими особенностями наблюдается в структуре антонимов русского и крымскотатарского языков.

В структурном отношении в языках выделяются разнокоренные слова, в которых противопоставление выражается разными словами, и однокорневые слова, антонимичность которых передаётся с помощью аффиксов. При этом антонимы с одинаковым значением в двух языках имеют разное структурное соотношение:

1. Разнокоренные антонимы в обоих языках соответствуют друг другу: **широкий** - **узкий** - *кенъ тар, высокий - низкий* *юксек - алчакъ; красивый - безобразный* = *дюльбер -- тигпис; белый - чёрный* - *акъ - къара; большой - маленький* *балабан - кичкене, длинный - короткий* - *узун - къыскъа.*

2. Разнокорневым антонимам русского языка в крымскотатарском языке соответствуют однокорневые антонимы: **сильный** - **слабый** — *кучлю - кучсиз, къувстли - къуветсиз; победа - поражение* *ешов ~ енилюв*

3. Однокорневые антонимы могут соответствовать друг другу в обоих языках: **весёлый** - **невесёлый** - *шенъ - шенъсиз, воля - безволие* *ирадс - ирадесих*

4. Однокорневному антониму в русском языке соответствует разнокорневой антоним в крымскотатарском языке: **приходить** **уходить** - *кельмск кетмек; вносить - выносить* *кетирмек ~ чыкъармакъ.*

В зависимости от выражаемого типа противопоставления антонимы в русском и крымскотатарском языках подразделяются на следующие основные группы:

СОПОСТАВИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА АНТОНИМИИ...

1. Антонимы, выражающие качественное противопоставление. Качественные слова образуют основную группу антонимов. Данные антонимы характеризуются градуальностью, т. е. тем, что между крайними точками противоположности имеются промежуточные, или средние. Последние указывают на возрастание или убывание степени качества. Средние члены упорядоченного множества «контрарных видовых понятий» в двух языках и в количественном и качественном отношении не могут всегда точно соответствовать друг другу. Тем не менее отдельные из них нередко соответствуют по значению: **молодой (нестарый, немолодой, пожилой) - старый** = *яш* (*орта яшлы, уйкен, эсли-баишы*) - *кьарт*; **холодный ('негорячий, прохладный, тёплый) — горячий** ^д *сувукь* (*исси, талыкъ., джылы*) - *сыджакь*.

2. Абсолютно противопоставленные, антонимы. Противоположность в них не является градуальной, так как она представлена лишь двумя крайними членами. Отрицание в таких антонимах одного из двух членов даёт значение другого: **не открыт - закрыт** - *кьапалы дегиль - япыкъ*. Абсолютно противопоставленные антонимы с одинаковым значением в русском и крымскотатарском языках в структурном отношении обычно соответствуют друг другу, следовательно, представляют собой общее для данных языков явление. Например: **мужчина - женщина** — *эркек - кьадыш, зима - лето* -- *кьыш - лето*; **истина - ложь** - акьикьат - *ялан*.

Антонимы указанного типа немногочисленные по сравнению с другими.

3. Антонимы, выражающие противоположную направленность действий, признаков и свойств. Антонимами указанного типа выступают глаголы и другие категории слов, выражающие направленность действий и признаков. Л. А. Новиков в словах русского языка, выражающих некоторую противоположность, выделяет два типа отношений антонимов:

1) оба действия (признака) направлены друг против друга;

2) одному, активно направленному действию (признаку) противостоит другое (другой), направленность которого остаётся невыраженной. Данные отношения выявляются и в антонимах крымскотатарского языка. Например: **присутствовать - отсутствовать** = *олмакъ — олмамакъ*; **продавать - покупать** - *сатмакъ - апмакъ*; **зажигать - гасить (тушить)** ^г *якъмакъ - сёндюрмек*; **начинать - переставать** ^а *башламакъ — токътамакъ*.

В соотносимых языках выделяется также небольшая группа так называемых образных антонимов, в которых противоположность выражается не чисто семантически, а посредством образного употребления в речи противопоставляемых слов. В обоих языках обнаруживается ряд образных антонимов, образное и номинативное значение, которых соответствуют: **земля - небо** - *ер-кок*; **рай -- ад** - *дженнет - дэюэзниеи*; **душа - тело** - *джан - беден*; **ум - сердце** - *акьып - юрек*.

Антонимы, будучи связанными, как синонимы, парадигматическими отношениями, находятся в тесном взаимодействии с ними. Это наглядно проявляется в том, что многие антонимы имеют синонимические варианты, которые отличаются друг от друга оттенками значения, стилистической окраской, степенью употребительности в языке. Между синонимическими вариантами тождественных по основному значению антонимов русского и крымскотатарского языков существуют те же самые отношения, которые свойственны синонимическим рядам данных языков вообще. Эти отношения характеризуются существованием в них как одинаковых и сходных моментов, так и ряда особенностей. Так, например, следующие синонимические варианты антонимов в двух языках в основном соответствуют друг другу по оттенкам значения, стилистической

окраске и степени употребления: **холодный** - **горячий** (о воде) **жаркий** (о погоде) = *сувукъ - сьдѣжакъ (сув акъкъьтда) сьдѣжакъ (ава акъкъьнда)*; **тепло, жара** - **холод, мороз** *исси; еьдѣжакъ -сувукъ, аяз.*

Своеобразными синонимическими вариантами антонимов являются так называемые экспрессивные «приращения». Это слова с *экспрессивно-синонимическими* значениями, которые не вступают в непосредственные антонимические соотношения с каким-либо словом, выражающим противоположную *оценку*, а прежде всего *примыкают* к членам антонимической пары и только через них участвуют в соответствующем противопоставлении. Например: к антонимам **большой** ~ **маленький** *примыкают* соответствующие экспрессивно-усилительные синонимы **огромный, громадный, болыуций и крохотный, микроскопический**; к антонимам **хороший** - **плохой** *примыкают* **отменный, великоленный, замечательный и дрянной, отвратительный**.

Экспрессивные обозначения членов антонимической пары в основном *являются* специфическими средствами лексического состава языков, ибо функциональные соответствия между ними устанавливаются довольно редко.

Что касается распределения антонимов по частям речи, больше всего их в обоих языках у качественных прилагательных и наречий: **хороший** - **плохой** = *яхшы - ярамай*; **длинный** - **Короткий** = *узун - къыска*; **бедный** - **богатый** - *фукъаре - бай*, **щедрый** - **скупой** *джемурт - саран*.

В существительных антонимика проявляется реже; она возникает прежде всего у существительных, соотносённых с антонимированными прилагательными: **жар** - **холод** - *сувукъ — сьдѣжакъ*; **добро** - **зло** - *яхшытыкъ - ямантыкъ*.

Антонимические глаголы зачастую представляют собой часть речи, также соотносённую с антонимированными прилагательными и существительными: **беднеть** - **богатеть** ~ *фукъарелешек - зенгинлешек*; **молодеть** - **стареть** - *яшармакъ - къартаймакъ*.

В языке, наряду со словами-антонимами, содержатся также антонимичные фразеологизмы, соответствующие друг другу и по общему переносному, и по основному номинативному значению отдельных компонентов, естественно, имеются случаи соответствия и фразеологизмов-антонимов. Однако в силу специфичности ряда фразеологических средств нередко значение антонимичных фразеологизмов с одного языка на другой передаётся отдельными словами или свободными сочетаниями слов.

В обоих языках наблюдаются парные и составные (фразеологические) слова, построенные по принципу антонимичности. Многие из них соответствуют друг другу семантически и структурно. Антонимичных парных слов в крымскотатарском языке встречается больше, чем в русском. В этом проявляется одна из особенностей данного языка. Примеры: **более или менее** -- *азмы-чокъмы*; **денно-ночно** = *гедже-кундыоз*; **рано или поздно** = *эртеми - къ.чми*; **братья** - *агъа-къардаш*.

Многие из антонимических парных слов служат для образования таких художественных средств, как оксюмороны. В русском и крымскотатарском языках многие семантически тождественные антонимы в качестве оксюморонов совпадают и по силе экспрессии, следовательно, представляют собой общие изобразительные средства: **испытать трудности в жизни** - *дуныянынь аОжы-татпысыны Бильмек*.

Антонимы широко используются в составе пословиц и поговорок. Это свойственно как русскому, так и крымскотатарскому языку. Как свидетельствуют материалы сопоставительного изучения данных средств, а также переводческой деятельности, пословицы и поговорки, построенные на антонимических сопоставлениях, как и вообще те пословицы, большей частью представляют собой общее явление, так как, во-первых

СОПОСТАВИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА АНТОНИМИИ...

в обоих языках бытуют пословицы и поговорки, соответствующие друг другу по образному содержанию и переносному значению, и, во-вторых, данные средства, ранее существовавшие лишь в одном на двух языков, очень часто переводятся с одного языка на другой с сохранением образности и переносного значения. Последнее означает, что в каждом из языков имеются потенциальные фразеологические средства, которые, входя в употребление, становятся общими для данных языков. Примеры одинаковых или сходных пословиц и поговорок, построенных с использованием антонимов: **Готовь сани летом, а телегу зимой** — *Арабаны кьыштан, чананы псе яздан азырла.*

Сытый голодного не разумеет — *Токънынъ ачиен шии ёкъ.* **Много спать - мало жить** - *чокъ юкъласанъ, аз яшарсынъ.*

Выводы. Таким образом, изучение соотношения синонимических и антонимических средств русского и крымскотатарского языков даёт основание утверждать, что в парадигматических отношениях слов данных языков наблюдается сочетание общих черт со специфическими особенностями. Их учёт в условиях двуязычного обучения является эффективным условием формирования языковой, коммуникативной и этнокультурной компетенции обучаемых.

Список литературы

1. Девлетов Р. Р., Анафиева Э. Р. Къырымтатар тили антонимлери. Лугъат, — Симферополь Доля. 2002.-144с.
2. Меметов А. М. Антонимы в крымскотатарском языке // Ст - !979. -- №! !. - С. 62-68.
3. Толстой Л. Н. Детство. Отрочество. Юность // Вступ, статья Б. Аверина, Офорт, худ. Л. Селизарова. - Ленинград: Худож. лит., 1979. - 336 с.
4. Эмирова А. М. Русско-крымскотатарский учебный фразеологический словарь. - Симферополь: Доля, 2004. - 175с.

Девлетов Р.Р. ЗІСТАВНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНТОНІМІЇ В РОСІЙСЬКІЙ І КРИМСЬКОТАТАРСЬКІЙ МОВАХ З НАВЧАЛЬНОЮ МЕТОЮ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглядається проблема співвідношення антонімів російської та кримськотатарської мов з навчальною метою в початковій школі у контексті двомовного навчання.

Ключові слова: співвідношення антонімів, навчальна мета, двомовне навчання, початкова школа

Devletov R.R. COMPAREING CHARACTERIZATION OF ANTONYMS IN RUSSIAN AND CRIMEAN-TATAR LANGUAGES FOR EDUCATIONAL PURPOSES IN ELEMENTARY SCHOOL.

The problem of correlations of Russian and Crimean-Tatar antonyms for learning purposes in Elementary School in the context of bilenguistic educatiords considered in this article

Key words: correlation antonyms, educational aim, bilenguistic education, Elementary School

Поступила в редакцию 08.03.200 7 з.

УДК 883: 92 І.ФРАНКО + 882: 92 М.ГОГОЛЬ + 82.035

ДО 125-РІЧЧЯ ВИДАННЯ ПОЕМИ «МЕРТВЫЕ ДУШИ» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Єременко ЛА., Григорук С.І.

Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів, Україна

Статтю присвячено діяльності І. Франка як перекладача і літературного критика щодо популяризації творчості М. Гоголя у Галичині. Автори розглядають питання про доцільність перевидання поеми Гоголя «Мертвые души» у Франковому перекладі

Ключові слова: письменник, літературний критик, перекладач, перекладацька діяльність, перекладні твори, російська література, видання українською мовою

Тільки те, що здобудемо своєю працею,
те буде справді наше надбання;
і тільки те, що з чужого культурного добра
присвоїмо собі також власною працею,
стане нашим добром.

І. Франко

Праця І. Франка, спрямована на засвоєння українською культурою здобутків світового письменства, зокрема російської літератури, була тривалою і плідною. Каменяр залучав українського читача до культурних надбань інших народів, перекладаючи найбільш значущі твори іншомовних письменників, а також аналізуючи їх у літературно-критичних розвідках.

Дослідником російської літератури Франко виступав не лише українською („праці у журналах „Світ“, „Народ“, „Житє і слово“, „Літературно-науковий вісник“), але й польською та німецькою мовами (у виданнях „Kujter Lwowski“, „Die Zeit“ та ін.). Як зазначав Ф.П. Погребенник, „на західноукраїнських землях не було іншого такого проникливого, досвідченого й заповзятого критика й популяризатора здобутків російського художнього слова, як І. Франко“ [4, с.75]. Визнанням заслуг І. Франка як письменника і науковця, знавця російського літературного процесу, було обрання його почесним доктором російської словесності Харківського університету (1906) [4, С.159]. Мета статті - розгляд діяльності І. Франка як перекладача і літературного критика щодо популяризації творчості М. Гоголя у Галичині.

Постановка проблеми. Особливе зацікавлення у Франка - літературного критика і перекладача викликала творчість письменників, українців за походженням, які збагатили російську літературу. Каменяр справедливо вважав, що вони належать і російській, і українській культурам. Франко зазначав, що „російська Список літератури XIX ст. це великий мартиролог, в котрім поряд з іменами великоруськими ясніють також

ДО 125-РІЧЧЯ ВИДАННЯ ПОЕМИ «МЕРТВЫЕ ДУШИ» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.

малоруські" [9, с.83], що „нова великоруська Список літератури, котрого нині може пишати не тільки великоруський народ, а й все слов'янство, була в своїх початках спільним витвором великорусів і малорусів і що власне малорусами були ті, котрі йшли в перших рядах поступових письменників, які вели літературу на нові, дорі не проторені дороги. Досить згадати, що в ХУІІІ ст., поряд з великорусами Радіщевим і Новиковим, бачимо українців Капніста і Каразіна, поряд з Карамзіним (серед повістярів) бачимо українців Наріжного і Погорільського; поряд з Жуковським, перекладачем „Іліади", бачимо українця Гнідича, перекладача „Одісеї", поряд з геніальним Пушкіним не менш геніального українця Гоголя" [9, с.81]. Погляд на М. Гоголя як українсько-російського письменника поділяли й інші діячі української культури того часу, зокрема М. Драгоманов.

Франкові належать спостереження щодо зв'язків творчості М. Гоголя, як носія української культури, з фольклорними мотивами і образами. Зокрема, на підставі матеріалів рукописного збірника ХУІ століття (з бібліотеки Василіанського монастиря у Львові) Франко дослідив, що „прототип гоголівського Вія - у фольклорі, звідки він потрапив і в рукописні твори" [3, с. 179-180].

Одним із свідчень подвижницької праці І. Франка щодо популяризації творчої спадщини М. Гоголя на українських землях є його участь у підготовці Гоголевської виставки, що відбулася в Ніжині у 1902 році (до 50-річчя від дня смерті письменника). Вона проходила при Історико-філологічному інституті кн.Безбородька. У виданому до цієї події „Гоголевском сборнике" Франкові було висловлено вдячність за сприяння в організації виставки, а саме за допомогу у зібранні усіх, західноукраїнських видань творів М. Гоголя [див.: 3, с. 172].

Твори М. Гоголя в перекладах на українську мову видавалися у другій половині ХІХ століття і в Києві (наприклад, в 1881 році тут вийшла книга перекладів О. Пчілки [2. С.6]), і у Львові, де М. Гоголь був одним з найпопулярніших письменників. Гак, 1851 року в Галичині було опубліковано повість „Тарас Бульба" у перекладі П. Головацького. У 60-х роках з'явилися „Вечера на хуторі близ Диканьки" українською мовою і два передруки „Ночи перед Рождеством". У 70-х - було опубліковано переклад „Вия". З 80-х років ХІХ століття кількість перекладів і передруків творів М. Гоголя в Галичині зростає. Найчастіше перекладати з „Вечеров", менше - з „Миргорода", з Петербурзьких повістей було перекладено „Шинель". Комедія „Ревизор" перевидавалася з 80-х років ХІХ століття до 1939 року двічі [див.: 3, с-173].

Франко називав «Ревизора» і «Мертвые души» найкращими творами М. Гоголя [8, с. 132] і взявся за найскладніше - переклад поеми, за визначенням самого автора, чМертвые души». Каменярь, який наголошував на виховній ролі та пізнавальному значенні перекладної літератури, вважав цей твір „правдивою, реалістичною картиною життя і мету його автора розумів як важливу, серйозну, сатиричну" [3, с. 175].

У листі до М. Драгоманова від 6 лютого 1877 року Франко повідомляв: „Я задумав іменно видавати бібліотеку найзнаменитших романів і повістей заграничних, переведених на наше... На перший раз думаю видати «Мертвые души» Гоголя... І ще одно погане діло - книжок годі достати. «Мертвих душ» нема, бачу, на всю Галичину й одного примірника, і я просив Григоровича, щоби бодай що-то прислав із Києва" [5, с.56-57]. Задуманий 1877 року, цей переклад було видано друком через п'ять років, у 1882 (див.: 1). Видання супроводжувалось невеликою післямовою перекладача, у якій він стисло повідомляв читачів про долю другого тому поеми, і „Словом від

видавництва» невідомого автора. Цікаво, що оригінальне видання «Мертвых душ» (російською мовою) у Галичині з'явилося на шість років пізніше [див.: 3, с. 173].

Слід зважати на те, що переклад „Мертвых душ" І. Франко здійснив у молодому віці - в 25 років, тим вагомішою є для нас його праця. Поява цього перекладу була визначною літературною подією. Щоб належно оцінити заслуги Франка-перекладача, слід враховувати ті труднощі, які йому доводилось долати. „Можна тільки дивуватися, - зазначав Ф.П. Погребенник, - як молодий тоді І. Франко зважився на таке складне завдання, не маючи під руками кваліфікованих словників, досліджень про письменника, зокрема про його мову" [4, с.89].

Перекладацьку діяльність І. Франко розглядав як важливий чинник міжкультурної комунікації. „Переклади чужомовних творів, чи.то літературних, чи наукових, - зазначав він, - для кожного народу являються важним культурним чинником, даючи можливість широким народним масам знайомитися з творами й працями людського духу, що в інших краях у різних часах причинялися до ширення просвіти та підймання загального рівня культури" [6, с. 7].

Перекладав Франко майже впродовж усього життя - від часів навчання у гімназії й до останніх місяців, коли був уже тяжко хворим. Майже половину його перекладацького доробку становлять переклади із слов'янських мов [2, с.4]. Серед них найбільше перекладів з російської мови. Франко переважно перекладав *твори російських письменників своєї епохи (XIX початку XX століть)*. Він звертався і до творчості провідних російських поетів та прозаїків, і до представників літератури так званого другого плану, без урахування доробку яких загальна картина літературного процесу була б збідненою. Окрім «Мертвых душ» М. Гоголя, Франко переклав прозові твори І. Тургенева, Г. Успенського, М. Салтикова-Щедріна, М. Помяловського, В. Гаршина, М. Чернишевського, Ф. Достоевського, Л. Толстого; поезії О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Некрасова, а також мало знаних П. Якубовича, М. Морозова та ін. [див.: 2, с.4; 4, с. 117].

Важливим є те, що І. Франко не лише перекладав, але й випрацьовував на підставі власного досвіду теоретичні засади художнього перекладу. Йому по праву належить звання засновника українського перекладознавства як науки [2, с. 15]. Франко залишив коментарі до власних перекладів, редакторські зауваження та рецензії на чужі переклади, а також працю „Каменярі". Український текст і польський переклад: Дещо про штуку перекладання" (1911р.), у якій підсумував погляди на перекладацьку діяльність, вироблені *впродовж довголітньої' практики перекладача*.

Як засвідчують зазначені праці, І. Франко вимагав від перекладача письменницького таланту, здатності проникати у глибини твору, бездоганного володіння мовами оригіналу й перекладу. Основні принципи перекладу, які обстоював Франко, визнаються й сучасною теорією перекладу. Письменншс-перекладач виходив з принципу системної' цілісності перетворення тексту, згідно з яким при передачі окремих змістовно-структурних елементів оригіналу слід враховувати їх відповідність контекстові усього твору. За словами І. Франка, перекладач не повинен порушувати „од.чоціальність враження" [6, с. 16] від тексту. Важлива передумова адекватного перекладу, на думку Франка, глибоке розуміння змісту оригіналу. Невірне тракіування художньої концепції твору може призвести до хибних рішень при перекладі [див.: 6, с. 16-171].

Франко розглядав переклад як процес перетворення системи смислів оригіналу, а не простої заміни знаків однієї мови знаками іншої. Головне для перекладача -

ДО 125-РІЧЧЯ ВИДАННЯ ПОЕМИ «МЕРТВЫЕ ДУШИ» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

якнайповніша передача змісту художнього твору та його прагматичної спрямованості, а не точна формальна відповідність. „Переклад має передати не тільки слова, а й думку первотвору”, - вважав І. Франко [7, с. 168]. Перекладач може дозволити собі певні заміни, але вони не повинні порушувати художньої цілісності твору.

І. Франко допускав певну адаптацію перекладного тексту до сприйняття іншомовним читачем. Однак зауважував, що перекладач не повинен надто вільно поводитися з текстом оригіналу, аби той на перетворився на витвір його власної фантазії. Перекладачеві слід зберігати художньо-естетичну та національну специфіку першотвору.

На думку Франка, переклад повинен справляти на іншомовних читачів враження, подібне тому, яке робить оригінал, бути зрозумілим для них та мати естетичну цінність. Франко прагнув зробити перекладений ним твір „присгупним для нашої... громади”, основну увагу звертав на „зрозумілість і ясність бесіди” [10, с. 179-180].

Висновки. Письменник-перекладач вважав за необхідне враховувати норми та літературні традиції мови перекладу. Франко писав, що старався „подавати кожду думку автора по змозі в такій самій формі, як сам автор, - наскільки се було згідне з духом нашої мови” [10, с. 180]. Особливу увагу він звертав на труднощі перекладу з мов „так близько споріднених із собою і притім так фундаментально відмінних” [6, с. 12],

Виходячи з цих настанов, І. Франко здійснював і переклади творів російських письменників, зокрема поеми М. Гоголя „Мертвые души”. Як зазначає Р.П. Зорівчак, „теоретичні погляди {Франка пов'язані з його перекладацькою практикою і впливають з неї” [2, с. 7], цих вимог він „намагався дотримуватися сам” [2, с. 8]. Тому кожен переклад Каменяра становить не лише художньо-естетичну, але й наукову цінність, засвідчує етапи становлення Франка - перекладача і теоретика перекладу.

На жаль, Франковий переклад «Мертвых душ» з часу його опублікування у 1882 році досі не перевидавався і є малодоступним не лише для пересічних читачів, а й для науковців. Приєднуємося до думки Ф.Г. Погребенника, що цей переклад і „сьогодні зберігає історико-літературне значення як перша спроба відтворення українською мовою видатного твору Гоголя” [4, с. 89], і вважаємо за доцільне його наукове опрацювання і підготовку до перевидання. З цією метою слід об'єднати зусилля франкознавців, дослідників творчості Гоголя, істориків мови, перекладознавців.

Список літератури

1. Гоголь М.В. Мертві душі /Пер. І. Франка. - Львів, 1882.
2. Зорівчак Р. П. Иван Франко як перекладознавець (До 125-р ччя зід дня ниролжі-ння) // Теорія і практика перекладу. - К.: Вища школа, 1981. - Вип. 5. - С 3-16.
3. Пархоменко М.М. Иван Франко и Гоголь //Пархоменко М.М. Иван Франко и русская литература - М.: Гос. изд. худ. лит-ры. 1954. - С. 171 -181.
4. Погребенник Ф.П. Иван Франко в українсько-російських літературних взаєминах. - К/ Дчтро. 1986.-301 с
5. Франко І.Я. До М.Гі Драгоманова//Франко І. Зібр. творів: У 50 т. - К.' Наук, думка, 1986. -Т.48. - С 54-58.
6. Франко І. Я. „Каменяр”. Український текст і польський переклад: Дещо про штуку перекладання // Франко І. Зібр. творів. У 50 т. - К Наук, думка. 1983. - Т.39 - С 7-20.
- " Франко І.Я. Передмова [до видання. Уїп'ям Шекспір. 1 амлет, принц датський] // Франко І Зібр творів. У 50 т. - К.: Наук, думка, 1981. -Т.32. - С. 1 56-170.

8. Франко І.Я. Темне царство//Франко І. Збір. хвор.'''V 50 т. - К.: Наук, думка, 1980. -Т.26. - С.131-152.
9. Франко І.Я. Українсько-руська (малоруська) Список літератури // Франко І. Збір. творів: У 50 т. - К.: Наук, думка, 1984. --Т.41. - С.74-100.'
10. Франко І.Я. „Фавст" ГеГе //Франко І.Я. Збір творів- У 50 т. - К.: Наук, думка, 1978. - Т. 13. - С. 174-180.

Єременко І.А., Григорук С.І. К 125-ЛЕТІЮ ИЗДАНИЯ ПОЭМЫ „МЕРТВЫЕ ДУШИ" НА УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена деятельности И Франко как переводчика и литературного критика по популяризации творчества П. Гоголя в Галичине. Авторы рассматривают вопрос о целесообразности переиздания поэмы Гоголя «Мертвые души» в переводе Франко.

Ключевые слова: *писатель, литературный критик, переводчик, переводческая деятельность, переводные произведения, русская литература, издание на украинском языке*

Yeremienko I.A., Hryhoruk S.I. TO THE 125 ANNIVERSARY OF PUBLISHING „МЕРТВЫЕ ДУШИ" („DEAD SOULS") IN UKRAINIAN TRANSLATION

The paper provides analysis of Ivan Franko's critical and translation activities on popularizing Mykola Hohol's works in Halychyna. The authors discuss the issue of republishing Hohol's prosaic poem „Мертвые души" („Dead Souls") in Franko's translation

Keywords: *writer, literary critic, translator, translator's activity, translations, Russian Literature, the Ukrainian Language editions*

Поступила до редакції 23.02.2007 р.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том ?? (??). 2007 г. №?. С.323-338.

УДК = 811.161.1

ДИАЛОГ ДВУХ КУЛЬТУР ИЛИ ДВУХ ВАРИАНТОВ ОДНОЙ КУЛЬТУРЫ?

Иванова Л.П.

*Институт иностранной филологии Национального педагогического
университета им. М.П. Драгоманова, г. Киев Украина*

*Статья посвящена сопоставительному анализу ментального пространства
народных г/ авторских песен времен Отечественной войны 1812 г. Делается вывод о
проявлении в анализируемых сверхтекстах двух вариантов одной русской культуры
начала XIX в.*

***Ключевые слова:** ментальное пространство, концепт, прецедентное событие,
национальная культура*

Межкультурную коммуникацию обычно распространяют на языки и культуры, принадлежащие разным этносам. В недавнем прошлом, вслед за В.И. Лениным, было принято выделять в национальной культуре капиталистического общества две культуры: «Господствующей буржуазной и существующей в виде более или менее развитых элементов демократической и социалистической угнетенных масс» [2, с. 175].

К постановке указанной проблемы в лингвистическом аспекте нас привел анализ песен, посвященных Отечественной войне 1812 г., народных и авторских. Они отчетливо разнятся между собой по линии противопоставления: авторская песня - народная песня. Это действительно две культуры или два варианта одной культуры? Не претендуя на полное решение проблемы, отметим, что как в капле росы отражается весь мир, так и в небольшом материале отражается большая проблема в целом.

Для сопоставления авторских и народных песен Отечественной войны 1812 г. используем ментальное пространство категорию, отображающую внутренний мир человека и социума, включающую, естественно, и культуру. Категория ментального пространства была разработана нами при анализе песен времен Великой Отечественной войны и оправдала себя в дальнейших исследованиях. Не повторяя ее обоснование, что сделано нами в целом ряде публикаций в 2006 г., дадим определение: ментальное пространство - это пространство, ориентированное категориями реального и художественного пространства - времени и ограниченное вмещающими его концептами, ключевыми именами культуры, прецедентными именами, прецедентными текстами, прецедентными событиями.

Материалом для анализа послужили народные и авторские песни из сборника «Священная война. Песни победы». Авторские песни принадлежат перу известных воинов-поэтов Д. Давыдова, Ф. Глинки и менее знаменитого И. Соколова.

Цель статьи. Рассмотрим ментальные пространства песен, эксплицируемых в двух сверхтекстах - народных песнях и авторских песнях. Квалифицировать данные песни как сверхтексты позволяют следующие факторы: одинаковая тематика, отображающая войну 1812 года, одинаковая пространственная и временная локализованность.

Начнем с концептов.

Враги представлены в 100% песен.

Народные песни представляют врага следующим образом: *А мы встретим злодея среди пути. В песне о Платове; Ах, ворона ты, ворона, Загуменная карга! Не сумела ты, ворона, Ясна сокола [Платова. — Л.И.] поймать. Сизы перышки щипать, По чисту полю пускать. Французы, бусурманы, Злодеи. Выходи, Наполеон! Эх ты. злодей, вор-француз, Должен гнсизнь свою в Москве скончать. Похвалялся вор-француз, грабитель. Своим пьяным польским табуном. Разорил Москву неприятель 'злой, неприятель злой, француз молодой.*

Таким образом, враг - это француз-вор, грабитель, злодей, он злой и молодой (характеристика в народных песнях обычно положительная). По национальному признаку охарактеризован пьяный польский табун, один раз назван Наполеон, прослеживается фольклорный мотив: враг - ворон.

Характеристики врагов в авторских песнях весьма похожи, а иногда и совпадают с народными песнями: *Не пропустим злых зверей! Злодеи разъяренные меч и пламень к нам несут. Враг строптивых мечет громы, Храмов божьих не щадит; Топчет нивы, палит дамы, Змеем лютым в Русь летит! Европа целая в цепях. Мной созванные гости В полях истлеют ваши кости Без погребенья и гробов! Пусть францір/зишки гнилые К нам пожалуют назад!*

Следовательно, враг - гнилой французишка (обратим внимание на резко пренебрежительный суффикс), злодей, зверь (в народных песнях - ворон), проявляется ирония: враг - гость, как и в народных песнях, подчеркивается захватничество: *Европа целая в цепях.*

На втором месте концепт воины, хотя он наблюдается не во всех песнях: в народных - в 83,3%, в авторских - в 66,7%.

В народных песнях воины - это *канонерзушки, козачушки, Ой вы слуги, мои други, вы донские, казаки, кровь их мужеством пылает, Грудь отвагою полна, Память славы вызывает на поля Бородина. Что не соколы крылаты. Послужите вы, tjjuqtrbi, подольше, Вам будет очень хорошо: Сухарей и видочки у нас оовольно, Обувают, одевают нас хорошо. Собирается Российское славное войско, опе пехоту и кавалерию расчитывает, солдатушки, любезны, поутру вам, милые! будет дело!*

Интересно, что воины часто именуются словами с ласкательными суффиксами (канонерушки, солдатушки, козачушки), все характеристики абсолютно положительны: милые, любезные, славное Российское войско, в соответствии с народной традицией, славянский воин - сокол, взаимоотношения между воинами дружественные, почти родственные. - братья, слуги, готовые служить друг другу. Все номинации представлены в форме множественного числа (войско - обобщенное множество), что свидетельствует о том, что русский воин осознавал себя одним из многих близких ему людей.

В 3 песнях даже представлены типичная пища и питье воинов - сухари и водочка. Отметим, что Д. Давыдов тоже поет о водке, но несколько в ином контексте: *Сабля, водка, конь гусарской, с вами век мои -золотой.*

В авторской песне поют, естественно, чаще от первого лица, поэтому преобладают формы единственного числа именования воинов.

Мы вперед, вперед, ребята, с Богом, верой и штыком! Вера нам и верность свята- Победим или умрем! Нет уж сил владеть собой: Бранный жар в крови пылает, сердце простая на бой! Я люблю кровавый бой! Я рожден дни счужьбы царской! Сабля, водка,

ДИАЛОГ ДВУХ КУЛЬТУР ИЛИ ДВУХ ВАРИАНТОВ ОДНОЙ КУЛЬТУРЫ?

*конь гусарской, с вами век мой золотой! За тебя на черта рад, Наша матушка - Россия ~
То ли дело средь мечей! Там о славе лишь мечтаешь, Смерти в когти попадаешь, и не
думая о ней... рубиться молодцами.*

Как видим, в авторской песне очень мало номинаций (ребята, молодцы), преобладают самохарактеристики удалого, лихого вояки.

Военачальники упоминаются в 66,7% народных и 33,3% авторских песен.

В народных песнях это прежде всего царь: *Наши гравославный царь призадумайся,
Его царская перснунка переменялась. Не пужайся ты, наши батюшкёр гравославный
ЧЙПР- Французский король королю белому отсылается.* Таким образом, отношение к царю сугубо положительное, его воспринимают как близкого человека (батюшка), которому присущи все человеческие слабости (не пужайся).

Возглавляет русское войско «генералюшка - сам Кутузов». Ласкательный суффикс ушк- передает отношение солдат к главнокомандующему.

Особое внимание уделяется командиру казаков Платову: *Пчатов - казак - воин был.
Себе бороду не брил, когда бороду побрил, у французов в гостях был.* Француз отзывается о Платове так: *Ты российский молодец! Он в разор нас разорил. Я уже золото сорил, Много золота терял, Про Платова узнавал,* т.е. народ ценит удаль командира.

Член царской фамилии Константин не оставил в народном сознании заметного следа: *Константи-то наши по армишразъезживает.*

Главным своим врагом солдаты считают Наполеона, именуя его «злодеем»: *А мы встретим злодея среди пути. Захмелел Наполеон. Он надеялся на силу, нас из разведавши путем, Себе заживо могилу Русским выкопал штыком. Лишь с иднию головою Твой орел к нам залетел! Следовательно, солдаты уверены в победе и невысоко ценят предводителя французского войска.*

Иначе оценивается Наполеон в посвященной ему песне Н. Соколова «Он»: *Стоял он в сером сюртуке. Впервые полный мрачных дум, Он в первый раз постигнул горе, И содрогнулся гордый ум! Он видел гибель впереди, И призадумался великий, скрестивши ржи на груди, и тихим голосом страданья. И я, водивший за содою Европу целую с цепях, теперь полкнум головою на этих горестных стена).¹ И вы, мной созданные гости. И вы погибли средь снегов, В полях истлели ваши кости Вез пирейсьня и гроз,,л(Здесь о ступени роковые Споткнулась дерзкая нога! Столица - надежд моих грчОници, Погибшей славы - мавзолей.* Как видим, образ Наполеона оказывается более человечным: он осознает всю свою ответственность и перед войсками разных стран, которые он повел воевать в Россию, и перед собственным народом. Автор песни считает Наполеона великим, обладающим гордым умом. Таким образом, народная точка зрения и образованного автора песни расходятся.

Оружие и рода войск поровну представлены в народных и авторских песнях - 66,7%.

В народных песнях это *щюшки медные, сольны пули, каленая картечь, ядра. ш>ных, Тушечки, МрртируиКий пехота, каеаледия, пушечки медные, ружья светлые». Оценка за счет уменьшительно-ласкательных суффиксов и традиционного мелиоративного упупега (светлый) сугубо положительная. Враг же «стрелял-палил в матушку Москву».*

Авторская песня повествует: о мечях, которые ч ту пору јwc «с использовались, возможно, уго аллюзии .^нчеисии эпос, а іакже сабля, которой «рубятся молодцами», С. верой и штыком!, т.е. поется только о холодном оружии.

концепт «родинам присутствует во всех авторских песнях и ь половине народных.

В народных песнях не поется о России как глобальном образовании, восприятие авторов более конкретно: *А мы встретим злодея среди пути, Среди пути, на своей земли. Обращение к врагу: Ты зачем пошел в Москву стоять, - Должен жизнь свою в Москве скончать. Запрудил француз реченьку Березину Оттого Москва загорелась, мать сыра земля потрясалась.*

В авторской песне поется о России: *Защитим свою державу Под смоленскими степямги Здесь России у дверей! Р}'сь святую разоряет! Матушка Россия. Наполеон размышляет: «И вы погибли средь снегов — в полях истлеют ваши кости >>, «Зачем я шел к тебе, Россия: в твои глубокие снега?»*

В обоих типах песен вера упоминается в трети из них (33,3%).

Народные песни: *Все Божьи церкви развалились, Златы маковки покотились. Когда Бог нам поможет Париж взять.*

Авторская песня: *С Богом, верой и штыком! Вера нам и верность свята! Храмов божьих не щадит.*

В авторской песне упоминаются о[^]тмщиеся в тылу, в народной песне этого нет. Так как в те времена в армии служили по 25 лет, естественно, связь с домом и родными утрачивалась. Оставшиеся в тылу присутствуют в трети авторских песен: *Вот рыдают наши жены, Девы старцы вопиют!* - образы обобщенные, лишенные лиризма и теплоты.

В авторской песне один раз говорится о цели войны слава.

Как прецедентные события упоминаются славные события былых времен: в авторской песне это «золотой век» *«Вспомним, братьцы, россос славу!»*, в народных - *«Память славы вызывает на поля Бородина»*

Географические реалии, отраженные в топонимах, в принципе совпадают: народные песни Москва, Москва-матушка, Париж, река Березина, авторские песни - Европа, Россия, Смоленские степи.

Оба вида свертхтекстов заметно разнятся количеством и характером фольклорных мотивов. Естественно, они преобладают в народных песнях. Интересно, что война в них это пир, прием **гостей**; *А мы столики поставим ему - пушки медные, А мы скатерти ему постелим - волны пулы. На закусочку поставим — капеных картеть; Угощать его будут канонерушки, провожать его будут - все козачушки.* Русские герои, в частности Платов, - соколы, французы - вороны: *Ах, ворона ты, ворона, Загуменная карга¹ Не умела ты, ворона, ясна сокола [Платова. - Л.И.] поймать, Сизы перышки щипать, По чисту полю пускать* Отождествление смерти с хищной птицей характерно и дня авторской песни: *смерти в когти попадешь. Враг л имеет лютым в Русь летит'.*», отчего, как поется в народных песнях, *«Мать сыра земля потрясалась»*.

Выводы. Таким образом, ментальное пространство народных и авторских песен в основном совпадает: наблюдаются идентичные концепты, прецедентные события, топонимы, однако полного совпадения в языковом воплощении концептов, как правило, нет ни в качественном, ни в количественном отношении. Отвечая на поставленный в заглавии статьи вопрос, можно утверждать, что в народных и авторских песнях воплощаются не две культуры, а два варианта одной русской культуры. По всей вероятности, единый патриотический порыв сплотил нацию, активизировал в национальном сознании во многом совпадающее ментальное Пространство.

ДИАЛОГ ДВУХ КУЛЬТУР ИЛИ ДВУХ ВАРИАНТОВ ОДНОЙ КУЛЬТУРЫ?_

Список літера/ури

1. Священная война. Песни Победы / Сост. В.А. Костров, Г.Н. Красников. - М., 2005.
2. Философский словарь / Под ред. М.М. Розенталя, П.Ф. Юдина. Изд. второе. - М., 1968.

Іванова Л.П. ДІАЛОГ ДВОХ КУЛЬТУР ЧИ ДВОХ ВАРІАНТІВ ОДНІЄЇ КУЛЬТУРИ?

Стаття присвячена зіставному аналізу ментального простору народних та авторських пісень часів Вітчизняної війни 1812 р. Робиться висновок про експлікацію в аналізованих надтекстах двох варіантів однієї російської культури початку ХІХст.

Ключові слова: ментальний простір, концепт, прецедентна подія, національна культура

Ivanova L.P. THE DIALOGUE OF TWO CULTURES OR TWO VARIANTS BY ONE OF CULTURES

The article is dedicated to the comparative analysis of the mental space, of the folk and authored songs of the period of the war of the 1812. The conclusion about the realization of two variants of the same Russian culture of the beginning of the XIX century is done.

Key words: mental space, concept, precedent event, national culture

Поступила в редакцію 19.03.2007 г.

УДК 81' 373 7=133.1

МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ С ЗООНИМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ

Каика Н.Е.

Донецкий институт психологии и предпринимательства, г. Донецк, Украина

В статье анализируются межъязыковые фразеологические эквиваленты зоонимической лексико-семантической группы. Определена фразеологическая активность соответствующих русских и французских зоолексем в коррелятах фразеологических эквивалентов. Установлен удельный вес русско-французских зоонимических фразеологических эквивалентов с общим русско-французским фразеологическим фонде. Доказана эффективность поисков межъязыковой фразеологической общности в указанной лексико-семантической группе.

Ключевые слова: межъязыковые фразеологические эквиваленты, зоонимическая лексико-семантическая группа, общий русско-французский фразеологический фонд

Наряду с национальными особенностями во фразеологии любого языка отражаются и общечеловеческие понятия: жизнедеятельность человека, его способность к образному мышлению и эмоционально-критическому восприятию окружающего мира. Именно фразеологизмы в силу их функционального назначения служат человеку для образной и эмоционально-экспрессивной характеристики как самого себя, так и людей, явлений окружающей действительности. Во многих языках фразеологизмы, обозначающие жизненно важные понятия, имеют одно и то же лексико-семантическое наполнение. Ср.: (русс.) *вопрос жизни и смерти*; (укр.) *питання життя й смерті*; (англ.) *a matter of life and death*; (фр.) *la question de la vie et de la mort*; (исп.) *cues/ion de vida o muerte*; (итал.) *questione di vita e di morte*. Этим обуславливается то, что точки соприкосновения во фразеологии различных языков обнаруживаются прежде всего в семантической структуре фразеологических единиц (ФЕ). Поэтому наиболее «перспективными» в плане выявления межъязыковой фразеологической общности (МФО) являются лексико-семантические группы (ЛСГ) соматических, нумеративных, зоонимических, колористических и др. русско-французских фразеологических эквивалентов (РФФЭ).

Актуальность В последние десятилетия появилось немало работ, посвященных, в частности, зоонимическим ФЕ (В.Н. Сергеев, Д.В. Ужченко, И.В. Валуева, Т.И. Гончарова, С.Н. Ильчева и др.). Результаты этих сопоставительных исследований позволяют предположить, что, несмотря на национальное своеобразие многих ФЕ такого типа, в их образовании наблюдается и нечто универсальное, закономерное, общезыковое, обусловленное общечеловеческими факторами. Однако вопрос о зоонимических русско-французских фразеологических эквивалентах (РФФЭ) как базе межъязыковой фразеологической общности (в данном случае - русско-французской) в

МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ С ЗООНИМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ

контексте разработки теоретических основ исследования межъязыковой фразеологической общности остается пока не решенным.

Цель данной статьи - определить, какова фразеологическая активность соответствующих русских и французских лексем рассматриваемой ЛСГ и каков потенциал межъязыковой фразеологической общности (ПМФО) этих лексем; каков удельный вес РФФЭ рассматриваемой ЛСГ в общем русско-французском фразеологическом фонде; как и в какой мере РФФЭ этой ЛСГ представлены во «Французско-русском фразеологическом словаре» под ред. Я.И. Рецкера (ФРФС) [9].

Результаты исследований легли в основу составленного Н.Е. Каикон Л.П. Кофановой большого словаря русско-французских фразеологических эквивалентов - около 16000 русских фразеологизмов (РФ) и более 23000 французских фразеологизмов (ФФ) [4].

Итак, рассмотрим лексико-семантическую группу зоонимических РФФЭ.

Постановка проблемы. Количество межъязыковых фразеологических эквивалентов находится в прямой зависимости от фразеологической активности (ФА) соответствующих лексических коррелятов в сопоставляемых языках. В целях установления удельного веса зоонимических РФФЭ в общем фонде (4800 РФФЭ), а также определения потенциала межъязыковой фразеологической общности нами выявлена и сопоставлена фразеологическая активность всех зоонимических компонентов ФЕ русского и французского языков. Результаты сопоставительного изучения русской и французской зоонимической фразеологии (см. Таблицу 1) позволяют сделать ряд интересных, на наш взгляд, выводов.

Изучение ФЕ по русским и французским лексикографическим и речевым источникам позволило установить, что нижний порог фразеологической активности (от 5 до 14 ФЕ) имеют и в русском, и во французском языке 20 зоолексем. Первого порога ФА достигают 14 русских и 17 французских зоолексем. Из них только 11 лексических зоонимов участвуют в формировании ФЕ, имеющих не менее 5 межъязыковых эквивалентов. Фразеологическая активность этих 11 пар зоолексем, место, соответствующее их активности, их потенциал *межъязыковой* фразеологической общности показаны в Таблице 1.

Отметим, что из 11 рассмотренных межъязыковых пар зоолексем 8 имеют родовое значение и две - видовое. Такой отбор обусловлен тем, что ФЕ, включающие родовые наименования птиц и рыб, имеют, как правило, единичные межъязыковые фразеологические эквиваленты (например; *одна ласточка весны не делает - une hirondelle nefait pas le printemps*; *как сельди в бочке - comme le.s harengs en caque*). В то же время видовые корреляты *птица oiseau* и *рыба - poisson* и в русском, и во французском языке часто употребляются в обобщенном значении, поэтому видовые зоолексем могут соотноситься и с родовыми коррелятами иноязычной ФЕ. Например; *куриные мозги - cervelle d'oiseau* (доел.: *птичьи мозги*); *нем как рыба - tuiet comme une saigre* (доел.; *нем как карп*) - - это полный эквивалент; абсолютный РФФЭ: *нем как рыба - tuiet comme un poisson*.

Как видно из Таблицы 1, в русской фразеологии сверхвысокую ФА обнаруживают три зоолексем; *волк* (76 РФ), *курица* (65 РФ), *собака* (60 РФ); высокую ФА - пять зоолексем; *корова* (52 РФ), *лошадь* (50 РФ), *рыба* (42 РФ), *муха* (41 РФ), *кошка* (40 РФ). Во французской фразеологии сверхвысокая ФА также у трех зоолексем: *chien* (174 ФФ/ *cheval* (98 ФФ). *chat* (72 ФФ); высокая ФА - у шести зоолексем: *oiseau* (55 ФФ), *iour*

(51 ФФ), *fine* (49 ФФ), *mouche* (44 ФФ), *vache* (39 ФФ), *poule*, *paule* (33 ФФ). В среднем ФА русских и французских зоолексем различается в пределах одного-двух порогов, что вполне естественно для неблизкородственных контактирующих языков. Общее количество РФ с наиболее активными зоолексемами почти в 1,5 раза меньше, чем объем межъязыковой фразеологической общности (см. Таблицу 1) имеет наиболее активная пара зоолексем *собака* - *chien*. Ср.: 60 РФ и 174 ФФ - 32 РФФЭ. Очевидно, что в лексико-семантической группе фразеологических зоонимов наблюдается прямая зависимость количества межъязыковых фразеологических эквивалентов от ФА соответствующих лексических коррелятов в сопоставляемых языках. Имеются, однако, незначительные отклонения. Так, например, с компонентом *муха* (41 РФ) и *mouche* (44 ФФ) насчитывается 19 РФФЭ, а с более активными лексемами *лошадь* (50 РФ) и *cheval* (98 ФФ) - всего 15 РФФЭ. Средний ПМФО - у пяти пар лексем: *муха* - *mouche* (19 РФФЭ), *кошка* - *chat* (17 РФФЭ), *птица* - *oiseau* (16 РФФЭ). Остальные пять пар зоолексем обладают низким ПМФО: *курица* - *poulet, poule* (12 РФФЭ), *рыба* - *poisson* (10 РФФЭ), *осел* - *âne* (7 РФФЭ), *свинья*-*cochon* (7 РФФЭ), *корова* - *vache* (6 РФФЭ).

Всего¹ с 11 парами зоолексем выявлено 156 РФФЭ; они составляют немногим более 3% общего фонда (4800) РФФЭ.

Рассмотрим теперь некоторые РФФЭ-зоонимы, которые в ФРФС не зафиксированы или получили в нем фразеологически неадекватную семантизацию.

РФФЭ с компонентами *собака* - *chien*.

Французская ФЕ *froid de renard/froid de loup* (доел. 'утиный холод или волчий холод) передана в ФРФС русской ФЕ *собачий холод* (252, с.505), а абсолютный фразеологический эквивалент этой русской ФЕ - *l'oid de chien*, зафиксированный Словарем Ра [11, с.75], в ФРФС. отсутствует.

Французская ФЕ *fidele comme un caniche* (доел.: *верный как пудель*) передана русскими ФЕ *преданный как собака, преданный душой и телом*. Во французских речевых источниках, в том числе в Разговорнике Терона [12], встречается абсолютный фразеологический эквивалент русской ФЕ *fidele comme un chien*, который также не значится в ФРФС. Ср.: *Au moins vous me resterez jidele? - Comme un chien, je vous le promet. (The.rond, p. 185). -По крайней мере, вы мне останетесь верны ? - Как собака, обещаю вам.*

РФФЭ с компонентом *кошка* - *chat*.

Рассматриваем как абсолютные РФФЭ следующие две пары фразеологических коррелятов: 1) *влюбчивая, как кошка* [5, 1, с.108.] - *goureuse comme une chatte* [6, с. 44], 2) *любить (обожать) как кошка валерьянку*. Поскольку французский коррелят последнего соответствия во фразеографических источниках нами не обнаружен, приводим пример его употребления в речевом источнике: «*Mme Loiseau adorait le cafe comme les chats la valeriente. - F., Triolet. Te premier accroc., P 221 - Мадам флуав обожала кофе как кошит валерьянку*».

РФФЭ с компонентом *конь* - *cheval*.

В ФРФС имеется ФФ *vieux boeuffait sillon droit* (доел.: *старый бык делает прямую борозду*), который передан в русском языке фразеологическим эквивалентом *старый конь борозды не портит*. Словарь Кальма [15, с.235] фиксирует ФЕ *un vieux cheval n'abnperay le sillon*, при этом указывает на ее русское происхождение. Таким образом, в данном случае имеет место не только абсолютный РФФЭ, но и фразеологическое заимствование французским языком из русского. Не исключена вероятность, что ФФ

МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ С ЗООНИМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ

vieux boeuf fait sillon droit является преобразованным в процессе ассимиляции фразеологическим вариантом исконно русской ФБ *un vieux cheval n'abime pas le sillon*.

Выводы. Как видим, в целом в русской и во французской фразеологии используется одинаковое количество зоолексем - около 20. Самыми активными среди них являются: в русском языке - *волк* (76 РФ), *собака* (60 РФ) и *корова* (52 РФ); во французском - *chien* (174 ФФ), *cheval* (98 ФФ), и *chat* (72 ФФ). Пара лексем *собака - chien* обладает самым высоким ГИМФО - 32 РФФЭ. Всего среди выявленных зоофразеологизмов (462 РФ и 641 ФФ) имеется 156 РФФЭ, что составляет более 3% общего фонда. Из них около 20 или вообще не зафиксированы во ФРФС, или получили в нем фразеологически неадекватную семантизацию.

Дальнейшие исследования зоонимической лексико-семантической группы РФФЭ представляются перспективными в плане определения генетической и/или типологической близости фразеологических коррелятов. При этом считаем целесообразным расширение поисков фразеологических эквивалентов, которые возникли по линии независимого фразеологического параллелизма.

Таблица 1.

Фразеологическая активность русских и французских зоонимических лексем и их потенциал межъязыковой фразеологической общности

№	Зоонимические лексемы	РФ		ФФ		Количество РФФЭ	П М Ф О
		ФА	место	ФА.	место		
1	Собака - chien	60	III _	i 74	J	32	высоким
2	Муха - mouche	~4 f	ж	44 "	VII	19	средний
3	Кошка - chat	То	V u f	71	7 Г	17	_средний
4	Птица - oiseau	23	ї х :	55	7 v	16	средний
	Волк - loup	76	.i \		-v	~15	средний
6	Лошадь - cheval	50		98	7	"15	средний^
7	Курица - poule		J I _	33"	I x	12	низкий
8	Рыба - poisson	42	_ Y L _ i	25^	X	10	низкий
9	Осел - ane	J 4	XI !	49	v :		низкий
10	Свинья - cochon	45_	VI	27	XI	1	низкий
7Г	Корова - vache		7v~	39	VIII	6~	низкий
Всего		462 РФ		641 ФФ		156 РФФЭ	3 % от 4800 РФФЭ

Каика Н.Е.

Список литературы

1. Валуева І В. Порівняльне дослідження фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом у парадигматиці та синтагматиці (на матеріалі англомовних текстів ХХ століття: АКД. - Одеса, 1996. - 15с.
2. Гончарова Т.І, Спільність та специфіка мовних зооморфних картин світу:-АКД. -Харків, 1996. - 17с.
3. Ильчева С.Н. Зоо- и антропосфера в языковой картине мира//Язык и культуре. 3-я междунар. конференция. Тезисы докладов. - К.: Collegium, 1994. - С. 11-12.
4. Каика Н.Е., Кофанова Л.П. Словарь русско-французских фразеологических эквивалентов. -Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2005. - 548с.
5. Михельсон М.И, Русская мысль и речь. Свое и,чужое. Опыт русской фразеологии. Сборник образных слов и иносказаний. - 3-е изд. - Спб., б/г.. - 371. - 779с. -- Т.2. - 580с.
6. Назарян А.Г. Образные сравнения французского языка. - М.: Паука, 1965, - 200с.
7. Сергеев В.Н. Зооморфизмы в языке и в словаре//Современная русская лексикография. - М.: Наука. Ленинградск.отделение, 1983. - С.64-75.
8. Ужченко Д.В. Семантика українських зооморфізмів в етнокультурному висвітленні. АКД. - Харків, 2000.-18с.
9. Французско-русский фразеологический словарь / Под ред. Я.И.Рецкера. - М., 1963. - 1 / 12с.
10. Шеппинг Л.Ф. Обзорение звериного эпоса Западной Европы. Материалы для сравнительного изучения русской символики животных. - М, 1868. - С 1-14
11. Rat M. Dictionnaire des locutions franfatses. - Paris' Librairie Earoussc. 1972, -- 448 p
12. TWrond M Du Tac ...auTac. Formules, reflexes et images de la conversation tran?aise aetuelle, - Pans: Edition Didier, 1972. - 198p.
13. Tresor des proverbes et locutions du rronde recueillis par MХalma et С.Tarpel Paris, Editeur Guy Ee Prat, 1961. - 243p.

Каїка Н.Є. МІЖМОВНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЕКВІВАЛЕНТИ ЗООНІМІЧНОЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ

У статті аналізуються міжмовні фразеологічні еквіваленти іоонімічної лексико-семантичної групи. Визначено фразеологічну активність відповідних російських і французьких зоолексем у корелятах фразеологічних еквівалентів. Установлено питоому вагу російсько-французьких зоонімічних фразеологічних еквівалентів в загальному російсько-французькому фразеологічному фонді. Доведено ефективність пошуків міжмовної фразеологічної спільності в означеній лексико-ссмантичній групі

Ключові слова: міжмовні фразеологічні еквіваленти, зоонімічна лексико-семантична група, загальний російсько-французький фразеологічний фонд

Каика N.E. INTERLANGUAGE PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS OF A ZOOONYMICAL LEXICAL AND SEMANTIC GROUP

Interlanguage phraseological equivalents of a zoonymcal lexical and semantic group are under analyses. Russian and French praseological roolexemes activity in corresponding phraseological correlates is defined. Russian-French coonymical phraseological equivalents specific volume in common Russian-French phraseological fund is established. The search efficiency of interlanguage phraseologicul community in the named lexical and semantic group is proved.

Key words: interlanguage phraseological equivalents, zoonymical lexical and semantic group, common Russian-French phraseological fund

Поступила в редакцію 09.1)3.2007 л.

УДК 372.882.0564

ІНТЕГРАЦІЯ КУЛЬТУР У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Каніболоцька О.А.

Запорозькій національний університет, м. Запоріжжя. Україна

У статті розглянуто поняття інтеграції культур у процесі вивчення зарубіжної літератури. Вивчення художніх творів зарубіжної літератури іноземною мовою представлено як особливий тип комунікації, як джерело міжкультурної комунікації. Крім того, автор звертає увагу на доцільність, схильність і специфіку використання інонаціональної літератури іноземною мовою у процесі вивчення зарубіжної літератури учнями

Ключові слова: *інтеграція культур, інонаціональна література, літературна освіта, міжкультурна комунікація, художній текст*

Національною доктриною розвитку освіти України визначено за необхідне створити умови для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина. Особливого значення набуває це положення під час викладання шкільного курсу „Зарубіжна література“. На уроках літератури формуються найважливіші соціально-моральні уявлення й орієнтири, вивчення літератури сприяє вихованню суспільно зрілої, активної, творчої особистості, дійового учасника міжкультурної комунікації. Формування особистості через виховання кваліфікованого читача є головним завданням учителя зарубіжної літератури. Мета статті розглянути поняття інтеграції культур у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті мовою міжлюдською спілкування стає мова культури високої культури суспільної свідомості, загальної культури особистості, культури міжнародного співробітництва, культури суспільства в цілому. Становлення процесу вдосконалення культури мови буде відбуватися за особистої участі фахівців - викладачів зарубіжної літератури, тому що саме вивчення зарубіжної літератури мовою автора буде сприяти формуванню кваліфікованого учасника процесу міжкультурної комунікації.

Вільгельм фон Гумбольдт говорив, що в кожній мові закладено самобутній світогляд. Як окремий звук стає між предметом і людиною, так і вся мова в цілому виступає між людиною і природою, що впливає на нього зсередини і ззовні. І кожна мова описує навколо народу, якому належить, коло, звідкіля людині дано вийти лише остільки, оскільки вона відразу вступає в коло іншої мови. Додамо, що це не є, лише коло іншої мови, а скоріш за все соціально-культурна сфера, оскільки культура і соціум, мова і культура, мовна особистість, міжкультурна комунікація, соціокультурна діяльність, лінгвосоціокультурна компетенція, читацька компетенція - ці наукові поняття і категорії надзвичайно взаємозалежні і взаємообумовлені.

Сьогодні, говорячи про глобалізацію й інтеграцію багатьох процесів у соціумі, ми, як наслідок цього, відзначаємо зростання кількості так званих провідних міждисциплінарних досліджень на стику двох і навіть декількох наук. Багато наукових напрямків і наук аналізують взаємозв'язок мови і культури. Безсумнівно, усе те, з чого складається культура, розглядається через призму мови, що також можна побачити у художньому творі з зарубіжної літератури. Так, В.М. Лейчик розглядає кілька підходів до проблеми співвідношення мови і культури: згідно з Г. Улухановим, це явища, що не мають загальних істотних ознак; мова розуміється як частина культури (Н.І.Толстой); визначаються різні аспекти співвідношення культури і мови: мова як дзеркало культури, мова як знаряддя культури (С.Г. Ієр-Мінасова).

Усього розглянуто дев'ять функцій культури і мови, що збігаються: комунікативна, інформаційна, семіотична, гносеологічна (когнітивна), що регулює (нормативна), оцінна (аксіологічна), експресивно-емоційна (функція впливу), національна (інтернаціональна) і функція соціалізації, бо саме процес соціалізації особистості найбільш ефективний і важливий на етапі одержання освіти. Саме в процесі інтеграції індивіда в суспільство, через засвоєння ним соціальних норм і цінностей відбувається соціалізація особистості, а мова (тим більше іноземна) - один зі способів цієї інтеграції.

Багато пишуть і говорять про основний принцип навчання - особистісно-орієнтований, що спрямований на мовну особистість того, кого навчають. Особистість, відповідно до визначень, являє собою стійку систему соціально-значимих рис, що характеризують індивіда як члена певного суспільства. У ході придбання міжкультурної компетенції соціалізація особистості проходить найбільше повно і гармонійно. Останнім часом у методиці викладання літератури з'явилося поняття „вторинна мовна особистість". Так, „вторинна мовна особистість" є сукупністю здібностей людини до іншомовного навчання на міжкультурному рівні, під яким розуміється адекватна взаємодія з представниками інших культур. Розвиток в учнів рис вторинних явищ особистості, що роблять їх здатними бути повноцінним учасником міжкультурної комунікації, є власне стратегічна мета навчання.

Оскільки процес становлення вторинної мовної особистості пов'язаний не тільки з оволодінням вербальним кодом іноземної мови, що навчається, і умінням його використовувати практично в спілкуванні, але і з формуванням у його свідомості „картини світу", властивої носію цієї мови як представнику визначеного соціуму, то навчання іноземній мові і зарубіжній літературі повинно бути спрямованим на залучення учнів до концептуальної системи чужого лінгвосоціума. Погоджуючись з останньою тезою, ми, проте, вважаємо, що поняття „вторинна" мовна особистість" трохи вирвано з контексту теорії особистості і не слід вести мову про поділ її на „первинну мовну" і „вторинну мовну" особистість.

Удосконалювання творчого особистісного потенціалу це завдання викладачів міжкультурної комунікації, а також викладачів зарубіжної літератури. Так, спектр автентичного літературного матеріалу для учнів повинен включати „соціокультурний компонент", оскільки ми можемо говорити про творчість у мові, коли маємо уявлення про соціокультурні реалії країн досліджуваної мови (традиції, свята, сфери сімейного укладу, особливості політичної системи, історико-країнознавчі аспекти, мистецтво). „Творча мова" мова, багата не тільки граматичними структурами, але, крім цього, ще й має високо змістовна.

ІНТЕГРАЦІЯ КУЛЬТУР У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Таким чином, процес навчання зарубіжній літературі з використанням основ міжкультурної комунікації повинен бути спрямований на прискорення соціалізації особистості, формування соціокультурної і лінгвокраїнознавчої компетенції учнів, що сприятиме розвитку цільної, гармонійно розвиненої, висококультурної творчої особистості. Розвиток творчого потенціалу особистості за допомогою навчання творчої мови - одна з цілей у викладанні міжкультурної комунікації. Особистість учнів при цьому є і суб'єктом, і об'єктом творчості у процесі навчання іноземній мові і зарубіжній літературі.

Висновок. Формування поважного і позитивного відношення до культури країн досліджуваної мови і літератури, широке уявлення про досягнення загальнолюдської культури, про роль світової культури — ці завдання поставлено перед викладачами іноземної мови, зарубіжної літератури і міжкультурної комунікації в наші дні. Лише за допомогою подолання „сторонності“, закладеного в поняття „інша мова“, „інша культура“, за допомогою розуміння того, що іншомовна культура не далека, а є можливістю навчити носія образу світу однієї соціокультурної спільності розуміти носія іншої концептуальної картини світу.

Каниболоцкая О.А. ИНТЕГРАЦИЯ КУЛЬТУР В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В статье рассмотрены понятия интеграции культур в процессе изучения зарубежной литературы. Изучение художественных произведений зарубежной литературы на иностранном языке представлено как особый тип коммуникации, как источник межкультурной коммуникации. Кроме того автор обращает внимание на целесообразность, сложность и специфику использования инонациональной литературы на иностранном языке в процессе изучения зарубежной литературы старшеклассниками.

Ключевые слова: интеграция культур, инонациональная литература, литературное образование, межкультурная коммуникация, художественный текст

Kanibolozkaya O.A. INTEGRATION OF CULTURES DURING THE STUDYING OF THE FICTIONS OF THE FOREIGN LITERATURE

The article deals with the problems of concepts of integration of cultures during studying the foreign literature. Studying of fictions of the foreign literature in the foreign languages is presented as special type of the communications, as a source of the intercultural communications. Except for that, the author pays attention to expediency, complexity and specificity of using of the foreign literature in foreign language during studying the foreign literature by senior pupils

Key words: integration of cultures, foreign literature literary education, the intercultural communications, fiction

Поступити до редакції 16.03.2007р.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том ?? (??). 2007 г. №?. С.336-338.

УДК 811.161.1; 81'366; 81'28

ОТРАЖЕНИЕ БЫТА СЕВЕРНОРУССКОГО КРЕСТЬЯНИНА РЕСУРСАМИ МОРФЕМНОЙ СТРУКТУРЫ СЛОЖНОГО СЛОВА (НА МАТЕРИАЛЕ ВОЛОГОДСКИХ ГОВОРОВ)

Кирилова ЕЛ.

Вологодский государственный педагогический университет, г. Вологда,
Россия

(Статья посвящена отображению картины мира в русских народных говорах. При рассмотрении семантики и морфемной структуры сложных слов, зафиксированных «Словарем вологодских говоров», характеризуются некоторые группы диалектной лексики, отражающие быт севернорусского крестьянина, также учитывается мотивированность, создаваемая языковой картиной мира, в той или иной тематической группе)

Ключевые слова: языковая картина мира, сложное слово, внутренняя форма слова, морфемная структура слова, вологодские говоры

В ходе взаимоотношений человека с окружающим его миром складывается определенное представление об этом мире, «формируется некоторая модель, которая в философско-лингвистической литературе именуется картиной мира» [2, с. 60]. Интерес к этому явлению определяется уже в работах В. Гумбольдта и И. Гердера. В современном российском языкознании проблема реконструкции картины мира человека исследуется Ю.Н. Карауловым, Г. В. Колшанским, Н.Н. Сукаленко, В. А. Масловой, В. В. Колесовым и другими учёными, работающими в области когнитивной лингвистики как на материале литературного языка, так и с позиции русских территориальных диалектов (Т. 11 Вендина). Изучение диалектной лексики позволяет реконструировать региональные особенности картины мира человека на фоне её универсальных составляющих. В нашей статье объектом анализа служат сложные слова «Словаря вологодских говоров». Изучение морфемной структуры этих слов позволяет определить круг объектов, имеющих особое значение для ельских жителей, выявить различные виды оценок предметов и явлений, а также обратить внимание на типичные для севернорусского крестьянина виды деятельности. Стоит заметить, что семантика слова в языке тесно связана с его внутренней формой, смысл которой складывается из значений морфем. Доминирующее влияние на внутреннюю форму слова оказывает корневая морфема, в структуре же сложных слов такое значение определяется сразу несколькими корнями. *Постановка проблемы.* Обратим внимание на то, как структура слова-композиата отражает специфику крестьянского быта, какие элементы языковой картины мира эксплицируются ресурсами сложного слова в вологодских говорах,

Значительная, часть сложных слов в вологодских говорах называет предметы и явления бытовой сферы: домашнего хозяйства, животноводства, растениеводства,

ОТРАЖЕНИЕ БЫТА СЕВЕРНОРУССКОГО КРЕСТЬЯНИНА...

кулинарии, промысловой деятельности и пр. Особое место занимали предметы собственной изготовления, противопоставляемые покупным, дорогим, редким: а) *свое-* и *дел-* (*своеде'льный* 'изготовленный домашним способом, своими силами, самодельный*'. [СВГ, 9, с. 106]); б) *руко-* и *дел-* (*рукоде'льный* 'склонный, способный к занятиям рукоделием' [СВГ, 9, с. 71]; *руководство, рукоде'йство, ру'кодель* 'рукоделие' [СВГ, 9, с. 70]; *рукоде'лить* 'заниматься рукоделием' [СВГ, 9, с. 70]; *рукоде'льник* 'предмет рукоделия, вещь, сделанная собственными руками'[СВГ, 9, с. 71], *рукоде'льно* 'умело, хорошо' [СВГ, 9, с. 70]); в) *то-* и *дел-* (*тоде'льница* 'женщина, занимающаяся рукоделием, искусная в нем; рукодельница' [СВГ, 11, с. 28]); г) *домо-* и *ткан-* (*домотка'ница, домотка'нник* 'ткань домашнего изготовления, а также изделие из этой ткани' [СВГ, 2, с. 45]). Семантика данных морфем определяет, что рукоделие очень высоко ценилось в крестьянской жизни, не зря рукодельниц называли *тодельницами* - ср.: *делать то, что нужно*. Выбирая будущего мужа или жену для своих детей, крестьяне в первую очередь обращали внимание на их трудолюбие, способность качественно выполнять круг необходимых работ по дому. Не случайно прозвища *неткаха, nenpscса* и др. относились к числу обидных [3, с. 285], закреплялись надолго и существенно влияли на устройство семейных отношений в будущем. Трудолюбие и рабочая сноровка невесты во многом обнаруживались при подготовке приданого. Свое рукоделие девушка в будущем должна была принести с собою в дом мужа. Ее приданое «состояло большей частью из одежды и белья и, как правило, собственноручно готовилось невестой в течение всей юности, накапливаясь в особом сундуке...» [3, с. 284]. Кроме того, она должна была сделать также самодельные подарки свекру и свекрови, такие подарки имели говорящее название: *свекодарица* 'женская рубашка, которую невеста дарила родственникам жениха' [СВГ, 9, с. 101] (ср.: *дар-, свекр-*).

Анализируя сочетаемость корневых морфем сложного слова, можно догадаться, ткань какого качества преимущественно употреблялась для изготовления крестьянской одежды. Употребляя для ткачества льняное волокно⁴ и шерсть, носители говора считали это нормой, о чем свидетельствует отсутствие корней *-пен-* или *-шерст-* при детальном обозначении покупных тканей (ситец, бумазея, сукно и пр.). Сложные слова, называющие различные виды домотканых материалов, дают информацию о способах ее изготовления: *однозу'бец, однозу'бечник* 'холст из грубой пряжи, сотканный в одну нить' [СВГ, 6, с. 33]; *толстопря'дица* 'толстая домотканая материя из льна' [СВГ, 11, с. 37] и др. Вообще для говоров свойственно закрепление в морфемной структуре сложного слова способов изготовления различных предметов домашнего обихода, а также указаний на характер их действия: *самопря'дка, сачопря'ха* 'прялка, приспособление для ручного прядения, приводимое в движение ножной педалью', *i-амос.бо'рка, самосбро'ска* 'жатка', *самотёс* 'окоренное с помощью топора бревно, идущее на постройку дома' [СВГ, 9, с. 92] и др.

К сложным словам, дающим характеристику крестьянского быта, следует отнести и те слова, которые отражают особенности питания. «Предки наши, живя в простоте патриархальной, довольствовались немногим» [5, с. 117]. Нередко в структуре сложных слов этой группы представлен корень *-гол-*: *голому'тка* 'похлёбка, приготовленная из молока, яиц, лука и картофеля' [СВГ, 1, с. 119]. Другие корневые элементы

⁴ Первые археологические находки семян культурного льна и остатков льняного полотна были сделаны на территории Вологодской области [1, с. 10-11]

маркируют количество составных элементов в пище: *троежи'тка, троежи'ток* 'мука, изготовленная из смеси трех злаков - ржи, овса, ячменя, реже пшеницы' [СВГ, И, с. 61], способ её приготовления и употребления: *сырове'га* и *сырове'га* 'блюдо, приготовленное из толокна и толченых ягод (чаще брусники) с добавлением воды или простокваши' [СВГ, 10, с. 160]; *сырома'заник* и *сырома'зник* 'выпечное изделие, лепешка из кислого теста, смазанная сметаной' [СВГ, 10, с. 178]; *сухое'жка* 'сухая еда без чего-либо горячего или жидкого'[СВГ, 10, с. 166]. .

Вывод Таким образом, морфемная структура сложного слова актуализирует важную для крестьянского сознания оппозицию <<самодельное - покупное», а также доказывает, что трудолюбие и сноровка в домашнем труде составляли одну из наиболее ценных, наиболее почитаемых характеристик человека.

Список литературы

1. Жарникова С.В. Мир образов русской прялки. - Вологда, 2000.
2. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику, - М., 2006.
3. Семенова М. Мы - славяне! - Спб., 1998.
4. Словарь вологодских говоров. Вып. 1-1 I. - Вологда. 1983-2006.
5. Терещенко А.В. Быт русского народа. - М., 1997..

Кирилова Е.А. ВІДОБРАЖЕННЯ ПОБУТУ ПІВНІЧНОРОСІЙСЬКОГО СЕЛЯНИНА ЗА ДОПОМОГОЇ МОРФЕМНОЇ СТРУКТУРИ СКЛАДНОГО СЛОВА (НА МАТЕРІАЛІ ВОЛОГОДСЬКИХ ГОВІРОК)

Стаття присвячена відображенню картини світу у російських народних говірках. Під час розгляду семантики та морфемного складу складних слів, які зафіксовані у „Словнику вологодських говірок”, охарактеризовано деякі групи діалектної лексики, що відображують побут північноросійського селянина.

Ключові слова: мовна картина світу, складне слово, внутрішня форма слова, морфемна структура, вологодські говірки

Kirilova E.A. THE MORPHEMIC STRUCTURE OF COMPOUND WORDS AS THE REFLECTION NORTH RUSSIAN PEASANT'S WAY OF LIFE (VOLOGDS DIALECTS)

This article is devoted to reflection of world picture in russian national dialects. Some groups of dialects which reflect way of life of the north Russian peasant 'are described in this article. Meanings and structure, of compound words which are found in Vologda Dialect Dictionarg are regarded. The motivation which is created with the help of language word picture is taken into account

Key words: the linguistic picture of word, compound word, the morphemic structure of words. Dialectology of the Russian Language

Поступила в редакцію 23.02.2007 г.

УДК 801: 56 [811.161.1 + 811.162.1]

СПЕЦИФИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА В РУССКОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

Колосова Е.И.

Казанский государственный университет, г. Казань, Россия

В данной статье рассматривается специфика преподавания польского языка в русскоязычной среде учащихся. Особое внимание уделяется межъязыковым отношениям всех славянских языков, включая историческое прошлое, а также лингвострановедческому и пингвокультурологическому аспектам преподавания родственных языков

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, славянские, языки*

Изучение славянского языка (польского языка), обязательного для студентов филологического факультета Казанского государственного университета, чаще всего проводится с опорой на иные лингвистические дисциплины. Предварительное изучение, студентами таких филологических дисциплин, как «Введение в славянскую филологию», «Старославянский язык», «Историческая грамматика русского языка», позволяет проводить общее типологическое сравнение славянских языков в целом, а также воссоздавать непосредственно польские слова. Существование некогда праславянского языкового единства, связанного с рядом экстралингвистических причин (расположение, обществено-культурологический характер, тесный контакт между племенами и проч.), объясняет близость этих языков. Существующая связь с праязыком дает возможность проследить те изменения, которые произошли в обоих языках после раздела на западно-, южно- и восточнославянские языковые группы,

Именно на это обратили внимание ученые Казанской лингвистической школы. Основатель этой школы И.А. Бодуэн де Куртенэ, поляк по происхождению, пропагандировал диахронный подход в изучении языка, а в сфере языковых исследований - сравнительно-исторический метод наблюдения. Выбор данного сравнительно-исторического метода обучения хорош с позиции рассмотрения истории развития обоих языков. Цель статьи рассматривается специфика преподавания польского языка в русскоязычной среде учащихся. Родственные языки, долгое время существующие в праславянском языковом комплексе и связанные с одним праязыком, очевидно, имеют множество соответствий, вытекающих из общей истории развития. К таким можно отнести различные фонетические процессы:

1. Рефлексация $*dj > dz$ (ср. в рус. **ж**, в *стел*, **жд**): **miedza** (*межа*, мгждд); **wierlza** (*невежа*, нек'кждд); рефлексация $*tj > c$ (ср. в рус. **ч**, в *степ*, **ip**): **swieca** (*свела*, св'Бфд), **tysigc** (*тысяча*, тыс/мра) и т.п.

2. Рефлексация $*kt, gt > c$ (ср. в рус. **ч**, в *ст.л. тпу. нос* (*ночь*, **ногр**), **eorka** (*дочь*, Д'ьри), **piec** (*печь*, ПЕЦИ) и т.п.

3. Отсутствие l-epentheticum, т.е. $*bj > b'$, $*pj > p'$ \ $*wj > w'$ \ $*mj > m'$: **ziemia** (ср. *земля*, зшлга), **lubi**? (ср. *люблю*, ЛЮКШЮ) и т.п.

4. Сохранение групп согласных *tl, *dl: *modlitwa* (рус. *молитва*), *mydło* (рус. *мыло*), *wiedli* (рус. *вели*), *pletli* (рус. *плели*).

5. Особенности второй палатализации: рефлексы $\text{^k} > [c]$ и $\text{*g} > [dz]$ схожи с изменениями в других славянских языках. Ср. польск. *г^ка* - *-г?се*, укр. *рука* - *руці*, стсл. *ржкл* - *рлц'к*; польск. *noga* - *nodze*, укр. *нога* - *нозі*, стсл. *нога* - *ноз'й*. Особенности, как известно, сводятся к двум моментам: а) рефлексу *х.> [s] (на письме *sz*), противопоставленному южно- и восточнославянскому [sj: *mucha* - *musze* (ср. укр. *муха* - *мусі*), *szary* (ср. рус. *серый*, стсл. *сѣри*)]; б) отсутствию палатализации в группах *kv-, *gv-: *kwiat* (ср.рус. *цвет*, стсл. *цк'ѣт'ь*), *gwiazda* (ср.рус. *звезда*, стсл. *дв^здл*).

6. Рефлекс сочетаний типа *tort > trot, *tert > trzet, *toft > fлот, *teft > flet - метатеза гласного и плавного без удлинения гласного: *broda* (ср. рус. *борода*, стсл. *брада*, чеш. *brada*), *zoty* (ср. рус. *золото*, стсл. *злато*, чеш. *zlato*) и т.п.; Рефлексы сочетаний типа *tbrt, *tbrt, *tblt, *tblt: *tart* < *tbrt; *targ* (ср. стсл. *тргъгъ*, рус. *торг*, чеш. *trh*), *gardto* (ср. стсл. *гр'ьлнд./лт' горло*, чеш. *hrdlo*), *с/агну* (ср. стсл. *чрънтъ*, рус. *черный*, чеш. *setu*) и др.

Постановка проблемы. Задача преподавателя в том, чтобы вскрыть общие причины, показать типичные соответствия, существующие в данных языках. Учащимся могут быть предложены различные задания, в которых путем сопоставления языкового материала (русского и польского) можно самостоятельно решить поставленную задачу. Эта методика при обучении поможет, на наш взгляд, в развитии так называемого «языкового чутья» у учащихся и творческого подхода к получению знаний. Могут быть предложены следующие задания:

1) назовите польское слово, проведя соответствующие преобразования: молодой, берег, корова, волосы, дерево, ворона; мыло, сало, молитва; один, олень, осень и др.;

2) найдите рефлексацию для *telt-form: *mJeko, klo.s, plon, zfoto, piee, giowa*; * tort-form: *siano, droga, glowa, strona, mroz, brzeg* и др.;

3) проведите историко-фонетический анализ следующих форм, подберите соответствия из других славянских языков: *sionce, ogrod, пос, piec, krol, plac?, ttuszcz, wilk, trac\$, n^dza, s^dzQ. wroc\$, krotki, jutro*;

4) объясните чередования: *zamiar zamierzac, biorQ - bierzesz, wiara - wierzyc, gniai - mieli, woz - па wozie, gniot^ - gniecie, synek - synku, rog на rogu, plotla - pletli*.

Можно обратить внимание на то, что изучение польского языка в русскоязычной аудитории (основной разговорный язык русский, при наличии студентов других национальностей: татары, мордва, чуваша) может идти по модели язык 1 язык 2. Ввод нового языкового материала, прежде всего лексического, без сомнения, реализуется преподавателем, но уже выяснение написания отдельных слов (т.е. орфография) может быть произведено учащимися самостоятельно на основании известных соответствий. Это совместная работа преподавателя и учащихся. Например, написание польских слов через *gz, ch, o* — одного из сложнейших моментов в польской грамматике. В русскоязычной аудитории этот материал лучше дать на фоне русского языка. Более того, русские имеют меньше трудностей, связанных с написанием отдельных слов, в силу того, что они сравнивают с русским языком. Как известно, существует ряд установленных соответствий:

1) если *e* в русском языке в слове на месте звука [ж] появляется звук [р'], то польское Слово пишется через *gz*, в остальных случаях •• через *g*. Можно предложить учащимся вставить пропущенную букву *gz - i*: *іпо...e* (море), *...угаіа* (жираф), *...ека* (река), *о...еі* (орел),... *она* (жена) и др.

СПЕЦИФИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА В РУССКОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

2) если в русском языке в слове на месте звука [у] в соответствующем польском слове попятается Звук [o] (или реже [e] после мягкого согласного.), то польское слово пишется через О, а в других случаях - через и. Например, И ИЛИ О: st.. А (стол), К.. га (курица), pi.. го (перо), т.. .7% (мозг), g.. га (гора), kar.. sta (капуста) и др.

Таким образом, учащиеся не только изучают польский язык, но и проводят аналогии между языками, имеют возможность узнать историю некоторых слов не только польских, но и русских. Так, сопоставление польского слова *warzywa* (овощи) с русским *варево*, *вар* и выяснение правописания польского позволяет установить значение этих слов. И в дальнейшем учащиеся не будут делать ошибок и называть *marchew* (морковь), *ogorki* (сирцы), *ziemniaki* (картофель) и т.д. *owocami* (фруктами), словом, по звучанию очень похожим на русское *овощи*.

Этот сравнительно-исторический метод при обучении иностранному языку, на наш взгляд, очень продуктивен. Во-первых, он дает возможность усовершенствовать свое знание родного языка в данном случае - русского. Во-вторых, знакомство с иностранным языком (польским) происходит непосредственно через призму родного языка. Учащиеся узнают польскую речь через свой язык, производя некоторые изменения. Данная методика активизирует мышление учащихся, дает им возможность почувствовать себя учеными-исследователями.

Следует учитывать, что при обучении польскому языку как иностранному в русскоязычной аудитории фонетическая близость языков может спровоцировать ошибку, например, при толковании не только отдельных слов и фраз, но и в восприятии устойчивых сочетаний. Преподаватель должен обратить внимание учащихся на случаи совпадений / различий при толковании фразеологической единицы в разных языках, даже при возможном их фонетическом совпадении. При знакомстве с фразеологическими единицами, включающими в свой состав зооморфизмы типа: русск. *удить двух зайцев*, *делать из мухи слона*, польск. *dojna krowa, jak wot na rnalowane wrota*, важно учесть, что круг представленных в идиоматике обоих языков животных в основном совпадает, но толкование фразеологизма и само использование зооморфизма не всегда идентичны. Это создает определенные трудности при переводе с польского языка на русский и наоборот. Фразеологизмы данного типа можно условно распределить по трем группам в зависимости от соотношения формы и содержания в двух языках;

1) идентичные по форме и содержанию фразеологизмы (кальки): русск. *вот где собака зарыта* польск. *tu jest pies pogrzebany*; *мухи не обидут* - *-' taki, ze> muchy nie skrzywdzi* и др.;

2) различные по форме и совпадающие по содержанию (межъязыковые синонимы): русск. *попасться на удочку* — польск. *dac zrobic w konia*. *как сельдей в бочке* — *jak mrowek* и др. При этом отмечаются случаи несовпадения в использовании зооморфизма: русск. *комар носа не подточит* - польск. *tucha nie siada*. Также стоит обратить внимание учащихся на выделение подгруппы, в которой использование зооморфизма в составе фиксируется только в одном языке: русск. *хоть волком вой* - польск. *choc siqdz iplacz, наводит тень на плетень* - *osbvracas kota do gory ogonet* и др.;

3) безэквивалентные (не соотносимые ни по форме, ни по содержанию): русск. *кони еще не валялся* польск. *znac si? jak lyse konie* (доел, *быть знакомыми как лысые кони* в значении 'давно друг друга знают).

Распределение фразеологических единиц по группы, как нам кажется, может помочь изучающим язык усвоить необходимую фразеологическую лексику на начальных этапах, а в

дальнейшем окажет неоценимую услугу при осуществлении переводческой деятельности. В данном случае можно порекомендовать работу со словаре-м, а также упражнения по подбору эквивалентных фразеологизмов самими учащимися. Можно обратить внимание на частичное несовпадение фразеологических единиц, при этом попросить учащихся отметить эти факты отдельно. К таким устойчивым сочетаниям можно отнести: польск. *jak woi [cieliq] na malowane wrota* - русск. *как баран на новые ворота*; *stary wrobel* - *стреляный воробей*, *jak psow* - *как собак нерезаных*, *kiesiy rah swisnie, a ryba pisnie*. Определенные трудности возникают при переводе так называемых межъязыковых синонимов (русск. *гол как сокол* — польск. *goi jak swiqty turecki* (доел, *голый как турецкий святой*)', *przyczepil si^jak rzer psiego ogona* (досл. *прицепился как репейник к хвосту пса*) -- *пристал как банный лист*). Только знание соотношений русских и польских единиц позволяет дать хороший перевод, наполнив его адекватным содержанием. На занятиях рекомендуется работа с оборотным фразеологическим словарем, могут быть составлены ряды соответствий и другие задания по подбору адекватных устойчивых сочетаний. При этом надо обратить внимание на то, что встречаются фразеологические единицы, в составе которых в одном языке используется зооморфизм, а в другом - нет: русск. *денег куры не клюют* - польск. *pieniqdzy jak lody*, *глупый как сивый мерин* *glupi jak but* <з *Jewej noginuzen* как *собаке пятая нога* — *potrzebny jak dziura w moscie*, *делать из мухи слона* — *robic z igly widty*; польск. *srednio na jeza* русск. *серединка на половинку*, *podpset [pod zdechlym Azorkiem]* - *из рук вон плохо*, *zejsc na psy* - *сбиться с панталыку* и др. На занятиях преподаватель может предложить учащимся составить перечни фразеологических единиц, соотносимых друг с другом семантически, но различающихся компонентом-зооморфизмом: русск. *курам на смех* - польск. *kon by siq ustiai*, *как сельдей в бочке* — *jak trowek* и др. Эта работа поможет в дальнейшем в переводческой практике. В качестве учебной практики в данном случае хороши задания для самостоятельной работы со словарем: найти устойчивые сочетания с зооморфизмом *конь*, *собака (пес)*, *курица* в обоих языках. Наибольшую трудность для перевода представляют единицы, условно выделенные в Л группу, т.е. *не имеющие эквивалента в другом языке*: русск. *конь еще не валялся, какая муха укусила*, польск. *znac si^ jak fyse konie, on siq nawet czarnej kgomu hoi*. Из подобных фразеологических единиц должны быть подготовлены специальные лексические минимумы для заучивания учащимися на память. Также могут быть предложены творческие задания по подбору ярких экспрессивных лексем к данным устойчивым сочетаниям; по переводу контекстов, содержащих подобные фразеологические единицы как в русском, так и в польском языках.

На наш взгляд, применение сравнительно-типологического метода в изучении фразеологии поможет более глубокому выявлению национальной специфики каждого из сопоставляемых языков. В переводческой практике такой подход позволит наиболее адекватно отразить семантику переводимой фразеологической единицы, внося и дополнительную национальную специфику.

При обучении польскому языку как иностранному в русскоязычной аудитории, несомненно, использование модели *язык <•-> культура* является основной для вхождения учащихся в межкультурный диалог. Русская и польская культура имеют много общего: например, рождественские и пасхальные традиции в Польше напрямую соотносятся с русскими и др. При знакомстве учащихся с национальными праздниками (народными, государственными, религиозными) задача преподавателя активизировать мышление учащихся, научить сопоставлять элементы родной и иной культуры. На занятиях важно ввести необходимую лексику для понимания (*Боге Магомеме Wielkanoc, strojenie choinki*).

СПЕЦИФИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА В РУССКОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

kol^da - kolepdnicy, pisanki и т.д.), в том числе и безэквивалентную (*dzielenie opiatkiem, obrus biaty* и т.д.). Студентам могут быть предложены творческие задания: описание традиций того или иного народного (религиозного) праздника в России, сопоставление с существующими польскими традициями и проч.

Выводы. Таким образом, преподавание польского языка в русскоязычной аудитории, на наш взгляд, должно строиться по принципу знакомства с иным языком и культурой через сопоставление, сравнение с русской. Использование различных методических приемов на занятиях (сравнительно-исторический и сравнительно-типологический методы, лингвострановедческая направленность и др.) позволяет активизировать мышление учащихся на занятиях, повысить их познавательную активность. Это дает возможность учащимся не только познакомиться с языком, но и прикоснуться к иной культуре, иному мировосприятию, способствует воспитанию толерантного отношения к другому народу.

Список литературы

1. Вильгельм фон Гумбольдт. Язык и философия культуры. - М., 1985.
2. Вежицкая А. Язык. Познание. Культура. - М., 1996.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Т. Язык и культура. Лингвострановедские в преподавании русского языка как иностранного. - М.: Русский язык, 1990.
4. Молотков А.И., Цеслинская В. Учебный русско-польский фразеологический словарь (около 1000 слов. ст.). - М.: Астрем АСТ, 2001
5. Салмина Л.М. Коммуникация. Язык. Мышление. - Казань ДАС. 2001.
6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. - М.: Слово. 2000. - 624 с
7. Сепир Э. Коммуникация // Избранные труды по языкознанию и культурологии - М., 1993
8. Ryszard Stypula. Sownik przyslow rosyjsko-polski i polsko-rosyjski. - Warszawa: Wiedza Powszechna. 1974.
9. Sownik poprawnej polszczyzny. - Wyd 18. - Warszawa: PWN. 1995.

Колосова О.І. СПЕЦИФИКА ВИКЛАДАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В РОСІЙСЬКОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

У даній статті розглянута специфіка викладання польської мови у російськомовному середовищі студентів. Наголошується на міжмовних відносинах слів "янських мов"

Ключові слова: міжмовна та міжкультурна комунікація, споріднені мови

Kolosova E.I. PECULIARITIES OF TEACHING THE POLISH LANGUAGE TO RUSSIAN STUDENTS

The article covers the peculiarities of teaching the Polish language to Russian-speaking students. Intercultural relations of all Slavic languages including their history, linguistic country study and cultural linguistics aspects of teaching of related languages are under investigation

Key words: interlanguage and crosscultural communication, related languages

Поступила в редакцію 22.02.2007 г.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том ?? (??). 2007 г. №?. С.344-338.

УДК 070.11 008+323.15(477.75)

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ ОБРАЗУ КРИМУ В ЗМІ

Кондратська В.Л.

*Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського,
м. Сімферополь, Україна*

У статті дається огляд основних концепцій, пов'язаних з проблемою відображення ЗМІ Криму найбільш резонансних ситуацій у житті півострова. Вибудовується система дослідницьких підходів до проблеми створення образу Криму.

Ключові слова: *полікультурний, ідентифікація, створення образу*

Актуальність. Образ Криму розглядається в цій статті як можливий ідентифікаційний код, здатний об'єднати українське суспільство. Образ Криму, з одного боку, це уявлення про всю країну, переломлене у свідомості кожної людини окремо, що служить для нього засобами ідентифікації. З іншого боку, індивідуальні уявлення співвідносяться одне з одним найбільш інтенсивно в момент масової комунікації, що можуть забезпечити ЗМІ (поряд з іншими явищами духовної сфери), і, отже, образ Криму може стати уявленням колективної свідомості багатьох українців.

Постановка проблеми. У процесі формування засобами масової інформації медіаобразу такого мультикультурного регіону, як Крим, відбувається не просто відбір подій навколишньої дійсності, але насамперед повідомлення їх змісту, значимості, актуальності. Отже, образ Криму, створюваний пресою, телебаченням і радіо, - це засоби і можливість усвідомити себе в сучасній українській дійсності кожній людині.

Україна, як і багато країн світу, сьогодні переживає кризу ідентичності, однією з ознак якої стала зростаюча роз'єднаність серед населення України. Ідентифікація - процес досягнення ідентичності - залежить від ступеня освоєння ідентифікаційного коду, в якості якого виступає зміст і значення наявного потенціалу, або образ, що направляє процес ідентифікації. Особливості ідентифікаційної кризи українців полягають сьогодні в тому, що втрачено радянський ідентифікаційний код, а процес знаходження нового коду ще далекий від завершення.

Оскільки йдеться про загальноукраїнську ідентичність, необхідно враховувати багатонаціональний склад країни: Україна включає безліч національних культур, які належать різним народностям. Вищим рівнем соціокультурного самоототожнення українців є цивілізаційна ідентичність. Вона не просто позначає широту самоототожнення індивідів з Україною (причому не тільки її громадян), але й фіксує соціокультурну самобутність української цивілізації. Саме цивілізаційна ідентичність України як граничний рівень її самоототожнення забезпечує значимість всьому різноманіттю культур країни. Проблема сучасного українського суспільства полягає сьогодні в тому, щоб знайти ті риси образу країни, які мають глибинну природу і являють її потенціал.

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ ОБРАЗУ КРИМУ В ЗМІ

Україна, так само, як і інші країни, зіштовхнулася з кризою ідентичності. До того ж Крим як особливий регіон у складі України, переживає специфічні труднощі.

Криза ідентичності в країні виражена у недовірі, роз'єднаності, ціннісній дезорієнтації, поляризації всього українського суспільства. Можна сказати, що сьогодні багато кримчан перебувають у Пошуку ідентифікаційного ядра своєї країни.

Після повернення до Криму багатьох депортованих народів, насамперед кримських татар, а також вірмен, греків, болгар, німців, поляризація на півострові стала особливо гострою. Однак для єднання, спільності людей різних національностей, культур, конфесій на єдиному інформаційному просторі необхідний якийсь ключ, якийсь надзміст, інформаційне поле, на якому може бути почуто голос окремої людини.

Відповідно до цього необхідно було чітко розмежувати полікультурну й національну ідентичність Криму. Національна ідентичність України (ідентифікація її як нації) відповідає міжнародним стандартам і сприяє розвитку відносин з іншими країнами. Однак її сьогоднішнє становище є досить уразливим на фоні політичної роз'єднаності, погрози розмивання (аж до буквального) державних кордонів в умовах глобалізації й посилення процесів регіоналізації і міждержавної конкуренції за регіональне лідерство.

В Україні існують очевидні протиріччя між інтересами етносів (етнічних груп), які декларують прагнення до створення національних автономій, проголошення незалежних держав, • протиріччя усередині них, між ними, нарешті, протиріччя з унітарним (де-юре) статусом держави.

При всьому різноманітті представлених на українському просторі етносів у країні не існує етнокультурної єдності.

Сьогодні, коли границі держав перестали бути перешкодою для міграції, обміну інформацією, руху капіталів, важливо вибудувати в першу чергу соціокультурну ідентичність більш високого порядку для подолання ідентифікаційної кризи і для розвитку як особистісної, так і громадянської ідентичності. Саме цивілізаційна ідентичність України (і Криму як її невід'ємної частини), яка полягає в її багатонаціональності й багатоконфесіональності, може послужити інтегральним полем спілкування представників різних культур і тим самим сприяти розвитку індивідуальної поліідентичності для досягнення почуття спільності не тільки із собою й суспільством, але й зі своєю національністю й культурою, з усією країною й усім світом.

Основною особливістю образу є його принципова незведеність до сукупності окремих образів. Не світ обрав як окремих почуттєвих вражень, не пов'язаних між собою, а внесок цих образів у загальне сприйняття дійсності і, отже, в образ світу як *цілісне утворення* орієнтує людину в його повсякденному житті. Так і відбувається пізнавальний процес у людини, фоном якого виступає цілісний образ навколишнього світу. У результаті процесу пізнання кожен новий образ, що вступає у свідомість людини, доповнює, а також деталізує, виправляє, у чомусь видозмінює й збагачує вже наявний образ світу.

Образ навколишнього світу не залежить від почуттєвих вражень суб'єкта (амодальний), оскільки до нього входять невидимі властивості предметів (об'єктів), що осягають амодально-експериментом або мисленням, а також надчутливі компоненти, представлені в значенні і змісті. Тому, за визначенням О. М. Леонтьєва, образ - це система значень, або „п'ятий квазівимір" (на додаток до трьох просторових і тимчасових вимірів). Уявляючи себе в образі навколишнього світу, предмет (явище) розкриває свою

сутність, свій зміст, своє значення (призначення) і тим самим робить *внесок у загальну картину реальності.*

Образ Криму тому - це образ „особливого“ світу, тобто цивілізації, переломлений свідомістю не тільки кримчан, але й усіх, хто ідентифікує себе з Кримом, і наповнений для його жителів конкретним змістом і значенням. Інакше кажучи, образ будь-якої країни, нації, етносу - це результат особливої інтерпретації зовнішнього світу в рамках власної культури.

Процес інтерпретації подій реальної дійсності допомагає орієнтації в навколишньому світі, особливо в кризові моменти, спалахи міжнародних конфліктів, коли все навколо сприймається особливо гостро й болісно. Нагадаємо, що історія міжнародних відносин у Криму має безліч прикладів таких ситуацій, що викликали різкі зміни й потребували від населення нової адаптації до соціальної реальності.

Грунтуючись на факторах, що визначають розвиток національного характеру, можливо побачити в них структурні компоненти (характеристики) медіаобразу Криму, які відтворюються як константа на кожному новому етапі „збагачення“ інформаційного простору духовними продуктами, у тому числі журналістськими текстами. Виступаючи в ролі універсального комунікатора й інформатора, ЗМІ в процесі висвітлення різних ситуацій можуть об'єднати й заповнити „значеннєвий простір“ країни, сприяючи тим самим інтеграції в кримське співтовариство. Забезпечуючи населення півострова інформацією, ЗМІ розглядають свою аудиторію як спільність, організовану в часі, і працюють з кожним її фрагментом, а це ріднить інтегруючу функцію ЗМІ з розумінням Криму, сприяє цивілізаційній ідентичності населення. До того ж той чи інший текст, трансльований масовими інформаційними каналами, стає засобами залучення аудиторії до єдиного значеннєвого простору.

Досліджуючи образ Криму в ЗМІ, необхідно досліджувати ті ситуації, ті моменти кримського життя, відображені в пресі, які б могли об'єднати жителів півострова. При цьому важливо пам'ятати, що інтерпретація журналістами дійсності як спосіб орієнтації в моменти кризових ситуацій дає аудиторії можливість не втратити зміст подій, не втратити себе, своє місце у світі, а отже, сприяє ідентифікації населення.

Для аналізу процесу втілення образу Криму в журналістських публікаціях, що виходять в умовах суспільної напруги, доцільно зупинитися на матеріалах періодичної преси, оскільки газетна інформація представлялася більш оперативною, розширеною і достовірною.

До числа досліджуваних видань були включені ті, які претендують на охоплення значної частини кримської аудиторії. Період спостереження за масивом текстів: з 2005 по 2007 рр. включно. Всього прочитано й проаналізовано більше 1000 матеріалів як у суспільно-політичних виданнях, так і матеріали, опубліковані в етнічних газетах Криму.

Виявити образ країни в медіатекстах досить складно. Притому що компоненти, які створюють медіаобраз, присутні в матеріалах ЗМІ практично завжди, проявляють вони себе у кожного автора по-різному, і це створює значні іруднощі при розробці методики аналізу текстів.

Як показало вивчення текстів газет у досліджуваній період, границею, яка проходить між різними поглядами на події в Крими й на її окремі епізоди, які набули найбільшої резонансу, описом її діючих осіб сіає саме система морально-етичних уявлень. Приклади: події у Феодосії й Сімферополі, відомі як акція ряду політичних сил

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ ОБРАЗУ КРИМУ В ЗМІ

„Крим проти НАТО”, конфлікт навколо ринку в м. Бахчисарай, у якому переплелися релігійні, міжетнічні й відверто комерційні інтереси (літо 2006 р.), конфлікт із самозахопленням земельної ділянки на вул. Бапаклавській у м. Сімферополі (зима 2006-2007 рр.)

Етична й етнічна компонента розділяє зовсім несподіваних представників суспільства. Суспільство починає ділитися за принципом „свій-чужий”. Етичний й етнічний поділ проникає й усередину суспільно-політичних структур, а саме правоохоронних органів, політиків, які представляють різні партії, і, як правило, журналістів різних видань.

Медіа - тексти складаються з окремих слів і пропозицій синтаксично, а логічно - із суджень, описів фактів, моделей поведінки. Можна сказати тому, що ЗМІ є сьогодні творцем не просто змісту, але й певної ціннісної системи, яка поки ще не має чіткого опису. Однак саме вона й створює образ регіону в цілому - є гуртуючим або навпаки розділюючим елементом у структурі створюваного всіма ЗМК медіаобразу Криму.

Завдяки оцінній семантиці, яка виражає морально-етичний аспект порушеної теми й використовуваної журналістом на адресу тієї чи іншої структури або персонажа, стає видимою опорна ідея та система цінностей, якої дотримується автор. Моральна відповідальність журналіста, який пише на теми етнічної конфронтації, повинна бути особливо високою. Зайва емоційність і гіперболізація подій нерідко призводить до сумних наслідків, коли в читачів і глядачів з'являються ознаки ксенофобії і нетерпимість (аж до ненависті) до людей іншої національності.

Коли справа стосується висвітлення конфліктних ситуацій, його характерною рисою є те, що заголовки багатьох матеріалів цитують різкі, нетерпимі висловлювання з обох сторін, а у читача виникає почуття незахищеності, невизначеності, що нерідко призводить до агресії.

Замість об'єктивно так необхідного процесу інтеграції суспільної свідомості виявилася ще більша роз'єднаність: з'явилися матеріали про хвилю антитатарських настроїв, що стали неадекватною реакцією частини аудиторії на те, що відбувається. Політики, які називають себе „патріотами Криму”, виступали із заявами, які, незважаючи на численні обережні застереження, мали скоріше деструктивний роз'єднувальний характер.

Спроба ідентифікації кримчан у досліджуваних текстах супроводжувалася відмежуванням і відокремленням, тобто пошуком протилежного, створенням „образу ворога”. Ці історичні події наочно продемонстрували, наскільки образ Криму, частина проєкції цілісного образу країни, має не теоретично-відволікаюче, а цілком конкретне прикладне значення, будучи фундаментом для консолідації й стабілізації суспільства і одночасно розвиваючись, деталізуючись у процесі її (консолідації) досягнення.

Роль журналістів у досягненні цієї всеосяжної мети полягає в тому, що вони хоча й не можуть відновити всю картину і не завжди можуть домогтися покарання винних у тому чи іншому загостренні ситуації осіб, але вже самим фактом обговорення цих подій створюють необхідне поле спілкування і тим самим актуалізують образ Криму.

Висновки. Оскільки в Україні в її існуючих границях єдність, скоріше, є адміністративною, ніж ціннісною, процес ідентифікації кримчан ускладнюється. До того ж журналісти, у гонитві за сенсацією або прагнучи випередити конкурентів, працюють в оперативних умовах і не завжди можуть прорахувати віддалені наслідки. Не можна виключати й вагомий фактор так званої редакційної політики, тобто думки засновника.

Кондратська В.Л. _____

або політичної' сили, інтереси якої розділяє, а нерідко й відстоює ЗМІ. Тому ідентифікаційний процес у Криму, який знаходиться під впливом ЗМІ, відбувається набагато повільніше, ніж це могло бути при усш'домлено-консолідуєчому, а не інтуїтивному журналістському або конфронтаційно-політичному підході до формування медіаобразу Криму.

Усвідомленість не означає постійний контроль свідомості в момент творчості, вона припускає знання журналістом можливостей, особливостей створення образу Криму, а також наслідків реалізованих зусиль - у прагненні зробити регіон привабливим не лише для туристів з різних країн, інвесторів і фінансових аналітиків, але, більшою мірою, для громадян України жителів півострова.

Кондратская В.Л. ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ОБРАЗА КРЫМА В СМИ

В статье представляется обзор основных концепций, связанных с проблемой отображения СМИ Крыма наиболее, резонансных ситуаций в жизни полуострова. Выстраивается системный подход к исследованию проблемы создания образа Крыма.

Ключевые слова: поликультурный, идентификация, создание образа

Kondratskaya V.P. THE POLY CULTURAL CONTENTS OF AN IMAGE OF CRIMEA IN MASS-MEDIA

The article is devoted to review of the basic conceptions, which are related with the problem of display of mass-media of Crimea of the most resonant situations in a life of peninsula. The system approach to research of a problem of creation of an image of Crimea is built.

Key words: polvcultural, identification, creation of an image

Поступила до редакції 07.02.2007р.

УДК 8Г246.2:06.053.52=161.2=161.1

СПІЛКУВАННЯ В АСПЕКТІ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ДВОМОВНОСТІ

Котух Н.В.

*Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна*

У статті висвітлено проблему співвідношення двох мов на території України, а також мовної поведінки особистості у двомовному соціумі.

***Ключові слова:** двомовність, мовна ситуація, функціонування мови, мовна поведінка*

Актуальність. Сучасна теорія психосоціального мовця вирішує питання взаємодії між мовою і мовленням своєрідно: вивчати мову - це насамперед цікавитися конкретною людиною, яка застосовує засоби мови у спілкуванні. Зробити справжній внесок мовознавству в комплекс наук про людину дозволяє дослідження мовної особистості в історичному (етнологічному), культурному і соціально-психологічному аспектах. Органічне їх поєднання у руслі загальної тенденції системного вивчення мови в її активному стані мовлення має на меті здійснити спробу аналізу впливу україно-російської двомовності на процес спілкування. Зазначений напрям дослідження передбачає акцент на комунікативний аспект функціонування мови, що неминуче ставить у центр дослідження проблему співвідношення двох мов на території України, а також мовної поведінки особистості у двомовному соціумі. Метою вмотивована визначеність завдань: по-перше, схарактеризувати в загальних рисах сучасну мовну ситуацію в Україні як передумову вирішення мовленнєвих проблем; по-друге, розглянути функціонування мови у параметрах масового вжитку в усному розмовному мовленні; по-третє, з огляду на явище диглосії реконструювати структуру чинників, які визначають процес спілкування. Мета статті охарактеризувати проблему співвідношення двох мов на території України, а також мовної поведінки особистості у двомовному соціумі.

Постановка проблеми. Мовне сьогодення характеризується якісними і кількісними змінами у самій мові (зокрема, в її лексичному складі), розширенням сфери застосування усного мовлення, а також зниженням престижу українськості внаслідок соціальних розчарувань. Нині втрачено ту ініціативу у мовному розвої, яка народилася під час Помаранчевої революції, охопивши прагнення значної частини молоді ідентифікувати себе як українців саме за мовною ознакою й посилення національно-мовної свідомості громадян.

Стала аксіомою теза, що мова - фундаментальна ознака нації, осердя її духовності, основа самоідентифікації людини й народу, інтегруючий чинник держави. Проте правове закріплення української мови на законодавчому рівні не забезпечує впливу державного статусу на мовну дійсність. Саме мова є заручником політичних інтересів, чинником культурної експансії, елементом боротьби за сферу впливу. Мовно-культурна

сфера залишається простором для політичних та ідеологічних спекуляцій, популістських гасел, провокацій у конфліктах самоствердження на особистісному рівні та на рівні національної спільноти.

Мовна політика і мовна практика, кожна у своїй галузі, шукають виходу з мовних колізій, пов'язаних із функціонуванням мови. Складність осмислення питання зумовлена природою самот Мови як феномена, невід'ємного від людської свідомості, самосвідомості, від понять національної і культурної ідентичності. Об'єктивну складність питання і суб'єктивні його ускладнення можемо бачити на прикладі України.

На перший погляд, українська мова посіла належне місце у нашому суспільно-громадському житті. Нею говорять диктори радіо й телебачення, друкують підручники, викладають у школах і навчальних закладах, її використовують у діловодстві. Проте при такому позірному благополуччі залишається суттєва проблема: українською мовою рідко розмовляють в повсякденному, приватному житті. Очевидним у нашій ситуації є те, що інформаційні потоки у державі протікають річищами двох мов: української і російської. Це історична реальність, яку треба визнати, як би вона емоційно не оцінювалася.

Спілкування у певному розумінні увінчує культурно-історичний шлях народу і його мови і є тим змістовнішим і динамічнішим, чим потужніший пласт культурних традицій утворює його підґрунтя. Йдеться про традицію україномовного мовленнєвого спілкування, на яку, на жаль, ми не можемо спиратися, оскільки генеза та діалектика мови промовисто свідчать про час утисків, репресій, заборон, зневіри, нівелювання й тернистий шлях відродження українського слова.

Аналіз функціонального аспекту мови в контексті історико-культурного бачення спричинив виникнення таких понять, як „русифікація“, „українізація“, „лінгвоцид“, „комунікативна криза“, „системна асиміляція українського народу“, що стосуються різних галузей суспільного буття мови. Не можна заперечувати і той факт, що функціонально домінуючою є мова російська. А українська мова (мова „титової“ нації) не є повноприсутньою в суспільному житті. „Працездатність української мови паралізується, а таким чином гальмується її внутрішній розвиток, звужується простір спілкування нації. Відповідно, переважною в багатьох сферах життя є російська мова, російська культура, звичайно, не в їхній натуральності, а у специфічній редукованості запозичення“ [1, с. 14].

Складність розв'язання нинішніх мовних проблем полягає в тому, що сфера приватного побутового спілкування не підлягає регламентації з боку держави. Посилання на мовленнєву свободу самовираження в асимільованій Україні виглядає як справедливе вирішення мовних проблем. Однак тезу про вільний вибір мови спілкування Л. Масенко вважає фікцією [2, с. ПЗ], пояснюючи це обмеженою соціальною базою української мови, носіями якої на більшій частині території залишаються мешканці сіл і невеликих міст, а також частина інтелігенції мегаполісів. Урбаністичне середовище створює психологічно комфортні умови для російськомовної частини населення і дискомфортні для тих, хто зберігає вірність рідній мові. У вищезгаданій праці зазначено, що мовно-культурна атмосфера наших міст зроби па російську мовою пристосування, а українську -- мовою протистояння. Це твердження стосується побутово-позомовного спілкування, через усні різновиди якого здійснюється зв'язок з: щоденним життям. Мовний простір утримує покоління українців в ментальній

СПІЛКУВАННЯ В АСПЕКТІ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ДВОМОВНОСТІ

і духовній залежності від Росії, українській же культурі відведена суто декоративна, „музейна“ функція” [2, с. 134-136].

На тлі російськомовної масової культури в переважно російськомовному середовищі освіта репрезентує українську мову як обов'язкову для вивчення. Але намагання вчителів руйнує парадоксальність ситуації: українська мова не потрібна в практичному вжитку в національному мовно-культурному середовищі.

Занепад живої розмовної української мови і невібагливість до нормативних зразків російського мовлення спричинили виникнення гібридної субмови - суржика, що міцно утримує пріоритетні позиції в мовленні українців. Сформувався масив „новомовних“ українців, який виник як наслідок розширення кола носіїв української мови і взагалі її користувачів за рахунок тих, хто раніше нею не послуговувався. Збільшення кількості відбулося за рахунок втрати якості, неминучим негативним наслідком стало явище лібералізації норм, „забруднення“ мови, зниження рівня культури мовлення.

Як приклад наводимо декілька запозичень з програм міського телебачення, побудованих на основі діалогів кореспондента з приводу- зловбодених життєвих проблем з випадковими перехожими - мешканцями Полтави. На зразок: „Чи иужні в аптеках знижки?“ Питання саме по собі дивне: невже хтось відмовиться від знижок? Проте наскільки болюче для населення, що жоден респондент не звертає уваги на правильність граматичної форми (потрібні), а схвильовано стверджує, що „нужні“. На знижки в аптеках „дала добро“ міська влада. Хоча в українській мові значення цього словосполучення тлумачиться як „віддати нажите майно, власність“. У даному випадку правильний один із варіантів „ініціювала, схвалила, підтримала ініціативу, висунула пропозицію“. „А де ж знаходиться ця аптека!“ - запитує ведучий, знову ж припускаючись лексичної помилки. Аптека розташована, розміщена, а знаходиться після пошуків те, що загублено. На жаль, цей приклад у двомовному українсько-російському середовищі є швидше системним явищем, аніж винятком.

У побутовому мовленні диглосія масова. Наприклад, говорять: *здрасте, я ваша тьотя: моє діло — сторона; тихийшй води, нижчийшй трави, ова сапоги - пара; насильно мил не будеш.* Тоді як треба казати: *на городі бузина, а в Києві дядько, моя хата скраю • нічого не знаю; про мене, хоч вовк траву їж; такого й кури загребуть: обоє ряіос; яке іхало таке, й здібало; до милування нема силування*

Суржик як соціолінгвістичний феномен розглядається в мовознавчих працях в контексті лексичної і структурної неповноти, ущербності, меншовартості, безладної мовної суміші, хворобливого явища, що загрожує українській мові внутрішньою руйнацією усіх її рівнів. Як джерело мовного реалізму та засіб комізму, його мовна основа суржик використовується в розмовному жанрі сучасної естради. Втім впровадження в масову свідомість афоризмів Верки Сердючки сприймається почасти як глузування з самої мови.

Проте більшою мірою нас цікавить мовний портрет сучасних зросійщених українців, за якими міцно закріпився ярлик російськомовного населення. Така характеристика є однобічною і поверховою, вважає А. Погрібний, оскільки в російськомовному середовищі України можна виокремити кілька груп [4, с.66-67].

Першу групу становлять так звані украї/нці (з наголосом на другому складі; - переконані та агресивні національні відступники (манкурти, яничари), на повернення яких до українства внаслідок за давності хвороби вже годі сподіватися. Фактично це т рачені для нації особи.

Друга група - то також украї́нці (і також з наголосом на другому складі). На відміну від перших, до України й навіть до її культури вони лояльні, але в мовному плані - саме украї́нці. Образно кажучи, то вельми розмножене в Україні потомство Проні Прокопівни з п'єси „За двома зайцями”. Якщо ж згадати й інших персонажів цього твору, то можна сказати ще й так: це нащадки тих Сірків та Голохвостих, які стали С-ерковими та Голохвостовими вже давно - ще в ХІХ ст. Тобто „по-культурному” вони говорять вже більш-менш пристойно, і, хоч пробитися до їхньої свідомості досить важко, все ж це не такою мірою безнадійна справа, як у випадку з першою групою. Тобто у плані перспектив національно-мовного одужання склад цієї групи різний: від тих, хто може мати в цьому успіх, до безнадійних, хоч і не злостивих. Апелювати, отже, маємо у цій групі насамперед до тих (а таких більшість), хто генетично і ментально ще не втрачений для української нації, хто розуміє неприродність свого мовного „я” та має хоч якусь готовність до мовного відродження.

Третя група - то українці (наголос - нормальний, тобто на третьому складі), які, маючи проблеми зі знанням та володінням українською мовою, все ж у питаннях честі й гідності України та українців є свідомими, патріотичними громадянами.

І, нарешті, четверта група - це ті російськомовні українці, що перебувають нині вже в дорозі до рідних витоків. Тобто у процесі національного зцілення, яке, однак, ще не завершено.

Пропонована диференціація підтверджує, що так зване російськомовне населення - то не тільки потенційний могильник України, що лише його і вбачає у ньому немало наших патріотів, але водночас і досить потужний, ще не задіяний, як слід, резерв нарощування українством своєї сили. На жаль, на цей резерв ще не звертають належної уваги Дні держава, ані багато хто з патріотичної української громадськості, з тих, хто й досі займає у цьому питанні нерозважливу позицію „патріотів-стерильників”. Відтак висновок зі щойно зазначеного очевидний: мусимо повертатися обличчям до цього свого російськомовного громадянина. Вельми розлога характеристика узагальненого російськомовного населення (яке презентують останнім часом переважно в донецькому варіанті) є показовою і важливою для розуміння мовно-психологічних установок людей, що належать до різних соціальних груп і відзначаються різним рівнем освіченості і культури.

Про значення ідеї зробити засадовою для спілкування українську звичаєвість, звернувшись до елементів народного побуту, традицій, свят, треба сказати окремо. Звичай, обряди, ритуали як органічні елементи народної культури та способу життя позначають особливі, вузлові зони спілкування, відображають національну специфіку культури. Але цей підхід вимагає виваженості й поміркованості, аби не насаджувати на сміх людям віджнлі елементи культурної системи. Інакше, замість спілкування ризикуємо отримати фарс і клоунаду.

Як слушно зазначає І. Дзюба, вибір мови для спілкування - питання життєвої необхідності та доцільності, а не справа патріотизму. Керуватися патріотичними почуттями всупереч життєвим обставинам можуть лише одиниці, більші чи менші і рупи, але не переважна маса населення [1, с. 13].

Висновки. Як бачимо, процес україномовного спілкування визначають не тільки демографічні ознаки, а й комунікативна потужність, престижність мови, життєва необхідність (кар'єра, професія тощо) та доцільність. Масоїза двомовність українців є наслідком тривалої мовно-культурної асиміляції. Мовний конформізм нації - ознака, яку

СПІЛКУВАННЯ В АСПЕКТІ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ДВОМОВНОСТІ

пояснюють толерантністю народу, готовністю йти назустріч співрозмовнику, адаптуючись до його мови. Спадщина радянської доби в сучасній мовній ситуації залишилася в образах Штепселя і Тарапуньки - популярного гумористичного дуету, в якому партнер, що грав дурника, говорив суржиком, а в ролі розумного виступав носій літературної російської мови. Тому як виклик українцям звучать слова Сократа: „Заговори, щоб я тебе побачив". Ми оалідарні з думкою, що настав час побачити у самих собі українців і - як українці - ввійти в широкий світ [3, с. 173].

Список літератури

1. Дзюба І. Сучасна мовна ситуація в Україні // Обережно - мова. - К., 2003. - С. 13-23.
2. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. - К., 2004. - 163с.
3. Моргун Ф.Т. Куди йдеш, Україно? Національна ідея, рідна мова і українка. - Полтава, 2003. - 396с.
4. Погрібний А. Світовий мовний досвід та українські реалії. - К., 2003 - 72с.

Котух Н.В. ОБЩЕНИЕ В АСПЕКТЕ УКРАИНО-РУССКОГО ДВУЯЗЫЧИЯ

В статье рассматривается проблема соотношения двух языков на территории Украины, а также языкового поведения личности в двуязычном социуме.

Ключевые слова: *Овязычие, языковая ситуация, функционирование языка, языковое поведение*

Kotyh N.V. THE PROBLEM OF RELATION OF TWO LANGUAGES ON THE TERRITORY OF UKRAINE

The article deals with the problem of relation of two languages on the territory of Ukraine and person language behavior in bilingual society.

Key words: *bilingualism, language, situation, functioning of the language, language behavior*

Поступила бо редакції 30 03.2007 р

УДК 971/979 (20)

BILINGUALISM; ASPECTS AND POLICIES

Lebedev A.N., Fedoseyeva T.V.

*Applied Linguistics and Ethnology Department
Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture*

The paper deals with the problems of the contemporary bilingualism. A language attending to a national culture and civilization can possess the same nature that a language distributing the similar functions between two nations and the formula 'language and variant' operates in actual cultural, social and political conditions.

Key words: *standard language, mother tongue, second language, diglossia*

Nowadays, more and more attention has been paid to considering the conditions of various languages and their functioning, including national varieties. Language serving for one national culture and civilization can have a similar origination with language, which shares the same functions between two nations. The formula 'language and variant' functions in real cultural, social and political conditions, and in each individual instance these conditions bring some kind of changes. Bearing in mind the multiplicity of the linguistic contact situations (the number of languages in the world 30 times bigger than the number of the countries), it can be assumed that quite often a language variant has to co-exist formally or informally in close contact with language possessing the same equal rights. The phenomena can be apparently observed in Belgium, Canada, Luxemburg, Switzerland and in practically all former republics of the USSR or the EC countries, where English is used as the second language. Thus, a special variant of national language arises and it is the case when 'variant' is one of the two officially recognized languages in a country.

The functioning conditions of language over a long-lasting period have their consequences at a language level. Some sorts of language peculiarities are often observed at speech level. This is the case of interest for a researcher because at comparing some specific features which occur in a certain language situation at both levels one can follow to a certain extent, the dynamics of the process in each particular case. The similarity in the features of the languages existence of this type can be identical in its specific character referring to the respective languages which are recognized as the only official national varieties.

One of the features of a language is its recognition by a large group of people as a native language, that is, the language which has been used by them from their birth. The totality of families and other groups having taught their children their first language is called nationality. Sociolinguistics determines the ethnic group, the nationality, the nation as special communities of people which are distinguished by a relatively common character of language existing due to life standards. As the initial teaching of language takes place mainly in a family, it is assumed to divide languages respectively into those of nationality and nations. This division is commonly carried out by questioning - which language people consider to be their native one.

BILINGUALISM: ASPECTS AND POLICIES

This information can be checked by stating which language was in the family and the way it was learnt [1,c.41J.

At present the nationality and native language are (wo different things. So a man can come from a family belonging to one nation and his native language can be of a different nation if either in the family or in some other environment another language was used. Thus, children living in families with the mixed national origin can speak two native languages. Because of subjectivity the segregation of one language from another is not an easy task. The complexity is obvious both in the language units and in the acts of speech, and also in the individual and collective opinions concerning the classification criteria.

Analysis of the language phenomena shows that the tongues confusion is opposed to their separation. The tongues separation and their precise borders are typical for standard, developed languages being learnt at school. In this case the realization of the language phenomena unity system gives a clear imagination what in our speech refers to one language and what to another, what we consider to be native with reference only to this language and what is alien, borrowed from the other language. This is the way the structure of the language factors is considered. Here, on one hand, some words, expressions and the whole sayings in one language are used in the speech of another language as cites. On the other hand, the words the origination of which does not refer to the given language, merge into it and are perceived as words of the above-mentioned language.

Education and the spreading of standard written languages play a considerable role in the language separation. Alongside with this, a standard language being a language of culture-separates itself from the other standard language, but not officially.

A conditional criterion of language comprehension is total understanding of speech while socializing, on one hand, and appraisal given by a speaker to his own and to someone's language knowledge and knacks, on the other hand. In both cases, the principal criterion of recognition of a separate language is a subjective appraisal of its determination and general comprehension while socializing. However, different people have different levels of information about languages. The least sign of awareness is when a listener refers either to a familiar or unfamiliar language. Human consciousness can classify people and texts according to languages and languages according to people and texts.

Bilingualism, speaking and using of more than one language, comes about from a greater or lesser extent of second language mastering. It has been existed since time immemorial; it is widely distributed nowadays. Bilingualism can be qualified according to the following indications: what languages a man speaks, how the system of various languages has been studied, what the skill nature is in each language and how speech transformations from one language to another are realized [1.471

The given instances of speech transformations from one language to another can be considered as a particular form of speaker's verbal behaviour possessing relations in the structure of their social interaction [2, c.95].

It should be mentioned that mass media, in a sense, simulate verbal behaviour of a man selecting language resources in accordance with various social situation parameters [J, c. 113]. In this situation, verbal behaviour simulation occurs just only in a sense because medium-writing ranks first and it is oriented to the belles-lettres variety of standard language or languages. But, nevertheless, newspapers are intended for the mass audience, This is one of the reasons of language means variety of a newspaper style uniting belles-lettres style elements with the spoken language units [4, c.58]

Selection of language means frequently depends on topics, the verbal relationships between a respondent and a recipient during communication of various types of information, the set of the definite social groups, author's position in estimate of describing events. The transfer from one language to another is in kind of foreign/second language inserts (separate words and phrases) and properly codeswitchings. A. Sweitser considers [3, c. 121] the inserts are crucially different from codeswitchings, because in the latter instances, the function of sociolinguistic variables fulfils the fact of transformation into language by itself but not another language unit being not the principal means of information transfer. The fact of another language preference by itself carries social information.

As in case in point, the inserts in the Canadian English press are rather original, they are not reduced *just* only to the stable *phrases*. *On the'* other hand, there is no escape from the conclusion that they are used to fill in denotative or expressive vacuum [3, c. 125-126].

Language situation of a bilingual country stipulates' a profound influence of the dominating alignment language to another co-existing language in a country. Conversational activities of speakers having a subordinate position are *distinguished by a tendency to purism*. Moreover, with their yearning for mopping-up their language from the alien elements they frequently banish conventional lexical units. On the other hand, there is a great number of foreign inserts or innovative lexical units in the native speakers' language having calm reasoning for their language fate.

But we should not forget about dialects in a bilingual state.'The fact that the distinction between different dialects cannot be sharply drawn *does* not make the concept useless *or* invalid. A dialect has just as much social and psychological reality as language. If members of community recognize the existence of dialects and sociolects in their language by their behaviour and the way they talk about their language, then they exist. Where this is the case, we can speak of the community as being bidialectal or multi-dialectal. Similarly, where a political or other social *group uses* more than one language, we speak of that community as being bilingual or multi-lingual. It is, of course, the rule rather than the exception for political states to be multi-lingual. Ukraine is no exception to this respect.

If there are no two or more languages in regular use in a community, it can be called a situation which C. Ferguson *has called* '*diglossia*'. *He has observed that* a diglossic communities there is a strong tendency to give one of the languages a higher status or prestige, and to reserve it for certain functions in society, such as government, education, the law, mass media, etc. The prestige language is often known as the standard language and represents the 'norm' of language recognized by most speakers [5, c.429}. Some countries *have set up* institutions to regulate and codify the standard language. The process of codification is sometimes called 'language standardization'. But even when no such regulatory body exists, one can find situations where high and low varieties are widely recognized and accepted, and have fairly clearly defined differential functions in the society. Decisions about what languages to use for what purpose in the community is a political matter for governments to decide. 'These decisions may be based on a careful survey of the various functions which the different languages actually fulfill in the community. Investigations into matters of this sort are the central concern of sociology of language, and planning the most, efficient arrangements of a language function in such communities i? often called a language planning. It bears on the question of which language or languages to teach in the schools of the country and at which level and to whom these languages *should be taught*. *Within a language* community there is a group of people who consider they speak the 'Care language' there may exist one or more

BILINGUAISM: ASPECTS AND POLICIES

socially recognized forms of the language which correlate with the social and/or geographical structure of the community. The individual's idiolect is not a well-defined thing; his speech varies up to a point according to the social and geographical situation in which he happens to find himself. Each member of the community acquires some degree of ability to shift his manner of speaking along either of these dimensions. It is largely through formal education in the school that he develops this ability. When a child first acquires language, the particular form he learns is the one he hears in his home environment. The educational system will most probably make use of some form of the standard language. A particular language selected for educational, administrative or governmental purposes is often called a superposed variety of language. On going to school, the child is faced with the problem of learning a new form of his language. The standard form may vary quite markedly from the form he has acquired as his mother tongue. In most countries there is a situation in which the great majority of children, on entering the educational system, a learning task which is similar in many respects to the learning of a second language.

In the course of study of various languages, even if they are related, the languages affect each other both in the sphere of linguistics and language skill. At bilingualism one languages affect the others in various fields of speech differently. Skills of grammar structures of the languages assimilated earlier are of great aid in assimilation of the new ones. Whereas another grammar structures, by way of contrast, obstruct to mastering of the new language system. The situation is similar with the vocabulary.

If two languages share a shingle representational system, then one would expect considerable transfer from the first of the second language. A speaker attempting to access information about one language may inadvertently retrieve the corresponding forms in the other language, unless the languages were somehow tagged or marked for their separateness within the same representational system. In contrast, if the two languages were represented in completely distinct systems, then a mechanism interfacing them would need to be considered, since transfer and translation between languages are, it not easy, at least possible.

Forms and kinds of bilingualism depend on the specific historical conditions of peoples' progress, their social and economical, cultural and political structures. Bilingualism is known to all social communities of people and noted to all epochs as an outstanding social and historical event. Careful study of development and kinds of bilingualism make possible to indicate its two types - contact and non-contact. The contact bilingualism emerges at a joint everyday life of two peoples. This type of bilingualism is more persistent and permanent, passed on from generation to generation; it is a linguistic basis of language changing at language crossing. The contact bilingualism is at the origin of the interethnic communication language. Non-contact bilingualism arises as a result of language seizure of another people by way of special study of the language. Both individuals and whole social groups become bilingual. Thus, it should not be confused the interethnic communication language and interethnic language of science and religion.

Both contact and non-contact types of bilingualism in their progress and functioning have not only individual and psychological but also social aspects.

Second language study is generated a need for mastery of definite texts and therefore, of a definite topic vocabulary. Thus, a topic vocabulary distinction in various languages is of great aid in bilingualism but a topic vocabulary similarity, conversely, prevents its extension. Bilingualism tends to semantic identification of a topic vocabulary and, as a consequence,

there are various professional, and psychological aims and purposes in mastering of a vocabulary.

Since people's attitude to languages is complicated and ambiguous, during making a nomenclature of languages, collaborates with ethnology and ethnography (language is one of the most significant indication of ethnos). In spite of complexity of relations between languages and ethnos, language is the central indication for ethnos self-esteem and self-consciousness.

And finally, when two groups of what was a single community lose physical, economic and political contact with each other they begin to diverge. It may be that they start to differ culturally more quickly than linguistically. But this may well be only a superficial view. It is probably that their linguistic codes do, in fact, diverge also, but in rather subtle ways. On the other hand, when two culturally different communities come into contact and develop common economic and political systems there appear to be several, different things that can happen. They may eventually merge, they may remain culturally distinct whilst being politically and economically a unit. Their languages may coalesce, one may supersede the other, or they may both continue side by side suffering some degree of mutual influence.

Bilingualism, diglossia, superposed variety, are all the terms that have been used to describe the various possible outcomes.

References

1. Рождественский Ю.В. Лекции по общему языкознанию. - М : Высшая школа 1990. - С. 41,47,
2. Тарасов Е.Ф. Билингвизм: социолингвистический аспект. // Методы билингвистических исследований. М.: Высшая школа. 1976 - С.95.
3. Швейцер А.Д. Современная социолингвистика. Теория, проблемы, методы. - М.. 1989. С. 125-126.
4. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. - М; Высшая школа 1980. -С 58.
5. Ferguson, C.A. Diglossia, in Language and Culture in society. N.Y. Harper & Row, 1964, - p,42--430.

Лебедев А.Н., Федосеева Т.В. ДВУЯЗЫЧИЕ: АСПЕКТЫ И НАПРАВЛЕНИЯ

В статье рассмотрена проблема сосуществования двух языков в границах одного государства в социолингвистическом аспекте при относительно равном количестве носителей одного и второго языка.

Ключевые слова: литературный язык, национальный вариант, родной язык, неродной (второй) язык, носитель языка, диглоссия, речевое поведение, переключение языкового кода, строй языка

Лебедев О.М., Федосеева Т.В. ДВОМОВНІСТЬ: АСПЕКТИ І НАПРЯМКИ

У статті розглянута проблема співіснування двох мов <з межах однієї держави у соціолінгвістичному аспекті, к-вті кількість носіїв однієї та другої мови відносно рівна.

Ключ/Яї слова: літературна мова, національний варіант, рідна мова, нерідна (друга) мова, носій мови, диглосія, мовна поведінка, переключення мовного коду, устрій мови

Received in J2.U3.2007

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ БИЛИНГВИЗМА В РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Мамутова З.С.

Республиканское Высшее Учебное Заведение «Крымский инженерно-педагогический университет», г. Симферополь, Украина

В статье отражены особенности формирования билингвизма (функционирования крымскотатарского языка) в условиях активного контактирования разносистемных языков

Ключевые слова: лингвокультурология, билингвизм, речь, этнос, полилингвизм, лексика, неологизмы

Значимым фактором в развитии языков племен и народностей являлось непосредственное и близкое общение с другими народами - носителями других языков, результатом которого были различные степени взаимодействия этих языков ...

Такое временное воздействие языков друг на друга - нередкое явление и для истории развития тюркских языков [1, с. 137].

Языковая ситуация народа зависит от того, какие языки функционируют на той территории, где население (крымские татары) проживает компактно. Цель статьи - рассмотреть особенности формирования билингвизма в условиях активного контактирования разносистемных языков.

Постановка проблемы. Многочисленные языки, функционирующие на территории Крыма, общение между которыми осуществляется на 5-6 языках, как правило, не являются близкородственными. Многоязычные и языковые различия столь велики, что исключают взаимопонимание между этнолингвистическими группами.

Следственно, речевой выбор осуществляется в большинстве случаев по желанию билингва. Связано это прежде всего с его внутренними потребностями и во многом зависит от уровня владения вторым языком.

В полилингвокультурологическом обществе эффективность обучения языкам тесным образом связана с лингвокультурологической концепцией лингвистического образования.

Все языки, которые функционируют на территории Крыма, относятся к разным языковым группам; в связи с тем что система другого (оказывает взаимовлияние), это отражается на речи учащихся. Эти факторы влияют на формирование билингвизма в условиях активного контактирования типологически разносистемных языков.

Каждый тюркский язык имеет свою исконную основу, т. е. общие черты своей лексики и грамматического строя и, кроме того, свои характерные особенности, т. е. индивидуальные черты, приобретенные им в процессе своего развития [1, с. 137].

Исходя из этого, языковую ситуацию нужно рассматривать, основываясь на изучении актов речи и тех условий, в которых они осуществляются. Изучение языковой

среды, которая окружает учащихся-билингвов, влияние среды на *существующую* языковую ситуацию (разные языковые контакты) значительно влияют на речевое поведение ученика. Следовательно, это влияет на формирование его как билингва, на уровень его речи, на общение.

Язык - носитель социальной памяти. Он определяет характер и глубину познавательной деятельности народа. Обучая языку, нужно формировать языковую личность, т. е. языковую, речевую и культурную компетенцию [2, с. 285].

Крымскотатарский язык в его современном состоянии включает в себя элементы как общенациональные, так и территориально ограниченные (диалектные).

Сегодня ученые-лингвисты подразделяют крымскотатарский язык на три диалекта: южнобережный, горный и степной. Интересно, что и диалекты в свою очередь подразделяются на различные говоры. Основные *различия* между диалектами и говорами - лексического и фонетического характера [3].

Лингвисты уже давно обратили внимание на то, что язык сохраняет идентичные черты лишь на определенной части территории своего распространения и только при определенных условиях.

Появление неологизмов в крымскотатарском языке заметно активизируется. Это характерно не только для крымскотатарского языка. Например, в тех регионах, где крымские татары проживают некомпактно, речь учащихся-билингвов характеризуется интерференционными явлениями, которые более ощутимо выступают при контактировании неродственных языков. Сходные, тождественные слова, которые только начинают входить в систему современной крымскотатарской лексики, могут быть освоены лишь по отношению к немногим словам. Например, сравнительная слабость и постоянство ударения в крымскотатарском языке, расхождения категории одушевленности/неодушевленности в русском, крымскотатарском и украинском языках, способы словообразования. Способ словообразования - одна из основных категорий, с помощью которой описываются процессы словообразования. Актуальность разграничения префиксально-суффиксального в крымскотатарском языке отмечалось исследователями. При этом можно отметить несовпадение характеристик ряда слов с точки зрения их образования.

При этом следует иметь в виду, что «чем выше экономический, политический и духовный уровень общества, тем меньший процент заимствований в языке, тем меньшую долю составляет экстралингвистический фактор и большую интралингвистический, связанный с процессом освоения заимствований» [4, с. 233].

В силу демографических, социальных и культурных факторов в обществе происходит языковая интеграция, и в связи с этим образовалась разнохарактерная языковая среда. Среди них отмечается:

- 1) где население живет в основном компактно, большими этническими группами, реже - небольшими группами или селами (например, в основном только украинцы, русские, крымские татары, караимы), распространяется монолингвизм;
- 2) локально ограниченный билингвизм, который распространяется в районах, где в Соседстве живут представители разных национальностей (например, билингвизм крымскотатарско-украинский, крымскотатарско-русский, украинско-русский и др.);
- 3) характерный для городов и поселков с многонациональным населением - полилингвизм (где распространено трехъязычие, четырехъязычие).

Таким образом, теснейшая связь языка и общества еще раз подтверждает, что одно и то же явление языка может по-разному восприниматься его различными носителями,

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ БИЛИНГВИЗМА...

теми, для которых язык родной, и другими, для которых этот язык употребляется как второй.

Развитие языка связано с работой над фоновым и символическим значениями этнолексем. В школьной программе при изучении лексики отсутствует межъязыковое сопоставление, это свидетельствует о том, что практически не исследована проблема лингвокультурологического направления работы над крымскотатарской лексикой в школах с другими языками обучения.

Смешанные языковые контакты во многом определяют речевой барьер учащихся, что влиятельно сказывается на формировании их как билингвов, на уровень их речи, на выбор языка общения. В результате в такой языковой среде учащиеся - крымские татары наряду с родным языком овладевают в коммуникативных целях вторым языком, для общения с людьми других национальностей (в частности, языком местных жителей).

Эффективность работы над лексикой крымскотатарского языка вырастет, если знакомить учеников не только с основным лексическим, но и символическими значениями слова; применять регулярные лингвокультурологические сопоставления на матерпапе тех языков, которые распространены в определенном регионе.

При этом обнаруживается следующая тенденция: в условиях двуязычия, где один из языков занимает доминирующие позиции, новые слова преимущественно появляются прежде всего в этом доминирующем языке (который может быть родным языком народа). Из этого языка новые слова путем заимствования проникают и в язык, являющийся родным [5, с. 42].

С течением времени влияние языковой политики привело к появлению различных крымскотатарско-русских, крымскотатарско-украинских билингвов, в частности крымскогатарско-русских билингвов, у котооых русский, украинский выступают в качестве второго языка.

Для крымских татар-билингвов новым является украинский (как раньше и русский), вся его лексика, за исключением попавших в крымскотатарский язык заимствований.

В результате мы обнаруживаем еще одно подтверждение теснейшей связи языка и общества: одно и то же явление языка может по-разному восприниматься его различными носителями, теми, для которых язык родной, и другими, для которых язык употребляется как второй.

В сфере бытового общения имеет место широкое использование обоих языков. Внутри семей общение строится обычно на одном из двух языков. В некоторой части случаев стоит, вероятно, говорить о неустойчивом использовании в пределах семьи русского и украинского (русского и крымскотатарского) языков в зависимости от участников и ситуаций общения. Бытовое общение вне дома ведется также факультативно на одном из языков [2, с. 41].

Имея четкое представление о соответствующей языковой ситуации в Крыму, где функционирует множество языков и диалектов, можно определить трудности, с которыми сталкиваются учащиеся-билингвы.

Необходимо учитывать, что языковая среда обладает обучающим потенциалом и может выполнять различные функции:

мотивационную (создавать мотивы естественной речевой деятельности и обучения);

коммуникативную (включать учащихся-билингвов в общение на изучаемом языке);

Мамутова ЗД

акселеративную (ускорять и облегчать процесс усвоения языка и культуры) [6, с. 70].

Изучение крымскотатарского языка в русских школах нередко воспринимается учениками как изучение предмета: в их сознании сужаются возможности крымскотатарского языка, т.к. русский язык является средством общения. Однако разнохарактерная языковая среда, функционирование и контактирование языков, относящиеся к разным языковым группам, влияют на социально-культурные и познавательные потребности.

Выводы. Значительный интерес для характеристики русско-украинского и русско-крымскотатарского двуязычия представляет вопрос использования этих языков в различных сферах жизни и деятельности населения Крыма. Этот вопрос заслуживает специальных исследований [2, с. 41].

В то же время родной язык и культура - часть духовного мира человека, который живет вне своей этнической родины, среди носителей разных языков, культур и связан с ними производственными, социокультурными и другими отношениями. Такое многообразное взаимодействие предусматривает глубокое знание и понимание культуры крымских татар, других народностей и национальных групп, составляющих единый народ Украины.

Список литературы

1. Баскаков Н.А. Введение в изучение тюркских языков. - 2-е изд. - М., 1969 - 380 с.
2. Богданович Г.Ю. Русский язык в аспекте проблем лингвокультурологии. - Симферополь. Доля, 2002. - 392 с.
3. Эбубекиров С. 'Этнолингвистическая дифференциация крымтатар // Къасевет, — 1991. № 1 — С. 20.
4. Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе: Материалы международного семинара. Вып. I, — Луганск: Луганский государственный педагогический университет, 2000. - 294 с.
5. Баранникова П.А. Новые слова и словари новых слов. - М.: ЛНСССР, 1983. - 158 с.
6. Жеглова А.А. Активизация и использование компонентов русской языковой среды // Русский язык в грузинской школе. - 1985. - № 3. - С. 70.

Мамутова З.С. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ БІЛІНГВІЗМУ У МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У статті відображено особливості формування білінгвізму (функціонування кримськотатарської мови) в умовах активного контактування різносистемних мов.

Ключові слова: лінгвокультурологія, білінгвізм, мова, етнос, полілінгвізм, лексика, неологізми

Mamutova Z. PECULIARITIES OF FORMING AND DEVELOPING BILINGUISM IN THE SPEECH ACTIVITY OF PUPILS

The peculiarities of forming hilinguism (the functioning of Crimean tatar language) in the conditions of active contact of multisystem languages.

Key words: linguistics and culture shedies, bilmgutsm, speech, ethnicity polylinguism, vocabulary, neologisms

Поступила в редакцію 27.03.2007 г.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том ?? (??). 2007 г. №?. С.363-338.

УДК 81'374

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ ПОДРОСТКОВ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА

Мартынюк А.Я.

Крымский научно-методический центр управления образованием АПН Украины
и ТНУ им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, Украина

В статье рассматриваются вопросы теории и практики составления словарей. Использование лексикографических источников способствует формированию языковой, речевой и поликультурной компетенции учащихся

Ключевые слова: лексикография, словарь, типология словарей

... лексикография относится к наукам, однако по творческому наполнению поиска — это, пожалуй, искусство создания словарей
В.В. Дубининский

Известный испанский лексикограф Х. Касарес в книге, «Введение в современную лексикографию» утверждает, что лексикография - это техника и искусство составления словарей. Ф. Гоув пишет в статье «Успехи лингвистики и лексикография»: «Лексикография...это сложное, тонкое и порой всепоглощающее искусство, требующее субъективную анализа, произвольных решений и интуитивных доказательств.». Английский лексикограф, автор знаменитых справочников по английскому и американскому сленгу Э. Патридж, посвятивший всю свою жизнь составлению словарей, не случайно назвал свою последнюю книгу, плод многолетних исканий в области словарного дела, так: «Благородное искусство лексикографии как объект занятий и опыт страстного его приверженца». В.В. Морковкин дал такое определение лексикографии: это «область филологической и инженерно-филологической деятельности, состоящей в создании словарей и других произведений словарного типа, а также в осмыслении всей суммы относящихся к этому проблем» [11, с. 4)]. Цель статьи - осветить вопросы теории и практики составления словарей.

Постановка проблемы. Лексикография - это не просто техника, не просто практическая деятельность по составлению словарей и даже не искусство, а самостоятельная научная дисциплина, имеющая свой предмет изучения (словари различных типов), свои научные и методологические принципы, свою собственную теоретическую проблематику, свое место в ряду других наук о языке. Впервые эту точку зрения на лексикографию высказал известный языковед Л. В. Щерба [14]. С тех пор тезис о том, что лексикография - это не только практика составления словарей, но и теоретическая научная дисциплина, прочно вошел в ряд положений лексикографической школы.

Споры о том, является ли лексикография наукой, искусством, отраслью лингвистики или прикладной отраслью, утратили остроту, и сегодня мы не противопоставляем эти подходы, а воспринимаем их как разные аспекты лексикографической деятельности.

Лексикография может рассматриваться как своего рода служба общения между лингвистикой, являющейся наукой о языке, и обществом, заинтересованном в познании языка, а словарная продукция - как главное, чем лингвистика отчитывается перед обществом.

Содержание понятия «лексикография» составляют теоретическая лексикография, включающая теорию и историю лексикографии, и практическая лексикография, состоящая в создании словарей и хранении первичных словарных материалов

Задачи, стоящие перед лексикографией, относятся к самым разнообразным областям человеческой практики: перевод, преподавание родного и иностранного языков, компьютерные, информационные, поисковые системы, культурология, этнография, история, проблемы профессионального общения, социология, психология и др.

Как и всякая наука, лексикография имеет две стороны: научно-теоретическую и прикладную. Первая (теоретическая лексикография) ставит общие теоретические проблемы и работает над их решением. Вторая (практическая лексикография) занимается непосредственно составлением словарей различных типов на базе теоретических решений основных проблем. Эти две стороны лексикографии идут всегда вместе, они взаимосвязаны: лексикограф-теоретик не может заниматься голым теоретизированием без работы над конкретным материалом, без участия в какой-то практической лексикографической работе; и, наоборот, никакой лексикограф-практик не может окунуться только в свою чисто эмпирическую работу, не зная новейшей проблематики лексикографии как науки. Тем не менее, принципиальное разграничение двух сторон лексикографии чрезвычайно важно [6].

Историко-филологический аспект лексикографии проявляется в постоянном интересе к типологии словарей и их связи с культурой, ее гносеологический аспект обусловлен сущностью словарей как способа организации и представления знаний, накопленных обществом, ее семантико-лексикологический аспект связан с обобщением словарных данных в русле моделирования плана содержания *языка* [4, с.8-9].

По определению В.В. Морковкина, «лексикографирование есть, во-первых, филологическая деятельность, имеющая целью создание *отдельных* словарей, словарных серий и словарных систем, а во-вторых, процесс описания в словаре языковых единиц (прежде всего слов) и их совокупностей [13, с. 103].

Термин «лексикография» имеет три значения: наука, точнее, особая область языкознания, изучающая принципы составления словарей разных типов; сама практика словарного дела, т.е. составление словарей; совокупность словарей данного языка.

Состояние лексикографии определяется, в первую очередь, многообразием видов (типов) словарей. Словарь является одновременно и объектом лексикографической деятельности, и предметом изучения в лексикографической теории. Большинству людей приходится сталкиваться лишь с несколькими видами словарей: толковыми, к которым обращаются, желая узнать значение какого-то (обычно непонятого) слова; двуязычными; орфографическими и орфоэпическими, в которых справляются о том, как правильно написать или произнести то или иное слово; и этимологическими. Реально разнообразие типов словарей гораздо больше. Это разнообразие объясняется, прежде всего, сложностью и многоаспектностью самого объекта лексикографического описания, т. е. языка. Кроме того, многочисленные потребности общества в получении самой различной информации о языке также расширяют репертуар словарей. Практически нет никакой возможности дать в одном словаре всю, в той или иной мере

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ ПОДРОСТКОВ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА

исчерпывающую информацию о языке, которая удовлетворила бы в равной степени все слои общества. Именно поэтому в любой национальной лексикографии мы находим десятки, а то и сотни словарей самых разных типов.

История лексикографии знает не одну классификацию словарей. Все они составлены по разным дифференциальным признакам, с разных позиций. Задача создания типологии словарей диктуется практическими потребностями обобщения и систематизации имеющейся лексикографической продукции. В то же время проблема типологии словарей является одной из важнейших в теории лексикографии, поскольку позволяет не только осмыслить уже осуществленное, но и прогнозировать создание новых типов словарей, определять характер лексикографических проектов, стимулировать усилия лексикографов в разных направлениях.

Современные исследователи, развивая идеи Л. В. Щербы, исходят из того, что типология словарей, с одной стороны, позволяет определить статус каждого словаря, а с другой - обладает прогнозирующей силой, открывает перспективу перед лексикографами. Так, В. В. Морковкин подчеркивает, что типология словарей должна порождать свободные («менделеевские») места в классификации, позволяющие прогнозировать и создавать новые типы словарей. Учитывая невозможность сведения типологии словарей к классификации по одному основанию, он предлагает три типа оснований для классификации: «что»-основания, «как»-основания и «для кого»-основания. Первые определяют объект словарного описания, вторые - характер расположения материала, способ обнаружения информации, третьи - специфику словаря в связи с образом адресата, его национальными, возрастными, профессиональными и иными возможностями [10, с.130-132].

П.Н. Денисов полагает, что типологию словарей определяют четыре основных координаты: 1) лингвистическая (по этой координате выделяются толковые, идеографические и аспектные - синонимические, антонимические, омонимические и т. п. — словари); 2) психологическая, связанная со свойствами и особенностями пользователя (по этой координате выделяются словари для носителей языка, для иностранцев, для ЭВМ); 3) семиотическая (эта координата задает знаковую специфику словаря, своеобразие метаязыка, совокупность средств фиксации информации - шрифты, выделения, цвета, таблицы, символы); 4) социологическая (эта координата предполагает учет особенностей данной культуры, данного общества, носителя данного языка; на это специально ориентированы, например, лингвострановедческие словари, словари к произведениям русской классической литературы XIX в.) [4, с. 210-211].

Подчеркивая адресную направленность лексикографической продукции, Ю.А. Бельчиков и Г.Я. Солганик предлагают группировку словарей, определяющуюся запросами потенциальных пользователей, среди которых выделяются следующие основные группы: носители языка, изучающие неродной язык, лингвисты. Так, разные категории носителей языка (особое место среди них принадлежит учащимся) остро нуждаются в словарях «первой лексикографической помощи» (толковых, иностранных слов, орфографических, орфоэпических). У тех, кто занимается чтением текстов с разными целями (литературный редактор, учащийся, учитель-словесник, исследователь-филолог), возникает потребность в словарях, дающих информацию о парадигматических связях слов. Тем, кто работает над созданием текстов, нужны словари, дающие информацию о сочетаемости слов [2].

Как известно, словари решают двоякую задачу. Во-первых, они обеспечивают в большой мере различные виды коммуникации в обществе и являются необходимым инструментом кодификации и нормирования языка. Во-вторых, они несут дескриптивную (описательную) функцию [7].

Не будет преувеличением сказать, что словари являются древнейшим видом лингвистической продукции. Достаточно вспомнить глоссы Шумера и Китая, глоссарии к Ведам в Древней Индии, хеттские таблички и г.д.

Появление словарей в том виде, к которым мы привыкли, то есть так называемый «ранний словарный период», относят к XVI веку. С тех пор составлено огромное количество самых разных словарей. К XX веку лексикография накопила богатый опыт лексикографического описания языка. Обобщение накопленной информации привело к появлению теории лексикографии, которая определяется сегодня как «целесообразно организованное знание, дающее целостное представление обо всей серии вопросов, связанных с созданием словарей и других произведений словарного типа» [10]. Теория лексикографии включает в себя: рассмотрение объема, содержания и структуры понятия лексикографии; учение о жанрах и типах словарей; учение об элементах и параметрах; учение об основах лексикографического конструирования и возможности компьютеризации; учение о привычных словарных материалах; учение о планировании и организации словарной работы; выработка и формирование правил лексикографирования [12, с.7]. Сформулированы сегодня и универсальные принципы и функции словарей. Основными функциями словарей являются: учебная; систематизирующая; справочная; нормативная.

Принципами лексикографического описания можно определить: относительность и ориентированность на адресата., стандартность, экономность, простоту, полноту, эффективность, семантическую ступенчатость описания [5].

Для создания объемного лексикографического портрета слова или группы слов необходимо обращение к словарям различных типов, к различным базам данных, что бывает нелегко осуществить на практике. Современная лексикография невозможна без широкой компьютеризации. Кроме очевидной экономии времени, компьютеризация дает возможность поддерживать точность и тщательность контроля лексикографического процесса, оперативно исправлять допущенные, ранее не замеченные ошибки, создавать новые перспективные в научном отношении лексикографические комплексы. «Возможности компьютерной лексикографии должны привести к тому, что в будущем различие между словарной картотекой и готовым словарем должно уменьшиться и в конечном счете исчезнуть: бесчисленное количество различных типов словарей должно программно порождаться из лексикографически обработанной автоматизированной словарной картотеки» [1, с.40]. Несомненно, появятся новые типы словарей, отвечающие все возрастающим запросам пользователей. Информационные процессы ускоряют создание всевозможных методик формализации языка, в том числе информационно-поисковых тезаурусов. Развитие компьютерных словарных исследований, наряду с глубокими традиционными лингвистическими открытиями, определяет будущее лексикографии.

Словарь является удобной книгой, отличающейся четкостью структуры, строгостью представления разнообразных аспектов языковых единиц, дающей возможность пользоваться каждым фрагментом словаря как элементом системы.

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ ПОДРОСТКОВ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА

«Работа со словарями представляется наиболее важной в деле обучения молодежи, формирования уважительного отношения к представителям других этносов, их культуре, воспитания чувства ответственности за свои поступки, толерантности...» [3, с.289] в Крыму функционируют русский, украинский, крымскотатарский, немецкий, белорусский, болгарский, армянский и другие языки. Доминирующие языки - русский, украинский, крымскотатарский - имеют разную демографическую мощь (число говорящих на языке), которая однозначно не соотносится с национальной принадлежностью говорящих. Именно доминирующие языки Крыма были выбраны для трехязычного тематического словаря «Человек в полиэтничном пространстве», который создан сотрудниками Крымского научно-методического центра управления образованием АПН Украины и ТНУ им. В.И.-Вернадского. Поэтому и знакомство, и знание этих языков будет полезным для учащихся, да и для всех жителей полуострова. «Словарь поможет приобщиться к национальной культуре народов, обогатить свой словарный запас, задуматься об общественной значимости разноязычной лингвистической подготовки, будет способствовать формированию концептуальных установок молодежи в полилингвокультурном обществе» [3, с.290]. В круг тем, отобранных для описания, вошли: 1. Человек; 2. Общество; 3. Работа, занятие, свободное время; 4. Окружающий мир; 5. Время, пространство, количество. Далее каждая из пяти тем разбивается на подтемы, а каждая подтема раскладывается на тематические доминанты. Общее число тематических доминант по нашему списку составляет 185 слов-центров, и вокруг них группируются связанные по смыслу лексические единицы (свыше 4000 слов). В центре всей классификации находится человек, который и является центропритягательной силой, собирающей вокруг себя все то, что содержится в картине мира, все ее фрагменты, зафиксированные в сознании человека с помощью слов.

Создание трехязычного тематического (идеографического) словаря «Человек в полиэтничном пространстве» поможет решить много задач обучающего порядка и в качестве своеобразного учебного пособия будет, безусловно, полезным в формировании языковой и культурологической компетенции учащейся молодежи. Создание подобного типа словаря оказывается особенно значимым для крымского региона, представляющего собой уникальный феномен существования народов, их многонациональных культур и языков.

Словари играют важную роль в процессе преподавания русского языка. Обращение к словарным материалам открывает перед читателями отражение в языке богатства человеческой мысли, способствует проникновению в систему языка, расширяет лингвистический кругозор, повышает грамотность и культуру речи, общую образованность человека. Словари должны широко использоваться в школьном и вузовском преподавании языка. Это позволяет сформировать научное представление о системе языка.

Выводы. Значение словарей в жизни каждого человека трудно переоценить. Чтение словарей, постоянное обращение к ним повышает культуру речи. Словари обогащают индивидуальный словарный и фразеологический запас, знакомят с нормами русского языка, предостерегают от неправильного употребления слов, их грамматических форм, произношения. Словари расширяют наше познание языка, углубляют понимание слова, способствуют развитию логического мышления. Сегодня все больше осознается роль словарей в духовной жизни общества, в осмыслении культурного наследия народа.

Словарь является одновременно и объектом лексикографической деятельности, и предметом изучения в лексикографической теории.

Список литературы

1. Андрущенко В.М. Вычислительная лексикография, ее возможности и перспективы // Вопросы языкознания. 1986. — №3.
2. Бельчиков Ю.А., Солганик Г.Я. О лексикографических изданиях адресной направленности. М., 1997.
3. Богданович Г.Ю. Русский язык в аспекте проблем лингвокультурологии. - Симферополь: Доля. 2002.
4. Городецкий Б.Ю. Проблемы и методы современной лексикографии // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1983.
5. Денисов П.Н. Лексика русского языка и принципы ее описания. - М: Русский язык, 1980
6. Денисов П.Н. Лексика русского языка и принципы ее описания. - М., 1993.
7. Дубичинский В.В. Искусство создания словарей. Конспекты по лексикографии. - Харьков, 1994.
8. Дубичинский В.В., Самойлов А.Н. Словари русского языка: Учебное пособие - Харьков, 2000.
9. Козарев В.А., Черняк В.Д. Русская лексикография - М/, 2004.
10. Морковкин В.В. О базовом лексикографическом знании. — М., 1986
11. Морковкин В.В. Об объеме и содержании понятия ((Теоретическая лексикография)* // Вопросы языкознания. - 1987. 6.
12. Морковкин В.В. Основы теории учебной лексикографии. - М, 1980
13. Морковкин В.В. Основы стимулирующей типологии словарей // Современное состояние и тенденции развития отечественной лексикографии - М., 1983
14. Щерба Л.В. Опыт общей теории лексикографии // Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. - Л.: Наука, 1974.

Мартинюк Г.Я. ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ І ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ПРАКТИКА

У статті розглядаються питання теорії та практики складання словників Використання лексикографічних джерел сприяє формуванню мовної та полікультурної компетенції учнів.

Ключові слова: лексикографія, словник, типологія словників

Martinyuk A.Y. POLICULTURAL EDUCATION OF TEENAGERS AND LEXICOGRAPHY PRACTICAL

The article deals with the problems of the theory and practical of dictionary compiling. Using of lexicographic sources promote formation of the language, speech and policultural competence of pupils.

Key words: lexicography, dictionary, typology of dictionaries

Поступила в редакцію 03. 2007 з.

УДК 801

О ФОРМИРОВАНИИ ПРОТОТИПИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ «СТИЛЬ» В ГУМАНИТАРНЫХ НАУКАХ

Павловская О.Е.

Кубанский государственный аграрный университет, г. Краснодар, Россия

В статье анализируется процесс формирования категорий и обосновывается рассмотрение понятия «стиль» как прототипической категории гуманитарных наук

Ключевые слова: категория, стиль, прототипическая категория

Актуальность. Для современной науки характерно проявление процесса интеграции - объединения, взаимопроникновения, синтеза наук и научных дисциплин, их слияние, проникновение, и в связи с этим слияние методов и способов исследования в единое целое [6], что отражается в языке использованием межсистемных терминов и категорий.

В связи с этим встает вопрос о структуре этих «межсистемных.» представлений, способах их бытия, т.е. формах, в которых они реализуются. Такими формами являются категории культуры - мировоззренческие универсалии, систематизирующие и аккумулирующие накапливаемый человеческий опыт. В системе категорий культуры выделяют два основных блока. В первый блок входят «предметные» категории, фиксирующие наиболее общие характеристики объектов, преобразуемых в деятельности: пространство, время, движение, качество, причинность и др. Данные категории имеют универсальную применимость. Во второй блок входят категории, характеризующие человека как субъекта деятельности, структуры его общения, его отношение к другим людям и обществу в целом, к целям и ценностям социальной жизни: человек, общество, истина, добро, свобода и др. [12, с. 36]. Категории второго блока фиксируют в наиболее общей форме исторически накопленный опыт индивида в системе социальных отношений и коммуникаций. Именно к этому блоку следует отнести и категорию «стиль», активно употребляемую во всех сферах гуманитарного знания. Цель статьи -- проанализировать процесс формирования категорий.

Постановка проблемы. Категориальный строй мышления человека предполагает процесс подведения воспринимаемых объектов любой области знания и практической деятельности под какие-либо общие, универсальные понятия, т.е. категории. По мнению А.Г. Спиркина «каждая наука обладает своим исторически сложившимся, специфическим арсеналом логических средств мышления, с помощью которых осуществляется постижение свойств и сути их объектов» [15, с. 191]. Категории понимаются как предельно общие понятия в рамках данной предметной области, которые появляются не сразу в готовом виде, а формируются в длительном историческом процессе развития познания и развиваются вместе с совершенствованием науки, выражая её итоги и закрепляя предшествующий опыт человечества [14, с. 170-171].

Само понятие категории восходит к античной языковедческой традиции. В древности категории служили для обозначения основных типов вещей, стихий, энергий. В дальнейшем все отчетливее стала проявляться логическая функция категорий, их роль как понятий, характеризующих основные типы отношений между вещами. В результате развития и совершенствования форм человеческой деятельности категории все более приобретали значение обобщенных инструментов для воспроизводства культуры.

В настоящее время в лингвистике можно выделить три подхода, три точки зрения на формирование категорий и их представленность в сознании человека. Первая точка зрения считается классической, или традиционной, восходящей к воззрениям Платона и Аристотеля. Как отмечает Скребцова, в соответствии с классической логикой Аристотеля категория характеризуется определенным набором *существенных* свойств, который служит необходимым условием принадлежности к ней той или иной сущности [13, с. 10]. Классический подход отражает следующие четыре обязательных принципа. Содержание категории исчерпывается набором обязательных и наиболее существенных признаков, которыми должны обладать все члены данной категории. При этом все элементы категории равноправны по своей значимости, а их принадлежность к этой категории определяется обязательным наличием существенных для данной категории признаков. Как следствие этого границы категории строго определены. Все признаки категории бинарно противопоставлены. Для отнесения предмета или явления к категории необходимо, чтобы они соответствовали всем принципам. Промежуточные случаи исключались. Категории в рамках классического подхода мыслились как вполне ясные конструкции, как абстрактные вместилища.

Система категорий устойчива, но, подчиняясь всеобщему принципу развития, и она претерпевает определенные изменения, ведь даже такие фундаментальные философские категории, как материя и сознание, сейчас мыслятся не так, как в древности [15, с. 191]. В связи с развитием преобразующей деятельности человека, в процессе которой он познает мир и изменяет его, число и содержание категорий постоянно обогащается.

Альтернативной классической точке зрения на природу и структуру *категорий* можно считать теорию «семейного сходства» Л. Витгенштейна, изложенную в работе «Философские исследования» [4]. Анализируя слово *Spiel* (игра), он отметил, что данная категория не имеет четких границ, так как невозможно четко определить те существенные признаки, которые отделяли бы игру от не-игры. В качестве примера Витгенштейн сравнивает настольные, карточные игры, игры с мячом, Олимпийские игры и т.д. Сравнивая игры, можно убедиться, что сходства между ними то проявляются, то исчезают. В результате складывается система пересекающихся и перекрещивающихся свойств и подобий: общего сходства и сходства в деталях. Подобный принцип формирования категорий Л. Витгенштейн назвал «семейным сходством», по аналогии со сходством между членами семьи по темпераменту, цвету глаз, походке, телосложению и т.д., которое может наблюдаться у^г всех членов в разном сочетании, не мешая им считаться родственниками. В противовес классическому подходу данная категория строится не на основе общих существенных признаков, а на их некотором подобии, на их пересечении. В категории можно попытаться выделить определенные, типичные для неё характеристики. Человек получает знание такой категории, по Витгенштейну, на основе образцов, но, говоря об образцах, ученый ничего не пишет об их выборе как центральных, прототипических представителей категории.

О ФОРМИРОВАНИИ ПРОТОТИПИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ «СТИЛЬ» В ГУМАНИТАРНЫХ НАУКАХ

Третья точка зрения на категорию как идея наиболее яркого её образца* получила название теории прототипов, или прототипического подхода. Возникновение данного подхода связывают с работами американского психолога Э. Рош, которая в начале 70-х годов XX века сформулировала его основные принципы. Отдельные идеи этого подхода, как и сам термин «прототип», возникли первоначально в результате психологических экспериментов по исследованию принципов категоризации цветового пространства, проводимых американскими антропологами Б. Берлин и П. Кэй в конце 60^х годов, а также в ранних работах Р. Брауна и других ученых, пытавшихся обнаружить универсальные принципы категоризации окружающего мира в умении человека опознавать и классифицировать различные по природе объекты и присваивать им имена категорий.

В своих исследованиях Э. Рош назвала точками когнитивной референции, или прототипами, такие члены категории или подкатегории, которые имеют особый статус «быть наилучшим примером категории» [9, с. 156].

Прототипические категории, в отличие от логических аристотелевских категорий, более эффективно обеспечивают и объясняют мыслительные процессы и процессы использования языка, поскольку они обладают большей гибкостью и быстрой способностью аккумулировать новые данные. Все вновь познаваемое легко может быть ассоциировано с прототипической категорией или даже её периферийными элементами, не вызывая при этом фундаментальных изменений во всей системе категорий, тогда как категоризация новых данных в системе классических категорий потребовала бы создания новых или пересмотра содержания уже существующих категорий.

Говоря о стиле как терминологическом концепте в конкретных областях гуманитарного знания, следует отметить, что сердцевину его составляет этимологическая дефиниция, закрепившая метонимическим переносом значение заимствованного в свое время термина в русскую научную терминологическую систему: **стиль** лат. *stylus*, от греч. *stylos* - папочка с острым концом, которой писали на воске. От орудия письма название по принципу смежности (метонимия) перешло на результаты применения орудия - на само письмо, на особенности письменной речи различных авторов, на приемы их словесной выразительности. Однако эта внутренняя форма, определяющая внешнюю знаковую форму, осознается только специалистами и на этом основании не может рассматриваться как прототип [5, с. 3].

И все же есть нечто в значениях понятия «стиль» в разных сферах гуманитарного знания, в терминологических концептах «стиль», что дает основание для его постоянной востребованности в пределах всего поля гуманитарного знания. На наш взгляд, этим *нечто* выступает постоянная сема в значениях терминологического концепта, осознаваемая не только специалистами, но и неспециалистами.

Чтобы определить эту сему, мы обратились к компонентному анализу терминологического значения слова «стиль» в терминологических системах лингвистики, литературоведения, психологии, культурологии, философии и искусствоведения. При кажущемся различии дефиниций термина «стиль» в исследуемых областях гуманитарного знания эксплицитно или имплицитно в каждом из значений присутствует инвариантный признак: любой из названных стилей всегда характеризуется принципом отбора, выбора и комбинации наличных средств (языковых, художественных, поведенческих и пр.) и их трансформацией [1, с. 494]. Так, активные

виды речевой деятельности людей всегда *предполагают* «потребность выбора», олицетворяющего собой поиск, творческую деятельность человека [10, с. 133-134].

Сравнение приведенных дефиниций констатирует также *наличие* в каждой из них общего семантического компонента - «особенность, своеобразие». Слова «особенность», «особенный» толкуются как «*характерное, отличительное свойство чего-либо; не обыкновенный, не такой, как все*»; «*своеобразный*» - «*отличный от других, оригинальный*» [11, с.454; 694]. Достижение чего-то необыкновенного, оригинального возможно только осознанным, целенаправленным творческим выбором индивида или неосознанным, но выбором в силу различных обстоятельств. Таким образом, инвариантной семой, входящей основным и определяющим смыслом во все значения термина «стиль», в каждой исследуемой терминосистеме является сема «**выбор**».

Сема в дефинициях может проявляться явно (стиль Чехова, Екатерининский стиль, стиль жизни), а может быть скрыта (стиль эпохи, стиль познания, когнитивный стиль), но обнаруживаться на последних шагах семантического описания, так как в его основе содержится общая идея, заложенная в этимологической дефиниции [3].

Присутствие этой моносемы в значении каждого используемого в разных научных областях термина «стиль» рассматривается нами как обязательный инвариантный признак, прототипическое ядро, вокруг которого группируются в сознании человека все другие элементы смысла. Данное прототипическое ядро выступает в *качестве* когнитивной точки референции, в которой воплощены наиболее характерные признаки понятия «стиль» определенной научной области. **Прототип** в данном случае понимается нами с когнитивной точки зрения как ментальная репрезентация, или когнитивный показатель категории; какой-либо образ, идеал, определенная схема, стереотип, набор общих характеристик, гештальт [2, с.82; 7; 8].

Понятие «стиль» конкретной области знания и обозначающий его термин приобретают **прототипическое** строение: значение термина «стиль» в философии, лингвистике, литературоведении и в любой из сфер гуманитарного знания складывается из прототипического ядра, представляющего собой концепт, соотносимый с определенным фреймом знания отдельной научной области, который, в свою очередь, представляет собой «профилирование» (термин I⁵ Лэнекера), или определенный аспект изучения в пределах соответствующей когнитивной области.

Вывод. Таким образом, есть все основания предполагать, что категория стиль проявляет **прототипическое строение**. В её ядре находится прототип, а именно значение «выбор», представленный как общая сема, объединяющая п... количество денотатов. При отдалении от прототипического ядра обнаруживаются все те смыслы, которые отражены в дефиниции термина с учетом концепта и аспектации изучения: в психологии, например, выбор способов и методов управления коллективом - стиль руководства; в речевой коммуникации выбор поведенческого стиля общения в зависимости от партнера по общению и цели (фатический стиль, партисипативный и др.), выбор манеры изложения и способ подачи материала философский стиль, лирический стиль, песенный стиль и т.д.

Число смыслов, заложенных в значения терминов «стиль» в каждой из гуманитарных дисциплин, отражает не только количественный, но качественный показатель специфичности данной языковой единицы для обозначения прототипической категории, зависящей от её семантических возможностей, способной в определенных

О ФОРМИРОВАНИИ ПРОТОТИПИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ «СТИЛЬ» В ГУМАНИТАРНЫХ НАУКАХ

условиях реализоваться. Такими условиями выступает номинативная потребность общества. Поскольку действительность бесконечна и ничем не ограничена, постольку бесконечно и семантическое варьирование языкового знака как акта мышления.

Список литературы

1. Большой энциклопедический словарь: Языкознание. М., 1998.
2. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. - Тамбов, 2000.
3. Борисова О.Г., Шестак О.В. Метаболизм терминсистем при междисциплинарном взаимодействии // Потенциал русского языка: Межсистемный обмен - Краснодар, 2004 - С.307-335.
4. Витгенштейн Л. Философские работы. Ч. 1. - М., 1994. - С. 75-3 19.
5. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке // Языковая личность- Культурные концепты. - Волгоград -Архангельск, 1996.
6. Кохановский В.П. Философия и методология науки. -М., 1999.
7. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. - М., 1 У9Т
8. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов // Новое в зарубежной лингвистике. Вып 23 Когнитивные аспекты языка. - М., 1988. - С. 12-51.
9. Лакофф Дж. Когнитивное моделирование/7 Язык и интеллект -М., 1996 -С. 143-184,
10. Львов М.Р. Основы теории речи, - М., 2002.
11. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю, Толковый Словарь русского языка. 3-е изд..стереотип - -М., 1996.
12. Рябцев В.П. Категории культуры как методологическая основа педагогического образования // Культурная жизнь юга России. — 2003. - № 4(6) - С. 35-3 7,
13. Скребцова Т.Г. Американская школа когнитивной лингвистики. - С116, 2000.
14. Словарь-справочник «Человек и общество» (Философия) / Авт -сост, Коротец И.Д. и др. - Ростов-н/Д, 1996.
15. Смиркин А.Г. Основы философии. М., 1988.

Павловська О.Є. ПРО ФОРМУВАННЯ ПРОТОТИПІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ „СТИЛЬ" У ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ

У статті проаналізований процес формування категорій, обґрунтований розгляд поняття "стиль" як прототипічної категорії гуманітарних наук

Ключові слова: *категорія, стиль, прототипічна категорія*

Павловская О.Е. CATEGORIZATION OF THE CONCEPT "STYLE" IN THE HUMANITIES

The article studies various view points of category forming and reasons concept "style" /prototypical category relation

Key words: *category, style, prototypical category*

Поступила в редакцию 09.03.2007 г.

УДК 811.161.1

КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ ГЛОТТОДИДАКТИКИ

Плотницкая С.В.

Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина

В статье рассматриваются основные Направления работы преподавателя английского языка по формированию языковой личности студента с учетом современных исследований в области межкультурной коммуникации, лингвострановедения, этнолингвистики, когнитологии.

Ключевые слова: глоттодидактика, концепт, межкультурная коммуникация

Постановка проблемы. В современной глоттодидактике сложилась качественно новая теоретическая парадигма, с позиций которой процесс обучения иностранному языку рассматривается как процесс формирования вторичной языковой личности студента. Концепция формирования вторичной языковой личности, овладевающей культурой иноязычного общения, базируется на идеях антропологической лингвистики (Бенвенист Э., фон Гумбольдт В.) и учении о языковой личности (Караулов Ю.), истоки которых в идеях академика В. Виноградова. Формирование вторичной языковой личности студента, способной в условиях значительной культурной дистанции осуществлять акт межкультурной коммуникации на различных уровнях компетенции общения, а также самостоятельно формировать программу речевого высказывания на лингвокогнитивном уровне сознания во внутриречевом плане и реализовывать ее во внешней речи адекватно нормам иноязычной культуры общения, может быть эффективно осуществлено при подключении студента к языковой и концептуальной инофонным картинам мира.

Когнитивная лингвистика весьма активно использует в своем арсенале средств и приемов термин «концепт». Концепт является калькой с латинского *conceptus* «мысль», «понятие». В «Лингвистическом энциклопедическом словаре» дано следующее определение: «Понятие (концепт) - явление того же порядка, что и значение слова, но рассматриваемое в несколько иной системе связей: значение - в системе языка, понятие - в системе логических отношений и форм, исследуемых как в языкознании, так и в логике» [3, с. 384]. Цель статьи - изучить особенности формирования языковой личности студента с учетом современных исследований.

Известно, что человек мыслит концептами, комбинирует их, составляя более сложные, формирует новые концепты в ходе мышления, структурируя этими единицами свои знания о мире. Язык является лишь одним из способов формирования концептов в сознании человека. У концепта когнитивная природа, это отражение действительности, равное объему знаний, связанных с понятием. Вербализация - это номинация концепта языковыми средствами. Вся информация, связанная с языковой единицей, все номинативное поле входит в концепт. Концепт - это языковой образ мира. Что сходного у концепта и значения? И то и другое - явления когнитивные, мыслительной природы, результат познания действительности. Но концепт - единица концептосферы, а значение - единица семантического пространства языка. Концепт - единица когнитивного или

общего сознания, а значение - единица языкового сознания. Под когнитивным сознанием понимается общее сознание, включающее языковое сознание, которое овеществлено языковыми знаками. Значение - это часть концепта, отношение части к целому, которое названо языковым знаком в целях коммуникации.

У каждой культуры своя логика, свое представление о мире. То, что значимо в одной культуре, может быть несущественным в другой. Поэтому важно всегда с уважением смотреть на партнера с иной культурой. Вопрос не только в несовпадении кодов. Перед нами - несовпадение «национальных картин мира», что позволяет говорить о «национальных логиках». В свое время Юрий Лотман отмечал, что даже стандартный процесс коммуникации проходит в ситуации частичного несовпадения кодов, именно в этом он видел творческий характер общения, возможность возникновения новой информации.

Как было отмечено выше, за языковым знаком скрывается мыслительный концепт. Языковой знак лишь соотносит разум человека с концептом. Человек живет в мире своего концептуального сознания, понятийного мышления. К этому выводу нас подводит русский философ П.А. Бердяев, когда заявляет, что на реальности лежит «печать мысли». Внутренняя картина мира накладывается на внешнюю картину мира, благодаря чему становится возможным понимание. Такое понимание ограничено возможностями самого сознания, т.е. внутренней картиной мира. Можно сделать следующее предположение: *если на реальности «лежит печать мысли», то на мысли лежит печать языка*

Концепт отражает знание и опыт человечества в определенной системе понятий. Он является оперативной содержательной единицей памяти, ментального лексикона, концептуальной системы. Концепты могут быть общенациональными, групповыми и личными. Следует согласиться с представителями Воронежской лингвистической школы (И. А. Стернин и др.), что важнейшим источником наших знаний о содержании тех или иных концептов является семантика слов, устойчивых словосочетаний разного типа, структурных и позиционных схем предложений в системе языка, а также отдельных текстов.

Поскольку мысль не может быть не одетой в знаковую систему, то любая идея есть *речемыслительное произведение*. Речь выполняет функцию соотнесения знака с мыслью. Благодаря этому становится возможной функция выражения. Она является семантико-понятийной, семантико-концептуальной. Благодаря функции выражения порождается новое, интегративное качество. Это - явление речи и мысли одновременно, т.е. *речемыслительное единство*.

По мнению И.А. Стернина, для современной психолингвистики, а также коммуникативной и когнитивной лингвистики представляется актуальным вычленение и исследование такой категории, как *коммуникативное сознание*. Сознание в онтогенезе и филогенезе формируется при участии языка, знаки которого служат материальными опорами обобщения в процессе образования концептов в сознании, однако само сознание осуществляется в *универсальном предметном коде* (Н.И. Жинкин, 1997). На современном этапе именно *коммуникативное*, антропоцентрическое направление в лингвистике стало доминирующим, и это произошло потому, что возник закономерный интерес к языку, функционирующему в реальной коммуникации. Это привело к развитию исследований в области психических механизмов языка и коммуникации *ассоциативно-вербальных сетей* (Караулов Ю.Н., 2006).

При изучении иностранного языка происходит постижение национальной картины мира, особенностей ментально-лингвального комплекса представителей иного культурного сообщества. Студент приобщается к определенной национальной культуре

через усвоение основных национально-детерминированных культурных *концептов* и символов иной культуры.

При обучении иностранному языку основными объектами когнитивного *мышления* обучаемого являются репрезентации, имеющие в данном языковом коллективе статус национально-культурного эталона. *Общение* оказывается *возможным только при* наличии в сознании каждого говорящего фреймов, сценариев и моделей ситуаций, т.е. когнитивных структур культуры страны изучаемого языка.

При межкультурной коммуникации правильное понимание собеседника, принадлежащего к иной культуре, должно быть основано на тщательном изучении конвенций данной культуры и обслуживающего ее¹ языка. Этикетные представления, используемые речевые сигналы и речевые стратегии могут различаться у представителей разных культур.

Различные культуры используют различную невербальную коммуникацию. Например, в рамках «черной» культуры Америки считается невоспитанным смотреть прямо в глаза учителю. Существуют также различные варианты проявления обиды: особенной походкой, особым движением глаз. В то же время человек иной культуры даже не заметит этого. Различные взгляды у разных народов и на иерархические отношения. Китай и Япония их очень уважают, тогда как американцы стремятся продемонстрировать равенство. Американские инструкции требуют, чтобы американцы фотографировались с представителями Азии только сидя, чтобы не было видно доминирования по росту.

Различные культуры имеют разные правила обмена информацией. Западные бизнесмены стараются вести свои переговоры в конфиденциальной атмосфере, с глазу на глаз. В арабской культуре в помещении присутствуют другие люди, и на просьбу поговорить в иной обстановке араб лишь приблизит к собеседнику свою голову. Противоречия таких разных представлений легко могут привести к конфликту.

Русские эмигранты, которые оказались в США или Великобритании, часто воспринимают *отказ* как *согласие*: отказ принять человека на работу или отказ принять доклад на конференцию. Известно, что этикетные нормы данных стран требуют «подсластить пилюлю» и не давать отказ в прямой форме, а сказать, что «мы вам еще позвоним, вернемся к этому вопросу позже, и т.д.». Высказывания такого рода чрезвычайно часто воспринимаются эмигрантами как *согласие* или, по крайней мере, как отсутствие категорического отказа, притом что американцы и англичане воспринимают это как *отказ* в соответствии с американскими и английскими *нормами речевого этикета*.

Этнопсихолингвисты открыли, что в результате закрепления определенных цветов в языковом сознании народа образуются *концепты цвета* со специфичными для каждой этнокультуры коннотациями.

Так, в украинской символике *желтый* — один из цветов государственного флага (*желтый* ~ *золотой*, цвет поля спелой пшеницы, солнца). В английском языке *желтый* имеет отрицательную коннотацию: *yellow* - желтый, трусливый, завистливый, подозрительный [1:810]; *yellow dog* - подлый человек, трус, презренная личность; *yellow press* - жеп-т-я пресса; *yellowback* - дешевый бульварный роман [1:810], *yellow rag (sheet)* - бульварная газета, бульварный листок [2:844].

Как показала Анна Вежицкая в работе. "Язык. Культура. Познание" (1947), сравнивая английский и русский языки, этническая ментальность ярко отражается в словарном составе языка, в его грамматическом строе. Англо-саксонской культуре свойственно неодобрительное отношение к ничем- не сдерживаемому потоку чувств;

КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ ГЛОТТОДИДАКТИКИ

англичане с Подозрением относятся к эмоциям, в то время как русская ментальность считает вербальное выражение эмоций одной из основных функций человеческой речи.

Эмоциональность русских обусловила большое количество глаголов, обозначающих эмоции, - *радоваться, тосковать, скучать, грустить, волноваться, огорчаться, хандрить, унывать, гордиться, ужасаться, стыдиться, любоваться, восхищаться, ликовать, гневаться, тревожиться, томиться* и т.д., • которые, как считает А. Вжбицкая, почти непереводаемы на английский язык, в котором эмоции обозначаются прилагательными и псевдопричастиями типа: *to be sad, pleased, angry*. Русские глаголы выражают эмоции более энергично, чем английские прилагательные.

Замечено, что в русском языке вспомогательный глагол «*быть*» играет значительно меньшую роль, чем в английском. В английском языке глагол "*to be*" и его производные являются базовыми компонентами при образовании ряда времен и пассивного залога. Такое употребление вспомогательного глагола "*быть*" объясняется тем, что проблема существования, и в первую очередь проблема реальности, в славянских языках не выражена так остро, как в романо-германских языках.

Философия культуры утверждает, что не всякая деятельность порождает культуру, а только та ее часть, которая носит сакральный характер и связана с поиском смыслов, читаемых в бытии. Предмет или поступок становится культурным феноменом, если он обретает смысл; производство смыслов творит культуру. Один и тот же натурфакт в русской и английской культурах может оцениваться по-разному. Для русских выражение «*съесть собаку*» означает «*приобрести большой опыт, навык в деле*». Английское соответствие "*To eat dog*" -- «*унижаться, пресмыкаться, быть в унижительном положении, снести оскорбление, проглотить обиду*».

В то время как русское «Родина» отсылает нас к слову «род» и, соответственно, к концепту «соборности», английское "Englandland" и "Ноте" задают иные коннотации. "Ноте" важнейший компонент английской национальной концептосферы. В англо-русском фразеологическом словаре А.В. Кунина нет ни одного фразеологизма со словом *Motherland*, но есть 17 фразеологизмов со словом *home* [2, с. 391-392]. По-видимому, для английской ментальности не характерно слово «Motherland» (Мать-земля, родина, отчизна), в нем слишком много патетики, поэтому предпочтение отдается более «камерным» и «домашним» концептам "England" (земля англов) и "Ноте" - родной дом, родина, домашний очаг [1, с. 341]. Слово «Motherland» выглядит весьма нетрадиционным и экзотичным. В то время как в русской литературе с названием «Родина» связана мощная традиция, которая берет истоки из поэзии «Золотого века». Несовпадение национальных концептосфер проявляется здесь наглядно.

Выводы. Для когнитивиста важно понять, какой должна быть ментальная репрезентация языкового знания и как это знание когнитивно перерабатывается. Взаимопонимание между партнерами по коммуникации может быть достигнуто только тогда, когда между ними заранее установлено содержание и значение используемых кодов и знаков, т.е. участники коммуникации обладают общей возможностью интерпретации определенного знака. Кодирование это процесс зашифровки мыслей, чувств, эмоций в форму, узнаваемую другими. Декодирование - это процесс получения и интерпретации сообщений, получаемых коммуникатором извне. Он связан с расшифровкой символов, составляющих сообщение. Центральная задача когнитивной лингвистики - описание и объяснение внутренней когнитивной структуры и динамики «говорящего - слушающего». Конечным результатом любого общения будет разница между значениями, которых придерживаются собеседники. Понимание состоит в истолковании реципиентом полученного сообщения. Важно, чтобы *концепт, проходя входной фильтр, становился ментальной репрезентацией и попал в хранилище*

Плотницкая С.В. _____

информации реципиента, а само сообщение было информативным, т.е. контрастировало на фоне альтернативного выбора знаков и укладывалось в составленный заранее код. В качестве детерминанты акта коммуникации выступает потребностно - информационный подход. Обладание информацией позволяет переключаться с одной дискурсивной системы на другую. Субъект оперирует с помощью механизма двойного кодирования информации как знаками языка, так и концептами. В то же время он обладает способностью в любой момент остановить образный поток сознания и вербализовать во внешней речи субъективные образы и представления. При формировании языковой личности студента средствами иностранного языка и культуры сферы языкового и когнитивного видов сознания обучаемого обогащаются и удваиваются за счет приобщения к иноязычным (вторым) языковой и концептуальной картина мира.

Выработка не только языковой, но и межкультурной коммуникативной компетенции стала генеральной линией и целью обучения иностранным языкам в вузе.

Список литературы

1. Ани ло-русский словарь/Под ред. В. К. Мюллера. - М., 1990.
2. Англо-русский фразеологический словарь /Под ред. А.В.Кунина. - М., 1984.
3. Лингвистический энциклопедический словарь. -М., 1990,
4. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков -М., 1УЛ,
5. Жинкин Н.И. О кодовых переходах внутренней речи//Риторика - 1097 — МЧ
6. Карасик В. И. Язык социального статуса. - М.: Ин-т языкознания РАН: Волгогр. гос. пед. ни-г, 1992.
7. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. - М ' Наука, 1 987.
8. Кубрякова В.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г , Лузина Л.Г Краткий словарь когнитивных терминов. -М-, 1996.
9. Леонтьев А.Л. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. - Москва - Воронеж, 2004,
10. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка// Русская словесность От теории словесности к структуре текста Антология / Под общ. ред. д.ф.н., проф. В.П. Герознака. - М., 1997 - С.280-287.
11. Почепцов Г. Г. Коммуникативные аспекты семантики. - Киев, 1987.
12. Стернин И.А. Контрастивная лингвистика и психолингвистика. - Варшави. 2006. - С 70

Плотницкая С.В. КОГНИТИВНИЙ АСПЕКТ ГЛОТТОДИДАКТИКИ

У статті розглянуто основні напрямки роботи викладача англійської мови з урахуванням сучасних досліджень у галузі міжкультурної комунікації, лінгвокраїнознавства, когнітології

Ключові слова: глоттодідактики, концепт, міжкультурна комунікація

Ptotnitskay S.V, THE COGNITIVE ASPECT OF GLOTTODIDACTICS

The article deals with the problem of inter cultural communication from the cognitive point of view The analysis of the language, personality is given in short

Key words: glottodydactics, concept, mtercu/tural communication

Поступила в редакцію 30.01.2007 г.

УДК 81'42

КОНЦЕПТ ОГОНЬ В ЛИРИКЕ В. БРЮСОВА

Сыромля Н.Н.

Крымский Гуманитарный университет, г Ялта. Украина

*В статье анализируется концепт огонь в поэзии русских символистов
Определяются особенности изучения концепта в символистском поэтическом
дискурсе.*

Ключевые слова: огонь, русский символизм, концепт, В Брюсов

Существует целый ряд определений концепта, классифицированных Л.П. Ивановой в книге «Кавказ в русском языковом сознании XIX-XX столетий» следующим образом: концепт это «1) свернутые знания человека о мире; 2) набор смыслов, которыми оперирует человек в процессе ментальной деятельности; 3) концепт единица коллективного знания, имеющая языковое, выражение и этнокультурную специфику; 4) концепты - ментальные сущности, которые имеют имя в языке и отражают культурно-национальное представление человека о мире; 5) концепт несет в себе эмоциональную информацию и представляется словом или (в редких случаях) фразеологической единицей» [4, с. 4].

В.А. Маслова приводит разнообразные методики анализа концепта и дает свое определение: концепт • это «семантическое образование, отмеченное лингвокультурной спецификой и тем или иным образом характеризующее носителей определенной этнокультуры», результат столкновения словарного значения слова с личным и народным опытом человека (по Д.С. Лихачеву), окружен эмоциональным, экспрессивным, оценочным ореолом [7, с. 36].

Фреймовый подход к анализу концептов представлен в работах У.А. Карпенко (2006).

Мы придерживаемся точки зрения А.П. Бабушкина, представителя структурно-семантического изучения концепта, который рассматривает семантическую структуру слова в виде двупланового образования: материального (лексемы) и идеального (семемы). Семема, в свою очередь, содержит элементарные единицы смысла семы, т.е. имеет свою структуру. Через анализ семем мы получаем доступ к сфере идеального в языке и выявляем, объективируем концепты.

Данный подход позволяет считать экспликацией концепта огонь одноименную лексему и ее дериваты в прямых и переносных значениях.

Постановка проблемы. Проанализируем семантическое наполнение концепта *огонь* в поэзии В. Брюсова периода расцвета символизма, с целью выявления авторских интерпретаций на фоне традиционной символики стихии огня.

В нашем исследовании концепт - это полевая структура, имеющая ядро и периферию. Ядро составляют прямые словарные значения слова и его дериватов.

Периферия опирается на экстралингвистические знания и имеет более сложную структуру: ассоциативный слой и образный, реализующиеся в авторском контексте.

Вслед за авторами словаря «Поэтическое слово Пушкина» Меньшиковым И.И., Мордань В.И. и Подмогиной Н.В. (1999), мы относим к ассоциативному полю концепта атрибутивные конструкции с определяющим словом «огонь».

Посредством ассоциативного уровня формируется образный. В нашей работе под образом понимается изменение семантики слова в результате тропического взаимодействия с соседними словами.

В рамках образного слоя концепта мы рассматриваем переносные значения лексемы-наименования стихии и ее дериватов, грамматические модели номинативной сочетаемости, глагольные парадигмы образов, синтаксические конструкции.

Начнем анализ концепта с его этимологической составляющей. По М.М. Маковскому, традиционно значение «огонь» соотносится со значениями «змея», «середина, центр», «летать», «подыматься вверх», «вода», «богатство», «поклоняться божеству», «таинство» [6, с. 240-243].

Ю.С. Степанов отталкивается в своих исследованиях от «двух огней», образованных от разных корней и находящихся в сложном противопоставлении. Данные факты, по мнению ученого, соотносятся с оппозициями активного - неактивного, божественного — человеческого, священного -- обыденного, поэтического - обыденного, что обусловлено «активным строем» праиндоевропейского языка и наличием классов активных и неактивных имен [9, с. 281].

Проанализируем семантическое наполнение концепта *огонь* в поэтической речи В. Брюсова. данной статье рассмотрим ассоциативный и образный слои концепта.

Ассоциаты-адептивы, прогнозирующие семантику образного уровня концепта *огонь* в лирике В. Брюсова, распределяются по группам: **цвет** *дагровый, бспный, зеленый, красный, оранжевый, синий*; **анимо-анимитичность** - *бессильный, грозный, живой, мятежный, наглый, неумирающий*; **артефактуальность** *алтарный, искусственный, отельный, похоронный, ресторанный, стальной'*; **временные характеристики** *вечерний, запоздалый, июльский, меОпенный, мелькнувший, осенний, первый, последний*; **свет** - *тусклый'*; **мифамир славянской мифологии** - *блудящий*; **амбивалентность** - *жгучий, ледяной*; **происхождение** - *небесный, молнийный*; **сакральность** - *святой, священный'*; **изменчивость** - *многообразный, битва - яростный'*; **рефлексия** — *пламенный*.

Образный уровень эксплицирован следующими переносными значениями лексемы «огонь» и ее дериватов.

Рассмотрим переносные значения лексемы «огонь», зафиксированные толковыми словарями: «только ед. Внутреннее гонение, страсть^пщ» [2, с. 698]: «В певучих волнах тело тонет, Твои касанья из огня» [СС7-1, с. 384]. Переносное значение «пылкий, страстный» [2, с. 697] эксплицировано производными лексемами в строках: «Любовь - огневая стихия» [СС7-1, с. 317].

Следует отметить, что «нежно-огненный» является неологизмом: прилагательное «нежно-огненный» передает оттенки чувства благодаря соединению сем «ласковый, исполненный любви» [8, с. 403] и «страстный» (2, е. 697). Мягкость и «ласковость» как особенность описываемых переживаний подчеркнуты употреблением наречий «несмело» и «тихо», окружающих неологизм в предшествующей и последующей строках, природа эротических переживаний соотносится с архетипическим образом

«огненной реки»; «Склонив на шею мне несмело Две нежно-огненных руки, Ты тихо погрузил всё тело В истому пламенной реки» [СС7-2, с. 19].

Метафорическое описание любви как «кубка с влагой черной ... огневой» строится на активизации переносных значений «пылкий, горячий, живой» и «жгучий, пламенный, сверкающий», первая группа сем соотносится с «внутренним горением», вторая - с «влагой»; «Вновь тот же кубок с влагой черной, Вновь кубок с влагой огневой! Любовь, противник неборный, Я узнаю твой кубок черный И меч, взнесенный надо мной» [СС7-1, с. 399].

Лингвистической особенностью вышеприведенных микротекстов является употребление формы множественного числа для экспликации метафорических значений лексемы «огонь», зафиксированной толковыми словарями только для второго номинативного значения «свет от осветительных приборов» [2, с. 698]: **глаза** - «Сквозь слезы заискрился радужный свет, И эти огни заменили признанья» [СС7-3, с. 234]; **вдохновение** - «горят огни всех вдохновенных сил» [СС7-1, с. 329]; **ментальный мир человека** - «В тихих глубинах сознания Светят святые огни» [СС7-1, с. 470]; **страсть** — «Огни страстей лишь вспыхнут, как умрут» [СС7-1, с. 49]; **духовный опыт** - «Той веры теплились огни» (СС7-1, с. 369); **время** - «Столетия - фонарики! О, сколько вас во тьме, На прочной нити времени, протянутой в уме! Огни многообразные, вы тешите мой взгляд...» [СС7-1, с. 435].

Наиболее продуктивными оказались следующие номинативные грамматические модели: N_n, N_N2 - всего 16 экспликаций для обозначения **вина, веры, вдохновения, любви, страсти, тела, Земли, света, неба, искушения, связи со стихией воздуха, глаз: огни страстей, огни сил, огни звезды, огни луны, радуга огней, дни огня (и крови), огонь отравы, взвивность огня, кольца огня, силы огня, огни вселенной, огонь вина, (твоя) касанья из огня, вихрь огня, огонь глаз**; инверсия модели: **веры огни**; $Nn_i N_n <$, - 6 актуализаций модели для образных значений **головы, чувства, источника света, «небесного огня», солнца: огонек венцами, небо с огнями, закат огнем, факелы с огнем, грудь огнем. Солнце огнями**; $N \wedge N \wedge \sim$ 5 микротекстов с данной моделью создают образ **стихии, устремленной вверх и взаимодействующей с водой, мечты, мифомира невидимых существей, «небесного огня»: вершины в огне, призрак в огне**; инверсия модели: **в огнях волна, в огне Мечта, в огне облака**; $Nn_j Nn?$ - нами выявлено 4 варианта использования конструкции для соотнесения «Огня» со **временем, любовью, ментальным миром человека, светом: огнем столетий, огнем небес, огнем воспоминаний, огнем любви (и муки)**; $Nn? N_N$; - всего 1 актуализация модели для интерпретации символа «Огонь» как **мифомирз невидимых существей: духов огня** | $2N_N7$ • **и воды и огня, огня и крови**; $N_N6 Nn$; -- наблюдается 4 лингвистических ситуации с использованием данной конструкции для толкования «Огня» как **любви, мечты, света: на огне любви, в огне мечты, в огне лучей (дневных), в огнях луны**.

Глагольные сочетания эксплицируют значения: 1) позиция агенса: **свет** - гореть, светить, сверкнуть, мерцать, засветиться; **анимо-анимитичность** - манить, вести, бросать свой призыв, потянуться в ряд; **сакральность** (значение «гнуть», по М.М. Маковскому) •- рваться, путаться, виться; **зооморфность** - змеиться; 2) позиция пациенса: **источник света и тепла** - внести огонь; **объект любви** - любить огни; **раскаленные газы: гореть огнем, пространство, где происходят действия: пылать в огне, гаснуть в огне; встать в огне; взаимодействие стихий** -- огнем дышать, зажигать

волну, в огне гореть; **орудие мести** - мстить огнем; **напиток** - от огня пьянеть; **любовь** - огню отдаться, огнем понежить грудь.

Наблюдается незначительное преобладание экспликаций позиции пациенса (13:14), что характеризует, **стихию** огня в лирике В. Брюсова как амбивалентную сущность.

В метафорических описаниях огонь символизирует: **игру** в стихотворении «В игорном доме»: «Нет, не найти им в буйстве чувственном, В вине и страсти, где врата. И только здесь, в огне искусственном, Жива бессмертная *Мечта*» [СС7-2, с. 58]; **человека**: «В черной буре наших дней Быть нам вспышками огней» [СС7-1, с. 534]; **закат**: «Горел закат оранжевым огнем» [СС7-1, с. 52]; **визионерские переживания**: «И во всем, что кругом, и в лучах, и во тьме, и в огне, Только сон, только сны, без конца открываются мне» [СС7-1, с. 86, с. 470]; **любовь**: «Дрожащие руки сплелись без сознания, Сквозь слезы заискрился радужный свет, И эти огни заменили признанья» [СС7-3, с. 234]; **время**: «И здесь твои мечты горят огнем столетий» [СС7-1, с. 148]; **страсть**: «Тесно сжимаются Руки, объятья, кольца огня» [СС7-1, с. 493]; **страдания**: «На медленном огне горишь ты и сгораешь, Душа моя» [СС7-1, с. 488]; **воспоминания**: «Словно речь бессвязная Память лучших дней ... А была алмазная Радуга огней» [СС7-1, с. 343]; **битву, противостояние, несущие смерть и разрушение**: «Срывают бешенство проклятий Среди железа и огня Давно испытанные рати» [СС7-1, с. 336]; **очищение**: «Что свершила ты, давно Прощено, - освящено На огне моей любви» [СС7-1, с. 495]; **тепло и свет**: «Над тротуаром вечерних туч, По их краям огнем ударив, Возносится последний луч» [СС7-1, с. 374]; **цвет времени года**: «Роскошен лес в огне, осеннем, Когда закатом пьян багрец» [СС7-1, с. 183]; **искушающую силу**: «Все жарче зной. Упав на камне, Я отдаюсь огню лучей» [СС7-1, с. 299]; **смерть**: «Хочу упиться смертью знойной, Изведать сладости огня» [СС7-1, с. 181]; **переживания, духовный опыт**: «На острове Мечты, где статуи, иде песни, Я исследил пути в огнях и без огней, То поклонялся тем, что ярче, что телесней, То трепетал в предчувствии теней» [СС7-1, с. 142]; **силу духа**: «Своей слабеющей светильней Ожесточенный пламень тронь: Пусть вспыхнет ярче и обильней В руках трепещущих огонь» [СС7-2, с. 84], **локус творческой лаборатории поэта**: «Твои стихи - как луч... Покорны властному сиянью, Горят и зыблются они, И вдашь уходят легкой тканью, Сплетая краски и огни.» [СС7-3, с. 245].

Сравнительные конструкции соотносят огонь с **тенью**: «Огни твоей земной вселенной - Как тень в лучах иных миров» [СС7-1, с. 555]; **женщиной**: «Взор склонив, скользит она, - Словно искрится в бокале Ледяной огонь вина» [СС7-1, с. 543]; **магнитом**: «И сладостно, как власть магнита, Влиянье жгучего огня» [СС7-1, с. 186]; **поэтом**: «Как силы светлого и грозного огня, Как пламя, бьющее в холодный небосвод, И жизнь и гибель я» [«Сонет о поэте»: СС7-3, с. 254]; **символистским «переживанием»** (о принципе «переживания» у символистов см.: А, Ханзен-Леве, 2003): «Бродя по мыслям и влачась по дням, С тобой сходились мы к одним огням, Как братья на пути к запретным странам» [СС7-1, с. 197].

Параллельные конструкции дают возможность интерпретировать огонь как воплощение 1) **силы**: «И лишь уголья тчели дневного пожара, В отдалении, за нами - без сил, без огня» [СС7-1, с. 511], 2) **света**: «меж молнийных огней, Меж ужаса и блеска» [СС7-2, с. 41].

Сопоставим данные, полученные в результате анализа концепта *огонь* в лирике В. Брюсова с символикой Огня, зафиксированной словарями и энциклопедиями символов.

КОНЦЕПТ ОГОНЬ В ЛИРИКЕ В. БРЮСОВА

К традиционной символике стихии огня относятся значения: живая, подвижная стихия, символ божественной энергии, мифомира божественных существ, субститут Бога на Земле, характеризуется свойствами амбивалентности -- символ созидания и разрушения, жизни и смерти, символ плодородия, символ страсти, сильных чувств и желаний, символ преобразования, возрождения, взаимодействия стихий, символ очищения и исцеления, света, мужского начала, символ творчества, вдохновения.

К ашцким интерпретациям относим соотношения концепта *огонь* с силой, магнитом, женским началом, символистскими визионерскими переживаниями, тенью, силой духа, искушением, битвой, воспоминаниями, временем, человеком, напитком, пространством действий, зооморфностью, ментальным миром человека, разноцветностью.

Вывод. Согласно результатам проведенного лингвистического анализа концепта *огонь* в поэзии В. Брюсова реализуется практически вся традиционная символика стихии «Огонь» и эксплицируются авторские интерпретации,

Список литературы

1. Бабушкин А.П. Концепты разных типов в лексике и фразеологии и методика их выявления // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание / Под ред. И.А. Стернина. - Воронежский государственный университет, 2001. - 182 с.
2. Большой толковый словарь русского языка / Сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов - СПб.: Норинт, 1998. - 1536 с.
3. Брюсов В.Я. Собрание сочинений в семи томах Под общ. ред. П.Г. Антокольского и др. - М.' Х'удож. лит., 1973.
4. Иванова Л.П. Кавказ в русском языковом сознании XIX-XX столетий - К : Издательский Дом Дмитрия Бурого, 2004. - 110 с.
5. Карпенко У.А. Концептное содержание фрейма «Вооруженное противостояние») в русской культурно-языковой традиции: Дис. ...канд. филол. наук: 10.02 02. - К , 2006. - 233 с.
6. Маковский М.М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры образов. - М.: Гуманит изд. центр ВЛАДОС, 1996. - 416с
7. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В.А. Маслова. - Мн.: ТетраСистемс. 2004. - 256 с.
8. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70 000 слов / Пол редя Н.Ю. Швсиной. - 22-е изд., стер, - М : Рус. яз., 1990. - 921 с.
9. Степанов И.С. Константы: словарь русской культуры. - изд. 2-е, испр. и доп., -- М.: Академический Проект, 2001. -- 990 с.

Поступила в редакцию 29А) 1.2007 г.

УДК 81' 342.8 +81' 373.7 (371.3)

ФОРМИРОВАНИЕ РУСОФОНИИ НА БАЗЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ УКРАИНЫ

Тукова Т. В.

Донецкий национальный университет, г. Донецк, Украина

В статье рассматривается возможность использования фразеологизмов при выработке русского литературного произношения с помощью сопоставительного метода. Предлагается конкретный языковой материал. Для предупреждения интерферентных ошибок в русской речи на Украине.

Ключевые слова: произношение, фразеологизм, интерференция, вокализм, консонантизм, контрастность

Коммуникативная направленность изучения русского языка на территории Украины стала дидактическим императивом последнего десятилетия [8; 10]. Достижение свободного владения русским языком во всех видах речевой деятельности на основе речевой, языковой, социокультурной и деятельностной компетенции заявлено главной целью обучения. [15, с. 3]. При этом основой успешного формирования всех видов компетенции признаются системные знания о языке [15, с. 6]. В ходе достижения поставленных целей и задач практикующий учитель сталкивается с рядом трудностей, обусловленных: 1) значительным сокращением количества часов на изучение русского языка (иногда до одного часа в неделю), 2) усиливающимся отрицательным влиянием знания украинского языка (интерференцией), на изучение которого отводится больше учебного времени как в школах с украинским, так и с русским языком обучения. Цель статьи – разработать рекомендации для предупреждения интерферентных ошибок в русской речи на Украине.

Постановка проблемы. Как показывает практика, одним из выходов из создавшегося положения может стать интегрирование материала разных уровней языковой системы. Постулируемая в Программе... [15, с. 7] необходимость рассматривать лексику и словообразование, словообразование и морфологию, морфологию и синтаксис, орфографию и фонетику, орфографию и морфологию, пунктуацию и синтаксис во взаимосвязи, безусловно поможет учащимся осознать системный характер языка. При творческом подходе к подбору *дидактического* материала к каждому уроку перечень таких взаимосвязей может быть расширен. Так, выработка фонетических умений и навыков [20], на наш взгляд, нуждается в систематической работе не только во взаимосвязи с орфографией [15, с. 7], но и при рассмотрении единиц всех уровней языковой системы. Работа над предупреждением и искоренением украинского акцента, отмечаемого исследователями акустико-ритмической структуры русской речи на Украине [15], может плодотворно сопрягаться с изучением, например, фразеологии, использование которой, в свою очередь, по нашему убеждению, необходимо при усвоении разделов грамматики [18]. Такое интегративное

ФОРМИРОВАНИЕ РУСОФОНИИ НА БАЗЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ УКРАИНЫ

изучение языковых единиц разных уровней может быть выходом из того затруднения, в котором оказался современный учитель-русист. Целью настоящей статьи является исследование лингводидактических потенций фразеологизмов в ходе формирования русофонии в условиях Украины.

В своей работе мы будем опираться на контрастивный метод подачи материала, основатели использования которого Л.В. Щерба [19] и Е.Д. Поливанов [12] полагали, что сопоставление сходных и контрастных явлений в двух языках способствует преодолению возможных ошибок учащихся и, таким образом, помогает устранить негативное влияние родного языка. Свое продолжение это положение получило и в работах других авторов [14; 16; 5; 6 и др.]. Контрастивно-сопоставительный метод успешно применялся при параллельном изучении русского и украинского языков [1; 3; 7; 8; 17 и др.]. Однако чаще его использовали при изучении лексики и грамматики.

В лингводидактике конца XX - начала XXI вв. особое место начинали приобретать сравнение не просто систем каждого из языков, но сравнение языковых картин мира, Проблематика межкультурных коммуникаций и языковой картины мира обсуждалась уже в работах В. фон Гумбольдта. С позиции гипотезы лингвистической относительности Э. Сепира и Б.Л. Уорфа язык некоторого социума выступает как фактор специфического видения мира носителями языка. Отражение языковой картины мира на каком-то языковом уровне приобрели в современной лингвистике особую актуальность. Результаты таких изысканий могут быть успешно использованы в лингводидактических целях. Систематическое включение в учебный оборот фразеологизмов при рассмотрении всех разделов курса русского языка, безусловно, не только позволит сопоставить языковые картины мира двух народов, но и будет способствовать формированию социокультурной и коммуникативной компетенции обучающихся.

В условиях размывания границ литературной нормы под влиянием разговорных, просторечных, жаргонных и иноязычных вариантов в конце XX - начале XXI вв. обеспокоенность разрушением русофонии высказывают как лингвисты-исследователи, так и преподаватели-практики [4; 21; 2 и др.]. В условиях Украины ситуация усугубляется влиянием близкородственного языка [13 и др.]. Поэтому обучающий должен планировать работу как по предупреждению, так и по исправлению орфоэпических ошибок.

Как свидетельствую! данные социолингвистических опросов, проводимых студентами ДонНУ в ходе учебной практики, наиболее частотные ошибки в области вокализма вызваны незнанием закона редуции. Предупреждению их может способствовать работа над произношением вокальных [а], [о], [э] в слабой позиции, встречающихся в фразеологизмах. Например, после твердых консонантных как в первой слабой позиции: *д[л]сужие мечты, [л]называть любезность*, так и во второй слабой позиции: *двоюр[ъ]дный плетень; пойти. прах[ъ]м; р[ъ]збитийой малый; сами собой р[ъ]зумеетс[ъ]; беда приходит пудами, а ухощит з[ъ]п[ъ]тниками*. Контрастивность с украинским языком особенно очевидна при сопоставлении фразеологизмов с. однокоренными в двух языках лексемами: *рус. веи[ъ]ть гол[ъ]ву - укр. віи[а]ти гол[о]ву, рус. мизи.ни[ъ] не стоит - укр. мізини[а] не варт*.

Работа над качественной редуцией после мягких согласных может быть построена на фразеологизмах типа *д[и]ла как сажі б[і]ла, не по дням; нам[и]тать .глаз, над [и]вать п[и]тлю на шею; вгонять в Ор[и]моту; рада бы душа в рай, да гр[и]хи не*

пускают; типун т[и]бе на [и]зык; не по дням, а по ч[и]сам; судить да р [идить]. В первой слабой позиции в этих случаях литературная норма предписывает произнесение звука [и³] переднего ряда, верхнее-среднего подъема как для [э], так и для [а]. Во второй же слабой позиции происходит полная редукция: улита ед[ь]т, когда-то буд[ь]т; в т[ь]сНотс. да н[ь] в обид[ь]; уму н[ь] постижимо: б[ь]з ножа резать; на разных [ь]зыках. Особо следует обращать внимание на редукцию в случаях хиатуса: к милому семь верст н[ь]л[ь]колица.

Специфической особенностью русского языка является наличие в первой слабой позиции вокальной нелабиализованной фонемы средне-переднего ряда верхнее-среднего подъема [ы³] после шипящих и [ц]; каленый ж[ь]л[ь]лезом выжигать: тощий кош[ь] лек; воздушный поц[ь]луй; добиться любой ц[ь]ной.

Примечательно, что далеко не все учителя-практики обращают внимание на различие в сильной позиции фонем [а] и [ы] в русском и украинском языках, вероятно, в силу идентичности или близости графем, передающих эти звуки на письме. Русская фонема [а] среднего ряда нижнего подъема, а украинская - заднего ряда. Сравним в близком по лексемному составу фразеологизмах: рус. почив[с]ить на л[а]врах - укр. спочив[а]ти на а[а]врах; рус. на всех пар[а]х — укр. на всіх пар[а]х; рус. душ[а] истосковалась - укр. душ[а] стліла. Фонема [ы] в русском языке среднего ряда высокого подъема, в украинском же она имеет более переднее образование, сравните: рус. служ[ы]тель Фемиды - укр. спуж[и]тель Феміди; рус. чуж[ы]ми руками оц[а]фр загрэбать - укр. чуж[и]ми руками ж[а]р вигортати.

Наличие аккомодации в фонике и русского, и украинского языков не означает полного совпадения фонетического облика однокоренных лексем в двух языках. Например, вокальный [и] в русском языке имеет двойную аккомодацию в случаях л[й]ть крокодиловы слезы. вынос[й]ть сор из избы Украинские же соответствия лишены аккомодации в этой позиции, так как не имеют соседства с палатальными консонантными: л[и]ти крокодилові слези; винос[и]ти сміття (бруд) їхати. Сравните ситуацию с двусторонней аккомодацией [а] в русском языке и прогрессивной в украинском: рус. мен[а]ть шило на швайку - укр. мін[а]ти шило на швайку; ИЛИ С регрессивной в русском и отсутствием аккомодации в украинском языке: рус. зуоы ск[а']пить - укр. зуби ск[а]лити; рус. ст fa' вить перед фактом - укр. ст [af]вити перед фактом

Кроме отражения особенностей русской фоники, обусловленных действием современного закона редукции, фразеологизмы демонстрируют последствия исторических законов, действовавших в фонетических системах русского и украинского языков в прошлом. Это чередование вокальных [э]//[и]; рус. ставить на кипени - укр. ставити на ксх"іна; рус. просто беда - укр. чиста біда рус. накопело на душе - укр. накопіло на душі, рус. пепел Клааса стучит в сердце — укр. попіл Клааса Б'с в герце: [о]//[и]; рус. хвост трубой — укр. хвіст бубликом; рус. званный гость - укр. звітій гість; рус. поставит на кон - укр. поставити на кін; [и]//[э]: рус. носиться как курица с яйцом - укр. носиться як курка з яйцем.

Объектом наблюдения должно стзтд и такое различие исторического изменения двух языков, как исчезновение в абсолютном начале, слова звука [и] в украинском языке, чего не было в русском. По мнению некоторых ученых, утрата этого звука была связана с падением редуцированных. Результаты можно сопоставить в фразеологизмах: рус. двойная игра - укр. поо-йцна гра, рус. иголку негде воткнуть - укр. ніде голки

ФОРМИРОВАНИЕ РУСОФОНИИ НА БАЗЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ УКРАИНЫ

встромити; рус. не швец, не жнец, нив дуду игрец -укр. ні швець, ні кравець, ні на дуді грець, рус. иметь зуб - укр. мати зуб; рус. не иголка, найдется - укр. не голка, знайдеться.

Возникновение интерференции на уровне консонантизма связано с различием ряда фонем по месту, способу образования, участием тона и по палатальности в русском и украинском языках. Так, спецификой русского консонантного [в] является его губно-зубное образование (без огубленности как в украинском) и отсутствие тона при произнесении, т.е. он не является сонорным, как в украинском языке: рус. *как выжатый лимон* - укр. *як видушений (вичавлений) лимон; рус. ставить в затруднительное положение* — укр. *ставити у скрутне становище.*

Состав аффрикат также не совпадает в близкородственных языках. Наличие [дз] и [дж] в украинском может вызывать нежелательный перенос знания этого с украинского на русский. Сравнение в данном случае наглядно демонстрирует это различие: рус. *нечего но зеркало пенять* - укр. *нема чого на дзеркало нарікати; рус. в ушах звенит* - укр. *у вухах дзвенить.*

Характеристика консонантных по палатальности в двух языках имеет ряд отличий. Так, в русском [ч'] всегда палатальный, а в украинском нет, хотя иногда может смягчаться. Ср.: рус. *пало[ч']ка - выруч[ч']апо[ч']ка* - укр. *папи[ч]ка - стукало[ч]ка; рус. подбирать клю[ч']* - укр. *підбирати юю[ч]; рус. на но[ч'] глядя* - укр. *проти но[ч']і*

Длинные палатальные шипящие специфическая особенность русского языка: *лень без соли [ш']и хлебает; и[ш'] ветра в поле; от добра добра не и[ш']ут; денно и но[ш']но; леденя[ш']ий ужас; вопло[ш']ение благородства; то не в [ш']ет.* Ср.: рус., *[ш']асливые часов не наблюдают* — укр. *[шч]асливы на години не зважають.*

Количество парных палатальных в двух языках не совпадает, что часто становится причиной интерферентных ошибок. Например, рус., [б']: *люб [']ишь кататься - лю[б']и и саночки возить,* при украинском [б]: *лю[б]иши поганяти - лю[б]и й коня годувати.* Отсутствие мягкости у [м'] под влиянием украинского языка (*с.е[м'] бед — один ответ*), продиктованы наличием в украинском только твердого [м] как и других [б], [п], [в], [ф], [г], [н], [к], [х], [ж], [дж], [ч], [ш], полумягкими они могут быть лишь под влиянием [ј].

Русская фонема [ц] не имеет мягкого соответствия, как в украинском: ср. рус. *валаамова осли[ц]а* укр. *валаалува осли[ц']я; рус. /ц'елебная вода,* - укр. */ц']тюца вода; рус. /ц]ел и невредим* укр. */ц']ілий і непошкоджений.* Длинный [ц:] также всегда твёрдый: *задава[ц:] целью; броса[ц:] со всех ног; волчком кружи[ц:] на аеріс., и хоче[ц:] и ко.че[ц:], пуска[ц:] во все тяжкие; рассыпа[ц:] в компліїнтах.* В украинском языке такие грамматические формы произносятся со смягчением аффрикаты: ср. рус. *пуганая ворона и куста бои[ц:]* - укр. *полохана ворона й куца бої[ц б а].*

К наиболее распространённым орфоэпическим ошибкам в речи жителей Украины можно отнести отсутствие взрывного элемента у фонемы [г]. Навык литературного произношения можно вырабатывать и на материале фразеологии, как-то: *[г]де много слов, там мало дела; [г]луп как сивый мерин; войти в дол[г]и; в этом [г]воздь вопроса; шальная [г]олова; надувать [г]убки.*

Нарушение русской фонетики часто связано с фонемой [ј]. В русских однокоренных лексемах она может быть избыточной, её употребление навязано свойством украинского языка, в котором после апострофа произносят [ј] в сочетании с гласным: ср. укр. *здобути собі іМф]а* - рус. *составить себе им[ъ]; укр. кропивне сім[]]а* - рус. *крапивное*

сем[ь]Л: укр. із іскри полум[я] постане - рус. из искры возгорится п[ам]ь; укр. намащувати п[а]жати ~ рус. смазывать п[а]тки; укр. м[а]ко стеле, та теероо спати - рус. м[а]го стелет, да жёстко спать; укр. п[а]те. колесо до воза,- рус. п[а]тое колесо в телеге. В русском языке недопустима элиминация [j] после разделительного мягкого знака. Для предупреждения такого рода ошибок уместно рассматривать различия в произношении близких по лексическому составу фразеологизмов: рус. дождь л[о]т как из ведра ~ укр. дощ лл[е] як з відра; рус. волк в овеч[ь]й шкуре - укр. вовк в овечій шкурі; рус. за семЦу/ печатями - укр. за сімома печатками; рус. заяч[ь] душа - укр. заячі а] душа, рус. с трет[ри]ми петухами - укр. з третіми тенями.

Следует обратить внимание и на различие в русском языке звуков [ф] и [хв]: не знать, почём [ф]унт лиха и [хв]атит у.ма; эка куда [хе]аті.

В ходе выработки литературного произношения необходимо помнить о регулярном контроле за соблюдением фонетических законов в области консонантизма: оглушением звонких в конце слова, разными видами ассимиляции, диссимиляцией, упрощением групп согласных. Чаще всего происходит нарушение специфического для русского языка закона оглушения звонких в конце слова, так как в украинском языке конец слова не является слабой позицией для парных по звонкости / глухости: л[о]п[н] в л[о]п[п], не в бро[ф] У, а в з[і]а[с]е; дешевле грибо[ф]; не ударить лицом в гря[с']; не коси г-па[с] на чужой квас; в тот же. ми[к]; Оро[ш] берёт; не в обиду бу[т'] сказано; со свиным, рылом да в калашный ря[т]; терпение и тру[т] все перетрут. Оглушению подвергаются и два конечных звонких: гво[с'т '] сезона

Постоянного внимания требует соблюдение полной ассимиляции консонантных русского языка: и[т':]и на попятный; о[ч':]еканивать шаг; о[д:]аванп[ь] на съедение, ра[ж:]евать и в рот положить; лопаться [ж:]иру, ра[ш:]ыбиться в лепёшку. Частичная ассимиляция по звонкости в русском языке представлена очень широко. Её можно наблюдать как на стыке предыдущего п знаменательного слова, так и внутри слова, например: [ф] силу обстоятельств: ноль бс[с]папочки; загонять [ф] тупик, двіиа [ф]пятики виіпа; пуститься [ф] пляс.; садиться [ф] калошу - взятки гла[т] Ки; из кулька в рого[ш]ку, для милого дру[ш]ка и сере[ш]ку из уха; глуп как прю[п]ка, попасть [ф]просак; [ф]сякому овощу свое время; о[ф]вкусах не спорят; носить на глазах повя[с]ку. В украинском языке этот вид ассимиляции осуществляется не так последовательно, ср. не життя, а ка[з]ка, без сорому ка[з]ка. Примерами ассимиляции по звонкости в русском языке могут служить фразеологизмы типа [з]Оиру по сосенке; [з]?орать от любопытства; о[о]живать себя, [з]бить е пути и проч.

В русском языке ассимиляция по палатальности имеет *непоследовательный* характер, хотя распространена шире, чем в украинском языке. В нейтральном стиле смягчение консонантных последующими палатальными наблюдается в меньшей мере, чем в разговорном. Чаще всего этому виду ассимиляции подвержены консонантные [з], [с]: кожа да ко[с'т 'и]; наш пострел ве[з'д']е поспел, был конь <)а изъе[з'д 'ипсн, (д): средь бела fd'n'Ja: [т]: в худом ко[т'н']е вода не. держится; [т'б']е.рдит свое. Смягчение обычно происходит под влиянием [j]: со спокойной сі>ве[с'т'іу]; пожертвовать ж.и[з 'н 'ју].

В произношении сочетаний согласных могут отражаться диссимилятивные процессы, демонстрирующие специфику русской фонетики. Например, утрата взрывного элемента в начале слова привела к произношению [п:т] на месте орфографического мт: [п:т]о тебе пусто было; [шт]о написано пером, того не. вырубишь топором; вертит

ФОРМИРОВАНИЕ РУСОФОНИИ НА БАЗЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ УКРАИНЫ

языком, [шт]о корова хвостом. На месте смычных перед смычным в результате диссимиляции наблюдается щелевой консонантный [х]: мя[хк]о стлать. На диссимилятивной основе в русском языке, как и в украинском произошла утрата аффрикатой [ч'] взрывного элемента в звукосочетании [ч'н], в результате чего он изменился в [шн], хотя иногда такое произношение может быть устаревшим-вариантом: с булаво [шн]ую головку.

Требует внимания и соблюдение закона упрощения групп согласных: ерунда на по[сн]ом масле; лучшие по[зн]о, чел>! никогда; будет и на нашей улице пра[з'н']ик; по[з'н']ему гостю глотать кости; чу[ст]во локтя. Такое упрощение в русской орфографии не отражено, тогда как в украинском языке оно, как правило, передаётся и на письме. Ср.: рус. сердце надрывается - укр. серце красться; рус. честное слово - укр. чесне слово; рус. ранняя птишка носик прочищает, а позоня ..глазки продирает - укр. рання пташка росу п 'с, а пізня слізки ле; рус. сердце взыграю — укр. серце звеселилося.

Орфоэпической особенностью современного русского языка является произношение [в] на месте [г] в флексиях генитива прилагательных, причастий и местоимений: захотеть птичье, [в]о молока; обещанно[в]о три года ждут, выеденно[в]о яйца не стоит; от нече[в]о делать, ставить превыше все[в]о; како[в]о рожна; из этого ниче[в]о не выйдет. Следует отрабатывать и палатальное произношение [с'] в русском постфиксе -сь (-ся), так как твёрдое его произношение устарело: не сразу Москва строила [с ']; догаоался, как проигран [с 'ь].

Интересны наблюдения над контрастивными консонантными русского и украинского языков, объясняющиеся действием исторических законов. Например, употребление Л в русском языке и В украинском: рус. как кот наплакаЛ - укр. мов кіт наплакаВ; рус. от ворон отстаЛ, к павам не пристаЛ укр. з дурнів вийшов, а оо розумних не пристаВ; рус. куда Макар телят не гоняЛ - укр. куди Макар телят не гсисяВ; рус. пожалел волк кобылу - оставил хвост Оа гриву - укр. пожалів воВк кобицу - юставив хвіст і гриву; рус. свет стаЛ не міш - укр. світ не милий став; рус. о оолк толк, а тут и волк — укр. про воВка помовка, а вовк і в хату.

В русском языке не сохранились вызванные вторым законом палатализации чередования [г], [к], [х] и [з], [ц], [с] в существительных 1-го и 2-го склонения в дательном и предложном падежах. В современном украинском языке они представлены и закрепились в ряде фразеологизмов: укр. на короткій ііосі - рус. на короткой ноге, укр. щогодини по чайній ложці - рус. через час по чайной ложке

Протетические согласные [г] и [в] также характерны для украинского языка. Сопоставительный анализ позволяет избежать возможных интерферентных ошибок; рус. маленькая птичка, да коготь остер - укр. мана птишка, та кігті гостри; рус. аннібалова клятва - укр. гаїбалова клятва; рус. своими собственными ушами слышать ~ укр. на власні вуха чути; рус. гордеев узел ~ укр. гордійв вузол; рус. сами с усами ~ укр. ми самі з вусами; рус. доставать каштаны из огня - укр. тягати каштани з вогню; рус. устами говорить (чьими) - укр. вустами говорити (чийми).

Особого внимания требуют межъязыковые омографы. При одинаковом наборе графем они отличаются произношением как вокальных, так и консонантных звуков. Для сравнения произношения в двух языках можно использовать дидактический материал с фразеологизмами: муки Тантала; пиши пропало; на босу ногу; на диво; на виОу; на дорогу; на ногах; на ножах, на один зуб; на свою голову; злоба дня, на брата; на

закуску; про запас; просто так; на славу; на злобу дня; на сон грядущий; не за горами; не по Нутру; не так давно; око за око, зуб за зуб, секунда в секунду, слово в слово, собачий холод; ставка (карта) бита; суд потомства; так-то так, чудо-юдо; геркулесова сила. Работа над примерами позволит обобщить контрастивный фонетический материал, предупредить ошибки и недочёты, характерные для русской речи на Украине,

В ходе создания собственных устных сообщений различных стилей и жанров обучающийся должен активизировать в речи все языковые средства. Стилистические возможности фразеологизмов позволяют использовать их для наиболее точного выражения мыслей и чувств говорящего в различных сферах деятельности. За выработкой орфоэпической правильности речи необходимо следить и при создании комических текстов (см. фразеологизмы с пометой «шутлз» *искать вчерашний день, как в бездонную бочку; смотреть сентябрем; выкрасить да выбросить; остаться на бобах; положение хуже губернаторского; «иронич.» кисейная барышня*); так и текстов высокого стиля (см. фразеологизмы с пометой «книжн.»: *дамоклов меч, геркулесовы столы, «устар.» заплочных дел мастер, отпустить душу на покаяниеи* пр.).

Выводы. Только при систематической работе над русской фоникой можно добиться правильного произношения. Устную форму речи трудно последовательно контролировать и анализировать на уроке. Программа общеобразовательной школы не всегда чётко указывает на возможности планирования работы над орфоэпической стороной речи. Предложенный фразеологический материал русского и украинского языков, извлечённый из словаря И.С. Олейник и М.М. Сидоренко [9], *думается*, может быть плодотворно использован учителями-практиками для работы по предупреждению орфоэпических ошибок в украинском языковом окружении.

Список литературы

1. Арват Н.Н., Арват Ф.С. Сопоставительное изучение русского и украинского языков в школе. - К., 1989.
2. Иванова Г.Ф. Новый орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы. — М., 2005.
3. Іжакевич Г.П. Спорідненість української і російської мов та їх порівняльне вивчення // Українська мова і література в школі. - 1974. -
4. Кузьмина С.М. Влияние социальных факторов на расшатывание фонетических норм русского языка // XII Международная конференция по функциональной лингвистике "Функционализм как основа лингвистических исследований". Сб науч. докладов. Ялта. 3-7 окт. 2005. - Симферополь. 2005.
5. Леонтьев А.А. Понятие аспекта и коммуникативное і в свет с современной методики преподавания русского языка как иностранного // Русский язык за рубежом. - 1984 - №4
6. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы сознательности учения і Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения, - Т. 1. - М, 1983.
7. Месяц І-І,К. И іучение частей речи в условиях двуязычия. - К , 1987
8. Озерова Н.Г. Теоретичні основи зіста.аного вивчення граматики близькиспоріднених мов И Мовознавство. - 1992. Ж> ,
9. Олейник И.С., Сидоренко М. М. Украинско-русский и русско-украинский фразеологический Словарь. - К., 1975

ФОРМИРОВАНИЕ РУСОФОНИИ НА БАЗЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ УКРАИНЫ

10. Пашковская Н.А. К вопросу о концепции обучения родному (русскому) языку в школах Украины // Язык и литература в школе. Украинский вестник. - Харьков, 1995. №4,
11. Пашковская Н.А. Особенности преподавания русского языка в школах с украинским языком обучения. - К., 1979.
12. Поливанов Е.Д. Опыт частной методики преподавания русского языка узбекам. - Ташкент; Самарканд, 1935.
13. Прокопова Л.Л., Гоцька Н.І., Ціпцюра Л.А. Акустично-ригмічна структура російського мовлення ні Україні // Мовознавство. - 1984, - №5.
14. Реформатский А.И. О сопоставительном методе // Русский язык в национальной школе. - 1962. №5.
15. Російська мова: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.Г.Озерова, Г.О.Михайловська, Л.В.Давидюк, В.І.Стаївківа, К.І.Бикова. - Чернівці, 2005.
16. Серебренников Б.А. Всякое ли сопоставление верно? // Русский язык в национальной школе. - 1957. - № 2.
17. Сопоставительная грамматика русского и украинского языков. - К., 2003.
18. Тукова Т.В. Лингводидактические возможности акцента фразеологизмов//Уч. записки Таврического нац.ун-та им. В.И.Вернадского. Сер. Филология. Т. 18(57), -2005, - №2.
19. Щерба Л.В. Как надо изучать иностранные языки. - М; Л., 1929.
20. Юрчук Г.Ю. Изучение орфоэпии в школе. Пособие для учителя. - К., 1986.
21. Язык и культура: Круглый стол // Русская речь,- 2007. - № 1.

Тукова Т.В. ФОРМУВАННЯ РУСОФОНІЇ НА БАЗІ ФРАЗЕОЛОГІЇ В УМОВАХ УКРАЇНИ

У статті розглядається можливість використання фразеологізмів при виробленні російської літературної вимови за допомогою зіставного методу. Пропонується конкретний мовний матеріал для попередження інтерферентних помилок у російському мовленні в Україні.

Ключові слова: вимова, фразеологізм, інтерференція, вокалі ІМ, консонантизм, контрастність

Tukova T.V. FORMING OF THE RUSSIAN LITERARY PRONUNCIATION ON THE BASE OF PHRASEOLOGY IN CONDITIONS OF UKRAINE.

The article deals with the possibility of phraseological units application during the forming of the Russian literary pronunciation with the aid of comparative method. The concrete language material for the prevention of interferantive mistakes in the Russian speech in Ukraine is put up

Key words: pronunciation, phraseological unit, intaiferation, vokal system, consonant system, contrast

Поступила в редакцію 30.01.2007 г.

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология". Том 20 (59). 2007 г. №4. С.392-33.5.

УДК: 811-112; 801.73;81-116; 811.14*04; 811.63.1; 81'42

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ И ДИАЛОГ КУЛЬТУР: УНИВЕРСАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ ОСВОЕНИЯ «ЧУЖОГО СЛОВА» ВО ВТОРИЧНЫХ САКРАЛЬНЫХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРИАЛЕ ГИМНОГРАФИИ)

Чевела О. В.

*Казанское высшее артиллерийское командное училище (военный институт),
Казанская Духовная Семинария, г. Казань, Россия*

В статье ставится проблема объективной трактовки интертекстуальности при изучении и интерпретации сакральных текстов. Автор рассматривает текст гимнов в контексте диалога культур, выявляет универсальные первичные элементы, механизмы образования и трансформации.

Ключевые слова: *герменевтика, интертекст, перевод, греческий, древнеславянский*

Актуальность исследования. В современном постструктурализме и философии дискурса господствует субъективное понимание интертекста и интертекстуальности, которая предстает как «общее поле анонимных формул, происхождение которых редко можно обнаружить, бессознательных или автоматических цитации, даваемых без кавычек» - Рональд Барт [1, с. 78]. Текст предстает как историко-культурная парадигма, где хаотически переплетены элементы различных эпох и культурных влияний, как нескончаемый диалог культур во времени и пространстве (М.М. Бахтин). В русле субъективизма переосмыслен в современной «философии дискурса» основополагающий принцип построения сакрального текста «не от себя износим слово», где «на смену Автору приходит скриптор, который рождается одновременно с текстом, у него нет никакого бытия до и вне письма» [2, с.73].

История вопроса. Положение о диалоговой структуре, текста, предполагающей акт понимания как коммуникативную ситуацию (*пишущий и читатель, автор и слушатель*), содержится уже у Августина. Два противоположных подхода к тексту (онтологический, объективный и субъективный, психологический) сложились уже в глубокой древности. Первой подход - «вера в метод и его объективность» идет от Аристотеля и абсолютизирует объективность интерпретации, основанной на схематическом редуцировании и выявлении типического. Второй, основанный на идущем от апофатки иррационализме, как следствие порождает субъективизм интерпретатора.

Гз феноменологической герменевтике Г.Г. Шпета слово рассматривается как архетип культуры и слово есть архетип культуры, культура - культ разума, слова - воплощения разума...» [3, с. 380-381]. Связь интерпретации с определенным культурным типом манифестируется типологическим методом интерпретации, выдвигаемым в герменевтике А.С. Лаппо-Данилевского.

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ И ДИАЛОГ КУЛЬТУР: УНИВЕРСАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ...

Постановка проблемы. Обращение к переводным сакральным текстам предполагает отказ от субъективной трактовки интертекстуальности. Идея о непосредственной связи слова и мысли, вещи и имени, лежащая в основе; христианского вероучения и унаследованная феноменологической герменевтикой и риторической теорией смысла (С. Булгаков, П. Флоренский, Г.Г. Шпет), не оставляет места для произвола интерпретатора. Сакральный текст - само в себе упорядоченное Оытие. логически и иерархически организованная структура, в противовес хаосу постмодернизма, Неточность или непрлнота интерпретации - всего лишь извечное свидетельство непонимания, пристекающее из неполноты человеческого знания.

Всякий сакральный текст, переводный или оригинальный, интертекстуален, поскольку создан путем варьирования и трансформации формул Священного Писания и Символа Веры. Лучшим подтверждением тому служат слова «*•Послания патриархов Восточно-кафолической церкви о православной вере*»\

«Все сии книги (Триоди, Минеи) и прочии содержат *здравое-и истинное богословие*, и состоит из *песней, или* выбранных из *Священного Писания*, - или составленных по внушению Духа, так что в наших песнопениях только слова другие, нежели, а Писании, а собственно *мы поем то же, что в Писании, только другими словами*» (разрядка наша).

Текст гимнов создан переплетением мотивов, восходящих к различным источникам и жанрам (текст Священного Писания, гомилии, богословская литература), содержит «вкрапления», восходящие к более древней, до-христианской эпохе (на взаимосвязь произведений античности и христианской литературы указывал Ф. Аст). Заимствовались как отдельные формулы, «сплетающиеся» в новый текст, так и целые сюжетные блоки.

В каноне Вознесению:

цптпаа<; тб етті утјг , nAavo/uivov Тгpofkrrov, dnAaviaei Абуе тоито **аувЕТа^ас**; • каі дваХпф8еі<; ттрос; оуpавоu<;, фкавістае; **ев** Соf,rj, **ЕК** Se^uUv

тои стой fEvvvjТорog (138) - **ейзнскділ ил земли злклоужашлп оііча • ве**
Заклоужеш сто ехчетлль еси • и кЛзнесхсл ид **use** - сьде **слаесь**
одесною рОДИТЕЛА [Тип. 136 об.] / КЗЯІСКДКХ ИЖЕ **МЛ ЗЕЛЛН** ЫЮУДАЦІЕ
О&ЧА неЗДКЛОУДНАШ СЛОКЕ [КТ, 566].

В основу тропаря положена притча о заблудившейся овце, которую находит добрый пастырь [Лк. 1: 158]. В патристике приняты два основных толкования. По первому из них, наиболее распространенному, под заблудшей овцой подразумевается грешник, а под остальными - праведники. Это морально-нравственное толкование, основанное на представлении грешника в виде заблудшей овцы, известно раввинской традиции толкования и характерно для образной системы Ветхого Завета в целом, что демонстрирует взаимосвязь герменевтики, с одной стороны, и риторики с поэтикой - с другой(срв, н-р; enAavrfOrp/ nрdpcrrov штоАшAo^ • **Сп^Т4<Т^у to v SooAov ctou** - [Пс. 118: 176], Следует отметить и возникающий "эффект непереводаемости": перевод на русский язык глаголами *найти* или *отыскать* приводит к обеднению смысла, поскольку греческое и славянское соответствие содержат сему, связанную с заботой и попечением.

По второму же толкованию, неизвестному предшествующей, традиции и положенному в основу тропаря канона, под одной овцой «разумеется человек разумной природы, которую, когда она заблудилась, взыскал добрый пастырь... положил ее на свои плечи, ибо Он понес наши болезни и грехи ...и довел до, самого дома, то есть до неба...Под сотнею овец ...мы разумеем ангелов, поскольку они словесны, т.е. разумны,

и кажутся к Богу ближайшими прочих тварей» (Толкование Феофилакта Болгарского на Ев. от Лк. 1-10).

Притча применяется к событиям Вознесения и преодолевается множественность аллегорической интерпретации, за которую упрекают последователей александрийской системы толкования (см., например, Г.Г. Шпет, А.М. Камчатнов). Притча принимает характер события, где догмат и реалья «неслиянно и нераздельно» соединены в образах Священной Истории. Заблудшая овца - человеческая природа, плоть, которую в своем Вознесении Христос «уоставил» на небесах, где пребывают «бесплотные чины».

Снятие лексических значений с конкретных ситуаций вызывает «приращение» смысла: τῆς ἀναοῦ «заблудиться, потеряться: грешить, ошибаться», ΣΙΤΛαΥΓδ «не блуждающий; незаблудный, безгрешный», εἴρεσις «найти, отыскать; заботиться, радеть». Некоторые переносные значения у греческих слов появляются только в патристике: ἀτασθαλίη «заблудный, безгрешный». Под влиянием переносных и символических значений греческих слов складывается многозначность славянского слова: З&КАсуж&ШНН, КЛоудитн, НБЗЛКЛоудіШИ. Конечным итогом языкового развития станет закрепление конкретных и переносных значений за разными лексемами: заблудший и заблудившийся, что представляет собой яркую специфическую особенность русскою литературного языка, вызывающий своеобразный феномен «непереводимости».

Бытие текста в диахронии связано с герменевтическим феноменом непонимания как источника интерпретации. Ни один из славянских переводов не отражает точно греческий оригинал, ввиду сложности догматического содержания, стоящего за-текстом, а также пренебрежения герменевтическим принципом учета грамматики оригинала (в том числе определенного порядка слов, характерного для греческой гимнографии). В греческом тексте стоит форма Dat. Pl. с социативным глаголом «с незаблудными (безгрешными, неошибающимися) его сочетал» - *δραμασεσι* тоото аоч-'εταξ,αξ;. Отсутствие определенного денотата при аттауіоеіі анализ структуры слова позволяет усматривать еще более глубокое выражение в тексте идеи *разумного миропорядка*. Изначально *δμῶν* (α + γαυδω) - астрономический термин, именующий так неподвижные звезды, созвездия - *δραμασ* (*δραμασ*), стоящие "в чину своем", в противоположность планетам. Термин обретает новую жизнь в живом сознании церкви. Делаясь в церковном песнопении метафорой, еще не «снятой» с конкретной формулы, он применяется в византийской поэзии и к другим небожителям - святым: *αατερεσ, δναυσTq rfiq*
ВккΜαίαs, φακο зкезач неарел&сгт/ (некал'наня) цртп. в живом бытии текста всякая антиномия, присутствующая в свернутом виде, может быть развернута в оксюморон или же сведена к оппозиции (антитезе). В тексте гимновской *редакции* определение *δραμασεσι* отнесено к заблудшей овце, что приводит «оксюморонности» изложения: {СА^ИСКАБЧ ш\ 2,fi\ЛИ З&КАОуЖШАЛ OR.4A,

сню с&ЧЕТАлй еси. Софиологическая антиномия (Бог и мир), связанная с идеей разумного миропорядка, потенциально, «в свернутом виде» присутствующая в греческом тексте, развертывается в- христологическую, связанную с восприятием Христом человеческой природы. В ефимиевской

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ И ДИАЛОГ КУЛЬТУР: УНИВЕРСАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ...

редакции прилагательное -ШтАСїУП^ переосмысливается как атрибут Христа «незаблудный Слове», что приводит к углублению антитезы (Бог и мир, Творец и тварь, первый и Второй Адам). Возможно, в греческих списках имела место порча текста (отсутствие дифтонга в окончании), и вместо *δρααβερετ* (Dat. Pi) читалось *δνααβερετ* Αογε Lovge (Voc. Sg), "О незаблудный Слове!"

Интертекстуальные элементы, восходящие к тексту Библии и Оолее поздним сакральным текстам, пронизывают невидимыми нитями язык и культуру христианских народов, организуя их в единый гипертекст.

В тараканах армянской церкви сквозной мотив основан на первом и более распространенном толковании, идущем еще от текста Псалтири (современный перевод на русский язык С.Т. Золяна):

Припадаю к тебе, *пастырь стада разумного,*

Ищи меня, заблудившегося,

Единственный многопрощающий [4, с.29]!

В беззаконии *заблудилась* душа моя,

Но не губи меня, Господи, за свершенное беззаконие,

Ведь гы ищешь *овей затерявшихся* [ibid: 10].

Сквозные мотивы, восходящие к* евангельскому тексту, наполняются новым содержанием в текстах различной стилистической и жанровой принадлежности, варьируясь в зависимости от культурной и идеологической ситуации, целей и намерений автора, его социальной принадлежности. В полемичных сочинениях Ивана Нищенского в основу -гекстопостроения положен прием гипаллаги, центральный образ заменяется на противоположный, текст притчи приобретает полемичное звучание:

Пытаю вас зас, ксендзове бискупы, где *пастырям* тая власт назначена и узаконена, яко да всл'бд блуду и новых вымысл, собою набытых, из обороу законное, внчне уфундованое, *овца вытягают и в свою погубел...и тых восзлачат*: И зас где узаконено, яко *если видит овца пастыря в ров неверия впадиша*, или въ огонь ереси вскочивша, или в аод'Ъ прелести утонути умыслпвша, яко да и *овца вс/скд пастыря в тые погубелныг м'кста за оным вскакуеи и явственно погубает?*

Вывод. Мотивы, восходящие к новозаветной (и еще древнее - раввинской) притче сплегаются в новую ткань, в очередной раз «преодолевая» многозначность интерпретации, не допускающую произвола, поскольку всегда представляют «развертывание» Единого Слова Божьего в многообращі человеческих языков и культурных традиций.

Источники

- ¹ Lampe G Триодъ Цветная XV в. (КТ) - ОРРК КГУ, рус.
2. Триодъ Цветная XIII в (Тип.) ОРРК РГБ, рус.
3. nt:vTT\Kocrtapiov - Venetia, 1884.
4. V,- A Patristic Greek Lexicon // Ed/ G.W. H. Lampe. Oxford, 1961
5. Иван Вишеньский. Книжка // Украинська література XIV - XVI вв. - Київ: Наукова думка, 1988. С. 306-368.

Список литературы

1. Barthes R. Texte. // Encyclopatdia universalis. Paris, 1973. - Vol 15. - P. 78.
2. Артамонова Ю.Д. Современная философская герменевтика: основные стратегии исследования и диалоги с другими школами // Герменевтика в России. Вып. 1. - М, 2002. - С.69 -102.
3. Шлет Г.Г. Герменевтика и ее проблемы. // Контекст. Литературно-теоретические исследования. - М., 1989.
4. Золян С.Т. Шаракан. Из армянской поэзии V-XV вв. Памятники древнеармянской литературы - Ереван: Изд-во Хорурдаин грох, перевод, составление, 1989.

**Чевела О.в. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ І ДІАЛОГ КУЛЬТУР:
УНІВЕРСАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ЗАСВОЄННЯ „ЧУЖОГО СЛОВА”
У ВТОРИННИХ САКРАЛЬНИХ ТЕКСТАХ**

У статті поставлено питання про об'єктивне трактування інтертекстуальності щодо вивчення й інтерпретації сакральних текстів.

Ключові слова: герменевтика, інтертекст, переклад, грецький, давнослов Янський

**Chevela O.V. INTERTEXTUALITY AND DIALOGUE OF CULTURES:
UNIVERSAL PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF AN ANOTHER'S WORD
IN THE SECONDARY TEXTS (ON THE GYMNOGRAPHY'S MATERIAL)**

In the article the problem of the objective intertextual treatment is put at the studying and interpretation of sacral texts. The author considers the text of hymns in a context of the dialogue of cultures, reveals universal primary elements, mechanisms of the initial formula's transformation.

Key words: germenevtics, translation, the Greek and old Slavic languages

Поступила в редакцію 20.02.2007 з.

УДК 8142

АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ В СТИЛИСТИЧЕСКОМ И КОННОТАТИВНОМ АСПЕКТАХ

Шевчук-Черногородова М.А.

*Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского,
г. Симферополь, Украина*

В статье анализируются фразеологизмы с компонентом цветообозначения в английском языке в стилистическом и коннотативном аспектах. Рассматриваются эмотивный, экспрессивный и оценочный компоненты как коннотативная информация, заложенная в значении фразеологизмов

Ключевые слова: фразеологизм, компонент цветообозначения, стиль коннотация

Постановка проблемы. Стилистическая окраска фразеологизмов, как и слов, обуславливает закрепление их в определенном стиле речи. При этом в составе фразеологии выделяется две группы фразеологизмов:

1. **Общепотребительные** фразеологизмы, не имеющие постоянной связи с тем или иным функциональным стилем;

2. **Функционально закрепленные** фразеологические единицы.

К первым можно отнести, например, такие фразеологизмы с компонентом цветообозначения (далее ФЕКЦ): *black in the face* багровый, *white frost* иней, *as brown as berry* загорелый, *look black* хмуриться и др. Они находят применение как в книжной, так и в разговорной речи. В отличие от общепотребительной лексики, представляющей весьма значительную часть английского словаря, общепотребительная ФЕКЦ по количеству единиц занимает скромное место во всем фонде английской фразеологии.

Функционально закрепленные фразеологизмы стилистически неоднородны: их парадигмы отличаются степенью экспрессивности, выразительностью эмоциональных свойств и т.п. Цель статьи - проанализировать фразеологизмы с компонентом цветообозначения в английском языке в стилистическом и коннотативном аспектах.

Самый большой стилистический пласт фразеологии составляет **разговорная** фразеология, которая используется преимущественно в устной форме общения, а в письменной речи в художественной литературе: *in the pink of health* в прекрасном состоянии, *grey matter* серое вещество, «мозгил», *a black sheep* «паршивая овца», негодяй, *a white crow* белая ворона, редкое явление, и т. д. Принадлежащие к этому слою фразеологизмы часто даются в толковых словарях без стилистических помет, однако все же выделяются на фоне общепотребительных фразеологизмов яркой разговорной окраской, чуть сниженным, фамильярным оттенком в звучании. Разговорные

фразеологизмы, как правило, образны, что придает им особую экспрессию, живость. Употребление их в речи служит противодействием штампам, канцеляризмам.

Просторечная фразеология, в целом близкая к разговорной, отличается большей сниженностью: *blue murder* гвалт, какофония, *yellow rag* бульварная газета, *like a bolt from the blue* ~ как гром среди ясного неба; еще резче звучат **грубо-просторечные** фразеологизмы с компонентами цветообозначения: *black(en) smb's eye* подбить кому-л. глаз, *поставить фонарь*, *by all that's blue* - черт возьми! и др. В их состав входят бранные устойчивые сочетания, представляющие грубое нарушение языковой нормы, в корпусе фразеологизмов английского языка они малочисленны.

Другой стилистический пласт образует **книжная** фразеология. Она употребляется в книжных функциональных стилях, преимущественно в письменной речи.

В составе книжной фразеологии выделяется **научная**, представляющая собой составные термины (*white scourge* туберкулез); **публицистическая** (ФЕКЦ не зафиксированы/" **официально-деловая** (*a white paper* <<Белая. книга> - официальное издание английского правительства).

Книжных ФЕКЦ в английском языке намного **меньше**, чем разговорных, в их числе не только собственно фразеологизмы, но и фразеологизированные выражения из профессиональных систем, употребляемые в переносном значении: *thin red line* воен. оборона силами пехотных подразделений > оборона малыми силами; *red tape* (отсюда *red-tapish*, *red-tapist*) волокита, бюрократизм (красной тесьмой прошивают документы в английских государственных учреждениях); *show the white flag* прекращать сопротивление, *сдавать свои позиции* - изначально морской термин;/г<? *into the brown* стрелять в толпу, не целясь ни в кого в отдельности - изначально этот фразеологизм был из сферы охоты и означал «стрелять по выводку».

Исследование ФЕКЦ с точки зрения их стилистической тональности позволило классифицировать фразеологизмы следующим образом:

ФЕКЦ высокого стилистического тона:

be born in purple родиться в королевской семье, родиться в знатной семье в роскоши;

raise smb to the purple возвести кого-либо в сан кардинала.

ФБ; сниженного стилистического тона:

to be a brown baggen быть заучкой, зубрить;

Do you see any green in my eye? Неужели я кажусь таким простаком?

white trash «белая швазь» (бедняки из белого населения южных штатов);

not to give a red cent совершенно не считаться, ни в грош не ставить;

blue fear паника, сильный испуг.

ФЕКЦ высокого и сниженного тона разграничиваются не столько на основе их стилистического значения, сколько на основе принадлежности их к определенному типу речи - книжному или разговорному.

Анализ ФЕКЦ высокого стилистического тона позволил выделить следующие группы в рамках данного класса:

• **историзмы:**

the Blue and the Gray «синие и серые» (армии северных и южных штатов в гражданской войне в США 1861 - 65 гг.);

the Black and Tans «черно-пегие» (английские карательные отряды, принимавшие в 1920 г. участие в подавлении ирландского движения шифейнеров),

АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЯ..

the Black Death «черная смерть» (эпидемия чумы в Европе в 14 в.)

the boys in blue американские федералистские войска, войска «северян».

• **архаизмы:**

the Black Hole «губа», гауптвахта (официальный термин в Англии до 1868 г.)

all-red route британский имперский торговый тракт (британские, драоения обозначались на английских географических картах красным цветом)

Black Maria «черная Мария», немецкий дымовой снаряд, применяющийся в псовую мировую войну;

the Knights of the Golden Circle «рыцари золотого круга».. (прозвище членов секретной реакционной организации в южных штатах США)

• **варваризмы:**

mark a day with a white stone - лат. *albo lapillo diem notare* - считать день счастливым;

black comedy - фр. *comédie noire* — «черная» комедия.

Фразеологизмы сниженного стилистического тона более распространены в устной речи. Их число преобладает над ФВ высокого стилистического тона.

ФЕКЦ данного класса придают разговорной речи простоту и лаконичность, они также функционируют и в литературных произведениях для создания специфического стилистического эффекта.

В ходе исследования мы выделили следующие группы в рамках данного класса ФЕКЦ:

• **коллоквиализмы:**

be not as green as one is cabbage-looking быть не таким уж глупым, как мож ет показаться;

(as) green as a gooseberry очень неопытный, не знающий жизни;

the silver streak «серебряная полоса» (прозвище Ла-Манша);

be white about the gills иметь нездоровый бледный вид. быть не в настроении

• **ФЕКЦ общего сленга:**

run like a blue streak нестись во всю мочь, бжежать со всех ног,

put up a black допустить промах, ляпсус;

the long green доллары, деньги;

in a blue funk в панике, в паническом состоянии.

• **ФЕКЦ специального сленга или жаргонизмы**, проанализировав которые, мы выделили следующие подгруппы:

технические:

black box «чертый ящик» (объект исследования, внутреннее устройство которого не принимается во внимание или не известно);

^ **военные и охотничьи:**

Jire into the brown стрелять в толпу;

yellow warning сигнал воздушной тревоги;

drag a red herring across the path намеренно вводит в заблуждение, отвлекать внимание,

S экономические:

go into the red приносить дефицит, стать убыточным;

come out of the red покрыть дефицит;

be in the black вести дело прибыльно;

climb into the black давать прибыль, стать рентабельным;

S морские:

fly the blue pigeon бросать диплом;

Blue Peter флаг отплытия,

show the white flag прекращать сопротивление, спустить флаг

Необходимо отметить, что были зарегистрированы случаи употребления ФЕКЦ нейтрального стилистического тона, не связанные с какой-либо определенной коммуникацией. ФЕ данной группы используются как в устной, так и в письменной речи, например: *black frost* холода без инея и снега/ *black letter* старинный английский готический шрифт.

ФЕ несут огромную функционально-стилистическую и эмоционально-экспрессивную нагрузку. Они являются фигурами речи, т.е. переосмысленными оборотами, которые используются не в обычных, а в особых, переносных значениях. Отмечается высокий удельный вес коннотации в значении фразеологических единиц.

Однако понимание коннотации в языкознании отнюдь не однозначно. Многие исследователи определяют коннотацию как дополнительное содержание слова, как стилистические оттенки, которые накладываются на его основное содержание.

Коннотативный аспект - это «стилистическая окраска ФЕ, их эмоционально-экспрессивная сторона, то есть отношения носителя языка к внеязыковым сущностям, или усиление эффективности языкового воздействия, лишённого оценочного элемента» [2, с. 185].

Коннотативный аспект особенно важен для фразеологической семантики, что объясняется двуплановостью семантической структуры всех ФЕКЦ, построенных на образном переосмыслении. Коннотацию можно рассматривать как дополнительную информацию к денотативному, основному значению, как совокупности семантических наслоений, включающих в себя оценочный, экспрессивный, эмоциональный и функционально-стилистический компоненты [3, с. 101].

По мнению А.В. Кунина [4, с. 177], коннотация не накладывается на основное содержание слова или фразеологизма, а находится в сложном единстве с ним, так как существует не только рациональное, но и тесно с ним связанное чувственное познание действительности.

В.Н.Телия даёт следующее определение: «коннотация - семантическая сущность, узואльно или окказиально входящая в семантику языковых единиц и выражающая эмотивно-оценочное и стилистически маркированное отношение субъекта речи к действительности при её обозначении в высказывании, которое получает на основе этой информации экспрессивный эффект» [5, с. 5].

Следовательно, коннотативной является информация, заложенная в языковых и речевых единицах, помимо их предметно-логического содержания. Обычно в коннотацию включают **эмотивный, экспрессивный и оценочный** компоненты. И.В. Арнольд включила в состав коннотации также и **стилистический** компонент [6, с. 105].

Все четыре компонента коннотации могут выступать вместе в разных комбинациях или отсутствовать. Пятым компонентом большинство исследователей считают образность.

По мнению А.В. Кунина [4, с. 178], эмоции являются одной из форм отражения действительности и её познания. Эмоции - всегда сопровождаются оценкой. **«Эмотивность** -- это эмоциональность в языковом преломлении, то есть чувственная

АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЯ...

оценка объекта, выражение языковыми или речевыми средствами чувств, настроений, переживаний человека».

Поскольку эмоции делятся на два класса - положительные и отрицательные, то их обозначения в языке могут быть сведены к положительно-эмотивным и отрицательно-эмотивным. В англоязычной лексикографии недостаточно разработаны пометы эмотивной и отрицательной оценки и полностью отсутствуют пометы положительной оценки. Отрицательная оценка обычно обозначается пометой *derog* (• derogatory). Некоторые фразеологические единицы с отрицательным эмотивным зарядом (*impolite*), *taboo* и *vulg* vulgar).

Приведем примеры фразеологических единиц с компонентами цветообозначения, выражающие положительные эмоции: *red-leb* праздничный, радостный, счастливый, памятный день; *white witch* добрая вини*~^ница, фея добра; *every cloud has (its) silver lining* ~ нет худа без добра; *the devil is not so black as he is painted* не так страшен черт, как его малюют; *mark a day with a white stone* считать день счастливым.

Примеры фразеологических единиц, выражающих отрицательные эмоции: *black flag* черный флаг, поднимаемый над тюрьмой в знак свершившейся казни; *black-letter day* неудачный, несчастливый день, трагический день; *a black look* хмурый, злобный взгляд; *black ingratitude* черная неблагодарность; *paint smth in black colors* рисовать что-л. мрачными красками.

Распространённость категории эмотивности в корпусе фразеологизмов с компонентами цветообозначения обусловлена яркой эмоциональной оценкой (положительной или отрицательной) происходящего, присущей человеческой натуре, и символикой цветов, которым присущи положительные или отрицательные коннотации.

А.В. Кунин так охарактеризовал экспрессивность: «**Экспрессивность** - это обусловленные образностью, интенсивностью или эмотивностью выразительно - изобразительные качества слова или фразеологизма. Она является свойством слова или фразеологизма усиливать признаки обозначаемых объектов» [4, с. 179].

Экспрессивность - функциональная категория воздействия, обеспечивающая интенсивность восприятия информации. Экспрессивность - категориальный признак ФЕ, неперемное условие их существования. В составе ряда ФЕ можно выделить компоненты, которые выполняют чисто экспрессивную функцию. Часто таким компонентом в составе фразеологизма выступает цветообозначение. Значение такого компонента заключается не в сообщении энциклопедических сведений о денотате, а сводится к экспрессивной «дополнительности», усилению экспрессивной выразительности фразеологизма, напр.: *wash a blackamoor white* заниматься безнадежным делом; *blue blood* «голубая кровь»; *reels under the beds* ирон. «красные под кроватью»; *the old gentleman in black* дьявол, сатана; *the green-eyed monster* «чудище с зелеными глазами»; *cry blue murder* кричать караул, вопить истошным голосом; *make the air blue* ругаться, сквернословить; *in a blue funk* в паническом состоянии, в панике.

По мнению А.В. Кунина [4, с. 180], в той мере, в какой оценка детерминирована свойствами объекта внеязыковой действительности, отражёнными в сознании человека и фиксированными в значении языкового знака, она носит объективный характер, что находит своё выражение в функционировании оценочного наименования, в словарном определении, в словарном комментарии или словарных оценочных пометах.

Объективная оценка представляет собой отражение в языковой единице результатов квалификативно-познавательной деятельности человека, которая основана на совокупности общественного опыта языкового коллектива и признанной в нём нормы. В то же время оценка носит и субъективный характер, так как зависит от субъекта оценки. Одни и те же явления объективной действительности могут по-разному оцениваться разными субъектами или одним и тем же субъектом в разные периоды его жизни.

Объективная и субъективная оценки социально детерминированы. Объективная¹ оценка имеет решающее значение для понимания субъективной.

А.В. Кунин дал следующее, определение оценки: «Оценка - это объективно-субъективное или субъективно-объективное отношение человека к объекту, выраженное языковыми средствами эксплицитно или имплицитно» [4, с. 181].

Оценка выражена эксплицитно: если хотя бы один компонент фразеологической единицы является оценочным или её внутренняя форма носит оценочный характер.

По наблюдению В.Д. Девкина, число фразеологических единиц языка с отрицательной оценкой значительно больше, чем число фразеологических единиц языка с-положительной [7].

Приведем примеры ФЕКЦ с положительной оценкой: *the golden rule* «золотое правило», *помогающее всегда и всем*; *come out of the red* «выпутаться из долгов»; *see through rose (-) coloured glasses* «смотреть сквозь розовые очки».

К ФНКЦ с отрицательной оценкой можно отнести: *black eye* «сильный удар по престижу, репутации»; *a Black Paper* «Черная книга» (документ, в котором критикуется политика или действия правительства); *black (blue) Monday* «первый день занятий после каникул»; *a blue stocking* «синий чулок» (о сухой педантке, лишенной женственности), *a black list* «черный список»; *a white-color slave* «раб в белом воротничке. >> — служащий»; *white trash* «белая шваль» (бедняки из белого населения южных штатов); *blue ruin* «джин плохого качества, сивуха, see through blue glasses» «мрачно смотреть на вещи».

Интенсивность - свойство слова или фразеологизма усиливать признаки обозначаемых ими объектов. Во фразеологии образность, интенсивность и эмотивность порождают экспрессивность в различных комбинациях.

Выводы. Таким образом, в корпусе английских фразеологизмов с компонентами цветообозначения различаются следующие группы функционально закрепленных устойчивых выражений; разговорные, просторечные, книжные фразеологизмы (среди них научные и официально-деловые). Можно сделать вывод, что выражения *высокого* стилистического тона (историзмы, архаизмы, варваризмы) в английском языке немногочисленны и употребляются преимущественно в письменной речи. Их цель - придавать речи торжественность, возвышенность и точность. Класс фразеологизмов сниженного стилистического тона представлен коллоквиализмами, устойчивыми выражениями общего и специального сленга и является достаточно многочисленным, так как такие единицы употребляются в разговорной речи и в художественной литературе, позволяя передавать разнообразие стилистические нюансы."

Рассмотрение ФЕКЦ с точки зрения стилистических особенностей показывает, что благодаря стилистической дифференциации фразеологизмов как по сферам их речевого использования, так и по функциональным характеристикам обеспечивается возможность выразить и передать все богатство человеческих мыслей и чувств. Так, значение фразеологизма, в зависимости от выполняемой им функции, может быть сложным, разветвленным, со множеством коннотаций или бледным, обесцвеченным.

АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЯ...

Большой стилистический пласт составляют фразеологизмы с компонентами цветообозначения с яркой эмоционально-экспрессивной окраской, которая обусловлена их метафоричностью, использованием в них разнообразных выразительных средств. Фразеологизмы разговорного стиля с усиленной экспрессивной выразительностью окрашены в фамильярные, шуточные, иронические, презрительные, пренебрежительные тона.

Список литературы

1. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. — М., 1984.
2. Кунин А.В. Английская фразеология: Теор. курс. - М.: Высш. шк., 1970.
3. Арсениева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. - Казань: Изд-во Казанского университета, 1989.
4. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Издание второе, переработанное. - М., 1996.
5. Гелия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. -- М., 1986
6. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка, - Л., 1973.
7. Девкин В.Д. Немецкая разговорная речь: синтаксис и методика. - М., 1979.
8. Lampe G.V.- A Patristic Greek Lexicon // Ed/G.W.H. Lampe. - Oxford, 1961
9. Иван Вишеньский. Книжка// Українська література XIV - XVI вв. - Київ Наукова думка, 1988. - С. 306-368.
10. Bartheb R. Texte. // Kncyclopatdia universalis. Paris, 1973. - Vol 15. - P. 78.
11. Артамонова Ю.Д. Современная философская герменевтика: основные стратегии исследования и диалоги с дру/ими школами//Герменевтика в России. - Вып. I. - М. 2002,- С.69-102.
12. Шпст Г.Г. Герменевтика и ее проблемы. // Контекст Литературно-і еоретические иссследования. - М., 1989.
13. Золян С.Т. Шаракан. Из армянской поэзии V-VV вв. Памятники древнеармянской литературы - Ереван: Изд-во Хорурдан грох, перевод, составление, 1989.

Шевчук-Черногородова М.О. АНГЛІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТАМИ, ЩО ВКАЗУЮТЬ НА КОЛІР В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ, У СТИЛІСТИЧНОМУ ТА КОНОТАТИВНОМУ АСПЕКТАХ

У статті аналізуються фразеологізми з компонентами, що вказують на колір в англійській мові, у стилістичному та конотативному аспектах. Розглядаються емотивний, експресивний та оціночний компоненти як конотативна інформація, що закладена у значенні фразеологізмів.

Ключові слова: фразеологізм, компонент, що вказує на колір, стиль, конотація

Shevchuk-Chernogorodova M. ENGLISH PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS WITH THE COMPONENT INDICATING COLOR IN THE STYLISTIC AND CONNOTATIONAL ASPECTS

In this article the English phraseological expressions with the L omponent indicating color have been analyzed in the stylistic and connotational aspects The emotive, expressive and valuing components have been studied as the. connotational information in the meaning of the phraseological expressions

Key words: phraseological expression, component indicating color, style, connotation

Поступила в редакцію 28.02. .2007 г.

УДК 37.026:371

ДІАЛОГ МОВ І КУЛЬТУР У ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ

Ярошук Л.Г.

Волинський державний університет ім. Лесі Українки, з Луцьк, Україна

У статті „Діалог мов і культур у практиці навчання” розглядаються основні питання взаємозв'язку мовного і культурного середовища.

Ключові слова: людина, мова, культура, навчання

Мова як засіб збереження та передачі інформації повинна займати чільне місце у формуванні будь-яких поглядів людини. Вивчення іноземної мови є важливим засобом спілкування між народами, є якнайкращим ознайомленням з культурою країни, мова якої вивчається, зміцненням міжнародної співпраці, що є нагальною потребою для нашої держави. Тому *актуальність нашого дослідження* полягає в тому, що мова набуває великого освітнього і виховного значення. Адже однією з причин, яка перешкоджає отримати повноцінну гуманітарну освіту, є традиційна і свідомо культивована у цьому стопітті ізоляція нашого народу на політичному, ідеологічному і національному ґрунті, расизмі. Все це викликає і зворотний процес - недовіру і несприйняття одним народом створених форм національної і мовної культури іншого, дискримінацію емігрантів та відторгнення ними соціальних норм поведінки суспільства, яке їх приймає.

Ми вважаємо, що вивчення будь-якої мови, чи то рідної чи іноземної, є важливим інструментом інтеграції нашої країни у світову цивілізацію, засобом зближення України з іншими народами, засобом взаємообміну і взаємозбагачення між країнами, народами.

Мета нашої розвідки полягає у всебічному обґрунтуванні питань взаємозв'язку мови і культури.

Постановка проблеми. Традиційна система навчання мов довгий час характеризувалася одностороннім підходом до об'єкту навчання мови, розглядом її переважно в системно-структурному аспекті, у відокремленні від людини - носія мови, члена суспільства, в якому мова функціонує, культури, яку він виражає і розвитку якої сприяє. При такому підході культуроносна, духовна „людина формуюча” суть мови залишалася поза увагою.

Пошуки ефективних шляхів навчання мов привели до розробки лінгвокультурологічного підходу лінгвістичної освіти, в центрі якого лежить ідея взаємопов'язаного вивчення мови і культури. Взаємозв'язок мови і культури, вироблення не тільки мовної, але і комунікативно-культурологічної компетенції особи стає основною лінією навчання мов як у школах, так і у вищих навчальних закладах.

Формування нової, лінгвокультурологічної концепції навчання мов вносить істотні корективи до професійної підготовки студентів-філологів. Завдання формування мовної особи вчителя-словесника не може обмежитися мовною і лінгвістичною компетенцією (практичне володіння мовою і основами науки про мову лінгвістики). Разом з комунікативною компетенцією (розв'язання комунікативних завдань за допомогою мови, культура спілкування, мовна культура) не викликає сумніву необхідність формування лінгвокультурологічної компетенції (усвідомлення мови як феномена культури, культурно-

ДІАЛОГ МОВ І КУЛЬТУР У ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ

історичного середовища, національної специфіки мовної картини світу, національно-культурного компонента значення мовних одиниць).

Діалог культур розуміється як міжкультурна комунікація, яка здійснюється, насамперед, за допомогою мови. Мовна комунікація є необхідною умовою існування і розвитку людської культури, вона забезпечує єдність культурних процесів у рамках суспільства, зберігає і передає культурні цінності. Таким чином, комунікативна діяльність - та ланка, в якій перетинаються і взаємодіють мова, як система знакових одиниць різних рівнів і культура, в якій він існує і необхідним компонентом якої є.

Завдання розвитку, удосконалення, оптимізації методів навчання мов завжди були однією з актуальних проблем нашої освіти. Проте в останнє десятиріччя це питання не тільки набуває якісно нових параметрів в аспекті діалогу культур, але і визначається відповідно до еволюційного розвитку мети навчання мов, що пройшли в нових умовах шлях від єдиної мети, до їх різноманіття, від мети, що політизується, - до загальнолюдської, такої, що „відкриває гуманістичні ідеали” [3, с. 12], яка, у свою чергу, порівнюється з „розростанням і осмисленням загальності гуманітарного мислення” [2, с. 16]. Традиційно основні питання навчання мов розглядалися в руслі асоціативної психології, американського позитивізму та функціоналізму. Проте проблема навчання мов вимагає системного аналізу мовленнєвої діяльності з огляду психолінгвістичних, лінгвістичних, психологічних позицій. Сьогодні відповіді на питання *чому учити* і *як учити*, сучасна методика і дидактика навчання мов дає, ґрунтуючись на дослідженнях, що аналізують співвідношення мови, мови і мислення, мислення і комунікації, комунікативного і когнітивного в мові і т.д. [7, с. 5].

Нині різко зростає інтерес до проблем етнопсихолінгвістичного рівня, що розглядають мову як відображення соціокультурної реальності [6, с. 8], яка відповідно робить необхідним вивчення цілісної картини світу, відображеної в культурній традиції як свого народу, так і народу, що вивчається, і логічно наближає до дослідження ментальності, висхідної несвідомих глибин психіки [4, с. 15].

У дискусіях нинішнього століття завдання розуміння і продукування іншомовного вислову трактується як наслідок різних підходів до розстановки акцентів у дослідженні міжкультурного діалогу: на системні аспекти, на паміпроникнення в глибини іншомовного мислення або ж на навчання шляхом вироблення навичок методом проб і помилок у душі ортодоксального біхевіоризму. Який шлях можна назвати оптимальним? Чи можна взагалі відповісти на це питання?

Як видно з вищесказаного, вже в обговоренні того, чому учити • мові чи мовним діям, - піднімаються як фундаментальні проблеми загальної теорії навчання, так і не менш фундаментальні проблеми психології і психолінгвістики.

Будь-який професійний педагог аргументовано пояснить, що параметри звичайного результату - це розуміння і продукування іншомовних висловів, і, відповідно, визначення змісту і форми тієї або іншої системи викладання залежно від конкретно поставленої мети. Проте на практиці подібне формулювання не тільки не знімає проблему, але і загострює її. Що означає розуміння?

Щоб знайти відповідь на ці та інші подібні питання, необхідно звернутися до розгляду психології пізнання, психології взаємостосунку мови і мислення, проблеми регуляції мовної і пізнавальної діяльності.

Сучасні методи навчання мовам явно або неявно спираються на те положення, що мова, яку потрібно засвоїти, є якоюсь системою категорій, значень, понять і т.п., вивчення якої безпосередньо пов'язане з характером взаємодії із системою рідної мови. Абсолютно очевидно, що для вирішення питання про взаємопроникнення і співіснування рідної і нерідної мов доцільно вивчити проблему репрезентації інформації.

Грунтуючись на гіпотезі про те, що інформація, якою ми володіємо, є багаторівневою ієрархією значень різного ступеня узагальненості, можна проаналізувати роль асоціативного рівня в мовній діяльності. Сучасна, психологічна наука дозволяє зробити припущення, що в основі даної ієрархічної піраміди лежать асоціації. При цьому асоціація визначається як мимовільна психічна активність. Той факт, що асоціація є фундаментальною формою, дає підстави говорити про універсальність її характеру, психічну діяльність людей різного віку, національності, соціального статусу.

Асоціативні зв'язки лежать в основі мислення, пам'яті, творчості, уяви і т.д. Отже, якась частина психічної діяльності зумовлена тим, що слова, категорії, ознаки, концепції з'єднуються і взаємодіють поза свідомістю людини. Зокрема, при проведенні асоціативного експерименту, як указує В.Ф. Петренко, існує можливість виділення і деяких неусвідомлюваних компонентів значення, оскільки можна працювати із значенням в „режимі живання” [8, с. 41]. Продовжуючи міркування в цьому напрямі, можна сказати, що кожне слово завжди пов'язане з декількома іншими асоціативними зв'язками, які можуть бути проаналізовані як в парадигматичному, так і в синтагматичному плані, що відображає стосунки в мові і культурі.

Поняття „Людина”, „Мова”, „Культура” зв'язані нерозривно.

У тріаді початкових понять перше місце займає поняття „Людина”. Людина є одночасно мовною і культуроносною особою: мова і культура взаємодіють у свідомості людини. Центральним поняттям концепції навчання мов є поняття „Мовна особа”, формування якої і є кінцевою метою і засобом навчання.

Поняття „Мовна особа” базується на понятті особи як суб'єкта стосунків і свідомої діяльності, даною системою суспільних стосунків, що визначається культурою і зумовлена біологічними особливостями. Особа одночасно і продукт, і суб'єкт історії, культури, її творець і творіння. Творцем культури людина стає завдяки здатності бути суб'єктом діяльності, що створює і постійно удосконалює нове середовище. Механізм діяльності людини - її потреби, інші її складові -- здатність задовольняти і розвивати потреби та уміння перетворювати здібності на реальні вчинки [7, с.34]. Потреби людини не можуть бути задоволені без мови як засобу спілкування, пізнання і мислення. Тому особа повинна розкриватися в мові, як мовна особа. У понятті „Мовна особа” на першому плані виступають інтелектуальні її характеристики, оскільки інтелект найінтенсивніше виявляється в мові і досліджується через мову. „Мовна особа” як така починається не на рівні ординарної мовної семантики (володіння елементарним словником і граматикою - нульовий, вербально-асоціативний рівень), а на когнітивному рівні, що характеризується знанням про світ, яке проходить через мову, через мовну картину світу, через дію на мотиваційному, прагматичному рівні, що охоплює комунікативні потреби індивіда [5, с. 18].

Поняття „Картина світу” - фундаментальне поняття, що відображає взаємостосунки людини і світу. Формування картини світу неможливе без мови, оскільки мова - це знаряддя пізнання, за допомогою мови фіксуються і передаються з покоління в покоління результати пізнавальної діяльності людини. Мова - це носій соціальної пам'яті людства, всієї суми його знань. Поняття „Мовна картина світу” споріднене з поняттям „Мовна свідомість”, що розуміється як „особливості культури і суспільного життя даного людського колективу, що визначили його психологічну своєрідність і відбилися в специфічних рисах даної мови” [1, с. 125].

Навчання мовам будується відповідно до змісту самого поняття „мова” і його основних функцій. Розрізняють: мова взагалі (уявлення про єдину людську мову) і мова даного народу, тобто етнічна мова. Мова - це знакова система, що історично склалася, яка служить засобом спілкування, мислення і пізнання; засобом створення, зберігання і передачі інформації. Це і є рідна мова.

ДІАЛОГ МОВ І КУЛЬТУРУ ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ

Відповідно до змісту поняття „мова” учні повинні засвоїти загальні, властиві всім мовам явища (походження і розвиток мови, її соціальна природа, зв'язок з мисленням, системний устрій, мова і мовлення, функції мови: пізнавальна, комунікативна, естетична, така, що впливає, та ін.) і специфічні ознаки мови, що вивчається.

У культурологічній концепції навчання мовам спрямовуємо увагу на його етнопсихологічну і культурну суі.б. Мова розглядається як духовне надбання народу, як феномен культури, культурно-історичногд середовища, що формує мовну особистість. Будучи органічною частиною національної культури, духовною спадщиною попередніх поколінь, мова разом з тим стає найважливішим чинником розвитку культури. Будучи скарбницею культури, мова закріплює в своїй одиницях, і насамперед в лексиці і фразеології, історичний досвід народу, відображає його менталітет, забезпечує єдність культурної традиції.

Висновки. Отже, мова тісно пов'язана з очевидним, але складним і через це важко визначуваним (відомо до 200 дефініцій) поняттям „культура”. Зв'язок мови і культури можна характеризувати як стосунки взаємопроникнення. Мова є одним із засобів виразу культури, матеріальною підставою для створення її цінностей. Будь-яке явище культури тільки тоді входить в свідомість людей, коли одержує номінацію і сигніфікацію, тобто фіксується в мові. Мова віддзеркалюється в культурі, оскільки тіло мовного знаку, його матеріальний вираз є культурним предметом, а значення знаку -також культурна освіта, оскільки виникає тільки в людській діяльності. Культура включається в мову годі, коли вона сама може бути відображена в цій мові. „Мова пов'язана,з культурою і немислима поза культурою, як і культура немислима без мови” [9,с.58].

Список літератури

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. - М.: 1966.
2. Библер В.С. От наукоучения - к логике культуры; Два философских введения в двадцать первый век. - М.; 1990. С.382.
3. Вайсбург М Л, Дели обучения иностранным языкам и журнал „Иностранные языки в школе”// Иностранные языки в школе. - 1994. - № 6. — С. 12-13.
4. Гуревич П.С. Ментальность как тип культуры//Культурология -М. 19%. -С. 245
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность./ Отв. ред Д.Н.Шмелев — М ; 1987.
6. Леонтьев А, Д. Язык не должен быть „чужим” // Эгнолсихолингвистические аспекты преподавания иностранных языков. - М., 1996. - С, 44.
7. Психоллингвистика.-М, 1984. --С 5-7.
8. Петренко В.Ф. Психосемантика сознания. - М , 1988. - С.49.
9. Реформатский А.А. Введение в языкознание. - 4-е изд., доп. м исп. - М , 1967

Ярошук Л.Г. ДИАЛОГ ЯЗЫКОВ И КУЛЬТУР В ПРАКТИКЕ ОБУЧЕНИЯ

В статье „Диалог языков и культур в практике, обучения” рассматриваются основные вопросы взаимосвязи языковой и культурной среды

Ключевые слова: человек, язык, культура, обучение

Yaroshchuk L.G. DIALOGUE OF LANGUAGES AND CULTURES IN THE PRACTICE OF STUDY

In the article "Dialogue of languages and cultures in the practice of study" the basic problems of language and cultural environment interconnection are regarded.

Key words: person, language, culture, study

Поступила до редакції 29.01.2007р.

УДК 371.321:811 512.145

РОЛЬ РАЗВИТИЯ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ НА УРОКАХ КРЫМСКОТАТАРСКОГО ЯЗЫКА

Яева Н.М.

Республиканское Высшее Учебное Заведение «Крымский инженерно-педагогический университет», г. Симферополь, Украина

Статья посвящена проблеме развития диалогической речи учащихся средней школы на уроках крымскотатарского языка. Раскрывается сущность диалога, особенности диалогической речи, а также отмечаются вопросы методики обучения диалогу на уроках крымскотатарского языка

Ключевые слова: *речь, диалог, диалогизирование, «эллипс» («элизия»)*

Нужно приложить немало сил, чтобы сделать ребят думающими, чтобы научить их логическому мышлению, научить выражать свои мысли,
Сухомлинский В. А.

Постановка проблемы. Богат и стилистически многообразен крымскотатарский литературный язык. Язык объективно существующая, исторически сложившаяся система звуков, лексики, правил словообразования и словоизменения, строения предложений и текста, которыми пользуются её носители для высказывания мыслей, передачи чувств. Язык включает в себя абстрактные аналоги единиц речи. Язык стабилен. Он живёт в речи и без неё не может осуществлять свою коммуникативную функцию. Однако и речь, речевая коммуникативная деятельность невозможны без языка, его словарного состава, невозможны без фонетических законов и правил грамматики. Л.С. Дудык, различая речь и язык, пишет: «Речь это процесс, действие, а язык - орудие общения... В речи живёт язык, однако ею он никогда не исчерпывается...» [9].

Основной содержательной линией языкового образования является речевая. Работа над культурой речи учащихся является одним из важнейших участков работы учителя в школе. Учащиеся за годы обучения должны овладеть хорошими навыками устной и письменной речи.

Речь - средство общения между людьми, средство воздействия на других людей. Речь материальна, она воспринимается чувствами (слухом, зрением, осязанием). Она стремится к слиянию слов в речевом потоке. Речь актуальна, преднамеренна и устремлена к определённой цели. Речь ситуативно обусловлена. Будучи событием, действием речь развёртывается во времени и пространстве, она динамична и подвижна.

Развитие речи учащихся имеет статус ведущего принципа обучения языку в школе. Умение общаться одна из важнейших характеристик человека. Одним из видов такого общения является диалогическая речь. Цель статьи - рассмотреть особенности развития диалогической речи учащихся средней школы на уроках крымскотатарского языка.

Основной материал и результаты исследований. Изучению психолого-методических закономерностей развития устной диалогической речи учащихся

РОЛЬ РАЗВИТИЯ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ...

посвящено много исследований как в отечественной, так и зарубежной научной литературе.

Рассматривая речь как процесс обмена мыслями с помощью языка, целый ряд современных психологов исследовали и исследуют проблему речевой деятельности и характера лингвистического мышления школьников. Примером могут служить труды Н.П. Ерастова, И.А. Зимней, А.А. Леонтьева, А.К. Марковой, А.А. Шахнаровича и др.

Одним из видов речевой деятельности является говорение. Оно включает в себя как монологическую, так и диалогическую речь.

Содержанием диалога служит взаимное понимание, обмен информацией между людьми в процессе труда, воспитания, обучения, творчества и т.д. Взаимоотношения людей в обществе требуют высокого уровня умения, знания «техники» общения, т.е. мастерского владения многими приёмами и способами тактичного и уместного использования их в процессе общения.

Диалог (от греч. Dialogos - разговор, беседа) - форма речи, которая характеризуется сменой высказываний двух или нескольких (полилог) говорящих и непосредственной связью высказываний с имеющейся ситуацией. Диалогическая речь - это объединённое ситуативно-тематической общностью и коммуникативными мотивами сочетание устных высказываний, возникших в результате общения двух или более собеседников.

Диалогическая речь непосредственно обращена к слушателям, а потому не подвергается предварительной обработке. Этим объясняется наличие в ней таких характерных особенностей, как: неофициальность, непринуждённость, непосредственность и т.п. Это делает общение подвижным и очень вариативным.

Из существующих двух типов связной речи: диалогической (или диалог) и монологической (монолог) - диалог - беседа нескольких людей, не меньше двух, с определенной целью: спросить о чём-то, вызвать на ответ, побудить к какому-то действию и т.д. Диалог по стилю, в основном, разговорная речь. Разговорная речь «состоит из взаимных реакций двух общающихся между собой индивидов, определяемых ситуацией или высказыванием собеседника. Диалог - это в сущности цепь реплик» [11].

Каждая в отдельности реплика участников диалога не имеет законченного смысла, но все они воспринимаются в «диалогическом единстве» [12].

Диалог является одним из самых распространенных видов устной речи, наиболее естественной формой речевого общения. Диалог - разговор между двумя или несколькими лицами. Разговорная речь чаще всего по своей природе является диалогической. Речевой организацией диалога является ряд сменяющих друг друга реплик, границей которых служит конец речи одного собеседника и начало речи другого.

Диалоги разграничиваются по тематике: одни из них связаны с бытовыми темами, другие с тематикой отвлечённого характера. Так, бытовые, ситуативные диалоги строятся полностью на принципах разговорного стиля языка. Именно в повседневных разговорах, в товарищеских беседах немаловажную роль играют жест, мимика, характерна для разговорной речи и экспрессивность. Всё это находит своё отражение и в диалогической речи. В диалогах на отвлечённую тему наблюдается сильное влияние книжных стилей языка, в беседах о своих переживаниях влияние поэтической, художественной речи.

В художественной литературе диалог выступает как один из приемов изображения человека, явлений окружающей действительности. В художественном повествовании с

помощью диалога писатель раскрывает мысли и чувства человека, обращает внимание читателя на своеобразие характеров героев, на их связи и взаимоотношения. Часто диалог дается в сочетании с вводящей авторской речью, которая как бы «проясняет» обстановку, где протекает диалог, помогает понять характер интонации реплик героев.

Диалогическая форма речи (первичная, естественная форма языкового общения) состоит из обмена высказываниями, для которых характерны вопрос, ответ, добавления, пояснения, возражения, реплики. При этом особую роль играют мимика, интонация, которые могут изменять значение слова. Важно также учитывать условия, формы и цели речевого общения.

Диалог характеризуется сменой высказываний двух или нескольких говорящих на одну тему, связанную с какой-либо ситуацией. В диалоге представлены все разновидности повествовательных (сообщение, утверждение), побудительных (просьба, требование), вопросительных (вопрос) предложений с минимальной синтаксической сложностью, используются частицы и междометия, которые усиливаются жестами, мимикой, интонацией.

В спонтанном диалоге репликам не свойственны сложные предложения, в них встречаются фонетические сокращения, неожиданные формообразования и непривычные словообразования, а также нарушения синтаксических норм. Вместе с тем, именно в процессе диалога ребёнок учится произвольности своего высказывания, у него развивается умение следить за логикой своего высказывания, т.е. в диалоге происходит зарождение и развитие навыков монологической речи.

Необходимо развивать у учащихся умение строить диалог (спросить, ответить, объяснить, попросить, подать реплику, поддержать и др.), пользуясь при этом разнообразными языковыми средствами в соответствии с ситуацией.

Для этого проводятся беседы на самые различные темы, связанные с жизнью ребенка в семье, школе, с его отношениями с друзьями и взрослыми, его интересами и впечатлениями. Именно в диалоге развивается умение выслушать собеседника, задать вопрос, ответить в зависимости от окружающего контекста.

Обучать диалогу - значит обучать процессу речевой деятельности говорения и слушания.

Диалог распространён больше, чем монолог. Люди в быту, на производстве пользуются диалогом. Партнёры по общению прибегают к диалогизированию, т.е. процессу речевого взаимодействия.

Диалогизирование - это не всегда мирное кооперирование партнёров, наблюдающееся, как правило, в общении официальном. Нередко в ситуациях неформального общения диалог является состязательным актом соперничающих сторон, когда один из собеседников стремится монологизировать звуковой канал связи: он перебивает партнёра, не слушает его и не согласует свои реплики - реакции с его высказываниями. Например:

- Не могу так больше жить...
- Тебе нужно научиться уважать...
- Чего они от меня хотят?!
- ...людей. Не кричать на них...

Нет, это не жизнь!

Приведённый диалог может быть интерпретирован как «два рядоположенных монолога, соприкасающихся лишь в отдельных точках» [5].

РОЛЬ РАЗВИТИЯ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ...

Диалогическая речь характеризуется определёнными коммуникативными, психологическими и лингвистическими особенностями. Диалогическая речь - это объединённое ситуативно-тематической общностью и коммуникативными мотивами сочетание устных высказываний, последовательно порождённых двумя и более собеседниками в непосредственном акте общения.

Устная диалогическая речь может не исходить из готового внутреннего мотива, замысла или мысли, поскольку в устной диалогической речи процесс высказывания разделён между двумя людьми - спрашивающим и отвечающим. Во время диалога мотив, побуждающий к высказыванию, заключён не во внутреннем замысле самого субъекта, а в вопросе спрашивающего, в то время как ответ на этот вопрос исходит из заданного собеседником вопроса. Следовательно, говорящий может обходиться без собственного мотива высказывания.

У диалогической речи есть существенные особенности. Существенным является тот факт, что отвечающий на вопрос уже знает, о чём идёт речь, и это знание общей темы беседы, а иногда и общего содержания беседы имеет решающее значение. Чаще всего беседа протекает в определённой ситуации, и знание ситуации определяет речевое высказывание. Именно знание ситуации и является вторым существенным признаком, определяющим грамматический строй устной диалогической речи.

Третьей особенностью устной диалогической речи является тот факт, что участник беседы имеет полную возможность включить в неё наряду с языковыми компонентами, выражаемыми в грамматических структурах, ещё и ряд внеязыковых компонентов. К этой особенности относятся мимика, жесты, средства интонации, паузы, которые необходимо включены в каждую устную речь и которые особенно отчётливо выступают в устной диалогической речи. Всё это и определяет особенности грамматической структуры устной диалогической речи [6].

Особенностью структуры устной диалогической речи является то, что она допускает значительную грамматическую неполноту, когда отдельные части грамматически развёрнутого высказывания могут опускаться или подменяться подразумеваемой ситуацией либо включёнными в речь жестами, мимикой, интонациями. Это явление хорошо известно в языкознании под названием эллипсов или элизий, иначе говоря, опускания отдельных элементов грамматически развёрнутой речи. Однако, несмотря на грамматическую неполноту, устная диалогическая речь сохраняет функцию передачи информации в процессе диалога.

Вопрос методики обучения диалогической речи на уроках крымскотатарского языка по-прежнему актуален, что обусловлено следующими факторами:

- 1) особой социальной значимостью диалогической речи в межличностной коммуникации;
- 2) интересом к проблематике речевого воздействия в современной методике, педагогике и лингвистике;
- 3) особым местом, которое занимает диалогическая речь в методике изучения крымскотатарского языка.

В области методики обучения диалогической речи есть много вопросов, требующих теоретического и экспериментального исследования. К их числу можно отнести следующие вопросы:

- * соотношение диалогической и монологической речи в курсе средней школы;
- ^ принципы и приёмы создания коммуникативной обстановки на уроке;

Яяева Н.М.

- * особенности восприятия речи в процессе диалога;
- * отбор ситуаций, лежащих в основе обучения диалогу на разных этапах обучения;
- * способы создания диалогической речевой ситуации на уроке;
- * возможности использования ТСО обучения диалогу;
- * отбор материала для обучения диалогу.

Таким образом, на первый план при изучении методики обучения диалогической речи выступает задача научить школьников самостоятельно планировать речевые действия «через осознание мотивов, целей и возможных результатов действия», а также «развёртывать содержание и форму речевых значений, адекватных смыслу» [8].

Подготовка к ведению диалога включает:

- * совершенствование психических механизмов диалогической речи;

Сформирование навыков использования языкового материала, типичного для диалогической речи;

^овладение умением взаимодействовать с партнёрами в условиях внутренней и внешней речевой ситуации [7].

Выводы. Для средней школы владение диалогической речью в пределах изучаемой тематики предусматривает умение вести беседу, завязывать разговор, чтобы получить нужные сведения и выяснить для себя те или иные вопросы [6]. Важно, чтобы высказывание было логичным, правильно оформлено грамматически, лексически и фонетически. Если ученик допускает ошибку, исправить её в устной речи нужно как можно более тактично, к примеру повторив фразу, или вернуться к ней после того, как ученик закончит своё высказывание.

Проблема методики обучения диалогической речи на уроках крымскотатарского языка является весьма актуальной. Она требует серьёзных научных исследований и методических рекомендаций по внедрению их в школьную практику.

Список литературы

1. Ладыженская Т.Д. Живое слово. Устная речь как средство и предмет обучения. - М.: Просвещение, 1986. - 127с.
2. Ожегов С.И. Лексикология. Лексикография, Культура речи Учебное пособие для вузов - М.: Высшая школа, 1974. - 352с.
3. Каноныкин Н.П., Щербакова Н.А. Методика русского языка с начальной школе. - Л.. 1939. - 370с.
4. Русский язык. Энциклопедия / Под ред. Р.И. Аванеева, В.И. Борковского. А.В. Текучева, Н.Ю. Шведовой и др. - М, 1979.
5. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам --М. Русский язык, 1977.- 214с.
6. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи. - К.. Радянська школа, 1989 - 158с.
7. Теоретические основы методики обучения иностранным языкам в средней школе / Под ред. Климентенко А.Д., Миролюбова А.А., - М . Гелагогика, 1981. - 4 56с
8. Пименов А.В. Управление собственным речевым действием в диалоге, Автореф. дис. канд. пед. наук. -М., 1971. - 21с.
9. Дудик Г.С. Мова і мовлення. Взаємодія суб'єктивних і об'єктивних факторів у мові // Вступ до мовознавства. - К.: Вища школа, 1974, -
10. Ефименко О.В. Развитие диалогической речи учащихся 5 -7 классов на уроках русского (родного) языка: Автореф. дис. канд. пед. наук. - К., 1996.-24с
11. Щерба Л.В. Избранные работы по русскому языку. - М., 1957.
12. Крючков С.Е., Максимов Л.Ю. Современный русский язык. Синтаксис сложного предложения - М., 1977.

РОЛЬ РАЗВИТИЯ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ...

**Яяева Н.М. РОЛЬ РАЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ
СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ**

Стаття присвячена проблемам розвитку діалогічного мовлення учнів середньої школи на уроках кримськотатарської мови. Розкривається сутність діалогу, особливості діалогічного мовлення, а також питання методики навчання діалогу на уроках кримськотатарської мови.

Ключові слова: мовлення, діалог, діалогізування. „еліпе" („ елізія")

**Yaayeva N.M. THE ROLE OF DEVELOPING DIALOGUE SPEECH OF
SECONDARY SCHOOL PUPILS AT THE LESSONS OF THE CRIMEAN
TATAR LANGUAGE**

This article is devoted to the problem of developing dialogue making skills in secondary schools on the Crimeantatar language lessons. The author reveals the essence and peculiarities of dialogues, touches upon the methods of dialogue teaching on the lessons of Crimeantatar language.

Key words: speech, dialogue, dialogue making, "ellipse", ("elision")

Поступила в редакцію 16.02.2007 з.

РАЗДЕЛ 12. ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИЙ АСПЕКТ КОММУНИКАЦИИ

УДК 821.161.2К - 3. 091

МІФОПОЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ (ВЗАЄМОДІЯ ЕРОТИЧНИХ І ТАНАТОЛОГІЧНИХ МОТИВІВ У ТВОРЧОСТІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ)

Буслаєва К. О.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Стаття присвячена проблемі міфопоетичного аналізу тексту, що є актуальною в сучасній науці. На прикладі творів Н. Королевої простежується взаємодія еротичних і танатологічних мотивів.

Ключові слова міфопоетика, міфологеми, еротичні мотиви, танатологічні мотиви, онтологічні універсали'

Актуальність. Провідними поняттями міфопоетичної галузі сучасної філологічної науки є архетипи і міфологеми, які, віддзеркалюючись і *ВИДОЗМІНЮЮЧИСЬ* у кожного письменника, тим не менше мають в собі спільні риси, які дозволяють говорити про запільний міфопоетичний код світової літератури. На сучасному етапі розвитку науки міфопоетична галузь є перспективним шляхом вивчення літератури й публіцистики, оскільки дав можливість глибинно-філософського аналізу художніх творів і дозволяє **тлумачити** їх в контексті світових надбань, тому тема дослідження є *актуальною*. Мета статті - розгляд проблеми міфопоетичного аналізу тексту на прикладі творів Н. Королевої.

Постановка проблеми. Однією з проблем міфопоетики є відвічне протистояння життя й смерті (Еросу й Танатосу) - понять, які є онтологічними універсалами людської культури. Як слушно зазначає Е. Гаврилюк: "Ідея "всього в усьому" становить ядро гіпотетичного конструкту, то його називають сакрумом. Осягаючи невичерпність і нескінченність Всесвіту і свою власну багатомірність, людина стає спроможною відшукувати і вибирати у величезному полі потенційних можливостей розвитку ті варіанти рішень, які на даний час найбільше відповідають її "екзистенціальній ситуації" [1, с. 70]. Завданням статті є показати розмаїття виявлення *формуючих* концептів лейтмотиву-міфологеми "життя-смерть" у творчості Наталени Королевої, аналіз поєднання багатьох міфологем, провідними серед яких виступають кохання й смерть.

Я. Поліщук схильний до думки, що сенсожиттєвий пошук людини здійснюється через страждання, зраду, смерть - такий шлях еволюції духовного в людині: "Через страждання людина чинить символічну інверсію буденних смислів. Це почуття спонукає людину до переоцінки цінностей" [4, с. 2-6]. Це твердження можна вважати аксіоматичним і справедливим не лише щодо творчості Лесі Українки, й для інших творів, у тому числі й під час аналізу творів Н. Королевої. Однак "страждання" розглядаємо як наслідок почуття кохання і прагнення позбутися його впливу.

МІФОПОЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ..._

Архетип кохання-любові є одним із провідних у світовій культурі. З давніх-давен це почуття виступає головною рушійною силою земного існування - й небесної мудрості. Мудреці з початку виникнення людства постійно аналізували, дискутували, сперечалися стосовно шляхів виникнення цієї субстанції, можливостей щодо її впливу на людську свідомість, меж її поширення. Бо тільки в любові й через любов людина стає людиною, тому що без цього почуття вона неповноцінна істота, позбавлена справжнього життя.

Аналізуючи іпостасі любові і кохання, багато філософів приходять до висновку про конотативну відмінність вживання цих понять, оскільки "любов є процес творення життя-Вічності не тільки як гносеологічного чи міфопоетичного феноменів, це - творення Вічності як екзистенційного феномену", тобто "любов - почуття вічне, цілісне" [3, с.41]. Натомість кохання є миттєвим, ситуативним виявом любові, її складовим компонентом.

Деякі з дослідників античності вважають, що в ті часи любові не було, а був тільки тілесний ерос, статтевий потяг. Але навряд чи можна погодитися з цим, оскільки про любов згадується у найдавніших міфах давньої Греції, а в класичну епоху, майже 25 століть потому, з'явилися навіть теорії духовної любові у провідних філософів-мудреців того часу Сократа, Платона й Арістотеля. Від одного міфа до іншого зростає значення любові, її роль у житті людей. В епосі про аргонавтів це почуття вже є "одним з головних двигунів життя, який сильніший за усі інші почуття й прихильності" [5, с. 19].

Ще у докласичні часи античності багато митців писали про кохання як про основну радість життя (Архілох, Сафо, Алкей, Мімнерм, Феогнід, Івік, Анакреонт, Феокрит, Мосх, Біон зтнцо). І вже тоді почалось усвідомлення роздвоєння любові, її поділ на тілесну й духовну. У V столітті до н.е. на арені з'являються дві Афродити: Афродита Пандемос - божество грубої чуттєвої любові й Афродита Уранія - богиня піднесеного, витонченого почуття. Яскравого вираження антична любов набуває через скульптуру Афродити Книдської, зробленої Праксителем. Ця статуя є втіленням гармонійної духовно-тілесної любові, становить собою знаменитий грецький ідеал калокагатії - ідеал просвітленої гармонії тіла й духа, поєднання фізичної краси й духовної довершеності.

Більшість класичних трагедій зображує любов як страшну, криваву стихію, яка несе людям жах, смерть і зраду. Греки по-своєму хочуть зрозуміти сутність життя, і таке поєднання несумісних почуттів: кохання й смерті, любові-ненависті муки й насолоди - є для них ця сутність. Для греків тої епохи життя повне таємниць, і найзрозуміліший двигун - це воля богів. І любов виглядає в трагедії такою ж жахливою й незрозумілою, як ці боти, силою такою ж могутнішою. Це не почуття людини, а надлюдські пристрасті, циклопічні клопотіння душі. Любов, ненависть, радість, сум, горе - всі вони досягають величезного виру пристрасті, й ця пристрасть повністю підкоряє собі людину.

У філософії й мистецтві Давнього Риму (Катулл, Тибулл, Проперцій, Овідій, Гораций, Вергілій) домінує, ствердження виключності любові, її непорівнюваності з іншими почуттями. Любов визначається як центр життя, стверджується, що вона сильніше за кривні зв'язки, а іноді -- навіть за інстинкт смерті. Саме в цей час у мистецьких творах з'являються абсолютно неможливі раніше мотиви вірності й вічності любові (творчість Проперція). Як слушно зазначає Ю. Рюриков: "Любов, яку оспівували грецькі й римські лірики, була найчастіше любов'ю до гетер, жінок видатних, виняткових" [4, с.32]. Однак вчений у той же час зауважує, що у раннього давньогрецького поета Стесіхора є вірш, де мова йде про звичайну дівчину, на ім'я

Каліка, яка помирає від нерозділеного кохання до юнака. Тобто вже в ті часи у ліриці з'являється мотив кохання між звичайними людьми, а не тільки до визначних особистостей.

Давні греки розрізняли кілька видів любові: це, перш за все, обожнений "ерос" — кохання-пристрассть на межі з безумством і більш спокійна "філія", що є не стільки коханням, скільки закоханістю. Крім "ероса" і "філії" були у еллінів й інші терміни на позначення любові. М'якішою за "філія" є "агапесіс" - любов-потяг. У часи занепаду язичницької і народження християнської культури ця любов набуває форми "агапе" - новозаповітної любові.

Перевалена більшість героїв Наталени Королевої приходять до думки про сенс буття внаслідок багатьох випробувань, в основі яких лежить взаємодія найголовніших факторів - кохання й смерті. Причому міфомотив кохання розгортається в "Легендах старокиївських" відповідно до календарного мотиву - вмирання і воскресіння бога. Так, на початку літа вперше зустрічаються амазонки й скити (Талестрис і Боризес ("Таврійська бай"), Томіріса і "юнак-скит" ("Михайлик"), бо девіз амазонок: "Вільно бойовним дівам кохати, доки квітне бузина" [2, с.580]. Навесні зустрічаються Г'еракл і МеЛюзина, Свангільд і Путятіч.

І тільки зазнавши почуття справжнього кохання, герої відшуковують свій шлях у житті. Це кохання має різні вияви:

1) розділене щасливе ("Роксоляна" й Сулейман, Кай Понтій і Руфіла, Боризес і Талестрис, Володимир і Анна). Завдяки цьому фактору герої, віднайшовши своє друге "Я" в коханій людині, чинять акт створення: засновують держави, розбудовують власні занедбані землі;

2) розділене, однак нещасливе в кінцевому рахунку (С.вангільд і Путятіч). Кожний з героїв віднаходить свій життєвий шлях: в житті (Арга, Опіда, Відрад) чи у вічності (Свангільд, Путятіч, Ерік Г'аарфагер);

3) розділене, однак від якого герої відмовляються в ім'я вищої мети (Анастасія й Юстиніан), Жіночі персонажі стають сакральними (Анастасія), а чоловічі (Юстиніан) - продовжують свій життєвий шлях;

4) нерозділене (Свангільд і Ерік Гаарфагер, любовний трикутник Арга, Опіда й Відрад). Цей фактор призводить до смерті символічної - переродження для нового життя, чи рідше - до смерті фізичної (Ерік). Тобто постулювання феномену любові ніяк не може бути відділене від його оборотного боку - смерті, адже з давніх-давен вони символізували дві іпостасі одного циклу - життя.

Виголошення клятви Свангільдою: "Вам, браття, буду віщою жрицею" [2, с. 4851] назавжди позбавляє дівчину права кохати і буги коханою; шляхом ініціації вона переходить від світу людей до світу сакрального, божественного. Але обряд ініціації завжди вимагає офіри для повного злиття з богом, отже, самогубство Ерика є першою офірою, а його "прокльон передсмертний" провіщає Свангільді таку ж долю, оскільки під час реініціації - повернення в профанний світ людей жриця має померти заради нового народження. Трагізм кохання підсилюється за допомогою символу стріли, що в античній традиції виступає невід'ємним атрибутом бога кохання Ероса, отже, це почуття завжди болюче. Таким бодем просякнутий фінал легенди, коли кохана дівчина справжньою стрілою пробиває серце милого хлопця. Путятіч зазіхнув на недозволене, тому його було покарано, але він приймає цю покару як "милий дарунок".

МІФОПОЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ...

Авторка у своєму творі поєднує мотиви кохання й попадання в чужий, хоча й такий привабливий світ (через це виявляється танатологічний мотив вмирання для свого світу), і неприйняття чужинки цим світом і людьми. Адже "Тішився люд. І боявся. Навіть коли хтось зачув увечері струни срібних струн з арфи Свангільди, що падали у воду з стрімкого берега, - ніхто на підходив до городища ні суходелом, ні човнами" [2, с.487]). Зрада священного заняття в ім'я кохання, намагання подолати сакральність задля профаналізації, входження до іншого світу можливе тільки шляхом смерті.

Отже, вмирання для одного світу і народження в новому - перетворення на річку - це єдиний можливий шлях для Либеді. Земна любов (amore profano) в легенді поступається перед любов'ю до бога (amore sacra), дискримінується, натомість підноситься кохання до сакрального - плід ідеальних почуттів та устремлень людини. У сакральному коханні "втілюється ідеал Абсолюту, проголошений модернізмом понад будь-якими земними цінностями" [4, с.2-6].

Водночас авторка репрезентує непереможну силу людського почуття, пояснюючи його таким, яке продиктоване волею вищої сили й спалахує для перевірки на витривалість клятви божественної посвяти. Це спричинено сильним впливом античності на авторку, якого вона зазнала впродовж свого життя: під час навчання, спілкування з близькими, розкопок і власних уподобань. Позбавлення від вищої сили сестри неправильно трактується братами: "Розв'язують боги свою пророкиню, відпускають на волю її серце" [2, с.491]. Трактування братів є невірним, бо якраз у цьому випадку сакральна сфера насилає покару, примушує героїню замислитися над своїм майбуттям, адже не має вона права зламати клятву навіть в ім'я "жаданої виплеканої мрії" (порушується проблема громадського обов'язку (служіння народові) і особистісних бажань).

Як акт ініціації потрактовується в іншій легенді - "Таврійська бай" поєдинок, тому що він символізує втрату вільного життя амазонки Талестрис та її перехід до нового подружнього життя. При цьому рана та кров набувають символічного значення смерті, з якої виникає знову-таки символічне переживання нового народження, тобто вповні виявляє себе боротьба Еросу й Танатосу.

За концепцією О. Фрейденберг, метафора "весілля" є метафорою перемоги над смертю, нового народження, омолодження. "Наречені - парне божество, яке репрезентує життєві функції, і водночас виступає паралельними уособленням царя й цариці, бога й богині міста" [6, с.74]. Однак при цьому дослідниця зауважує, що образ плодючості "вимагає не одного, а двох племінних корифеїв, тому жіноче божество, жінка-цариця, стає домінувати над чоловічим. Від цієї пари, богині й бога, залежить плодючість на рік; поєднуючись щорічно у новому шлюбі, вони тим самим стають "царями" на рік. Сам обряд, в якому вони починають жити, називають вінчанням: спочатку вони ототожнюються з вінком, оскільки він метафорично означає коло, сонце, небо, рік; а потім у ньому виявляється його рослинна природа, природа плодючості" [6, с.71-72].

У легенді "Таврійська бай" Боризес і Талестрис змальовуються майбутніми володарями пра-Києва, отже, дійсно являють собою царське подружжя. Дослідниця, аналізуючи шлюбну церемонію, наполягає на тому, що весілля є не стільки поєднанням з кохання чи з інших причин двох людей, скільки дійством перемоги над смертю, в якому наречені - чинні боги, й це дійство відбувається у день поєдинку сонця й ночі, або життя й смерті. Тому це дні рівноденств і сонцеворотів, дні змін (слова бога Пана переконують нас у докорінних змінах), дні нових переоцінок учораших сил, дні зміни

Буслаєва КО.

влади (у творі влада від богів переходить за допомогою срібного тризуба до людської пари).

Не треба забувати, що смерть у свідомості первісного суспільства була водночас і породжуючим началом; звідси постає її образ як "подательки життя й плодючості, як фруктодори й онесідори" [6, с.49]. О. Фрейденберг відзначає, що в землеробський період сонце й земля, а також "рік" отримують семантику плодючості. Зміна світла й темряви не так вже беруться до уваги, як зміна засухи й урожаю, від яких залежить трудове життя землеробця. "Колишне тотемістичне уособлення дерева - неба - води - пекла стає "божеством року" вже не в солярному, а у вегетативному смислі; "рік" перетворюється на колоподібний просторовий відтінок зав'ядання й розквіту рослинності, зміна незмінності стає циклом, тобто колоподібним часом" [6, с.71].

Образ породжуючої смерті викликає в уяві колооберт, в якому те, що гине, знову народжується; народження та й смерть є формами вічного життя, безсмертя, повернення з нового стану до старого та зі старого до нового. Орфічне "коло народження" й "коло віку", а також "колесо неминучості" закладені саме на таких уявленнях; смерті, як чогось неминучого, немає; все, що помирає, відроджується у новому паростку, у приплоді, у дітях. З цим уявленням з'єднане й інше: тотожність людини й тварини з рослиною. Як вегетація, людське життя то швидко в'яне, то знову цвіте [6, с.48-49].

Архетип любові представлений особливо багатьма варіаціями свого значення у творі "Quid est veritas?". При цьому Наталена Королева, належачи до когорти сумлінних продовжувачів традицій класичного українського письменства, однак, як представник модерністської епохи, спирається також на найновітніші тенденції своїх сучасників, розглядаючи вічну проблему феномену любові. У своїх творах письменниця не раз стверджує, що тільки через малу Любов - особистісне кохання - можна прийти до великої Любові, що закорінена у вічності, адже провідний девіз її творів: "Вірний у малому будь. Натхнення шукай у великому" [2, с.581].

Протистояння Еросу й Танатосу відбувається через вияв найголовніших тем буття людини у суспільстві:

любов до життя змушує героїв долати всі перешкоди на шляху до віднайдення себе (скити Гашта "Опойний дїм" і Боризес "Таврійська бай", "Володимирове срібло", Ееракл "Мелюзина");

мотив любовного трикутника широко репрезентований у творчості письменниці (Свангільд, Ерік і Пугятч "Свангільд-князівна"; Арга, Опіда й Відрад "На Делосі");

мотив забороненого кохання (Свангільд - Путятч "Свангільд-князівна"; Опіда - Відрад - Арга "На Делосі");

мотив безсмертя як нагороди (Пірена - образ вічної юності, Геракл - вічний захисник знедолених і скривджених "Мелюзина");

безсмертя як покарання (Мелюзина образ хтонічного божества, приреченого на довічні скитання, з однойменної легенди);

мотив втрати безсмертя через одруження зі світом людей (Ларта-діва "Скитський скарб").

Висновки. Отже, любов і смерть, Ерос і Танатос є невід'ємною частиною людського життя, через боротьбу цих мотивів, людина пізнає себе, світ. Герої Наталени Королевої - і звичайні люди, й історично відомі особистості • впродовж життєвого шляху постійно стикаються з проблемою віднайдення рівноваги поміж цими двома антиноміями для

МИФОПОЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ...

того, щоб утвердитися в цьому світі, перейти до іншого чи залишити по собі пам'ять у потомстві.

Список літератури

1. Гаврилюк Е. Хаск}- Танатос і Ерос у символіці обрядів переходу// Студії з інтегральної культури. THANATOS. Спец, випуск "Народознавчих зошитів". №1. - Львів. - 1996. -С.63-70.
2. Королева Н. Легенди старокш'вськ;// Королева Н. Предок; Історичні повісті. Легенди старокиївські. К : Дніпро. 1991. - С.423-659
3. Крилова С. Безсмертя особистості й іпостасі любові// Слово і час. - 1997. - №9. - С.41 -44.
4. Поліщук Я. Поліфункціональність міфу в поезії модернізму // Олово і час. - 2001. - №2. - С.35-45,
5. Рюриков Ю, Любовь в античном обществе// Философия любви - В 2 гт. - Т. 1. - М.: Наука, 1990. - С.8-43.
6. Фрейденберг О.М. Миф и литература древности. - М.; Наука, 1978. - 684с.

**Буслаева ЕЛ. МИФОПОЭТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТЕКСТА
(ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЭРОТИЧЕСКИХ И ТАНАТОЛОГИЧЕСКИХ
МОТИВОВ В ТВОРЧЕСТВЕ Н. КОРОЛЕВОЙ)**

Статья посвящена проблеме мифопоэтического анализа текста, которая является актуальной в современной науке На примере произведений Н Королевой прослеживается взаимодействие, эротических и танатологических мотивов

Ключевые слова: мифопоэтика, мифологемы эротические мотивы, танатологические мотивы, онтологические универсалии

**Byslaeva K.O. MYTHOPOETICAL ANALISE OF THE TEXT
(COINFLUENCE BETWEEN EROTIC AND THANALOGIC MOTIVES IN
NATALENA KOROLEVA'S CREATIVITY)**

This article is devoted to the problem of mythopoetical analise of the text. This problem is actual in modern science. It has been considered that the erotic and thanatologic motives are in the permanent cooperations in this world

Key words mythopoetic,s, mylhologems, erotic motives, thanatologic motives, onthological umversahas

Поступила до редакції 16.02.2007 р.

УДК 81' 1=16+81' 373.2+81' 373.21

**САМОНОМИНАЦИИ И САМОХАРАКТЕРИСТИКИ В ПИСЬМАХ
А.П. ЧЕХОВА ЯЛТИНСКОГО ПЕРИОДА
(СЕНТЯБРЬ 1898 - АПРЕЛЬ 1899 ГГ.)**

Величко Н.В.

*Черноморский филиал Московского государственного университета
им. М.В. Ломоносова, г. Севастополь, Украина*

*В статье представлен анализ самономинаций и самохарактеристик
А.П. Чехова как один из этапов описания языковой личности писателя по
материалам его писем ялтинского периода*

Ключевые слова: самономинации, самохарактеристики, языковая личность,
письма

Антропоцентрическая парадигма, получившая развитие на современном этапе развития гуманитарного знания, поставила человека в центр исследований. Цель статьи — произвести анализ самономинаций и самохарактеристик А.П. Чехова как один из этапов описания языковой личности писателя.

Поскольку язык - это феномен, созданный человеком, то особое место в современных гуманитарных исследованиях занимает проблема описания человека как языковой личности.

Постановка проблемы. Впервые понятие языковой личности начал разрабатывать Г.И. Богин. В 1987 году Ю. Н. Караулов предлагает свою модель описания структуры языковой личности, предполагающую характеристику есемантико-строенового уровня ее организации, реконструкцию языковой модели мира, или *тезауруса* данной личности, выявление ее жизненных или ситуативных доминант, установок, мотивов, находящихся отражение в процессах порождения текстов и их содержания, а также в *особенностях* восприятия чужих текстов [2, с. 43].

Наряду с первыми появившимися работами по исследованию языковой личности в когнитивном аспекте (Бабушкин А.Т., Киреев В.С., Шахнарович А.М.), в прагматическом аспекте (Седов К.Ф), в коммуникативно-деятельностном аспекте (Седов К.Ф., Сентенберг И.В., Сухих С.А., Шаховский В.П.), в аспекте культурного пространства (Вишнякова О.Д., Ивушкина Т.А., Карасик В.И., Колесов В.В., Кочеткова Т.В., Красных В.В.), в настоящее время вышло много работ по описанию конкретных языковых личностей, предметом анализа исследователей явился идиолект авторов художественных произведений, в результате вышли словари языка писателей, идиостиль носителей элитарной речевой культуры (В.П. Григорьев, Л.В. Зубова, А.А. Евтюгина, М.В. Антропова); осуществляются попытки создания речевых портретов известных деятелей истории, искусства и науки (Н.П. Гайнуллина, М.В. Панов, В.Я. Труфанова, А.И. Девятайкин).

САМОМИНАЦИИ И САМОХАРАКТЕРИСТИКИ В ПИСЬМАХ А.П. ЧЕХОВА...

В последние годы отмечается всплеск интереса к языковой личности А.П. Чехова: исследование Л.В. Баскаковой на материале дневников и записных книжек писателя закономерностей, которые явились основой для развития его авторского стиля, представление концепции языковой личности ребенка в произведениях А.П. Чехова И.А. Кокиной, изучалась динамика творческого развития языковой личности Е.В. Литус, ведутся работы И.В. Трещалиной над словарем А.П. Чехова. По нашим данным, никто из ученых-чеховедов специально не занимаясь номинациями, а, как отмечает Н.Д. Арутюнова, «человек в тексте разноименен, ... в тексте к нему прилагается множество самых разнообразных номинаций» [1, с. 325].

Начиная с середины XX века появляется ряд работ, посвященных проблеме номинации. основополагающие труды по этой теме принадлежат А.А. Уфимцевой, Э.С. Азнауровой, Е.С. Кубряковой, В.Н. Телия, П.Д. Арутюновой. Изучение номинации осуществлялось в различных аспектах: гносеологическом, семиотическом, лингвистическом. В рамках современных представлений номинация стала рассматриваться как сложное и многоаспектное явление, как комплексный речемыслительный процесс, имеющий логико-гносеологические, а также психологические, биологические, социальные, физиологические и чисто языковые основания» [3, с. 3]. Самосознание лица фиксируется прежде всего в самонаименовании, где отражается внутренний мир человека, его ментальные, интеллектуальные и эмоциональные состояния.

Исследователи творчества А.П. Чехова насчитывают более шестидесяти псевдонимов у писателя. Антон Павлович объяснял это тем, что серьезное занятие медициной, которой он отдал фамилию, нельзя смешивать с «игрой в литературу», «они должны иметь разные клички» [143. В.В. БИЛИБИНУ, 14 февраля 1886 г., Москва], поэтому свои произведения подписывал труднообъяснимыми, часто шуточными псевдонимами. *Макар Балдастов, Брат моего брата, Врхч без пациентов, Вспыльчивый человек, Гайка №___, Грач, Дон-Антонио, Дяденька, Кисляев, МКовров, Крапива, Лаэрт, Прозаический поэт, Пурселепетанов, Рувер III, Рувер и Ревур., Б Ч., Улисс, Человек дез сепезенки, Чехонте, Ч Хонте, Шампанский, Юный старец (dubia), Архип Индейкин, Василий Спиридонов, Сволачев, Известный (dubia), Индейкин, Н Захарьева, Петухов, Смирнова и др* Проследить и объяснить ассоциации, возникающие в сознании писателя, когда он ставил подпись под своим художественным произведением, достаточно сложно. Только письма, под которыми автор тоже ставил автограф, помогают толковать зачастую необычные самономинации писателя.

Эпистолярное общение - одно из проявлений коммуникативной деятельности человека. В лингвистике освещены различные проблемы эпистолярности: выделены различные типы писем (П.Е. Веселов, Е.Г. Виденева, А.С. Григорьева и др.); проанализировано письмо как тип текста (В.А. Кухаренко, Л.Н. Нижникова), письма рассматриваются с позиции лингвостилистики текста (С.В. Антоненко) и другие.

Выбор писем А.П. Чехова не случаен. За свою недолгую жизнь писатель отправил около 4-х с половиной тысяч писем. Их называют «вторым собранием сочинений» Чехова. Только благодаря трепетному отношению Антона Павловича к посланиям 1658 корреспондентов удалось собрать и максимально полно восстановить переписку. Письма Чехова не были предназначены для печати, а потому в них мы видим писателя, живого, «настоящего», без прикрас. И. Бунин отмечал: «Они - драгоценный материал для биографии, для характеристики Антона Павловича, для создания портрета его».

В рамках статьи не представляется возможным провести анализ всего эпистолярного наследия Антона Павловича, поэтому мы решили обратиться к ялтинскому периоду пребывания писателя и начать со знакомства с письмами, написанными в первый период длительного проживания в Ялте — с сентября 1898 года по апрель 1899 года. Материалом исследования послужили более 300 писем реальной переписки А.П. Чехова с различными корреспондентами.

Прежде всего обращают на себя внимание подписи автора писем. Мы насчитали семнадцать различных вариантов. Чем обусловлено такое количество и какие особенности и закономерности мы наблюдаем при выборе той или иной вариации писателем? Как они характеризуют автора? Здесь многое зависит от содержания письма, отношения к адресату, настроения автора. Если письмо носит официальный характер или адресат - деловой партнер либо малознакомый человек, то автор ставит подпись в соответствии с правилами принятого этикета: Чехов, А. Чехов, Антон Чехов, к некоторым делает приписки-заверения: *Уважающий Вас, Искренно Вас уважающий, С почтением, Преданный, Искренно Вас уважающий и преданный*, указывающие на почтительно-уважительное отношение Чехова к корреспондентам его писем, среди них встречаем несколько витиеватых, подчеркнута почтительных и архаичных клишированных финальных реплик: *С искренним уважением имею честь быть Вашим покорнейшим слугой; Позвольте пожелать Вам всего хорошего и пребыть искренно Вас уважающим; Позвольте пожелать Вам всего хорошего и пребыть искренно Вас уважающим, готовым к услугам.*

Гораздо больше информации об авторе несут подписи к письмам, адресованным родным, друзьям, добрым знакомым. Самые частые приписки нейтральные: *Твой Чехов, Твой А.Ч., Ваш Чехов*, указывающие на степень близости, - уважительное отношение к корреспонденту. Более искренние, теплые подписи: *Ваш душевно, Ваш душой* - для друзей. Подпись *Любящий Вас А. Чехов* исключительно в посланиях этого периода к маме, Е.Я. Чеховой. Под письмами родным Чехов переименовывал свое имя на итальянский манер *Anton, Antonio, Antoine* и на латинском *Tuus bonus Jrater Antonius* и только под некоторыми письмами, адресованными брату Алексею, подписался, недвусмысленно намекая на оказываемую им финансовую помощь, *Твой благодетель А. Ч.; Твой богатый брат А. Чехов; Твой брат, член Ялтинского общества взаимного кредита.*

Подписи на посланиях куме Т.Л. Щепкиной-Куперник всегда шуточные, с юмором, где А. Чехов выступает в придуманной им роли кучера, кума со староверским именем *Ваш кум А. Чехов; Будьте здоровы, не забывайте Вашего кума кучера Антона, Ваш Повсекакий; Ваги благодетель и кум Повсекакий.*

Если приведенные выше номинации встречаются неоднократно в письмах разным корреспондентам и мы можем провести их классификацию, то подписи интимного характера требуют дополнительного комментария. Так, в конце письма Лике Мизиновой Антон Чехов делает приписку: *Не забывайте Вашего старого обожателя.* Только зная о том, что это та таинственная женщина, муза Антона Павловича, 15 лет его вдохновлявшая, но так и не ставшая ни женой, ни близкой подругой, можно правильно понять эту фразу.

А самоименование *Антоний, епископ Мелиховский, Аутский и Кучукойский* к письму сестре Марии Павловне указывает на чувство ответственности за правильность

САМОМИНАЦИИ И САМОХАРАКТЕРИСТИКИ В ПИСЬМАХ А.Г. ЧЕХОВА...

распоряжения неожиданно приобретенными участками земли в Крыму Аутке и Кучукой и ставшего пустынным после смерти отца имения в Мелихово.

Еще одна подпись связана с выбором для себя церковного сана. Но объяснить ее происхождение сможет только сам текст шуточного письма, поэтому приведем его полностью:

2707. М. С. МАЛКИЕЛЬ

4 апреля 1899 г. Ялта.

Милая супружница, я пью теперь по 12 чашек чаю 5 раз в день - и это только благодаря Вам, подарившей мне такую прекрасную чашку. Сердечно благодарю Вас, шлю мой привет и поздравление Вам и Вашей сестре и убедительно прошу Вас не считать меня уже Вашим супругом, так как я уже монах. Шлю Вам из моей кельи свое благословение. *Иеромонах Антоний.*

В шутку просит не называть его *супругом*, так как уже стал *монахом*, а подписывается «*иеромонах*», т. е. монах, причисленный к священному сану. Жизнь в Ялте, вдали от родных, друзей, театра, где шли постановки его пьес, от общественной жизни, давалась писателю нелегко, поэтому неслучайно он сравнивал себя с монахом, живущим в закрытом, ограниченном мире. • Доминирующая тема переписки этого периода - одиночество, скука. Часто он так и подписывал свои письма, характеризуя свое состояние: *...почаще пиши скучающему А Чехову*, эта тема сквозит и в текстах писем, где также встречаем самоминации: *Если напишете две-три строчки, то буду счастлив постольку, поскольку может быть счастлив скучающий россиянин, когда получает письма от близких его душе людей.* Свое вынужденное, невыносимо тоскливое пребывание на курорте А.П. Чехов передает яркими образными сравнениями: *Мне здесь скучно, как белуге; Сижу в Ялте, как Дрейфуснаострове Дявола.* Небольшая справка: французский капитан Альфред Дрейфус был приговорен в 1894 г. к пожизненному тюремному заключению за шпионаж в пользу Германии и сослан на Чёртов остров, остров Дявола, близ Кайенны, во Французской Гвиане.

Изолированность, бездействие навевают грустные мысли. О себе и своей жизни в Ялте Антон Павлович говорит так, самохарактеризуя свое состояние: *Ваши письма приходят вовремя, но я отвечаю неаккуратно, потому что в лености житие мое иждих; к вечеру же я всегда бываю болезненно утомлен и потому неразговорчив и не расположен ни к чему серьезному; ...а я именно как раз в хохлацком настроении, когда одолевает тяжелая лень, лень держать в руке перо, лень считать... Вам незнакомо такое настроение. Вы не-, хохол; ...и я влачу жизнь старого холостяка, жизнь не здоровую и не больную, а так себе; я выбит из колеи и почти не работаю. Эта вынужденная праздность и шатанье по курортам хуже всяких бацилл*

Но крымский климат творит поистине чудеса, самочувствие временами улучшается, и настроение у писателя поднимается, что сразу угадывается из писем: *Мое здоровье недурно: Всё лето я чувствовал себя превосходно; был здоров и сыт, как председатель цензурного комитета; У меня такое настроение, что так бы все сидел, писал и посылал на почту рассказы. Очевидно, работать буду; Вчера после твоего отъезда весь вечер сидели у меня гости, сегодня вечером я сам иду на заседание комиссии - и так верч|>сь как белка в колесе.* В такие благоприятные периоды он жаждет общения, призывает к диалогу не как с великим писателем, литератором, и даже не как с врачом: *Забудьте, что я литератор, пишите ко мне как к доктору или лучше - как к больному, и совесть Ваша будет покойна. Вы не станете терзаться, что своими письмами*

отнимаете у великого писателя его столь дорогое время Восприятие мира меняется, самооценка возрастает: так, в телеграмме-поздравлении Вл.И. Немировичу-Данченко А. Чехов желает «побольше таких искренних довольных очарованных друзей как я» (знаки авторские. — Н.В.).

И еще об одной самономинии хочется сказать несколько слов. «Я теперь «марксист», -• пишет Чехов в письме 2630. Л.А. АВИЛОВОЙ от 5 февраля 1899 г. Для верности понимания такого именованя следует напомнить о значительном событии в творческой жизни писателя, произошедшем в 1899 году. Издатель «Нивы» Маркс купил право собственности на все сочинения писателя при его жизни и приступил к изданию полного собрания сочинений.

Выводы. Таким образом, наблюдения над языковым материалом позволили прийти к выводу, что прежде чем приступить к знакомству с А.П. Чеховым как языковой личностью полезно обратиться к самономиниям и самохарактеристикам, которые позволяют глубже понять внутренний мир писателя, поэтому перспективным представляется продолжить знакомство с письмами ялтинского периода и проследить эволюцию самоименований, проанализировать самохарактеристики для представления первого этапа знакомства с языковой личностью писателя.

Список литературы

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. -- М., 1999.
2. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Отв. ред. Д.Н. Шмелев. - М., 1987.
3. Карташкова Ф.И. Номинация в речевом общении /Ф.И, Карташкова: Иван. гос. ун-т. - Иваново, 1999.

Величко Н.В. САМОНОМІНАЦІЇ ТА САМОХАРАКТЕРИСТИКИ В ЛИСТАХ А.П. ЧЕХОВА ЯЛТИНСЬКОГО ПЕРІОДУ (ВЕРЕСЕНЬ 1898 - КВІТЕНЬ 1899 РР.)

У статті проведено аналіз самономінацій і самохарактеристик А.П. Чехова як один з етапів опису мовної особистості письменника на матеріалі його листів ялтинського періоду.

Ключові слова: самономінації, самохарактеристики, мовна особистість, листи

Velichko N. SELF-NOMINATIONS AND SELF-CHARACTERISTICS IN A.P.CHEKHOV'S LETTERS OF YALTA PERIOD (SEPTEMBER 1898 - APRIL 1899)

The article deals with analysis of A.P.Chekhov's self-nominations and self-characteristics as one of stages of the description of the language person based on the materials of his letters of the Yalta period

Key words: self-nominations, selfcharacteristics, the language person, letters

Поступила в редакцію 20.02.2007 г.

УДК 81.411

ТРАДИЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ В ПОВЕСТИ МАРКА ТВЕНА «ПРИНЦ И НИЩИЙ»

Груздева Е.Л.

Казанский государственный университет, г. Казань, Россия

В статье рассматривается влияние идей европейского Просвещения на творчество М. Твена, способы раскрытия жизненных реалий с точки зрения ребенка, соотношение категорий искусственного и естественного.

Ключевые слова: американская литература, реализм, просвещение

«Принц и нищий» (1882) очень непохоже по форме на прежде написанные произведения Марка Твена. Впервые в нем Марк Твен обратился к исторической теме. Исследователи по-разному определяют жанр этого произведения, вслед за Мендельсоном М.О. и Зверевым А.М. мы будем называть это произведение повестью. Цель статьи - рассмотреть влияние идей европейского Просвещения на творчество М. Твена.

Замысел «Принца и нищего» сложился у Твена под влиянием книги английской писательницы Шарлоты Юнг (Yonge) (1823-1901) «Принц и паж» (1865), которая была написана в духе романтизма. Твен создаст реалистическое произведение со сказочными элементами. Сказочная основа повести придает событиям вневременной характер, вносит философский смысл. В этом произведении прослеживается влияние философии Просвещения • автора интересует, каким создала природа человека и как человек меняется под воздействием жизненных обстоятельств. При этом Твен противопоставляет категории искусственного и естественного, иллюзорного и подлинного.

Постановка проблемы. П.В. Баидицын в своем исследовании определяет магистральный сюжет американской литературы 10 века, который основывается на просветительской идее оправдания естественных разумных законов бытия. Этот магистральный сюжет включает в себя такие мотивы и образы: бегство от цивилизации к природе, образы детства и юности, противостояние и сражение героя с целым миром. Марк Твен в своей повести обращается к этому сюжету.

Эта книга была предназначена для детей, при ее создании Марк Твен учитывал детское восприятие (занимательный сюжет, приключения, простой и понятный язык), проверяя его на собственных дочерях. Главными героями повести Твен делает детей. Твен считает детство «естественным состоянием» человека. Дети воспринимают этот мир не так, как видящего взрослые, над которыми довлеют традиционные нормы морали и поведения, социальные условности. Дети могут судить о мире прямолинейно, поступать наивно, они бескорыстны и искренни. Непосредственное и чистое детское сознание становится в этой повести средством познания и отражения жизни.

Взрослые читатели могут понять государственно-правовые (несправедливые законы против бедных) и нравственно-этические проблемы (проблема семейных отношений), которые поднимает Твен в этой книге. Писателю сложно было бы раскрыть эти проблемы в сказочной форме на материале современной ему жизни, поэтому он обращается к периоду средневековья. Исторической основой Твену послужила книга «История Великобритании» (1754-1762) английского философа и историка Дэвида Юма (1711-1776) и исторические хроники Шекспира. Взгляд Твена на историю отличается от романтического (В. Скотт, Ф. Купер) - его интересуют не ключевые и переломные моменты истории (революции, войны), а обыденная жизнь людей в определенную историческую эпоху. В отличие от романтиков Твен не идеализирует средневековье, он иронически относится к рыцарскому роману (образ Майлса Гендона).

События повести происходят в строго определенном пространстве и *времени* - это Англия середины 16 века, период правления короля Генриха VIII и Эдуарда VI. При этом Твен не ставит себе задачу достоверного изложения исторических фактов, он создает обобщенную картину средневековой жизни. Писатель проводит параллель между средневековой Англией и современной ему Америкой: он считает, что психология людей не изменилась с тех пор. В книге о прошлом Твен рассказывает о проблемах современности.

Художественное своеобразие повести придает ирония Твена, доходящую до сарказма, комические приемы гиперболы и контраста, а также такие особенности сюжетного построения, как необычные метаморфозы, неожиданные исполнения заветных желаний, счастливый конец. Для усиления эмоционального воздействия на читателя Твен применяет принцип параллелизма в композиции: при построения глав дано последовательное чередование сцен, изображающих жизнь Тома и Эдуарда.

Как всем известно, сюжетной завязкой повести Твена является необыкновенная встреча двух мальчиков - принца и нищего, которые поменялись одеждой, при этом внешне они были необыкновенно похожи друг на друга. Внешнее *сходство мальчиков* и история с переодеванием имеет символическое значение: титулы и ранги - это всего лишь одежда, которую можно снять и одеть, нечто внешнее, условное. *Одежда* - это условность, которая противоестественно разделяет людей, но от природы все люди равны. Подлинные ценности человека могут скрываться под любой одеждой.

Вместе с одеждой Том и Эдуард поменялись положением в обществе. Маленький король, выбежав за ограду дворца в нищенском одеянии Тома, тотчас же превращается в бесправного нищего, а мальчик с Двора Отбросов становится принцем. Каждый из них попадает в новый для него мир. Твен показывает привычную, обыденную для каждого из героев жизнь с иной точки зрения, таким образом, она становится абсурдной.

Центральный конфликт произведения - коллизия между искусственным и естественным. Это столкновение между фальшивой, противоестественной, враждебной природе человека моралью и естественными, здоровыми нравственными побуждениями человека. Вестминстерский дворец и Двор Отбросов - два мира, между которыми пропасть. Королевский мир - условный, комично-фальшивый (за грамматические ошибки принца секут мальчика *для порки*).

Превращение главных героев изображено у Твена естественно и достоверно. Твен объясняет психологические мотивы поведения героев. *Разные условия жизни* и характеры обоих мальчиков привели их к одной и той же идее - узнать новую грань жизни.

ТРАДИЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ В ПОВЕСТИ МАРКА ТВЕНА «ПРИНЦ И НИЩИЙ»

Том Кенти отличается от обитателей Двора Отбросов. Его родители г- вор и нищенка. Общение с добрым стариком священником Эндрью, выброшенным королем на улицу с ничтожной пенсией, оказано на Тома большое влияние. Священник выступил для Тома в роли просветителя - он научил его читать и писать, латинскому языку, внушал любовь к добру. Том начинает читать книги, фантазировать, он мечтает стать принцем или хотя бы увидеть своими глазами настоящего принца. Но Том гармонично существует в этой среде, потому что другой жизни он не знает.

Эдуард Тюдор, принц Уэльский, вырос в мире утонченности, праздности, лести и не догадывается, что это тепличный, ненастоящий мир. Он даже не подозревает, что есть другая жизнь - порой грубая и жестокая, но в которой бывают простые радости (дом, еда). Он ничего не знает о реальной жизни своего народа, так как живет в искусственно созданном мире благоденствия и процветания. Само его появление на свет было с ликованием встречено- всей Англией. С самого рождения с ним нянчились знатные лорды и леди, он воспринимал это как должное. В результате такого обхождения сложился характер принца - властный, своевольный, смелый, любознательный, увлекающийся.

Эдуард VI, попав в мир Тома Кенти, продолжает вести себя как принц. Но простые англичане не могут относиться к нему как к королевской особе без соблюдения традиционных условностей - богатой одежды, свиты придворных. Они насмехаются и издеваются над ним. Но Эдуард не падает духом, он несколько не опасается за себя, он не верит, что королевской особе может грозить какая-то опасность в собственном государстве. Принц смело переносит все горести и страдания, обрушившиеся на него за стенами дворца. Он даже сам заступает за невинно обиженных (мать Кенти). Его считают сумасшедшим, так же как и Тома Кенти.

Дети легче, чем взрослые, умеют приспособиться к новым обстоятельствам жизни.

Высокое происхождение и благородство души принца помогают ему справиться с жизненными невзгодами. Принц в повести - носитель идей просвещения. Даже когда принца обижают его подданные, он оказывается эмоционально сдержан и анализирует эту ситуацию с рациональной точки зрения. Он прощает жестокое поведение детей из приюта Христовой обители, так как он осознает, что их поведение исходит от необразованности и невоспитанности, и понимает, что скудость ума и сердца происходит от скудных условий жизни. У него не возникает желания мстить своим подданным, когда это вновь будет в его власти. Эдуард верит в возможность вложить в них доброе и созидательное начало. Так, о мальчишках из Христовой обители, которые обидели Эдуарда, он говорит: «Когда я сделаюсь королем, они не только получат от меня пищу и кров, но будут учиться по книгам, так как сытый желудок немного стоит, когда голодают сердце и ум».

В своих странствиях Эдуард встречает персонажей, которые воплощают собой силы добра и зла. Принц полностью ощущает свое новое положение, когда попадает в руки необразованного, не имеющего никаких нравственных и духовных ценностей отца Кенти. Еще ближе опасность приближается к Эдуарду, когда он сталкивается с отшельником в лесу, который хотел отомстить королю за свою неудавшуюся жизнь смертью принца. Даже если зло не угрожает Эдуарду лично, он встречает ни в чем не повинных страдающих людей, которые рассказывают ему о своем горе. Твен заставляет будущего короля на самом себе испытать бесчеловечность и жестокость английских законов. Только так он сможет оценить их справедливость. Эдуард знакомится с

голодом, холодом, нищетой и страданиями народа. При *ни* приобретает жизненный, опыт. Все страдания Эдуарда ведут к обретению человечности.

Эдуард находит покровителей в лице людей, которые живут по *естественным* принципам душевной доброты, любви, великодушия и милосердия. Это фермерша, приютившая несчастного мальчика. Две дочки фермерши - простодушные, наивные девочки, не испорченные цивилизацией. Они верят Эдуарду, что он король, и относятся к нему почтительно.

Самый главный и преданный защитник и покровитель маленького короля - Майлс Гендон. Соблюдая принципы сказочной условности, в истории Твена появляется-дсубрый волшебник в образе Майлса Гендона (Дон Кихот), который помогает принцу преодолеть злые силы (отец Тома и его банда, отшельник).. Майлс Гендон приходит на помощь Эдуарду в самые критические моменты его жизни. Он является преданным защитником и покровителем мальчика, над которым потешается толпа. Майлс Гендон выглядит как средневековый рыцарь - он высокий, сильный, в широкополой шляпе с пером, но потрепанной, со шпагой на боку, но заржавевшей. Рассказ Майлса Гендона о себе — пародия Твена на романтический роман, в котором *действуют злые и* добрые силы (его брат коварным образом занял его место в семье).

Так же как внешне Майлс Гендон отличается от толпы людей, так *отличается его* внутренний мир - он добрый и благородный, не ждет награды за свои поступки, даже когда он узнает правду о Эдуарде. По своему происхождению Майлс Гендон принадлежит к аристократии. Но жизненные обстоятельства вынудили его окунуться в жизнь простых людей. Жизненный принцип Майлса Гендона - служить добру и бороться со злом. Не желая еще больше травмировать больную психику мальчика, как думает о принце Майлс Гендон, он принимает правила его игры: спрашивает разрешение сидеть в присутствии английского короля, Эдуард посвящает его в рыцари, возводит в титул графа. При этом Майлс Гендон даже не может предположить, что перед ним настоящий король. Майлс Гендон, жалея несчастного мальчика, начинает служить своему королю - «владыке царства Снов и Теней». Эдуард воспринимает эту службу всерьез.

В повести присутствует мотив пути, дороги. Герои постоянно передвигаются, нигде не оставаясь надолго. Принц Эдуард на протяжении всего повествования пытается попасть во дворец, цель путешествия Майлса Гендона - его родовой замок. Том совершает нравственное путешествие, кроме того, он часто подходит к окну дворца и смотрит на большую дорогу, ему хочется принять участие в ее кипучей жизни. В своих путешествиях мальчики приобретают жизненный опыт.

Том Кенти, оставшись в королевских покоях в одежде принца, первоначально очень боится встречи с великими обитателями дворца, начинает убеждать их в том, что он нищий, и ведет себя очень неуверенно. Но никто не наказывает его, как он ожидал, за проникновение во дворец. Он оказывается запертым в золотой клетке и мечтает вырваться на волю. Его лишь так же, как и Эдуарда, все признают сумасшедшим. Но Генрих VIII, считая его своим сыном, приказывает Тому скрывать свой недуг. Том не может послушаться приказания короля.

Том попадает в искусственный мир, где естественный уклад человеческой жизни подменен маскарадом, участниками которого являются придворные. При изображении придворных Твен использует прием комической условности (наследственный подвязыватель салфетки, наследственный чесальщик носа - природа человека не

ТРАДИЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ В ПОВЕСТИ МАРКА ТВЕНА «ПРИНЦ И НИЩИЙ»

поддается искусственным обрядам, она прорывается сквозь них). Твен сознательно нарушает правдоподобие ради достижения наибольшего комического впечатления. Нагнетая и сгущая условные детали, Твен не заботился, чтобы этому безоговорочно поверили читатели. Его целью было показать абсурдность устройства придворной жизни. Дворцовые ритуалы кажутся Тому бессмысленными, ненужными. Вторжение здравого смысла Тома в мир нелепых, искусственных отношений усугубляет комическое впечатление.

Тому даже во дворце мир улицы и простого народа остается интересен. Том обладает непосредственным взглядом на мир, здравым смыслом, самобытным мышлением, внутренней свободой. Именно с ЭТИХ позиций он судит человека, которого несправедливо обвинили в убийстве, и женщину, которую обвинили в вызове-бури. Во дворце все восхищены его мудростью и решимостью. Придворные решили даже, что принц выздоровел.

Свою новую роль Том воспринимает как игру, ему даже очень хочется, чтобы его в его новом статусе увидели друзья из Двора Отбросов. Сначала Том мучается выполнением придворного этикета. Во дворце Том оказывается лишен свободного и естественного поведения, его утомляет, что слуги пытаются опередить все его действия: «Как еще эти люди не возьмутся дышать за меня!» Том все лучше осваивается в новой для него обстановке, начинает понимать преимущества своего нового положения и все больше увлекается игрой в принца. Том начинает править с позиций здравого смысла он пытается сократить расходы на содержание королевского двора: «Нам следует снять домик поменьше и распустить большинство наших слуг, которые оказывают нам такие услуги, какие нужны разве что кукле, не имеющей ни рассудка, ни рук, чтобы самой управиться со своими делами». Он не замечает, как со временем он перешеголял настоящего принца в количестве слуг и нарядов. Том увлекается своей поддельной жизнью, забыв об истинной. Но встреча с матерью на коронационном шествии возвращает Тома в реальность - все почести оказались ненастоящими, искусственными, на самом деле они оказаны другому человеку. А Том как был, так и остался нищим. Тому стало стыдно за свой поступок, когда он сделал вид, что не признал свою мать.

Том очень обрадовался, когда узнал, что мир дворца - это не только мир взрослых, там есть и дети. Том познакомился с двумя маленькими леди - сестрами принца и с Гэмфри - мальчиком *для порки*, с которым Тому очень нравится играть. С ними Том легко находит общий язык. Но в то же время Том использует их и для своей цели: от них он узнает много сведений о этикете и ритуалах жизни во дворце.

Каждая игра имеет свой конец. Том и Эдуард вернулись, каждый в свой реальный мир. Но необычные приключения изменили их характер, их взгляд на мир.

Выводы. В заключение можно сказать, что Марк Твен раскрывает в своей книге процесс становления личности человека. Сознание героев сказки Твена меняется под влиянием необычных условий жизни, в которые они попадают. Такой романтический прием Твен использует для воплощения в своем произведении идеалов Просвещения - свободы, равенства и счастья людей. В образах детей повести «Принц и нищий» по-особому, по-американски, преломились принципы просветительской мысли с тенденциями 19 века - в них естественное сознание сочетается с американским практицизмом. В США становится популярной практическая философия разумности и полезности. Так, уже с самого своего рождения юный американский герой соединил в себе черты естественного, природного человека и деловитого, практичного,

Твену близки идеалы Просвещения, они совпадают с рациональной основой реализма, в русле которого протекает творчество американского писателя. В современной Твену Америке реализовались идеи естественности, простоты жизни. Средневековая Европа для представителя Нового Света является воплощением фальши, условности, искусственности. Твену, как представителю молодой Америки, в которой жизнь построена на принципах разумного начала и практичности, были неприемлемы средневековые пережитки Европы.

**Груздева О.О. ТРАДИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРОСВІТИ У ПОВІСТІ
МАРКА ТВЕНА "ПРИНЦ І ЖЕБРАК"**

У статті розглянуто вплив європейської Просвіти на творчість Марка Твена, способи розкриття життєвих реалій з точки зору дитини, співвідношення категорій! штучного та природного.

Ключові слова: американська, література, реалізм, просвіта

**Gruzdeva E.A. TRADITIONS OF EUROPEAN AGE OF
ENLIGHTENMENT IN THE NOVEL THE PRINCE AND THE PAUPER BY
MARK TWAIN**

In the article the influence of European Age of Enlightenment on the works of Mark Twain is investigated. Methods of revealing life-realities from the point of view of a child and correlation of artificial and natural categories are under discussion

Key words: American literature, realism, The Age of Enlightenment

Поступила в редакцію 26.02 2007 з

УДК: 821.161.2:82.09:82 - 31

ВОЛОДИМИР КРЕКОТЕНЬ - ДОСЛІДНИК ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НОВЕЛИ

Денисенко О. В.

*Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій, м. Запоріжжя,
Україна*

*У статті розглядається вплив українського вченого Володимира Крекотня на
вивчення української малої прози XVII-XVIII ст.*

Ключові слова: *белетристика, новелістичні вкраплення, перекладна
література, новела, жанр*

Розвиток української медієвістики нерозривно пов'язаний із іменем Володимира Івановича Крекотня. Видатний спеціаліст з історії давнього українського письменства понад сорок років досліджував пам'ятки давнини і залишив помітний слід у формуванні й утвердженні нової, сучасної історії давньої української літератури. Мета статті - розглянути вплив українського вченого Володимира Крекотня на вивчення української малої прози XVII-XVIII ст.

В. І. Крекотень систематично й послідовно опрацьовував давні рукописи й стародруки, підготував фундаментальні наукові видання корпусу силабічної української поезії другої половини XVI-XVII ст., оповідної прози Антонія Радивиловського, барокової поезії Івана Величковського, антології української байки XVII-XVIII ст. та збірному тому українського письменства XVII ст. В. І. Крекотень захоплено працював над давніми текстами, вмів їх професійно читати й переконливо визначати їхнє місце в історико-літературному процесі. Широка ерудиція, енциклопедична освіченість, глибока інтуїція філолога дозволяли йому вільно орієнтуватися у літературному процесі XI -XVIII ст., робити свої відкриття невідомих імен і текстів, по-новому аналізувати літературні явища і факти. В. Крекотень був філологом-давником за покликанням, самовіддано любив свою професію, не відав тимчасових захоплень.

Крекотень Володимир Іванович з 1955 до 1958 р. навчався в аспірантурі Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН України під науковим керівництвом акад. О. І. Білецького. Після аспірантури, з 1958 р. і до останніх днів життя, працював в Інституті літератури на посадах молодшого, старшого і провідного наукового співробітника. Кандидатську дисертацію на тему „Оповідні елементи творів Антонія Радивиловського (з історії української оповідної прози другої половини XVII ст.)” захистив у 1963 р. Доктором філологічних наук став у 1992 р. за дисертацію „Становлення поетичних форм в українській літературі XVII ст.”, захищену у формі наукової доповіді.

За цими скупими біографічними даними криється велике творче життя, насичене як радістю наукових здобутків, так і тяжкими переживаннями, яких йому було відміряно злочинною тоталітарною системою більше ніж достатньо. Своїм флегматичним характером, філософським поглядом на життя, залюбленістю у ненависну систему

старовину, скептичним ставленням до ідеологічної метушні, пристосуванства, паразитування в науці він не вписувався в коло тих псевдовчених, які своє наукове безсилля прикривали видимістю громадської роботи і пильно стояли на сторожі ідеологічних догм. Він органічно не сприймав імітації роботи, поверховості, біялітературного галасу і чванства.

Недруги, партійні активісти постійно тероризували його за громадську пасивність, ніколи не розуміли його високого покликання, блаї ородства, справжньої шляхетності. Він мав свою громадянську позицію, був щирим українським патріотом, вболівав за долю Української Держави і української культури, орієнтувався на молоді демократичні сили, входив до оточення інтелектуалів-шістдесятників. На початку 70-х рр., коли в Україні почалося полювання на відьом, наймити від ідеології вирішили розправитися з відомим ученим, обвинувативши його у зв'язках з дисидентами, й позбавили роботи в інституті. Лише після численних проробок і повторного голосування на вченій раді він був залишений в інституті, але переведений на найнижчу посаду - молодшого наукового співробітника. Пильне око ділків від науки постійно стежило за ним, його принижували, не давали творчо працювати, аж поки з кінця 70-х рр. не настали зміни в інституті і В. Кречотень утвердився як видатний вчений-медієвіст.

Володимирові Івановичу на диво пощастило на вчителів. Ще в університеті його наставниками були акад. О. Білецький, чл.-кор. АН України проф. С. І. Маслов і проф. О. Назаревський. Саме вони прищепили своєму студентові, а згодом аспірантові любов до давнього письменства, смак до пошукової роботи, почуття поваги до своїх попередників. Під їхнім доброзичливим керівництвом В. Кречотень досить рано ввійшов у велику науку, ще студентом почав друкуватися. Першою його публікацією була курсова робота „Поезії Івана Франка російською мовою“, вміщена в ж. „Вітчизна“, № 11 за 1953 р. Так само була опублікована і його дипломна робота „Сатирична типізація в поемі Шевченка «Сон» («У всякого своя доля...»)", обсягом 4 арк., у збірнику праць V Шевченківської наукової конференції (1957). Якщо ці перші поважні публікації були даниною університетським студіям, то в аспірантурі В. Кречотень цілком зосереджується на давній літературі і тут виявляє себе як талановитий дослідник, що звертається до джерел і знаходить у них свою провідну тему. Такою темою для В. Кречотня стала ораторсько-проповідницька проза XVII-XVIII ст., яку він ретельно досліджував.

Виділення белетристики як самостійного виду художньої прози, домінування нового літературного напрямку бароко, збагачення літератури новими гемами, сюжетами, героями сприяло зародженню малих жанрових форм розважально-повчального характеру, на позначення яких В. Кречотень застосував термін „новелістика“.

Досі ця галузь української літературної спадщини спеціально не вивчалася, оскільки вона довгий час розчинялася у загальних поняттях „белетристика“, „житійна літератури“, „ораторська проза“. Давні новели відносили до повістей, байок, притч.

Ці твори входили до складу таких збірників, як „Римські діяння“, „Велике зеркало“, „Звізда пресвітла“, знаходимо їх і в обрамлених повістях типу „Варлаама та Иоасаф“, „Калілі і Дімні“, „Сімох мудреців“. Є вони у „Записках“ Петра Могили, у збірниках українських авторів „Небо нове“, „Скарбниця потрібна“, „Душі людей померлих“ Іоанікія Г'ялятовського, „Огородок Марії Богородиці“ Ангонія Радивиловського, „Руно орошенное“ Дмитрія Туптала, у творах Івана Величковського, „Странствованіях“ Василя Григоровича-Барського. Новели зустрічаються також у збірниках, укладених західноєвропейськими та польськими авторами і повністю чи частково засвоєних в Україні. Це, наприклад, „Забавні часи“ Лодовіко Гвіччардіні та „Апофегми“ Беняша

ВОЛОДИМИР КРЕКОТЕНЬ - ДОСЛІДНИК ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НОВЕЛИ

Будного, „Фацеції, або жарти польські". Подаються вони також у „Літописі" Самійла Величка та найрізноманітніших збірниках, випадкових за складом.

Відсутність системного аналізу процесу зародження і еволюції давньої української новелістики створює серйозні труднощі у вивченні та розкритті усього літературного процесу XVII-XVIII ст. На сьогодні в Україні відома лише одна монографія, у якій простежено витоки вітчизняної новелістики на прикладі творчості А. Радивилівського. Це вищезгадана праця вченого-медієвіста В. Кречотня „Оповідання Антонія Радивилівського: З історії української новелістики XVII ст.", яка частково заповнює лакуну щодо комплексного дослідження процесу функціонування давньої новелістики.

У численних працях, присвячених українській новелі, домінує думка про те, що цей літературний жанр в Україні формується лише наприкінці XIX - на початку XX ст., що як самостійне явище словесної творчості для української літератури XVII-XVIII ст. він не характерний і що у тогочасній писемності відбувається лише кристалізація його окремих елементів. Таке ставлення пояснюється відсутністю спеціальних досліджень. Але глибше, скрупульозніше, детальніше вивчення давньої новели дозволяє розглядати її як окремий жанр і виокремлювати як спеціальний об'єкт збирання та дослідження.

Досліджуючи літературний процес XVII ст., В. Кречотень підкреслював, що у цей період „література починає виходити за межі поліфункціональної писемності і набувати самостійного значення — розвиток її світських і власне естетичних функцій відображається у специфічно художній тематиці..., посилюється зацікавленість реальними предметами зображення; виробляються відповідні форми і способи зображення цих предметів; визначаються і утверджуються в правах власне художні роди і види (жанри) літературної творчості".

Значним внеском В. Кречотня в українську медієвістику є підготовлена ним книга „Байки в українській літературі XVII-XVIII ст." (К.: Наукова думка, 1963. - 13 арк.), яка по суті є відкриттям, оскільки вперше у такому майже вичерпному обсязі автор досліджує і подає за першоджерелами (рукописами й стародруками) тексти байок, культивованих в українській літературі XVII-XVIII ст. Опрацьовуючи світові байкові сюжети (античних, італійських, французьких та інших авторів), українські літератори XVII-XVIII ст. вводили своє письменство у світовий контекст,

Грунтовною є праця В. Кречотня про художність давньої української прози. Вчений простежив розвиток образно-стильової системи у всіх прозових жанрах XVII-XVIII ст., найбільше в історичній прозі козацькому літописанні. Тут розмова і про художній портрет та пейзаж, про батальні сцени й натюрморт, про філософські й ліричні відступи, про художні тропи, індивідуальний стиль та ін. В. Кречотень ретельно опрацював весь комплекс художніх засобів, якими користувався український автор XVII-XVIII ст., завдяки яким його твір набув літературної форми. Дослідження В. Кречотня є по-справжньому новаторським, вперше в історії давньої української літератури вчений по-новому прочитав тексти творів, головну увагу зосередив на художньому образі. Це опубліковане чверть століття тому, дослідження В. Кречотня не втратило свого наукового значення. Воно лягло в основу видання вибраних праць вченого.

В. Кречотень намагався донести твори давнього письменства до сучасного читача. Для полегшення сприйняття він в окремих науково-популярних виданнях („Українська література XVII ст.") транскрибував тексти сучасним правописом, чим робив доступнішим зміст творів. Високої оцінки заслуговують професійно виконані ним переклади із староукраїнської мови на сучасну.

Книгу „Оповідання Антонія Радивилівського. З історії української новелістики XVII ст." (К.: Наукова думка, 1983) присвятив „Незабутньому вчителю - академіку Олександрові Івановичу Білецькому".

Денисенко О.В

Крім названих основних книг і циклів досліджень, В. Кречотень надрукував у періодичній і науковій пресі понад сто статей, розвідок, рецензій, матеріалів. Усі вони засвідчують різнобічні і глибокі інтереси їх автора, які зосереджувалися переважно навколо океану давнього письменства. Сотні статей про давні українські твори та їх відомих і анонімних авторів написав він для „Української Радянської Енциклопедії" та „Української Літературної Енциклопедії", над ними працював до самозабуття і з належною науковою віддачею.

Скромний у побуті, непомітний між людьми, В. Кречотень повністю присвятив себе науці і не мислив свого існування поза давньою літературою. Прихильники доброзичливо називали його „академіком" й ніяк не могли дочекатися, коли він нарешті стане доктором наук. Трохи огрядний, повільний у рухах, маломовний, він ніколи й нікуди не спішив, умів вислухати співрозмовника, говорив з ним повільно й по суті. Його не цікавили „світські" бесіди, модна нині політика, ніхто ніколи не чув, щоб він підвищував голос або когось обмовляв, він був зразком витриманості, спокою, наукової діловитості.

В. Кречотень не претендував ні на звання генератора ідей, ні на лідера. Він чорно працював усе життя. Цим одержимим ставленням до праці, заражав усіх, хто з ним трудився поряд. З гумором ставився до всезнайоких, базіків і ЯЛОВИХ геніїв.

Оцінювати однозначно великий науковий доробок В. Кречотня в царині медієвістики ще передчасно. Та немає сумніву, що в його особі маємо чесний, сильний і самобутній талант. Він був вродженим давником, свідомим свого покликання. Його наукова творчість, разом із творчістю талановитого старшого колеги Леоніда Махновця, заповнила ту прогалину, що утворилася в українській медієвістиці після відходу старшого покоління вчених, яке формувалося ще з початку ХХ ст. Своє життєве надзавдання В. Кречотень виконав з честю, він був і лишається одним із провідних українських учених-медієвістів Другої половини ХХ ст. Його праці непідвладні часу, бо в них немає ні дилетантського верхоглядства, ні політичної кон'юнктури. [Де - вчений академічної школи, який гідно й успішно продовжив традиції старого академічного літературознавства і своєю понад сорокарічною працею спричинився до розбудови сучасного наукового літературознавства.

Його учні - доктор філологічних наук М. Сулима, кандидат філологічних наук М. Андрущенко та інші вчені гідно продовжують справу свого вчителя, вони не тільки активно і плідно працюють в царині медієвістики, а й прищеплюють любов до давньої літератури вже своїм учням.

**Денисенко О.В. ВЛАДИМИР КРЕКОТЕНЬ - ИССЛЕДОВАТЕЛЬ
ДРЕВНЕЙ УКРАИНСКОЙ НОВЕЛЛЫ**

В статье рассматривается влияние украинского учёного — Владимира Кречотня на изучение украинской малой прозы XVII-XVIII вв.

Ключевые слова: *беллетристика, новеллистические вставки, переводная литература, новелла, жанр*

**Denisenko O.V. VLADIMIR KREKOTEN - THE RESEARCHER OF
ANCIENT UKRAINIAN SHORT - STORY**

This article shows the research work made by Vladimir Krekoten in the field of ancient Ukrainian short - story.

Key words: *a genre, the collection of the ancient, "short story", orator's prose, the translation literature*

Поступила до редакції 15.02. 2007 р.

УДК 929УМЕР + 821.512.145

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИЗУЧЕННОСТИ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА АШЫК УМЕРА (НА ОСНОВЕ РАБОТ КРЫМСКОТАТАРСКИХ, РУССКИХ, УКРАИНСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ)

Кадырова У.Р.

*РВУЗ «Крымский инженерно-педагогический университет»,
г. Симферополь, Украина*

В статье дана хронология исследования, посвященных жизни и творчеству одного из выдающихся представителей тюркской литературы - Ашык Умера, уточнены дискуссионные факты его биографии (дата, место рожденья и смерти)

Ключевые слова: средневековая литература, ашык, ашыкская литература, биография, библиография, историография

Изучение жизненного пути поэта является одним из важных этапов исследования творческой биографии автора. Основной *целью данной статьи* является анализ биографических сведений и составление библиографии трудов, связанных с именем и творчеством выдающегося крымского поэта, ярчайшего представителя так называемой поэзии саза - Ашык Умера (ум. в I 707). Работа основана на исследовании материалов российских, крымскотатарских и украинских ученых. В области изучения личности Ашык Умера весомый вклад сделан турецкими учеными. Основное содержание их исследований было освещено нами в статье «Творчество Ашык Умера: библиографический аспект (на основе исследований турецких ученых)». В продолжение предыдущей темы в данной работе детализируются важнейшие вопросы библиографии, и, кроме этого, отдельно рассматривается проблематика даты, места рождения и захоронения поэта.

Постановка проблемы. В России творчество Ашык Умера изучено Ф. Домбровским и Х. Короглы. В 1848 году в журнале «Современник» (Санкт-Петербург) была опубликована статья этнографа Феликса Домбровского. В ней приводится легенда об Ашык Умере, записанная со слов крымских татар жителей г. Кезлев (ныне г. Евпатория). По легенде Ашык Умер родился в Крыму, в семье бедного ремесленника. Родители, не желая, чтобы сын занимался делом отца, отдают его в «мектебе». После его окончания Умер поступает в медресе, впрочем не имея никакого желания учиться. «Пороков за Ашик Умером никаких не водилось, кроме одного, что он не чувствовал никакой охоты к учению; завеем тем, по настоянию Абла-Бекир-эфенди, он продолжал посещать *медресе* и зевать, слушая бесконечные, глубокомысленные толкования мудеррисов, а в свободные часы бродить по кладбищу, находившемуся подле медресе и соединенной с ним «Джума-Джами» [7, с. 19]. Однажды, гуляя по кладбищу, Ашык Умер, «упоенный прохладой вечера и роскошной картиной природы, присел на один надгробный

памятник и погрузился в глубокую думу» [7, с. 19]. Прозвучал призыв к *молитве*, Ашык Умер совершил намаз, «молитва благотельно подействовала на удрученную горем душу» [7, с. 19]. Но, вспомнив о медресе, он горько заплакал, стал призывать *Исрафила* (ангела смерти), *чтобы он забрал его душу, наконец*, утомленный, заснул глубоким сном.

Дальше автор описывает сон, который привиделся Ашык Умеру. Во сне прекрасная юная гурия, спустившись с небес и держа в руках саз, говорит ему: «Не ропщи на судьбу, ты - ее избранный. Отныне перед твоею мудростью устыдятся и замолчат все мудрые. Возьми этот саз, как заветный тельсим (талисман), *и береги* его как зеницу ока. Ты будешь услаждать жизнь правоверных божественными песнями и поучать их истинам Ислама» [7, с. 21]. Очнувшийся после этих слов *Ашык Умер* находит подле себя саз. Вернувшись же а медресе, поражает всех своими познаниями в Исламе.

Ашык Умер покидает стены медресе и, посещая многолюдные кофейни, своей поэзией и игрой на сазе пытается привить людям любовь, к прекрасному. К тому времени родители его умерли, оставаться в родном городе он не хотел, «*потому что шейхи и мудеррисы, пристыженные им так нечаянно, не могли питать к нему доброго расположения (...)* он оставил родимый город, и вскоре слава его *распространилась по всему мусульманскому миру*» [7, с. 22]. Заканчивается предание словами: «Жил (Ашык Умер) до глубокой старости, но где умер и погребен, никому неизвестно» [7, с. 22].

Предание, записанное Ф. Домбровским, по сей день остается основным источником для исследования жизни Ашык Умера.

Второй половиной XIX в. датируются первые исследования творчества поэта и в крымскотатарском литературоведении, В 1894 году Исмаил Гаспринский издает книгу «Ашыкъ Умернинъ диваны» («Диван Ашык Умера»), состоящую из 105 стихотворений.

Последующие сведения об Ашык Умере в крымскотатарской литературе были опубликованы только через 75 лет, эти материалы стали фундаментом для дальнейших литературоведческих изысканий. В этой связи, в первую очередь, необходимо упомянуть имя известного крымскотатарского поэта и литератора Эшрефа Шемьи-заде. В его книгах и статьях имеются такие факты, которых нет в турецких источниках. В 1969 году в нескольких номерах газеты «Ленин байрагы» он публикует статью «Ашыкъ Умер», где приводит услышанные в детстве факты об Ашык Умере, останавливается на легендах, отражающих отношение народа к своему знаменитому соотечественнику-поэту, пишет о местонахождении и объемах наиболее важных рукописных сборников с его стихами, подробно останавливается на фактах жизни. Относительно последнего сказано, в частности, что рожден Ашык Умер приблизительно в 1621 году в г. Кезлев и умер там же в 1707 году. Дата смерти литературоведом приведена (без указания источника) на основании известной хронограммы (тарих), написанной на смерть Ашык Умера османским поэтом Ускударлы Мевлеви Хасибом.

Помимо этого, в статье *присутствуют сведения* о могиле поэта и источнике (чещме), находящемся рядом на Карантинной Косе. Данный источник (чещме) в течение Длительного времени был местом паломничества для крымских мусульман, а также гостей Крыма.

Автор анализирует *творчество Ашык Умера*, говорит о его влиянии на крымскотатарскую литературу, отмечает, что на сегодняшний день имеется немало народных Песен, текстами которых являются произведения поэта.

Впрочем, наиболее важным аспектом статьи является полевой материал, собранный 3. Шемьи-заде из уст стариков и коренных жителей Евпатории [14, }, }4, 16 января].

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИЗУЧЕННОСТИ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА АШЫК УМЕРА...

Статья Э. Шемьи-заде, вызвавшая интерес среди крымскотатарского, и не только, населения Узбекистана, была впоследствии повторно издана (с некоторыми исправлениями и дополнениями) в сборниках «Омюр ве яратыджылыкь» и «Эдебий ве тенкьидий макъалелер». В 1974 году вышла в свет книга Э. Шемьи-заде «Омюр ве яратыджылыкь» («Жизнь и творчество») [16]. Источник повторяет всю информацию, отраженную в газете «Ленин байрагы» в рамках одной статьи «Шаир Ашыкъ Умер ве онынъ классик эдебиятымыздаки ери» («Поэт Ашыкъ Умер и его место в нашей классической литературе»). Прилагается 22 стихотворения поэта и словарь трудных слов. Позднее, в 2000 году, данная статья, без стихотворений и словаря, войдет в книгу «Эдебий ве тенкьидий макъалелер» («Литературные и критические статьи») [15].

После этого в крымскотатарской печати появился целый ряд статей, посвященных жизни и творчеству Ашыкъ Умера. В 1974 году Басыром Гафаровым и Лютфие Меметовой в 3-м номере журнала «Йылдыз» напечатана статья «Ашыкъ Умер» [6]. Годом рождения авторами указан 1621-й, местом рождения - г. Гёзлев в Крыму. В статье отражен анализ творчества поэта, описана тематика произведений, влияние и занимаемое место в литературе. В конце приводится 12 стихотворений Ашыкъ Умера и словарь трудных слов [6, с. 128-137].

В 1983 году Басыр Гафар в журнале «Йылдыз» (№4) публикует статью «Ашыкъ Умер бизим заманымызда» («Ашыкъ Умер в наше время») [5]. Статья носит не библиографический характер, а раскрывает особенности поэзии Ашыкъ Умера. Опираясь на диван, опубликованный И. Гаспринским в 1894 году, ученый перечисляет жанры и формы, используемые Ашыкъ Умером, уделяет внимание языку, мастерству, влиянию и вкладу поэта в развитие литературы [5, с. 139-140].

В этом же году в Москве вышла в свет книга под названием «Турецкая ашыкская поэзия» [9]. Ашыкъ Умер отмечен как самый прославленный народный поэт XVII века. Указано, что поэт¹ родился в I пол. XVII в., место рождения - местечко Гёзлев в окрестностях турецкого города Коиья. Последнее основывалось на мнении некоторых турецких ученых (ничем не подтвержденным) о том, что Ашыкъ Умер был уроженцем именно коийского Гёзлеве. К слову, присутствовало еще одно мнение, что поэт, кроме того, был рожден в местечке Гёзлев, находящемся в окрестностях г. Айдына. Факты ничем не аргументированы. Датой смерти отмечен 1707 год [9, с. 189]. В книге читателю предлагается 10 стихотворений, переведенных на русский язык [9, с. 111-120].

В журнале «Йылдыз» (№1) за 1985 год напечатана статья Зии Аксакова «Халкъ вариети» («Достояние народа») [1]. В статье рассмотрен новый аспект творчества Ашыкъ Умера. В частности, автор отмечает, что при переводе стихотворений форма должна подчиняться грамматике: «Переводчики при переводе стихотворений Ашыкъ Умера должны обращать внимание не только на группу слов, но и на грамматико-синтаксические особенности этих слов и выражений поэта» [1, с. 66-73].

В 1988 и 1990 годах увидели свет подготовленные Ризой Фазылом 2 тома стихотворений Ашыкъ Умера [2]. В этом издании стихи Ашыкъ Умера приводятся как в оригинале, так и в вариантах, приближенных к современному крымскотатарскому языку (то есть сложные арабские и персидские слова автора упрощаются и так предоставляются вниманию читателя). Первая книга начинается вступительным словом Э. Шемьи-заде «Шаир Ашыкъ Умер ве онынъ классик эдебиятымызда ери» («Поэт Ашыкъ Умер и его место в нашей классической литературе») [2, 1, с. 5-20]. Данная статья была опубликована в книге «Омюр ве яратыджылыкь» («Жизнь и творчество») [16] в

1974 году. Вторая книга начинается вступительной статьей Басыра *Гафарова* «Ашыкъ Умер ~ халкъ цшири» («Ашык Умер - народный поэт») [2, II, с. 5-10]. Эта работа - дополненный вариант статьи за 1980 г., которая была издана в журнале «Иылдыз».

В последующем процесс изучения творчества Ашык Умера, поиск его новых произведений, их транслитерация и анализ был продолжен.

В антологии «Tiirkiye diymdaki Turk Edebiyatları Antolojisi: 13 cilt Kinm Turk-Tatar edebiyatı» («Антологии тюркских литератур от начала до нашего времени, 13 том Крымскотатарская литература»), изданной при участии крымскотатарских исследователей в 1997 году в Анкаре, Ашык Умеру отводится значительное место. Возможным местом рождения поэта, без отданного предпочтения, предложены три вышеперечисленных варианта. Дата смерти - 1707 г., Стамбул. В конце статьи даны 20 стихотворений, текст которых взят из книги Шукри Эльчина «Agik.Oteg» [17, с.276-284].

Во 2-м номере журнала «Иылдыз» за 1999 год напечатана статья Р. Фазыла «Ашыкъ Умер». В статье речь идет о жизни, творчестве поэта, о том, в каких *источниках* можно найти информацию о нем. В конце статьи приводятся фрагменты из произведения Ашык Умера «Шайрنامه» [11]. Данная работа в несколько дополненном виде (отмечено, в частности, что стихи Ашык Умера стали частью фольклора [11, с. 64-68]) и под названием «Саз шаири Ашыкъ Умер» вошла в книгу того же автора «Ирмакълар» («Источники»), вышедшую в 2002 году.

В книге Т.Б. Усеинова «Къырымтатар эдебиятынынъ орта асырлар *девири*» («Средневековый период крымскотатарской литературы»), изданной в 1999 году, приведены краткие биографические сведения об Ашык Умере. Отмечено, что поэт родился приблизительно в 1630-х годах в Крыму, умер же в 1707 г. в Турции и похоронен в Стамбуле (Емиш искеле). Последнее, вероятно, основывалось на турецких источниках. После *библиографических* сведений автором даны 19 произведений Ашык Умера [10, с. 75-90].

В том же году выходит в свет подготовленная Н. Абдульвапом и С. Дружининым антология «Гульшен хаяллары» - «Грезы розового сада» [4]. Местом рождения Ашык Умера указан г. Гёзлев, Крым, год рождения 1621 (?), место и год смерти - 1707-й в родном городе. В антологии даны русские переводы произведений Ашык Умера. Эти переводы очень важны для ознакомления русского читателя с творчеством поэта [4, с. 80-81].

В книге Риза Фазыла и Сафтера Нагаева «Къырымтатар эдебиятынъ тарихы» («История крымскотатарской литературы»), изданной в 2001 году, также упоминается о жизни и творчестве Ашык Умера. Авторы отмечают, что Ашык Умер родился в 1621-м и умер в 1707 году в г. Гёзлев Крыма. Статья посвящена жизни, *изученности творчества* и влиянию поэта на крымскотатарскую литературу [13, с. 98-111].

В 2002 году вышла в свет книга Ризы Фазыла «Ирмакълар» («Источники»). Статья «Саз шаири Ашыкъ Умер» («Поэт саза Ашык Умер»), как было отмечено ранее, дополненный вариант работы 1999 года. Автор, оставляя предыдущую статью без изменения, глубже характеризует влияние Ашык Умера на крымскотатарскую литературу [12, с. 64-68].

В 2003 году издана антология крымскотатарской литературы XIII-XX вв. «Окрушина сонця» - «Кунештен бир парча», подготовленная Ю. Кандымом и М. Мирошниченко. В антологии даны четыре произведения Ашык Умера, переведенные на украинский язык [8, с. 120-127]. В разделе «Автори антології» об Ашык Умере

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИЗУЧЕННОСТИ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА АШЫК УМЕРА...

сказано, что родом он из г. Гёзлев Крыма, родился в 1621 году, умер в 1707 г. в родном городе [8, с. 771-772].

В том же году в книге Н. Абдульвапа и С. Дружинина «Грёзы любви» приводятся переводы 9-ти стихотворений поэта на русский язык [3, с. 37-45]. Перед тем как останавливаться на произведениях Ашык Умера, авторы дают общие сведения о жизни и творчестве поэта. Место рождения и смерти - г. Гёзлев, Крым: год рождения - 1621?; год смерти - 1707-й [3, с. 36].

В 2003 году проживающий в Нью-Йорке представитель крымскотатарской диаспоры Фикрет Юртер в седьмом номере журнала «Vigik» («Единство») опубликовал сведения о поэте. Во вводной статье «Aşık Otæg» («Ашык Умер») дана информация, ранее опубликованная в предыдущих источниках. Датой рождения приблизительно отмечен 1621 год, место рождения - г. Гёзлев, Крым; умер поэт в 1707 году, похоронен на Карантинной Косе [18, с. 110]. К статье приложена фотокопия оригинала дивана Ашык Умера (около 100 стихотворений), находящегося в музее Мевляна г. Конья [18, с. 109-145]. Вводная статья, по нашему мнению, опирается на труды Э. Шемьи-заде: используются те же отрывки стихотворений, что даны в статьях газеты «Ленин байрагы» за 1969 год [14].

Выводы. Изучению жизни и творчества Ашык Умера в крымскотатарской, русской и украинской литературе посвящено немало исследований. Среди русских исследователей хотелось бы отметить работу Ф. Домбровского, вклад которого в крымскотатарскую литературу значителен. Из крымскотатарских ученых важное место занимают работы Э. Шемьи-заде, в которых автор, в частности, приводит воспоминания крымских татар - коренных евпаторийцев о жизни и месте захоронения поэта. Поскольку могила не сохранилась, эти воспоминания приобретают особую ценность. Труды Р. Фазыла по изучению творчества Ашык Умера дают нам возможность глубоко и подробно проанализировать особенности поэтики поэта. Нельзя не отметить вклад Н. Абдульвапа и С. Дружинина, Ю. Кандыма и М. Мирошниченко в попытку ознакомить русского и украинского читателя с богатым наследием Ашык Умера.

Относительно проблемы даты, места рождения и захоронения поэта можно сделать следующий вывод. По преданию, записанному Ф. Домбровским, Ашык Умер является уроженцем крымского города Гёзлеве, относительно же места и даты смерти информация отсутствует. Автором книги «Турецкая ашыкская поэзия» отмечено, что Ашык Умер родом из местечка Гезлев г. Конья. Как было отмечено выше, данная информация была свойственна 30-м годам XX века, и на сегодняшний день она может считаться устаревшей.

Многие крымскотатарские исследователи считают, что рожден Ашык Умер в г. Гезлев именно Крыма в 1 половине XVII века. Точный год рождения неизвестен, однако фигурируют 1621-й и 1630-е, впрочем, без ссылок на источники. Место и год смерти - родной город Гёзлеве, 1707-й, место захоронения - Карантинная Коса. Данный год смерти представляется наиболее убедительным, так как опирается на сведения посмертной хронограммы.

Список литературы

1. Акьсаков З. Ашыкь Умер // Йылдыз. - 1985. - №1. - С. 66 -73.
2. Ашыкь Умер. Тертип ве терджиме этиджи Риза Фазыл. I джылт. Ашыкь Умер. Шиирлер ве гъазеллер. - Ташкент; Гъафур Гъулам адына эдебият ве санъат нешрияты, 1988. 472 с.; II джылт. Ашыкь Умер. Ашыкьнынъ йырлары. - Ташкент; Гъафур Гъулам адына эдебият ве санъат нешрияты, 1990. - 496 с.
3. Грѣзы любви. Поэзия крымских ханов и поэтов их круга. / Сост., коммент. и послес-л. Н. Абдульваапа, пер. С. Дружинина. - Симферополь; Изд. «Доля», 2003. - 71 с.
4. Грезы розового сада (Из средневековой крымскотатарской классической поэзии) / Сост., коммент. и послесл. Н. Абдульваапа, пер. С. Дружинина - Симферополь; *Сонат*, 1999. - 88 с.
5. Гъафар Б. Ашыкь Умер бизим заманымызда // Йылдыз. - 1983. - №4. - С. 139 -140.
6. Гъафаров Б., Меметова Л. Ашыкь Умер // Йылдыз. — 1980. - №3. - С. 128 -137.
7. Домбровский Ф. Ашикь - Умерь. Крымскотатарское предание. // Современник - 1848. - К«5. - С. 15-23.
8. Окрушина сонця; Антологія кримськотаг. поезії XIII -XX ст. / Київ; Голов, спеціаліз. ред. літ. мовами наї меншин України, 2003. - 792 с.
9. Турецкая ашыкская поэзия / Сост. предисл. и коммент. Х. Короглы. -- М; Художественная литература, 1983.-192 с.
10. Усеинов Т. Б. Къырымтатар эдебиятыннынъ ортаасырлар девирини. - Симферополь: Къырымдевокъувпеднешир, 1999. - 176 с.
11. Фазыш Р. Ашыкь Умер // Йылдыз. - 1999. - №2. - С. 48 -53.
12. Фазылов Р. Саз шаири Ашыкь Умер / Ирмакълар. Эдебий макъалелер, очерклер, хатырлар. левхалар. - Симферополь: Къырымдевокъувпеднешир, 2002. С. 64 -68.
13. Фазылов Р., Нагаев С. Къырымтатар эдебиятыннынъ тарихы. Къыскъа бир назар. — Симферополь¹ Къырымдевокъувпеднешир, 200). - 640 с.
14. Шемьи-заде Э. Ашыкь Умер // Ленин байрагы. - 1969. - 11, 14, 16 января.
15. Шемьи-заде Э. Шаир Ашыкь Умер ве онынъ классик эдебиятымыздаки ери / Эдебий ве тенкъидий макъалелер. - Симферополь; Доля. - 2000. - С. 5 -36.
16. Шемьи-заде Э. Омюр ве ярзтыджылыкь. Эдебий макъалелер - Ташкент: Гъафур Гъулам адына эдебият весанъат нешрияты, 1974 - 148 с.
17. AŞik Omer/Ba^langigmdan giinumiiizgekadarTQrkiyedijindaki I urk edebiyatlan amolojisr 13 cilt Kinnm Turk-Tatar edebiyah. - Ankara: Kiiltiir Bakanligi, 1997. - S. 276 -284.
18. Yurter F. AŞik Omer ve Divam'nm ash / Birlik. - 2003. - №7. - S 109-145.

Кадырова У.Р. БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ВІВЧЕНОСТІ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ АШИК УМЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ПРАЦЬ КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ, РОСІЙСЬКИХ, УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ)

У статті подано хронологічний огляд дослідження, присвяченого життю та творчості одного з видатних представників тюркської літератури Ашик Умера. Також вивчені дискусійні факти його біографі (дата, місце народження та смерті)

Ключові слова: література середньовіччя, ашик, ашикська література, біографія, бібліографія, історіографія

Kadirava U.R. THE BIBLIOGRAPHICAL ASPECT OF ASHYK UMER'S LIFE AND CREATIVE WORK THAT WAS STUDIED (ACCORDING TO THE WORKS OF CRIMEAN TATAR, RUSSIAN AND UKRAINIAN SCIENTIST)

The article deals with the chronological review of researches dedicated to the life and creative works of Ashyk Umer. The debatable facts of his biography (date and place of birth and death) are analyzed in the article as well.

Key worth: medieval literature, ashyk, ashyk literature, biography, bibliography, historiography

Поступила в редакцію 08.02. . 2007 е.

УДК 130.2:378

ИГРА КАК СРЕДСТВО ПРЕОДОЛЕНИЯ БИНАРИЗМА

Мизрахи М.В.

*Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского,
г. Симферополь, Украина*

Работа посвящена исследованию феномена игры как средства преодоления бинаризма в рамках проекта постнеклассической философии. Актуальность исследования обусловлена анализом современных тенденций развития философской и культурологической мысли, связанных с реабилитацией различных игровых концепций.

Ключевые слова: *постмодернизм, игра, бинаризм, структура, субъект*

Постановка проблемы. Программа постмодернизма декларировала преодоление традиции бинаризма, на которой основывался классический тип рациональности. Организация мыслительного пространства представляется теоретикам постмодернизма как осуществляемая вне бинарных оппозиций, наглядно демонстрирующих тоталитарный характер традиционной метафизики (то есть имманентное превосходство одного из крайних членов оппозиции). Можно сказать, что, наметившись еще в русле постструктуралистских исканий, критика бинаризма стала лейтмотивом философии постмодерна. Цель статьи - исследование феномена игры как средства преодоления бинаризма в рамках проекта постнеклассической философии.

На волне преодоления бинаризма закономерно (в самых разных проявлениях) актуализируется апелляция к феномену игры как к явному воплощению взаимопроникновения противоположностей, дестабилизации всякой иерархии. Игра синкретична по своей сути. В игре органично переплетаются эмоциональное напряжение (связанное с тем, что игра никогда не имеет вычисляемого алгоритма, несмотря на заданные рамки игрового пространства и времени) и релаксация. В этом феномене слиты профанное и сакральное начала, свобода от стереотипов социальной реальности и нормативность разыгрываемых ролей, упорядоченность и нарушение порядка. Благодаря особой, присущей ей замкнутой двойственности, игра отменяет законы повседневности (экехерия во время Олимпийских игр, разрушение иерархии во время карнавала). Амбивалентность игры, обеспеченная парадоксами самих ее оснований, стала фундаментом, на котором выстраивалась постмодернистская критика бинаризма. Русский исследователь постмодернизма Илья Петрович Ильин обращает внимание на этот факт в несколько ином контексте: «В наше время чуть ли не каждый исследователь в царстве вакхического, или, лучше сказать, дионисийского постмодернизма просто в обязательном порядке примеряет на себя карнавальный костюм «человека играющего» Хейзинги, создавая себе модный имидж *theoreticus Iudens*» [2, с. 202].

Дискредитация бинаризма начинается с пересмотра представлений о структуре в постструктуралистско-деконструктивистско-постмодернистском комплексе идей.

Концепт игры структуры фиксирует решительный отказ от представления о структуре как образовании, предполагающем некие атрибутивные конфигурации или состояния. В рамках теории деконструкции Жака Дерриды осуществляется критический анализ самой «структурность структуры», происходит так называемая децентрация. Суть и назначение центра структуры переосмысливается. В структурализме под центром понималось нечто, что балансирует, организует, управляет структурой, позволяет ей сохранять целостность при некотором внешнем воздействии, которое приводит ее в динамическое состояние. Деррида же называет центром то, что изнутри обеспечивает аутокреативность структуры, ее нестабильную самоорганизацию. Центр в теории постструктурализма опосредуется Принципиальная незавершенность, нестабильность и изменчивость структуры постулируется в концепте ризомы, в текстологическом проекте Ролана Барта, в проекте шизоанализа Феликса Гваттари и Жюльена Делеза. Все эти исследования фиксируют качественный потенциал структуры именно в игре.

Пересматривая субъект-объектную оппозицию, постмодернизм продвигает парадигмальную установку на «смерть субъекта», опять-таки игровым способом (утверждением случайности явления «я»). Сначала Мишель Фуко, за ним Ролан Барр Юлия Кристева и другие утверждают, что субъект сам по себе (трансцендентальный субъект) не существует. Предельно упрощая, можно сказать, что постмодернизм производит редукцию субъекта до носителя самодовлеющей реальности языка.

Более наглядная модель преодоления бинаризма предложена литературным постмодернизмом, в частности американским литературоведом Лесли Фидлером в работе «Пересекайте рвы, засыпайте границы» и итальянским литератором и теоретиком постмодернизма Умберто Эко в романе «Имя розы». Эти авторы ставят проблему разрушения границ между элитарной и массовой культурами в рамках преодоления принципов модернизма и через обращение к игре, средствами пасташи, карнавализации, поскольку они обогащают область репрезентации. Метаязыковые игры (цитации, интертексты, пародии, пасташи) являются в данном случае средством преодоления бинаризма как символа прошлого (модернизма). В одном из параграфов «Комментариев к «Имени розы»» («Постмодернизм, ирония, занимательность») Умберто Эко пишет: «Исторический авангард (однако в данном случае я беру и авангард как метаисторическую категорию) хочет откеститься от прошлого. «Долой лунный свет!» - футуристский лозунг - типичная программа любого авангарда; надо только заменять «лунный свет» любыми другими подходящими словесными блоками. Авангард разрушает, деформирует прошлое. [...] Авангард не останавливается: разрушает образ, отменяет образ, доходит до абстракции, до безобразности, до чистого холста, до дырки в холсте, до сожженного холста [...] Но наступает предел, когда авангарду (модернизму) дальше идти некуда, поскольку он пришел к созданию метаязыка, описывающего невозможные тексты (что есть концептуальное искусство). Постмодернизм - это ответ модернизму: раз уж прошлое невозможно уничтожить, ибо его уничтожение ведет к немоте, его нужно переосмыслить, иронично, без наивности» [4, с. 89]. Через иронию и игру постмодернизм декларирует демократизацию искусства, частично или полностью нивелируя эстетическую и прочие его функции.

Приведем еще один пример. В борьбе с феноменом бинаризма постмодернизм столкнулся с «догматическим» отношением классической философии к системе «субъект-познание-мир». Категория истинности проблематизируется. В философии Мишеля Фуко для этой проблематизации задаются следующие вехи: воля к истине

ИГРА КАК СРЕДСТВО ПРЕОДОЛЕНИЯ БИНАРИЗМА

(в классической философии) и забота об истине (в философии постмодернизма). Принципиально линейная воля к истине организована сообразно нормам и стандартам конкретной культуры. По своей сути она тоталитарна. Забота об истине многомерна, она нормативно плюральна, динамична, она утверждает процессуальность, не акцентируя результат. Забота об истине нелинейна, свободна и креативна и имеет ярко выраженный игровой характер.

Выводы. Поливалентный и многомерный феномен игры в проекте постмодернизма тесно связан с попытками преодоления бинаризма как свидетельства догматического характера классической философии. Однако постмодернизм не раскрывает культуросозидательного потенциала игры, которым она наделена в исследовании Йохана Хейзинги. На волне критики постмодернизма (Юрген Хабермас, Карл Апель) обращение к игре принимает совершенно новую форму. В трактовке современной философии игра становится средством реабилитации рациональности (в рамках концепта коммуникативной рациональности)

Список литературы

1. Деррида Ж. Структура, знак и игра в дискурсе гуманитарных наук // Деррида Ж, Письмо и различие - М, 2000
1. Ильин И.П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа ~М: Интрада. 1998.
3. Фуко М. ВОЛЯ К ИСТИНЕ; по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет. Пер. с франц. - М: Касталь, 1996.
4. Эко У. Заметки на полях «Имени розы» // Иностранная литература. - 1988. - № 10.

Мизрахі М. В. ГРА ЯК ЗАСІБ ЗДОЛАННЯ БІНАРІЗМУ

Робота присвячена дослідженню феномена гри в постнекласичній філософії. Актуальність дослідження зумовлена аналізом сучасних тенденцій розвитку сфер філософії та культурології, пов'язаних з реабілітацією ігрових концепцій

Ключові слова: постмодернізм, гра, бинаризм, структура, суб'єкт

Mizrakhi M. THE GAME AS AN INSTRUMENT OF BINARISM NEGOTIATION

This investigation is devoted to the phenomenon of game in postmodernism. The game is considered to be a powerful instrument used to negotiate binarism. The current importance of this problem ties in the analysis of up-to-date philosophical tendencies related to rehabilitation of game concepts

Key words: postmodernism, game, binarism, structure, subject

Поступила в редакцію 16.03.2007 г.

УДК 81.411

ТРАГЕДИЙНА КАРТИНА СВІТУ В П'ЄСАХ ШЕКСПІРА: МЕТОДИКА ПОЕТИКО-КОГНІТИВНОГО АНАЛІЗУ

Ніконова В.Г

*Дніпропетровський університет економіки та права, м. Дніпропетровськ,
Україна*

Стаття містить процедури поетико-когнітивного аналізу картини світу в трагедіях Шекспіра, яка уявляється як сукупність мовних і ментальних структур художнього світу письменника.

Ключові слова: трагедійна картина світу, художній концепт

Поняття „картина світу”, що належить нині до фундаментальних наукових понять як у філософії (Г.А.Брутян, Р.І.Павільоніс та ін.), так і в лінгвістиці (Ю.Д.Апресян, І.Я.Гальперін, Ю.М.Караулов, Г.В.Колшанський, В.І.Постовалова, Б.О.Серебренников, О.С.Кубрякова, В.М.Телія та ін.), виражає найсуттєвіші характеристики людини, її буття, її взаємозв'язки з позамовною дійсністю. У кожній самостійній сфері суспільної свідомості - міфології, релігії, філософії, науці існують власні засоби світосприйняття, свої „призми”, через які людина бачить світ. Власне кажучи, існує стільки картин світу, скільки є „світів”, тобто форм матерії в земному і космічному просторі. Ситуація плюралізму картин світу (художніх світобачень) існує й у мистецтві. Особливими мовними світами є стилі мови: нейтральний („нульовий”) стиль, з одного боку, і публіцистичний, науковий, діловий стилі, а також мова художньої літератури - з іншого. Художні картини світу розрізняються **залежно** від літературних течій та напрямів, можуть бути індивідуально-авторськими, жанровими тощо. Визначення засад моделювання художньої картини світу, що є одним із *актуальних* завдань *сучасної* лінгвопоетики, потребує комплексного підходу, який би поєднував лінгвістичні методи дослідження з літературознавчими.

Метою статті є викладення методики поетико-когнітивного аналізу картини світу, якою вона постає в трагедіях Шекспіра. Визначена мета зумовлює вирішення таких *завдань*: 1) показати специфіку художньої картини світу у драматичних творах, зокрема у трагедіях; 2) розкрити процедури поетико-когнітивного аналізу трагедійної картини світу на прикладі фрагменту з трагедії В. Шекспіра «Гамлет».

Постановка проблеми. Картина світу, зображена в художньому творі, відзначається специфікою в системі картин світу, оскільки є мовною репрезентацією поетичного світобачення митця. Створювана в текстах однієї людини, представника народу, „поетична картина світу є індивідуально-авторською, вона в значній мірі є суб'єктивною і містить у собі риси мовної особистості її творця. Це образ світу, сконструйований кризь призму свідомості і мови поета, він є результатом його духовної діяльності. Матеріальним вираженням поетичної картини світу є твори поета, їх єдиний текстовий простір” [1, с. 122]. Під *картиною світу в художньому творі* розуміємо результат складного процесу словесно-образотворчої діяльності письменника з метою

відображення реальної дійсності або її фрагменту. У художній картині світу засобами мистецтва слова виражається характер художнього мислення автора, його особиста інтерпретація **Світу**, його ідеологія та бачення речей і подій, утілюється національне сприйняття ^навколишнього світу. Мова, у якій відбивається особистість письменника-творця, є головним засобом утворення художньої картини світу, при цьому художня картина світу є¹ вторинною, двічі опосередкованою мовою та індивідуально-авторською концептуальною картиною світу. Письменник, носій і творець національної культури мови, користується загальнонародною мовою свого часу, відбираючи, комбінуючи і поєднуючи різні засоби словникового складу і граматичного строю своєї рідної мови. Цей творчий процес обумовлюється багатьма факторами, серед яких - культура національної мови і соціально-історичний контекст відповідної епохи, рівень розвитку суспільної думки й естетична культура сприймаючого середовища, поетика національної літератури і літературний стиль епохи, закони словесно-образотворчого мистецтва (жанр, сюжет, художній час, метод художнього зображення дійсності), особливості і міра таланту самого письменника, його морально-естетична позиція (тобто ідейна, політична, соціальна, філософська і моральна спрямованість його естетичних ідей).

Розподіл драматургії як специфічного виду мистецтва на три жанри в їх історичному розвитку - драму, комедію, трагедію - обумовлює виділення різновидів художньої картини світу залежно від жанрової специфіки драматургічних текстів. Так, картина світу в трагедії вважається **трагедійною картиною світу**. Оскільки текст трагедії - це багатоаспектний феномен, у якому виділяються різні аспекти дослідження як лінгвістичного, так і літературознавчого планів, трагедійна картина світу, якою вона постає, наприклад у п'єсах Шекспіра, є сукупністю мовних і ментальних структур художнього **світу** письменника як результат складного процесу індивідуально-авторської інтерпретації реального світу, обумовленого історичними й культурними традиціями епохи Ренесансу, а також вимогами жанру трагедії як типу тексту. Трагедійна картина світу, таким чином, уявляється як багаторівнева структура, складниками якої є жанровий, текстовий, мовний і концептуальний рівні.

Така багатоаспектність трагедійної картини світу в поетиці Шекспіра потребує різнобічного філологічного аналізу авторського тексту, який би поєднував лінгвістичні методи, що охоплюють усі рівні аналізу самого художнього тексту, з літературознавчими, котрі пов'язані з виходом за межі тексту в область філософії, історії, естетики. Оскільки аналіз трагедійної картини світу є неможливим без досліджень з психології та психоаналізу, з соціології та етнології, з філософії та історії, з лінгвістики та риторики, пропонуємо комплексний **поетико-когнітивний** підхід до аналізу авторського тексту, тому що поетика співвідноситься з кожною із цих дисциплін. Основою такого підходу є положення лінгвопоетики, що інтегрують різні методики літературознавчого й лінгвістичного аналізів художнього тексту, переломлені крізь призму когнітивної парадигми. Поетико-когнітивний підхід передбачає проведення дослідження у двох різноспрямованих напрямках: перший, **жанр - текст - мова**, на якому розглядаються особливості трагедійної картини світу на жанровому, текстовому і мовному рівнях, і другий, **концепт - концептуальна схема - смисл**, що ставить за мету виявлення концептуальних пріоритетів письменника і веде до глибшого розуміння твору і позиції автора. Дослідження трагедійної картини світу на чотирьох рівнях жанровому, текстовому, мовному та концептуальному у його переломленні до трагедій Шекспіра передбачає сім етапів аналізу

Перший етап. Виокремлення у трагедіях Шекспіра ключових фрагментів тексту, що відбивають драматично напружені ситуації, - *трагедійно маркованих контекстів*. Для таких ситуацій є характерним усвідомлення героєм тяжкості власного становища і відповідальності завдань, що стоять перед ним; *виношування і здійснення персонажем* планів кривавих злодіянь; руйнування надій і життєвих ідеалів героя; зіткнення персонажів; загибель героя й ін. Виокремлення трагедійно маркованих контекстів у трагедіях Шекспіра обумовлюється як формальними, так і змістовними показниками. *Формальним показником* є обсяг контексту, визначення якого *зумовлюється природою* шекспірівського драматургічного тексту, структурною будовою його творів, яка найбільш повно розкривається в архітектоніко-мовленнєвих формах драм Шекспіра: діалозі та монологі. *Змістовним показником* є наявність теми контексту, що являє собою його згорнутий і узагальнений зміст і може бути розгорнута в певну кількість *підтем* - тематичних ліній, які розвиваються у фрагментах трагедійно маркованого контексту. При цьому в одному трагедійно маркованому контексті може реалізуватися одна чи декілька тематичних ліній, які мають різні схеми розвитку. Наприклад, відомий монолог Гамлета "to be or not to be..." [3, с. 82] вважається трагедійно маркованим контекстом, тому що у його межах розвивається одна тема: розчарований у житті, що втратило всі юнацькі ілюзії й ідеали, Гамлет задумується про даремність людського існування, шукає заспокоєння в смерті.

Другий етап. Виявлення шляхом інформаційного стиснення трагедійно маркованого контексту *тематичних ліній*, як його найбільш концептуально навантажених фрагментів, та дослідження *мовних засобів* їх репрезентації. Так, у зазначеному монологі Гамлета послідовно розвиваються три тематичні лінії: „життя як ворожа людині сила“; „смерть як спокійний сон“; „страх людей перед тим, що буде після смерті, як причина того, що люди не квапляться розстатися з життям“. З одного боку, життя з усіма його тяготами, які нестерпним тягарем лежать на плечах нещасливих, зображується як ворожа людині сила (*this mortal coil, the slings and arrows of outrageous fortune, the thousands natural shocks*). З іншого боку, смерть, що сприймається просто як ослаблення напруги, відмовлення від боротьби, вважається як спокійний сон (*sleep of death, consummation devoutly to be wished, quietus*). Однак яким би спокійним і бажаним не уявлявся кінець, Гамлет знаходить ту причину, що утримує людей, змушує їх не квапитися розстатися з життям, - страх перед тим, що буде після смерті: ніхто не знає, чи буде там краще або гірше, ніж на землі, тому що жоден мандрівник не повертався з тієї невідомої країни (*the undiscovered country from whose bourn no traveler returns*). Ця невідомість і сумніви зупиняють нас, перетворюючи всіх нас на боягузів (*conscience does make cowards of us all*), і змушують терпіти відомі нам лиха, ніж прагнути до незвіданого (*bear those ills we have than fly to others that we know not of*).

Третій етап. Аналіз мовних засобів репрезентації тематичних ліній у трагедійно маркованому контексті та виділення серед них *ключового елементу*, компонент якого може бути використаний як імовірне найменування *тематичної домінанти* контексту, та *сміслових корелятів*, що не містять у своєму складі такої лексеми. Ключові елементи та смислові кореляти - це смислові центри трагедійно маркованих контекстів, і є концептуально значущими у відтворенні трагедійної картини світу. Так, перша тематична лінія у монологі Гамлета „життя як ворожа людині сила“ реалізується у ключовому елементі *To be, or not to be — that is the question* („Чи бути, чи не бути - ось питання“ [2, с. 54]), тому що слово *to be* („бути“) у його складі синонімічно пов'язано зі словом „жити“ як імовірним найменуванням тематичної домінанти „життя“. Смислові кореляти виражаються лексико-фразеологічними тропами, серед яких виділяються:

метафора: *the slings and arrows of outrageous fortune* („юстрі стріли долі"), *the whips and scorns of time* („бичі й наруги часу"), *who would these fardels bear to grunt and sweat under a weary life* („хто стогнав би під тягарем життя і піт свій лив"), *to shuffle off this mortal coil* („позбутися земних суєт"), *the pangs of despis'd love* („відштовхнута любов"); метонімія: *the oppressor's wrong* („властей сваволя"), *the proud man's contumely* („гордія зневаги"), *the law's delay* („тяганина суду"), *the insolence of office* („несправедливість чиновників"); гіпербола: *a sea of troubles* („море лих"), *the, thousand natural shocks that flesh is heir to* („страждання плоті"); персоніфікація (*the spurns that patient merit of the unworthy takes* („з чесноти скромної безчесний глум"), *there's the respect that makes calamity of so long life* („через це живуть напасті наші стільки літ").

Ключовим елементом другої тематичної лінії - „смерть як спокійний сон" - *to die - to sleep* („заснути, вмерти"), що співвідноситься зі смисловими корелятами: *'tis a consummation devoutly to be wish'd* („Чи не жаданий для нас такий кінець?"); *by a sleep to say we end the heartache* („вічний сон врятує, із серця вийме біль"); *to sleep - perchance to dream* („І спати. Може, й снитися?"); *in that sleep of death what dreams may come* („які нам сни присняться після смерті").

Третя тематична лінія - „жах людей перед тим, що буде після смерті" • виражається ключовим елементом: *the dread of something after death puzzles the will* („коли б не страх після смерті <...> страх цей нас безволить") та смисловими корелятами: *the undiscover'd country, from whose bourn no traveller returns* („гой край незнаний, звідки ще ніхто не повертався"), *conscience does make cowards of us all* („страх цей нас безволить"), *thus the native hue of resolution is sicklied o'er with the pale, cast of thought* („яскраві барви нашої відваги і від роздумів втрачають колір свій"), *enterprises of great pith and moment with this regard their currents turn awry and lose the name of action* («а наміри високі, ледь зродившись, вмирають, ще не втілюючись у дію»).

Четвертий етап. Аналіз розгортання семантики ключових елементів у результаті їх взаємодії з корелятивними засобами мовної репрезентації тематичної домінанти у трагедійно маркованому контексті • смисловими корелятами. Характер семантичних зв'язків ключового елементу зі смисловими корелятами обумовлює механізм утворення картини світу в трагедіях Шекспіра. Так, смислові кореляти у першій тематичній лінії наведеного контексту з трагедії „Гамлет", змальовуючи всі тяготи життя, які нестерпним тягарем лежать на плечах людей, поєднуються з ключовим елементом відношеннями уподібнення: *the slings and arrows of outrageous fortune, the whips and scorns of time; a sea of troubles; the thousand natural shocks that flesh is heir to; to shuffle off this mortal coil. who would these fardels bear to grunt and sweat under a weary life;* та відношеннями конкретизації: *the pangs of despis'd love, the oppressor's wrong; the proud man's contumely; the law's delay; the insolence of office, the spurns that patient merit of the unworthy takes* У результаті актуалізації семантики смислових корелятив життя вбачається як ворожа людині сила. Смерть, навпаки, вважається як спокійний сон. У другій тематичній лінії смислові кореляти доповнюють ключовий елемент тому смерть уявляється не тільки як сон (*by a sleep to say we end the heartache*), а й як бачення снів (*to sleep - perchance to dream; in that sleep of death what dreams may come*). У третій тематичній лінії між ключовим елементом *the dread of something after death puzzles the will* і смисловими корелятами встановлюються причинно-наслідкові відношення (*the undiscover'd country, from whose bourn no traveller returns*) і відношення результату (*conscience does make cowards of us all; thus the native hue of resolution is sicklied o'er with the pale cast of thought; enterprises of great pith and moment with this regard their currents turn awry and*

lose the name of action). Тобто смислові кореляти виражають ту причину, що утримує людей, змушує їх не квапитися розставатися з життям.

П'ятий етап. Виділення у складі ключового елементу *тематичного слова*, що може бути використане на позначення тематичної домінанти. Найменування тематичної домінанти контексту є підставою для виокремлення відповідного *художнього концепту* як базового елементу поетичного світобачення Шекспіра. Так, третя тематична домінанта позначається тематичним словом *dread* («жах»), що є у складі відповідного ключового елементу: *the dread of something after death puzzles the will*. Найменування другої тематичної домінанти визначається шляхом добору однокореневої лексеми *death* до тематичного слова *to die* („вмерти“) у складі ключового елементу (*to die - to sleep*). Вживання лексеми *life* („життя“) на позначення першої тематичної домінанти пояснюється можливістю встановлення асоціативних зв'язків між значенням цієї лексеми і тематичним словом *to be* („бути“) у складі ключового елементу (*to be, or not to be — that is the question*). На основі зазначених найменувань тематичних домінант контексту - *life, death, dread* - виділяємо художні концепти ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ЖАХ, що є вербалізованими у наведеному контексті з трагедії „Гамлет“.

Шостий етап. Реконструкція концептуальних схем словесних поетичних образів (метафори, метонімії, оксиморона), що вербалізують художні концепти у ключових елементах та їх смислових корелятах у трагедійно маркованих контекстах, У монолозі Гамлета реконструйовано такі концептуальні метафоричні схеми:

ЖИТТЯ Є УДАРИ (*slings and arrows of outrageous fortune; the whips and scorns of lime; the thousand natural shocks that flesh is heir to*); ЖИТТЯ Є СТРАЖДАННЯ (*heartache; the pangs of despis'd love*); ЖИТТЯ Є МОРЕ (*a sea of troubles, calamity of so long life*); ЖИТТЯ Є ВАЖКА НОУЖА (*who would these fardels bear; to grunt and sweat under a weary life*); ЖИТТЯ Є НЕСПРАВЕДЛИВІСТЬ (*th' oppressor's wrong, the proud man's contumely; the law's delay; the insolence of office; the spurns that patient merit of th' unworthy takes*); ЖИТТЯ Є ТЛІННА ОБОЛОНКА (*we have, shuffled off this mortal coil*).

СМЕРТЬ Є СОН (*to die - to sleep; sleep of death*); СМЕРТЬ Є ЗАБУТТЯ (*to sleep - perchance to dream*); СМЕРТЬ Є СПОКІЙ (*he himself might his quietus make with a bare bodkin; consummation devoutly to be wished*); СМЕРТЬ Є ВІДПРАВЛЕННЯ У НЕВІДОМУ КРАЇНУ (*the undiscover'd country from whose bourn no traveller returns, than fly to others that we know not of*).

ЖАХ Є ПРИЧИНА БОЯГУЗТВА (*conscience does make cowards of us all*); ЖАХ Є ПРИЧИНА НЕРІШУЧОСТІ (*the native hue of resolution is sicklied o'er with the pale, cast of thought*); ЖАХ Є ПРИЧИНА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ (*enterprises of great pith and moment with this regard their currents turn awry and lose the name of action*).

Сьомий етап. Систематизація концептуальних тропів та подання змісту художнього концепту через його *смислові атрибути*. Так, у результаті асоціативного осмислення концептуальних метафор, реконструйованих у монолозі Гамлета, виділяються смислові атрибути зазначених художніх концептів:

ЖИТТЯ: жорстокість (ЖИТТЯ Є УДАРИ, ЖИТТЯ Є СТРАЖДАННЯ); важкість (ЖИТТЯ Є МОРЕ, ЖИТТЯ Є ВАЖКА НОША); несправедливість (ЖИТТЯ Є НЕСПРАВЕДЛИВІСТЬ); недовговічність, швидкоплинність (ЖИТТЯ Є ТЛІННА ОБОЛОНКА).

СМЕРТЬ: спокій (СМЕРТЬ Є СОН, СМЕРТЬ Є ЗАБУТТЯ, СМЕРТЬ Є СПОКІЙ); невідомість, невизначеність (СМЕРТЬ Є ВІДПРАВЛЕННЯ У НЕВІДОМУ КРАЇНУ).

ЖАХ: боягузтво (ЖАХ Є ПРИЧИНА БОЯГУЗТВА); нерішучість (ЖАХ Є ПРИЧИНА НЕРІШУЧОСТІ); бездіяльність (ЖАХ Є ПРИЧИНА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ).

ТРАГЕДИЙНА КАРТИНА СВІТУ В П'ЄСАХ ШЕКСПІРА...

Художній концепт не є сумою цих складників, а їхньою нерозривною єдністю, яка ґрунтується на їх поняттєвій / асоціативній спільності. Визначення семантичних / логічних зв'язків між смисловими атрибутами концепту, а також між самими концептами в концептуальному просторі трагедій Шекспіра веде до глибшого розуміння позиції автора, особливостей індивідуально-авторського світосприйняття.

Висновки. Таким чином, трагедійна картина світу, інтерпретована з позицій когнітивної парадигми, являє собою сукупність мовних і ментальних структур художнього світу письменника. Застосування запропонованої методики поетико-когнітивного аналізу трагедійної картини світу в поезиці Шекспіра вимагає урахування колективної етнічної свідомості шекспірівської епохи, стилістичних умовностей жанру гуманістичної драми XVI-XVII ст., особливостей літературних напрямів (класицизм, романтизм, маньєризм, бароко), що синтезовані у творчості Шекспіра, і загального стилю літератури тієї епохи -- поезики Відродження. Розкриття зазначених аспектів уможливує, розуміння вербальних засобів, що створюють трагедійно марковані контексти, виявлення системи художніх концептів, що є характерними для ідіостилю письменника, усвідомлення ієрархії концептів у трагедійній картині світу та визначення закономірностей її організації, що веде, врешті-решт, до побудови більш складного ментального утворення - концептуального • простору трагічного - комплексної когнітивної структури авторської свідомості, дослідження якої й становить подальшу перспективу наукового пошуку.

Список літератури

1. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика. Учебное пособие.--Минск ТетраСистемс, 2004. -25.5 с.
2. Гамлет, принц Датський // Твори в шести томах / Пер з ані т. К . Дніпро. 1 980. - 1.5/ Рен. тому ЕГВ.Контілов. - С. 6 - 11 8.
3. Hamlet // The Complete Works of William Shakespeare / by Richard Grant White. - In 12 vol N. Y.; The Uri-ty Society, 1 899. - Vol. XI. - P. 25 - 1 59.

Никонова В.Г. ТРАГЕДИЙНАЯ КАРТИНА МИРА В ПЬЕСАХ ШЕКСПИРА: МЕТОДИКА ПОЭТИКО-КОГНИТИВНОГО АНАЛИЗА

В статье описываются процедуры поэтико-когнитивного анализа картины мира в трагедиях Шекспира, которая представляется как совокупность языковых и ментальных структур художественного мира писателя

Ключевые слова: трагедийная картина мира, худож. естественный концепт

Nikonova V.G. THE WORLD PICTURE IN SHAKESPEARE'S TRAGEDIES: THE MULTISTAGE TECHNIQUE OF COGNITIVE-POETIC ANALYSIS

The article focuses on the multistage, technique of cognitive-poetic analysis of the world picture in Shakespeare's tragedies which is presented as a unity of lingual and mental structures of Shakespeare's artistic world

Key words: the picture of the world in tragedies, literary concept

Поступила до редакції 14.03.2007р.

УДК 802.0-73

ВРЕМЯ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОЕ VS АВТОРСКОЕ: TEMPUS DE RE VS DE DICTO

Обелец Ю.А.

Одесский национальный университет им. Й.И. Мечникова, г. Одесса, Украина

В статье обсуждается оппозиция сюжетного настоящего и авторского времени в художественном тексте. Первое организует темпоральную структуру возможного мира, созданного автором. Второе вторгается в художественный мир и представляет реальное время материального мира писателя. Столкновение повествовательных и личных авторских времён (de re vs de. dicto) и миров обнажает артефактность воображаемого мира художественной прозы.

Ключевые слова: время повествования, авторское время

Постановка проблемы. На факт открытого вмешательства автора, находящегося вне художественного мира и его времени, в сюжетное настоящее литературоведы и критики обратили внимание давно, анализируя классическую прозу XIX в. [5, с.269] с её частыми авторскими обращениями непосредственно к читателю, как это имеет место, например, у Диккенса: *As the course of this tale requires that we should become acquainted, somewhere hereabout, with a few particulars connected with the domestic economy of Mr Sampson Brass, and as a more convenient place than the present is not likely to occur for that purpose, we takejhe jrierufly^ecufefpthe hand, and springing with him into the air < . > alight with him upon the pavement of Bevis Marks (CCS, 285)* Цель статьи - представить оппозицию сюжетного настоящего и авторского времени в художественном тексте.

Своей серией статей 50-х годов XX века Э. Бенвенист положил начало рассмотрению субъективности в языке [1, с.293], которое разделяет говорящего как *реальное лицо*, существующее до и после акта говорения, и *субъект высказывания*, который «приобретает существование только потому и только тогда, когда состоялся акт высказывания и не существует до этого акта» [9, с. 17-18]. Соответственно, время говорения/писания, т.е. момент речи - *de dicto*, • никогда не совпадает «с временем, отраженным в написанном» [19, с.362], с временем *de re*, ибо первое связано с непосредственным «речевым актом - иллокуционным актом, происходящим при акте говорения или писания» [6, с.294], а второе - с более или менее отдаленным результатом акта. В определенном смысле их различие можно сравнить с дихотомией «непосредственного сознания - сознания того, что происходит здесь и сейчас, и сознания удаленного - воспоминания или воображения» [18, с.38-41]. Действительно, «Писать (говорить) означает мысленно линейно выстраивать перед собой внеязыковое событие, с которым мы всегда во временном несоответствии - слово всегда запаздывает» [13, с.87].

О «раздвоении нарратива на акт высказывания и само высказывание» [14, с.68], на «момент, фиксируемый в высказывании, и момент речи» [17, с.40] «повествовательное время и авторское время» [10. с.7] говорят и отечественные, и зарубежные

исследователи, предлагая, помимо уже приведенных, еще ряд обозначений для расслоения сюжетного настоящего: *time in the text creator's world vs time in the text world* [23, с.13]; *speech time vs reference time and event time* [21, с.47]; *discursive time - the representation of time with respect to the instance of enunciation* [20, с.318] *vs the story line time* [22, с.204]; «время рассказывания vs время рассказа» [7, с.83] и т.д.

Независимо от используемой терминологии, все исследователи отмечают непосредственное включение внетекстового мира автора в вымышленный мир текста. Имея своим референтом тему высказывания, подобные включения относятся к «метатекстовым элементам, которые, хотя и являются инородным телом основного текста» [4, с.404], тем не менее «проясняют его семантический узор, соединяют различные его элементы, усиливают, скрепляют. Иногда их можно выдернуть, не повредив остального. Иногда - нет» [4, с.421]. Указанные *соединительная* и *разъяснительная* функции собственно авторских (метатекстовых) включений обеспечивают и снятие «коммуникативного шума», т.е. неясности и/или неоднозначности передаваемого сообщения, снижающих эффективность коммуникации [15; 16, с.178-190]. Автор входит в прямой диалог с читателем, обращается к нему, задает ему вопросы, рекомендует, как поступить. Вот, например, несколько иллюстраций из многочисленных включений авторского мира и времени в воображаемый мир романа С. Рушди «Последний вздох мавра» [35]: *Reader, listen carefully, take in every word, for what I write now is the simple and literal truth... (MLS, 142). Well, my dears, you should listen more carefully (MLS, 353). you ask: but the name was his mother's then how come the son...? I answer: Control, please, your horses (MLS, 70). We engineered our own fall. And now can only weep, at the last, for what we were too enfeebled, too corrupt, too little, too contemptible to defend. - Excuse, please, the outburst. Got carried away. Old Moor will sigh no more (MLS, 373).*

Количество примеров можно многократно увеличить. Для С. Рушди вообще характерно смещение фокуса наррации от художественного мира романа к внесюжетным событиям реального мира и вести «непосредственный диалог нарратора и читателя» [12, с.379]. Подобный диалог располагает значительным числом «специализированных (прямое обращение, *you* - фразы) и неспециализированных сигналов адресованное™, т.е. указывают на введение (обустройство) определённого ментального пространства (*space-builders*)» [3, с.208]. Включение автора обеспечивает его прямой контакт с читателем, т.е. выполняет *контакто-устанавливающую* функцию.

Собственно авторское время, *de dicto*, которое можно было бы обозначить термином *desk-time*, (ибо оно предполагает обращение к читателю в процессе работы писателя, т.е. предположительно за письменным столом), всегда насильственно нарушает движение сюжетное настоящего, замораживает его на период, необходимый для сообщения автором своего комментария и/или эмоциональной реакции на описываемые события. Самостоятельность и отдельность авторского «сиюминутного» писательского времени - *desk-time* - всегда подчеркивается синтаксически, графически, архитектурно - выделением его во вводное (вставное) или самостоятельное предложение, в отдельный абзац или даже абзацный комплекс: *After Bibiji's death - it should quickly be said - the village had continued to prosper (SV, 217). Now, in perusing what follows, the reader should bear in mind <...> that our tour was a hard, twisted, teleological growth (L, 154). The nice lady is arguing that doing nothing - and anyway, I don't do nothing, because I am a doctor, - is better, more holy, than doing something (HG, 189).*

Для современной прозы характерны короткие остановки сюжетного времени для подобного метатекстового самовыражения автора, которые, как правило, укладываются

в структуру одного из «сюжетных» предложений: «Язык словесного искусства обязательно включает элементы рефлексии над сооои, т.е. метаязыковые структуры» [П, с.19]. Их широкое распространение связано с «представлением о принципиальной возможности выхода за пределы *художественного мира* в *реальное* пространство и время - время жизни писателя» [2, с.8]. Сегодня из своего мира и времени, из XIX века, в непосредственную коммуникацию с читателем вступают и Бальзак, и Достоевский, и Диккенс, и М. Твен, сообщая о своих творческих планах и возможном дальнейшем ходе повествования. Так, описав страшный ураган, обрушившиеся на остров, *где прятались* сбежавшие мальчики, и их последующую игру в индейцев, М. Твен завершает главу, выходя в своё собственное - внетекстовое время - *desk-time*: *They were prouder and happier in their new acquirement than they would have been in the scalping and skinning of Sioux Nations. We will leave them to smoke and chatter and brag, since we have no further use for them at present (ATS, 221).* То же делает Ч. Диккенс: *Kit <...> was, as you, the reader, may suppose, gradually familiarizing himself more and more with Mr and Mrs. Garland (OCS, 327).*

Введение *desk-time* останавливает сюжетное время. Но время автора не-отделимо от его мира, и внедрение внетекстового мира и времени в создаваемый вымышленный мир обнажает механизм создания . последнего, снимает с него флер реальности, демонстрирует его условность и зависимость от автора. Вот, например, писатель, откровенно проявляя свою волю демиурга, говорит о смене темы, персонажей, развитая сюжета: *Since Rachel is one of the main actors <...> in the drama I should like now to pause briefly to describe her (BP, 33). I pause here to say another word or two about Arnold Baffin (BP, 29). It is not my intention to accompany this book with a commentary upon it of equal length (BP, 80). Well, this is not their story, so I want to bring it to an end before going on with the real story (HQ 166).*

Автор разрушает иллюзию реальности вымышленного мира своим вмешательством, т.е. введением внехудожественных категорий физической реальности, независимо от того, какую функцию выполняет *desk-time* - фатическую (контакто-устанавливающую), разъяснительную, соединительную, эмоционально-экспрессивную, комментирующую и пр. Повествование приобретает надтекстовый диалогический характер: внетекстовый автор - над текстом - напрямую обращается к внетекстовому читателю, что обнажает сущность их связи, эксплицируя сложность коммуникативной цепочки введением двух (обычно имплицитных) звеньев: реально существующий пишущий автор, находящийся в своём собственном материальном мире —> автор как составная созданного вымышленного мира (образ автора) -> текст (воплощение в слове вымышленного мира) —> адресат как его неконкретизированная составная (образ читателя) —> адресат как конкретный представитель определённого социума, определённой эпохи.

Помимо прямого обращения, доверительного раскрытия творческих планов относительно того мира, в который - до авторской метатекстовой интервенции • был погружен читатель, здесь, как в спонтанной речи, происходит процесс додумывания (afterthought), использование случайных контекстуальных ассоциативных связей: *He had slapped her and then left. Well, actually, he had slapped her three, or four times (DZ, 8-9). The choir always tittered and whispered all through service. (There was once a church choir that was not ill-bred, but I have forgotten where it was, now. It was a great many years ago, and I can scarcely remember anything about it, but I think it was in some foreign country) (ATS."37).*

ВРЕМЯ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОЕ VS АВТОРСКОЕ. TEMPUS DE RE VS DE DICTO

Остановка сюжетного настоящего для переключения на *desk-time* в равной мере характерна для повествования и от 1-го, и от 3-го лица, и сказанное выше справедливо для обоих типов изложения. Однако в фокализованном нарративе (от 1-го лица) введение «времени писания» может иметь и эффект двойной точки зрения - *Doppelganger effect* [23, с.24] - внутренней, организующей сюжетное настоящее (как правило, это события прошлой жизни нарратора, например, его детство и молодость), и внешней, принадлежащей тому же нарратору, но уже повзрослевшему или состарившемуся, что отражает «динамику позиции повествователя» [8, с.284] и имеет место, например, в романах Т. Аззопарди [32J, 1". Капоте [29j, Х.Ли [33 J, А. Рой [30] и др.: *She went back to the threshold and picked up one of her shoes. 7 QcmjHill see it - the dusty blue cloth <...>, the tiny embroidery of an extra leaf where she had repaired the hole (BD, 4). It is clear to me now, as I look back, that the only thing wrong with Vaseo <... > was the excessive mildness of the formulation (MLS, 185).*

В романе Б. Вайн «Кузничек» [28] героиня-фокализатор постоянно сверяет свои прежние («подростковые», составляющие сюжет) и нынешние (рамочные, «взрослые») поступки и мнения: *The lamps were all of low wattage. Forty watts, I suppose now. Then, though <... > I thought it was the way the way things were (G, 22). i knew nothing about architecture then (I don't know much now) (G, 33). I knew nothing of their country-place then (G, 37)* и т.д.

Выводы. Завершая анализ расслоения сюжетного настоящего на время рассказа (*story-time*) и время раск^ывания (*desk-time*), еще раз подчеркнем, что независимо от вариативности конкретных функций, выполняемых включением внетекстового авторского времени и мира, сам факт подобного включения, пусть в ряде случаев и создающий особую доверительную атмосферу непосредственного общения автора с читателем, разрушает целостность создаваемого вымышленного мира и обнажает артефактность его как конструкта.

Список литературы

1. Бенвенист Э. О субъективности в языке // Общая лингвистика, - Благовещенск: Благовещ гумин колледж им И.А.Бодуэна де Куртенэ, 1998. (Репринт 1974) - С 292-300
2. Богомолов Н.А. Автор и герой в литературе рубежа тысячелетий И НДВШ Филологические науки. -2002. №3.-С.3-8.
3. Воробйова О.П. Когнітивний аспект зiставної семантики художнього тексту // Проблеми романо-германської філології. Матеріали міжнародної наукової конференції "Міжмовні та міжлітературні контакти: теорія і практика", -Ужгород: "Закарпаття", 2000, - С. 208-211.
4. Вежицкая А. Метатекст в тексте // Новое в зарубежной лингвистике. - Вып. VIII. - М I Прогресс. 1978. -С.402-424,
5. Вессловский А Н. Историческая поэтика. -М.: Высшая школа, 1989,-404с.
6. Дейк Т., ван. Вопросы прагматики текста // Новое в зарубежной лингвистике, - Вып. VIII. -М.: Прогресс. 1978. - С.259-236.
- Д Жукова Н.Ю. Временная точка зрения в сюжете с повествованием от первого лица («Рассказ неизвестного человека» А.П. Чехова) // Ритм, пространство, время в художественном произведении. Сборник науч. тр. - Алма-Ата, 1984. - С.81-89.
8. Золотова Г.А. Организация текста как источник и цель лингвистического знания // Тезисы международной конференции «Дни славистики». - Баэза, Испания, 1996. - С. 283-286.
9. Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса / Общ.ред. и вступ. статья П-Серно. - М.: Прогресс, 1999. -416с.
10. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы. - М., 1979. -214с.
11. Лотмав Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек. Текст. Оемнофера. История, - М.. Языки русской культуры, 1996.-464С.
12. Майна Д.М. Синкретичний наратив С. Рущді (функції ,Я - оповіді") // Мовні і концептуальні картини світу. Вип.10. - Київ: НУ ім.Т. Шевченка, 2004.-С.372-379.
13. Паладян М. Мышление и синтаксис, II ВЯ, - 2001. - Мив. - С.85-103.

14. Рикбр П. Конфликт интерпретаций (Очерки о герменевтике). — М.: Прогресс, 1995. - 367с.
15. Селиванова Е.А. Коммуникативный шум: к постановке проблемы // Вісник Черкаського університету. Сер. Філологічні науки. - Вш. 15. - Черкаси, 2000. -- С.3-11.
16. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. - К.: ЦУЛ, «Фитосоциоцентр», 2002. - 336с.
17. Шмелёв А.Д. Русский язык и внеязыковая действительность. - М.: Языки славянской культуры, 2002. - 496с.
18. Чейф У.Л. Память и вербализация прошлого опыта // Новое в зарубежной лингвистике - Вып. XII. - М.: Прогресс, 1983. - С. 35-73.
19. Derrida J. *Psyche: Invention del'autre*. - Galilée, 1987. - 652p.
20. Ducrot O., T. Todorov. *Encyclopedic Dictionary of the Sciences of Language*. - Baltimore, L.:
21. The Johns Hopkins UP, 1979. - 3 81 p.
22. Reichenbach H. *The Direction of Time*. - U. of Calif Press, 1995. - 342 p.
23. Ronen R. *Possible Worlds in Literary Theory*. - Cambr. UP, 1994. - 244p.
24. Werth P. *Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse*. - Longman, 1999. - 390p.
25. Список иллюстративной литературы и приписанных ей индексов:
26. ATS - Twain M. *The Adventures of Tom Sawyer*. - Penguin Popular Classics. - 1994. - 221 p.
27. BD - Tan A. *The Bonesetter's Daughter*. - Harper Perennial, 2004. - 339p.
28. BP - Murdoch I. *The Black Prince*. - Vintage Classics, 1999. - 416p.
29. DZ - King St. *The Dead Zone*. - Signet Books, 1980. - 402p.
30. G- Vine B. *Grasshopper*. - Viking, 2000. - 406p.
31. GH- Capote T. *The Grass Harp. Breakfast at Tiffany's*. - М.: Progress Publishers, 1974. — 224 p.
32. GST- Roy A. *The God of Small Things*. - L.: Flamingo, 1997. - 339p.
33. HG - Hornby N. *How To Be Good*. - Viking, 2001. - 244p.
34. HP - Azzopardi T. *The Hiding Place*. - Picador Books, 2000. 282p.
35. KM- Lee H. *To Kill a Mockingbird*. • Philadelphia & N.Y.: Lippincott Company, 1960. - 296p.
36. L Nabokov V. *Lolita* - Vintage books. - NY, 1997. - 317p.
37. MLS- Rushdie S. *The Moor's Last Sigh*. - L.: Vintage, 1996. -- 448p.
38. OCS- Dickens Ch. *The Old Curiosity Shop*. - М.: Foreign Languages Publishing House, 1952. - 669p.
39. SV- Rushdie S. *Satanic Verses*, - L.: Vintage, 1998. - 550p.

Обелець Ю.А. ЧАС ОПОВІДАЛЬНИЙ VS АВТОРСЬКИЙ: TEMPUS DE RE VS DE DICTO

У роботі розглядається опозиція сюжетного теперішнього та авторського часу в художньому тексті. Перше організує темпоральну структуру можливого світу створеного автором. Друге втручається в художній світ та представляє, собою реальний час матеріального світу письменника. Зіткнення оповідальних та особистих авторських часів (de re vs de dicto) та світів виявляє, артефакти істот можливого світу художньої прози.

Ключові слова: час оповідальний, час авторський

Obelets Yu.A. THE OPPOSITION OF THE NARRATIVE PRESENT AND THE TEMPUS DE RE VS DE DICTO

The paper focuses on the opposition of the narrative present and the author's present in imaginative literature. The first provides the temporal aspect of the possible (imaginary) world created by the author. The second occasionally intervenes into this fictional world and introduces the real time of the material world of the writer. The clash of the narrative, and individual author's tenses (de re vs de dicto) and worlds, although performing important functions of commenting, contact-establishing, explicating the author's message etc, at the same time reveals the man-made foundations of the imaginary world of fiction.

Key words: narrative time, desk-time

Поступила в редакцію 14.03.2007 г.

УДК 81 "42

РОМАН ВИК. ЕРОФЕЕВА «РУССКАЯ КРАСАВИЦА»: ИГРА ДИСКУРСАМИ

Сорокина Т.В

*Измаильский государственный гуманитарный университет, г. Измаил,
Украина*

Постановка проблемы. Современная литературная, культурная ситуация, которую еще недавно с уверенностью называли постмодернистской, характеризуется таким явлением, как десакрализация классического наследия. Времена, когда литература была «учебником жизни», «нашим всем», безвозвратно ушли в прошлое. Однако однозначно оценивать то, что происходит с классикой на страницах современных произведений, нельзя. Несмотря на то, что принцип притяжения/отталкивания уже не способен передать сущность взаимоотношений «старой» и «новой» литератур, все же, сводить происходящее к ситуации «ниспровержения кумиров» было бы преждевременно.

Безусловно, говоря о современной литературе, необходимо отдавать себе отчет в том, насколько многообразны ее тематические, жанровые, стилевые ориентиры. Тем не менее в этой статье хотелось бы обратиться к творчеству известного писателя Вик. Ерофеева, точнее, к его роману «Русская красавица». Мотивирован данный выбор, прежде всего, тем, что в центре произведения писателя русская литература. Именно ее метафорически изображает автор в образе Ирины Таракановой - блудницы и грешницы; красавицы и спасительницы России. Раскрытию образа Ирины Таракановой во многом способствует особая стилевая форма, к которой обращается Ерофеев. В критике она получила название «межвременного сказа», соединяющего воедино, по словам Липовецкого, «речения разных эпох, сплетающего перифразы классических текстов с пародиями на текущую беллетристику, накладывающего натуралистические детали на изощренные литературные центоны»

В ерофеевском произведении сложно сплетены различные культурные пласты, причем их соединение подчинено единому закону - закону абсурда. Абсурдность, собственно, и выражена через структуру субъекта повествования; форма «я» повествования является в романе доминирующей и связана с образом главной героини.

Сюжетная ситуация романа фантазмагорична. Красавица, гениальная любовница, тонкая поэтичная натура Ирина Тараканова зачала ребенка в момент смерти ее высокопоставленного и влиятельного любовника, литературного чиновника Владимира Сергеевича, или Леонардика, как она его называла. Это роковое зачатие на грани любви и смерти предопределило дальнейшую судьбу Ирины, грешницы и святой, блудницы и мученицы. Она ощущает себя ареной борьбы высших сил. С одной стороны, героиня видит зловещие пророческие сны, в которых ею овладевает дьявольская сила в «шляпе, будто приклеенной к черепу», с другой - Ирине слышится голос, вещающий о ее высоком назначении: «чтобы ходила среди людей и высвечивала из-под низа всю их мерзость и некрасоту». Ночные посещения уже умершего Леонардика толкают героиню на ответственный шаг; она принимает решение принять крещение, однако сразу же

после этого называет бога «паскудным боженькой» и просит гадалку вызвать покойного. Таким образом, основной принцип построения образа главной героини можно охарактеризовать как эклектически-окумороанный. Этот принцип подчиняет себе всю структурную *организацию образа Ирины: как традиционные его составляющие* (портрет, особенности поведения, основные ипостаси характера), так и нетрадиционные (интертекстуальный контекст, культурные «пласты», составляющие образ). В этом смысле значимо в романе как упоминание знаковой фигуры итальянского живописца, архитектора, скульптора эпохи Возрождения Леонардо да Винчи, так и, *что особенно важно*, его знаменитого мирового шедевра «Джоконда» («Париж, Лувр, второй этаж, вход со двора») (далее при ссылке на данное издание указывается только страница)]. Для Ерофеева это не просто игра с ценностями культуры, а средство овладения этими ценностями как материалом построения некоего универсума. Более того, для нас представляется значимым особое впечатление, производимое «Джокондой». Так, в книге философа и искусствоведа Л.М. Баткина «Леонардо да Винчи и особенности ренессансного творческого мышления» отмечено, что Джоконда представляет собой «не портретное изображение реальной модели, а плод воображения, порождающего одновременно контраст, аналогию и двусмысленность» [Баткин 1490: 563].

Данное замечание вполне приложимо и к образу ерофеевской героини, подчеркивает ее «отмеченность», избранность. *Специфика* образа Ирины задана уже самым началом романа, открывающегося таинственно-поэтическим описанием внутриутробного женского естества героини: «тугие эластичные предметы, (...) будто беспривязные дирижабли», «густой клубящийся запах» \ «таинственный чертог», «теплые, булькающие внутри себя камни, которые напоминали не то бурдюки с подогретым вином, не то моллюсков с гребешками, гребешочками и прмсочками», по самое главное - это открывшийся врачу вид: «В широкой, обласканной солнцем долине голубым нежным цветом расцветали бергамотовые деревья».

Однако после осмотра Ирины известным в Москве гинекологом выясняется, что исключительный аромат «цветущих бергамотовых деревьев» - «вошедший в легенду») запах Ирины сменился трупным зловонием, «как будто нутро набито гниющими тряпками». И вызвано это беременностью героини результатом рокового зачатия, о котором мы упоминали выше. Таким образом, уже начало романа свидетельствует об относительности границы между прекрасным и безобразным, абсурдным и обыденным, приличным и неприличным,

Если учесть, что речь *идет* о метафорическом воплощении в образе Ирины русской литературы, то имя Леонардика может восприниматься как символ западноевропейской культуры, точнее сказать, того влияния, которое оказало европейское Возрождение на мировую культуру. Средневековая русская литература, которая охватывает временной отрезок почти в семь веков, была *канонической, религиозной*. Одним из первых результатов западного влияния была светскость, охватившая все сферы действительности. Девиз эпохи: человек может все, он царь мира, властелин - изменил отношения между человеком и миром, человеком и Богом. Исходя из логики мыслителей эпохи Возрождения, можно сделать следующий вывод: человек есть *смертное подобие* Бога, он его соперник в творческой деятельности. Именно эта идея в определенной степени и была озвучена в работах Леонардо да Винчи. Как ученый-естествоиспытатель, он искал закономерности, полагая, что знание их позволит человеку управлять силами мироздания. Вероятно, именно с того момента, когда

РОМАН ВИК. ЕРОФЕЕВА «РУССКАЯ КРАСАВИЦА»: ИГРА ДИСКУРСАМИ

человек решил завоевать мир и перестроить его под себя, создавая устройства, основанные на законах окружающего **Mvira**, началась цивилизация. В связи с этим имя Леонардо в контексте романа Вик. Ерофеева становится знаком перелома в ходе исторического и культурного развития человека.

Итак, вернемся к сюжетной канве «Русской красавицы». Уже портретное описание Ирины, предложенное автором, симптоматично в свете всего сказанного выше. Внешняя, «зримая» красота героини складывается из «мерцающих» признаков - «хрупкая шея», аристократическая бледность, «руки (...) с особой тонкостью запястий», «зауженные щиколотки, лодыжки», «красивые пальцы ног, почти столь же музыкальные, как и на руках», «глаза цвета морской волны, не то зеленые, не то серые», которые явно далеки от идеала русской красоты с пышностью форм и здоровым алым румянцем.

В связи с этим само название романа приобретает некую двусмысленность, недаром Вик. Ерофеев дает заглавие на двух языках, русском и английском. Неслучайно также и то, что она становится победительницей конкурса красоты в Париже, критериям которого она наиболее соответствует. Складывается впечатление, что в Ирине (то есть в русской литературе) сосуществуют противоположные начала: русское и чужеродное. Это проявляется не только во внешности героини, но и в пристрастиях, привычках, наклонностях. Так, к примеру, Ирина «пила вообще мало (...), отстраняясь от простонародной привычки (...) и только шампанское», но в то же время радовалась «жирному горячему борщу».

Ради того, чтобы доказать свою принадлежность к великой нации, Ирина даже готова слухавить. На замечание одного из героев, что «каждый русский человек должен зиму любить», Ирина заявляет: «а я люблю зиму, (...) хотя зиму отродясь не любила, и всякое другое время любила больше зимы». А в другом эпизоде, говоря о себе, она отмечает: «я сама похожа на осень, а остальные на зиму».

Далее журнал, на который Ирина регулярно подписывается, это «Иностранная литература», так как «про иностранную жизнь читать веселее, потому что про нашу и так все понятно.»].

Примечателен и интертекстуальный контекст образа главной героини, насквозь цитатного. Так, в романе отмечено, что красота Ирины «не бульварная, не площадная», а «благородная, без примеси». Леонардик называет ее «гений чистой красоты» [23]. Помимо пушкинского, в образе героини можно выделить пласт узнаваемых ахматовских реминисценций: «мне голос был», «монашенка» и «королева», «руки плети». Этот реминисцентный ряд представляет одну ипостась героини - красавицы, любимицы мужчин, а также русской патриотки. Последнее отсылает читателя еще и к А. Блоку, к его стихотворению «Россия»: в романе приводится почти буквальная цитата из него («и невозможное было возможным») в момент, когда Ирина готовилась принять смерть ради спасения России. Причем патриотизм Ирины - одно из проявлений ее, так сказать, тотальной любви. В связи с этим в романе возникает и другая ипостась образа героини - блудницы, великой грешницы, нимфоманки, лесбиянки. Кстати, упоминание о специфической «бабьей» душе России неоднократно встречается в работах русских религиозных философов, в частности Н. Бердяева. Естественно, что и литература, являющаяся частью общественной идеологии, является «женской» по своему характеру.

Итак, вернемся к образу Ирины Таракановой. Все ее мечты, авантюры, фантастические проекты получают оправдание в мире вымысла или свободной воле воображения. Она постоянно представляет себя кем-то, то есть придает «своему» облик

«чужого». Так, в собственном воображении Ирина предстает то примой Большого театра, танцующей в амплуа королевы, причем «танцевать не обязательно, здесь важна походка и грация (...), умение царственно наклонить голову»; то натурщицей, позирующей в качестве феи для детской книжки, то стюардессой, облетевшей «многие аэродромы мира» и так далее.

Ирина постоянно пытается приобщиться к единству жизни, она даже готова принести себя в жертву («Стойте! Послушайте! (...) Я сегодня смерть приму, чтобы вы все без исключения могли жить лучше и красивее...»), однако это стремление - обратная сторона гордыни, ее презрения к миру. Отсюда постоянное противопоставление «я» и «они»: «Я ведь тоже была когда-то Они. Я была неотличима от школьных подружек, я была как мамаша, которая осталась Они (...), но во мне был избыток жизни, и в этом праздном и праздничном лоне избыточности зародилось мое несчастье». Именно это эротическое «эго» и выделяет ее среди окружающих.

Главным отличительным, качеством героини «Русской красавицы» является ее избыточное «вещество жизни, что прет, как тесто (...) из кастрюльки, через край!» В этой избыточности и заключена суть драматической концепции личности, когда ее внутреннее бытие оказывается запредельным для внешнего инобытия. Если же перенести все сказанное на литературу, то становится предельно ясным авторский замысел: ее богатейшее содержание находит выражение в самых разнообразных формах, порой и совершенно чуждых самой ее сути. Это касается и извечного спора пути, по которому должна развиваться русская литература: проторенный путь мировой западноевропейской и восточной культуры или собственный национальный, самобытный, путь великих открытий и заблуждений.

Выводы. Подведем некоторые итоги. Выше уже было отмечено, что мироощущение Ирины характеризуется противоречивой двойственностью. Одна грань связана с триумфом воображения, с непрекращающейся сменой масок, «со смехом, весельем, застольями, чудачествами, то есть с набором, предназначенным для победы над тоской, психастенией, черной магией, тоталитаризмом, депрессией, критическим реализмом, безвременьем...». Другая же грань - связанная с «ультраличным» существованием героини, стремящейся к недостижимому и невозможному. Попытка обрести это недостижимое посредством тотальной любви терпит фиаско. Неслучайно мы говорили об утопичности «эгомифологических» идей Ирины. Но поскольку любовь для нее - занятие жизненно-необходимое, являющееся неизменным условием ее существования, отсутствие ее неизбежно влечет за собой смерть.

«Началась смерть не потому, что я о любви забыла, а потому (...), что некого стало любить», - объясняет она. Именно это обстоятельство во многом предопределило решение Ирины соединиться со своим уже мертвым любовником Леонардиком, чтобы через смерть вернуть утраченную любовь. В «Русской красавице» вообще мотивы любви и смерти неразрывно связаны, они не существуют друг без друга. Так, в начале романа это смерть Леонардика во время акта любви, в финале же эти два мотива сливаются в одно неразличимое целое: говоря о свадьбе, влюбленные начинают выбирать формы самоубийства.

В итоге и для Ирины смерть оборачивается свадьбой, воскресением, свободой: «Свет! Я вижу свет! Он ширится, Он растет. Рывок и я на воле». Для нее начинается новая жизнь, недаром финальные строки романа связаны не с прощанием, а наоборот: «Здравствуйте!».

РОМАН ВИК ЕРОФЕЕВА «РУССКАЯ КРАСАВИЦА»: ИГРА ДИСКУРСАМИ

В связи с этим постмодернистская ситуация, которая многими провозглашалась как некий конец настоящей литературы, на самом деле не является безвыходным тупиком. Уникальность, самоценность, яркая индивидуальность неуничтожима. Смерть становится лишь смертью «для других», смертью внешней оболочки, физического тела. В романе Вик. Ерофеева эта серьезная философская тема растворена в стихии дигературной игры, пародийных превращений.

Поступила в редакцию 07.03.2007 г.

УДК 821.161.2 -3.091

ДО ПРОБЛЕМИ ПРЕКРАСНОГО У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Терехова І.О.

*Таерійський національний університет ім. В. І. Вернадського, м. Сімферополь,
Україна*

У статті представлені концепції прекрасного двох видатних представників української літератури - Тараса Шевченка та Лесі Українки, проаналізовані їх світоглядні позиції стосовно предмета естетики, окреслено роль краси в житті людини.

Ключові слова: краса, ідеал, людина

Прекрасне є категорією, яка завжди позначається *активністю* та значущістю щодо всіх сфер мистецтва: літератури, живопису та ін. Варто зазначити, що прекрасне посідає неабияке місце у світоглядній позиції людини. Ця естетична категорія „здавна була предметом дискусій, зіткнення різних думок і уявлень. Важко визначити, коли у мові з'явилося поняття прекрасне, однак відомо, що історичні уявлення про красу нерідко суперечать одне одному" [1, с.74].

У сучасній практиці існує безліч дефініцій прекрасного, які становлять собою плюралістичну систему з різноманітними, почасти заперечними, взаємовиключаючими твердженнями.

У вітчизняному літературознавстві побутує така думка, що прекрасне виражає ту грань естетичного опанування світу, що відповідає ідеалові людини *і супроводжується почуттям* естетичної насолоди [2, с.571]. Критерії прекрасного визначені залежно від позицій об'єкта або суб'єкта. „Мірою прекрасного з боку об'єкта є симетрія, гармонія, пропорція, ансамбль його природних властивостей, які забезпечують позитивне значення явищ для людини; з боку суб'єкта мірою прекрасного є духовне багатство вільної особи, яка невимушено, незацікавлено (з прагматичного погляду) сприймає світ" [там само].

Таким чином, категорія прекрасного „характеризує явища з боку досконалості, які мають найвищу естетичну цінність" [3, с.271].

Уявлення про ідеали краси у протилежність раз і назавжди затвердженим та стабільним категоріям є активною та рухливою конструкцією, оскільки самі погляди на прекрасне постійно перебувають у процесі змін. Зазначена нами категорія дедалі інтенсивніше стає об'єктом дослідження не тільки філософів, але й вчених-літературознавців. Це явище спричиняється тим, що „стремління до краси є питома людині" [4, с.37]. Але варто акцентувати увагу на тому, що *в першу* чергу літератора цікавить краса не заради краси як такої, він сприймає її в філософському сенсі.

Отже, прекрасне, будучи філософською категорією, має своє *втілення* *насамперед* і в літературі. Унікальність (своєрідність) категорії прекрасного заключається в тому, що прекрасне в змозі забезпечити щільний зв'язок між естетикою та літературою.

ДО ПРОБЛЕМИ ПРЕКРАСНОГО У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Розглядаючи літературний процес від його витоків і до сучасності, доцільно наголосити на тому, що еволюція уявлень про прекрасне завжди була істотним чинником для розвитку літератури. Осягнути таїну краси серед плеяди українських поетів та письменників намагалися Тарас Шевченко та Леся Українка.

Визначальними звучать слова, виголошені устами героїні Лесі Українки: „Ні! Я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає". Своє захоплення перед красою виражає і Т. Шевченко: „Я люблю или, лучше сказать, обожаю все прекрасное как в самом человеке, начиная с его прекрасной наружности, так само если не больше, и возвышенное, изящное произведение ума и рук человека" [5, с. 189].

У творчості Тараса Шевченка та Лесі Українки можна виокремити авторську концепцію прекрасного, що становить собою систему взаємопов'язаних уявлень та понять і щодо тлумачення самого предмета естетики.

Тарас Шевченко та Леся Українка були прихильниками всього прекрасного як в житті, так і в мистецтві. Їх літературні герої постійно перебувають у пошуках краси, але одночасно з тим ідеал прекрасного завжди присутній в їх духовних світах. І Тарас Шевченко, і Леся Українка у своїй творчості неодноразово наголошували на вагомому впливові прекрасного, яке в свою чергу викликає стан насолоди та підносить людину на значно вищий духовний щабель. Тому можна з упевненістю стверджувати, що без переживання краси картина світу, людське світовідчуття неповноцінне. І це чітко простежується у творчому доробку митців.

Варто також наголосити на тому, що прекрасне має асоціацію з добром, виступає його гак званим обов'язковим атрибутом. Не існує краси без добра і навпаки: відсутність добра призводить до ницості та потворності. Тому герої Тараса Шевченка та Лесі Українки, постійно перебуваючи у пошуках краси, виступають ще і сіячами добра. Отже, ці класики постають перед нами великими естетамі, які намагаються „відкрити" глибини краси. Слід виокремити й те, що їх концепції прекрасного здобувають яскравого вираження в повісті „Художник" та оповіданні „Жаль". Власне, ці твори і становлять предмет нашого дослідження.

Мета статті. У даній етапі робиться спроба розкрити концепцію прекрасного персонажів названих творів, виходячи з різних вихідних позицій сприйняття: для героїні Лесі Українки Софії увесь ідеал краси сконцентрований в дійсності, а для художника - персонажа Т. Шевченка - навпаки: уявляється не в дійсності, а в мистецтві.

Постановка проблеми. Життя для обох героїв стає виявом найвищої форми людського існування, метою якої є злиття з одвічною гармонією та красою. Вони реалізують себе як особистості у повсякденній боротьбі та пошуках.

Прикметною особливістю є те, що і Софія, і молодий художник поставлені в умови духовних змін, перетворень. Першопочатком цьому слугувало визволення з неволі: для Софії - моральної несвободи, а для художника - як морального, так і фізичного соціального гиску. Вони стають вільними від будь-яких умовностей. Софія після смерті свого чоловіка вже не вважає себе відкинутою великосвітським суспільством, вона намагається стати повноправним його членом. Для художника життя теж стає відкритою площиною, наповненою глибинним сенсом - самовідданим служінням мистецтву. Водночас для Софії і для художника вихід з неволі є першопочатковим кроком для краси. У свідомості цих людей відбувається певний злам, наслідком якого є прагнення до змін. Софія на рефлексивному рівні відчуває це: „А надто ж вона почувала себе вільною, якою уже давно, якою ніколи ще не була" [6, с.282- 283].

Терехова 1.0.

Для художника теж свобода набуває оновлюючого, і перетворюючого фактора: „Что значит один быстрый месяц свободы между многими тяжелыми длинными годами неволи? Я любовался им в продолжение этого счастливого месяца. Его выразительное юношеское лицо сияло такою светлою радостью, таким полным счастьем, что я, прости меня, господи, позавидовал ему" [5, с. 139].

І у художника, і у Софії за плечима маячить старе життя, але вони прагнуть *покінчити раз і назавжди зі своїм минулим. Софія стає сповненою нових надій і сподівань*: „Тепер нове життя, нове і, може, навіть краще воно буде, ніж досі: незалежність, блискуче положення в світі, а може, й нові тріумфи, нове *щастя*". Таким чином, Софію приваблює життя великосвітської левиці, яке сповнене перемог, яскравих барв. Вона, наче дитина, тягнеться до краси світу мішури. *Софія вважає, що у суспільстві бомонду все справжнє: і зовнішня краса, і гармонія стосунків, і врешті-решт можна здобути своє право жінки на щастя. Але це здається лише тільки ззовні. Світ „могутніх і владних" не підпорядковується законам істинної краси та гармонії. Тому Софія стала жертвою своїх ілюзорних уявлень про прекрасне, „...про Софію ніхто й не згадував, адже її не можна було навіть уважати за „когось", вона була просто не зрозуміла folie старого князя, яких же є gards могла вона вимагати від „світу"? - Ба! Коли б же то Софія знала всі ті „світові звичаї" [6, с.287].*

Художника теж захоплюють мрії про нове життя, але на відміну од Софії, світське життя зовсім його не цікавить, реалізацію своїх поривань він вбачає в мистецтві, причому в божественному мистецтві, де визначним критерієм виступає краса. Своє естетичне кредо персонаж виголошує наступними *словами*: *самый неистовый поклонник прекрасного как в самой природе, так и в божественном искусстве" [5, с. 199].* Своему служінню краси художник віддавався повністю, без останку. Оскільки „он, т.е мой художник, принадлежал к категории людей страстных, увлекающихся, с воображением горячим" [5, с.186]. Але дійсність, нещасливе кохання, а згодом одруження руйнують його талант митця, позбавляють можливості сприймати красу та врешті-решт бути її жерцем. Художник не знаходить сил протистояти даному явищу. Дослідниця Г Александрова *зазначає*: „Причиною його трагедії є насамперед відсутність внутрішньої сили, піддатливість зовнішнім обставинам, які не привели його до зради свого покликання, азе сприяли деградації особистості і занепаду таланту" [7, с.266].

Софія, на противагу художнику, знаходить сили для боротьби за прекрасне. Усвідомлюючи те, що „золотий сон світської розкоші кудись зник, одкотився далеко" [6, с.287], героїня перебуває у стані відчаю, безвиході свого становища: „її гнітило се несподіване занедбання, се життя в затінку, що так міцно налягало на неї. Тепер вона часто по цілих днях сиділа в будуарі самотня, проходжувалась по холодному, немов порожньому салоні, де свідчада одбивали раз у раз її самотню постать, їздила самотня по вулицях шумливого, байдужого до неї міста, - і все самотня, і все занедбана!" [6, с.288]. Здавалось би, у Софії не залишлось сил для протистояння, краса розкоші промайнула од неї, залишаючи лише тільки самотність і порожнечу в душі. Щоб повернути втрачену гармонію та наблизитись до ідеалу прекрасного життя, *Софія вирушає додому у те місце, де її завжди люблять та чекають. Але і там вона потрапляє у вир розчарування. „Життя на селі. Нудота страшна... Не поховать же себе в селі. Вона буде в місті" [6, с.293]. І знов Софія поривається до боротьби. Героїня прагне до самореалізації, до визволення з пут буденщини. Розпочинається боротьба за іцаєтя, за прекрасне *життя*. Але така боротьба видається нерівною. Дійсність, жорстокі правила великосвітського*

ДО ПРОБЛЕМИ ПРЕКРАСНОГО У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ТА ЛЕСИ УКРАЇНКИ

середовища повністю поглинають Софію. Доля цієї героїні та художника стає трагедією, вони так і не досягають довгоочікуваного ідеалу прекрасного. Такий стан можна охарактеризувати як катарсис. Роблячи спробу наближення до абсолюту краси, персонажі все ж таки відчують своє моральне очищення та полегшення. Прагнення до прекрасного звеличує людину, позбавляючи її духовний світ потворних рис.

Таким чином, прекрасне стає рушійним фактором у житті героїв. Як зазначає* С. Задорожна: „У протистоянні з ницістю, низькими пристрастями краса, благородство духу здебільшого програють двобій, а їх носії почуваються самотниками, сиротами на широкому світі, мучениками, страдниками" [3]. Проте незважаючи на це, краса підносить персонажів над буденністю, надає їм існуванню цілісності та довершеності.

Список літератури

1. Естетика За заг. ред. Л. Т. Левчук-К.: Вища шк. 1997.- 339 с.
2. Літературознавчий словник довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. - К.: ВЦ „Академія". 1997.-752 с.
3. Естетика-, словарь/ Под общ. ред. Л. А. Беляева и др. - Мт. Поштиваал, 1989. - 447 с.
- 4 Чижевский Д. До світогляду Шевченка / Українська мова і Список літератури в школі. - 1993. - „МЗУ" - С.35 - 37.
5. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів- У12т/ Редкол.: МГ Жулинський (голова) та ін. - К.: Наук. думка, 2001 - Т.4: Повісті - 2003. - 600 с.
6. Леся Українка. Зібрання творів в 12 т. - Т. 7. Прозові твори. Перекладна проза. - К.: Наук. думка. 1976- 567 с.
7. Александрова Г. Взаємодія художніх систем: „Портрет" Гоголя і „Художник" Шевченка // Тарас Шевченко і народна культура. Збірник праць міжнародної 35-ї наукової Шевченківської конференції; Черкаси, 20- 22 квітня 2004. У 2-х кн/ Редкет: Смшя»с>ла VVS увідпо». рад) та ін, - Черкаси: Брама-Україна, 2004. - Кн. 2. - С.261 -269.
8. Задорожна С.В. До питання про психологію творчості Т.Шевченка //Шевченкознавчі студії'. Збірник наукових праць. Випуск 7,- Київський національний університет-, 2005, - С 40 - 44

Терехова І.О. О ПРОБЛЕМЕ ПРЕКРАСНОГО В ТВОРЧЕСТВЕ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО И ЛЕСИ УКРАИНКИ

В статье представлены концепции прекрасного двух известных представителей украинской литературы - Тараса Шевченко и Леси Украинки проанализированы их мировоззренческие позиции относительно предмета эстетики, очерчена роль красоты в жизни человека.

Ключевые слова: красота, идей/, человек

Terehova I.O. THE ARTICLE HAVE BEEN PRESENTED CONCEPTION OF BEAUTY TWO IMPORTANT ARTISTS OF UKRAINIAN LITERATURE-TARAS SHEVCHENKO AND LESVA UKRAINKA

The article have been presented conception of beauty two important artists of Ukrainian literature- Taras Shevchenko and Lesyn Ukrainka, ivas analysed iheir word outlook position concerning the object of aesthetics was outlined the part of beauty in life of people.

Key words: beauty, ideal, people

Поступила до редакції 21.02.2007 р.

УДК 811.161

ИНФЕРНАЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО В ЖАНРЕ СТИХОТВОРЕНИЯ В ПРОЗЕ

Ткаченко Н.А.

*Киевский Национальный педагогический университет
им М.П. Драгоманова, г. Киев, Украина*

Статья посвящена исследованию инфернального пространства на примере стихотворений в прозе И.С. Тургенева и А.К. Растева. Делается вывод о существовании сужающегося и вертикального инфернального пространства, о наличии специфической цветовой гаммы и о разворачивании семантической доминанты «смерть».

***Ключевые слова:** реальное художественное пространство, инфернальное пространство, сужающееся пространство, семантическая доминанта*

Одной из глобальных категорий текста принято считать «художественное пространство», которое традиционно разделяют на 2 основных типа: 1) реальное художественное пространство и 2) ирреальное.

Реальное пространство - это материально существующая действительность; объективно или же субъективно описанный предметный мир. Оно, по мнению А.Ф. Папиной, может классифицироваться следующим образом:

1. Линейное пространство:

- перекрестная перспектива (объективная или субъективная);
- круговая пространственная перспектива;
- цикличная временная перспектива;
- секторная перспектива.

2. Замкнутое горизонтальное (горизонтально-вертикальное) пространство.

3. Вертикально ориентированное пространство.

4. Субъективное (концептуальное) пространство [4, с. 24].

Постановка проблемы. Реальному, осязаемому, видимому миру противопоставляется ирреальный мир, создаваемый воображением писателей и поэтов. Ирреальное пространство «создается автором с его установкой на изображение нереальных явлений, на неправдоподобие врех создаваемых картин, на нестабильность всех объектов пространства» [4, с. 247]. Оно подразумевает абсолютное или частичное изменение основных свойств хронотопа, т.е., по мнению М.М. Бахтина, изменение в пространственно-временном континууме [1].

Вслед за А.Ф. Папиной, мы принимаем условное разделение ирреального художественного пространства на астральное, инфернальное, волшебное, фантастическое, Зазеркалье и мир сказок [4, с. 247].

Таким образом, астральному (звездному, небесному, а соответственно, высокому, светлому) пространству противопоставляется инфернальное (адское, низкое, темное).

ИНФЕРНАЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО В ЖАНРЕ СТИХОТВОРЕНИЯ В ПРОЗЕ

В русской литературе появлению инфернального мира может служить стремление многих писателей и поэтов к мистицизму либо же к олицетворению (порой сравнению) религиозно-философских понятий (судьба, рок, демон, зло, последний человек, апокалиптический мир, хаос, уничтожающая сила и пр.). Мы полагаем, что это может быть связано с обращением к проблеме взаимодействия *человека и высших* сил, независимо от того, что подразумевается иод высшими силами (Бог или дьявол, рок или судьба, порок, или добродетель, или просто человеческий проступок, *приведший к мукам совести*).

Инфернальное пространство широко представлено в жанре стихотворений в прозе. Специфика жанра подразумевает обращение к необычному, к тому, что- появляется во время сна, бреда, стрессовой ситуации, во время пребывания человека «на грани», на срыве, во время его осознания истины и пр. Для передачи этого авторы часто воссоздают ирреальное пространство, но для подчеркивания темной природы происходящего пространство становится инфернальным.

Цель: для подтверждения вышесказанного рассмотрим стихотворение в прозе И.С. Тургенева «Старуха» [5, с. 414].

В произведении два героя: сам автор (лирическое «Я») и старуха. С появлением старухи читатель оказывается в инфернальном пространстве: *Я оглянулся — и усitoci маленькую, сгорбленную старушку, всю закутанную в серые лохмотья Лицо апарушки одно виднелось из-под них: желтое, морщинистое, востроносое, беззубое ницо. ...оба глаза у нее были застланы полупрозрачной, беловатой перепонкой, наи плевой, какая бывает у иных птиц: они защищают ею свои глаза от слишком яркого света.*

Восстанавливая цветовую гамму ее портрета, видим: *серые лохмотья - желтое лицо - беловатая плева на глазах.* Интересен тот факт, что авгор сравнивает беловатую перепонку с подобной у птиц, которая используется для защиты от яркого света. Таким образом, можно заключить, что сзаруха из места, где нет яркого света, а значит, из *тьмы*, сумрака либо ночи. Перед нами некто в сером одеянии с желтым лицом (а желтый, как известно, цвет адской серы) и с застланными белесыми глазами, это старое, сморщенное, беззубое создание представляется автором как герой инфернального мира.

Но вернемся к пространству. Как утверждает А.Ф. Папина, подобный мир «не имеет точных географических и геометрических измерений и границ». Он открытый, бескрайний, бесконечный [4, с. 248]. Так и в данном произведении. Все события происходят в широком поле, герой следует «своей дорогой». Но со временем он понимает, что старуха «толкает то направо, то налево», тем самым изменяя линейное направление его пространства. Далее впереди на самой его дороге что-то чернеет и ширится, какая-то яма, оказавшаяся могилой, в которую старуха пытается его столкнуть: *Могила! — сверкнуло у меня в голове, — Вот куда она толкает меня!*

Нами был замечен очень интересный факт, что именно в 13-м абзаце впервые появляется черный цвет («что-то чернеет»), *впервые расширяется пространство*, а точнее сказать, разверзается при помощи слов «ширится» и «яма» (направление «низвержение вниз») и самое главное - начинает разворачиваться сема «смерти» при помощи слова «могила», и теперь становятся ясными портретные характеристики старухи, которые только сиге раз подчеркивают инфернальное *пространство* ирреального мира. Именно 13-й абзац погружает читателя в черную могильную бездну.

Далее лирический герой предпринимает попытку изменить свое *направление*: *Л круто поворачиваю назад.* И здесь, следуя тексту, мы видим, что, погрузившись в

инфернальное пространство, выйти из него нельзя. Снова разворачивается сема «смерти»: *Старуха опять передо мною... но она видит! Она смотрит на меня большими, злыми, зловецкими глазами... глазами хищной птицы... Я надвигаюсь к ее лицу, к ее глазам... Опять та же тусклая плева, тот же слепой и тупой облик...*

Создание автором такого прочувствованного, эмоционального инфернального пространства необходимо для подготовки читателя к восприятию главной идеи произведения. В данном случае это идея о том, что у каждого человека есть судьба (черная и слепая), от которой не уйти: *Ах! - думаю я... - эта старуха - моя судьба. Та судьба, от которой не уйти человеку!*

В тексте лирический герой предпримет попытку избежать роковой судьбы. Несколько раз он будет бросаться «в сторону, по другому направлению», поворачиваться и проворно уходить. Но старуха судьба всегда будет впереди. В конце концов герой просто попытается сузить пространственные рамки и временной континуум, он останавливается и садится: *«Стой! — думаю я. — Обману ж я ее! Не пойду я никуда!»* - и я мгновенно сажусь на землю.

Но, как известно, в инфернальном пространстве не действуют человеческие законы, там больше неподконтрольных и потусторонних, объектов и героев. Это пространство способно существовать автономно в рамках произведения, оно как будто функционирует вне воли и желания героя, иногда враждебно настроено по отношению к нему и хочет его поглотить.

Подобное и в данном произведении. Несмотря на то, что лирический герой остановился и сел, инфернальное пространство само начинает сужаться вокруг него: И вдруг я вижу: то пятно, что чернеловдали, плывет, ползет само ко мне!

А.Ф. Папина для описания реального пространства предлагает использовать понятие «круговая перспектива», суть которого заключена в том, что сужается обзор со всех сторон к центру изображения [4, с. 229]. Не всегда удастся применить круговую перспективу для ирреального пространства, это связано с тем, что главная суть ирреальности в опровержении пространственных норм (трехмерности) реальности. Но в рассматриваемом стихотворении в прозе если мы применим круговую перспективу, то обнаружим, что пространство сужается вокруг героя, что подтверждает функционирование пространства вне воли и желания самого героя. Происходит сужение пространства до уровня земли, и все произведение заканчивается фразой старухи: Не уйдешь!

В предложенном примере инфернальное пространство можно охарактеризовать как враждебное, сужающееся вокруг героя. Но в других художественных текстах оно может быть и совсем иным.

Рассмотрим инфернальное пространство стихотворения в прозе А.К. Гасгева «Башня» [3, с. 121]. Данное произведение повествует о строительстве башни. Событие весьма обычное, но именно благодаря инфернальному пространству автору удается создать образ башни как живого существа, вдохнуть в нее жизнь и подчеркнуть грандиозность события.

С первого абзаца читатель попадает в необычно широко раздвинутое пространство: *На жутких обрывах земли, над бездною страшных морей выросла башня, железная башня рабочих усилий.*

Создается впечатление необъятности, безграничности. Автору необходимо сразу погрузить читателя в инфернальное пространство, чтобы главное событие

ИНФЕРНАЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО В ЖАНРЕ СТИХОТВОРЕНИЯ В ПРОЗЕ

строительство башни - воспринималось как таинство, мистическое преобразование бетона, железа и стали в единую душу работников мира. Грандиозность башни может быть оценена только лишь в сравнении с количеством человеческих жертв, принесенных в результате ее строительства. Таким образом, в произведении легко проследить следующие семантические доминанты - «смерть» и «подземный город смерти».

Рассмотрим сему «смерть». Коннотация зла четко прослеживается в используемых глаголах: помирать, погибать, впиваться, взвиться, сцепиться, давить, прессовать, рыдать, колебаться, рваться, клепать и др. Следовательно, смерть понимается как нечто выстраданное, пришедшее в результате действия, а не пассивного ожидания, она закономерный результат неверия, сомнения работников в величии выполняемого строительства: *И, лишённые веры, лишённые еопц, падают вниз. Прямо на скапы... На камни. Но камни, жестокие камни.д. Учат!*

Перед читателем предстает вертикальный вариант infernalного пространства. Поскольку сама башня строится ввысь, то и наказанием будет падение с нее. Внизу камни, скалы, сжатая башней земля, подземные могилы и склепы, сплетенные железом: *Тяжела, нелегка эта башня земле. Лапы давят, прессуют земные пласты. И порою как будто вздыхает сжатая башней земля, стоны тянутся с низов подземелья, сырых необъятных подземных рабочих могил.*

Сема «смерти» раскрывается и в описании материалов, используемых работниками. Это бездыханные, холодные и серые материалы, которые еще больше сгущают краски «на жутких обрывах земли»: Бетон - это замысел нашей рабочей постройки. Железную башню венчает прокованный светлый, стальной, весь стремление к дальним высотам - шлифованный шпиль. Сталь - это воля труда...

Сема «смерти» дополняется иной доминантой «подземный город смерти». Обитатели этого города - работники, цель которых создать «дерзостный башенный мир!» Infernalное пространство рассматриваемого произведения берет свое начало из недр земли, из бездны страшных морей. Интересен тот факт, что оно благодаря башне пытается вырваться как можно выше, чтобы проникнуть уже в астральное пространство; *Шпиль высоко летит, башня за ним, тысяча балок и сеть лабиринтов покажутся вдруг вдохновенно легки, и реет стальная вершина над миром победой, трудом, достиженьем.*

'Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Эфрона определяет ад как «подземное место, населенное душами умерших» и заключающее в себе тартар для злых и элизиум для праведных [2, с. 14]. Отметим, что в рассматриваемом стихотворении в прозе совершается попытка описать возможность выхода из тартара в элизиум, но не путем искупления или исправления, а способом дерзостного покорения и завоевания. Все это автору А.К. Гастеву удается изобразить при помощи infernalного пространства, которое начинает распространяться вертикально вверх. А.Ф. Папина отмечала существование вертикально ориентированного реального пространства, мы же полагаем, что подобное может присутствовать и в отдельных примерах ирреального пространства.

Вывод. Подводя итог, отметим, что infernalному пространству в стихотворениях в прозе сопутствует семантическая доминанта «смерти». Также присуща определенная цветовая гамма. И главное - данное пространство необходимо автору для реализации идейного замысла.

Список литературы

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. - М. 1976.
2. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. Философия и литература. Мифология и религия. Язык и культура. - М.: Изд-во Эксмо, 2004.
3. Гастев А.К. Поэзия рабочего удара. - М.: Худож, лит., 1971.
4. Папина Л.Ф. Текст; его единицы и глобальные категории Учебник для студентов-журналистов и филологов. - М.: Едиториал УРСС, 2002.
5. Тургенев И.С. Собрание сочинений. В 12-ти томах. Т.8. Повести и рассказы 1870-1883. Стихотворения в прозе. - М.: Худож. лит., 1978.

Ткаченко Н.А. ІНФЕРНАЛЬНИЙ ПРОСТІР У ЖАНРІ ВІРШІВ У ПРОЗІ

Стаття присвячена дослідженню інфернального простору на прикладі віршів у прозі І.С. Тургенева та О.К. Гастева. Робиться висновок про існування звужуючогося та вертикального інфернального простору, про наявність специфічної гами кольорів та про розгортання семантичної домінанти "смерть"

Ключові слова: *реальний художній простір, інфернальний простір, звужуючийся простір, семантична домінанта*

Tkachenko N.A. THE INFERNAL SPACE IN THE GENRE OF THE POEMS IN PROSE

The article deals with the exploration of infernal space on example of the poems in prose, by I.S. Turgenev and A.K. Gastev. It is concluded that exists tapering and vertical infernal space, a special range of colours and the semantic dominant "the Death"

Key words: *real artistic space, infernal space, tapering space semantic dominant*

Поступила в редакцію 16. Оф. 206)7 з.

УДК 81 42

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАТУРМОРФНОЙ МЕТАФОРЫ В ПОЭТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Туралина Н.А.

Белгородский государственный университет, г. Белгород, Россия

Статья посвящена проблеме функционирования авторской метафоры в поэтических текстах Маяковского, Блока, Есенина, Пришвина.

Ключевые слова: метафора, метафорический контекст, тематическая группа, антропоцентризм, анимизм, картина мира

Постановка проблемы. Антропоцентричность картины мира языковой личности проявляется в ее представлениях об окружающей действительности. Типичные ассоциации, связанные с миром природы, данные в воспроизводящихся речевых моделях, отражают языковые предпочтения носителей русского языка. Использование наименований конкретных природных реалий в поэтическом контексте подчеркивает индивидуально-авторские пристрастия, частицу писательского видения мира.

Перенос свойств живых существ на неодушевленные предметы (анимизм) - характерная особенность человеческого мышления с древних времен, в результате чего и создавалась мифологическая картина мира: «Действие природных сил приписывается фантастическим причинам. В соответствии с мыслительными привычками эти причины вычлняются и сходят в обиход как одушевленность вещей и явлений» (Ф. Кликке). Ряд метафор образуются путем абстрагирования названий живых существ и создаются на основе абстрагирования какого-либо свойства, отличительной черты живого существа или растения.

В поэзии начала XX века употребительность слов наименований тематической группы живых существ в роли метафор резко возрастает: *мухи* - *мыши* (Анненский); *волны* - *звери* (Гумилев); *сознание* - *паук* (Волошин); *гроза* - *сердечная моль* (Северянин).⁷ (Особенно яркой является метафорическая номинация, связанная с названиями живых существ в поэзии Блока, Есенина, Маяковского; *облака* - *овцы* (Блок); *звезды* - *ласточки* (Есенин); *колосья* - *копи* (Есенин), *глупая вобла* *воображения* (Маяковский); *капитализм* - *спрут* (Маяковский). В количественном отношении наименования этой тематической группы в составе метафор Блока, Есенина, Маяковского выглядят по-разному: Блок (6), Есенин (40), Маяковский (76). Группа наименований живых существ отличается и разной частотностью в поэтических текстах Блока, Есенина, Маяковского. Часть наименований в составе метафор имеют частотность от 2 до 4 употреблений, остальные лексемы, передающие метафорический смысл, единичны в своем употреблении.

Бык (Маяковский - 3), *моль* (Маяковский - 3), *боров* (Маяковский - 2), *птица* (Блок - 2, Есенин - 2), *гад* (Маяковский - 2), *кит* (Маяковский - 2), *крот* (Маяковский - 2), *лиса* (Маяковский - 2), *пес* (Маяковский - 2), *конь* (Есенин - 2),

ласточка (Есенин - 2), *сокол* (Есенин - 2), *теленок* (Есенин - 2), *щенок* (Есенин - 2). Единичные употребления отличаются разнообразием у Есенина и Маяковского.

В поэтических текстах Блока, Есенина, Маяковского продолжают традиционные метафорические образы с лексемой *змея*, хотя сочетаемость и общий смысл метафорической парадигмы изменился. *Руки белые твои - две холодные шеи* (Блок, >1906), *и черными-змеями распуталась коса* (Блок, 1907); *Чека-змея* (Маяковский, 1902), *змеи извивающихся цистерн* (Маяковский, 1923), (эсер с монархистом) *жалеют змеей* (Маяковский, 1924). В поэтических текстах начала XX века почти полностью утрачивается метафорический смысл образа, связанный с коварством, тоской, завистью, а возникают метафоры, в основе которых, лежит внешнее сходство (по форме), и функциональная близость. Неметафорический компонент - это уже не слова, называющие абстрактные понятия, а, обычно существительные со значением конкретных предметов (*рука, коса, цистерна, заноза*), учреждений, территории (*Чека-лица*), лиц (*эсер с монархистом*).

Метафорические образы с другими номинациями живых существ отчасти продолжают поэтические традиции XIX века, описывая абстрактные понятия, но другой смысловой направленности. Это метафорические модели, в основе которых образы времени, разума, социальных пороков (*у времени-хамелеона* Маяковский, 1915). Поэты *начала XX века (чаще* Маяковский) используют метафорические наименования живых существ в сатирических образах для изображения негативных социальных явлений; неметафорический компонент (метафоризируемый) представлен лексемами *разруха, быт, буржуазный, национальный, обывательский (обывательская моль* Маяковский, 1919).

Особенностью образной парадигмы этой тематической группы слов является сопоставление живых существ с людьми в поэтических текстах Есенина и Маяковского с разными положительными или отрицательными коннотационными оттенками (*соколы-друзинники* Есенин, 1912).

Довольно распространенными являются созданные с помощью наименований живых существ образы природных реалий, космических явлений. В поэтических текстах Маяковского образ солнца появляется в течение всего творчества; *...у раненого солнца вытекал глаз* (1913), *...раскинувлуч-шаги, шагает солнце в поле* (1920); или же с метафорами - наименованиями животных, ср.: *солнце погналось - желтый жираф* (1917-18), *солнце разжиревшим боровом* (1926). Луна, небо, гучи одушевляются чаще в поэтических контекстах Есенина, хотя в традиционном понимании не все эти объекты несут признак одушевленности (Ср., например, небо, облако - об этом свидетельствует и форма среднего рода). В поэзии Есенина луна, небо, закат, туча, сумрак живые, олицетворенные образы: ср. *оцениться 'Златым и ієн ком луна* (1917), *отелившееся иєдо лижет красного телка* (1917), *по пруду лебедем красным плавает тихий закат* (1918), *сумрак голодный волчицей* (1921).

Традиция использования натурморфной метафоры продолжается и в прозе второй половины XX века. Особенно актуальны такие образы для художественной прозы М. Пришвина - поэта природы. Каждая подгруппа находит свое отражение в составе метафорических образов писателя.

Названия животных: *Не дни, а барашки белые* (1954); *На небе рассыпаются барашкой сотни бекасов* (1928).

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАТУРОМОРФНОЙ МЕТАФОРЫ

Пятнистый олень, войдя в тень даже не очень густолиственного дерева, благодаря своим защитным пятнам-зайчикам становится невидимым (1933); *зайчикам лунного света* (1934).

Названия птиц: *Нарастают облака-лебеди* (1928); *собственная душа обернется кукушкой и начнет куковать* (1952); *мысли-птицы* (1952).

Названия насекомых: *Какой листик летит парашютиком, какой мотыльком* (1952). *Так я на свободе терпеливым муравьем...подползал к царству сознания вместе со своими зверями, собаками, букашками и таракашками* (1929).

Названия рыб: *Мелкодырчатый успел только глаза вытаращить. - Чего ты, окунь, глаза вытаращил, на всякого окуня есть щука, а вино казенное...*(1940).

Номинации живых существ используются М. Пришвиным в составе метафоры для создания картин природы (барашек, лебедь, зайчик), душевного состояния героя (кукушка, муравей), описания растительного мира (мотылек), характеристики человека (окунь). Писатель продолжает традиции предшественников и находит свои метафорические оттенки в образах, что отражает авторскую образную модель мира.

Список литературы

1. Блок А. Собрание сочинений: В 6 томах, - М.: ГИХЛ, 1962.
2. Есенин С. Собрание сочинений. В5 томах. - М.: ГИХЛ, 1967,
3. Маяковский В. Собрание сочинений. В 13 томах. - М.: ГИХЛ, 1955-1961,
4. Пришвин М. Собрание сочинений, В 8 томах. - М. 1974.

Туранина Н.А. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАТУРОМОРФНОЇ МЕТАФОРИ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню метафори в художніх творах Маяковського, Єсеніна, Блока, Пришвінці

Ключові слова: *метафора, метафоричний контекст, тематична група, антропоцентризм, анімізм, картина світу*

Turanina N. THE NAME OF ARTICLE: FEATURES OF FUNCTIONING NATURAL METAPHORS IN A POETIC DISCOURSE

Article is devoted to a problem of functioning of an author's metaphor in poetic texts of Mayakovskyi, Block. Yesenin, Prishvin

Key words: *the Metaphor, a metaphorical context, a lexical set. image, reality, a picture of the world*

Поступила в редакцію 07.03.2007 г.

УДК 8Г38

МЕТАФОРА В ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ НОВЕЛЛИСТА ФРАНЦА КАФКИ

Шарикова Л.А.

Кемеровский государственный университет, г. Кемерово, Россия

В статье рассматриваются особенности языкового сознания Франца Кафки, выделяются девять моделей концептуальных метафор социального характера, отражающих образное восприятие писателем человека и общества.

Ключевые слова: языковое сознание, концептуальная метафора, новелла, Франц Кафка

В современной лингвистике наблюдается взрыв активности в области исследования деятельности антропологического сознания, в том числе выражаемую средствами естественного языка. А.Р. Лурия квалифицирует **языковое сознание** как активное вербальное «отражение во внутреннем мире внешнего мира» [5, с. 24]. «Носителем языкового сознания является языковая личность, т.е. человек, существующий в языковом пространстве...» [1, с. 8]. Под языковой личностью Ю.Н. Караулов понимает «совокупность способностей и характеристик человека, обуславливающих создание им речевых произведений (текстов)» [2, с. 32]. В нашем случае анализу подвергается «индивидуальное когнитивное пространство» (термин В.В. Красных [3, с. 41- 45]) одного из самых противоречивых и сложных писателей XX века - Франца Кафки.

Актуальность темы определяется исследованием вербализации авторского сознания и современными тенденциями в области изучения метафоры в свете когнитивной теории. Применение теории концептуальной метафоры к художественному дискурсу позволяет понять концепцию автора: как он видит мир и человека в нем. Мало кто из исследователей берется за изучение произведений Франца Кафки. Он всегда считался крайне сложным автором. Текст Кафки и сегодня считается неприступным, несмотря на множество попыток с ним справиться [6]. Материалом исследования послужили концептуальные метафоры, выделенные в текстах новелл Ф. Кафки (сборник новелл: Franz Kafka. Erzählungen. Leipzig: Philipp Reclam Verlag, 1983). Цель статьи - рассмотреть особенности языкового сознания Франца Кафки.

Постановка проблемы. Дж. Лакофф пишет, что метафора пронизывает всю нашу повседневную жизнь и проявляется не только в языке, но и в мышлении и действии. «Суть метафоры - это понимание и переживание сущности одного вида в терминах сущности другого вида» [4, с. 25]. Он выделяет концептуальные метафоры, то есть образные модели, с помощью которых человек структурирует мир. Иными словами, любую сферу нашей жизни можно представить как ряд картинок, которые прочно сложились в сознании каждого.

Автор, создавая свое произведение, одновременно создает определенный, не похожий на другой, свой собственный мир. Выделяя концептуальные метафоры, на основе которых строится произведение, можно выделить особенности восприятия мира и

МЕТАФОРА В ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ НОВЕЛЛИСТА ФРАНЦА КАФКИ

человека этим конкретным автором. В новеллах Ф. Кафки выделяются девять концептуальных метафор, представленных следующими образными моделями:

1. *Der Mensch ist eine Maschine* - одна из самых частотных метафор, выраженных разнообразным набором языковых средств, ср. Кафка в новелле "Verwandlung" замечает, что человек в современном мире рыночной экономики воспринимается как трудовая единица, выполняющая определенную работу в условиях индустриального общества, когда машина становится неотъемлемой частью производственного процесса, человеческий труд характеризуется как менее конкурентоспособный. Процесс вытеснения человека машинами ознаменовался изобретением поточного производства, где ручной труд рассматривается как неэффективная его составляющая. Над человеком постоянно висит угроза увольнения: ... weil er **in Gefahr war**, den Posten zu verlieren; ... ich **würde** auf der Stelle **hinausfliegen**; ... **konnte** Gregor doch nicht sofort **weggeschickt werden**. Человек становится заложником своего рабочего места, работы, постоянно думая только об этом. Нет возможности остаться человеком, развиваться как личность, общаться с людьми и путешествовать по миру. Человек лишь придаток работы: Der Junge hat ja **nichts im Kopf als das Geschäft**;... die Mutter **opferte sich** für die Wasche fremder Leute;... warum **war** nur Gregor **dazu verurteilt**, bei dieser Firma zu dienen.

2. *Freiheit des Menschen ist ein Käfig* - метафора, характеризующая отсутствие свободы в современном индустриальном мире. В новелле "Ein Bericht für eine Akademie" автор рассказывает историю одной обезьяны, пойманной на побережье и посаженной в клетку. Перед нами текст краткого отчета Ротпетера (главного героя новеллы) о прожитых среди людей годах. Он уделяет большое внимание тому, как он стал одним из людей и как ничтожен их маленький мирок, насколько смешна свобода, которой так кичатся люди, по сравнению с той, которой он обладал в свою бытность обезьяной: Hier **AufTentum** ... kann ihnen nicht fern sein als mir das meine; Es war kein vierwandiger Gitterkäfig; vielmehr waren nur drei Wände an einer Kiste festgemacht... Das Ganze war zu niedrig zum Aufrechtstehen und zu schmal zum Niedersitzen. Ich **hockte** deshalb mit eingebogenen, ewig zitternden Knien.

3. *Beziehungen unter Menschen sind ein Kampf* - метафора общественных отношений подавления, изоляции, уничтожения человека в новелле "Eine kleine Frau", если он по каким-то причинам не хочет подчиняться устоям, принятым в данном обществе: ... will sie die Angelegenheit nutzen mich **vor das Gericht der Offentlichkeit zu bringen**;... als **Kampfnatur vergiftet** sie es **in der Leidenschaft des Kampfes**.

4. *Das Publikum/ der Mensch ist ein Allfresser* - концептуальная метафора, отражающая человека в процессе развития взаимодействия массовой культуры и искусства, описанном автором в новеллах "Ein Hungerkünstler" и "Erstes Leid". Сюжетом для первой новеллы послужили события 1921 г. Все желающие поставить рекорд в голодании выстраивались в клетках на показ толпе на городских площадях и рынках. Прибытие голодаря в юрод было целым событием для его жителей, и каждый стремился попасть на это представление: ... damals beschäftigte sich die ganze Stadt mit dem Hungerkünstler; von Hungertag zu Hungertag stieg die Teilnahme; jeder wollte den Hungerkünstler zumindest einmal täglich sehen; an den späteren Tagen gab es Abonnenten, welche tagelang vor dem kleinen Gitterkäfig saßen... С одной стороны, голодарь - человек, фанатично преданный своему «искусству» и далекий от его коммерческих законов, с другой стороны, толпа, жаждущая зрелищ и сметающая все на своем пути - вот картинка массовой культуры в восприятии Ф. Кафки. То, что голодарь лежит на

обыкновенной соломе (auf dem Stroh) и его импресарио приглашает небо в зрители, особо символический фрагмент этой картинке. Расстояние между небом и землей настолько велико, как и расстояние между продуктами массовой культуры и шедеврами искусства.

5. Der Staat ist ein Unterdrückungsapparat - метафора государства как аппарата подавления человека, его же и создавшего. В новелле "In der Strafkolonie" Кафка изображает госаппарат, состоящий из множества устройств и деталей, предназначенный для одной - единственной цели - исполнения приговора, *вынесенного судом: Wie Sie sehen, entspricht die Egge der Form des Menschen; hier ist die Egge für den Oberkörper, hier ist die Egge für die Beine. Für den Kopf ist nur dieser kleine Stichel bestimmt.* Каждый инвариант метафоры представлен метафорами второго уровня. В данном случае метафора политики государства по отношению к человеку репрезентирована зоометафорой "Der Gefangene ist ein Hund". Человек, попавший в жернова репрессивного аппарата, превращается в животное, жизнь которого, подобно жизни собаки, посаженной на цепь, целиком и полностью зависит от воли вышестоящих, хозяев: Hundekälte, Hundearbeit, Hundelohn, wie ein Hund leben, hundemüde sein; Kettenanlagen, schwere Kette, am Hals mit kleinen Ketten gefesselt sein, die Kette des Verurteilten etc.

Ф. Кафка в своих новеллах ставит множество проблем, глубоко волнующих самого писателя, среди которых - проблемы человеческих взаимоотношений, отношений человека с окружающим миром и саморефлексия, которые отражены в его произведениях в следующем наборе метафор, дополняющих предыдущие: 6) Das Volk ist eine Herde, uDer der ein Hirt steht; 7) Die Geschichte des Volkes ist ein Buch; 8) Die Gesellschaft ist ein Raum; 9) Die Menschenmenge ist ein Fluß.

Die Menschenmenge ist ein Fluß. Человеческая толпа похожа на поток: DIE MENSCHENMENGE IST EIN FLUSS (ТОЛПА ЛЮДЕЙ - ЭТО РЕКА). Эта модель концептуальной метафоры подтверждается употреблением определенной лексики, характеризующей толпу как поток. Анализ примеров позволил выявить следующие основания метафорического переноса: 1. **Способность толпы двигаться как единое целое.**

Алчущая развлечений толпа покидает голодаря и устремляется в поисках других зрелищ. Движение толпы передается с помощью глагола stromen (- breit, gleichmäßig dahinfließen), передающего движение реки, потока: 1) ...sah sich eines Tages der verwöhnte Hungerkünstler von der vergnügungssüchtigen **Menge** verlassen, die lieber zu anderen Schaustellungen **stromte** [B]; 2)...er sofort den Stuhl beiseite und auf den Balkon eilt, ich sehe seine Damen, wie sie ihm **nachstromen** [F]; 3) Und **um diese Menge** unseres fast **immer in Bewegung befindlichen**, wegen oft nicht sehr **klarer Zwecke hin- und herschiebenden Volkes um sich zu versammeln**.. [Ci].

2. Толпа обладает силой

В антракте зрители устремляются к клеткам, чтобы полюбоваться на зверей. Мощь потока в данном случае передается с помощью глагола drängen (drängen, heftig, ungeduldig schieben und drücken, in dem Bestreben, *rascher an ein Ziel zu kommen*) и *deemprisch* heranrollend (= langsam rollend auf dem Boden fortbewegen, um eine bestimmte Stelle schaffen); 4)...wenn das Publikum in den Pausen der Vorstellung zu den Ställen **drängte**, um die Tiere zu besichtigen [B]; 5)...entzückt hatte er **der sich heranrollende Menge** entgegesehen [B]; 6)...sie überwand sich, **umdrängen** gegen Kafig und wollten sich gar

МЕТАФОРА В ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ НОВЕЛЛИСТА ФРАНЦА КАФКИ

nicht fortzuführen [BJ; 7) wenn nicht in dem schmalen Gang **die Nachdringenden**, welche diesen Aufenthalt auf dem Weg zu den ersehnten Ställen nicht verstanden... [B].

В своем стремлении достигнуть поставленную цель толпа, подобно потоку, сметает все на своем пути и не ощущает никаких преград, как и движение реки, которое невозможно изменить и тем более остановить: 8) ..., und wer wußte, wohin man ihn verstecken würde, wenn er an seine Existenz erinnern wollte und damit auch daran, daß er, genau genommen, **nur ein Hindernis auf dem Wege zu den Ställen war** [B].

3. Способность толпы принимать форму

Восторженная толпа заполнила амфитеатр. Процесс этого движения, неподвластного никакой силе, определяется глаголом *fallen* ('наполнять, заполнять'): 9)...eine begeisterte Zuschauerschaft **erfüllte** das Amphitheater [B]; 10) Schon einen Tag vor der Hinrichtung war das ganze Tal von Menschen **iiberfüllt** [F].

Новеллы Франца Кафки - это тексты небольшого объема, в каждом из которых разворачивается одна доминирующая метафорическая модель. Данная метафора организует текст, служит средством связи его частей, обеспечивает целостность восприятия. Проведенный анализ-позволил сделать следующие выводы:- 1) толпа людей обладает огромной силой. Она, подобно потоку реки, не поддается «управлению и способна сметать все на своем пути; 2) власть - это средство управления народом. Власть абсолютна и неоспорима. Человеку, который обладает властью, позволено все, именно она наделяет его особенными привилегиями.

Таким образом, все концептуальные метафоры, выделенные в новеллах Франца Кафки, носят социальный характер. В своих произведениях автор показывает нам устройство общества и то место, которое человек занимает в этом обществе.

Центральный тезис Дж. Лакоффа состоит в том, что метафоры облегчают процесс мышления, предоставляя нам эмпирические рамки, внутри которых мы осваиваем новоприобретенные абстрактные концепты. Переплетение метафор, лежащее в основе мыслительной деятельности, формирует когнитивную карту - сеть концептов, организованных таким образом, чтобы укоренить абстрактные концепты в физическом опыте человека, в его отношениях с окружающим миром. Например, концептуальная метафора *DIE MENSCHENMENGE IST EIN FLUSS* ('толпа людей - это поток, река'), где толпа людей по своей силе и мощи сравнивается с потоком. Это метафорическое понятие, так как наш повседневный опыт используется в этом примере для осмысления понятия толпы, характеризующееся своей неуправляемостью: он сметает все на своем пути.

Выводы. Особенность использования метафор в рамках художественных текстов заключается в том, что художественный текст отличается от любого другого. Она может стимулировать эмоции и эстетические чувства читателя с помощью особого языка, подразумевающего наличие художественной образности. К средствам образности принадлежит множество стилистических средств, среди которых первую очередь занимает метафора, наиболее распространенная в художественном тексте. Метафора придает художественному миру автора исключительную выразительность, передавая смыслы с помощью чувственных образов и тем самым оживляя сухую абстракцию и делая ее более близкой читателю.

Кафка ставит в своих произведениях множество проблем, глубоко волнующих самого писателя, среди которых - проблема отношения между людьми; отдельного человека с самим собой и окружающим миром. Решение этих проблем читатель ищет

Шарикова Л.А.

непосредственно в тексте. И в этом не последнюю роль играют концептуальные метафоры. Концептуальная метафора - это не стилистическое средство для создания оригинального образа. Она не есть языковая единица, а инструмент человеческого сознания, способный в вербальной форме отобразить особенности перцепции человеком окружающего мира.

Список литературы

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс М; Гяозис, 2004. - 390с.
2. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. - М.: Наука, 1987. - 264 с.
3. Красных В.В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Человек. Сознание Коммуникация): Монография. - М.; Диалог МГУ, 1998. - 352 с.
4. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем: Пер. с англ / Под ред. и с предисл. А.Н. Баранова. - М.: Едиториал УРСС, 2004. - 256с.
5. Лурия А.Р. *Язык и сознание*. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1998. - 336с.
6. Синтия О. Невозможность быть Кафкой / Перевод М. Немцова. Режим доступа: [http //www kafka.ru](http://www.kafka.ru)

**Шарикова ПА. МЕТАФОРА У МОВНІЙ СВІДОМОСТІ НОВЕЛІСТА
ФРАНЦА КАФКІ**

У статті розглянуто особливості мовної свідомості Ф Кафкі, виділено дев'ять моделей концептуальних метафор соціального характеру, які відображають образне сприйняття письменником людини та суспільства.

Ключові слова: мовна свідомість, концептуальна метафора, новела. Франц Кафка

**Sharikova L.A. THE METAPHOR ON THE VERBAL CONSCIOUSNESS
OF SHORTSTORIES WRITER FRANZ KAFKA**

In the article the peculiarities of Franz Kafka's verbal consciousness are considered, the nine models of the social conceptual metaphors are distinguished, reflecting the figurative perception of a man and the society by the writer

Key words: the verbal consciousness, the conceptual metaphor, short story, Fraric Kafka

Поступила в редакцію 26.02.2007

УДК821.161.1/82-1

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ ПАРАДИГМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ Ф. СОЛОГУБА

Штепенно А.Г.

Проблематика статьи раскрывает особенности функционирования экзистенциальных парадигм в творчестве русского символиста Федора Сологуба, которые рассматриваются в контексте творческой взаимосвязи его литературных произведений с философско-эстетическими идеями французских экзистенциалистов Ж.-П. Сартра и А. Камю.

Ключевые слова: экзистенция, парадигма, мифологема, деперсонализация, абсурд, концепция Человека абсурдного, трансценденция

Исследование преемственности философских идей в русской культуре рубежа XIX-XX столетий является значимой и **актуальной** темой в современной литературоведческой науке.

Необходимость исследования явлений искусства в широком контексте культуры, истории и философии неоднократно подчеркивалась учеными, художниками, искусствоведами.

Произошедшая на рубеже веков переоценка ценностей до предела обострила в среде интеллигенции чувство **трагизма, чувство разрыва с миром** и чувство отчуждения, которое отразилось в творчестве символистов и оказало влияние на последующее развитие как русской, так и западноевропейской литературы. Об этом пишут многие известные мыслители: В.С. Соловьев, Вяч. Иванов, П. Флоренский, С. Булгаков, Н. Федоров, М. Энгельгардт, Н. Бердяев, Л. Шестов, Ф. Ницше, М. Нордау, О. Шпенглер, А. Тойнби и др.

Творчество русского символиста Ф. Сологуба с его апокалипсическим настроением предельно созвучно миросозерцанию XX века, когда «литература надежды сменяется литературой отчаянья» [3, с.7]

Целью статьи является анализ особенностей функционирования экзистенциальных парадигм в творчестве русского символиста Федора Сологуба, которые рассматриваются в контексте творческой взаимосвязи его литературных произведений с философско-эстетическими идеями французских экзистенциалистов Ж. П. Сартра и А. Камю.

Ряд **задач**, последовательно решаемых в данной работе, подчинен поставленной цели:

- определить общность философской проблематики творчества Ф. Сологуба с идеями экзистенциализма Ж.П. Сартра и А. Камю;
- проследить функционирование в тексте произведений Ф. Сологуба идей об экзистенции как подлинном человеческом бытии и концепции Человека абсурдного;
- сравнить мифологеми бунта, свободы, жизни и смерти в художественной практике исследуемых авторов;
- определить точку разъединения экзистенциальных парадигм от мистики символизма в сологубовском творчестве.

Штепенно А. Г

Ввиду осознания того, что человек покинут Богом и одинок в мире, окружающий социум оказывается не только враждебен и чужд ему, но и угрожающе жесток. Отсюда и возникает мотив абсурдности бытия, когда существование человека в мире воспринимается как бессмысленный фарс, буффонада, по Сологубу, «дьяволов водевиль», где Человек - марионетка, безжизненная кукла, которой управляет судьба - Ананке. Общество и мораль заставляют его играть во всемирном театре абсурда, и всякий бунт против самодовлеющей силы Рока карается смертью - в итоге человек, по Сологубу, оказывается запертым в клетке, из которой вырваться невозможно:

Мы плененные звери
Голосим как умеем,
Крепко заперты двери
Мы открыть их не смеем [5, с. 37].

Театр абсурда у Сологуба похож на уравнение с двумя неизвестными: кто создатель, а кто исполнитель ролей во всемирной игре случайностей - этот вопрос так и остается открытым. «Человек абсурда начинается там, где начинается человек, питающий надежды...» - так звучит неутешительный итог размышления о Человека А. Камю в «Постороннем» [2, с. 25].

Именно **Абсурд** становится центральной проблемой экзистенциализма, когда жизнь бессмысленна в своей жестокости, а человек - посторонний на пиру тщеславия и пошлости.

Перед нами возникает центральная эстетическая оппозиция экзистенциализма: **«жизнь» - это мир «явление»**, кардинально противопоставленный **миру «сущности»**. Мир «явления» несет в себе негативную характеристику и представляет конечную причину, где истина по отношению к миру всегда считается вторичной, и, напротив, в мире «сущности» укоренено существование (экзистенция), где бытие и сущность составляют единое целое. Мир «явления» представлен *в виде всеразрушающей природы*, которая вездесуща и агрессивна. К примеру, в романе Сартра «Тошнота» материальный мир состоит не из вещей, а из веществ - аморфных и отвратительных по своему существу, которые главный герой произведения воспринимает панически: ему кажется, что окружающий мир обволакивает человека влажной и грязной поверхностью предметов, норовит без остатка растворить его в своей холодной, безразмерной утробе.

Аналогичное восприятие мира мы встречаем у А. Камю в романе «Чума».

Природа предстает как разлагающаяся масса, как отвратительный нарыв, готовый в любую минуту лопнуть. Она символизирует темную роковую стихию как некую праоснову бытия. Отсюда уничтожение и смерть - естественное состояние мира, где отмиранию подвергаются и тело и душа и властвует роковая сила, которая ставит окружающий мир в полную зависимость от себя, уничтожая всякую возможность свободы.

Ощущение замкнутости выталкивает человека в экзистенцию, где он напрямую остается один на один с бытом. Именно эта метафизика присутствует у Сологуба. Пространство его произведений - это пространство абсурда, *в котором* идея бессмысленности существования доведена до предела. «Карамазовский ад» и гоголевский мир «мертвых душ» - райский сад в сравнении с образом *сологубовского* мирового зла - Недотыкомки, в котором воплотилась искаженная, уродливая гримаса дьявола, Мелкого беса «ничтожества и пошлости, она - плоть от плоти этого мира, она - символ этого мира, его безобразнейшая личина» [6, с.7].

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ ПАРАДИГМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ Ф. СОЛОГУБА

У Сологуба абсурд порожден ужасом жизни, самим ее кошмаром. Л. Шестов отмечает, что «жизнь, обыкновенная, прославленная поэтами жизнь, Сологубу представляется румяной и деблоей бабищей [10, с.39]. Страх жизни рождается у Сологуба из ужаса перед ее ничтожеством и бессмысленной жестокостью. В философской притче «Три свечи» человеческая жизнь уподобляется медленно сгорающему воску:

«была или не была жизнь - все равно, сгорела свеча, погасла» [7, с.4] таков итог всей жизни. Подобно героям «Тошноты» Сартра и «Постороннего» Камю, персонажи Сологуба постоянно испытывают отвращение и страх перед жизнью. Безрадостные картины «звериного быта» усиливают тоску и отчаяние героев его произведений. Бесконечно долго тянется тусклая колея жизни, заполняющая художественное пространство романа «Тяжелые сны». Провинциальный город, город-паук, поглощает живую душу своей липкой паутиной: пыльные улицы, грязно-серые дома с разбитыми глазницами окон, задыхающиеся в клубах серой пыли деревья - все вокруг вызывает неистребимое отвращение главного героя романа Логина, который понимает, что «какой-то злой рок тягостен над его сознанием...и чувствовал, как мрак душит цепкими объятьями, подымает и бросает в бездну» [8, с. 35]. Бездна безумия, охватывающая человеческую жизнь, доминирует и в романе «Мелкий бес», где в призрачном маскараде беснуются маски, люди-куклы и вертится юркая Недотыкомка в бешеном ритме сатанинского танго вращается все мироздание.

Перед нами в крике отчаяния предстает «абсурдный» герой, противопоставивший себя мерзости жизни и погибающий под бременем мирового абсурда. В рассказе «Звериный быт» главный герой делает слабую попытку противостоять жестоким обстоятельствам жизни, но, в конечном итоге, зло побеждает и уничтожает всякую надежду. Сологуб сознательно лишает своего героя надежды на выживание, подчеркивая в очередной раз мысль о том, что в абсурдном мире упования на жизнь нелепы, ибо миром правит Рок, воплощенный в «зверином быте», поэтому любой вызов, брошенный судьбе, обречен на неудачу.

В роковой неизбежности жизни присутствует также и своеобразная экзистенциальная метафора **«сизифова гряда»**. Сологубовский миф соотносится с мифом Камю, где жизненный путь, уподобленный труду Сизифа, является всеобщим мировым планом человечества. В «Мифе о Сизифе» Камю постоянно, подобно Сизифу, делает попытки провозгласить некую систему ценностей, воздвигая на гору огромный камень Идеала. Но всякий раз этот камень скатывается вниз, и все приходится начинать сначала. Более того, этот камень являет собой и смертельную опасность: скатываясь вниз, он может уничтожить и самого Сизифа. Экзистенциалистический вывод очевиден: человеком правит не Божья воля, а вездесущий Рок, перед лицом которого человеческая жизнь обесценивается, превращаясь в «сизифов труд». Таким образом, Камю не только опровергает мысль о том, чтобы человек творил мир сообразно с законом, данным Богом, но и вообще отрицает существование Бога как некоего единого начала, верховного первопринципа. Ф. Сологуб идет дальше: он напрямую соотносит Бога с Дьяволом, изначально чуждым и враждебным человеческой природе. Эта отчужденность от Бога и рождает у Сологуба чувство бессмысленности жизни. Его герои, как и герои Камю, переживают свою богооставленность и «заброшенность» в совершенно чуждый им мир.

Идея неизбежности воли Рока, связанная с трагедией утраты Бога, становится определяющей и в творчестве Ж.-П. Сартра. В новелле «Мертвые без погребения» случайность превращается в роковую закономерность: узники тюрьмы ради *свободы* пытаются инсценировать предательство. Но, несмотря на успех этой инсценировки, по воле немотивированных и непрогнозируемых обстоятельств их *расстреливают*. Бессмысленность любого акта человеческой воли перед лицом роковой неизбежности является основным звеном экзистенциальных мироощущений автора. Созвучен им и мотив неизбежности смерти в новелле «Стена». В ней всякая свобода как сущностная характеристика человека отнимается смертью. В гротескных тонах предстает со страниц произведения превращение человека в плоть, аморфную, разлагающуюся массу. Человек полностью уничтожен, его гибель неизбежна. Как и Камю, Сартр отрицает божественное провидение: Бог превращается в безликое Ничто. В романе «Тошнота» Сартр усиливает гротеск до абсурда: на страницах произведения предстают не люди, а уродливые маски, чудовища, превращающие жизнь в действие призраков, в кошмар.

Созвучными сартровскому мироощущению предстают герои Сологуба. Мифическая маска зверя в уже упомянутом рассказе «Звериный быт» является символом мирового зла. «Дыханием зверя была отравлена вся жизнь... оно носилось над русскими просторами., и воплощалось в деяния, постыднее и ужаснее *которых мало знает седая история*» [9, с. 396]. Такое же «дыхание зверя» чувствует Антуан Рокантен из «Тошноты», когда окружающие его предметы отделяются от сознания и живут своей, неведомой человеческому разуму жизнью, становясь враждебными ему по духу. К примеру, обыкновенная плавающая в воде пробка видится Антуану чудовищем с огромным панцирем, наполовину увязшим в ирязи; сидение в трамвае - «как окровавленное вздутое брюхо, очерившееся всеми своими мертвыми лапками.,» [4, с. 128]. В сознании героя происходит **деперсонализация**, раздвоение мира, И для Сартра, и для Сологуба эта деперсонализация - следствие разрыва связей с миром, разъединение сознания человека, именуемое Абсурдом. Бытие вещей есть бытие Абсурда, который заполняет собой мир и становится на место низвергнутого Бога. В этом мире любой человек «посторонний», ибо мир раскололся на мелкие части и не принадлежит ему.

Эта разъединенность возведена в абсолют в «Постороннем» А. Камю. Преступление, совершенное Мерсо, лишено привычной логики. Виною убийства им незнакомого араба является жаркое солнце, предстающее как некая космическая роковая сила; именно она является сутью наваждения, которое толкает главного героя во власть абсурда. У Камю бунт Мерсо - это абсурдный бунт, нарушающий нормативные предписания, в своей бессмысленности кажущийся необычным *и странным*. *Бунт здесь* является выходом в «ничто», в котором, собственно, и заключена его абсурдистская сущность.

Не менее абсурден **бунт** и у Сологуба. В рассказе «Голодный волк» нападение героя на работодателяницу ничем не мотивировано, происходит случайно, но именно эта случайность и освобождает героя от ролевого, «автоматического» поведения. Трагический конец-самоубийство закономерно венчает этот абсурдный бунт. Немотивированность поступка указывает на бунт «Я», зарождающийся в недрах сознания, являющийся не восстанием против социальных условий, а вызовом всей жизни в целом. Экзистенция обретается в самом акте восстания, где важен не результат, а движение к цели. «В повседневном испытании, каковым является наша жизнь, бунт играет ту же роль, что и «*cogito*» в сфере мысли: он - первая очевидность. Но эта

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ ПАРАДИГМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ Ф. СОЛОГУБА

очевидность избавляет человека от одиночества. Она есть то общее, что объединяет всех людей. Я восстаю - следовательно, мы существуем», - пишет А. Камю [1, с.229].

Таким образом, **бунт становится главным мерилем человеческих деяний** и буквально «выталкивает») человека в экзистенцию.

Подлинная **свобода** обретается в утрате иллюзий, когда всякая надежда оказывается эфемерна. «...Почувствовать себя достаточно чуждым собственной жизни, чтобы возвеличить и идти по ней, избавившись от близорукости влюбленного, - таков принцип освобождения» [1, с.56]. Тогда-то и происходит подлинное видение вещей, в этот момент человеку, подобно приговоренному к смерти, открывается непреходящий смысл и ценность жизни. Именно в таких «пограничных ситуациях» между жизнью и смертью оказываются герои-экзистенциалисты, то есть в самый момент абсурда, когда за порогом стоит смерть как «конец всем'играм» и всепобеждающая реальность. Камю прекрасно показывает это осознание в сцене пробуждения Постороннего перед лицом смерти. «Все не имеет значения, и я прекрасно знаю, почему, - размышляет Мерсо перед казнью. - На протяжении всей моей нелепой жизни, через еще не наступившие годы, из глубины будущего неслось мне навстречу сумрачное дуновение и равняло все на своем пути, и от этого все, что мне сулили и навязывали, становилось столь же призрачным, как те годы, что я прожил на самом деле» [2, с.90].

Открываясь перед лицом смерти вселенская бессмыслица лишает человека сущностных корней и открывает ему видение абсурда: герой понимает, что то, что было для него жизнью, является небытием, а сама жизнь, как подлинно экзистенциальная сущность, предстает ему в образе смерти. Таким образом, вся жизнь есть не что иное, как прелюдия к смерти, а в смерти заключено некое основание свободы, экзистенция.

Такое же **смещение границ жизни-смерти** наблюдается и в произведениях Сологуба - романах «Мелкий бес», «Тяжелые сны», «Слаще яда» и рассказах «Дневник одинокого», «Истлевающие личины» и др. Однако именно на грани этой оппозиции *происходит разъединение* сологубовского мирозерцания с философией Камю и Сартра. Для Сологуба свобода обретается не столько в момент прихода смерти, сколько за ее гранью, именуемой Ничто. И это Ничто у Сологуба содержит в себе потенцию бытия, оно не является абсолютным. Экзистенция у Сологуба обретается при столкновении человека со смертью, но смерть здесь только граница, переход, где за пределами ее существует иная, вечная жизнь.

У Сартра и Камю Абсурд трактуется как некий абсолют, за гранью которого ничего нет, ибо никакой вечной жизни они не приемлют. Напротив, уничтожение надежды на вечную жизнь - вот цель Абсурда Камю и Сартра. В этом отношении Сологуб в большей степени символист и мистик, нежели экзистенциалист. Идеалом для него был и остается мир иного бытия. «Я - бог таинственного мира», - провозглашает Сологуб, обозначая область свободы трансценденцию, переход от земного существования к инобытию. В мистическом прозрении мира божественных сущностей заключена сологубовская истина.

Выводы. На примере рассмотрения экзистенциальных парадигм в творчестве Ф. Сологуба мы можем явственно указать не только на преемственность философских идей в русской культуре, но и резюмировать, что экзистенциальные тенденции являются характерной чертой творчества и плавно влетают в его философское мировосприятие. В этом отношении он предвосхищает многие философские искания начала XX века.

Штепенко А. Г

Список литературы

1. Камю Л. Бунтующий человек. - М., 1990.
2. Камю А. Посторонний. - М., 1990.
3. Мескин В.А. Кризис сознания и русская проза конца 19-начала XX века. - М., 1977.
4. Сартр Ж.П. Тошнота/Стена: Избр. Произведения - М., 1992
5. Сологуб Ф. Стихотворения,-Л., 1975.
6. Сологуб Ф. Мелкий бес. - М., 1991.
7. Сологуб Ф. Собр.соч: В 20 тт. - Спб.: Т. 10, 1914.
8. Сологуб Ф. Тяжелые сны. - Л., 1990.
9. Сологуб Ф. Капли крови. Избранная проза - М., 1992.
10. Шестов Л. «Поэзия и проза Ф. Сологуба// О Федоре Сологубе. - Спб., 191 i

**Штепенко О.Г. ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ПАРАДИГМИ У ТВОРЧОСТІ
Ф. СОЛОГУБА**

Проблематика статті розкриває особливості функціонування екзистенціальних парадигм у творчості російського символіста Федора Сологуба, які розглядаються у контексті творчого взаємозв'язку його літературних творів з філософсько-естетичними ідеями французьких екзистенціалістів Ж.-П. Сартра та А. Камю.

***Ключові слова:** екзистенція, парадигма, міфопогема, деперсоналізація, концепція Людини абсурду, абсурд, трансценденція*

**Shtepenko A.G. THE ARTICLE "EXISTENSION»S PARADIGM
IN THE PH. SOLOGUB' CREATIVE WORK"**

The problems of the article deal with the peculiarities of existension paradigm functioning in the creative work of the Russian symbolist Ph Sologyb which are revealed in the context of the creative connection of his literary works weith the philosophical and aesthetic ideas of the Trench existentialists T.P Sartr and A Camju

***Key words:** existension, paradigm, myphotogem. depersonalization, Abswd the conception of the absurd man, trancedention*

Поступила в редакцію 20.02.2007 з.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Авскжевич Юлия Сёргеевна	аспирантка кафедры методики преподавания филологических дисциплин и межкультурной коммуникации Запорожского национального университета, г. Запорожье, Украина
Аксенова Татьяна Викторовна	преподаватель истории, соискатель отдела археологии и этнографии государственного учреждения «Научно-исследовательский институт гуманитарных наук при Правительстве Республики Мордовия», г. Саранск, Республика Мордовия, Россия
Андреева Лариса Юрьевна	научный сотрудник Крымского научного центра НАН Украины, г. Симферополь, Украина
Андрющенко Борис Николаевич	кандидат технических наук, профессор кафедры естественных наук подготовительного факультета для иностранных граждан ЦПИГ Национального технического университета «Харьковский политехнический институт», г. Харьков, Украина
<i>Андрющенко</i> Елена Александровна	студентка факультета славянской филологии и журналистики Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, Украина
Арделян Елена Викторовна	кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой перевода и общего языкознания Кировоградского государственного педагогического университета им. Владимира Винниченко, г. Кировоград, Украина
Архипенко Людмила Михайловна	кандидат филологических наук, доцент кафедры украиноведения Харьковского национального экономического университета, г. Харьков, Украина
Бабаева Луиза Васильевна	кандидат филологических наук, доцент кафедры прикладной лингвистики университета «Львовский Ставролигон», г. Львов, Украина
Бакаева Марианна Викторовна	преподаватель Саранского кооперативного института автономной некоммерческой организации высшего профессионального образования Центросоюза РФ «Российский университет кооперации», г. Саранск, Республика Мордовия, Россия
Барбара Наталья Викторовна	аспирантка Института языкознания им. А.А. Потебни НАН Украины, г. Киев, Украина
Берловская Валерия Дмитриевна	профессор кафедры межкультурной коммуникации и иностранного языка Национального технического университета «Харьковский политехнический институт», г. Харьков, Украина

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Бобыль Светлана Владимировна	кандидат филологических наук, доцент, <i>заведующая</i> кафедрой гуманитарной подготовки иностранцев Днепропетровского <i>национального университета</i> железнодорожного транспорта им В. Лазаряна, г. Днепропетровск, Украина
Борзенко Светлана Григорьевна	кандидат педагогических наук, профессор, декан факультета прикладной лингвистики университета «Львовский Ставропигион», г Львов, Украина
Буслаева Екатерина Алексеевна	кандидат филологических наук, <i>доцент кафедры</i> журналистского творчества факультета журналистики Запорожского национального университета, г. Запорожье, Украина
Бычкова Татьяна Александровна	кандидат филологических наук, ассистент кафедры теоретической <i>и</i> прикладной лингвистики Казанского государственного университета, г. Казань, Россия
Варава Светлана Васильевна	старший преподаватель кафедры <i>украинского</i> и русского языков как иностранных Центра международного образования Харьковского национального университета им В Н Каразина, г. Харьков, Украина
Величко Наталья Валентиновна	старший преподаватель кафедры русского языка и литературы Черноморского <i>филиала Московского</i> государственного университета им. М.В. Ломоносова, г Севастополь, Украина
Воликов Владимир Владимирович	начальник научно-исследовательского сектора Харьковского национального экономического университета, г Харьков, Украина
Володченко Ольга Николаевна	ассистентка кафедры межъязыковых коммуникаций и журналистики Таврического национального университета им В И. Вернадского, <i>г</i> Симферополь, Украина
Гажева Инна Дмитриевна	ассистент кафедры русской филологии Львовского национального университета имени И Франко, г. Львов, Украина
Гайдамака Галина Гавриловна	кандидат педагогических наук, <i>доцент кафедры</i> украиноведения Харьковского национального экономического университета, г Харьков, Украина
Голодникова Юлия Александровна	кандидат филологических наук, доцент кафедры межъязыковых коммуникаций и журналистики Таврического национального университета им. В И, Вернадского, <i>г</i> Симферополь, Украина
Горошко Елена Игоревна	доктор филологических наук, профессор, <i>заведующая</i> кафедрой межкультурной коммуникации и иностранного языка Национального технического университета «Харьковский <i>политехнический</i> институт», г Харьков, Украина

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Григоруک	кандидат филологических наук, доцент кафедры русской филологии Львовского национального университета им. И. Франко, г. Львов, Украина
Светлана Ильинична	
Груздева	аспирантка кафедры зарубежной литературы Казанского государственного университета, г. Казань, Россия
Елена Александровна	кандидат физико-математических наук, доцент, заместитель директора Центра международного образования Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина, г. Харьков, Украина
Груцк Васильи Иванович	
Гудзик Ирина Филипповна	кандидат педагогических наук, заведующая лабораторией обучения русскому языку и языкам других этнических меньшинств Института педагогики АПН Украины, г. Киев, Украина
Давыдов Павел Григорьевич	старший преподаватель кафедры социально-гуманитарных дисциплин Донецкого института железнодорожного транспорта, г. Донецк, Украина
Девлетов Ремзи Рефикович	кандидат педагогических наук, доцент, старший научный сотрудник Крымского научно-методического центра управления образованием АПН Украины и ТНУ им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, Украина
Денисенко Ольга Васильевна	старший преподаватель кафедры украиноведения Запорожского института экономики и информационных технологий, г. Запорожье, Украина
Добровольская Людмила Владимировна	кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина
Добровольская Диана Михайловна	преподаватель кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина
Евграфова Алла Александровна	кандидат филологических наук, доцент кафедры журналистики и филологии Сумского государственного университета, г. Сумы, Украина
Еременко Ирина Анатольевна	кандидат филологических наук, доцент, заведующая кафедрой русской филологии Львовского национального университета им. И. Франко, г. Львов, Украина
Захарова Нина Владимировна	аспирантка Запорожского национального университета, г. Запорожье, Украина
Зернецкая Алла Анатольевна	кандидат филологических наук, доцент кафедры русского языка Национального педагогического университета им. М.П. Драгоманова, г. Киев, Украина

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Иванова Людмила Петровна	доктор филологических наук, профессор кафедры русского языка Института иностранной филологии Национального педагогического университета им. М.П. Драгоманова, г. Киев, Украина
Кадырова Урие Рефатовна	преподаватель кафедры крымскотатарского и турецкого языкознания Республиканского Высшего Учебного Заведения «Крымский инженерно-педагогический университет», г. Симферополь, Украина
Кадырова Урие Рефатовна	преподаватель кафедры крымскотатарского и турецкого языкознания Республиканского Высшего Учебного Заведения «Крымский инженерно-педагогический университет», г. Симферополь, Украина
Каика Наталья Евгеньевна	кандидат <i>филологических наук</i> , доцент, заведующая кафедрой социальной работы и гуманитарных дисциплин Донецкого института психологии и предпринимательства, г. Донецк, Украина
Кандрина Ирина Алексеевна	кандидат <i>исторических наук</i> , преподаватель Российской правовой академии Министерства Юстиции Российской Федерации, Средне-Волжский филиал, г. Саранск, Республика Мордовия, Россия
Каниболоцкая Ольга Анатольевна	преподаватель кафедры методики преподавания филологических дисциплин и межкультурной коммуникации Запорожского национального университета, г. Запорожье, Украина
Кибл Ричард	профессор Линкольнского университета, Великобритания
Ким Лариса Андреевна	кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков Приднепровской государственной академии строительства и архитектуры, г. Днепропетровск, Украина
Кириллова Елена Александровна	<i>преподаватель Саранского</i> кооперативного института автономной некоммерческой организации высшего профессионального образования Центросоюза РФ «Российский университет кооперации», г. Саранск, Республика Мордовия, Россия
Кирилова Елена Алексеевна	соискатель кафедры русского языка Вологодского государственного педагогического университета, г. Вологда, Россия
Колесниченко Наталья Юрьевна	преподаватель <i>кафедры немецкой филологии</i> Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина
Колосова Елена Ивановна	кандидат филологических наук, доцент кафедры истории русского языка и языкознания Казанского государственного университета, г. Казань, Россия

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Компанцева Лариса Феликсовна	кандидат филологических наук, доцент кафедры русского языкознания и коммуникативных технологий Луганского национального педагогического университета им. Т.Г. Шевченко, г. Луганск, Украина
Кондратская Виктория Леонидовна	ассистентка кафедры межъязыковых коммуникаций и журналистики факультета славянской филологии и журналистики Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, Украина
Король Лариса Леонидовна	старший преподаватель Полтавского государственного педагогического университета им. В.Г. Короленко, г. Полтава, Украина
Котух Наталья Виталиевна	кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинского языка Полтавского государственного педагогического университета им. В.Г. Короленко, г. Полтава, Украина
Кудряшов Глеб Алексеевич	ассистент кафедры украинского языка Полтавского государственного педагогического университета им. В.Г. Короленко, г. Полтава, Украина
Лебедев Александр Николаевич	старший преподаватель Донбасской национальной академии строительства и архитектуры, г. Макеевка, Украина
Леонарди Данило	профессор Оксфордского университета, Великобритания
Лешко Ульяна Орестовна	аспирантка Института журналистики Киевского национального университета им. Т.Г. Шевченко, г. Киев, Украина
Лобанок Анна Сергеевна	преподаватель кафедры методики преподавания филологических дисциплин и межкультурной коммуникации Запорожского национального университета, г. Запорожье, Украина
Лысенко Марина Васильевна	преподаватель кафедры преподавания филологических дисциплин и межкультурной коммуникации Запорожского национального университета, г. Запорожье, Украина
Магомедова Людмила Петровна	старший преподаватель кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, Украина
Мамутова Закия Суфияновна	преподаватель кафедры крымскотатарского и турецкого языкознания Республиканского Высшего Учебного Заведения «Крымский инженерно-педагогический университет», г. Симферополь, Украина

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Манакин Владимир Николаевич	доктор филологических наук, профессор, декан факультета журналистики Запорожского национального университета, г. Запорожье, Украина
Манакина Наталья Михайловна	кандидат филологических наук, доцент кафедры издательского дела и редактирования факультета журналистики Запорожского национального университета, г. Запорожье, Украина
Мартынюк Анна Ярославовна	научный сотрудник Крымского научно-методического центра управления образованием АПН Украины и ТНУ им: В.И. Вернадского, г. Симферополь, Украина
Мельничук Юлия Юрьевна	аспирантка кафедры славянских языков и методик их преподавания Херсонского государственного университета, г. Херсон. Украина
Мизрахи Мария Васильевна	аспирантка кафедры культурологии Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, Украина
Мунька Лариса Николаевна	преподаватель Киевского национального университета им. Т.Г. Шевченко, г. Киев, Украина
Нагорный Игорь Анатольевич	доктор филологических наук, профессор кафедры русского языка и методики преподаваний, декан филологического факультета Белгородского государственного университета, г. Белгород, Россия
Никифорова Светлана Александровна	кандидат филологических наук, доцент кафедры современного русского языка и его истории Удмуртского государственного университета, г. Ижевск, Россия
Никонова Вера Григорьевна	кандидат филологических наук, доцент, декан факультета международной коммуникации Днепрпетровского университета экономики и права, г. Днепрпетровск, Украина
Никонова Людмила Ивановна	доктор исторических наук, профессор Государственного учреждения «Научно-исследовательский институт гуманитарных наук при Правительстве Республики Мордовия», г. Саранск, Республика Мордовия
Обелец Юлия Анатольевна	преподаватель кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина
Онищук Наталья Анатолиевна	аспирантка кафедры русского языка Института иностранной филологии Национального педагогического университета им. М.П. Драгоманова, г. Киев, Украина

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Павлова Лариса Васильевна	преподаватель английского языка кафедры межкультурной коммуникации и иностранного языка Национального технического университета «Харьковский политехнический Институт», г Харьков, Украина
Павловская Ольга Евгеньевна	кандидат филологических наук, доцент Кубанского государственного аграрного университета, г Краснодар, Россия
Плотникова Наталья Владимировна	аспирантка кафедры украинского языка Харьковского национального университета им. ГС Сковороды, г Харьков, Украина
Плотницкая Светлана Валерьевна	кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина
Пода Елена Юрьевна	кандидат филологических наук, доцент, докторант Института журналистики Киевского национального университета им Т.Г. Шевченко, г. Киев, Украина
Попова Светлана Васильевна	аспирантка отдела археологии и этнографии Государственного учреждения «Научно-исследовательский институт гуманитарных наук при Правительстве Республики Мордовия», г. Саранск, Республика Мордовия, Россия
Рудик Ирина Валериевна	кандидат филологических наук, доцент Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина
Савенко Татьяна Викторовна	старший преподаватель кафедры практики германских языков факультета иностранных языков Кировоградского государственного педагогического университета им. Владимира Винниченко, г. Кировоград Украина
Саенко Александра Николаевна	преподаватель кафедр иностранных языков и перевода Харьковского национального экономического университета, г. Харьков, Украина
Салионович Людмила Николаевна	старший преподаватель кафедры межкультурной коммуникации и иностранного языка Национального технического университета «Харьковский политехнический институт», г Харьков, Украина
Сидельников Валентин Павлович	кандидат филологических наук, доцент заведующий кафедрой русского языка Донецкого национального университета, г. Донецк, Украина
Синица Ирина Анатольевна	кандидат филологических наук, старший научный сотрудник отдела русского языка Института языковедения им. А.А. Потебни НАН Украины, г Киев, Украина

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Сорокина Татьяна Викторовна	кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры литературы Казанского государственного университета культуры и искусства, г Казань, Россия
Спицина Ольга Викторовна	преподаватель Саранского кооперативного института автономной некоммерческой организации высшего профессионального образования Центросоюза РФ «Российский университет кооперации», г. Саранск, Республика Мордовия, Россия
Стребуль Людмила Алексеевна	кандидат филологических наук, доцент кафедр лингвистической подготовки иностранцев Днепрпетровского национального университета, Днепрпетровск, Украина
Сушинская Ирина Михайловна	кандидат филологических наук, доцент кафедры <i>социально-гуманитарных дисциплин</i> Донецкого института железнодорожного транспорта, г, Донецк Украина*
Сыромля Наталья Николаевна	ассистент кафедры русской филологии Крымского <i>Гуманитарного университета, г Ялта, Украина</i>
Терехова Ирина Александровна	аспирантка кафедры теории и истории украинской литературы Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, г. Симферополь Украина
Ткаченко Наталья Александровна	Преподаватель Киевского национального педагогического университета им М.Г1. Драгоманова, г.Киев, Украина
Тукова	кандидат филологических наук, доцент кафедры русского языка Донецкого национального университета, г Донецк, Украина
Татьяна Владимировна	доктор филологических наук, <i>профессор кафедры/</i> теоретических основ начального образования, руководитель лаборатории лексикографии Белгородского государственного университета, г. Белгород, Россия
Туралина Неонила Альфредовна	
Тягло Евгений Иванович	кандидат исторических наук, доцент кафедры музыки Полтавского государственного педагогического университета им. В. Г Короленко, г Полтава, Украина
Украинец Людмила Федоровна	кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка Полтавского государственного педагогического университета им В Г. Короленко, г Полтаве, Украина
Устимец Елена Васильевна	аспирантка Украинского языково-информационного фонда НАН Украины, г Киев, Украина
Федосеева Татьяна Викторовна	старший <i>преподаватель</i> Донбасской национальной академии строительства и архитектуры, г. Макеевка, Украина

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Фоули Майкл	профессор Дублинского института технологий, Исландия
Фролова Виолетта Валерьевна	аспирантка кафедры русского языкознания и коммуникативных технологий Луганского национального педагогического университета, г Луганск, Украина
Фрост Крис	профессор журналистики Ливерпульского университета им, Джона Мура, Великобритания
Харрисон Джаки	профессор Шеффилдского университета, Великобритания
Хижун Ярослава Владимировна	кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков Института иностранной филологии Национального педагогического университета им. М. П. Драгоманова, г Киев, Украина
Чабаненко Мирослава Викторовна	аспирантка кафедры радиовещания и телевидения Львовского национального университета им. И. Фоанко, г Львов, Украина
Чевела Ольга Всеволодовна	кандидат филологических наук, преподаватель Казанского высшего артиллерийского командного училища (военный институт) «Казанская Духовная Семинария», г Казань, Россия
Чепик Елена Юрьевна	аспирантка кафедры межъязыковых коммуникаций и журналистики факультета славянской филологии и журналистики Таврического национального университета им. В. И. Вернадского, г Симферополь, Украина
Черемская Ольга Степановна	кандидат филологических наук, доцент заведующая кафедрой украиноведения Харьковского национального экономического университета, г. Харьков, Украина
Чернявская Олеся Григорьевна	преподаватель кафедры иностранных языков Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, г Симферополь, Украина
Черчата Лидия Михайловна	старший преподаватель кафедры иностранных языков Полтавского государственного педагогического университета им. В.Г. Короленко, г. Полтава, Украина
Чигринова Ольга Александровна	преподаватель кафедры межкультурной коммуникации и иностранного языка Национального технического университета «Харьковский политехнический институт», г Харьков, Украина

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Шаклеин Виктор Михайлович	доктор филологических наук, профессор, академик РАЕН, заведующий кафедрой русского языка и методики его преподавания <i>филологического</i> факультета Российского университета дружбы народов, г. Москва, <i>Россия</i>
Шарикова Людмила Анатольевна	кандидат филологических наук, доцент кафедры немецкой филологии факультета романо-германской филологии Кемеровского государственного университета, г. Кемерово, <i>Россия</i>
Шевчук-Черногородова Мария Алексеевна	аспирантка кафедры украиноведения Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, <i>Украина</i>
Шилина Анжела Григорьевна	кандидат филологических наук, доцент кафедры межъязыковых коммуникаций и журналистики Таврического национального <i>университета</i> им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, <i>Украина</i>
Штепенко Александра Геннадьевна	кандидат филологических наук, доцент кафедры мировой литературы и культуры Херсонского государственного университета, г. Херсон, <i>Украина</i>
Ярощук	аспирантка <i>кафедры</i> украинского языка Волынского государственного университета им. Леси Украинки, г. Луцк, <i>Украина</i>
Лилия Григорьевна	кандидат филологических наук, доцент, заведующая кафедрой методики преподавания филологических дисциплин Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, <i>Украина</i>
Ященко Татьяна Антоновна	
Яяева Назле Миметовна	преподаватель кафедры крымскотатарского и турецкого <i>языкознания Республиканского Высшей</i> Учебного Заведения «Крымский инженерно- педагогический университет», г. Симферополь, <i>Украина</i>

СОДЕРЖАНИЕ

РАЗДЕЛ 5. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ СЛАВЯНСКИМ ЯЗЫКАМ..... 3

- Володченко О.М.*
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ..... 3
- Хижун Я. В.*
ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК ПРИ ВИВЧЕННІ ЕПІЧНОГО ТВОРУ
НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ. 7
- Черчата Л. М.*
СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....13

РАЗДЕЛ 6. WEB-ПРОСТРАНСТВО МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ.....18

- Андреева Л. Ю.*
О ВЛИЯНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ НА ЧЕЛОВЕКА И ЕЁ РОЛИ
В НООСФЕРНЫХ ПРОЦЕССАХ.....18
- Голодникова Ю.А., Андрющенко Е.А.*
СЕТЕВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ 26
- Горошко Е.И.*
ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЯЗЫКА В КОММУНИКАТИВНОМ
ПРОСТРАНСТВЕ ИНТЕРНЕТА.....34
- Компанцева Л. Ф.*
ГИПЕРТЕКСТ И ВИРТУАЛЬНЫЙ ДИСКУРС КАК КЛЮЧЕВЫЕ ПОНЯТИЯ
ИНТЕРНЕТ-ЛИНГВИСТИКИ..... 40
- Лобанок А. С.*
ІНТЕРНЕТ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ45
- Саенко А.Н.*
ТЕКСТОТИПОЛОГИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ PR-МАТЕРИАЛОВ (НА ПРИМЕРЕ
ЭЛЕКТРОННОГО PR-ТЕКСТА «ПРОФИЛЬ КОМПАНИИ»)..... 48
- Устимець О. В.*
ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВНИКА СИНОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. 57
- Чабаненко М.В.*
У ПОШУКАХ МЕТОДОЛОГІЇ СЕМІОТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИННОГО
ІНТЕРНЕТ ДИСКУРСУ.....62
- Чепик Е.Ю.*
КОМПЬЮТЕРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО СЛОВАРЯ. 68
- Черняевская О. Г.*
ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИНТЕРФЕЙСА WEB-ПОРТАЛОБ ЮРИДИЧЕСКОЙ
НАПРАВЛЕННОСТИ АНГЛОЯЗЫЧНОГО СЕКТОРА ИНТЕРНЕТ. 72

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Чигринова О.О.</i> ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗМОВНОГО ДИСКУРСУ У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ..	79
<i>Шаклеин В.М.</i> ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОЗДАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ WEB-МОДЕЛЕЙ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ.....	84
РАЗДЕЛ 7. ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ В ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКОВ.....	89
<i>Борзенко С.Г., Бабаева Л.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНИХ МЕТОДИК У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ „ДІЄСЛОВА РУХУ" В АНГЛОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ.....	89
<i>Варава С.В., Гоуцяк В.И.</i> «ВВЕДЕНИЕ В РУССКУЮ ГРАММАТИКУ» ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ПОДГОТОВИТЕЛЬНЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ.....	94
<i>Они щук НА.</i> ВОПЛОЩЕНИЕ МЕТАФОРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ «ПОЛИТИКА - ЭТО БОРЬБА И ВОЙНА» В СОВРЕМЕННЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЯХ	102
<i>Савенко Т.В.</i> РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ ДРУГОГО КУРСУ МОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ (АНГЛІЙСЬКА МОВА).....	108
РАЗДЕЛ 8. ГЕНДЕРНЫЙ КОМПОНЕНТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ.....	113
<i>Колесниченко Н.Ю.</i> ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ И РАЗВИТИЕ ЖЕНСКОГО РОМАНА.....	113
<i>Мунька Л. М.</i> ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В ПЕРЕКЛАДІ	115
<i>Никифорова С.А.</i> СЛАВЯНО-РУССКАЯ ГИМНОГРАФИЯ: КОНЦЕПТ «СВЯТОСТЬ» В ГЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ.....	119
<i>Никонова Л.И., Кандрин И.А.</i> ПСИХОТЕРАПЕВТИЧЕСКИЕ ТРАДИЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ В КУЛЬТУРЕ: МОРДВЫ КАК ГЕНДЕРНЫЙ КОМПОНЕНТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ	124
<i>Павлова Л. В.</i> СТРУКТУРНЫЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКИХ САЙТОВ: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ.....	129
<i>Плотникова Н.В.</i> МІКРОКОНЦЕПТОСФЕРА СВЯТКИ ГЕНДЕРНА ПАРАДИГМА	134
<i>Пода О.Ю.</i> ОДИН І БЕЗ НАС, АБО ПРОБЛЕМИ ГЕЙ-ПРЕСИ.	141
<i>Салюнович Л. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПОВІСТІ/ І. ФРАНКА, ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ": ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ.....	146

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Шилина А. Г.</i> ОТ МАРГИНАЛЬНОСТИ К ЛЕГИТИМНОСТИ: ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТЕНДЕРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ.....	151
РАЗДЕЛ 9. ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ УЧАЩИХСЯ	
<i>Арделян О. В.</i> СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТИ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	158
<i>Архиленко Л.М., Воліков В. В.</i> НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МОВНО- ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....	163
<i>Бобыль С. В., Стребуль Л.А.</i> АУДИОВИЗУАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ.....	167
<i>Гудзик И. Ф.</i> К ВОПРОСУ ОБ ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ.....	171
<i>Захарова Н.В.</i> КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ ЗАГАДКИ.....	176
<i>Зернецкая А. А.</i> О ПОДХОДАХ К МОДЕЛИРОВАНИЮ СОДЕРЖАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ.....	180
<i>Кудряшов Г.О., Тягло Є.І</i> МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПОСИЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ШКОЛІ І ВНЗ (ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРТИСТКИ УКРАЇНИ, ГЕРОЯ УКРАЇНИ РАЇСИ КИРИЧЕНКО).....	185
<i>Лешко У. О.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ТВОРАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НА СТОРІНКАХ ДИТЯЧИХ ЖУРНАЛІВ.....	191
<i>Лисенко М. В</i> ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ П'ЯТИКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ РОМАНІВ ДЖ. РОУЛІНГ.	196
<i>Синица И. А.</i> ЛИНГВОКУЛЬТУРНАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЕНОГО XIX В В ТЕКСТОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ КУЛЬТУРЫ.....	200
<i>Сушинська І.М., Давидов П.Г.</i> МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВУЗІВ.....	206

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Фролова В. В.</i> ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ В КОММУНИКАТИВНОМ КОНФЛИКТЕ.....	210
РАЗДЕЛ 10. ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И БОЛОНСКИЙ ПРОЦЕСС.....	
214	
<i>Авсюкевич Ю.С.</i> ЖАНРОВИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ДІЛОВОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....	214
<i>Андрющенко Б.Н., Варава С.В.</i> МОДУЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА СПЕЦИАЛЬНОСТИ ИНОСТРАННЫМ СТУДЕНТАМ-ДИЗАЙНЕРАМ В СВЕТЕ ТРЕБОВАНИЙ БОЛОНСКОГО ПРОЦЕССА.....	219
<i>Берловская В.Д.</i> ПРАГМАТИЧЕСКАЯ ИНТЕРАКТИВНАЯ КОММУНИКАЦИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗЕ.....	225
<i>Добровольская Д. М., Добровольская Л. В.</i> ФОРМИРОВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ НАВЫКОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНО- ОРИЕНТИРОВАННОГО ЧТЕНИЯ.....	228
<i>Добровольская Д.М., Магомедова Л.П.</i> О ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ПРИКЛАДНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ (ОПЫТ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА).....	231
<i>Свграфова А. О.</i> КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ МОВИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ..	235
<i>Кібл Р.</i> ЧОМУ ЕТИКА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАЖЛИВА У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ПРОГРАМАХ? ..	240
<i>Ким Л.А.</i> ТЕРМИНЫ С НАРЕЧНЫМ КОМПОНЕНТОМ В ЯЗЫКАХ ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ ..	244
<i>Король Л.Л.</i> ТЕХНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ..	249
<i>Леонарді Д.</i> ВИКЛАДАННЯ МЕДІА-ПРАВА В УКРАЇНІ: ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ.	254
<i>Манакин В.Н., Манакина Н.М.</i> МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТ ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ЖУРНАЛИСТИКА».....	258
<i>Мельничук Ю.Ю.</i> О ПРОБЛЕМЕ УГЛУБЛЕННОГО ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В КЛАССАХ ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ.....	262

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Нагорный И. А.</i> МАГИСТЕРСКИЙ КУРС «СЕМАНТИКА И ФУНКЦИИ РУССКИХ ЧАСТИЦ» В СВЕТЕ НОВЫХ ПОДХОДОВ К ПРЕПОДАВАНИЮ ЛИНГВИСТИКИ В РАМКАХ ДВУХУРОВНЕВОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО ТИПА.....	267
<i>Рудик И. В.</i> КОМПОЗИЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕКСТОВ РЕЛИГИОЗНОЙ ПРОПОВЕДИ. . . .	271
<i>Сідельніков В.П., Сушинська І.М.</i> ДО ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА З МОВИ.....	275
<i>Українець Л. Ф.</i> МИЛОЗВУЧНОСТЬ ТА КОНОТАЦІЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ.....	279
<i>Фоулі М</i> УРОКИ ПЕРЕБУДОВИ ВИХОВАННЯ ЖУРНАЛІСТІВ У БОЛГАРІЇ.	283
<i>Фрост К.</i> ПРАКТИЧНЕ НАВЧАННЯ У ОСВІТА У БРИТАНСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ. ЩО ГОТУЮТЬ ЖУРНАЛІСТІВ.....	290
<i>ХарисонД.</i> ПОШУК КОМПРОМІСУ МІЖ АКАДЕМІЧНИМ ТА ПРАКТИЧНИМ ПІДХОДАМИ ДО ОСВІТИ В ГАЛУЗІ НОВИННОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ.....	295
РАЗДЕЛ 11. ДИАЛОГ ЯЗЫКОВ И КУЛЬТУР В ПРАКТИКЕ ОБУЧЕНИЯ.....	303
<i>Аксенова Т.В., Попова С В., Бакаева М.В., Кириллова Е.А , Спицина О В.</i> ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА РУССКИХ КАК МЕХАНИЗМ КОММУНИЦИРОВАНИЯ И ТРАНСЛЯЦИИ СОЦИАЛЬНОГО ОПЫТА В ДИАЛОГЕ КУЛЬТУР НАРОДОВ МОРДОВИИ.....	303
<i>Гайдамака Г.Г., Черемська О.С.</i> КОМУНІКАТИВНІ ПОТРЕБИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У РІЗНИХ ЖАНРАХ УСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ.....	309
<i>Девлетов Р.Р.</i> СОПОСТАВИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА АНТОНИМИИ В РУССКОМ И КРЫМСКОТАТАРСКОМ ЯЗЫКАХ В УЧЕБНЫХ ЦЕЛЯХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	313
<i>Єременко Л.А., Гоигорук С.І.</i> ДО 125-РІЧЧЯ ВИДАННЯ ПОЕМИ «МЕРТВЫЕ ДУШИ» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	318
<i>Иванова Л. П.</i> ДИАЛОГ ДВУХ КУЛЬТУР ИЛИ ДВУХ ВАРИАНТОВ ОДНОЙ КУЛЬТУРЫ?.....	323
<i>Каика Н Е.</i> МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ С ЗООНИМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ.....	328
<i>Каніболоцька О А.</i> ІНТЕГРАЦІЯ КУЛЬТУР У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	333

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Кирилова Е.А.</i> ОТРАЖЕНИЕ БЫТА СЕВЕРНОРУССКОГО КРЕСТЬЯНИНА РЕСУРСАМИ МОРФЕМНОЙ СТРУКТУРЫ СЛОЖНОГО СЛОВА (НА МАТЕРИАЛЕ ВОЛОГОДСКИХ ГОВОРИ "С").....	336
<i>Колосова Е.И.</i> СПЕЦИФИКА ПРЕПОДАВАВ І ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА В РУССКОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ.....	339
<i>Кондратська В.ІІ.</i> ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ ОБРАЗУ АДИМУ В ЗМІ.....	344
<i>Котух Н. В.</i> СПІЛКУВАННЯ В АСПЕКТІ УКРАІНО-РЕ "ІЙСЬКОЇ ДВОМОВНОСТІ.....	349
<i>Lebedev A.N., Fedoseyeva T.V.</i> BILINGUALISM: ASPECTS AND POLICIES.....	354
<i>Мамутова З. С.</i> ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ БИЛИНГВИЗМА В РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ.....	359
<i>Мартынюк А. Я.</i> ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ ПОДРОСТКОВ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА.....	363
<i>Павловская Q.E.</i> О ФОРМИРОВАНИИ ПРОТОТИПИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ «СТИЛЬ» В ГУМАНИТАРНЫХ НАУКАХ.....	369
<i>Плотницкая С.В.</i> КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ ГЛОТТОДИДАКТИКИ.....	374
<i>Сыромля Н. Н.</i> КОНЦЕПТ <i>ОГОНЬ</i> В ЛИРИКЕ В. БРЮСОВА.....	379
<i>Тукова Т. В.</i> ФОРМИРОВАНИЕ РУСОФОНИИ НА БАЗЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ УКРАИНЫ.....	384
<i>Чевела О. В.</i> ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ И ДИАЛОГ КУЛЬТУР: УНИВЕРСАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ ОСВОЕНИЯ «ЧУЖОГО СЛОВА» ВО ВТОРИЧНЫХ САКРАЛЬНЫХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРИАЛЕ ГИМНОГРАФИИ).....	392
<i>Шевчук-Черногородова М.А.</i> АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ В СТИЛИСТИЧЕСКОМ И КОННОТАТИВНОМ АСПЕКТАХ.....	397
<i>Ярощук Я. Г.</i> ДІАЛОГ МОВ І КУЛЬТУР У ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ.....	404
<i>Яяева Н. М.</i> РОЛЬ РАЗВИТИЯ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ НА УРОКАХ КРЫМСКОТАТАРСКОГО ЯЗЫКА.....	408

СОДЕРЖАНИЕ

РАЗДЕЛ 12. ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИЙ АСПЕКТ КОММУНИКАЦИИ.....	414
<i>Буслаева К. О.</i> МИФОПОЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ (ВЗАЄМОДІЯ ЕРОТИЧНИХ І ТАНАТОЛОГІЧНИХ МОТИВІВ У ТВОРЧОСТІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ).....	414
<i>Величко Н.В.</i> САМОНОМИНАЦИИ И САМОХАРАКТЕРИСТИКИ В ПИСЬМАХ А.П. ЧЕХОВА ЯЛТИНСКОГО ПЕРИОДА (СЕНТЯБРЬ 1898 - АПРЕЛЬ 1899 ГГ.).....	420
<i>Гоуздова ЕЛ.</i> ТРАДИЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ В ПОВЕСТИ МАРКА ТВЕНА «ПРИНЦ И НИЩИЙ».....	425
<i>Денисенко О. В.</i> ВОЛОДИМИР КРЕКОТЕНЬ - ДОСЛІДНИК ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НОВЕЛИ.	431
<i>Кадырова У.Р.</i> БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИЗУЧЕННОСТИ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА АШЫК УМЕРА (НА ОСНОВЕ РАБОТ КРЫМСКОТАТАРСКИХ, РУССКИХ, УКРАИНСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ).....	435
<i>Мизрахи М.В.</i> ИГРА КАК СРЕДСТВО ПРЕОДОЛЕНИЯ БИНАРИЗМА.....	441
<i>Нтонова В. Г.</i> ТРАГЕДИЙНА КАРТИНА СВІТУ В П'ЄСАХ ШЕКСПІРА: МЕТОДИКА ПОЕТИКО- КОГНІТИВНОГО АНАЛІЗУ.	444
<i>Обелец Ю А.</i> ВРЕМЯ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОЕ VS АВТОРСКОЕ. TEMPUS DE RE VS DE DICTO ...	450
<i>Сорокина Т.В.</i> РОМАН ВИК ЕРОФЕЕВА «РУССКАЯ КРАСАВИЦА». ИГРА ДИСКУРСАМИ.	455
<i>Терехова І.О.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ПРЕКРАСНОГО У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ.	460
<i>Ткаченко Н А.</i> ИНФЕРНАЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО В ЖАНРЕ СТИХОТВОРЕНИЯ В ПРОЗЕ.	464
<i>Туранина Н А.</i> ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАТУРМОРФНОЙ МЕТАФОРЫ В ПОЭТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ.	469
<i>Шарикова Р.А.</i> МЕТАФОРА В ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ НОВЕЛЛИСТА ФРАНЦА КАФКИ.	472
<i>Штепенко А.Г.</i> ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ ПАРАДИГМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ Ф. СОЛОГУБА.	477
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	483
СОДЕРЖАНИЕ.....	493

мі *МН*

**ТАВРИЧЕСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА
им. В. И. Вернадского**

**ТОМ 20 (59) N.4
ФИЛОЛОГИЯ**

2007